

STUDIA PASTORALNE

Czasopismo jest dostępne w następujących bazach danych: The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH) – streszczenia; The Central and Eastern European Online Library (CEEOL) – pełne wersje tekstów, ICI Journals Master List, Arianta, PBN (Polska Bibliografia Naukowa), EBNT (Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych). Wersję elektroniczną zarejestrowano w międzynarodowym systemie informacji o wydawnictwach ciągłych i oznaczono symbolem: ISSN 2956-624X

Aktualny adres: <https://journals.us.edu.pl/index.php/sp>

STUDIA PASTORALNE

ROK XXI • 2025 • NR 21

100 LAT TEOLOGII PRAKTYCZNEJ
W (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ (1925–2025)

Księgarnia
św. Jacka

RADA NAUKOWA: prof. dr. Pero Aračić (Kath.-Theol. Fakultät, Dakovo, Chorwacja), ks. prof. dr hab. Stanisław Araszczyk (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Polska), ks. prof. dr hab. Ignacy Bokwa (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska), prof. dr Franz Georg Friemel (Kath.-Theol. Fakultät, Universität Erfurt, Niemcy), prof. dr. Stanko Gerjolj CM (Theologische Fakultät, Ljubljana, Słowenia), ks. dr Krzysztof Grzelak SCJ (St. Joseph's Theological Institute, Cedara, Południowa Afryka), ks. prof. dr Richard Hartmann (Theologische Fakultät, Universität Fulda, Niemcy), ks. prof. dr hab. Ryszard Kamiński (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska), ks. doc. PhD, thDr. Róbert Lapko (Katolícka Univerzita v Ružomberku, Słowacja), ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska), ks. dr hab. Mieczysław Polak (prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań, Polska), prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska), ks. prof. dr hab. Józef Stala (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków, Polska), o. dr hab. Daniel Wojciech Stabryła OSB (Dormition Abbey, Jerozolima, Izrael), prof. dr Joachim Theis (Theologische Fakultät, Universität Trier, Niemcy), doc. thDr. Martin Uhál', PhD (Katolícka Univerzita v Ružomberku, Słowacja), ks. dr hab. Tomasz Wielebski (prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska), prof. dr Maria Widl (Kath.-Theol. Fakultät, Universität Erfurt, Niemcy) ks. dr hab. Krzysztof Witko (Fontenay-aux-Roses, Francja), prof. dr hab. Krystian Wojaczek (Uniwersytet Opolski, Polska), ks. prof. dr theol., dr phil. Paul Michael Zulehner (Universität Wien, Austria)

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Redaktor naczelny: ks. dr hab. Bogdan Biela, prof. UŚ, Katowice

Zastępca redaktora naczelnego: ks. dr hab. Roman Buchta, prof. UŚ, Katowice

Sekretarz redakcji: ks. dr Bartłomiej Kuźnik (UŚ, Katowice)

Redaktor statystyczny: dr hab. Józef Biolik, prof. UE, Katowice

Redaktor językowy: Aleksandra Achtelik (j. polski), Hans-Dieter Kuch (j. niemiecki), Michał Nolywajka (j. angielski), Iwona Rubys (j. hiszpański), Caudio Salmieri (j. włoski), Aline Weidert (j. francuski)

Redaktorzy tematyczni: ks. prof. dr hab. Ireneusz Celary (teologia pastoralna, liturgika, UŚ, Katowice), ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk (homiletyka, UŚ, Katowice), ks. dr Bartosz Zygmun (muzyka liturgiczna, UŚ, Katowice), ks. dr Przemysław Sawa (teologia duchowości, UŚ, Katowice)

RECENZENCI XXI TOMU „STUDIÓW PASTORALNYCH”: ks. dr Tomasz Gwoździwicz (UŚ); dr hab. Marek Fiałkowski OFM Conv, prof. KUL; ks. dr hab. Bogdan Giemza SDS, prof. PWT Wrocław; ks. dr Witold Kania (UŚ); ks. dr hab. Marek Kluz, prof. UPJPII; ks. dr hab. Piotr Kulbacki (KUL); ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski (UPJPII); ks. prof. dr hab. Maciej Ostrowski (UPJPII); ks. dr hab. Tadeusz Pabjan, prof. UPJPII; ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina (AKW); ks. dr hab. Grzegorz Polok, prof. UE Katowice; ks. dr hab. Andrzej Pryba, prof. UAM; ks. prof. dr hab. Wiesław Przygoda (KUL); ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer, prof. UŚ

Adres Redakcji:

„Studia Pastoralne”

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

ul. Jordana 18; 40-043 Katowice; tel.: +48 605 737 656

internet: <https://journals.us.edu.pl/index.php/sp>; e-mail: bogdan.biela@us.edu.pl

Wydawca:

Instytut Gość Media/Księgarnia św. Jacka

ul. Wita Stwosza 11, 40-042 Katowice; tel.: +48 32 355 48 00; www.ksj.pl

Obsługa klienta:

519 546 101, 32 251 85 24; sklep@gosc.pl

Sklep internetowy: sklep.gosc.pl

PL ISSN (print): 734-4433

PL ISSN (online): 2956-624X

ISBN: 978-83-68348-42-2

OD REDAKCJI

Setna rocznica powstania (archi)diecezji katowickiej (1925–2025) oraz 25. Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2000–2025) jest wyjątkową okazją, aby na łamach „Studiów Pastoralnych”, rozpoczynających trzecią dekadę¹, przyrzeć się dyscyplinom teologii praktycznej, uprawianej i wykładanej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i w Katowicach oraz na katowickim Wydziale Teologicznym UŚ. Jest to także dobra okazja do przypomnienia tych, którzy przez swoją pracę badawczą i dydaktyczną oraz zaangażowanie pastoralne przyczynili się do kształtu *cura pastoralis* realizowanej nie tylko w Kościele na Górnym Śląsku. W bieżącym numerze zostaną ponadto przedstawione niektóre subdyscypliny teologiczne ściśle związane z teologią praktyczną, służące życiu i odnowie Kościoła. Istotnym elementem współczesnej teologii praktycznej jest *kairologia* będąca analizą aktualnej sytuacji działania Kościoła. Aby zilustrować przynajmniej niektóre zagadnienia podejmowane obecnie w ramach teologii praktycznej, zostaną zaprezentowane artykuły ukazujące jej ciągły rozwój oraz podejmujące aktualne tematy pastoralne.

„Teologia praktyczna nie bierze się tak po prostu stąd, że w teologii zaczyna dominować zainteresowanie praktyczne, ale zarówno praktyczne zainteresowanie, jak i teologia istnieją dlatego, że Kościół rozwija się wciąż od wewnątrz”². To rewolucyjne stwierdzenie Antona Grafa (1811–1867) dotyczące teologii pastoralnej – wyrażające się nie tylko w użytej nowej nazwie: „teologia praktyczna” – zakładało, że nie powinna ona dotyczyć tylko działalności pasterskiej duchownych³. Nie może zatem bazować na praktycznym zainteresowaniu przejawianym

¹ Czasopismo „Studia Pastoralne” ukazuje się regularnie od 2005 r. Sposobną okolicznością jego wydania stała się obchodzona w 2005 r. 40. rocznica zakończenia obrad Soboru Watykańskiego II (1962–1965). Jego bogate inspiracje teologiczno-pastoralne wciąż prowokują do twórczej postawy badawczej, aby docierać do sedna soborowego nauczania i rozwijać – w jego świetle – teologię w kontekście współczesnych znaków czasu. Szczególnie chodzi o te gałęzie teologii, które odznaczają się nie tylko charakterem ściśle naukowym, ale i wymiarem praktycznym. Zatem mowa tutaj o teologii pastoralnej, liturgice, homiletyce, katechetyce, misjologii, duchowości chrześcijańskiej. Wyznaczanym przez te dyscypliny obszarom teologiczno-pastoralnym są poświęcone „Studia Pastoralne” dające możliwość otwartego dla wszystkich forum gwarantującego swobodną i pogłębioną wymianę myśli teologicznej i duszpasterskich doświadczeń, którymi możemy się wzajemnie ubogacać, a także wspomagać Kościół w realizacji jego misji w konkretnym czasie historycznym i w realnych warunkach społeczno-kulturowych. Czasopismo skierowane jest przede wszystkim do czytelnika polskiego, chociaż korzysta także z doświadczeń zagranicznych autorów. Redaktorem naczelnym „Studiów Pastoralnych” w latach 2005–2014 był Andrzej Żądło, a od 2015 r. jest nim Bogdan Biela – por. <https://journals.us.edu.pl/index.php/sp/cel> [dostęp: 10.05.2025].

² A. Graf, *Kritische Darstellung des gegenwärtigen Zustandes der praktischen Theologie*, Tübingen 1841, s. 143.

³ Od 1777 r., kiedy to teologia pastoralna stała się samodzielną dyscypliną teologiczną, wykładaną na uniwersytetach, takie jej rozumienie zasadniczo funkcjonowało aż do Soboru Watykańskiego II – por. R. Kamiński, *Teologia pastoralna*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 839–844.

ewentualnie wobec Kościoła, ale na jego obiektywnej rzeczywistości będącej w trakcie budowania, w drodze ku pełni Królestwa⁴. Wydarzeniem o wielkiej doniosłości w tym kontekście i historycznym rozwoju teologii pastoralnej stał się *Plan und Aufriss eines Handbuches der Pastoraltheologie*, wydany w 1961 r. przez Franza Xavera Arnolda z Tybingi, Karla Rahnera z Innsbrucka, Viktora Schurra z Gars n. Inn, Leonharda M. Webera z Solothurn. W *Planie* tym, niemal po 100 latach rozwijając koncepcję A. Grafa, podjęto ideę ujęcia teologii pastoralnej jako nauki o „samourzeczywistnianiu się Kościoła w teraźniejszości”. *Plan* został ostatecznie zrealizowany w pięciotomowym *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*⁵. Z owego ekklezjologicznego nurtu, z którego wyrasta współczesna teologia pastoralna/praktyczna, wynika, iż podejmuje ona refleksję naukową nad działalnością zbawczą Kościoła, przez którą wspólnota ekklezjalna realizuje się w określonej rzeczywistości historyczno-społecznej⁶. Dlatego Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* (PDV) Jana Pawła II ujmuje teologię pastoralną jako „naukową refleksję o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii: a więc o Kościele jako powszechnym sakramencie zbawienia, jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości” (PDV 57). W dokumencie tym czytamy także:

teologia pastoralna nie jest tylko umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod. Ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej, ponieważ czerpie z wiary zasady i kryteria działalności duszpasterskiej Kościoła w historii (...). Wśród tych zasad i kryteriów szczególnie ważne miejsce zajmuje ewangeliczne rozeznanie sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska (PDV 57).

Terminu „teologia pastoralna”, sformułowanego po raz pierwszy przez św. Piotra Kanizjusza SJ (1521–1597), obecnie używa się w dwojakim znaczeniu. W szerszym rozumieniu stosuje się to określenie na oznaczenie kilku dyscyplin teologii praktycznej, z których każda zajmuje się zbawczą działalnością Kościoła.

⁴ A. Graf połączył zapożyczoną od F. Schleiermachera (1768–1834) koncepcję teologii jako „naukowej świadomości Kościoła o nim samym” z opracowaną przez szkołę z Tybingi koncepcją „bytu Kościoła” (J.S. Drey, J.A. Möhler, J.B. Hirscher), wypracowując teologiczną ideę Ciała Mistycznego, sięgającą patrystyki i paulińskiej wizji Kościoła. Zawiera ona trzy istotne aspekty: Kościół ma przeszłość, a więc historyczne swoje narodziny, i ten aspekt stanowi przedmiot egzegetycznej i historycznej nauki teologicznej; ma też niezmienny wymiar boski będący przedmiotem teologii dogmatycznej i moralnej; wreszcie buduje się sam z myślą o przyszłości i z tego punktu widzenia stanowi przedmiot teologii praktycznej – por. D. Bourgeois, *Duszpasterstwo Kościoła*, tłum. M. Tryc-Ostrowska, oprac. L. Balter, Poznań 2001, s. 95-96; F. Woronowski, *Zarys teologii pastoralnej*, t. 1, Warszawa 1984, s. 55-61.

⁵ *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*. Herausgegeben von F.X. Arnold, K. Rahner, V. Schurr, L.M. Weber, F. Klostermann, Bd. 1–5, Freiburg–Basel–Wien 1964–1972.

⁶ Por. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971, s. 88-89.

Do tych dyscyplin należą: dydaktyka pastoralna (obejmująca katechetykę, homiletykę i misjologię pastoralną), liturgika oraz teologia pastoralna w wąskim znaczeniu, której przedmiotem jest działalność Kościoła jako ludu Bożego w świecie. W efekcie teologię pastoralną w wąskim znaczeniu dzielimy na fundamentalną (ogólną) i szczegółową. Jej zadaniem jest naukowe ukształtowanie samoświadomości aktualnie działającego Kościoła. Każda z wymienionych dyscyplin „częstkowych” teologii pastoralnej, zajmując się odpowiednim zakresem działalności wspólnoty eklezjalnej, posiada własny sposób prowadzenia refleksji naukowej i swój własny repertuar metodologiczny. Dzięki owej naukowej refleksji szeroko pojęta teologia praktyczna nie tylko przyczynia się do wytyczania dróg urzeczywistniania się Kościoła dziś i w przyszłości, ale kształtuje duszpasterzy i *christifideles laici* do pracy w Kościele i w świecie⁷. Taką też rolę odgrywa ona w archidiecezji katowickiej, poczynając od jej erygowania w 1925 r.

Tom 21. „Studiów Pastoralnych”, zatytułowany *100 lat teologii praktycznej w (archi)diecezji katowickiej*, otwiera artykuł ks. Henryka Olszara: *Wykładowcy teologii praktycznej w katowickim środowisku naukowym (do powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego)*. Autor wskazuje w nim, że formacja intelektualna przyszłych duszpasterzy powinna przebiegać na wysokim poziomie merytorycznym, a dotyczy ona, jeśli chodzi o teologię praktyczną, wiedzy z zakresu teologii pastoralnej, liturgii i muzyki kościelnej, homiletyki, katechetyki i pedagogiki, duszpasterstwa rodzin, psychologii pastoralnej i medycyny duszpasterskiej. W artykule przedstawiono przodków śląskich pastoralistów oraz działalność naukową i praktyczną teologów pastoralnych związaną bezpośrednio z diecezją i archidiecezją katowicką do czasu powstania Wydziału Teologicznego UŚ. Jak wykazuje autor, wnieśli oni ogromny wkład w rozwój tej dyscypliny teologicznej.

Teologia pastoralna jest nauką wypracowującą w świetle Objawienia Bożego i analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła zasady i dyrektywy pastoralne, według których Kościół w aktualnych okolicznościach realizuje misję pośrednictwa zbawczego. W tym świetle znaczenie teologii pastoralnej jako teologii żywego Kościoła zarówno w studium, jak i w zastosowaniu praktycznym, jest nie do przecenienia. Artykuł ks. Bogdana Bieli, zatytułowany *Teologia pastoralna w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, prezentuje – w kontekście rozwoju teologii pastoralnej w Polsce od chwili odrodzenia się II Rzeczypospolitej – etapy jej uprawiania w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Katowicach oraz na Wydziale Teologicznym UŚ. Praca badawcza i działalność dydaktyczna prowadzone w tych instytucjach ukazują rolę teologii pastoralnej w naukowym kształtowaniu samoświadomości aktualnie działającego Kościoła, co niewątpliwie jest wykorzystywane w różnorodnych formach posługi duszpasterskiej.

⁷ Por. R. Kamiński, *Teologia pastoralna...*, s. 838-839.

W zakres szeroko rozumianej teologii pastoralnej wchodzi katechetyka i homiletyka. Dlatego też Wydział Teologiczny UŚ od początku swego istnienia przyjął spośród priorytetowych obszarów działań wspieranie dzieła katechizacji, co wyraża się zarówno w obecności katechetyki wśród przedmiotów realizowanych w programie studiów uniwersyteckich, jak i w publikacjach naukowych, organizowanych konferencjach i różnorodnych formach współpracy z zewnętrznym otoczeniem. W opracowaniu noszącym tytuł *Katechetyka na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* ks. Roman Buchta prezentuje powyższe działania w perspektywie 25-lecia istnienia Wydziału Teologicznego UŚ oraz 100. rocznicy ustanowienia diecezji katowickiej. W kontekście wielu współczesnych nurtów myślowych skutkujących licznymi zagrożeniami dla współczesnego człowieka i jego wiary oraz w obliczu wezwania do nowej ewangelizacji nabiera szczególnego znaczenia formacja homiletyczna. W artykule *Teologia homiletyczna w dziejach (archi)diecezji katowickiej* ks. Leszek Szewczyk prezentuje kierunki rozwoju i nauczania teologii homiletycznej w 100-letniej historii (archi)diecezji katowickiej. W pierwszej części opracowania zostały uporządkowane kwestie terminologiczne. W kolejnych przedstawiono zarys kierunków zmian w nauczaniu teologii homiletycznej w (archi)diecezji katowickiej, a następnie ukazano poszczególnych homiletów oraz ich działalność w ramach funkcjonowania Wydziału Teologicznego UŚ oraz poza nim.

Na istniejącym od 2001 r. Wydziale Teologicznym UŚ prowadzone są także – ściśle związane z teologią praktyczną – badania nad rodziną. Ich intensywność wzrosła po uruchomieniu w 2009 r. kierunku studiów: nauki o rodzinie. Jest to wynik indywidualnych zainteresowań badawczych sporej części naukowców reprezentujących zarówno nauki teologiczne, jak i dla teologii pomocnicze, zatrudnionych na Wydziale Teologicznym UŚ, a także realizacji zadań dydaktycznych w odniesieniu do studentów nauk o rodzinie, gdyż wśród tych zadań wiele ma charakter naukowy. Marek Wójtowicz w artykule *Badania nad rodziną prowadzone na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2001–2024* przedstawia rezultaty badań nad problematyką małżeńską i rodzinną realizowanych w ramach takich dyscyplin naukowych, jak: nauki teologiczne, biblijne, prawo kanoniczne, psychologia, pedagogika, historia, filozofia. Przybliża też pokazną aktywność naukową studentów nauk o rodzinie.

Urzeczywistnianiu się Kościoła i jego pastoralnej odnowie służy również solidne studium teologii duchowości. Tezę tę udowadnia ks. Przemysław Sawa w artykule *Miejsce teologii duchowości wśród nauk teologicznych i w strukturze kształcenia*. Autor ukazuje w nim specyfikę teologii duchowości w jej strukturze jako subdyscypliny teologicznej oraz powiązania tej nauki teologicznej z innymi obszarami teologii. Kluczowy dla tekstu jest przegląd rozwiązań strukturalnych na uniwersytetach kościelnych i wydziałach teologicznych (katolickich) w świecie i Polsce odnośnie do umiejscowienia teologii duchowości w organizacji badań i dydaktyki, zarówno na studiach podstawowych, licencjackich (licencjat

kanoniczny) i doktoranckich z teologii, jak i w innych formach kształcenia. Przeprowadzone przez autora badania prowadzą do dwóch podstawowych wniosków: teologia duchowości potrzebuje współdziałania – z innymi subdyscyplinami teologicznymi i pozateologicznymi naukami o człowieku i kulturze.

Istotną dziedziną współczesnej teologii praktycznej jest *kairologia*, nauka o sytuacjach, w których Kościół rozwija swoją działalność. Tak więc, żeby teologia pastoralna faktycznie realizowała swą misję, powinna odpowiadać na współczesne wyzwania i problemy będące niejednokrotnie znakami czasu w celu uprawiania teologii i owocnej posługi zbawczej Kościoła. Kolejne artykuły podejmują refleksję nad niektórymi zagadnieniami pastoralnymi związanymi ze współczesnymi wyzwaniami nie tylko w Polsce. Jedną z takich kwestii jest niezaprzeczalny kryzys tożsamości kapłana. Nie oznacza on jednak zmniejszenia znaczenia posługi kapłańskiej dla życia i rozwoju wspólnot kościelnych. Dlatego też zrozumienie wpływu owej posługi na wspólnotę kościelną przyczyniło się do systematycznego wykrystalizowania – na bazie tradycji chrześcijańskiej – elementarnych ram prezbiterologii pastoralnej, tj. nauki o prezbiterze jako głosicielu słowa, szafarzu sakramentów i przywódcy wspólnoty wiernych powierzonych jego trosce. Prezbiterologia pastoralna, która wyłania się z wypowiedzi magisterialnych, nie ma charakteru „książkowego”, stąd domaga się usystematyzowania i uporządkowania. Próbę tę podjął ks. Mieczysław Polak w pionierskim artykule zatytułowanym *Prezbiterologia pastoralna. Zarys problematyki*. Opracowanie podejmuje to zadanie zgodnie z metodologicznymi wymogami współczesnej, naukowej refleksji pastoralnej nad codziennym wzrostem Kościoła w mocy Ducha Świętego w kontekście historii.

Ksiądz Andrzej Kiciński i ks. Rafał Muda w artykule *Wprowadzenie w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w Unii Europejskiej. Perspektywa włoska* ukazują wpływy ideologiczne oraz troskę Kościoła o pełną edukację młodego Europejczyka w kontekście nauczania religii we Włoszech. Wprowadzenie w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w Unii Europejskiej poszukuje rozwiązań systemowych, sprzyjających dojrzewaniu osobowości w wymiarze religijnym w celu odkrycia i zaprojektowania własnego miejsca w społeczeństwie i historii. Naukowcem, który wniósł znaczący wkład w rozumienie i tworzenie tożsamości nauczania religii katolickiej w Europie, zwłaszcza we Włoszech, był Emilio Alberich Sotomayor SDB. Jego publikacje o znaczeniu wychowawczym, a więc kulturowym, pozwoliły scharakteryzować nauczanie religii katolickiej jako dyscypliny naukowej i przedmiotu szkolnego.

Co już uwypuklono, jednym z głównych zadań Kościoła jest przepowiadanie słowa Bożego. Aby duchowni mogli dobrze wypełniać tę zleconą przez Jezusa Chrystusa misję, powinni wsłuchiwać się w potrzeby i głos oddanych ich duszpasterskiej opiece wiernych. Rozwój homiletyki wymaga nieustannego doskonalenia i poszukiwania nowych sposobów głoszenia słowa Bożego we współczesnym świecie, a zainicjowany przez papieża Franciszka Synod o synodalności był

w Kościele bardzo dobrym narzędziem do doskonalenia działalności kaznodziej-skiej. Artykuł ks. Grzegorza Margalskiego: *Obraz kaznodziejstwa w archidiecezji katowickiej na podstawie wypowiedzi synodalnych Synodu o synodalności* stawia sobie za cel analizę wypowiedzi wiernych archidiecezji katowickiej, odnoszących się do przepowiadania słowa Bożego, w celu wyprowadzenia i sformułowania pastoralnych wniosków.

Niezwykle aktualną problematykę ochrony osoby i rodziny przez wychowanie w wartościach ewangelicznych oraz roli rodziny jako podstawowego i niezaprzeczonego środowiska życia, rozwoju i wychowania osoby podejmuje s. Maria Loyola Opiela w artykule *Ochrona osoby i rodziny przez wychowanie w wartościach ewangelicznych w kontekście współczesnych wyzwań*. Analizy zagadnienia dokonano w kontekście współczesnych wyzwań dla osoby i rodziny w Polsce, by odpowiedzieć na nie przez chrześcijańskie wychowanie osoby. Nauczanie i działalność pastoralna Kościoła na rzecz rodziny ma duży potencjał jej wspierania w realizacji funkcji wychowania według ponadczasowych, uniwersalnych wartości ewangelicznych i do wartości w celu ochrony rodziny i osoby oraz wyzwolenie z destruktywnych postaw i zachowań. Wnioski z przeprowadzonych analiz sugerują konieczność konkretnego wsparcia rodzin, przedszkola, szkoły, doskonalenia wczesnego wychowania dzieci, wykorzystania dorobku naukowego i praktycznego pedagogiki chrześcijańskiej, nauczania Kościoła, form duszpasterstwa rodzin oraz konsolidacji działań wychowawczych tych środowisk.

Powyższą problematykę, jednakże w innym kontekście, podejmuje Anna Rzędkowska w artykule *Destrukcyjność rodziny w kontekście metod sztucznego zapłodnienia*. Brak pełnej świadomości na temat metod sztucznej prokreacji oraz łatwy dostęp do nich za sprawą aktualnych programów „leczenia” niepłodności powodują niewyobrażalną destrukcję najbardziej podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina. Dlatego, aby uzmysłowić zakres destrukcyjnego wpływu tych metod, w artykule ukazano ich konsekwencje w perspektywie psychologiczno-moralnej, a są nimi: „okałeczenie miłości” przez odmowę miejsca należnego dziecku, destrukcja macierzyństwa i destrukcja ojcostwa.

Problemy współczesnej cywilizacji, związane ściśle z działalnością pastoralną Kościoła, wynikają w dużej mierze z kryzysu antropologicznego. Dlatego warto – choćby w kontekście wyboru nowego papieża Leona XIV, który jest augustinianinem – wrócić do źródeł myśli chrześcijańskiej wybitnego starożytnego myśliciela z Tagasty: św. Augustyna. Artykuł ks. Krzysztofa Witko: *Polisemia słowa persona (osoba) w myśli św. Augustyna z Hippony (354–430). Przyczynek do teologicznego myślenia o osobie* stanowi rudymenarną analizę wybranych tekstów biskupa Hippony w celu przedstawienia bogactwa znaczeniowego słowa: *persona*. W artykule zostały omówione jego trzy kluczowe poziomy percepcji: *persona* w wymiarze społeczno-antropologicznym oraz w dyskursie chrystologicznym i trynitarnym. W zakończeniu uwydatniono wagę teologicznej myśli św. Augustyna dla współczesnej refleksji nad osobą powołaną do życia z miłości

i do miłości, co – możemy dodać – jest fundamentalnym celem działalności zbawczej Kościoła.

Do istotnych działów teologii praktycznej należy liturgika, dlatego też dział *Materiały* rozpoczyna się opracowaniem ks. Ireneusza Celarego, zatytułowanym *Liturgika na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. Tekst prezentuje aktywność naukowo-dydaktyczną wykładowców liturgiki Wydziału Teologicznego UŚ do 2024 r. Zostały odtworzone także ich biografie naukowe oraz przypomniana działalność dydaktyczna, naukowa i organizacyjna tych naukowców.

Konkretną realizację w praktyce wskazań teologii pastoralnej w zakresie duszpasterstwa rodzin przedstawia ks. Kazimierz Musioł w artykule *Formacja i towarzyszenie – o działalności Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej*. Celem artykułu jest zaprezentowanie modelu duszpasterskiego towarzyszenia, wypracowanego w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej. Podstawę kapłańskiej posługi stanowi dążenie do naśladowania Jezusa Chrystusa jako pasterza w opiece nad rodziną narażoną na liczne niebezpieczeństwa we współczesnej rzeczywistości. Metodą przynoszącą w działalności duszpasterza rodzin najlepsze rezultaty jest połączenie pracy duchowieństwa i laikatu. Ważnym elementem wszelkich programów formacyjnych i działań duszpasterskich pozostaje współpraca z małżeństwami, które dzięki swojemu doświadczeniu, świadectwu i wiarygodności wynikającej z pomyślnego przejścia przez próbę codzienności, stają się wzorem i źródłem inspiracji – zarówno dla narzeczonych, jak i dla małżeństw – na wszystkich etapach rozwoju rodziny. Celem działań Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej jest to, aby rodziny powstawały, kształtowały się, rozwijały i pokonywały trudności oraz kryzysy w duchu Bożej miłości. Troska o rodzinę zaczyna się w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej, zanim jeszcze narzeczeni połączą się w sakramencie małżeństwa. Kluczowym dążeniem w towarzyszeniu duszpasterskim jest stała formacja rodzin, które mają jednocześnie być ewangelizowane i przygotowywane do ewangelizowania, czyli stawania się podmiotem duszpasterstwa. W archidiecezji funkcjonują programy formacyjne dla narzeczonych, małżonków, rodzin z dziećmi i dojrzałych małżeństw narażonych na nowe kryzysy rozwojowe. Duszpasterskim towarzyszeniem kapłani obejmują również małżeństwa bezdzietne, rodziny w sytuacjach trudnych i nieuregulowanych (rozbite, niepełne, osoby żyjące w związkach wolnych lub niesakramentalnych). Aby zapewnić rodzinom jak najlepszą, profesjonalną opiekę, Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej współpracuje m.in. z Ruchem Światło-Życie, Instytutem Naturalnego Planowania Rodziny, lekarzami, ośrodkami adopcyjnymi, specjalistami w rozmaitych dziedzinach oraz z Poradnią Psychologiczną Przysiań. Dzięki właściwemu przygotowaniu merytorycznemu i odpowiedniej formacji duchowej wszystkich osób zaangażowanych w pomoc rodzinie Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej może zaoferować pomoc nie tylko w rozwoju i codziennym funkcjonowaniu rodziny, ale także w sytuacjach trudnych i kryzysowych.

Dział *Materiały* kończy *Bibliografia zawartości „Studiów Pastoralnych”* (2015–2024), opracowana przez ks. Bogdana Bielę. Publikacja tomu 21. „Studiów Pastoralnych” jest bowiem okazją do sporządzenia kolejnego indeksu zawartości 10 wydrukowanych tomów z lat 2015–2024. Warto przypomnieć, że indeks zawartości tomów z lat 2005–2014 został opublikowany w numerze 11 (2015) „Studiów Pastoralnych”. Indeksy te mają ułatwić szybkie odszukanie opublikowanych artykułów i materiałów.

Zamieszczone w niniejszym tomie „Studiów Pastoralnych” recenzje i omówienia dotyczą następujących publikacji: ks. Teodor Suchoń, *Listy do moich Parafian. Parafia... moja Rodzina*; Bogdan Giemza SDS, *Sport w nauczaniu papieża Benedykta XVI i Franciszka; Współczesny atak na człowieka jako „imago Dei”*.

Tom 21. „Studiów Pastoralnych” kończy się sprawozdaniem ze zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów, który odbył się 16–17 września 2024 r. w Płocku pod hasłem: „Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie w Polsce. Między teorią a praktyką Kościoła”.

Ks. Bogdan Biela

„Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 13–47

Ks. Henryk Olszar

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000 0002 1585 4637

WYKŁADOWCY TEOLOGII PRAKTYCZNEJ W KATOWICKIM ŚRODOWISKU NAUKOWYM (DO POWSTANIA WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO)

*LECTURES OF PRACTICAL THEOLOGY IN THE KATOWICE
SCIENTIFIC COMMUNITY (TO THE ESTABLISHMENT OF THE
FACULTY OF THEOLOGY OF THE UNIVERSITY OF SILESIA)*

ABSTRACT:

The intellectual formation of future pastors should be at a high substantive level, which also depends on lecturers of broadly understood pastoral didactics in the field of pastoral theology, liturgy and church music, homiletics, catechetics and pedagogy, pastoral care of families, pastoral psychology and pastoral medicine, who have their own methodological apparatus. Pastoral theology, as a scientific discipline, appeared only in modern times. It is not just a set of indications, experiences and methods. It's a scientific reflection on the daily growth of the Church, in the power of the Holy Spirit, in the context of history. It has the status of a full-fledged theological discipline. The article presents the progenitors of Silesian pastoralists and the scientific and practical activities of pastoralist theologians directly related to the diocese and archdiocese of Katowice until the establishment of the Faculty of Theology of the University of Silesia. They made a major contribution to the development of this discipline of theology.

Formacja intelektualna przyszłych duszpasterzy powinna cechować się wysokim poziomem merytorycznym. Liczą na to również wykładowcy szeroko pojętej dydaktyki pastoralnej z zakresu takowej teologii, a także liturgii i muzyki kościelnej, homiletyki, katechetyki i pedagogiki, duszpasterstwa rodzin, psychologii pastoralnej i medycyny duszpasterskiej, posiadający własny aparat metodologiczny. Teologia pastoralna jako dyscyplina naukowa pojawiła się dopiero w nowożytności. Jest ona nie tylko zbiorem wskazań, doświadczeń i metod, ale i naukową refleksją nad codziennym wzrostem Kościoła: w mocy Ducha Świętego i w kontekście historii. Ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej. W artykule przedstawiono przodków śląskich pastoralistów oraz działalność naukową i praktyczną teologów pastoralnych związaną bezpośrednio z diecezją i archidiecezją katowicką do momentu powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Wnieśli oni ogromny wkład w rozwój tej dyscypliny teologii.

Słowa klucze: duchowieństwo, (archi)diecezja katowicka, teologia pastoralna, liturgika i muzyka kościelna, homiletyka, katechetyka i pedagogika, duszpasterstwo rodzin, psychologia pastoralna i medycyna pastoralna

Keywords: clergy, (arch)diocese of Katowice, pastoral theology, liturgy and church music, homiletics, catechetics and pedagogy, pastoral care of families, pastoral psychology and pastoral medicine

WPROWADZENIE

Kościół przez cały czas uwzględniał i nadal bierze pod uwagę wymóg nieustannego pogłębienia wiedzy teologicznej i innych nauk niezbędnych w pracy duszpasterskiej i katechetycznej duchownych i świeckich teologów. François de Sales, sabaudzki doktor Kościoła i biskup Genewy, wskazywał, że teolog ma wystrzegać się nieuctwa niemal analogicznie do wystrzegania się grzechu. Powinien zdobyć umiejętność dostosowania prawdy ewangelicznej do konkretnych warunków życia, co wymaga przemyślenia, trudu, studium, zwłaszcza w czasach współczesnych, gdyż obecnie ludzie stają wobec Ewangelii z wieloma pytaniami i problemami, odnosząc się do niej z krytycznym sceptycyzmem. Formacja intelektualna przyszłych duszpasterzy powinna cechować się wysokim poziomem merytorycznym, co zależy też od wykładowców szeroko pojętej dydaktyki pastoralnej w zakresie kilku subdyscyplin teologicznych: teologii pastoralnej, liturgiki i muzyki kościelnej, homiletyki, katechetyki i pedagogiki, duszpasterstwa rodzin, psychologii pastoralnej i medycyny pastoralnej. Każda z wymienionych subdyscyplin dotyczy odpowiedniego zakresu działalności praktycznej Kościoła, charakteryzując się własnym sposobem prowadzenia refleksji naukowej i takową metodologią¹.

Teologia pastoralna jako dyscyplina naukowa pojawiła się dopiero w czasach nowożytnych². W znaczeniu węższym jest jedną ze subdyscyplin częściowych teologii pastoralnej, której przedmiot stanowi działalność (samourzeczywistnianie) Kościoła, jako ludu Bożego w świecie, w kontekście historii³. Wiedzę, zdobytą dzięki studium teologii pastoralnej, przyszli duchowni i apostołowie świeccy powinni pogłębiać stopniowo, łącząc ją zawsze z innymi obowiązkami nałożonymi na nich przez formację seminaryjną i *ratio studiorum* Wydziału Teologicznego.

¹ Por. W. Potocki, *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo” 1 (2023), s. 125; H. Olszar, *Formacja intelektualna kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista-Wróbel, Katowice 2003, s. 55-78.

² R. Kamiński, *Pastoralna teologia, teologia praktyczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 5.

³ T. Wielebski, M. Tutak, *Meandry interdyscyplinarności teologii pastoralnej. Przyczynek do dyskusji*, „Teologia Praktyczna” 17 (2016), s. 26-27.

1. PREKURSORY ŚLĄSKICH PASTORALISTÓW

Już po Wielkiej Wojnie docierała na Śląsk sława pioniera teologii pastoralnej – o. Piusa Johanna Bruna Parscha, Morawianina z Neustift (Nové Sady) koło Ołomuńca i kanonika regularnego laterańskiego (CRL), który dostrzegł na bazie doświadczeń duszpasterskich konieczność propagowania liturgicznych źródeł pobożności. Odkrył trzy ważne dla siebie „kwestie”: Biblię, liturgię oraz ich korelację. Owo spostrzeżenie oraz zafascynowanie nauką papieża Piusa X i działalnością ruchu liturgicznego rozwijanego przez Francuza – o. Prospera Guérangera OSB i Belga – o. Lamberta Beauduina OSB⁴ skutkowało propagowaniem przez niego „liturgii ludu” (*Volksliturgie*), a także stworzeniem „wzorcowej parafii” (*eine Mustergemeinde*) przy romańskim kościółku pw. św. Gertrudy w Klosterneuburgu w Dolnej Austrii. Duchowny organizował kursy i tygodnie liturgiczne oraz publikował teksty związane z liturgią. Uwypuklał udział wiernych w obrzędach Kościoła, sprzeciwiając się ich subiektywnej i indywidualistycznej pobożności. Przypominał, że liturgia jest „niezmiennym” skarbcem Kościoła. W konsekwencji przyczynił się do liturgicznej reformy Soboru Watykańskiego II⁵.

Przyszli kapłani diecezji katowickiej zapoznawali się w XX stuleciu z tekstami sługi Bożego ks. Romana Guardiniego, niemieckiego kapłana pochodzenia włoskiego (urodzonego w Weronie), przywódcy ruchu młodzieżowego i odnowy liturgicznej⁶. Po I wojnie światowej został zatrudniony na Wydziale Teologii Katolickiej UW⁷. W swoich dociekaniach podkreślał, że liturgia nie jest środkiem prowadzącym do celu, ale, jako że jej rację stanowi Bóg, sama jest jakby celem. Świadomości chrześcijańskiej przywrócił ks. R. Guardini sens symboli i znaków religijnych, przedmiotów i czynności. Wskazywał, że koniecznym warunkiem dobrego przygotowania się człowieka do mszy św. jest milczenie rozumiane jako ukierunkowanie duszy do Boga. Wiele jego myśli, dotyczących zwłaszcza liturgii, stało się źródłem inspiracji dla Soboru Watykańskiego II. Śląscy duchowni, interesujący się na co dzień liturgią, cenili sobie jego teksty o liturgii, jej duchu i znakach świętych oraz trzytomowe dzieło *Rok Pana*, które znalazło się

⁴ D. Bonnetterre, *Ruch liturgiczny. Od Guérangera przez Beauduina do Bugniniego*, Komorów 2022.

⁵ W. Zyzak, *Parsch Pius CRL*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 1375-1376.

⁶ A. Młotek, *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim ze szczególnym uwzględnieniem teologii moralnej*, Wrocław 1988, s. 37.

⁷ R. Guardini należał jednak do Wydziału Teologii Katolickiej UW ze względów organizacyjnych. 11.04.1923 r. został powołany przez pruskiego ministra kultury Carla Beckera na nowo utworzoną katedrę filozofii religii i katolickiego światopoglądu na prusko-protestanckim Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie. Należąc formalnie do Wydziału Teologii Katolickiej UW, miał prowadzić wykłady w Berlinie jako stały profesor gość – por. *Romano Guardini*, w: *Encyklopedia Wrocławia*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2001, s. 246; R. Guardini, *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991, s. 11.

praktycznie w ręku każdego z nich⁸. Uczniem ks. R. Guardiniego był sługa Boży – ks. Klemens Andreas Neumann z Tuczna koło Wałcza. Włączył się w Nysie do tzw. ruchu młodzieżowego Quickborn⁹, w którym wpływową postacią był ks. R. Guardini. Obaj praktykowali wspólnotową mszę św. z ołtarzem zwróconym ku ludowi. Ksiądz K.A. Neumann uwypuklał zaangażowanie laikatu w Kościele. Corocznie organizował Dni Kultury Chrześcijańskiej (*Christliche Kulturtage*)¹⁰. Echa tych spotkań przenikały również w okresie międzywojennym do wschodnich rejonów Śląska.

Ze środowiska niemieckich teologów pastoralistów należy przywołać znaną księżom diecezji katowickiej postać ks. prof. Franza Xavera Arnolda z Aichelau (część miasta Pfronstetten) w Badenii–Wirtembergii. Był on związany z Uniwersytetem Eberharda Karlsa w Tybindze, gdzie wykładał teologię pastoralną i moralną, etykę społeczną, liturgię i nauczanie religii¹¹. Wniósł istotny wkład w to, aby młoda dyscyplina akademicka, czyli wtedy teologia pastoralna, była z jednej strony ściśle naukowa, a z drugiej terminowa i ożywiona. Jego poglądami inspirował się ks. Franciszek Blachnicki wraz ze środowiskiem swoich studentów w Lublinie, Krakowie i Katowicach. Od ks. F.X. Arnolda przejął „genialny zarys katolickiej teologii praktycznej” oraz dążenie do uchwycenia zasady życia i stawiania się Kościoła. W swej twórczości naukowej wzbogacił jego poglądy o personalizm dialogiczny¹².

W gronie kapłanów diecezji śląskiej okresu międzywojennego było 230 duchownych, którzy ukończyli studia teologiczne we Wrocławiu¹³. Tam, na Wydziale Teologii Katolickiej, kilku duchownych popularyzowało, zanim uczynił to ks. R. Guardini, teologię pastoralną, liturgikę i homiletykę. Najdłużej, bo w latach 1865–1899, upowszechniał je ks. prof. Ferdinand Probst, pochodzący z Ehingen an der Donau koło Tybingi znawca liturgii pierwszych wieków chrześcijaństwa, teorii duszpasterstwa i dziejów katechezy¹⁴, a przed nim, bo od 1846 r., ks. dr Franz Pohl, Ślązak z Owczar (Temperlfeld) koło Oławy, były rektor Seminarium Duchownego w Poznaniu (1833–1846) oraz autor *Pastoraltheologie* (1862).

⁸ J. Misurek, *Guardini Romano*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 369-371.

⁹ Sama nazwa wywodzi się z jednego z dialektów i oznacza w języku polskim mniej więcej tyle, co „tryskające źródło”, „krynica”, „zdrój”, „żywe źródło” – por. T. Fitych, *Kluczowe środowisko życia ks. Gerharda Hirschfeldera. Quickborn*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1 (2011), s. 177-178.

¹⁰ A. Młotek, *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim...*, s. 64.

¹¹ G. Schneider, *Auf dem Fundament von Dogma und Geschichte: der pastoraltheologische Entwurf Franz Xaver Arnolds (1898–1969)*, Ostfildern 2009.

¹² Por. B. Biela, *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego* [recenzja], „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 564-565.

¹³ Por. F. Andreae, A. Grisebach, *Die Universität zu Breslau*, Berlin 1928, s. 5-39; *Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1936, s. 13.

¹⁴ A. König, *Ferdinand Probst*, w: *Chronik der Königlichen Universität zu Breslau*, Bd. 14 (1900), s. 128-142.

Należy wymienić także propagującego owe dyscypliny, od 1897 r., ks. dr. Arthura Königa z Nysy (Neiße) – dogmatyka i pastoralistę oraz rektora Uniwersytetu Wrocławskiego (1898/1899), a także, od 1920 r., ks. prof. „honorowego” Rudolpha Buchwalda z Ziębic (Münsterberg) na Dolnym Śląsku, związanego z Książco-Biskupim Seminarium Duchownym Diecezji Wrocławskiej w Widnawie (Weidenau, Vidnava) miłośnika liturgii gallikańskiej, jak też „pracowitego profesora” (*fleißiger Professor*) – ks. Franza Schuberta z Bystrej koło Bielska (Bistrai-Bielitz), inicjatora pism „Schlesisches Pastoralblatt” i „Liturgische Zeitschrift” oraz eksperta od homiletyki, liturgiki i hodegetyki, czyli metod wychowania¹⁵.

Do momentu likwidacji Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie (1954)¹⁶ studenci teologii z diecezji katowickiej słuchali wykładów (z teologii pastoralnej) ks. prof. dr. hab. Antoniego Bystrzonowskiego, pochodzącego z Sierczy koło Wieliczki, a także (ze sztuki kościelnej i liturgiki) ks. prof. dr. hab. Tadeusza Albina Kruszyńskiego z Dublan (Дубляни) pod Lwowem, jak i, z liturgiki, ks. dr. Michała Kordela z Sidziny koło Jordanowa oraz, z katechetyki i pedagogiki, ks. dr. Józefa Rychlickiego, urodzonego w Bielczy koło Brzeska.

Ks. A. Bystrzonowski był uczniem i następcą (na katedrze uniwersyteckiej) św. Jana Sebastiana Pelczara wywodzącego się z Korczyna na Podkarpaciu. Nauczył on śląskich teologów rozumienia spraw pastoralnych w „duchu szerokiego apostołstwa” oraz „ukochania obowiązków i trudów w służbie Kościoła”¹⁷. Z dobroku ks. T.A. Kruszyńskiego przyszli duchowni z diecezji katowickiej cenili sobie prace dotyczące sztuki wczesnochrześcijańskiej, rodzimej, zarysowanej historii sztuki, wreszcie artykuły o architekturze, malarstwie, rzeźbie i rzemiośle artystycznym (tkaniny i haft) oraz dotyczące świąt Pańskich i liturgicznych, czci świętych i ikonografii¹⁸. W propagowaniu liturgii na Jagiellońskiej Wszechnicy wyróżniał się również ks. M. Kordel, którego „umiłowanym dzieckiem” stało się *Misterium Christi*. Zadanie, jakie postawił on przed tym pismem, było proste: uwrażliwić wiernych na życie eucharystyczne, otworzyć im oczy na rzeczywistość

¹⁵ E. Kleineidam, *Die Katolisch-Theologische Fakultät der Universität Breslau*, Köln 1961, s. 41, 61, 100-101, 138, 146, 152, 162; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 237-238; S. Książek, *Wyszkolenie kanoniczne duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w latach 1835-1873*, „Roczniki Kanoniczne” 3-4 (1981), s. 159-160.

¹⁶ Decyzją stalinowskiej Rady Ministrów PRL 11.08.1954 r., po ponad 550 latach, Wydział Teologiczny został odłączony od Uniwersytetu Jagiellońskiego i włączony do Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. To oznaczało, że Kraków utracił prawa akademickie w teologii – por. J. Urban, *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego*, „Perspektywy Kultury” 1 (2003), s. 191.

¹⁷ Jan Sebastian Pelczar swoją wiedzę zdobywał w rzymskich uczelniach: Collegium Romanorum (dziś Uniwersytet Gregoriański) i Instytucie św. Apolinarego (obecnie Uniwersytet Laterański). Pozostawił nam *Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim* (cz. 1-2, 1896) – por. *Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803-2017*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018, s. 43.

¹⁸ *Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000, s. 453-461.

w liturgii obecność Obecnego. Tego podejścia wymagał też od teologów ze Śląska¹⁹. Od cenionego katechety ks. J. Rychlickiego studenci teologii z diecezji katowickiej przejęli system „uczenia się pod kierunkiem”, co oznaczało pracę z uczniem, ale bez jego wyręczania. Ich profesor uważał takie uczenie się za zapobiegawcze, bo nie zajmowano się jedynie treścią nauki, ale skupiono się również na metodach uczenia się tej treści. Z tego powodu stało się konieczne poświęcanie przez katechetę długiego okresu czasu albo nawet większości roku szkolnego na owe podstawy uczenia się. Według niego należało nauczać ucznia szkoły średniej właściwego sposobu myślenia, organizowania i stosowania. Sądził też, że metoda ta bardziej umożliwia wychowankom prezentację swoich wątpliwości, stawianie pytań i wypowiedzenie się. Uważał, iż to rozsądek katechety powinien zdecydować, jakie prądy nowatorskie, pojawiające się w dydaktyce, należy zastosować w katechezie, a które wyeliminować²⁰. Śląscy teologowie zatrudnieni w Krakowie przyczynili się też do udziału bp. Herberta Bednorza w pomnażaniu zasług tamtejszej teologii pastoralnej. Na Wydziale Teologicznym *Alma Mater Jagiellońska*, na apel dziekana ks. prof. dr. hab. Aleksego Klawka, prowadził, począwszy od roku akademickiego 1949/1950, zajęcia z tego przedmiotu w celu podniesienia renomy duchowieństwa diecezji katowickiej. Dojeżdżał z wykładami do Krakowa aż do listopada 1952 r., czyli do wygnania z diecezji katowickiej. Następnie był aktywnym przedstawicielem kleru katowickiego podczas obrad Soboru Watykańskiego II²¹.

Po likwidacji Wydziału Teologicznego w Krakowie wykładowcą w ramach *studium domesticum* śląskich alumnów z teologii pastoralnej i homiletyki został ks. dr. Julian Groblicki z Bieżanowa (Kraków), związany z krakowskim Archidiecezjalnym Seminarium Duchownym²². Wiedzę liturgiczną przyswajali oni także dzięki wykładom o. dr. Jana Kantego Wierusza-Kowalskiego OSB²³ zaangażowanego w odnowę życia liturgicznego. Wówczas kierownictwo seminarium zorganizowało dla nich szereg ćwiczeń, m.in. z fonetyki pastoralnej (z udziałem ks. Stanisława Wilczewskiego), homiletyki (prezentowane przez ks. Stanisława Maślińskiego, ks. Wilhelma Szymbora CM, ks. dr. Józefa Barona CM, ks. dr. Rafała Markitona CM i ks. dr. Jerzego Strobę), z szafarstwa sakramentów świętych, rubryk i ceremonii kościelnych (wyjaśnianych przez ks. S. Maślińskiego,

¹⁹ Tamże, s. 497-503.

²⁰ P. Jaworski, *Księżda Józefa Rychlickiego z Bielczy koncepcja uczenia się pod kierunkiem*, „Resovia Sacra” 28 (2021), s. 183.

²¹ Bednorz Herbert, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 18; T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 269.

²² K.R. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998, s. 187.

²³ Po opuszczeniu zakonu benedyktyńskiego pracownik Urzędu do Spraw Wyznań, autor prac o chrześcijaństwie pisanych z perspektywy ideologii marksistowskiej – por. D. Zamiatała, *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, Łomianki 2011, s. 52.

ks. W. Szybora CM, ks. dr. J. Barona CM, ks. dr. Józefa Weissmanna CM, ks. dr. hab. Romualda Raka, prof. KUL, ks. Franciszka Żebroka i ks. dr. Karola Rzychonia CM), ze śpiewu gregoriańskiego (ćwiczonego z alumnami przez ks. Kazimierza Matuszaka SDB), muzyki kościelnej (pod kierunkiem ks. dr. Jana Mazerskiego SDB, ks. dr. J. Weissmanna CM i ks. F. Żebroka) oraz pedagogiki i katechetyki (ze wsparciem ze strony ks. S. Maślińskiego). Do tego dochodziły prelekcje z medycyny pastoralnej i podstaw higieny życia codziennego w stosunku do duszpasterstwa i parafii, przygotowane przez dr. Pawła Orszuloka, dr. Michała Kołoczka, dr. Stanisława Kownackiego, o. Karola Wojciecha Meissnera OSB, dr. Edwarda Józefowicza, ks. prof. dr. hab. Krzysztofa Szczygła i dr. Antoniego Ligęzę, jak również z medycyny sądowej, zaaranżowane przez prof. dr. hab. Leona Wachholza, oraz na temat odrębności pastoralnych diecezji katowickiej, wygłoszone przez ks. S. Maślińskiego²⁴.

W 2. połowie XX w. wysyłani do Lublina na studia z teologii pastoralnej kapłani (archi)diecezji katowickiej zapoznawali się z myślą ks. prof. dr. hab. Ryszarda Kamińskiego, pochodzącego z Serpelic nad Bugiem. To on zainspirował ich na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim do zwrócenia uwagi na nowe trendy w tej dziedzinie wiedzy. Prowadził studium w czterech kierunkach związanych z teologią pastoralną oraz z jej normatywnym i praktycznym charakterem; z duszpasterstwem zwyczajnym i nadzwyczajnym rozumianym jako specjalne i specjalistyczne; z parafią i diecezją jako miejscami realizacji duszpasterstwa; z metodologią teologii pastoralnej oraz drogami jej rozwoju merytorycznego i metodologicznego. Studenci czerpali z jego dopracowania i upowszechnienia paradygmatu analizy teologiczno-pastoralnej, a także z ukazania specyfiki tej dyscypliny jako nauki normatywnej i praktycznej, odwołującej się do dwóch źródeł: Objawienia Bożego i Magisterium Kościoła oraz do doświadczenia osób i wspólnot religijnych²⁵.

Ponadto w lubelskiej szkole teologii pastoralnej znaleźli się w 2. połowie XX w.: ks. Adam Ludwik Szafrąński z Nowego Sącza, ks. Jan Majka z Suchorzowia koło Tarnobrzega, ks. Władysław Piwowarski z Mokrzysk koło Brzeska, ks. Wacław Schenk z Gliwic, ks. Wojciech Danielski z Milanówka pod Warszawą i bp Kazimierz Ryczan z Żurawicy koło Przemyśla. Z jej dorobku korzystali też duchowni i świeccy z terenu (archi)diecezji katowickiej.

Ks. prof. dr. hab. A.L. Szafrąński był naukowcem, którego liturgika stała się przykładem integralnego traktowania całej teologii. Pojęciem podstawowym w jego badaniach był filozoficzny termin: partycypacja, zastosowany przez niego

²⁴ Por. T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 179, 193–201; F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 106.

²⁵ Por. D. Lipiec, *Kamiński Ryszard Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 453–454; *W trosce o teologię pastoralną i duszpasterstwo*, red. W. Śmiel, M. Fijałkowski, Lublin 2013.

w opisie teologicznym, a przydatny uczonemu w zdefiniowaniu charakteru sakramentalnego związanego z następującymi sakramentami: chrztem, bierzeniem i kapłaństwem. W teologii była to jedna z niewielu prób wyjaśnienia tego zagadnienia. Ks. A.L. Szafrąński uważał, iż „charakter sakramentalny”, otrzymany w sakramencie chrztu, pozwala wierzącemu uczestniczyć w kulcie chrześcijańskim i celebrować liturgię. Bazą dla swoich wywodów uczynił solidne podstawy dogmatyczne oraz związał celebrację liturgiczną z życiem chrześcijańskim i Misterium Jezusa Chrystusa²⁶.

Interdyscyplinarne badania ks. prof. dr. hab. J. Majki obejmowały również socjologię pastoralną, w której analizował model kapłana–duszpasterza i jego przemiany, a w latach 80. XX w. badał parafię pod kątem środowiska wychowania moralnego i kulturowego²⁷. Ks. prof. dr. hab. W. Piwowski i biskup kielecki prof. dr. hab. K. Ryczan koncentrowali swoją uwagę wokół socjologii religii, katolickiej nauki społecznej i teologii pastoralnej. Ks. W. Piwowski w badaniach nad metodologią teologii pastoralnej poszukiwał – adekwatnej do współczesności – koncepcji jej przedmiotu, metod i zakresu badawczego. W paradygmacie badań przyjmował schemat sylogizmu praktycznego autorstwa ks. prof. Graziosa Cerianiego, włoskiego teologa i filozofa, gdzie przesłanką większą stały się zasady wynikające z Objawienia, mniejszą dane z badań rzeczywistości społecznej, a wnioskiem aktualna zasada teologiczna. Teologię pastoralną ks. W. Piwowski pojmował jako naukę zmierzającą – przy pomocy teologiczno-socjologicznej analizy sytuacji Kościoła – do wypracowania aktualnych modeli teologicznych oraz odpowiadających im imperatywów i programów działania, według których Kościół w konkretnej sytuacji wypełniał posłannictwo zbawcze. W refleksji pastoralnej poruszał tematy związane z modelem Kościoła, parafii, duszpasterstwa, kapłana i laikatu. W związku z pluralizmem, funkcjonalną dyferencjacją społeczeństwa oraz zjawiskiem selektywności i indywidualizacji religijności uważał, że model Kościoła ludowego (*Ecclesia populi*) musi przeobrazić się w model Kościoła wspólnotowego (*communitas Ecclesiae*). W swoich opisach uwypuklał znaczenie małych grup i wspólnot religijnych oraz postulował formowanie parafii jako wspólnoty wspólnot (*communitas communitatum*). Do głównych zadań duszpasterstwa zaliczał: przekazywanie wiedzy religijnej, uświadamianie w zakresie moralności, kształtowanie dojrzałych motywacji religijnych, pobudzanie aktywności laikatu. Jako podstawę autorytetu duchownych wskazywał ich świętość, wiedzę i doświadczenie. Podkreślał potrzebę pogłębienia funkcji profetycznej, inicjatywy, odpowiedzialności i zaangażowania ewangelizacyjnego²⁸. Biskup K. Ryczan, ulegając naukowemu wpływom ks. W. Piwowarskiego i ks.

²⁶ Z. Głowacki, *Wkład ks. prof. Adama Ludwika Szafrąńskiego w rozwój teologii liturgii*, Lublin 2015.

²⁷ J. Mariański, *Majka Józef*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemann, Lublin 2006, kol. 848-849.

²⁸ K. Świąt, *Piwowski Władysław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, kol. 774-776.

J. Majki, stworzył na podstawie swoich badań naukowych wyjątkową typologię religijności, wyróżniając konformistów – pogłębionych i tradycyjnych, selektywnych – świadomych i zaniedbanych, obojętnych religijnie i niewierzących²⁹.

Ks. dr hab. Wacław Schenk, prof. KUL, był propagatorem ruchu liturgicznego w ramach lubelskiego Instytutu Teologii Pastoralnej. W 1951 r. wystosował memoriał do abp. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski, w którym uwydatniał potrzebę odnowy liturgii. Organizował zjazdy i sympozja dla duchownych, na których rozpowszechniał jej postulaty oraz kursy. Ich celem było przygotowanie do przyjęcia nowych ksiąg liturgicznych. Wystąpił z potrzebą sprawowania celebracji liturgicznych zgodnie z postanowieniami Soboru Watykańskiego II. Ks. W. Schenk ukazywał liturgię jako środowisko kształtujące człowieka i jego osobowość oraz wskazywał na konkretne modele duszpasterstwa liturgicznego. Zajmując się rękopisami śląskich ksiąg liturgicznych, opracował kryteria, na których podstawie ustalał czas powstania manuskryptów oraz miejsce pochodzenia i używania kodeksów. Opublikował dwa tomy *Liturgii sakramentów świętych* (1962–1964) oraz dzieło *Z dziejów liturgii* (1975)³⁰.

Z lubelskim Instytutem Formacji Pastoralno-Liturgicznej związał się ks. Wojciech Danielski. Zajmował się historią liturgii w Polsce, hymnologią i teologią liturgii oraz liturgiką pastoralną wraz z opracowaniami mistagogicznymi. Realizował koncepcję liturgiki jako mistagogii. Jego celebracje liturgiczne, bazujące na rzetelnych badaniach naukowych, były prezentacją stanu współczesnej wiedzy, a zwłaszcza umożliwiały spotkanie z mistagogicznym wymiarem liturgii. Badacz ten był znawcą historii liturgii rzymskiej i szeroko pojętej kultury chrześcijańskiej. Prowadził badania związane z kalendarzem liturgicznym w aspekcie kultu św. Wojciecha i kwerendę polskich starodruków liturgicznych. Ks. W. Danielski włączył się w dzieło upowszechniania myśli i reformy soborowej, wygłaszając referaty skierowane do duchowieństwa. Z ks. F. Blachnickim organizował sympozja pastoralno-liturgiczne w Krościenku nad Dunajem, a z ks. W. Schenkiem przygotowywał roczne spotkania naukowe wykładowców liturgiki w Polsce. Dla potrzeb formacji Ruchu Światło-Życie przekładał na język polski i opracowywał teksty liturgiczne. Po wyjeździe ks. F. Blachnickiego z kraju, to ks. W. Danielski przejął funkcję moderatora Krajowego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie, uwydatniając wierne zachowanie jego charyzmatu³¹. Tą drogą docierał do szerokiej rzeszy kapłanów diecezji katowickiej.

²⁹ *Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Kantyka, J. Czerkawski, T. Siemienieć, Kielce 2014.

³⁰ E. Mateja, *Schenk Wacław*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 307.

³¹ P. Kulbacki, *Danielski Wojciech*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, s. 142-143.

2. PRZYKŁADY DZIAŁALNOŚCI TEOLOGÓW PASTORALISTÓW RODEM Z (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ

W II Rzeczypospolitej ukazały się drukiem *Kazania, mowy, odezwy* ks. Jana Kapicy, najwybitniejszego mówcy na wschodnich krańcach Śląska, wydane w 1933 r. pod redakcją ks. dr. Emila Szramka przez Kółko Homiletyczne Kapłanów Diecezji Katowickiej. Ksiądz J. Kapica wygłosił kazania m.in. podczas przyłączenia Śląska do Polski (1922) i koronacji obrazu Matki Bożej Piekarskiej (1925) oraz cykliczne w rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach³².

Takim postaciom, jak ks. Rudolf Tomanek z Ropicy na Śląsku Cieszyńskim, a także jego wpływowi piórem i słowem Polska przedwojenna zawdzięczała wprowadzenie najnowszych metod i prądów do liturgii. Jego pionierskim dokonaniem był przekład *Lekcji i Ewangelii (perykop) na każdy dzień roku kościelnego*, a następnie *Mszалу na niedziele i święta dla wiernych*. Ks. R. Tomanek starał się o oddanie ich współczesną, łatwo zrozumiałą polszczyzną, tak aby stały się dostępne świeckim. Z tego powodu nazwany był prekursorem odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Współpracował z redakcjami „Przeglądu Homiletycznego” i „Nowej Biblioteki Kaznodziejskiej”. Zredagował kilka książek modlitewnych oraz zainicjował modlitewnik Śląska Cieszyńskiego *Chwalcie Pana*, który – uzupełniany i dostosowany do zmieniających się wymogów duszpasterskich – do dzisiaj pozostaje tam w powszechnym użytku³³. Jego osobę w roli wykładowcy teologii pastoralnej i liturgiki uwzględniano, gdyby Śląskie Seminarium Duchowne uruchomiono na terenie diecezji katowickiej³⁴.

Śpiewu we wrocławskim alumnacie uczył najstarszych kapłanów diecezji katowickiej ks. Emil Nickel z Żor, wychowanek Szkoły Muzyki Kościelnej w Ratyzbonie (*Die Kirchenmusikschule in Regensburg*), założonej przez Franza Xavera Haberla³⁵. W dziedzinie muzyki i śpiewu kościelnego należy wskazać zwłaszcza przedwojenny dorobek ks. Roberta Gajdy z Lipin, który studia teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Pradze. Wkrótce jego talent dostrzegł opat z miejscowego klasztoru Emaus (*Emauzský klášter*) – o. Alban Schachleiter OSB, który przekonał go do uczęszczania na wykłady z chorału

³² E. Szramek, *Ks. Jan Kapica, życiorys a zarazem fragment historii Górnego Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 3 (1931), s. 1-85.

³³ Por. H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej w rozwój polskiej teologii*, w: *Katowice jako ośrodek nauki i kultury w XX i XXI wieku*, red. A. Barciak, Katowice 2018, s. 252; M. Morys-Twarowski, *Tomanek Rudolf Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 54, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2022, s. 140.

³⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 262; J. Paliński, *Ks. Rudolf Tomanek – prekursor odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, w: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Budniak, Cieszyn 2002, s. 139-161.

³⁵ J. Pluta, *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne (materiały)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 246.

gregoriańskiego i innych przedmiotów związanych z muzyką kościelną. Bywał także na prywatnych lekcjach muzyki w Niemieckiej Akademii Muzycznej w Pradze (*Deutsche Akademie für Musik und darstellende Kunst in Prag – Německá akademie múzických umění v Praze*). Wiedzę muzyczną zdobywał też w Państwowym Konserwatorium Muzycznym we Wrocławiu (*Staatliches Konservatorium für Musik in Breslau*). Ten utalentowany kompozytor, autor oratorium *Św. Jan Chrzciciel* op. 17, podarował Szkole Muzyki Kościelnej św. Grzegorza w Katowicach podręczniki do harmonii, organoznawstwa i chorału gregoriańskiego. Wprowadził niekonwencjonalne rozwiązania brzmieniowe znanych pieśni sakralnych³⁶. Rozgłos w Polsce zdobył również, jako muzyk i kompozytor, ks. Leopold Adam Biłko z Końskiej na Śląsku Cieszyńskim. Wydał drukiem *Nuty do jasełek śląskich* oraz *Melodie antyfon, psalmów i pieśni kościelnych*. O uznanie postarał się – jako autor *Nieszporów liturgicznych i mszy św. w duchu Kościoła na cześć bł. Jana Sarkandra* (Cieszyn 1934) – ks. Franciszek Trombala z Karwiny, który następnie, już jako proboszcz parafii Narodzenia NMP w Kończycach Małych, wydał w 1937 r. w Cieszynie kolejną swoją pracę zatytułowaną: *Msza święta Rorate – uroczysta wotywa o Najświętszej Maryi Pannie w adwencie. Recytacja i śpiew tekstów liturgicznych*. W ten sposób upowszechniał znaczenie liturgii na Śląsku Cieszyńskim³⁷. Ponadto w 1931 r. ks. mgr Eryk Lipiński z Katowic przedstawił *Słów kilka o muzyce kościelnej na Śląsku* w numerze 12 czasopisma „Muzyka Kościelna”³⁸.

Pionier logopedii w Polsce, ks. dr S. Wilczewski (urodzony we Wrocławiu), uczeń prof. Giulia Panconcelliego-Calzii z Uniwersytetu w Hamburgu, zapoznał się z metodami zapobiegania schorzeniom narządu mowy u osób pracujących głosem oraz z estetyką mowy (w 1922 r. obronił tutaj dysertację *Phonoposotische und Phonotopische Untersuchungen von Lippenlauten – Stopień i miejsce dźwięczności spółgłosek wargowych* oraz wynalazł labiograf). W latach 1925–1927 podjął studia na Uniwersytecie Warszawskim z zakresu psychologii mowy i homiletyki w celu udoskonalenia praktyki logopedycznej i kaznodziejstwa. Wypracowane założenia ogłosił drukiem w 1937 r. w dziele zatytułowanym *Wyszkolenie fonetyczne jako nowy przedmiot o zasadniczym znaczeniu dla kształcenia nauczycieli*. Wcześniej, bo w 1927 r., założył w Katowicach przy ul. Poniatowskiego 34 Instytut Fonetyczny – Poradnię Logopedyczną, w której leczył fonastenię. Opracował metody usuwania wad wymowy. W 1930 r. objął (na zaproszenie dyrekcji Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Katowicach) wykłady z higieny mowy, z uwzględnieniem fizjologii akustyki fonetyki eksperymentalnej (przedmiot ten był obowiązkowy). Znany był na Śląsku jako wybitny mówca. W celu szerzenia kultury żywego słowa zakładał i prowadził jego teatry. Przygotowywał wykładowców fonetyki pastoralnej. Ponadto swoją szeroką wiedzę

³⁶ Gajda Robert, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 125-127.

³⁷ H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 252.

³⁸ J. Pluta, *Wkład duchowieństwa...*, s. 245.

i doświadczenie wykorzystywał, wygłaszając referaty z tej dziedziny na zjazdach naukowych w kraju i na kongresach międzynarodowych: w Bonn (1930) i Amsterdamie (1932). Przyszłych kapłanów diecezji katowickiej zapoznawał w latach 1950–1963 w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach z higieną głosu, estetyką mowy, komunikatywnym – z wewnętrznym zaangażowaniem i przeżyciem – głoszeniem słowa Bożego oraz z akcją kaznodziejską. Zasady fonetyki pastoralnej przedstawił w pracy noszącej tytuł *Program i metoda fonetyczno-higienicznego wyszkolenia alumnów* (Kielce 1929). Swoje kazania, wygłoszone w katedrze wrocławskiej, wydał drukiem jako *Frühansprachen (Wczesne przemówienia)* (Berlin 1920)³⁹. W Śląskim Seminarium Duchownym ks. S. Wilczewskiego zastąpił ks. mgr Władysław Bista z Niedobczyc. Studia teologiczne ukończył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Homiletyką zajął się w trakcie pobytu w Akademii Teologicznej w Warszawie. W 1964 r. uzyskał tytuł magistra pedagogiki i filologii polskiej na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Uczestniczył w Międzynarodowych Konferencjach Logopedów: w Wiedniu (1965) i Paryżu (1968). Od 1979 r. kierował Poradnią Logopedyczną w Katowicach. Był członkiem Sekcji Kaznodziejskiej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego, gdzie opracowywał ogólnopolskie programy kaznodziejskie, publikując również w specjalistycznych czasopismach kaznodziejskich. Studenci teologii Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego uczestniczyli w jego zajęciach z fonetyki pastoralnej i homiletyki⁴⁰.

Ks. prof. dr hab. R. Rak z Brzezinki był teologiem pastoralistą doby posoborowej, który na grunt polski przeszczepiał doświadczenia Kościoła z Europy Zachodniej. Wykształcenie teologiczne i muzyczne zdobywał w ośrodkach naukowych Krakowa, Fuldy, Salzburga, Wiednia, Linzu i Lowanium (Leuven). W 1959 r. rozpoczął pracę naukową na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie przez 17 lat był kierownikiem Katedry Organizacji Duszpasterstwa. Przewodniczył Sekcji Teologii Pastoralnej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Doktryny Katolickiej oraz należał do Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego i Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej⁴¹. Współpracował z wieloma teologami i duszpasterzami z Austrii, Niemiec, Holandii, Belgii, Francji, Węgier i byłej Jugosławii oraz z redakcją wydawanego w Wiedniu czasopisma „Der Seelsorger”, działającego na rzecz odnowy teologii pastoralnej.

³⁹ Por. tamże, s. 253; J. Skwara, *Alchemia mowy. O działalności księdza prof. dr. Stanisława Wilczewskiego*, „Gość Niedzielny” 5 (1955), s. 6; W. Basista, *Ks. Wilczewski (w 60. rocznicę pracy fonetycznej i logopedycznej)*, „Tygodnik Powszechny” 31 (1975), s. 23–35; I. Karkosz, *Stanisław Wilczewski – pionier logopedii w Polsce*, „Chowanna” 1 (1993), s. 52–58.

⁴⁰ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 194; *Basista Władysław*, <https://silesia.edu.pl/index.php/Basista> [dostęp: 18.10.2024].

⁴¹ D. Lipiec, *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem-pastoralistą doby posoborowej. Sympozjum z okazji 10. rocznicy śmierci. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – Lublin, 13 listopada 2013 r.*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2014), s. 225–227.

Efektem owego uwspółcześnienia było dzieło zatytułowane *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart* (Podręcznik teologii pastoralnej. Teologia praktyczna Kościoła w jego współczesności), zredagowane przez ks. F.X. Arnolda i Ferdinanda Klostermanna⁴². Ponadto ks. R. Rak zasłynął z działalności muzykologicznej, redakcyjnej i kompozytorskiej⁴³. Skomponował m.in. melodie do celebracji części stałych mszy świętej oraz do pieśni wykorzystywanych w liturgii. W badaniach naukowych skoncentrował się wokół nurtu liturgicznego, historyczno-pastoralnego i teologiczno-pastoralnego, natomiast szczegółowo zajmował się rozwojem historycznym rozumienia tajemnicy Eucharystii, teologicznymi podstawami kultu eucharystycznego oraz przemianami religijności w Polsce i świecie⁴⁴. Z jego wiedzy zdobytej na wykładach, zjazdach i sympozjach teologiczno-pastoralnych w Holandii, Hiszpanii, Belgii, Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Kanadzie czerpały kolejne roczniki księży związanych z Kościołem lokalnym w Katowicach w 2. połowie XX stulecia⁴⁵.

Sługa Boży ks. dr hab. F. Blachnicki z Rybnika pozostawił po sobie 808 prac naukowych, z których cztery dotyczą jego awansów naukowych. Są to: *Istota świętości. Studium religijno-filozoficzne na tle powieści W. Grabskiego „W cieniu kolegiaty”* (magisterium – 1950), *Metoda przyżyciowo-wychowawcza dziecięcych rekolekcji zamkniętych* (licencjat – 1963), *Pośrednictwo zbawcze Kościoła w ujęciu Franciszka Ksawerego Arnolda* (doktorat – 1965) i *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej* (habilitacja – 1973). W latach 1964–1972 współorganizował w Lublinie Instytut Teologii Pastoralnej KUL. Wypracował na bazie nauki Soboru Watykańskiego II personalistyczno-eklezjologiczną koncepcję teologii pastoralnej, a także koncepcję i podwaliny metodologiczne pod katechetykę fundamentalną i teologię pastoralną ogólną. Założył Lubelski Zespół Liturgistów oraz Krajowy Ośrodek Formacji Liturgicznej, a w nim, w 1973 r., Studium Formacji Pastoralno-Liturgicznej dla duchowieństwa. W latach 1965–1976 redagował „Biuletyn Odnowy Liturgii”. Jako Krajowy Duszpasterz Służby Liturgicznej (od 1967) wypracował koncepcję i metody posoborowej formacji służby liturgicznej⁴⁶. Począwszy od lat 60. XX w., ks. F. Blachnicki – już jako pracownik

⁴² Por. F. Macharski, *Teologia pastoralna*, „Studia Theologica Varsoviensia” 5 (1967), s. 249–266.

⁴³ Por. tenże, *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 717–718; B. Biela, *Działalność ks. prof. dr hab. Romualda Raka w Diecezji Katowickiej*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992), s. 15–22; A. Kamiński, *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, w: tamże, s. 5–13; A. Kołek, *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, w: tamże, s. 23–32.

⁴⁴ R. Kamiński, *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 248–249; tenże, *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na KUL Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak, Lublin 2009, s. 75–78.

⁴⁵ B. Biela, *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, t. 9, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542–543.

⁴⁶ G. Wilczyńska, *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 72–73. Można postawić sobie pytania: kim był na co dzień ten „apostół Żywego Kościoła” i „człowiek wiary konsekwentnej”, ten, który przeżył swoje rekolekcje więzienne, mówił nam o swoich trzech nawróceniach, a potem był jednym z najwybitniejszych

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – animował Ruch Światło–Życie zwany najpierw Ruchem Żywego Kościoła. Opracował podstawowe podręczniki na czas rekolekcji i formacji w ciągu roku. Zainicjował działalność Domowego Kościoła i Krucjaty Wyzwolenia Człowieka. Ogłosił plan ewangelizacji *Ad Christum Redemptorem*. W 1981 r. wyjechał do Rzymu i już nie powrócił do Polski doby stanu wojennego. Osiadł w Carlsbergu (diecezja Speyer)⁴⁷. Ks. F. Blachnicki stworzył koncepcję teologii pastoralnej jako nauki teologicznej o urzeczywistnianiu się Kościoła jako sakramentu wspólnoty oraz wspólnoty jako sakramentu Kościoła w teologicznie analizowanej współczesności. Jego koncepcja stała się ujęciem integrującym współczesną katechetykę polską, w tym formację ministrancką, a także inne szczegółowe przedmioty teologii pastoralnej oraz apostolat całego Kościoła, zwłaszcza w podkreśleniu charakterystycznej odpowiedzialności za Kościół dzięki formacji deuterokatechumenalnej osób przynależących do Ruchu Światło–Życie, tworząc – według abp. Karola Wojtyły – „przetłumaczoną na język pewnego ruchu, pewnego działania, eklezjologię *Vaticanum II* w jej elementach centralnych: osoba, wspólnota ludu Bożego, wspólnota apostołska w najbardziej podstawowym znaczeniu tego słowa”⁴⁸. Przecistawiając się prądom indywidualizacji, pluralizmowi, globalizacji, sekularyzacji, odkościelnieniu i nowej duchowości, prezentował znak nadziei – Kościół jako wspólnotę. W 2. połowie XX stulecia był zaangażowany w posoborową odnowę liturgii. Ukazywał ją jako epifanię Kościoła – jego szczyt, do którego zmierza cała działalność wspólnoty eklezjalnej, i zarazem źródło z wypływającą z niego mocą⁴⁹. W swoją wielowymiarową działalność pastoralną angażował duchownych i świeckich nie tylko z diecezji katowickiej.

Ks. Rudolf Zielasko (urodzony w Międzyrzeczu Górnym) również związał się z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. W latach 1961–1966 studiował na

polskich teologów i duszpasterzy 2. połowy XX w.? Po odwilży w 1956 r. podjął pracę w Referacie Duszpasterstwa katowickiej Kurii i w redakcji „Gościa Niedzielnego”, zorganizował Ośrodek Katechetyczny, założył Krucjatę Wstrzemięźliwości, która w niedługim czasie swoim działaniem objęła całą Polskę. W 1960 r. F. Blachnicki znalazł się w więzieniu – dokładnie w tym samym, co w latach II wojny światowej. Od tego czasu – zdaniem historyków – był jednym z najbardziej prześladowanych duchownych w czasach Polski Ludowej.

⁴⁷ Po jego śmierci zaczęły ukazywać się opracowania upowszechniające jego życie i działalność, m.in.: *Godziny Taboru* (Carlsberg–Lublin 1989); *Z księdzem Franciszkiem Blachnickim o oazach, chrześcijaństwie konsekwentnym, polityce i o polskiej teologii wyzwolenia* (Lublin 1991); *Testament* (Poznań 2000); *Trzy nawrócenia* (Krościenko 2001); *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia* (Krościenko 2001); *Rekolekcje więzienne. Notatki z „rekolekcji zamkniętych” odprowadzanych w Centralnym Więzieniu w Katowicach w czasie od 15 marca do 19 lipca 1961 r.* (Krościenko 2001); *Noc w światło przemieniona* (Kraków 2004); *Życie swoje oddałem za Kościół* (Kraków 2005); *Przekonująca moc miłości* (Kraków 2007); *Świadectwo niepokornego* (Kraków 2012), *Wiara i świadectwo* (Kraków 2012), *Zaryzykować wiarę* (Kraków 2013), *W służbie Niepokalanej* (Kraków 2017) czy też *Eucharystia. Paschalne życie chrześcijanina* (Kraków 2017) – por. H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 268–270, 272–273.

⁴⁸ F. Blachnicki, *Godziny...*, s. 25.

⁴⁹ M. Marczewski, *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, s. 63–64.

Wydziale Teologicznym, gdzie w 1966 r. uzyskał doktorat na podstawie pracy *Uczestnictwo wiernych we Mszy świętej według nauki teologów katolickich po encyklice Mystici Corporis*, napisanej pod kierunkiem sługi Bożego ks. prof. dr. hab. Władysława Granata, związanego pochodzeniem z Ćmielowem koło Ostrowca Świętokrzyskiego. W latach 1965–1967 wraz z Lubelskim Zespołem Liturgistów prowadził w diecezjach kursy liturgiczne dla księży. W okresie od 1966 do 1972 r. wykładał w Sekcji Teologii Pastoralnej Wydziału Teologicznego KUL oraz w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Od 1967 r. pełnił funkcję ojca duchownego w lubelskim Konwikcie im. św. Jana Kantego dla Księży Studentów. Od 1971 r. przebywał w Austrii, zajmując się duszpasterstwem w parafiach: św. Bartłomieja w Wiedniu-Hernals (ze słynną Kalwarią), św. Othmara w Mödling, Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny w Schönbrunn-Vorpark (Wiedeń, Winckelmannstraße 34). Troszczył się o ożywienie udziału wiernych w liturgii, organizował dni skupienia dla grup apostoelskich, prowadził rozmaite formy liturgicznego kształcenia laikatu w duchu braterstwa i wdzięczności Bogu i ludziom. Ksiądz R. Zielasko należał do grupy propagatorów posoborowej odnowy liturgii w Polsce i Austrii wśród studentów teologii i we wspólnotach parafialnych. Jego publikacje z tego okresu dotyczyły teologii Eucharystii, liturgii i teologii pastoralnej⁵⁰. Stał się popularyzatorem Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza po wydaniu *Wprowadzenia do liturgii* (z ks. F. Blachnickim, Poznań 1967) oraz *Liturgiki ogólnej* (z ks. F. Blachnickim, Lublin 1973)⁵¹. Opracowania te znalazły się w rękach kapłanów diecezji katowickiej.

Niezwykłą aktywność w dziedzinie pielęgnowania muzyki sakralnej, szczególnie ludowych pieśni kościelnych, wykazywał w swej posłudze duszpasterskiej ks. dr Teodor Rak z Brzezin Śląskich. Dał temu wyraz w pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem moralisty, ks. prof. dr. hab. Władysława Wichra z Krzyszkowic koło Myślenic, a zatytułowanej *Pieśni religijne jako czynnik moralno-wychowawczy w duszpasterstwie na Górnym Śląsku* (uzyskał tytuł doktora teologii na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie). Ksiądz T. Rak skomponował wiele melodii pieśni kościelnych, z których najbardziej popularną stała się melodia do słów Jana Kochanowskiego *Czego chcesz od nas, Panie*. Był autorem *Zbioru pieśni kościelnych* (1956) oraz współredaktorem *Skarbca modlitw i pieśni* – modlitewnika diecezji katowickiej, a także jednym z prekursorów odnowy liturgicznej na Górnym Śląsku⁵². Natomiast od 1963 r. ks. mgr F. Żebrok z Cieszyna

⁵⁰ M.in.: *Duszpasterstwo skoncentrowane wokół liturgii* (1966), *Parafia jako zgromadzenie eucharystyczne* (1968), *Teologiczne zasady kształtowania kultu eucharystycznego wiernych we Mszy świętej podstawą duszpasterskiej działalności Kościoła* (1972) i *Gipfel und Quelle. Eine Gemeinde lebt aus der heiligen Messe* (1985).

⁵¹ Por. C. Krakowiak, Zielasko Rudolf, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 647-648; J. Pluta, *Wkład duchowieństwa...*, s. 243-244; S. Cichy, Zielasko Rudolf, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 482.

⁵² Rak Teodor, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 373-374.

był wykładowcą rubryk, ceremonii i śpiewu kościelnego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Ukończył studia na Wydziale Teologicznym UJ, uzyskując w 1950 r. dyplom magistra teologii na podstawie pracy *Działalność ks. Londzina*. Czynnie zaangażował się w prace I Synodu Diecezji Katowickiej, będąc członkiem diecezjalnej Komisji ds. Muzyki Sakralnej⁵³. Nieco później ks. Ryszard Dyllus z Zabrze przyswajał w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym kapłanom śpiew kościelny, wstęp do liturgiki, rubryki i ryt. Podczas prac I Synodu Diecezji Katowickiej (1972–1975) wszedł w skład Podkomisji Muzyki i Śpiewu Sakralnego, jednej z agend Komisji Liturgicznej. W 1983 r. brał udział w pracach Komisji Duszpastersko-Liturgicznej Diecezjalnego Komitetu ds. Duszpasterskiego i Organizacyjnego Przygotowania Pielgrzymki Jana Pawła II w Katowicach⁵⁴.

W 1977 r. ks. Damian Zimoń obronił w Lublinie pracę doktorską z zakresu liturgiki, zatytułowaną *Uczestnictwo wiernych we Mszy świętej na ziemiach polskich w XIX wieku w świetle modlitewników i podręczników liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, a napisaną pod kierunkiem ks. dr. hab. W. Schenka, prof. KUL⁵⁵. Już jako arcybiskup katowicki zauważył w rozmowie z Aliną Petrową-Wasilewicz i ks. Jerzym Szymikiem, że w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie studenci teologii mieli przed Soborem Watykańskim II jedynie rubrycystykę – bez teologii liturgii. Tak oto zwierzył się autorom wywiadu: „Doktorat pisałem, będąc wicerektorem, a gdy go obroniłem, zostałem proboszczem w kościele Mariackim w Katowicach [...]. Na promotora wybrałem ks. prof. Wacława Schenka, który dojeżdżał do Krakowa z Lublina, gdzie był profesorem na KUL-u. Bp Bednorz ostrzegał mnie, że nigdy u niego nie zrobię doktoratu, gdyż kilku naszych księży zaczynało i nie kończyło. Tym zresztą najbardziej mnie zdopingował, gdyż chciałem pokazać biskupowi, że mimo to się obronię. [...] Po doktoracie wsiąknę w liturgię na dobre. [...] Na Śląsku świadomość [liturgiczna] zrodziła się znacznie wcześniej, gdyż nasi księża studiujący we Wrocławiu mieli kontakt z nurtem odnowy liturgicznej, który pojawił się w Niemczech, Austrii i Francji na długo przed Soborem (Watykańskim II)”⁵⁶. Ksiądz dr D. Zimoń był przed swoją sakrą wykładowcą w Studium Pastoralnym w Katowicach. W ramach specjalizacji liturgicznej prowadził wykłady wyjaśniające księżom studentom uczestnictwo wiernych we mszy św. na ziemiach polskich w XIX w. oraz odnowę liturgiczną na Śląsku i w Polsce. Następnie, już jako biskup, a potem

⁵³ Por. J. Mandziuk, *Żebroć Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 680–681; J. Kiedos, *Ksiądz Franciszek Żebroć – wspomnienie*, „Wiadomości Diecezjalne” 54 (1986) 1, s. 17–19.

⁵⁴ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, s. 195; J. Kurek, *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Chorzów 1999, s. 18–22.

⁵⁵ K.R. Prokop, *Biskupi Kościoła Katolickiego w III Rzeczypospolitej...*, s. 168–169.

⁵⁶ *Ciągle tonę i chwytam Jezusa. Z abp. Damianem Zimoniem rozmawiają Alina Petrowa-Wasilewicz i ks. Jerzy Szymik*, Katowice 2002, s. 97–98.

arcybiskup katowicki, przekazywał im wiedzę o pastoralnym aspekcie sakramentu bierzmowania i o wzajemnych relacjach: ewangelizacji i Eucharystii, ewangelizacji i sakramentu małżeństwa oraz o wymiarze misyjnym posługi kapłańskiej⁵⁷.

2. połowa XX stulecia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach była czasem bogatej twórczości duchownych zainteresowanych teologią praktyczną. Część z nich objęła w XXI w. katedry uniwersyteckie. Śląską teologię w skali regionalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej rozwijali lub wspierali następujący pastorałści: ks. dr hab. Bogdan Biela, prof. UŚ i ks. dr Tadeusz Czakański; liturgiści: ks. dr Kazimierz Fonfara, bp dr Stefan Cichy, ks. dr Roman Kempny, ks. dr Jerzy Paliński, ks. prof. dr hab. Ireneusz Celary, ks. dr Marek Donnerstag, o. Franciszek Małaczyński OSB oraz znawcy śpiewu kościelnego: ks. dr Edward Poloczek, ks. prof. dr hab. Antoni Reginek i ks. dr Wiesław Huddek; katecheci i biegli w pedagogice: ks. dr Wilhelm Pluta, ks. Henryk Holubars, ks. dr Kazimierz Wawrzynek, ks. Franciszek Jerominek, ks. Dobromir Sieradzki, ks. dr Marceli Cogiel, ks. dr Krzysztof Sosna, ks. dr Zdzisław Brzezinka, ks. prof. dr hab. Henryk Krzysteczko i dr Kazimierz Gorzelok; homileci: ks. Bolesław Kominek, ks. dr Jerzy Stroba, ks. Józef Gawor, ks. dr Jan Sklorz i ks. dr Andrzej Kołek.

W środowisku lubelskich pastoralistów kształcił się ks. dr hab. B. Biela, prof. UŚ (urodzony w Rydułtowach), dokąd wysłany został na studia pod koniec lat 80. XX w. Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskał magisterium na podstawie opracowania *Odnova w Duchu Świętym jako pomoc w życiu chrześcijańskim* (1985). Po dwóch latach pracy duszpasterskiej w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach powrócił do Lublina, gdzie pogłębiał wiedzę (w zakresie organizacji duszpasterstwa) w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL. W 1991 r. obronił dysertację doktorską *Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, którą napisał pod kierunkiem ks. prof. dra hab. R. Raka. Habilitację przeprowadził w 2006 r. na Wydziale Teologicznym UO na podstawie opracowania zatytułowanego *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*. W latach 1991–2001 był wykładowcą teologii pastoralnej i sakramentologii w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, katowickim Punkcie Konsultacyjnym Studiów Zaocznych ATK w Warszawie i katowickim Katechetycznym Studium Teologicznym. Ponadto należał do Komisji Teologiczno-Pastoralnej Ruchu Światło-Życie⁵⁸. Jego dorobek bibliograficzny tworzy 10 książek⁵⁹ i ponad 200 artykułów naukowych

⁵⁷ J. Krętosz, *Studium pastoralne dla księży 1971–1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Pedagogiczne” 27–28 (1994–1995), s. 284.

⁵⁸ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 245.

⁵⁹ *Kościół–wspólnota*, Katowice 1993; *Wyplłyn na głębię miłości*, Katowice 2001; *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004; *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006; *Nieść nadzieję na współczesne areopagi otaczając troską życie. W Roku św. Pawła Apostoła Narodów*, Katowice–Piekary Śląskie 2009; *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, Katowice 2011; *Pastoralne nawrócenie w teorii*

oraz popularnonaukowych z zakresu szeroko pojętej teologii pastoralnej. Ksiądz B. Biela skupił swoje badania naukowe na eklezjologii pastoralnej, duchowości komunii, posoborowej odnowie parafii, wspólnotach religijnych i ruchach eklezjalnych. Jest redaktorem naczelnym czasopisma naukowego „Studia Pastoralne” oraz redaktorem serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego”. Należy do Zarządu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów oraz Post-netzwerks der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen (Sieć PostT zrzeszająca teologów pastoralnych z Europy Środkowo-Wschodniej)⁶⁰. Ksiądz dr T. Czakański z myślą o obronie doktoratu zapisał się na seminarium naukowe z teologii pastoralnej w Instytucie Duszpasterskim *Redemptor Hominis* Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Na *Lateraneum* zyskiwał eklezjalne doświadczenie, publikując w 1987 r. tekst *The christian prophets and charism of prophecy in the New Testament and the origins of the Church* (*Chrześcijańscy prorocy i charyzmat proroctwa w Nowym Testamencie a początki Kościoła*). Pod zatwierdzeniem dysertacji widnieje podpis rzymianina, ks. prof. Sergia Lanzy. Ksiądz T. Czakański zapoznał się z oryginalną myślą tego włoskiego pastoralisty na temat koncepcji nowej ewangelizacji jako „pierwszej ewangelizacji”, znaczenia obecności chrześcijan w szkołach, parafiach i jednostkach duszpasterskich, roli stowarzyszeń katolickich w stosunku do ruchów kościelnych czy wagi nauki społecznej Kościoła. Potrafił też w pełni odczytać specyfikę Wiecznego Miasta jako centrum Kościoła katolickiego. Z Rzymu pisał *Listy*, które w latach 1986–1987 publikował w „Gościu Niedzielnym”. Mógł czerpać z pontyfikatu Jana Pawła II. Potrafił swój pobyt w Wiecznym Mieście przekuć na wiele cennych inicjatyw pastoralnych w Polsce. Jest „jednym z tych naszych księży, którzy przez studia specjalistyczne za granicą przygotowali Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim” (abp Damian Zimoń)⁶¹.

Ksiądz dr K. Fonfara otrzymał święcenia kapłańskie w Kościele rzymskokatolickim. Od 1975 r. jest duchownym Kościoła polskokatolickiego. W latach 1968–1969, gdy pełnił obowiązki prefekta w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, wykładał alumnom liturgikę⁶². Sufragan katowicki i biskup legnicki S. Cichy (urodzony w Gierałtowicach) ukończył studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie (1957–1963) i na krakowskim PWT (1967–1971). Na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu

i praktyce parafialnej, Katowice 2014; *Nowa ewangelizacja w archidiecezji katowickiej*, Katowice 2017; *Wsluchani w Ducha. Ku odnowie wspólnoty parafialnej – rodziny Bożej*, Katowice 2018 [współautor: I. Celary]; *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech w latach 2004–2019*, Katowice 2022 [współautor: I. Celary].

⁶⁰ Por. M. Fiałkowski, *Biela Bogdan*, w: *Leksykon teologii pastoralnej...*, s. 99.

⁶¹ H. Olszar, *Segno dei tempi. Ksiądz Tadeusz Czakański*, w: *Między duchowością a dusznością – o głębokim i pełnym oddechu. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu Tadeuszowi Czakańskiemu. Życie i duchowość*, red. M.T. Kozubek, R.A. Silva, M. Rembierz, t. 1, Kraków–Katowice–Rzym 2024, s. 55–57.

⁶² T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 195.

Wiedeńskiego (1971–1974) uzyskał doktorat w zakresie liturgiki. Promotorem jego dysertacji *Die Opfervorbereitung im Lichte der Gabengebete in den ältesten römisch-hen Sakramentaren* (Przygotowanie Ofiary w świetle modlitw darowych w najstarszych sakramentaliach rzymskich) był ks. prof. Johannes Heinrich Emminghaus z Bochum, pionier w dziedzinie liturgii i teologii sakramentów⁶³. Biskup S. Cichy przewodniczył Diecezjalnej Komisji Liturgicznej w Katowicach (1985–1994) i wykładał liturgikę w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Katowicach. Napisał książki, a wśród nich: *Przybądź Duchu Święty. Nabożeństwa na Rok Ducha Świętego* (Katowice 1998) i *Uczestnicy czy niemi świadkowie* (Kielce 2005) oraz kilkadziesiąt artykułów opublikowanych w następujących czasopismach naukowych: „Collectanea Theologica”, „Liturgia Sacra”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne”⁶⁴. Jego uczeń, bp dr Piotr Greger (urodzony w Mysłowicach-Wesołej), przewodniczący Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Komisji Episkopatu Polski powiedział o nim w 2023 r., że „swoje życie uczynił liturgią”. Jako rektor uczył alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, a później kapłanów w ramach formacji stałej, budowania duchowości bazującej na słowie Bożym oraz studium i celebracji liturgii Kościoła. Zwracał uwagę na szczegóły w sprawowanej liturgii. Jego kompetencje liturgiczne szybko zostały zauważone i docenione w wielu środowiskach, m.in. przez dwie kadencje był przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, redaktorem jej biuletynu „Anamnesis” oraz przewodniczącym Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej⁶⁵. Ks. mgr lic. R. Kempny z Pielgrzymowic uczęszczał na wykłady do Papieskiego Instytutu Liturgicznego Sant’Anselmo w Rzymie. Pod kierunkiem wybitnego specjalisty, ks. prof. Domenica Sartorego CSJ z Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego, przygotował tam pracę licencjacką z liturgiki, zatytułowaną *Teologia ołtarza w nowym „Ordo Dedicationis Altaris” 1977*⁶⁶. Zajął się teologią liturgiczną „szkoły rzymskiej” skupionej głównie na euchologii i budującej na teologicznym pojmowaniu liturgii⁶⁷. Po powrocie z Wiecznego Miasta ks. R. Kempny był ceremoniarzem w katedrze

⁶³ J. Barsch. *Stationen im Leben von Johannes H. Emminghaus bis 1967*, w: *Johannes Heinrich Emminghaus. „...aber den Vorrang hat das Leben”. Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 11-29; A. Redtenbacher, *Johannes H. Emminghaus als Universitätsprofessor und Emeritus in Wien*, w: tamże, s. 30-43.

⁶⁴ Por. więcej w książce: *Per Crucem ad Lucem. Księga Jubileuszowa Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę święceń presbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*, red. S. Stasiak, Legnica 2013.

⁶⁵ P. Greger, *Biskup Stefan Cichy swoje życie uczynił liturgią*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-biskup-stefan-cichy-swoje-zycie-uczynil-liturgia-d639418/> [dostęp: 14.10.2024].

⁶⁶ Fragment tej pracy został opublikowany w periodyku naukowym „Collegium Polonorum” 11 (1991–1992).

⁶⁷ B. Migut, *Relacje teologii i liturgii w ujęciu teologii liturgicznej szkoły rzymskiej*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 26 (2009), s. 25.

pw. Chrystusa Króla w Katowicach oraz propagatorem liturgii i homiletyki na łamach „Gościa Niedzielnego”, przewodniczył Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej (1995–2003) i budował struktury Akcji Katolickiej z myślą o „nowej ewangelizacji”⁶⁸. Ksiądz dr J. Paliński w 1990 r. został skierowany na studia doktoranckie do Wiednia, które ukończył w 1996 r., broniąc dysertację *Die Erneuerung der Eucharistiefeier in Diözese Katowice nach dem Vaticanum II* (Odnowa celebracji eucharystycznej w diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II), napisaną dzięki wsparciu o. prof. Hansjörga Auf der Maura SMB, wywodzącego się ze szwajcarskiej Lucerny. Następnie ks. J. Paliński wykładał liturgikę w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach. Był przewodniczącym Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej oraz konsultorem Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej, redaktorem *Agendy liturgicznej* (Katowice 2005), *Nabożeństw majowych* (Katowice 2006), *Procesji na uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa* (Katowice 2008) oraz zajmował się mistagogią w celebracjach liturgicznych z udziałem dzieci, pobożnością eucharystyczną i adoracją Eucharystii⁶⁹. Ks. prof. dr hab. I. Celary rozpoczął swoją naukową drogę od Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii z zakresu liturgiki po przedstawieniu pracy magisterskiej *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy w diecezji katowickiej*, promowanej przez ks. dr S. Cichego. W latach 1994–1998 kontynuował na tej samej uczelni studia doktoranckie, które ukończył obroną dysertacji zatytułowanej *Obrzędowości świeckiej w Polsce (1944–1989) jako wyzwania dla współczesnego życia duszpastersko-liturgicznego*, a napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Stefana Koperka CR z Krakowa, birytualisty specjalizującego się w historii liturgii. W 1998 r. został zatrudniony w filii Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL w Katowicach, zaś od 1999 r. wykładał w Instytucie Teologicznym im. św. Jana Kantego w Bielsku-Białej. W sierpniu 2000 r. korzystał z urlopu naukowego, poświęcając go w Wiedniu zbieraniu materiałów do pracy habilitacyjnej *Rezurekcyjny wymiar nowej ewangelizacji i główne „miejsca” jej urzeczywistniania*. W 2004 r. stał się doktorem habilitowanym w zakresie teologii pastoralnej⁷⁰. Liturgią w Kościele zajął się również ks. dr M. Donnerstag z Katowic-Szopienic, który na Wydziale Teologicznym UO obronił pracę doktorską *Elementy liturgiczne w koncepcji parafii jako wspólnoty wspólnot w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego i możliwości zastosowania w warunkach czeskich* (Opole 2003), napisaną pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Helmuta Jana Sobeczki, kierownika Katedry Liturgiki, Hagiografii i Obrzędowości na tej uczelni. Jego promotor, pochodzący z Nędzy, ukończył studia specjalistyczne z liturgiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Papieskim Instytucie

⁶⁸ *Proste jest moje zadanie. Ks. Roman Kempny (1954–2002)*, oprac. A. Liskowacka, B. Pietyra, Katowice 2004, s. 15.

⁶⁹ Rozmowa autora z J. Palińskim z 15.10.2024 r.

⁷⁰ Rozmowa autora z I. Celarym z 2.12.2024 r.

Liturgicznym Sant'Anselmo w Rzymie. Był uczniem ks. dr. hab. W. Schenka, prof. KUL i o. prof. Burghardta Neunheusera OSB znanego z uprawiania teologii liturgicznej⁷¹. W tym czasie ks. M. Donnerstag posługiwał jako duszpasterz w Republice Czeskiej, gdzie w diecezji czeskobudziejowickiej wprowadzał w życie pastoralny projekt parafii bazującej na wspólnocie wspólnot⁷². Współpracę z Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie rozwijał pochodzący ze Lwowa o. F. Małaczyński OSB, liturgista, tłumacz i redaktor polskich posoborowych ksiąg liturgicznych oraz członek redakcji „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego”. W latach 1962–1988 był sekretarzem Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski. Studiował w Papieskim Instytucie Liturgicznym Sant'Anselmo w Rzymie, gdzie obronił pracę doktorską *De consuetudinibus liturgicis Poloniae in Sacratissimo Triduo Christi crucifixi, sepulti et suscitati*, napisaną pod kierunkiem o. prof. B. Neunheusera OSB. W 1966 r. zorganizował w Krakowie Studium Liturgiczno-Duszpasterskie i został jego pierwszym kierownikiem. Po jego przeszkoleniu w Instytut Liturgiczny Papieskiego Wydziału Teologicznego nadal w nim wykładał⁷³. Przetłumaczył na język polski Konstytucję soborową o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*⁷⁴.

Ksiądz dr E. Poloczek z Pawłowa zainteresował się kancjonałami i śpiewnikami, głównie ze Śląska Cieszyńskiego⁷⁵. Należał do Rady Naukowej Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Katowicach⁷⁶. Spełniał się w Archidiecezjalnej

⁷¹ S. Nicieja, *Alma Mater Opoliensis*, Opole 2004, s. 219-221.

⁷² *Tak blisko. Tak inaczej – wywiad z ks. Markiem Donnerstagiem*, „Miesięcznik Rozdzieński” 2 (2018), s. 11.

⁷³ M. Leszczyński, *Księża diecezjalni archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Słownik biograficzny*, Warszawa 2020, s. 470-471;

⁷⁴ W latach 1953–1962 uczestniczył w pracach nad polskim tekstem *Collectio rituum continens excerptae Rituali Romano Ecclesiis Poloniae adaptato*. Opracował także *Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia* (1958), *Nową liturgię Wielkiego Tygodnia* (1959) i *Kyrieale dla wiernych* (1960). Był tłumaczem i głównym redaktorem *Collectio rituum continens excerpta e Rituali Romano Ecclesiis Poloniae adaptato* (1963), *Mszалу rzymskiego* (1963), *Officia propria dioecesium Poloniae* (1965), *Mszalu rzymskiego łacińsko-polskiego* (1968) i *Lekcjonarza mszalnego* (1972), a także przekładów na język polski obrzędów chrztu dzieci (1972), sakramentu małżeństwa (1974), bierzmowania (1975), pogrzebu (1977), chorych (1980), pokuty (1981) oraz tekstów *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą* (1985) i *Liturgii godzin* (1984). W 2006 r. wydał tom: *Misterium Paschalne w Polsce. Polskie zwyczaje liturgiczne w Święte Triduum ukrzyżowania, pogrzebu i zmartwychwstania Chrystusa*.

⁷⁵ Bibliografia E. Poloczka obejmuje takie pozycje jak: „*Kancjonał pszczyński*” jako źródło poznania polskich pieśni katolickich na Śląsku w drugiej połowie XVIII wieku (1978), *Polskie śpiewniki katolickie na Śląsku Cieszyńskim w latach 1857–1925* (1987), *Studium Organistowskie Archidiecezji Katowickiej* (1994–1995), *Uwarunkowania polityczne, społeczne i kulturowe powstania polskich drukowanych śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim* (1989), *Z dziejów polskich śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim. Śpiewniki ks. Antoniego Janusza* (1990–1991), *Z dziejów polskich śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim – Kancjonał i książka modlitw na na cały rok z 1865 roku* (1992–1993).

⁷⁶ Ks. Edward Poloczek – bibliografia, https://silesia.edu.pl/index.php/Poloczek_Edward_-_bibliografia [dostęp: 15.10.2024].

Komisji Liturgicznej i Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej⁷⁷. Był uczniem ks. prof. dr. hab. Karola Mrowca CM z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, urodzonego w Rudzie Śląskiej muzykologa, kompozytora, współorganizatora i długoletniego kierownika lubelskiego Instytutu Muzykologii Kościelnej oraz inicjatora badań terenowych nad muzycznym folklorem religijnym w Polsce, głównie nad polską pieśnią kościelną w źródłach rękopiśmiennych i drukowanych oraz polską, wielogłosową muzyką religijną w XVIII i XIX stuleciu⁷⁸. Aktywną więź z ruchem muzycznym w ramach Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej i Śląskiego Związku Chórów i Orkiestr podtrzymuje ks. prof. dr. hab. A. Reginek z Wilczy, od 2012 r. konsultor Podkomisji ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski. Należy do komitetów redakcyjnych kilku czasopism liturgiczno-muzycznych. Odbył studia specjalistyczne z muzykologii kościelnej w Instytucie Muzykologii KUL, uwieńczony pracą doktorską *Melodie hymnów brewiarzowych w liturgicznych księgach przedtrydenckich diecezji krakowskiej*, której promotorem był ks. prof. dr. hab. Karol Mrowiec CM. W rozprawie habilitacyjnej, obronionej na Uniwersytecie Opolskim, zajął się: *Pieśniami nabożnymi Franciszka Karpińskiego oraz psalmami w jego tłumaczeniu w przekazach źródłowych i tradycji ustnej (Studium teologiczno-muzykologiczne)*. W latach 1980–2001 pracował jako pedagog i wychowawca w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, gdzie w ramach zajęć dydaktycznych prowadził wykłady i ćwiczenia z muzyki kościelnej⁷⁹. Ksiądz A. Reginek jest autorem m.in. śpiewników: kościelnego i pielgrzymkowego, kalendarza liturgicznego i słownika muzyków kościelnych z Górnego Śląska⁸⁰. Jego uczeń to ks. dr W. Hudek z Krostoszowic, który w ramach studiów afiliowanych do Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie obronił pracę magisterską, napisaną pod kierunkiem ks. A. Reginka, a zatytułowaną *Ksiądz doktor Teodor Rak 1904–1976, duszpasterz i muzyk* (Katowice 1993). W latach 1994–1997 ks. W. Hudek kontynuował studia pastoralne w ramach katowickiej filii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zdobywając tytuł licencjata teologii w zakresie teologii praktycznej. W okresie od 1996 do 2003 r. studiował muzykologię i liturgikę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Najpierw obronił pracę magistersko-licencjacką *Śpiewy procesji Dnia Zadusznego w polskich drukach liturgiczno-muzycznych od Tridentinum do Vaticanum II* (Lublin

⁷⁷ Poloczek Edward, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 347-348.

⁷⁸ I. Pawlak, Mrowiec Karol, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 75-76.

⁷⁹ Reginek Antoni, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 376-378.

⁸⁰ Autor *Śpiewnika kościelnego archidiecezji katowickiej* (2000), *Śpiewnika kościelnego* (2004), *Śpiewnika pielgrzymkowo-wycieczkowego* (1992, 1998), *Śpiewów pasji chorałowej. Pasji Hoppego* (1996), *Chorału Śląskiego* (2003–2009), *Skarbca pieśni kościelnych*; redaktor nowego opracowania *Pieśni nabożnych Franciszka Karpińskiego* (2002); współredaktor *Kalendarza Liturgicznego Archidiecezji Katowickiej* (od 1993). Opracował *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku* (2018, 2022).

2001), którą napisał na seminarium z chorału gregoriańskiego pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Ireneusza Pawlaka (pochodzącego ze Wrześni), a następnie przygotował u ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Wita (urodzonego w Katowicach) dysertację *Muzyka liturgiczna w sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich w latach 1925–2000*. W dziedzinie muzyki kościelnej w XXI w. zaznacza swą aktywność jako asystent Polskiej i Międzynarodowej Federacji *Pueri Cantores*. Wśród szczególnych jego inicjatyw należy wyróżnić: organizację i kierownictwo autorskiego Festiwalu Twórczości Religijnej *Fide et Amore* w Żorach oraz przewodniczenie organizacyjne Archidiecezjalnym Kongresom Muzyki Liturgicznej w Katowicach i kierowanie jury Ogólnopolskiego Festiwalu Kolęd w Puławach. Jest autorem publikacji naukowych o tematyce liturgiczno-muzycznej i redaktorem prac zbiorowych⁸¹. Ks. W. Hudek propaguje nauczanie i muzyczną twórczość św. Hildegardy z Bingen OSB, organizując w Żorach konferencje naukowe (od 2014). Wraz z członkiniami zespołu Flores Rosarum prowadził w Drohiczyńce – pierwsze w Polsce – rekolekcje bazujące na dziedzictwie świętej frankońskiej anachoretki (2015)⁸². Z ks. A. Reginkiem powiązany jest też ks. dr hab. F. Koenig, profesor Uniwersytetu Opolskiego, urodzony w Lublińcu absolwent Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, kapłan archidiecezji katowickiej (1991–1994) i diecezji gliwickiej (od 1994). Ukończył studia muzykologiczne w Instytucie Muzykologii KUL, gdzie był słuchaczem organmistrza, ks. prof. dr. hab. Jana Chwałka, pochodzącego z Woli Baranowskiej koło Tarnobrzegu⁸³. Wykłada muzykologię na Uniwersytecie Opolskim. Jest uznanym instrumentologiem. Działa naukowo w Katedrze Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego UO oraz w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej w Gliwicach⁸⁴.

W gronie śląskich katechetów i biegłych w pedagogice znalazł się i ks. dr W. Pluta, który urodził się w Kochłowicach (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). Ukończył studia magisterskie na Wydziale Teologicznym UJ na podstawie

⁸¹ *Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005* (Katowice 2005); *Cantare amantis est. Wieloautorska monografia naukowa z okazji 80. urodzin ks. prof. dr. hab. Ireneusza Pawlaka* (Lublin 2015); redaktor czasopisma muzykologicznego „*Studia Hildegardiana Sariensia*”, autor tekstów oratoriów: *Różańcowe obrazy Bocheńskiej Matce w ofierze* (muz. Józef Świder) i *Oratorium Caritatis* (muz. Kamil Staszowski), kantaty chrzcielnej *Ad fontes* z okazji 1050-lecia chrztu Polski (muz. Ľuboš Bernáth ze Słowacji). Zaznaczył swoją twórczość także jako autor pieśni ku czci świętych: Jana Pawła II, Jadwigi Królowej, Andrzeja Boboli, Hildegardy z Bingen, Brata Alberta i błogosławionych: Zofii Czeskiej i Edmunda Bojanowskiego, oraz śpiewów okolicznościowych (np. z okazji Roku Miłosierdzia czy jubileuszu poświęcenia szkoły w Białymstoku) i kilku śpiewów kościelnych, zamieszczonych w *Śpiewniku Archidiecezji Katowickiej* i w *Chorale Śląskim* (2, 586, 660; 3, 667).

⁸² *Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005*, red. W. Hudek, Katowice 2005, s. 219; M. Krzemińska-Briss, *Ksiądz dr Wiesław Hudek – kapłan, poeta, muzykolog*, w: *Kalendarz Żorski 2005*, red. L. Buchalik i in., Żory 2005, s. 92–94.

⁸³ M. Szymanowicz, G. Stawowy, *Działalność organmistrzowska Ks. Profesora Jana Chwałka*, w: *Artificium – Ars – Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, Lublin 2010, s. 597–613.

⁸⁴ *Diecezja gliwicka. Ks. Franciszek Koenig*, <https://diecezja.gliwice.pl/kaplan/978> [dostęp: 18.10.2024].

pracy: *Nauka o Mądrości w Starym Testamencie*. W tej samej uczelni, w 1947 r., uzyskał tytuł doktora teologii po obronie pracy zatytułowanej *Badania nad „Didache” i ich wyniki do roku 1939*. Był rektorem Studium Pastoralnego dla księży neoprezbiterów w Katowicach-Załężu. Jego dorobek naukowy został zauważony przez środowisko naukowe Wydziału Teologicznego KUL. W 1958 r. otrzymał propozycję wykładowcy w Sekcji Pastoralnej erygowanej w 1958 r. Gdy miał już podjąć zajęcia uniwersyteckie w roku akademickim 1958/1959, otrzymał 4 lipca 1958 r. nominację biskupią do ordynariatu w Gorzowie. Wpłynął silnie na styl duszpasterstwa Kościoła na Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym⁸⁵. Ksiądz H. Holubars, urodzony w Nisku nad Sanem koło Stalowej Woli, katecheta diecezji katowickiej, opublikował *Szkic katechez dla pierwszej klasy szkoły powszechnej*. Był ponadto dekanalnym wizytatorem katechetycznym oraz kierownikiem i wykładowcą cieszyńskiego ośrodka szkolenia katechetycznego I stopnia. Prowadził także wykłady dla inteligencji i rodziców oraz katechizował młodzież. Od maja 1964 r. był wykładowcą pedagogiki, katechetyki i psychologii rozwojowej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. W okresie letnim wygłaszał niedzielne kazania oraz tygodniowe cykle konferencji wieczornych dla wczasowiczów podgórskich miejscowości diecezji katowickiej: Brennej, Koniakowa, Ustronia i Wisły. Od maja 1969 r. był recenzentem prac proboszczowskich z katechetyki. Wchodził w skład specjalnej komisji zajmującej się udoskonaleniem części *Katechizmu Religii Katolickiej*. Na posiedzeniach sesji plenarnych I Synodu Diecezji Katowickiej występował jako rzeczoznawca w zakresie katechizacji. W opinii duchowieństwa był jednym z najwybitniejszych katechetów i kaznodziejów w dziejach diecezji katowickiej⁸⁶. Do grona śląskich katechetów w XX w. należeli również ks. dr K. Wawrzynek i ks. F. Jerominek związani ze Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Ks. F. Jerominek pochodził z Pawonkowa, a praktykę katechetyczną odbył w Państwowym Liceum i Gimnazjum Męskim im. Adama Mickiewicza w Katowicach. Ponadto pełnił funkcję prezesa Diecezjalnego Koła Księży Prefektów⁸⁷. Po studiach z pedagogiki i katechetyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. D. Sieradzki z pomorskiego Zagórza wszedł w ramach prac I Synodu Diecezji Katowickiej do Komisji Liturgicznej oraz Podkomisji Katechizacji Dzieci i Młodzieży, która działała w ramach Komisji ds. Przekazu Ewangelicznego. Na szczególne podkreślenie zasługuje zaangażowanie ks. D. Sieradzkiego w dzieło katechizacji i formację przyszłych katechetów. Od 1972 r. był wykładowcą pedagogiki i katechetyki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. W 1977 r.

⁸⁵ J. Swastek, *Środowisko rodzinne i studia teologiczne Sługi Bożego Wilhelma Pluty (1910–1986)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2–3 (2009), s. 585–594; J. Mandziuk, L. Nowak, *Pluta Wilhelm*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 466–473.

⁸⁶ Holubars Henryk, w: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, t. 1, Cieszyn 1993, s. 128–129.

⁸⁷ H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego...*, s. 121–123.

został diecezjalnym wizytatorem nauki religii oraz koordynatorem sekcji referatów w ramach Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Od 1993 r. był dyrektorem nowo erygowanego Kolegium Teologicznego Archidiecezji Katowickiej. Ponadto był diecezjalnym duszpasterzem nauczycieli i wychowawców oraz opiekunem szkół katolickich w archidiecezji⁸⁸. W listopadzie 1966 r. biskup katowicki Herbert Bednorz powierzył stanowisko wizytatora nauki religii ks. J. Zimniakowi związanemu korzeniami z Mysłowicami. W latach 1969–1972 odbył on studia specjalistyczne w Międzynarodowym Instytucie Katechetyczno-Pastoralnym Lumen vitae w Brukseli, afiliowanym do Uniwersytetu Katolickiego w Louvain. Otrzymał tytuł licencjata na podstawie rozprawy *La catéchèse et son langage (Katecheza i jej język)*. W Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oraz na kursie katechetycznym w Katowicach prowadził wykłady z katechetyki, pedagogiki i psychologii rozwojowej. W 1974 r. rozpoczął współpracę z redakcją „Gościa Niedzielnego” jako konsultant w dziedzinie katechetyki. W latach 1977–1979 odbył studia doktoranckie w Instytucie Pastoralnym KUL. Napisał pracę pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Mieczysława Majewskiego SDB, zatytułowaną *Katecheza rodzinna w twórczości Pierre Ramweza*. Jego promotor zajmował się badaniem współczesnych kierunków katechetycznych, metodologią katechetyki, katechezą permanentną, środowiskiem katechetycznym, metodami i środkami skutecznej katechezy we współczesności oraz procesami katechetycznymi, nadto katechezą integralną i katechezą młodzieży⁸⁹. Również ks. dr M. Cogiel, urodzony w Babienicy koło Woźnik, przygotował pod kierunkiem ks. M. Majewskiego rozprawę doktorską *Odnowa katechetyczna w diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II*. Był wykładowcą w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach i Wyższym Seminarium Duchownym Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (z siedzibą w Katowicach-Panewnikach), Studium Eksternistycznym Wydziału Teologicznego KUL w Katowicach, Oddziale Zamiejscowym w Sosnowcu Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie. W tym czasie współtworzył serię podręczników katechetycznych dla młodzieży szkół średnich *Żyć Prawdą* (cz. 1–4, 1992–1994); zredagował zbiór konspektów katechez: *Uczymy się Kościoła lokalnego* (1995), *W drodze ku chrześcijańskiej dojrzałości* (1997), *Jubileusz Roku 2000 Tajemnicy Wcielenia* (1999) oraz *Święci patronowie na Śląsku* (2000); został też współautorem podręcznika do religii dla klas licealnych i techników, zatytułowanego *Drogi*

⁸⁸ Tenże, *Moje kapłaństwo ułożyło mi się pomyślnie. Z ks. Prałatem Dobromirem Sieradzkim rozmawia ks. dr Henryk Olszar*, w: *Dobry człowiek i wizytator z aptekarską dokładnością. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Prałatowi Dobromirowi Sieradzkimu*, Katowice 2002, s. 7-17; J. Smolec, *Ks. Dobromir Sieradzki* [nekrolog], „Wiadomości Archidiecezjalne [Katowice]” 12 (2009), s. 703-704; J. Lisczyk, *Wspomnienie o śp. ks. pralacie Dobromirze Sieradzkim*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2 (2010), s. 107-110.

⁸⁹ H. Wrońska, *Życie i działalność profesora Mieczysława Majewskiego SDB*, „Roczniki Teologiczne KUL” 6 (1998), s. 9.

świadków Chrystusa (Kraków 2002). Zainteresowania naukowe i prowadzone badania zaowocowały publikacjami diagnozującymi stan katechizacji na terenie parafii i szkoły oraz propozycjami rozwiązywania problemów wychowania w edukacji religijnej i dydaktyce katechetycznej⁹⁰. W 2000 r. ks. K. Sosna z Pszczyny obronił doktorat z teologii w zakresie katechetyki na Uniwersytecie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 1994–2001 był wizytatorem nauki religii w archidiecezji katowickiej. Zainteresowania naukowe ks. K. Sosny koncentrowały się wokół katechezy specjalnej. W swoich publikacjach podejmował zagadnienia dotyczące katechezy osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych, głównie zaś przygotowania dzieci z niepełnosprawnością intelektualną do sakramentów. Należał do Komisji ds. Katechezy i Wychowania Katolickiego II Synodu Archidiecezji Katowickiej⁹¹. Spośród górnośląskich katechetów warto też wspomnieć ks. J. Piekorza z Bierunia Starego, który 15 marca 1974 r. uzyskał stopień licencjata teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie po obronie pracy *Motywy uczęszczania na studium katechetyczne*, a w 1975 r. magistra teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego po przedłożeniu pracy *Formacja świeckich katechetów* napisanej z zakresu katechetyki pod kierunkiem ks. dr. hab. M. Majewskiego SDB. Interesował się wtedy psychodydaktyką zajmującą się w ramach psychologii pedagogicznej zagadnieniami związku psychologii z dydaktyką ogólną i metodyką przedmiotów szkolnych⁹².

Ksiądz dr Z. Brzezinka, związany korzeniami z Wodzisławiem Śląskim-Radlinem, ukończył studia pedagogiczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim obroną pracy doktorskiej *Wychowanie prorodzinne w zreformowanej szkole*, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Mariana Nowaka, prof. KUL, pochodzącego z Tomaszowa Lubelskiego. Dzięki promotorowi zapoznał się z problemem dialogu interdyscyplinarnego w pedagogice, pedagogiką ogólną, pedagogiką kultury i dydaktyką oraz personalistyczną pedagogiką chrześcijańską. Uczestniczył w wielorakich pracach i pedagogicznych inicjatywach podejmowanych zarówno przez Kościół katolicki, jak też przez środowiska nauczycielskie Lublina i okolicy. Ksiądz Z. Brzezinka był wykładowcą w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, wizytatorem katechizacji, duszpasterzem nauczycieli oraz odpowiedzialnym za Punkt Informacyjny Instytutu Pedagogiki KUL w Katowicach-Janowie⁹³. Ksiądz prof. dr hab. H. Krzysteczko urodził się w Rudzie Śląskiej. Studiował psychologię i psychoterapię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Był wykładowcą psychologii i pedagogiki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym oraz w katowickim Punkcie Konsultacyjnym Podyplomowego Studium Nauk o Rodzinie Instytutu Studiów nad Rodziną ATK w Warszawie;

⁹⁰ D. Bednarski, *Ks. Prałat Marceli Cogieł – Dyrektor Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, „Biuletyn Katechetyczny”, Katowice 2011, s. 13-16.

⁹¹ Rozmowa autora z K. Sosną z 28.11.2024 r.

⁹² H. Olszar, *Ludzie tej ziemi. Sylwetki kapłanów spoczywających na cmentarzach w dekanacie gorzyckim. Studium biograficzne*, Krzyżanowice 2013, s. 160-162.

⁹³ Rozmowa autora z Z. Brzezinką z 28.11.2024 r.

redaktorem miesięcznika „Powiernik Rodzin”; kierownikiem (Archi)diecezjalnej Poradni Życia Rodzinnego⁹⁴. Opublikował dzieła dotyczące poradnictwa duszpasterskiego i wolontariatu na rzecz rodziny w organizacjach pozarządowych⁹⁵. Dr K. Gorzelok, powiązany z Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, zainspirował się systemem wychowawczym szkoły oraz opiekuńczo-wychowawczymi walorami przysposobienia do życia w rodzinie, poradnictwem zawodowym i typologią pedagogiczną⁹⁶. Wyróżnił w wychowaniu stronę zamierzeniową, której istotą jest myśl pedagogiczna i stronę wykonaniową, czyli praktykę wychowania. Zajmował się dziełem Janusza Korczaka⁹⁷.

Księżom: dr. B. Kominkowi, dr. J. Strobie i dr. J. Gaworowi powierzono w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie wykłady z homiletyki. Wszyscy trzej wpłynęli na jakość słowa przekazywanego wiernym z ambon, bo stali się hierarchami (kard. B. Kominek i abp J. Stroba) lub bezpośrednio oddziałali na rozwój kościelnych środków społecznego przekazu (ks. J. Gawor w 1952 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie uzyskał stopień doktora teologii, pisząc rozprawę *Wskazania pedagogiczne św. Hieronima a wychowanie greckie i grecko-rzymskie*)⁹⁸. Ksiądz dr J. Sklorz z Mysłowic prowadził wykłady w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym i w Studium Pastoralnym w Katowicach w ramach specjalizacji homiletycznej na następujące tematy: *Antropologia homiletyczna* (1980/1981), *Kerygma jako tworzywo homilijne* (1983/1984), *Homilia a przekaz wiary* (1984/1985), *Realizacja postulatów kaznodziejskich I Synodu Diecezji Katowickiej* (1985/1986), *Elementy społeczno-polityczne w przepowiadaniu Kościoła* (1986/1987), *Profetyczno-krytyczny charakter przepowiadania kościelnego* (1987/1988)⁹⁹. Homileta, ks. dr A. Kołek z Mysłowic, w latach 1979–1984 studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując tytuł magistra teologii na podstawie pracy *Przepowiadanie Słowa Bożego w opinii uczestników katechezy dorosłych Parafii NSPJ w Mysłowicach*, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Mieczysława Jacka Brzozowskiego. W latach 1990–1995 powrócił do Lublina, gdzie na tym samym uniwersytecie

⁹⁴ Rozmowa autora z H. Krzysteczko z 29.11.2024 r.

⁹⁵ H. Krzysteczko napisał m.in.: *Poradnictwo duszpasterskie* (1998); *Psychologiczne korelaty postaw penitentów wobec spowiedzi* (1998); *Pomoc w dojrzewaniu do miłości, małżeństwa i rodziny* (2000); *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim* (2001); *W małej grupie religijnej* (2003).

⁹⁶ S. Cichy, *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego do końca 1995 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 354-422; T. Czaikański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 175-260.

⁹⁷ K. Gorzelok, *Trzy modele wychowania (Przyczynek do typologii pedagogicznej)*, w: *Wychowanie jako pomoc*, t. 2, red. J. Placha, Warszawa 1992, s. 97-107.

⁹⁸ J. Dziwoki, *Arcybiskup Jerzy Stroba (1919–1999)*, „Rocznik Świętochłowski” 3 (2000), s. 165-175; K. Koszyrzyk, *Od radlińskiego adwentu do wrocławskiej septuagesimy. Szkic biograficzny*, w: *Verbum Crucis*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 287-304; J. Mandziuk, *Gawor Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 174-177.

⁹⁹ J. Krętosz, *Studium pastoralne...*, s. 284.

odbył studia specjalistyczne z homiletyki, zakończone obroną pracy doktorskiej *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967–1989)*, przygotowanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Ryszarda Kamińskiego. Od 1998 r. ks. A. Kołek uczył homiletyki w ramach Studium Pastoralnego w Katowicach oraz wykładał teologię pastoralną, prowadząc także seminarium magisterskie w ramach katowickiej filii Wydziału Teologii KUL¹⁰⁰.

3. STUDIUM PASTORALNE W KATOWICACH (FILIE KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO W LUBLINIE I AKADEMII TEOLOGII KATOWICKIEJ W WARSZAWIE)

W ciągu 30 lat funkcjonowania Studium Pastoralnego w Katowicach (1971–2001) prowadziło w nim zajęcia 71 profesorów pod kierownictwem ks. dr. Benedykta Woźnicy, ks. dr. Oswalda Bulki i ks. prof. dr. hab. Józefa Krętosza. Tematyka ich wykładów mieściła się w podziale na sekcje. Nie bez znaczenia były zapotrzebowania ze strony biskupa ordynariusza oraz zainteresowania i potrzeby księży studentów. Na przykład w ramach sekcji katechetycznej także ks. prof. dr. hab. Władysław Kubik SJ, urodzony w Wilkowicach koło Bielska-Białej, prowadził zajęcia na tematy związane z katechizacją inicjacyjną na szczeblu przedszkolnym i wczesnokomunijnym, dydaktyką ogólną, wychowaniem do przekazu wiary w rodzinie na szczeblu szkoły podstawowej, specyfiką katechizacji w starszym wieku szkolnym; różnymi modelami katechezy, aktywnym sposobem przekazu wiary, teorią wychowania chrześcijańskiego, nauczaniem religii w szkole, osobą katechety i katechizowanego. Natomiast wykłady ks. prof. dr. hab. Janusza Tarnowskiego, pochodzącego z Warszawy, poświęcone były antropologii charakteriologiczno-katechetycznej, antropologii katechetycznej, pedagogice spotkania z Bogiem, przygotowaniu do przekazu wiary w rodzinie na katechezie przedmałżeńskej, wychowaniu eucharystycznemu, dialogowi pedagogicznemu w małej grupie, podstawom pedagogicznego warsztatu katechety, dialogowi w katechezie personalno-egzystencjalnej, wychowawczym zadaniom katechety, dialogowej osobowości rodziców, kapłana i katechety. Ksiądz prof. dr. hab. Antoni Lewek, urodzony w Kobylej Górze koło Ostrzeszowa, w ramach sekcji homiletycznej dyskutował ze studentami na temat problematyki społecznej w kaznodziejstwie, interpersonalnego uwarunkowania komunikacji kaznodziejskiej, elementów nowej ewangelizacji, mass mediów w służbie ewangelizacji, koncepcji nowej ewangelizacji według papieża Jana Pawła II. Ksiądz prof. dr. hab. Jerzy Pikulik z Grzybowic koło Wągrowca¹⁰¹ w ramach liturgicznej specjalizacji mówił o kulcie św. Barbary w ujęciu liturgicznym i socjologicznym, kulcie maryjnym w Polsce XIII–XVIII stulecia, pluralizmie i unifikacji w liturgii,

¹⁰⁰ Rozmowa autora z A. Kołkiem z 2.12.2024 r.

¹⁰¹ Z. Kołodziejczak, *Pikulik Jerzy*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 183-184.

dolores i passionis w życiu religijnym i liturgicznym w Polsce. Treścią wykładów ks. prof. dr. hab. Jana Decyka, wywodzącego się z Morzyczyna Włościańskiego koło Węgrowa, były teologiczno-pastoralne aspekty niedzieli, teologiczno-pastoralne aspekty roku liturgicznego, liturgia za zmarłych, kult Eucharystii poza mszą św. oraz teologia znaków liturgicznych. Powyższe przykładowe tematy kilku z profesorów ilustrują profil Punktu Konsultacyjnego, uwzględniający w poszerzonym wymiarze formację pastoralną uczęszczających na wykłady księży studentów. Zawężona, przeznaczona na poszczególne lata tematyka o charakterze monograficznym, ale pochodząca z naukowego warsztatu profesorów, gwarantowała przekazywanie słuchaczom solidnej wiedzy. W trakcie studiów studenci wysłuchali (w trzyletnim cyklu) wykładów danego profesora na trzy rozmaite, wzajemnie się zazębiające tematy¹⁰².

Wówczas powstały na seminariach naukowych opracowania, których zagadnienia związane były w większości z problematyką pastoralną, występującą w parafiach, gdzie autorzy prowadzili duszpasterstwo. Niektóre powstałe w ramach poszczególnych sekcji prace ilustrują powyższy problem, a są nimi: ks. Reinharda Schittko *Zadania Misji Wewnętrznej w świetle miesięcznika „Głos Misji Wewnętrznej”*; ks. Rufina Śładka *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej w tygodniku „Monika”*; ks. (bp.) Czesława Domina *Rodzina wielodzietna jako problem teologiczno-pastoralny w świetle I Synodu Diecezji katowickiej*; ks. Jana Droba *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej a kaznodziejstwo (Studium homiletyczne)*; ks. Marcelego Cogiela *Wychowanie do życia w rodzinie w podręcznikach szkolnych i w katechizmie religii katolickiej klas V–VIII*; ks. Józefa Gracili *Model spotkań duszpasterskich z rodzicami katechizowanych dzieci klas V*; ks. Henryka Jersza *Dialog duszpasterski z przewlekle chorymi na terenie parafii*; ks. Józefa Pawliczka *Model spotkań katechetycznych postulowanych przez młodzież szkół średnich*; ks. Krzysztofa Spyry *Dialog katechetyczny jako próba oddziaływania na postawy moralne dzieci klas VII w Siemianowicach Śląskich*; ks. Eugeniusza Szczotoka *Dialog duszpasterski z młodzieżą zamieszkałą w hotelach robotniczych*; ks. Leona Polednika *Rehabilitacja społeczno-religijna głuchych i głuchoniemych w oparciu o współczesną psychologię*; ks. Kazimierza Osińskiego *Rozwój myśli liturgicznej pięciu niedziel Wielkiego Postu*; ks. Franciszka Holiego, *Religijność mieszkańców Osiedla Tysiąclecia w Katowicach a ich postawa wobec małżeństwa*; ks. Mariana Malchera *Wartość dziecka w świadomości nupturientów. Na podstawie badań ankietowych w diecezji katowickiej*; ks. Jana Miłkowskiego *Rodzina a zawód kolejarza*; ks. Henryka Piechy *Problem dziecka w powieści radiowej „Matysiakowie”*; ks. Antoniego Goranszcza *Religijność mieszkańców osiedla starego i nowego na przykładzie parafii Św. Józefa w Rybniku*; ks. (bp.) Wiktora Skworca *Religijność robotników sezonowych na przykładzie robotników polskich w Dreźnie – NRD*¹⁰³.

¹⁰² J. Krętosz, *Studium pastoralne...*, s. 282-284.

¹⁰³ Tamże, s. 290.

Wraz z utworzeniem Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach otworzył się nowy rozdział formacji pastoralnej przyszłych duszpasterzy archidiecezji katowickiej¹⁰⁴. W dzisiejszej rzeczywistości spełnia funkcję – jak to zauważył kard. Zenon Grocholewski, były prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej – silnego i zdrowego ośrodka myśli teologicznej na Górnym Śląsku, stawiającego bardziej na jakość niż ilość. Tego domaga się od wspólnoty wydziałowej świadomość własnego posłannictwa w Kościele i we współczesnym świecie¹⁰⁵.

BIBLIOGRAFIA

- Andreae. F., Grisebach A., *Die Universität zu Breslau*, Berlin 1928.
- Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1936.
- Basista Władysław, <https://silesia.edu.pl/index.php/Basista> [dostęp: 18.10.2024].
- Barsch J., *Stationen im Leben von Johannes H. Emminghaus bis 1967*, w: *Johannes Heinrich Emminghaus. „...aber den Vorrang hat das Leben”. Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 11-29.
- Bednarski D., *Ks. Prałat Marcelli Cogiel – Dyrektor Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, „Biuletyn Katechetyczny”, Katowice 2011, s. 13-16.
- Biela B., *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego* (recenzja), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 563-566.
- Biela B., *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, t. 9, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542-543.
- Biela B., *Działalność ks. prof. dr hab. Romualda Raka w Diecezji Katowickiej*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992), s. 15-22.
- Basista W., *Ks. Wilczewski (w 60 rocznicę pracy fonetycznej i logopedycznej)*, „Tygodnik Powszechny” 31 (1975), s. 23-35.
- Blachnicki F., *Nowa struktura przedmiotu teologii pastoralnej*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 436-452.
- Bonneterre D., *Ruch liturgiczny. Od Guerangera przez Beauduina do Bugniniego*, Komorów 2022.
- Ciągle tonę i chwytam Jezusa. Z abp. Damianem Zimoniem rozmawiają Alina Petrowa-Wasilewicz i ks. Jerzy Szymik*, Katowice 2002.
- Cichy S., *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego do końca 1995 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 354-422.
- Cichy S., *Zielasko Rudolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 482.

¹⁰⁴ A. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów...*, s. 261-282.

¹⁰⁵ H. Olszar, *Wkład duchowieństwa duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 282.

- Czakański T., *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 175-260.
- Czakański T., *Działalność naukowa Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1980-1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 27–28 (1994–1995), s. 239-271.
- Czakański T., *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 261-281.
- Diecezja gliwicka. Ks. Franciszek Koenig*, <https://diecezja.gliwice.pl/kaplan/978> [dostęp: 18.10.2024].
- Fiałkowski M., *Biela Bogdan*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 99.
- Fitych T., *Kluczowe środowisko życia ks. Gerharda Hirschfeldera. Quickborn*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1 (2011), s. 169-188.
- Gajda Robert, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 125-127.
- Głowacki Z., *Wkład ks. prof. Adama Ludwika Szafrńskiego w rozwój teologii liturgii*, Lublin 2015.
- Gorzelo K., *Trzy modele wychowania (Przyczynek do typologii pedagogicznej)*, w: *Wychowanie jako pomoc*, t. 2, red. J. Placha, Warszawa 1992, s. 97-107.
- Greger P., *Biskup Stefan Cichy swoje życie uczynił liturgią*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-biskup-stefan-cichy-swoje-zycie-uczynil-liturgia-d639418/> [dostęp: 14.10.2024].
- Guardini R., *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991.
- Holubars Henryk, w: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, t. 1, Cieszyn 1993, s. 128-129.
- Jaworski P., *Księdza Józefa Rychlickiego z Bielczy koncepcja uczenia się pod kierunkiem*, „Resovia Sacra” 28 (2021), s. 155-186.
- Kamiński R., *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na KUL Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak, Lublin 2009, s. 75-78.
- Kamiński R., *Pastoralna teologia, teologia praktyczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 5.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 248-249.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 717-718.
- Kamiński R., *Z metodologii teologii pastoralnej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 235-249.
- Kamiński A., *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992) 6, s. 5-13.

- Karkosz I., *Stanisław Wilczewski – pionier logopedii w Polsce*, „Chowanna” 1 (1993), s. 52-58.
- Kiedos J., *Ksiądz Franciszek Żebrok – wspomnienie*, „Wiadomości Diecezjalne” 1 (1986), s. 17-19.
- Kleineidam E., *Die Katolisch-Theologische Fakultät der Univwesität Breslau*, Köln 1961.
- König A., *Ferdinand Probst*, w: *Chronik der Königlichen Universität zu Breslau*. Bd. 14 (1900), s. 128-142.
- Kołek A., *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991-1992), s. 23-32.
- Kołodziejczak Z., *Pikulik Jerzy*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, Lublin 2018, s. 183-184.
- Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Kantyka, J. Czerkawski, T. Siemienieć, Kielce 2014.
- Krakowiak C., *Zielasko Rudolf*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 647-648.
- Krętosz J., *Studium pastoralne dla księży 1971-1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Pedagogiczne” 27-28 (1994-1995), s. 279-290.
- Kosyrzyk K., *Od radlińskiego adwentu do wrocławskiej septuagesimy. Szkic biograficzny*, w: *Verbum Crucis*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 287-304.
- Krzemińska-Briss M., *Ksiądz dr Wiesław Hudek – kapłan, poeta, muzykolog*, w: *Kalendarz Żorski 2005*, red. L. Buchalik i in., Żory 2005, s. 92-94.
- Ks. Edward Poloczek – bibliografia*, https://silesia.edu.pl/index.php/Poloczek_ [dostęp: 15.10.2024].
- Książek S., *Wykształcenie kanoniczne duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w latach 1835-1873*, „Roczniki Kanoniczne” 3-4 (1981), s. 149-223.
- Kulbacki P., *Danielski Wojciech*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 142-143.
- Kurek J., *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Chorzów 1999.
- Lewek A., *Z dziejów teologii praktycznej*, „Ateneum Kapłańskie” 390 (1974), s. 79-91.
- Lipiec D., *Kamiński Ryszard Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 453-454.
- Lipiec D., *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem pastoralistą doby posoborowej. Sympozjum z okazji 10. rocznicy śmierci. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – Lublin, 13 listopada 2013 r.*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2014), s. 225-227.
- Liszyk J., *Wspomnienie o śp. ks. prałacie Dobromirze Sieradzkim*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2 (2010), s. 107-110.
- Macharski F., *Teologia pastoralna*, „Studia Theologica Varsoviensia” 5 (1967), s. 249-266.
- Mandziuk J., Nowak L., *Pluta Wilhelm*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981-1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 466-473.
- Mandziuk J., *Gawor Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981-1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 174-177.

- Mandziuk J., *Żebroć Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 680–681.
- Marczewski M., *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 8, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 63–64.
- Mariański J., *Majka Józef*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemiann, Lublin 2006, kol. 848–849.
- Mateja E., *Schenk Wacław*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 307.
- Migut B., *Relacje teologii i liturgii w ujęciu teologii liturgicznej szkoły rzymskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 23–35.
- Młotek A., *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim ze szczególnym uwzględnieniem teologii moralnej*, Wrocław 1988.
- Morys-Twarowski M., *Tomanek Rudolf Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 54, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2022, s. 140.
- Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005*, red. W. Hudek, Katowice 2005.
- Nicieja S., *Alma Mater Opoliensis*, Opole 2004.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Olszar H., *Formacja intelektualna kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista-Wróbel, Katowice 2003, s. 55–78.
- Olszar H., *Ludzie tej ziemi. Sylwetki kapłanów spoczywających na cmentarzach w dekanacie gorzyckim. Studium biograficzne*, Krzyżanowice 2013.
- Olszar H., *Moje kapłaństwo ułożyło mi się pomyślnie. Z ks. Prałatem Dobromirem Sieradzkim rozmawia ks. dr Henryk Olszar*, w: *Dobry człowiek i wizytator z aptekarską dokładnością. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Prałatowi Dobromirowi Sieradzkemu*, Katowice 2002, s. 7–17.
- Olszar H., *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 121–123.
- Olszar H., *Segno dei tempi. Ksiądz Tadeusz Czakański*, w: *Między duchowością a dusznością – o głębokim i pełnym oddechu. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu Tadeuszowi Czakańskiemu. Życie i duchowość*, red. M.T. Kozubek, R.A. Silva, M. Rembierz, t. 1, Kraków–Katowice–Rzym 2024, s. 49–86.
- Olszar H., *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej w rozwój polskiej teologii*, w: *Katowice jako ośrodek nauki i kultury w XX i XXI wieku*, red. A. Barciak, Katowice 2018, s. 239–288.
- Paliński J., *Ks. Rudolf Tomanek – prekursor odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, w: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn 2002, s. 139–161.
- Pawlak I., *Mrowiec Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, t. 2, Lublin 2018, s. 75–76.

- Per Crucem ad Lucem. Księga Jubileuszowa Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę święceń presbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*, red. S. Stasiak, Legnica 2013.
- Pluta J., *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne (materiały)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 199-258.
- Poloczek Edward, w: A. Reginek, *i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 347-348.
- Potocki W., *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo” 1 (2023), s. 124-144.
- Prokop K.R., *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998.
- Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018.
- Proste jest moje zadanie. Ks. Roman Kempny (1954–2002)*, oprac. A. Liskowacka, B. Pietyra, Katowice 2004.
- Rak Teodor, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 373-374.
- Redtenbacher A., *Johannes H. Emminghaus als Universitätsprofessor und Emeritus in Wien*, w: Johannes Heinrich Emminghaus, „...aber den Vorrang hat das Leben”. *Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 30-43.
- Reginek Antoni, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 376-378.
- Romano Guardini, w: *Encyklopedia Wrocławia*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2001, s. 246.
- Rozmowa autora z ks. Andrzejem Kołkiem z 2.12.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Henrykiem Krzysteczko z 29.11.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Ireneuszem Celarym z 2.12.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Jerzym Palińskim z 15.10.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Krzysztofem Sosną z 28.11.2024 r.
- Schneider G., *Auf dem Fundament von Dogma und Geschichte: der pastoraltheologische Entwurf Franz Xaver Arnolds (1898–1969)*, Ostfildern 2009.
- Skwara J., *Alchemia mowy. O działalności księdza prof. dr. Stanisława Wiczewskiego*, „Gość Niedzielny” 5 (1955), s. 6.
- Smolec J., *Ks. Dobromir Sieradzki* [nekrolog], „Wiadomości Archidiecezjalne” 77 (2009) 12, s. 703-704.
- Swastek J., *Środowisko rodzinne i studia teologiczne Sługi Bożego Wilhelma Pluty (1910–1986)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2-3 (2009), s. 585-594.

- Szramek E., Ks. Jan Kapica, *życiorys a zarazem fragment historii Górnego Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 3 (1931), s. 1-85.
- Szymanowicz M., Stawowy G., *Działalność organmistrzowska Ks. Profesora Jana Chwałka*, w: *Artificium – Ars – Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, Lublin 2010, s. 597-613.
- Święś K., Piwowarski Władysław, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 774-776.
- Tak blisko. Tak inaczej* – wywiad z ks. Markiem Donnerstagiem, „Miesięcznik Rozdzieński” 2 (2018), s. 11.
- Urban J., *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego*, „Perspektywy Kultury” 1 (2003), s. 191-214.
- Wielebski T., Tutak M., *Meandry interdyscyplinarności teologii pastoralnej. Przyczynek do dyskusji*, „Teologia Praktyczna” 17 (2016), s. 25-46.
- Wilczyńska G., *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 72-73.
- Wrońska H., *Życie i działalność profesora Mieczysława Majewskiego SDB*, „Roczniki Teologiczne KUL” 6 (1998), s. 7-18.
- W trosce o teologię pastoralną i duszpasterstwo*, red. W. Śmigiel, M. Fijałkowski, Lublin 2013.
- Zamiatała D., *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, Łomianki 2011.
- Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000.
- Zyzak W., *Parsch Pius CRL*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 1375-1376.
- Żebrok F., *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 89-116.

Ks. Bogdan Biela

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9105-7536

**TEOLOGIA PASTORALNA
W WYŻSZYM ŚLĄSKIM SEMINARIUM DUCHOWNYM
ORAZ NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH**

*PASTORAL THEOLOGY AT THE HIGHER SILESIAN SEMINARY
AND AT THE FACULTY OF THEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE*

ABSTRACT:

Pastoral theology is the doctrine that develops, in light of Divine Revelation and the analysis of the current situation of the Church, the principles and pastoral directives guiding the Church in fulfilling her redemptive mission in the current situation. In this context, the significance of pastoral theology as a theology of the living Church, both in academic study and practical application, cannot be overstated. This article outlines the stages of its practice at the Higher Silesian Seminary in Cracow and Katowice, and at the Faculty of Theology of the University of Silesia, considering the evolution of pastoral theology in Poland since the revival of the Second Polish Republic. The research work and teaching activities in these institutions highlight the role of pastoral theology in the scientific formation of the Church's self-awareness, which enhances various forms of pastoral ministry.

Teologia pastoralna jest nauką wypracowującą w świetle Objawienia Bożego i analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła zasady i dyrektywy pastoralne, według których Kościół w aktualnej sytuacji realizuje misję pośrednictwa zbawczego. W tym świetle znaczenie teologii pastoralnej jako teologii żywego Kościoła zarówno w studium, jak i w zastosowaniu praktycznym jest nie do przecenienia. Artykuł prezentuje – w kontekście rozwoju teologii pastoralnej w Polsce od chwili odrodzenia się II Rzeczypospolitej – etapy jej uprawiania w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Katowicach oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Praca badawcza i działalność dydaktyczna, realizowana w tych instytucjach, ujawniają rolę teologii pastoralnej w naukowym kształtowaniu samoświadomości aktualnie działającego Kościoła, co niewątpliwie jest wykorzystywane w różnorodnych formach posługi duszpasterskiej.

Słowa kluczowe: teologia pastoralna, Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne, Wydział Teologiczny UŚ, działalność zbawcza Kościoła

Keywords: pastoral theology, Silesian Seminary, Faculty of Theology of the University of Silesia, redemptive activity of the Church

Współcześnie teologia pastoralna rozumiana jest jako naukowa refleksja „o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii”¹. Jest więc nauką wypracowującą w świetle Objawienia Bożego i analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła zasady i dyrektywy pastoralne, według których Kościół w aktualnej sytuacji realizuje misję pośrednictwa zbawczego². O specyfice teologii pastoralnej decyduje jej praktyczny i zarazem normatywny charakter. Ważne dla niej jest pytanie, czy Kościół, aktualizujący swoją działalność w określonych warunkach miejsca i czasu, urzeczywistnia w swej strukturze, celach, formach i metodach działania, osiąganych rezultatach i życiu członków zbawczą misję, do której został powołany. Odpowiedź na to pytanie powinna z jednej strony zawierać odniesienie do Objawienia Bożego i nauk teologicznych, a z drugiej do konkretnej sytuacji. W tym kontekście znaczenie teologii pastoralnej jako teologii żywego Kościoła zarówno w studium, jak i w zastosowaniu praktycznym jest bezcenne. W celu dostrzeżenia jej roli w kontekście założonego tematu najpierw zostanie przedstawiony rozwój teologii pastoralnej w Polsce od chwili odrodzenia się II Rzeczypospolitej, a następnie będą zaprezentowane etapy jej uprawiania w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Katowicach. Ostatnia część artykułu przybliży teologię pastoralną realizowaną na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach.

1. TEOLOGIA PASTORALNA W POLSCE PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

Stan teologii w Polsce był uwarunkowany z jednej strony jej rozwojem na Zachodzie, a z drugiej naturalnym efektem rodzimej refleksji teologicznej. W porównaniu z krajami Europy Zachodniej nauki teologiczne w Polsce rozwijały się później i wolniej. Chrześcijaństwo przyjęte w X stuleciu przez dwór królewski potrzebowało jeszcze sporo czasu, aby się zakorzenić i włączyć naród polski w orbitę wpływów kultury zachodniej. Opóźnienie cywilizacyjno-kulturowe Polski potęgowały częste wojny i kataklizmy nawiedzające nasz kraj, począwszy od średniowiecza. Chociaż w pierwszych wiekach państwa polskiego nie posiadaliśmy znaczących ośrodków teologicznych, to jednak zainteresowanie nauką, szczególnie teologią rozwijaną zagranicą, było od zarania dziejów chrześcijańskiej Polski znaczne. Polacy zdobywali wykształcenie teologiczne przede wszystkim w ośrodkach naukowych na Zachodzie, zwłaszcza w Padwie, Bolonii, Paryżu i Pradze³. Wiedzę teologiczną nosiły ze sobą osiedlające się zakony: cystersi i benedyktyni, a od XIII w. także dominikanie i franciszkanie. Jeśli chodzi o myśl pastoralną, to, podobnie jak w całym

¹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis* (1992) [dalej: PDV], 57.

² Por. R. Kamiński, *Teologia pastoralna*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 839.

³ Por. M. Rechowicz, *Polska myśl teologiczna w średniowieczu*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. P. Kałwa, M. Rechowicz i in., t. 1, Lublin 1969, s. 219-253.

chrześcijaństwie, rozwijała się również w Polsce jeszcze przed usamodzielnieniem się teologii pastoralnej jako dyscypliny uniwersyteckiej w ramach szeroko pojętej teologii⁴. Znaczny wpływ na rozwój polskiej teologii pastoralnej wywarła reforma studiów teologicznych (1752–1777) w monarchii austro-węgierskiej⁵. Siłą rzeczy polskie podręczniki teologii pastoralnej nie odbiegały od panujących wówczas w Europie tendencji. Przyczyniały się one bardziej do doskonalenia praktyki duszpasterskiej niż do rozwoju teorii pastoralnej⁶.

W interesującym nas okresie, czyli po I wojnie światowej, kiedy to powstawała diecezja katowicka i seminarium w Krakowie, autorem, który wywarł znaczący wpływ na rozwój teologii pastoralnej w Polsce, był abp Antoni Julian Nowowiejski. Takimi pozycjami jak *Agenda pasterska*, *Pastorologia* czy *Ceremoniał parafialny* wniósł cenny wkład w naświetlenie wielu zagadnień teologiczno-pastoralnych, a nade wszystko w formację pastoralną duchowieństwa polskiego⁷. Dziełem obejmującym owoce przemyśleń i doświadczeń wielu pastoralistów i duszpasterzy odrodzonej Polski jest podręcznik *Nauka pasterzowania* wydany pod redakcją ks. Zygmunta Pilcha⁸. Przyjęto w nim tradycyjną koncepcję teologii pastoralnej: „jest [ona] nauką zasad, sposobów i środków pracy duchowieństwa nad zbawianiem dusz”⁹. Podręcznik zawiera naukę duszpasterzowania w świetle postanowień I Polskiego Synodu Plenarnego, nauczania papieży z okresu międzywojennego, zwłaszcza na temat Akcji Katolickiej oraz nabytych doświadczeń i konkretnych potrzeb społeczeństwa polskiego¹⁰. Sytuacja po II wojnie światowej wymagała coraz lepszego przygotowania duszpasterzy do realizacji zadań w nowych

⁴ Prekursorów rodzimej myśli pastoralnej można się doszukiwać wśród teologów związanych z Uniwersytetem Krakowskim erygowanym w 1397 r.: Andrzej z Kokorzyna (†1435) napisał podręcznik dla duchowieństwa *Speculum sacerdotum*, Mikołaj z Błonia (†1431) jest autorem dzieła o charakterze kanoniczno-pastoralnym *Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque divinis officiis et eorum administrationibus*. Z późniejszych teologów można wyróżnić: Stanisława Hozjusza (†1579) i jego dzieło *Confesio fidei* (wydane w 1553); *List pasterski* B. Maciejowskiego zwany *Pastoralną* (1601), który, uwzględniając reformę trydencką, stał się najważniejszym podręcznikiem pastoralnym dla duchowieństwa w całej Rzeczypospolitej – por. A. Klawek, *Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce*, Kraków 1948, s. 7-14; S. Nasiorowski, *List pasterski kard. Bernarda Maciejowskiego*, Lublin 1992.

⁵ Jako pierwsza na ziemiach polskich Katedra Teologii Pastorskiej została utworzona na Wydziale Teologicznym w Krakowie w 1802 r. – por. S. Piech, *Katedra teologii pastoralnej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, „*Analecta Cracoviensa*” 27 (1995), s. 551-563.

⁶ Do ważniejszych podręczników tego okresu, kształtujących przyszłych duszpasterzy, można zaliczyć następujące pozycje: J. Krukowski, *Teologia pasterska katolicka dla użytku seminariów duchownych i pasterzów dusz*, Lwów 1847; J.S. Pelczar, *Teologia pasterska katolicka*, t. 1–2, Przemyśl 1869; M. Biernacki, *Teologia pasterska według ostatnich decyzji Kongregacji Rzymskich i postanowień Papieskich*, Warszawa–Poznań 1911; K. Dębiński, *Podręcznik praktyczny teologii pasterskiej*, t. 1–2, Warszawa 1914; A. Jogan, *Podręcznik teologii pasterskiej*, Lwów 1917; P. Czapła, *Ogólne zasady duszpasterstwa*, Włocławek 1919 – por. A.L. Szafrąński, *Zarys dziejów teologii pastoralnej ogólnej (hodegetyki)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce. Wiek XIX i XX*, red. M. Rechowicz, t. 3, cz. 2, Lublin 1977, s. 28-37.

⁷ *Ceremoniał parafialny*, Płock 1892; *Agenda pasterska*, Warszawa 1894; *Pastorologia*, Płock 1923.

⁸ T. 1, Kielce 1939; t. 2, Kielce 1947.

⁹ *Nauka pasterzowania*, t. 1, red. Z. Pilch, Kielce 1939, s. 4.

¹⁰ Por. A.L. Szafrąński, *Zarys dziejów teologii...*, s. 41.

uwarunkowaniach. Dotychczasowe wykłady z teologii pastoralnej, powierzane z reguły starszym, doświadczonym kapłanom (którzy starali się kandydatom do kapłaństwa dostarczyć praktycznych wskazań na temat sztuki pasterzowania), nie mogły sprostać temu wyzwaniu. Nieodzowne stało się zorganizowanie ośrodka kształcenia teologiczno-pastoralnego na wyższym poziomie. Palącą potrzebą było nie tylko kształcenie wykładowców teologii pastoralnej dla seminariów duchownych, ale także pracowników do rozwijających się we wszystkich diecezjach rozmaitych referatów duszpasterstwa. Owe przyczyny znalazły się u podstaw erygowania na zlecenie Episkopatu Polski i wniosek Wydziału Teologii KUL 16 maja 1958 r. Sekcji Teologii Pastoralnej¹¹. Tworzyły ją trzy katedry: Teologii Pastoralnej Ogólnej (obejmująca hodegetykę, liturgikę, katechetykę i homiletykę), Socjologii Religii oraz Psychologii Duszpasterskiej. W 1968 r. dekretem Świętej Kongregacji Instytutów Katolickich powstał – jako jeden z pierwszych w świecie i w Europie – Instytut Teologii Pastoralnej KUL z trzema specjalizacjami: socjologiczno-pastoralną, liturgiczno-homiletyczną i katechetyczno-pedagogiczną (ITP)¹². Od 2019 r. po różnorodnych przekształceniach w strukturach Wydziału Teologii KUL funkcjonuje w ramach Instytutu Nauk Teologicznych Sekcja Teologii Pastoralnej i Katechetyki. W jej skład wchodzi trzy specjalizacje: duszpasterstwo rodzin (Katedra Duszpasterstwa Rodzin), katechetyka (Katedra Katechetyki Integralnej, Katedra Katechetyki szczegółowej i Współczesnych Form Przekazu Wiary) oraz teologia praktyczna¹³ (Katedra Teologii Pastoralnej, Katedra Nauk o Rodzinie)¹⁴.

¹¹ W roku akademickim 1958/1959 pracę naukową w sekcji podjęli: J. Pastuszka, J. Majka, W. Schenk, H. Bednorz, W. Pluta, P. Latusek, L. Orzeł, S. Wójtowicz, K. Gumol, M. Finke, J. Strojnowski, S. Kunowski, W. Piwowarski, I. Tokarczuk, A.L. Szafranski, J. Charytański – por. W. Piwowarski, *Zarys dziejów sekcji teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1958–1968)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1968), s. 37.

¹² Zgodnie z wytycznymi Konstytucji *Sapientia christiana* Jana Pawła II w ITP przeprowadzono kolejną reformę studiów i zaczęły istnieć specjalizacje: teologia praktyczna, katechetyka, homiletyka, liturgika i duszpasterstwo rodzin. W ramach specjalizacji: teologia praktyczna powstały trzy Katedry: Dogmatyki Pastoralnej, Organizacji Duszpasterstwa oraz Socjologii Religii. Po reorganizacji wspomnianej specjalizacji w 1998 r. powołano w miejsce Katedry Dogmatyki Pastoralnej Katedrę Teologii Pastoralnej Ogólnej, a w miejsce Katedry Organizacji Duszpasterstwa Katedrę Teologii Pastoralnej Szczegółowej – por. W. Przygoda, *Teologia pastoralna w Polsce*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 112-116.

¹³ Ważnym osiągnięciem specjalizacji: teologia praktyczna było wydanie w latach 2000–2002 dwutomowego podręcznika *Teologia pastoralna* pod redakcją R. Kamińskiego, owocu współpracy wielu teologów pastoralistów ze wszystkich liczących się środowisk naukowych w Polsce. Pozycja składa się z dwóch części: *Teologii pastoralnej fundamentalnej* (t. 1) i *Teologii pastoralnej szczegółowej* (t. 2). Wspomniana współpraca zaowocowała także opublikowaniem w 2006 r. *Leksykonu teologii pastoralnej* (red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski). Stanowi on swoisty zwornik wiedzy teologiczno-pastoralnej, obejmujący 406 haseł, w tym 257 przedmiotowych z teologii pastoralnej i obszaru naukowego ściśle z nią związanego, 126 haseł osobowych i 23 haseł odsyłaczowych. Znajdują się w nim również biogramy znaczących teologów pastoralnych już zmarłych, jak i nadal tworzących. Hasła *Leksykonu teologii pastoralnej* przygotowało ponad 100 teologów z różnych środowisk naukowych w Polsce. Treściowo *Leksykon teologii pastoralnej* obejmuje całokształt zagadnień należących do teologii pastoralnej fundamentalnej i szczegółowej.

¹⁴ Teologia pastoralna wykładana jest obecnie we wszystkich seminariach duchownych diecezjalnych i zakonnych oraz w diecezjalnych instytutach teologicznych (stan na 2024). Oprócz Sekcji

W tym miejscu trzeba przywołać, pochodzących z diecezji katowickiej, dwóch kapłanów: ks. Franciszka Blachnickiego i ks. Romualda Raka, którzy, poza pracą na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, przez wiele lat wykładali teologię pastoralną w Śląskim Seminarium Duchownym. Sługa Boży ks. F. Blachnicki podjął w 1961 r. studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Sekcji Pastoralnej Wydziału Teologicznego¹⁵. Wraz z innymi teologami współtworzył Instytut Teologii Pastoralnej (ITP)¹⁶, ale przede wszystkim był jednym z najważniejszych polskich badaczy zajmujących się teologią praktyczną, rozwijającym formy działalności naukowej zwłaszcza na niwie teologii pastoralnej, katechetyki i liturgiki¹⁷. Jako oryginalny teolog żywego Kościoła wniósł szczególnie wkład

Teologii Pastoralnej KUL badania teologiczno-pastoralne prowadzi się również na 10 wydziałach teologicznych w Polsce. Są to: Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Zakład Teologii Praktycznej: Katedra Teologii Liturgii, Katedra Katechetyki Fundamentalnej i Materialnej, Katedra Komunikacji Wiary i Historii Katechezy, Katedra Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych, Katedra Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa); Akademia Katolicka w Warszawie (Instytut Teologii Praktycznej: Katedra Teologii Pastoralnej, Katedra Liturgiki, Homiletyki i Kultury Muzycznej Kościoła, Katedra Katolickiej Nauki Społecznej, Katedra Katechetyki i Pedagogiki, Prawa Kanonicznego); Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Instytut Teologii Praktycznej: Katedra Teologii i Psychologii Pastoralnej, Katedra Katechetyki); Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu (Instytut Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej: m.in. Katedra Nowej Ewangelizacji, Katedra Teologii Pastoralnej Szczegółowej, Katedra Katechetyki, Katedra Liturgiki, Homiletyki i Kultury Muzycznej Kościoła); Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Zakład Teologii Praktycznej); Uniwersytet Opolski (Instytut Nauk Teologicznych: Katedra Teologii Pastoralnej, Katechetyki, Pedagogiki i Psychologii); Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu (Wydział Teologiczny: Katedra Teologii Praktycznej); Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Wydział Teologii: Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki); Uniwersytet Szczeciński (Instytut Nauk Teologicznych: Katedra Teologii Praktycznej); Uniwersytet Śląski w Katowicach (Instytut Nauk Teologicznych).

¹⁵ Jan Paweł II, jeszcze jako Karol Wojtyła, stwierdził: „Nie wiemy jeszcze, co Kościół w Polsce zawdzięcza temu człowiekowi”. G. Wilczyńska. *Pamięci Ojca*, „Oaza” (1998) 35, s. 6. W tym kontekście zastanawiający jest fakt, iż „nasi pastorałiści zaciągnęli całun milczenia nad dziełem i trumną, już to nie nawiązując do «ważnej systematyzacji merytorycznej i metodologicznej teologii pastoralnej» (C.S. Bartnik), której dokonał Ksiądz Blachnicki, już to nie rozwijając na przykład propozycji dotyczących struktury przedmiotu eklezjologii pastoralnej [...]. Można nawet powiedzieć, że nie podnosi się jej znaczenia i nie rozwija się” – M. Marczewski, *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin 2000, s. 94, 96.

¹⁶ Pracę naukową F. Blachnicki rozpoczął w roku akademickim 1964/65 w charakterze asystenta o specjalizacji katechetycznej, następnie został adiunktem. Z okazji 50-lecia istnienia ITP zorganizowano sympozjum, na którym podkreślono, że dla rozwoju instytutu wielkie zasługi wnieśli m.in. pochodzący ze Śląska: F. Blachnicki – por. B. Biela, *Blachnicki Franciszek*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 112-114; R. Rak – por. R. Kamiński, *Rak Romuald*, w: tamże, s. 717-718; W. Schenk – por. H. Sobeczko, *Schenk Wacław*, w: tamże, s. 772-773; C. Krakowiak, *Z dziejów Instytutu Teologii Pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. C. Krakowiak, W. Przygoda, A. Kiciński, M. Wyrostkiewicz, Lublin 2012, s. 11; A. Wodarczyk, *Ruch Światło-Życie jako ruch posoborowej odnowy pastoralnej*, w: tamże, s. 148.

¹⁷ W 1963 r. przygotował pracę licencjacką: *Metoda przeżyciowo-wychowawcza dziecięcych rekolekcji zamkniętych. Studium pedagogiczno-pastoralne*, w 1965 r. dysertację doktorską: *Posrednictwo zbawcze Kościoła w ujęciu Franciszka Ksawerego Arnolda. Problem zasady formalnej*

w ukształtowanie personalistyczno-eklezyjologicznej koncepcji teologii pastoralnej oraz stworzył metodologiczną koncepcję tej dyscypliny o nazwie: eklezyjologia pastoralna¹⁸. Jako główny reprezentant nurtu kerygmatycznego w polskiej katechetyce zaliczany jest do wybitnych przedstawicieli zaangażowanych w odnowę materialno-katechetyczną katechezy w Polsce. Ponadto był pierwszym z polskich wykładowców katechetyki traktujących ją jako integralną część teologii pastoralnej¹⁹. Jego bogata twórczość i działalność liturgiczna sprawiła, że stał się czołowym przedstawicielem posoborowej odnowy liturgicznej w Polsce²⁰. Oprócz pracy naukowej i dydaktycznej podejmował różnorakie inicjatywy pastoralno-duszpasterskie związane z kierowanym przez siebie Duszpasterstwem Służby Liturgicznej w Polsce i rozwijającym się dynamicznie ruchem Żywego Kościoła nazwanym później Ruchem Światło–Życie. Trudno w tym kontekście nie zgodzić się z opinią, że współczesny Kościół w Polsce „nosi znamiona jego działalności”²¹.

teologii pastoralnej, a w 1970 r. rozprawę habilitacyjną: *Eklezyjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*. Bibliografia prac F. Blachnickiego w formie książek, artykułów, materiałów formacyjnych Krajowego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej i Ruchu Światło–Życie to 1064 pozycje – por. Ks. Franciszek Blachnicki. *Bibliografia*, oprac. G. Wilczyńska, Krośnice 2002.

¹⁸ Do podstawowych publikacji dotyczących teologii pastoralnej trzeba zaliczyć dwa podręczniki F. Blachnickiego: *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 1, Lublin 1970 oraz *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971 – por. B. Biela, *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004, s. 102-107; por. A. Wodarczyk, *Prorok żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2008, s. 262-267, 284-290. W tym kontekście warto podkreślić, że wartość i aktualność pastoralnej koncepcji F. Blachnickiego została zauważona i doceniona w dokumentach II Synodu Archidiecezji Katowickiej: *Duszpasterstwo w Kościele katowickim*, s. 13-21; *Nowa ewangelizacja w Kościele katowickim*, s. 93-98, w: *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016.

¹⁹ Do podstawowej publikacji z tej dziedziny należy zaliczyć jego *Katechetykę fundamentalną* (1970) – por. S. Dziekoński, *Katechetyka jako nauka i sztuka komunikacji wiary*, w: *Teologia pastoralna nauką...*, s. 57; A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 267-273.

²⁰ M. Marczewski, *Teolog soborowej odnowy liturgii. Sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987)*, „Liturgia Sacra” 42 (2013) 19, s. 407-421; por. A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 273-283.

²¹ A. Adaszyńska-Blacha, D. Mazur, Ks. Franciszek Blachnicki. *Biografia i wspomnienia*, Kraków 2016, s. 7. F. Blachnicki do końca życia poddawał refleksji i udoskonalał wypracowane wyniki badań na niwie teologii praktycznej, równocześnie weryfikując je w praktyce duszpasterskiej założonego przez siebie Ruchu Światło–Życie. Dziś – zwłaszcza z chwilą rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego – jego twórczość z niezwykłą pieczołowitością odkrywana jest na nowo, gdyż już powszechnie dostrzega się, że charyzmatyczna wizja sługi Bożego wyprzedziła epokę, w której żył i pracował. Nie doczekawszy się uznania i spektakularnych sukcesów za życia, musiał umierać na wygnaniu, z dala od rodzinnego kraju, niosąc swój krzyż niezrozumienia u współczesnych, a nawet pewnego osamotnienia. Dzieło jednak trwa i rozwija się, a jego myśl teologiczno-pastoralna jest wciąż aktualna i inspirująca. Wybitne osobowości, przede wszystkim święci, bywają często lepiej rozumiane po śmierci niż za życia. W pewnym sensie prawdziwość tego stwierdzenia sprawdza się w odniesieniu do tego sługi Bożego, niewątpliwie postaci wyjątkowej w historii Kościoła katolickiego w Polsce – por. P. Sokołowski, *Wstęp*, w: *Wolny człowiek w totalitarnych systemach. Ksiądz Franciszek Blachnicki. Naukowiec – wizjoner – praktyk*, red. P. Sokołowski, Warszawa–Lublin 2025, s. 14-21; B. Biela, *Idea żywego Kościoła w świetle instrukcji o parafiach w służbie ewangelizacji* (29.06.2020). *Aktualność koncepcji pastoralnej sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, w: *In Spiritu Sancto. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi dr. Wiktorowi Skworcowi, Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2011–2023*, red. W. Surmiak, Katowice 2024, s. 254-255.

Ksiądz R. Rak w 1952 r. uzyskał stopień doktora na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie na podstawie rozprawy *Muzyka Starego Testamentu*. Od 1954 r. był wykładowcą w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, a od 1980 r. w Katowicach. Wykłady z teologii pastoralnej i homiletyki objął w Sekcji Pastoralnej KUL w roku akademickim 1959/1960. W 1973 r. habilitował się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim na podstawie dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej *Wychowanie eucharystyczne w Diecezji Katowickiej (1922–1972)*. Jako docent objął w 1974 r. kierownictwo (pełniąc tę funkcję przez 17 lat) zorganizowanej przez siebie Katedry Organizacji Duszpasterstwa KUL. Przez dziewięć lat był kierownikiem Instytutu Teologii Pastoralnej KUL. W 1986 r. otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego. W twórczości naukowej zajmował się szeroko rozumianą teologią pastoralną. Był autorem i współautorem sześciu książek oraz ponad 200 rozpraw, artykułów naukowych, haseł, sprawozdań i recenzji, promotorem 24 prac doktorskich (m.in. piszącego te słowa), ośmiu licencjackich i ponad 100 prac magisterskich (m.in. autora tego artykułu). Zajmował się twórczością kompozytorską. Skomponował m.in. melodie do mszy św. i liczne pieśni. Przez wiele lat przewodniczył Sekcji Teologii Pastoralnej przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej oraz był członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego. W latach 1978–1983 pełnił funkcję redaktora naczelnego „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”. Uczestniczył w krajowych i zagranicznych kongresach i zjazdach pastoralistów, wygłaszając prelekcje. Współpracował z wydawanym w Austrii dwumiesięcznikiem „Der Seelsorger”. Z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa, który obchodził w 1993 r., otrzymał życzenia od Jana Pawła II. Papież uwypuklał jego m.in. „szczerze i autentyczne zaangażowanie duszpasterskie, a w szczególności długoletnią pracę naukową na stanowisku profesora teologii pastoralnej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, a także na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim”²². Rada Wydziału Teologii KUL z okazji jubileuszu 60-lecia kapłaństwa ks. R. Raka nadała mu Diamentowy Dyplom w dowód uznania i wdzięczności za długoletnią, owocną i twórczą pracę naukową, dydaktyczną i wychowawczą²³.

2. TEOLOGIA PASTORALNA W (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ DO 2001 R.

Dzieje śląskiej teologii, w tym praktycznej, są ściśle powiązane z historią instytucji, w których kształcili się śląscy teolodzy i duszpasterze: Wydziałem

²² J. Pawliczek, *Ksiądz prof. dr hab. Romuald Rak, protonotariusz apostolski*, „Wiadomości Archidiecezjalne” (Katowice) 9 (2003), s. 543.

²³ B. Biela, *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542-548; por. R. Kamiński, *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, s. 717-718.

Teologicznym UJ i Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym²⁴. Przemiany polityczne, jakie zaistniały po pierwszej wojnie światowej w tej części Europy, gdzie znajdował się Śląsk, a zwłaszcza odrodzenie się państwa polskiego, doprowadziły do powstania w 1925 r. diecezji katowickiej. Zgodnie z opinią historyków rozwój studiów teologicznych w tym okresie można podzielić na trzy fazy: pierwsza obejmuje lata 1924–1954, druga – 1954–1980, a trzecia – 1980–2001²⁵.

Lata 1924–1954

Od 1921 r., a więc od momentu, gdy w Krakowie pojawili się pierwsi śląscy klerycy (mianowicie zanim otwarto Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie [1 października 1924]), istniało na Wydziale Teologicznym UJ 12 Katedr, w tym zajmująca się teologią pastoralną. Jej i homiletyki wykładowcą był ks. Antoni Bystrzonowski²⁶. Wykładał on ogólne zasady duszpasterstwa i podstawy skutecznego pasterzowania²⁷. Studia na Wydziale Teologicznym UJ trwały pięć lat, ale formacja intelektualna kandydatów do kapłaństwa przebiegała dwutorowo. Obok podstawowych wykładów na uniwersytecie była uzupełniana w seminarium na dwóch ostatnich rocznikach zajęciami o charakterze praktyczno-pastoralnym²⁸. Niezwykle przydatnym dla przyszłych kapłanów pracujących w diecezji katowickiej przedmiotem okazały się zajęcia z odrębności pastoralnych diecezji katowickiej, prowadzone przez rektora seminarium – ks. Stanisława Maślińskiego. Mimo iż wywodził się on z tradycji pastoralnej środowiska wrocławskiego, uzmysłowił sobie potrzebę kształtowania nowego modelu duszpasterza zgodnie z wymogami nadchodzących czasów. Z pewnością był dobrze przygotowany do pracy dydaktycznej z dyscypliny, jaką stanowiła teologia pastoralna, gdyż swoje studia teologiczne uwieńczył pracą magisterską dotyczącą przygotowania kleryków do współczesnej posługi duszpasterskiej²⁹. W celu pogłębienia formacji pastoralnej organizowano w seminarium kursy duszpasterskie, poruszając na nich aktualne

²⁴ Biskup katowicki August Hlond mianował S. Maślińskiego pierwszym rektorem Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie 1.10.1924 r.

²⁵ Por. J. Kiedos, *Organizacja studiów w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym po II wojnie światowej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 22 (1989), s. 155.

²⁶ Por. H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej(katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 263–264.

²⁷ Por. *Nowoczesne metody duszpasterzowania*, w: *Pamiętniki kursu duszpasterskiego (5–9 XI 1928 r.)*, Kraków 1929.

²⁸ W systemie nauczania na uniwersytecie dominowały wykłady teoretyczne (ćwiczenia odbywały się tylko z katechetyki), dlatego główny ciężar uzupełnienia braków w formacji przyszłych duszpasterzy spadał na seminarium, które stopniowo organizowało szereg wykładów i ćwiczeń z teologii praktycznej, np. z fonetyki pastoralnej, homiletyki, szafarstwa sakramentów, śpiewu gregoriańskiego, ascetyki, medycyny pastoralnej, odrębności pastoralnych diecezji katowickiej, kancelarii parafialnej, sztuki kościelnej – por. A. Marek, *Model życia kapłańskiego w świetle nauczania biskupów i kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 94–101.

²⁹ Maśliński Stanisław, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 263.

problemy pastoralne, jakimi żył Kościół lokalny. Omawiano takie oto zagadnienia: praca w stowarzyszeniach parafialnych i związkach kościelnych, bractwach, ruchach sodalicyjnych, problemy związane z duszpasterstwem dzieci, młodzieży szkolnej i pozaszkolnej, problematykę duszpasterstwa stanowego mężczyzn i kobiet, środowiska robotniczego i działań charytatywnych. Począwszy od 1931 r., najstarsze roczniki alumnów brały udział w kursach Akcji Katolickiej. Podczas wakacji, w latach 1936–1939, alumni zapoznawali się, pod kierunkiem ks. Konrada Lubosa, z pracą wśród upośledzonych.

II wojna światowa przerwała działalność formacyjną Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Biskup Stanisław Adamski w okólniku z 10 października 1939 r. doradzał klerykom kontynuację studiów teologicznych w innych seminariach duchownych w Polsce lub za granicą (St. Pölten, Salzburg, Linz, Wiedeń, Fulda, Esztergom, Widnawa i in.)³⁰. Ci, którzy wrócili po wojnie do diecezji, przywozili nowe doświadczenia pastoralne. Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie rozpoczęło na nowo działalność (po wojnie) 7 października 1945 r. Teologia pastoralna na Wydziale Teologicznym UJ była wykładana na czwartym roku oraz – wraz z medycyną pastoralną – na piątym. Wykładowcą teologii pastoralnej był nadal ks. prof. A. Bystrzonowski³¹. W maju 1949 r. ks. prof. A. Klawek, dziekan Wydziału Teologicznego UJ zaproponował ks. Herbertowi Bednorzowi wykłady z teologii pastoralnej. Wybór jego osoby na wykładowcę tej dyscypliny teologicznej był podyktowany zdobyciem przez niego w Paryżu wykształcenia w zakresie katolickiej nauki społecznej i prawa kanonicznego, a władzom uczelni zależało na zatrudnieniu osoby orientującej się w głównych prądach pastoralnych, dominujących w Europie Zachodniej³². Po roku pracy na Wydziale Teologicznym UJ, ze względu na nominację na koordynatora bp. S. Adamskiego, wykłady (za ks. H. Bednorza) podjął ks. J. Groblicki, późniejszy biskup sufragana archidiecezji krakowskiej³³. W 1954 r. uchwała Rady Ministrów PRL powołała do istnienia Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie, znosząc równocześnie Wydział Teologiczny UJ. Decyzja ta zaowocowała stworzeniem *studium domesticum* wspólnego dla seminariów: krakowskiego, częstochowskiego i śląskiego, co utrudniło należytą organizację formacji intelektualnej.

³⁰ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 316.

³¹ Por. T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 268.

³² H. Bednorz od 1946 r. był kierownikiem Referatu Duszpasterskiego w Kurii Diecezjalnej w Katowicach, co tym bardziej predysponowało go do prowadzenia wykładów z zakresu teologii pastoralnej.

³³ Mimo iż umowa dotycząca wykładów na Wydziale Teologicznym nie została przedłużona, H. Bednorz do czasu wygnania z diecezji (do listopada 1952) przyjeżdżał z wykładami do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po powrocie z wygnania (5.11.1956) w latach 1956–1962 zaczął na nowo dojeżdżać. Na wykładach poruszał takie zagadnienia jak: duszpasterstwo robotników, chorych oraz rola sakramentów, w tym zwłaszcza Eucharystii, w pracy duszpasterskiej. Wykłady z teologii pastoralnej nadal odbywały się na czwartym i piątym roku – por. T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej...*, s. 269.

Lata 1954–1980

W 1955 r. wprowadzono na kursie piątym duszpasterskie praktyki wakacyjne, by alumni zetknęli się z duszpasterstwem parafialnym³⁴. W tym roku zatrudniono w seminarium, na etacie wykładowcy liturgii i liturgii pastoralnej, ks. R. Raka, późniejszego wykładowcę teologii pastoralnej, a także wicerektora Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1961–1966. Prowadził wykłady aż do 2001 r., stale modyfikując ich treść paralelnie do rozwoju teologii pastoralnej. Miał stały dostęp do aktualnej, niemieckojęzycznej bibliografii tego przedmiotu. Jego wykład z teologii pastoralnej bazował na teologii sakramentów: chrztu i Eucharystii. Rozwój duszpasterstwa parafialnego upatrywał on w rozbudzeniu wśród wiernych świadomości roli i znaczenia tych sakramentów. Zachował się jego skrypt z wykładów hodegetyki prowadzonych pod koniec lat 60. Cały materiał wykładów podzielił na dwie części: I. Duszpasterstwo i jego cechy; II. Podmiot urzeczywistniania się Kościoła: a) cały Kościół, społeczność wierzących, b) struktura tej społeczności wierzących: biskup, kapłan, c) proboszcz, d) inne podmioty duszpasterstwa³⁵.

W latach 1967–1981 wykłady z teologii pastoralnej prowadził w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym wraz z ks. prof. R. Rakiem ks. F. Blachnicki. Dojeżdżał z Lublina lub Krościenka. Był już wówczas bardzo mocno zaangażowany w działalność Ruchu Światło–Życie, który założył. W łączonych wykładach brali udział studenci trzech najstarszych roczników. Przekazywał w nich teologiczne podstawy duszpasterstwa oraz najnowsze osiągnięcia teologii pastoralnej w duchu Soboru Watykańskiego II³⁶. Wykłady ks. F. Blachnickiego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym zostały przerwane w 1981 r. wskutek wprowadzenia stanu wojennego, który zastał go poza granicami kraju i uniemożliwił mu powrót do Polski. To dzięki niemu – jak już wyżej wspomniano – w znacznej mierze całe pokolenie kapłanów polskich zawdzięcza nowe soborowe spojrzenie na teologię pastoralną i duszpasterstwo³⁷. W 1973 r. ks. F. Blachnicki przedstawił pracę habilitacyjną *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*. Jej owocem było m.in. sformułowanie koinonistyczno-pneumatologicznej zasady formalnej teologii pastoralnej i duszpasterstwa: „Pośrednictwo zbawcze Kościoła (czyli duszpasterstwo) należy sprawować w tym celu i w taki sposób, aby uobecniać samooddanie się Boga w Chrystusie w słowie i sakramencie i warunkować wolne

³⁴ W seminarium odbyły się też kursy duszpasterskie: w 1955 r. dla dzieci, w 1956 r. dla młodzieży.

³⁵ R. Rak, *Wykłady z hodegetyki* [mps, b.r.], za: T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej...*, s. 271–272.

³⁶ Por. dwa podręczniki F. Blachnickiego: *Teologia pastoralna ogólna. Skrypt dla studentów KUL. Wstęp do teologii pastoralnej. Teologiczne zasady duszpasterstwa*, cz. 1, Lublin 1970; *Teologia pastoralna ogólna. Skrypt dla studentów KUL. Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, cz. 2, Lublin 1971.

³⁷ Na temat prac badawczych F. Blachnickiego związanych z teologią pastoralną – por. B. Biela, *Kościół-wspólnota. Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, Katowice 1993; M. Marczewski, *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin 2000; B. Biela, *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004.

przyjęcie tego oddania się we wzajemnym oddaniu siebie w Duchu Świętym przez wiarę i miłość, dla urzeczywistnienia wspólnoty w aspekcie wertykalnym (z Bogiem) i horyzontalnym (z braćmi), w widzialnym i skutecznym znaku zgromadzenia eucharystycznego i wspólnoty lokalnej pozostającej w jedności z Kościołem powszechnym”³⁸. W konsekwencji ks. F. Blachnicki zaproponował następującą definicję teologii pastoralnej, którą precyzyjniej nazwał eklezjologią pastoralną: „Eklezjologia pastoralna jest teologiczno-praktyczną nauką, która w świetle objawienia oraz zbawczej woli Boga zajmuje się żywym Kościołem, czyli Kościołem, o ile urzeczywistnia się on i ma się urzeczywistniać współcześnie we wspólnocie, ustalając, w oparciu o dokonaną analizę jego sytuacji, zasady i dyrektywy jego działania na dziś i na jutro”³⁹. Jako rezultat dokonanych analiz, ks. F. Blachnicki określił cały zakres i strukturę przedmiotu materialnego teologii (eklezjologii) pastoralnej, dzieląc ją na część ogólną i szczegółową. Zasadą porządkującą i określającą bliżej jej strukturę uczynił ideę wspólnoty (*koinonii*)⁴⁰.

W 1971 r. nowe *Ratio studiorum* (poprawione w 1977) precyzowało cele wykładów z teologii pastoralnej w duchu odnowy soborowej:

Wykłady prowadzone na V i VI kursie powinny przygotować przyszłych duszpasterzy do odpowiedzialnego i skutecznego rozwiązywania problemów duszpasterskich. Powinny one ukazywać fundament, w oparciu o który Kościół realizuje zbawczą misję Chrystusa przy pomocy wszystkich swoich członków. Należy zaznaczyć alumnów z nowymi warunkami, w jakich dokonuje się dzisiejsza praca Kościoła, a także pouczyć o właściwych środkach i metodach posoborowego działania duszpasterskiego oraz uwrażliwić na dostrzeganie nowych problemów⁴¹.

Rok akademicki 1976/77 był pierwszym po zakończeniu I Synodu Diecezji Katowickiej. Od tej pory wielu wykładowców zaczęło uwzględniać w swoich wykładach treść dokumentów synodalnych. Ksiądz rektor dr Stanisław Szymecki w sprawozdaniu rocznym pisał: „Uchwały Synodu wyrosły z potrzeb duszpasterskich naszej diecezji – i nie ma schematu tego Synodu, o którym nie powiedziano by w czasie dyskusji synodalnych, że powinien być uwzględniony w programie nauczania seminaryjnego”⁴².

Lata 1980–2001

W 1980 r. przeniesiono seminarium z Krakowa do Katowic. Teologię pastoralną w dalszym ciągu wykładał ks. prof. R. Rak. W roku akademickim 1991/92 wykłady z teologii pastoralnej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach podjęli dodatkowo ks. dr Bogdan Biela (na czwartym

³⁸ F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna...*, cz. 2, s. 454-455.

³⁹ Tamże, s. 463.

⁴⁰ Tamże, s. 476-486.

⁴¹ Cyt. za: T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej...*, s. 274.

⁴² Por. tamże.

roku)⁴³ oraz ks. dr Tadeusz Czakański (na piątym roku)⁴⁴. Brali oni udział wraz z ks. prof. R. Rakiem w opracowaniu uwag z zakresu wykładów i ćwiczeń z teologii pastoralnej do nowego *Ratio studiorum* przygotowywanego dla wyższych seminariów duchownych w Polsce. Ksiądz prof. R. Rak postulował, aby teologię pastoralną ogólną wprowadzić na czwartym roku studiów (a nawet już na trzecim), tak aby te wykłady stanowiły podstawę dla wszystkich dyscyplin teologii praktycznej. Owe postulaty wprowadzono w życie w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym już w roku akademickim 1991/92⁴⁵. Układ wykładów z teologii pastoralnej, proponowany przez ks. R. Raka, miał być następujący: Czwarty rok – 1. Historia teologii pastoralnej. 2. Kościół jako podstawa do działania. 3. Teologiczna interpretacja świata. 4. Wychowanie do wspólnoty w Kościele. Piąty rok – 1. Diecezja i parafia. 2. Problem wiary nadziei i miłości. 3. Podmiot duszpasterstwa.

⁴³ Urodził się w Rydułtowach na Górnym Śląsku 15.04.1959 r. Po zdaniu matury w Liceum Ogólnokształcącym w Rydułtowach, w 1978 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Świecenia prezbiteratu otrzymał 4.04.1985 r. Magisterium w zakresie teologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskał 23.04.1985 r. Temat pracy magisterskiej: *Odnowa w Duchu Świętym jako pomoc w życiu chrześcijańskim*. Po dwóch latach pracy duszpasterskiej w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach rozpoczął w 1987 r. stacjonarne studia specjalistyczne w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL (Katedra Organizacji Duszpasterstwa). Studia uwieńczył uzyskaniem 21.06.1991 r. stopnia doktora nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej. Temat dysertacji doktorskiej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. R. Raka: *Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*. Habilitacja została przeprowadzona 26.06.2006 r. na Wydziale Teologicznym UO na podstawie dysertacji: *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006. Od 1991 do 2001 r. był wykładowcą teologii pastoralnej i sakramentologii w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, Punkcie Konsultacyjnym Studiów Zaocznych ATK w Katowicach oraz w Katechetycznym Studium Teologicznym w Katowicach. W latach 1991–1996 był członkiem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej. Przez wiele lat pełnił funkcję egzaminatora archidiecezjalnego z zakresu teologii pastoralnej, członka Komisji Programowo-Teologicznej Ruchu Światło-Życie oraz redakcji czasopisma „Oaza”. Od 1992 r. wygłaszał wykłady na kursie przygotowawczym dla nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w domu parafialnym oblatów w Katowicach. W latach 1991–2006 posługiwał jako kapłan w domu prowincjalnym Sióstr Maryi Niepokalanej w Katowicach. Od 1991 do 2001 r. pełnił funkcję duszpasterza akademickiego w parafii Wniebowzięcia NMP w Katowicach oraz duszpasterza chorych i służby zdrowia na terenie archidiecezji katowickiej. W 1995 r. stał się współzałożycielem katowickiego oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich, a w 1998 r. katowickiego oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Pielęgniarek i Położonych Polskich (był asystentem kościelnym). W latach 2001–2017 został opiekunem duchowym Stowarzyszenia Klubu Śląskich Amazonek – por. B. Biela, *Duszpasterstwo chorych i służby zdrowia w służbie człowieka. Kontekst diecezjalny*, w: *Modlitwa – Praca – Służba chorym. W 20 lat po pobycie Ojca Świętego Jana Pawła II w Katowicach*, red. A. Bartoszek, Katowice–Piekary Śląskie 2003, s. 232. W latach 1993–1994 pełnił funkcję korespondenta KAI w Katowicach. W 1992 r. został przewodniczącym Archidiecezjalnej Komisji ds. Apostolstwa Świeckich II Synodu Plenarnego, a w 1999 r. członkiem Trybunału w procesie beatyfikacyjnym sługi Bożej Marii Dulcissimy Hoffman ze Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej. Ciąg dalszy biogramu naukowego w części poświęconej pracy na Wydziale Teologicznym UŚ.

⁴⁴ O działalności teologiczno-pastoralnej T. Czakańskiego – por. artykuł H. Olszara: *Wykładowcy teologii praktycznej w katowickim środowisku naukowym (do powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego)*.

⁴⁵ Por. T. Czakański, *Działalność naukowa Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1980–1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 27–28 (1994–1995), s. 256–260.

4. Duszpasterstwo zwyczajne i nadzwyczajne. Szósty rok – 1. Duszpasterstwo związane z małżeństwem. 2. Duszpasterstwo rodzin. 3. Duszpasterstwo indywidualne. 4. Duszpasterstwo grupowe. 5. Duszpasterstwo osób dążących do doskonałości chrześcijańskiej. 6. Duszpasterstwo specjalne. 7. Formacja do działalności charytatywnej. 8. Eschatologia w duszpasterstwie.

W wyniku dyskusji postanowiono udoskonalić ten schemat i zbudować plan wykładów na podstawie zasady formalnej teologii pastoralnej, wypracowanej przez ks. F. Blachnickiego. Poddano również szczegółowej analizie nauczanie Jana Pawła II zawarte w Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* (57). Ostatecznie wykłady teologii pastoralnej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, aż do rozpoczęcia działalności Wydziału Teologicznego UŚ w 2001 r., były prowadzone według następującego schematu: Czwarty rok. Semestr I: 1. Historyczny rozwój teologii pastoralnej. 2. Przedmiot materialny i formalny teologii pastoralnej. 3. Metoda teologii pastoralnej. 4. Podział teologii pastoralnej. Semestr II: Wspólnota (*koinonia*) jako zasada życia Kościoła: 1. Wertykalny wymiar wspólnoty (trynitarna geneza wspólnoty, personalistyczny charakter wspólnoty). 2. Horyzontalny wymiar wspólnoty (Kościół jako wspólnota braterska, Kościół jako wspólnota służb i charyzmatów). 3. Sakramentalny wymiar wspólnoty (Kościół jako sakrament wspólnoty, Liturgia jako skuteczny znak Kościoła). Piąty rok. Semestr I: Wspólnota jako zasada działania Kościoła: 1. Antropologiczne podstawy pośrednictwa zbawczego Kościoła. 2. Teologiczne podstawy pośrednictwa zbawczego Kościoła. 3. Pośrednictwo zbawcze w świetle tajemnicy Maryi. 4. Wspólnota podmiotem działania Kościoła. 5. Formy pośrednictwa zbawczego Kościoła w aspekcie budowania wspólnoty Kościoła – A/ *Leiturgia*. Semestr II: B/ *Martyria* (pojęcie „ewangelizacji”, motywy ewangelizacji, przeszkody powstrzymujące przed ewangelizacją, rola osobistego świadectwa, typy świadectw, prawa i zasady nowej ewangelizacji). Szósty rok: C/ *Diakonia*, D/ *Koinonia* (rys historyczny rozwoju parafii, próby odnowy parafii przed Vaticanum II, idea wspólnoty w świetle posoborowego nauczania Kościoła, etapy realizacji wspólnotowego modelu parafii, model parafii tradycyjnej, model parafii wspólnotowej, główne kierunki strategii działania Kościoła w świetle eklezjologii wspólnoty, ku odnowie parafii wspólnoty wspólnot⁴⁶). Studenci teologii pastoralnej zostali zobowiązani do założenia i prowadzenia tzw. teczek duszpasterskich, w których gromadzili głównie materiały potrzebne do prowadzenia pracy formacyjnej w małych grupach, ruchach odnowy Kościoła, w związkach i stowarzyszeniach kościelnych oraz w duszpasterstwach specjalnych i specjalistycznych⁴⁷.

⁴⁶ Schemat wykładów bazował na dysertacji doktorskiej B. Bieli: *Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, Lublin 1991 (mps, BKUL). Interesująca nas część rozprawy opublikowana została w książce B. Bieli: *Kościół – wspólnota...*, s. 20–120.

⁴⁷ Wielki wpływ na duszpasterstwo wywarł pontyfikat Jana Pawła II dzięki obficie wydawanym dokumentom pastoralnym (np. Adhortacje posynodalne, *Familiaris consortio*, *Christifideles laici* czy *Pastores dabo vobis*; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów. Tekst i komentarze*, Tarnów 1995) oraz stylowi papieskiej posługi. Należy podkreślić, że lata 80. i 90. XX w. to także po okresie cenzury czas powstawania w duchu Vaticanum II bogatej literatury

Wykłady kursoryczne z teologii pastoralnej były wspierane następującymi wykładami: z socjologii religii i socjologii parafii, które prowadził ks. dr Eugeniusz Szczotok, a później ks. dr Józef Kupny oraz wykładami na temat środków społecznego przekazu podjętymi przez redaktora naczelnego „Gościa Niedzielnego” – ks. Stanisława Tkocza, a po nim ks. Romana Kempnego. Psychologię pastoralną wykladała prof. dr hab. Zenomena Płużek, medycynę pastoralną – ks. prof. dr hab. med. Krzysztof Szczygieł, komunikację interpersonalną – dr Irena Hrapkiewicz, a zasady prowadzenia kancelarii parafialnej – ks. lic. Józef Pawliczek. Wprowadzono również wykłady monograficzne o duszpasterstwie głuchoniemych (ks. prał. Lubos, ks. Jerzy Walisko, ks. Adam Michalski), niepełnosprawnych (ks. Krzysztof Bąk), więźniów, a także o hospicjum (ks. Jan Drob, ks. Benedykt Zowada).

Według *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 1998 r. wykłady z teologii pastoralnej powinny naświetlić teologiczne zasady działalności duszpasterskiej, dzięki której realizuje się we współczesnym Kościele zbawcza wola Boża przez różnego rodzaju posługi. Część teoretyczną wykładów w seminarium uzupełniały ćwiczenia i praktyki duszpasterskie. W okresie sześcioletnich studiów każdy z alumnów został zobowiązany do udziału w wakacje przynajmniej raz w rekolekcjach ministranckich, Dzieci Maryi i Ruchu Światło–Życie. Klerycy pomagali również w prowadzeniu kolonii i rekolekcji dla członków grup katolickiej Odnowy w Duchu Świętym, a także festiwalu twórczości religijnej (Gaude-Fest) i pieszych pielgrzymek do sanktuariów maryjnych. W ciągu roku akademickiego zdobywali doświadczenie pastoralne, angażując się do pomocy kapelanom katowickich szpitali, katechizując w zakładzie karnym, odwiedzając osoby chore i starsze wiekiem, podejmując dyżury w pogotowiu opiekuńczym, organizując katechizację dla dzieci upośledzonych, spotkania dla głuchoniemych oraz kursy języka migowego, które prowadziła Eugenia Adamkiewicz. Godna uwypuklenia jest działalność koła trzeźwościowego i organizowane przez nie kursy niesienia pomocy alkoholikom, które prowadziła mgr Joanna Borczon. Na formację pastoralną kleryków duży wpływ wywarł kontakt z życiem parafialnym i duszpasterzami. Duszpasterze w formacji parafialnej mieli do dyspozycji wskazania duszpasterskie Jana Pawła II⁴⁸, przygotowywane co roku programy duszpasterskie, uchwalane przez Komisję Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego oraz wnioski i postulaty rodzące się podczas trwającego w latach 1991–1999 II Polskiego Synodu Plenarnego⁴⁹.

z dziedziny teologii pastoralnej. Warto przywołać takie publikacje, jak F. Woronowskiego: *Zarys teologii pastoralnej*, t. 1-3, Warszawa 1984–1988; A.L. Szafrąńskiego: *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*, Lublin 1990; A. Misiaszka: *Teologia pastoralna*, Gdańsk 1994; A. Michalika: *Duszpasterz wczoraj, dziś i jutro*. Cz. 1: *Wielcy duszpasterze*. Cz. 2: *Wybrane zagadnienia duszpasterskie*. Cz. 3: *Pierwsze kroki duszpasterza*, Tarnów 1997; *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin 1998.

⁴⁸ Por. *Wskazania duszpasterskie Papieża Jana Pawła II dotyczące pracy ewangelizacyjnej w Polsce (teksty wręczone biskupom polskim w czasie wizyty ad limina apostolorum w roku 1993)*, Katowice 1993; *Program dla Kościoła w Polsce, Jan Paweł II do polskich biskupów. Wizyta Ad limina 1998*, Kraków 1998; Jan Paweł II, *List apostolski Tertio millennio adveniente* (1994).

⁴⁹ Por. T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej...*, s. 280-281.

3. TEOLOGIA PASTORALNA W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ PO 2000 R.

Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego ustanowiła 9 sierpnia 2000 r. Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach i przeniosła tam studium teologii z Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, a Senat Uniwersytetu Śląskiego oficjalnie powołał Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim 7 listopada 2000 r.⁵⁰ Alumnii stali się studentami uniwersytetu, a większość profesorów seminarium – wykładowcami i pracownikami naukowymi Wydziału Teologicznego UŚ. Od 2001 r. zajęcia z teologii pastoralnej dla alumnów i studentów spoza seminarium odbywają się na Wydziale Teologicznym UŚ. Ze względu na reorganizację struktur uniwersyteckich i Wydziału Teologicznego UŚ najpierw odbywały się w Katedrze Historii Kościoła na Śląsku (2001–2003), następnie w Katedrze Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa (2003–2004), w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa (2004–2014), w Katedrze Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki (2014–2019), a po ostatniej reformie szkolnictwa wyższego w 2019 r. teologię pastoralną wraz z innymi przedmiotami włączono do Instytutu Nauk Teologicznych UŚ w Katowicach⁵¹.

Zainteresowania badawcze teologów pastoralistów wynikają z przemian duszpasterskich w Kościele, zainspirowanych przede wszystkim przez Sobór Watykański II⁵². Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego dotyczą one zwłaszcza ewangelizacyjnej misji Kościoła⁵³ i odnowy posługi

⁵⁰ Por. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000–2005, oprac. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 40–45.

⁵¹ Por. tamże, s. 209–215; B. Kołodziej, *Biblioteki katedralne w służbie teologii akademickiej*, w: *Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, red. M. Kyrcer, D. Pawelec, B. Warząchowska, Katowice 2018, s. 77.

⁵² Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Poznań 2017, s. 143–144; E. Sakowicz, *Uniwersytet katolicki. Teksty – Bibliografia – Dokumenty*, Lublin 2012, s. 29–36.

⁵³ Por. m.in.: *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, red. B. Biela, Katowice 2011; *Nowa ewangelizacja w archidiecezji katowickiej*, red. B. Biela, Katowice 2017; B. Biela, *Ruch charyzmatyczny w Kościele*, „Collectanea Theologica” 2 (1990), s. 143–144; tenże, *Pastoralne aspekty Odnowy w Duchu Świętym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 31 (1998), s. 171–186; tenże, *Koinonia a nowa ewangelizacja*, „Roczniki Teologiczne” 8 (2005), s. 309–327; tenże, *Realizacja ewangelizacji według programu Szkół Nowej Ewangelizacji*, w: *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, red. W. Przygoda, E. Robek, Sandomierz 2011, s. 457–488; tenże, *Uwarunkowania i punkt ciężkości nowej ewangelizacji w Polsce*, w: *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, red. B. Biela, Katowice 2011, s. 135–178; tenże, *Szkoły Nowej ewangelizacji w Polsce – zasady i sposoby działania*, w: *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, red. B. Biela, Katowice 2011, s. 449–497; tenże, *Świat gospodarki a wyzwanie nowej ewangelizacji*, w: *Homo oeconomicus w pastoralno-społecznej przestrzeni*, red. I. Celary, G. Polok, Katowice 2013, s. 38–58; tenże, *August Hlond – prekursor nowej ewangelizacji w Polsce*, „Studia Pastoralne” 9 (2013), s. 278–289; tenże, *Skuteczna ewangelizacja na przykładzie życia i działalności św. Eugeniusza de Mazenoda (1782–1861)*, „Studia Pastoralne” 9 (2013), s. 137–161; tenże, *Typy i metody ewangelizacji w świetle współczesnego nauczania Magisterium*

zbawczej w parafii⁵⁴. Nie brakuje także zagadnień związanych z szeroko pojętym

Ecclesiae, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 10 (2015), s. 259-280; tenże, *Nabożeństwa dla zdechrystianizowanych i poszukujących*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 454-470; I. Celary, *Rezurekcyjny wymiar nowej ewangelizacji i „główne” miejsca jej urzeczywistniania*, Opole 2004; tenże, *Inicjacyjno-katechumenalny kształt nowej ewangelizacji kontynentu europejskiego*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (2004), s. 53-69; tenże, *Problem nowej ewangelizacji kontynentu europejskiego na podstawie najnowszych dokumentów kościelnych*, „Teologia i Człowiek” 6 (2005), s. 181-193; tenże, *Dzieło nowej ewangelizacji w ujęciu papieża Jana Pawła II*, „Studia Pastoralne” 2 (2006), s. 182-192; tenże, *Chrystus jako centrum nowej ewangelizacji*, w: *Akcja Katolicka szkoła wiary i apostołstwa*, red. T. Borutka, P. Moll, Bielsko-Biała-Kraków 2006, s. 129-140; tenże, *Die gegenwärtigen Herausforderungen der neuen Evangelisation*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 27 (2007), s. 321-330; tenże, *Zadania ewangelizacyjne rodziny chrześcijańskiej wobec niektórych wyzwań XXI wieku*, w: *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, red. B. Biela, Katowice 2011, s. 363-400.

⁵⁴ Por. m.in.: B. Biela, *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006; tenże, *Pastoralne nawrócenie w teorii i praktyce parafialnej*, Katowice 2014; B. Biela, I. Celary, *Wysłuchani w Ducha. Ku odnowie wspólnoty parafialnej – rodziny Bożej*, Katowice 2019; tenże, *Zadania wiernych świeckich w kształtowaniu posoborowego modelu parafii*, w: *Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła. Program duszpasterski na rok 1994/95*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Katowice 1994, s. 493-499; tenże, *Duszpasterstwo społeczne Kościoła w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Teologia Praktyczna” 3 (2002), s. 243-250; tenże, *Czynić Kościół domem – ku holistycznej wizji urzeczywistniania wspólnoty parafialnej*, w: *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista-Wróbel, Katowice 2003, s. 7-30; tenże, *Odnova pastoralna parafii w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36,1 (2003), s. 70-87; tenże, *Cura pastoralis w świetle Novo millennio ineunte. Kontekst Roku Eucharystii*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 38,1 (2005), s. 63-80; tenże, *Koinonia a nowa ewangelizacja*, „Roczniki Teologiczne” 8 (2005) 8, s. 309-327; tenże, *Parafia środowiskiem formacji uczniów*, „Teologia Praktyczna” 8 (2007), s. 35-48; tenże, *Odnova wspólnoty parafialnej w programowaniu duszpasterskim*, „Teologia Praktyczna” 9 (2008), s. 103-109; tenże, *Rola laikatu w działalności pastoralnej Kościoła w świetle posoborowego Magisterium Ecclesiae*, w: *Omnia tempus habent*, red. A. Reginek, G. Strzelczyk, A. Żądło, Katowice 2009, s. 397-416; *Prezbiterat w służbie komunii w świetle posoborowego nauczania Kościoła*, „Studia Pastoralne” 6 (2010), s. 33-45; tenże, *Struktura eklezjalnej wspólnoty we współczesnym nauczaniu Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44,2 (2011), s. 529-546; tenże, *Odnova parafii w świetle eklezjologii komunii*, w: *Duszpasterstwo w Polsce. 50 lat inspiracji Soboru Watykańskiego II*, red. M. Fijałkowski, Lublin 2015, s. 183-216; tenże, *Urzeczywistnianie się Kościoła w środowisku akademickim na przykładzie ośrodka DA Graniczna w Katowicach*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 151-177; tenże, *Spiritualität der Gemeinschaft. Methodische Aspekte ausgehend von Johannes Paul II*, w: *Antropologie und Spiritualität für das 21. Jahrhundert*, „Eichstätter Studien” B. 80, red. S. Kiessig, M. Kühnlein, Regensburg 2019, s. 275-290; tenże, *Współpraca świeckich z hierarchią w parafii w świetle współczesnego nauczania Kościoła*, w: *Dei enim sumus adiutores. Opuscula Adamo Przybecki septuagenario dedicata*, red. M. Polak, Poznań 2019, s. 243-264; tenże, *Odnova parafii – pastoralne wskazania Jana Pawła II*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 73-94; tenże, *Metodologia krzewienia duchowości Komunii w świetle Novo millennio ineunte i listu Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2005*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 274-288; tenże, *Program odnowy parafii „Nowa Wspólnota” w kontekście watykańskiej instrukcji o parafiach w służbie ewangelizacji (29 VI 2020)*, w: *Homo viator. Człowiek – duszpasterstwo – Kościół. Od pielgrzymki do ekologii*, red. J. Brusilo, Kraków 2022, s. 445-464; tenże, *Parafialne rady duszpasterskie – współodpowiedzialność laikatu za wspólnotę parafialną*, „Teologia i Moralność” 18 (2023) 1, s. 83-101; tenże, *The Role of the Ministry of Lector and Acolyte in the Context of the Instruction for Parishes in the Service of Evangelisation (June 29, 2020) and the Letter Spiritus Domini (January 10, 2021)*, „Verbum Vitae” 2 (2024), s. 285-302; tenże, *Posługi w Kościele w świetle najnowszych dokumentów Magisterium Ecclesiae – aspekt*

duszpasterstwem ukazującym specyfikę Kościoła na Górnym Śląsku⁵⁵. Jako że teologia pastoralna w Polsce wiele zawdzięcza zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej ks. F. Blachnickiemu, pochodzącemu z Górnego Śląska i związanemu z jego środowiskiem naukowym, na wykładach i ćwiczeniach studenci mają możliwość pogłębionego korzystania z bogatego i ciągle aktualnego dorobku naukowego służi Bożego. Rolę, znaczenie i aktualność myśli pastoralnej kapłana przywołał m.in. II Synod Archidiecezji Katowickiej⁵⁶. Natomiast na osobną uwagę zasługują badania naukowe prowadzone w ramach kierunku: nauki o rodzinie⁵⁷. Wyrazem otwartości na współczesne wyzwania są także tematy podejmowane przez czasopismo Wydziału Teologicznego UŚ: „Studia

pastoralny, w: *Wokół koncepcji wolności religijnej. Księga jubileuszowa dla Profesora Eugeniusza Sakowicza*, red. P. Jabłońska, P. Szuppe, t. 4, Warszawa 2024, s. 45-71.

⁵⁵ Por. na stronie Wydziału Teologicznego UŚ bibliografię B. Bieli i I. Celarego.

⁵⁶ *Duszpasterstwo w Kościele katowickim*; por. *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 13-17; B. Biela, *Kościół – wspólnota. Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, Katowice 1993; tenże, *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004; tenże, *Ks. Franciszek Blachnicki – uwarunkowania jego poglądów teologiczno-pastoralnych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 25–26 (1992–1993), s. 205-221; tenże, *Miejsce i rola liturgii w urzeczywistnianiu się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1996), s. 222-238; *Rekolekcje oazowe jako metoda wychowawcza uczestników Ruchu Światło–Życie*, w: *Ksiądz dr Franciszek Blachnicki. Wychowawca młodzieży polskiej*, red. R. Brom, J. Śliwiok, Katowice 2003, s. 36-72; tenże, „Cura pastoralis” w świetle eklezjologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 45-67; tenże, *Koinonia jako zasada formalna teologii pastoralnej w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, „Teologia Praktyczna” 6 (2005), s. 41-63; tenże, *Znaki i wymagania czasu dla Ruchu Światło–Życie*, w: *Wierność i aggiornamento. Wokół recepcji Soboru Watykańskiego II*, red. G. Kucza, Katowice 2006, s. 270-286; tenże, *Pastoral theology of father Franciszek Blachnicki – the outline*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 41,2 (2008), s. 297-310; tenże, *Ks. Franciszka Blachnickiego poszukiwania koncepcji teologii pastoralnej*, w: *Ks. Franciszek Blachnicki – katechetyk i pastoralista. W dwudziestą rocznicę śmierci Sługi Bożego*, red. R. Buchta, Katowice 2009, s. 15-36; tenże, *Rola ks. Franciszka Blachnickiego w odnowie życia rodzinnego*, w: *Rodzina w trosce o życie – Kościół w trosce o rodzinę*, red. R. Buchta, Katowice 2010, s. 169-182; tenże, *Ksiądz Franciszek Blachnicki – zdeteminowany świadek Ewangelii*, w: *Świadectwo w służbie ewangelizacji*, red. W. Przygoda, Lublin 2012, s. 281-311; tenże, *Od eklezjologii pastoralnej do teologii ewangelizacji w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, w: *Współczesne wyzwania teologii pastoralnej*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, Opole 2016, s. 35-50; tenże, *Ksiądz Franciszek Blachnicki – prekursor teologii kerygmatycznej w Polsce*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2020), s. 37-54; tenże, *Koncepcja „cura pastoralis” w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 57-86; tenże, *Pastoral Conversion According to Franciszek Blachnicki in the Context of the Vatican's Instruction on Parishes in the Service of Evangelization (29 June 2020)*, „Religions” 762 (2021), s. 1-15; tenże, *Idea żywego Kościoła w świetle instrukcji o parafiach w służbie ewangelizacji (29.06.2020). Aktualność koncepcji pastoralnej służi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, w: *In Spiritu Sancto...*, s. 239-258; A. Wodarczyk, *Prorok Żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2008.

⁵⁷ Por. artykuł M. Wójtowicza: *Badania nad rodziną prowadzone na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2001–2024*.

Pastoralne”⁵⁸ oraz organizowane sympozja i konferencje⁵⁹. Bogatą problematykę pastoralną można znaleźć również w publikacjach wydawanych w ramach serii *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego UŚ*⁶⁰ i *Kościół w Trzecim*

⁵⁸ Redaktorem naczelnym pierwszych 10 numerów „Studiów Pastoralnych” (a także inicjatorem ich powstania) był Andrzej Żądło (sekretarzem do nr 5 Leszek Szewczyk, od nr 6 do 10 Roman Buchta). Od numeru 11 (2015) do numeru 21 (2025) funkcję redaktora naczelnego pełnił Bogdan Biela, zastępcą był R. Buchta, a sekretarzem Bartłomiej Kuźnik. Tematy numerów: *Oblicza manipulacji* – 20 (2024); *Ochrona uczuć religijnych* – 19 (2023); *Synod – synodalność* – 18 (2022); *Franciszek Blachnicki – teolog i duszpasterz* – 17 (2021); *Nowe wyzwania dla Kościoła* – (2020); *Jan Paweł II – teolog i pasterz* – 15 (2019); *Cantabo et psalmum dicam* (Ps 57,9). *Muzyka liturgiczna w życiu Kościoła* – 14 (2018); *Nauczanie religii – młodzież* – 13 (2017); *Muzyka kościelna – przepowiadanie wiary* – 12 (2016); *Małżeństwo – rodzina – duszpasterstwo* – 11 (2015); *Historia – teologia – tradycja* – 10 (2014); *Wiara* – 9 (2013); *Prawda – wolność – wychowanie* – 8 (2012); *Przepowiadanie homiletyczne* – 7 (2011); *Kapłaństwo* – 6 (2010); *Małżeństwo i rodzina* – 5 (2009); *Bierzmowanie* – 4 (2008); *Pokuta i pojednanie* – 3 (2007); *Misja Kościoła w czasach pontyfikatu Jana Pawła II* – 2 (2006); *Teologia pastoralna – praktyczny wymiar teologii* – 1 (2005).

⁵⁹ Organizacja lub współorganizacja konferencji i sympozjów: *Modlitwa – Ewangelizacja – Miłosierdzie. Novo millennio ineunte – impulsy dla parafii* – 25.10.2007; *Współczesne zagrożenia polskiej rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym* – 24.04.2008; *Bądźmy uczniami Chrystusa w rodzinie. W 100. rocznicę urodzin biskupa Herberta Bednorza (1908–2008)* – 24.05.2008; *Nieść nadzieję na współczesne areopagi otaczając troską życie. W Roku św. Pawła Apostoła Narodów* – 30.05.2009; *Biskup Arkadiusz Lisiecki (1880–1930) – życie i posługa drugiego biskupa katowickiego* – 14.05.2010; *Rodzina polska na emigracji w duszpastersko-społecznej refleksji* – 12.05.2011; *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce. Rok przed XIII Zwyczajnym Zgromadzeniem Ogólnym Synodu Biskupów. Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej* – 27.10.2011; *Odpowiedzialność w przestrzeni społeczno-pastoralnej* – 17.05.2012; *Homo oeconomicus w społeczno-pastoralnej przestrzeni* – 9.05.2013; *Etos pracy w społeczno-pastoralnej przestrzeni* – 8.05.2014; *Historia – Teologia – Tradycja. Konferencja poświęcona Księdzu Profesorowi Józefowi Krętoszowi z okazji 65. rocznicy urodzin* – 23.10.2014; *Wykluczenie społeczne jako problem wielowymiarowy* – 7.05.2015; *Wyzwania pastoralne dla duszpasterstwa rodzin w kontekście nowej ewangelizacji* – 20-21.04.2015; *Osoba starsza w perspektywie pastoralno-społecznej* – 5.05.2016; *Media w rodzinie w perspektywie społeczno-pastoralnej* – 11.05.2017; *Polska teologia wyzwolenia wobec wyzwań współczesności. 30 rocznica śmierci Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. 60 rocznica powstania Krucjaty Wstrzemięźliwości* – 27.02.2017; *Parafia jako wspólnota wspólnot* – 14.04.2018; *„Życie oddałem za Kościół” – nawrócenie pastoralne. W 100. rocznicę urodzin ks. Franciszka Blachnickiego* – 12-15.10.2020.

⁶⁰ W ramach serii ukazało się już ponad 100 publikacji. Do numeru 77 (2014) jej redaktorem był A. Malina, od numeru 78 – B. Biela – por. m.in.: J. Morcinek, *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II Redemptoris missio*, Katowice 2001; *Górny Śląsk na przełomie wieków: nadzieje i niepokoje, świadkowie wiary*, red. J. Górecki, H. Olszar, Katowice–Piekary Śląskie, 2002; J. Górecki, *Pielgrzymowanie Górnoślązaków na Górę świętej Anny w latach 1859–1914. Studium teologiczno-pastoralne*, Katowice 2002; H. Krzysteczko, *W małej grupie religijnej wpływ przynależności do małej grupy religijnej a poczucie uczestnictwa w życiu społecznym. Studium pastoralne*, Katowice 2003; D. Błasiak, *Duszpasterstwo akademickie jako środowisko społeczno-kulturowe: proces stawania się członkiem grupy od „Oni” do „My”*, Katowice 2003; B. Biela, *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła. Studium teologiczno-pastoralne*, Katowice 2006; M. Kudelka, *„System parafialnych komórek ewangelizacyjnych” jako nowa propozycja dla duszpasterstwa. Studium pastoralne*, Katowice 2008; Ks. Franciszek Blachnicki – *katechetyk i pastoralista. W dwudziestą rocznicę śmierci Sługi Bożego*, red. R. Buchta, Katowice 2009; H. Krzysteczko, *We wspólnocie parafialnej. Poczucie więzi z parafią i Kościołem powszechnym*, Katowice 2010; D. Bednarski, *Bractwa pobożne, stowarzyszenia i ruchy kościelne*

Tysiącleciu”⁶¹. Wiele materiałów znajdziemy także – zwłaszcza dotyczących aspektów historycznych posługi zbawczej Kościoła – w czasopiśmie „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” oraz w seriach: Biblioteka Teologiczna i Źródła do Dziejów Kościoła Katolickiego na Górnym Śląsku⁶².

Jeśli chodzi o dydaktykę, to w ramach przedmiotu teologia pastoralna ogólna na piątym roku studiów na wykładach i ćwiczeniach poruszane są następujące tematy: wprowadzenie do teologii pastoralnej, historyczny rozwój teologii pastoralnej, teologiczne, eklezjologiczne i antropologiczne podstawy pośrednictwa zbawczego w Kościele, duszpasterstwo zwyczajne i nadzwyczajne, podmiot duszpasterstwa, znaki czasu i ich rozpoznawanie, zarys historyczny duszpasterstwa, działalność pastoralna Kościoła w Polsce, urzeczywistnianie się Kościoła dzisiaj (diecezja, parafia, zrzeszenia religijne, domowy Kościół), teologia ewangelizacji i laikatu, duszpasterstwo rodzin, ruchy odnowy Kościoła⁶³. W ramach teologii pastoralnej szczegółowej skierowanej do kleryków na szóstym roku studiów podejmowane są m.in. zagadnienia związane z parafią (struktury wspólnotowe parafii, wizyta duszpasterska, współczesne propozycje odnowy parafii, plan pastoralny parafii), nową ewangelizacją, posługą charytatywną w Kościele, duszpasterstwem młodych, duszpasterstwem specjalnym i prezbiteriologią pastoralną.

Wykłady i ćwiczenia z szeroko pojętej teologii pastoralnej ogólnej i szczegółowej od 2001 r. prowadzi (najpierw jako adiunkt naukowo-dydaktyczny, później pracownik badawczo-dydaktyczny na stanowisku profesora uczelni) ks. dr hab. Bogdan Biela, prof. UŚ⁶⁴. Wykładane przedmioty kursoryczne to: teologia pa-

w diecezji katowickiej (1945–1989), Katowice, 2011; B. Biela, I. Celary, *Wysłuchani w Ducha. Ku odnowie wspólnoty parafialnej – rodziny Bożej*, Katowice 2019; I. Celary, B. Biela, *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech w latach 2004–2019*, Katowice 2022.

⁶¹ Redaktorem serii był A. Żądło – por. m.in. J.B. Cappellaro, *Ewangelizować: zadanie dla wszystkich czy doświadczenie niektórych*, Kielce 2000; A. Żądło, *Kościół lokalny. Teologia i duszpasterstwo*, Kraków 2001.

⁶² Por. <https://us.edu.pl/institut/int/publikacjeint/publikacje-zwarte/> [dostęp: 10.03.2025].

⁶³ Od roku akademickiego 2024/2025, w związku z wchodzącym w życie nowym programem studiów teologicznych, teologia pastoralna fundamentalna jest wykładana na trzecim roku studiów, teologia pastoralna ogólna na piątym, a szczegółowa na szóstym.

⁶⁴ Jest autorem 10 książek (pięciu monografii, współautorem dwóch, redaktorem trzech), ponad 200 artykułów naukowych i popularnonaukowych, ponad 100 recenzji, haseł, biogramów oraz sprawozdań. Pracując na Wydziale Teologicznym UŚ, wypromował 27 magistrów oraz 32 licencjatów na kierunkach: teologia i nauki o rodzinie. Od 2005 r. był redaktorem tematycznym „Studiów Pastoralnych”, a od 2015 r. redaktorem naczelnym. Od 2014 r. redaguje serię *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego UŚ*. W ramach działalności pozauniwersyteckiej jest autorem kilkunastu recenzji doktorskich oraz tyłuż wystąpień na różnego rodzaju konferencjach i sympozjach naukowych w Polsce i za granicą. Jest członkiem rad naukowych i recenzentem wielu czasopism teologicznych w Polsce, wieloletnim wiceprezesem, a obecnie członkiem zarządu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów oraz Stowarzyszenia Teologów Pastoralnych Europy Środkowej i Wschodniej – *PosT-Netzwerk der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen* (c/o Institut für Praktische Theologie Katholisch-Theologische Fakultät in Wien). Odbył stypendium naukowe w Paryżu (1.11–30.11.2007), a także miał wykłady dla studentów na Katolickim Uniwersytecie w Ružomberoku w 2013 r. oraz w 2014 i 2015 w Gdańskim Archidiecezjalnym

storalna ogólna, teologia pastoralna szczegółowa, teologia pastoralna fundamentalna, teologia laikatu, katechetyka fundamentalna i dydaktyka katechezy, metodologia pracy naukowej, metodologia teologii praktycznej, wprowadzenie w chrześcijaństwo, liturgia i czas, rok liturgiczny, liturgia sakramentów, Liturgia godzin, liturgika pastoralna – sakramenty i sakramentalia, niesakramentalne akty kultu Bożego, Kościół wobec małżeństwa i rodziny, teologia małżeństwa i rodziny, małżeństwa mieszane⁶⁵. Prowadził również seminarium doktoranckie z teologii pastoralnej, seminarium magisterskie z teologii pastoralnej i ewangelizacji, seminarium magisterskie i dyplomowe na kierunku: nauki o rodzinie.

Zajęcia z teologii pastoralnej są prowadzone również przez ks. prof. dr. hab. Ireneusza Celarego⁶⁶. Są to wykłady kursoryczne związane z teologią pastoralną: teologia pastoralna ogólna, Kościół wobec małżeństwa i rodziny, liturgika pastoralna – sakramenty i sakramentalia⁶⁷. Teolog prowadził również seminarium dok-

Kolegium Teologicznym w Gdyni. W 2012 r. został mianowany członkiem Zespołu Teologicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej.

⁶⁵ Tematy monografów: ojcostwo wobec wyzwań współczesności, realizacja ewangelizacji w Polsce w kontekście działalności Szkół Nowej Ewangelizacji, Nowa ewangelizacja w parafii – misyjnej wspólnoty wspólnot, 50. lat soborowej inspiracji w polskim duszpasterstwie, budowanie szczęśliwego małżeństwa w kontekście ideologii *gender*, wpływ ideologii *gender* na relacje w rodzinie, świat mediów, wybrane metody i techniki manipulacji medialnej, cele i metody manipulowania ludźmi przez media, kształtowanie postawy selektywnego odbioru mediów, odnowa parafii w świetle eklezjologii komunii, jak ustrzec się zdrady małżeńskiej i rozvodu, mass media w duszpasterstwie, rodzina jako liberalny projekt, ideologia *gender* a prawda o rodzinie, walka z cywilizacją chrześcijańską w Polsce, czas PRL i III RP, elementy terapii miłości małżeńskiej, teologia wyzwolenia w ujęciu F. Blachnickiego, konflikty w małżeństwie – komunikacja między małżonkami, nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce, ideologia *gender* a prawda o człowieku, rodzina a ideologia *gender*, elementy terapii lęku i depresji, perspektywa psychologii pastoralnej, budowanie relacji małżeńsko-rodzinnych w kontekście współczesnych wyzwań, słowo Boże w życiu Kościoła. Seminarium doktoranckie prowadził z teologii pastoralnej, seminarium magisterskie z teologii pastoralnej i ewangelizacji, a seminarium dyplomowe z nauk o rodzinie.

⁶⁶ Por. biogram w artykule I. Celarego: *Liturgika na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*.

⁶⁷ Monografie związane z teologią pastoralną dotyczyły takich zagadnień jak: rodzina polska na emigracji: wartości – zagrożenia – wyzwania, rodzina chrześcijańska wobec współczesnych problemów wychowawczych, współczesna rodzina polska wobec wyzwań ponowoczesności, małżeństwo i rodzina w świetle odnowionej liturgii sakramentu małżeństwa, człowiek drogą Kościoła w pastoralno-duszpasterskiej refleksji po Soborze Watykańskim II, rodzina polska w kontekście nowych uwarunkowań społeczno-kulturowych po 1989 r., zadania duszpasterstwa rodzin w Polsce po 1989 r., rodzina polska w konfrontacji z emigracją zarobkową, duszpasterstwo związków niesakramentalnych w Polsce, perspektywy i nowe wyzwania dla duszpasterstwa rodzin w XXI w., zjawisko przemocy w rodzinie w perspektywie społeczno-pedagogicznej, zadania stojące przed duszpasterstwem młodzieży w Polsce w perspektywie nowej ewangelizacji, seniorzy w społeczeństwie XXI w., znaczenie i wartość sakramentu małżeństwa w teologiczno-pastoralnej refleksji, wychowanie dziecka w rodzinie do korzystania ze środków społecznego przekazu, liturgika pastoralna, sakramenty i sakramentalia, wybrane zagadnienia z eklezjologii praktycznej, erwachsenen-katechumenat nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil, rodzina polska w obliczu współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych, troska o migrantów i ich rodziny w nauczaniu papieża Franciszka, das katholische Profil caritativer Dienste und Einrichtungen in der pluralen Gesellschaft, misja duszpasterska Kościoła w postmodernistycznym świecie, środki społecznego przekazu

toranckie z teologii pastoralnej, seminarium magisterskie z teologii pastoralnej i liturgiki, seminarium dyplomowe na kierunku: nauki o rodzinie. Zajęcia z teologii pastoralnej szczegółowej dla diakonów, po uzyskaniu stopni naukowych, w zależności od potrzeb, były prowadzone również przez ks. dr. Jana Morcinka⁶⁸ i ks. bp. dr. Adama Wodarczyka⁶⁹. W jakimś stopniu zagadnienia z teologii pasto-

w duszpasterskiej misji Kościoła, wspólnota rodzinna w warunkach migracji zagranicznej, das katholische Profil caritativer Dienste und Einrichtungen in der pluralen Gesellschaft, formacja liturgiczna we wspólnocie Kościoła, tożsamość i posłannictwo rodziny polskiej na początku XXI w., zusammenarbeit der Priester, Diakone und Laien im liturgischen Bereich, Katechese in der veränderten Zeit – Perspektiven für den Weg der Kirche heute, sakramentalność małżeństwa w obliczu wyzwań współczesnego świata, musik im katholischen Kirchenraum außerhalb der Liturgie, religijny i społeczno-kulturowy obraz polskojęzycznego duszpasterstwa rodzin w Niemczech po 1989 r., duszpasterstwo związków niesakramentalnych w Polsce.

⁶⁸ Urodził się 31.08.1951 r. w Gostyni Śląskiej. Po ukończeniu Liceum Ogólnokształcącego w 1969 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W trakcie studiów seminaryjnych w roku akademickim 1972/1973 podjął studia licencjackie na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W 1976 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk Herberta Bednorza. Po święceniach został skierowany do pracy duszpasterskiej jako wikariusz do parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach. W 1978 r. biskup katowicki zlecił mu zorganizowanie grup odnowy pobożności maryjnej w diecezji katowickiej (późniejszy Ruch Dzieci Maryi). W 1979 r. został mianowany misjonarzem diecezjalnym. W latach 1981–1982 pozostawał na urzędzie wikariusza ekonoma w parafii św. Wawrzyńca w Orzeszu. W 1982 r. został mianowany zastępcą dyrektora Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Pracę tę zakończył w 1993 r., gdy otrzymał dekret proboszczowski i objął parafię sanktuaryjną w Bogucicach. Przez dwie kadencje pełnił funkcję dziekana dekanatu Katowice-Bogucice. W 1995 r. otrzymał godność kanonika honorowego, a w 1999 r. – kapelana Jego Świątobliwości. W 2001 r. uzyskał doktorat na podstawie dysertacji: *Program nowej ewangelizacji Ruchu Dzieci Maryi w świetle encykliki Jana Pawła II Redemptoris missio*, napisanej pod kierunkiem Jana Górskiego na Wydziale Teologicznym PAT w Krakowie. Był wykładowcą teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym UŚ (wykłady zlecone). Członek Komisji ds. Dziedzictwa Kościoła Katowickiego II Synodu Archidiecezji Katowickiej. W 2018 r. przeszedł na emeryturę – por. www.silesia.edu.pl/index.php?title=Morcinek_Jan [dostęp: 10.03.2025].

⁶⁹ Biskup pomocniczy i wikariusz generalny archidiecezji katowickiej. Urodził się 3.01.1968 r. w Tarnowskich Górach w rodzinie Henryka Wodarczyka i Łucji z domu Cichy. Ochrzczony został 14.01.1968 r. w parafii św. Jana Chrzyciela i św. Kamila w Tarnowskich Górach. Od lat młodzieńczych należy do Ruchu Światło-Życie; przeszedł całą formację: był animatorem i moderatorem wspólnot parafialnych, wielu oaz rekolekcyjnych na różnym stopniu formacji w kraju i za granicą, a także moderatorem diakonii Ruchu na szczeblu diecezjalnym. Po zdaniu w 1989 r. egzaminu dojrzałości w Technikum Mechaniczno-Elektrycznym w Tarnowskich Górach rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach. Uzyskał tytuł magistra teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. Napisał pracę naukową z historii Kościoła: *Ksiądz Franciszek Blachnicki – życie i działalność w latach 1921–1961*. Święcenia prezbiteratu przyjął z rąk Damiana Zimonia 14.05.1994 r. w katedrze pw. Chrystusa Króla w Katowicach. W latach 1994–1998 pełnił posługę wikariusza parafialnego w parafii św. Jadwigi Śląskiej w Chorzowie. W tym czasie odbył zaoczne studia licencjackie z liturgiki i teologii pastoralnej w Instytucie Formacji Pastoralno-Liturgicznej KUL (licencjat z liturgiki – 1998), a następnie stacjonarne studia doktoranckie z liturgiki i teologii pastoralnej w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL (licencjat z teologii pastoralnej – 2000). W latach 2000–2001 studiował w Studium Kanonizacyjnym w Kongregacji ds. Kanonizacyjnych w Rzymie i uzyskał licencję Kongregacji. W 2007 r. otrzymał stopień doktora nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym UŚ na podstawie pracy: *Ksiądz Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*. Podczas studiów

ralnej, zwłaszcza w kontekście historycznym, były podejmowane również w ramach wykładów i seminariów naukowych prowadzonych przez ks. prof. dr. hab. Józefa Krętosza (wieloletniego kierownika Zakładu Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa)⁷⁰, ks. prof. dr. hab. Jana Góreckiego (seminarium doktoranckie

specjalistycznych z teologii uczestniczył w posłudze duszpasterskiej w parafiach: św. Jana Nepomucena w Bytomiu-Łagiewnikach oraz św. Józefa w Chorzowie. Od 2001 r. pełni funkcję postulatora procesu beatyfikacyjnego sługi Bożego F. Blachnickiego. Z nominacji Konferencji Episkopatu Polski był w latach 2007–2015 moderatorem generalnym Ruchu Światło–Życie, od 2007 r. audytorem Rady ds. Młodzieży KEP, a w latach 2008–2012 członkiem Rady Programowej Ogólnopolskiej Rady Ruchów Katolickich. W dniu 13.12.2014 r. Ojciec Święty Franciszek mianował go biskupem pomocniczym katowickim ze stolicą tytularną w Pomezanii. Świecenia biskupie przyjął 6.01.2015 r. w katedrze pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Na dewizę biskupią wybrał słowa *Lux-Vita* (Światło–Życie) W archidiecezji pełni urząd wikariusza generalnego. Metropolita katowicki powierzył mu w szczególności troskę o instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, a także czuwanie nad właściwym rozwojem i działalnością ruchów i stowarzyszeń katolickich. W ramach KEP jest członkiem Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego, Zespołu ds. Nowej Ewangelizacji oraz Krajowej Rady Misyjnej – por. [www. archidiecezjakatowicka. pl/biskupi/bp-adam-wodarczyk](http://www.archidiecezjakatowicka.pl/biskupi/bp-adam-wodarczyk) [dostęp: 10.03.2025].

⁷⁰ Józef Ignacy Krętosz urodził się w 21.02.1949 r. w Bronowie na Śląsku Cieszyńskim. Maturę zdał w 1967 r. i wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Ówczesny biskup katowicki H. Bednorz udzielił mu święceń kapłańskich 11.04.1974 r. w katowickiej katedrze pw. Chrystusa Króla. Po dwóch latach pracy duszpasterskiej i uzyskaniu magisterium z teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie (12.05.1976) został skierowany przez biskupa na studia specjalistyczne w Instytucie Historii Kościoła KUL. Zwieńczyła je obrona doktoratu 8.05.1981 r. na podstawie dysertacji: *Organizacja Lwowskiej Archidiecezji obrządku łacińskiego od XVI wieku do 1772 roku*, napisanej na seminarium naukowym u Bolesława Kumora. Po powrocie do diecezji katowickiej pracował duszpastersko w parafii w Katowicach-Piotrowicach (1981–1983). Równocześnie został powołany na stanowisko wykładowcy historii Kościoła w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, afiliowanym do Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Trzeba zaznaczyć, że w 1980 r. siedziba śląskiego seminarium została przeniesiona do Katowic. Był także zaangażowany, do 2000 r., w prowadzenie wykładów w zamiejscowym Studium Teologicznym KUL w Katowicach. W dniu 31.12.1982 r. został kierownikiem najpierw Punktu Konsultacyjnego Studiów Zaocznych ATK, a następnie Podyplomowych Studiów Teologii Pastoralnej w Katowicach, afiliowanych do Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Prowadzone przez placówkę studia zaoczne miały na celu przygotowanie kadry naukowców i formację naukową (zwłaszcza z zakresu teologii pastoralnej) młodych kapłanów pracujących już w parafach. Niemalą zasługą J.I. Krętosza jest opracowanie i wdrożenie w 1986 r. statutu Studium Pastoralnego oraz dążenie do umożliwienia księżom katowickim uzyskania magisterium z teologii i licencjatu z teologii pastoralnej. Zarówno w zajęcia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, jak i w prowadzenie Studium Pastoralnego angażował się do 2001 r., czyli do momentu utworzenia na Uniwersytecie Śląskim Wydziału Teologicznego. 1.10.2001 r. został pracownikiem nowo powstałego Wydziału. Wówczas, prowadzone też przez niego, Podyplomowe Studium Teologii Pastoralnej zostało włączone w ramowy program studiów uniwersyteckich. Zresztą już wcześniej uczestniczył w pracach organizacyjnych przy tworzeniu Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Śląskim: pełnił funkcję dyrektora Instytutu Teologicznego w Katowicach (1998–2001); był też członkiem Rady Naukowej Instytutu (1998–2001) i sekretarzem Komisji ds. Przygotowania Powołania Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Śląskim (1998–2002). Zredagował numer pierwszy rocznika „Informator Wydziału Teologicznego” na rok akademicki 2001/2002. Owocem pracy naukowej J.I. Krętosza było uzyskanie w 1997 r. stopnia doktora habilitowanego na Wydziale Teologicznym KUL na podstawie dorobku naukowego i monografii: *Archidiecezja Lwowska obrządku łacińskiego w okresie józenuizmu (1772–1815)*. W latach 2001–2006 był profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Teologicznym

i magisterskie z historii duszpasterstwa)⁷¹, ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora, oraz ks. prof. dr. hab. Henryka Olszara. Istotną rolę w formacji studentów teologii odgrywają praktyki pastoralne, podczas których klerycy m.in. uczestniczą w różnorakich formach rekolekcji organizowanych w archidiecezji katowickiej oraz w wyjazdach do krajów, w których posługują ślascy misjonarze.

Ważne miejsce w formacji pastoralnej w archidiecezji zajmuje, jako kontynuacja katowickiego Studium Pastoralnego, dwuletnie Podyplomowe Studia Teologii Pastoralnej, których kierownikiem został ks. prof. dr. hab. J.I. Krętosz⁷². Utworzono je na Wydziale Teologicznym UŚ zarządzeniem rektora (nr 36) z 22 czerwca 2001 r. Uczestnikami studiów mogą być księża posiadający wykształcenie wyższe magisterskie z teologii oraz osoby świeckie i zakonne, które ukończyły dowolne studia magisterskie. Program i organizacja studiów doktoranckich z teologii odpowiada wymaganiom prawa państwowego (*Prawo o szkolnictwie*

UŚ. W maju 2006 r. Prezydent RP Lech Kaczyński nadał mu tytuł profesora nauk humanistycznych. Otrzymał wówczas stałą nominację na profesora nadzwyczajnego w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Dziejów Duszpasterstwa, którym kierował od 1.06.2003 r. Prowadząc przez długie lata seminaria naukowe, był opiekunem wielu studentów i doktorantów. Pod jego kierunkiem zostały opracowane i obronione: dwie prace doktorskie, 107 prac magisterskich i 23 licencjaty kanoniczne. Dorobek naukowy J.I. Krętosa obejmuje: 11 samodzielnych druków zwartych, 46 artykułów, wiele źródłowych biogramów, 10 haseł encyklopedycznych, a także 24 recenzje. Doceniając jego wkład w naukę na Wydziale Teologicznym UŚ, w 2014 r. przygotowano i wręczono mu księgę jubileuszową z okazji 65. rocznicy urodzin (*Historia – Teologia – Tradycja. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krętosowi w 65. rocznicę urodzin*, red. A. Żądło, „Studia Pastoralne” 10 (2014)). Zmarł 30.07.2018 r. w Domu Księży Emerytów im. św. Józefa w Katowicach – por. D. Bednarski, *Zakorzeniony w kulturze śląska i zafascynowany dziejami Kościoła na kresach wschodnich. Życie i działalność naukowa ks. prof. Józefa Krętosa (1949–2018)*, www.researchgate.net/publication/336014147_Zakorzeniony_w_kulturze_Slaska_i_zafascynowany_dziejami_Kosciola_na_Kresach_Wschodnich_Zycie_i_dzialalnosc_naukowa_ks_prof_Jozefa_Kretosa_1949-2018 [dostęp: 14.03.2025].

⁷¹ Był zatrudniony na Wydziale Teologicznym UŚ od 1.10.2001 do 23.12.2013. Urodził się 17.07.1944 r. w Piekarach-Szarleju. W 1962 r. ukończył szkołę średnią i wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 2.06.1968 r., następnie pracował w parafiach: św. Wojciecha w Mikołowie (do 1971), św. Jadwigi Śląskiej w Szopienicach (do 1974), św. Jana Chrzciciela w Tychach (do 1977), św. św. Apostołów Filipa i Jakuba w Żorach (do 1981), św. Marii Magdaleny w Cieszynie (w 1981) i św. Jerzego w Dębieńsku (do 1983). W latach 1983–2001 był proboszczem parafii św. Pawła Apostoła w Nowym Bytomiu. W trakcie pracy duszpasterskiej kontynuował przewód doktorski, który sfinalizował w 1992 r. obroną pracy: *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914 na podstawie „Katolika”* i uzyskał doktorat z nauk teologicznych (w zakresie historii Kościoła). W 2001 r. został skierowany do pracy naukowej na Wydziale Teologicznym UŚ. W 2003 r. uzyskał habilitację na podstawie dorobku naukowego oraz pracy: *Pielgrzymowanie Górnoślązaków na Górę Świętej Anny w latach 1859–1914. Studium teologiczno-pastoralne*. Tytuł naukowy profesora nauk teologicznych otrzymał 5.07.2012 r. Był autorem m.in. 24 wydawnictw zwartych, w tym monografii poświęconych pielgrzymowaniu mieszkańców Górnego Śląska do sanktuariów na Górze Św. Anny, w Piekarach Śląskich, Kalwarii Zebrzydowskiej, Bardzie i Wambierzycach. Wypromował dwóch doktorów z zakresu teologii pastoralnej: Marcina Niesporka i Stanisława Durczoka. Zmarł 3.05.2017 r. w Bielszowicach. Został pochowany w Piekarach Śląskich – por. www.silesia.edu.pl/index.php/Gorecki_Jan [dostęp: 14.03.2025].

⁷² Od 2011 r. funkcję kierownika Podyplomowych Studiów Teologii Pastoralnej pełni Andrzej Pastwa.

wyższym), jak i kościelnego (Konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana*). Zgodnie z programem kształcenie (w obszarze nauk humanistycznych: nauki teologiczne) ukierunkowane jest na pogłębienie wiedzy oraz nabywanie umiejętności i kompetencji społecznych w szerokim zakresie przedmiotowym w kontekście aktualnych wyzwań duszpasterskich związanych z przemianami społecznymi. Absolwenci posiadający dyplom magisterski z teologii, którzy przedłożyli pracę licencjacką i uzyskali pozytywny wynik z egzaminu licencjackiego, otrzymują tytuł licencjata kanonicznego z teologii pastoralnej, uprawniający do podjęcia studiów doktoranckich z teologii⁷³.

Zadaniem teologii pastoralnej jest naukowe ukształtowanie samoświadomości aktualnie działającego Kościoła. Nie można bowiem konstruować norm i praktycznych dyrektyw działalności eklezjalnej bez uprzedniej naukowej refleksji nad rzeczywistością i podstawami jej oceny. Żadna nauka praktyczna nie może być tylko systemem⁷⁴. Bez naukowej refleksji Kościoła nad swoją istotą na bazie teraźniejszej sytuacji jego działalność nie byłaby skuteczna i przystosowana do aktualnych warunków. Przez wypracowanie zasad, dyrektyw i programów pastoralnych teologia pastoralna przyczynia się do wytyczania dróg urzeczywistniania się Kościoła dziś i w przyszłości. W jej ramach zbiegają się różne refleksje, analizy i propozycje, które pochodzą od hierarchii kościelnej, teologicznych ośrodków badawczych, instytucji duszpasterskich i poszczególnych pastoralistów, i które systematyzuje się, koordynuje oraz w miarę obiektywnie przedstawia. Jej zadaniem jest także kształtowanie duszpasterzy i apostołów świeckich oraz przygotowanie ich do pracy w Kościele. Chodzi tutaj o formację teologicznopastoralnego sposobu myślenia, o umiejętność oceniania i rozwiązywania konkretnych

⁷³ Zajęcia trwają cztery semestry, odbywają się zaocznie i są odpłatne; mają miejsce w czwartki w godz. 10.00–16.30. W sumie 360 godzin zajęć to 322 godz. wykładów oraz 14 godz. ćwiczeń i 24 godz. seminarium. Seminarium naukowe obejmuje wszystkie podstawowe dyscypliny teologiczne. Zdecydowaną większość studentów stanowią kapłani archidiecezji katowickiej (drugi i trzeci rok kapłaństwa). Tematy wykładów (PSTP) to: teologiczne podstawy głoszenia zbawienia w Chrystusie, współczesna kultura medialna jako kontekst ewangelizacji, dydaktyka katechezy, sakrament pokuty i pojednania fundamentalną ewangelizacją, wokół projektu katolickich Szkół Ewangelizacji św. Andrzeja, socjo-psychopedagogiczne uwarunkowania portretu współczesnej młodzieży – wyzwania katechetyczne, uwarunkowania skuteczności dialogu ze współczesną młodzieżą w kontekście procesu jej katechizowania, współuczestnictwo kościelne, wolność a prawo – stowarzyszenia wiernych, fundacje kościelnych osób prawnych, dynamizm życia duchowego odpowiedzią na wyzwania nowej ewangelizacji, aktualność myśli i dzieła sługi Bożego Franciszka Blachnickiego, duchowość współczesnych ruchów Kościoła, słowo Boże Starego Testamentu źródłem ewangelizacji, słowo Boże Nowego Testamentu źródłem ewangelizacji, kultura i religijność w procesie przemian, rodzina i jej współczesne przemiany, koncepcja nauczania religii katolickiej w polskiej szkole, cele i zadania katechezy współczesnej młodzieży, odnowa parafii w świetle eklezjologii komunii, perspektywy i nowe wyzwania dla duszpasterstwa rodzin w XXI w., psychologiczne aspekty dorastania do miłości małżeńskiej i rodzicielskiej, psychospołeczne zagrożenia współczesnej rodziny, ewangelizacja oraz zadania moralne w obliczu ludzkiej śmierci, Kościół prześladowany i zapomniany – współczesne problemy ewangelizacji, mistagogiczny wymiar katechezy, elementy psychopatologii pomocne w posłudze prezbitera, ewangelizacja w służbie liturgii.

⁷⁴ Por. J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 207.

problemów i sytuacji duszpasterskich w świetle teologicznych zasad (por. PDV 57). Dobrym przykładem w tym kontekście mogą być programy duszpasterskie dla Kościoła w Polsce, przygotowywane przez wiele lat w Katowicach, uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej (1972–1975) i II Synodu Archidiecezji Katowickiej (2012–2016), gdzie w poszczególnych dokumentach w pełni korzystano z dorobku teologii praktycznej, a także organizowane sympozja piekarskie podejmujące aktualną problematykę społeczną i pastoralną na Górnym Śląsku, działalność i praktyczne inspiracje płynące z Wydziału Duszpasterskiego, Katechetycznego i Duszpasterstwa Rodzin Kurii Archidiecezjalnej w Katowicach. Na osobną uwagę z pewnością zasługiwałoby także ukazanie posoborowego modelu duszpasterstwa realizowanego zgodnie z postulatami współczesnej teologii pastoralnej w wielu parafiach czy ruchach odnowy i wspólnotach Kościoła archidiecezji katowickiej.

BIBLIOGRAFIA

- Adaszyńska-Błacha A., Mazur D., *Ks. Franciszek Blachnicki. Biografia i wspomnienia*, Kraków 2016.
- Bednarski D., *Zakorzeniony w kulturze śląska i zafascynowany dziejami Kościoła na kresach wschodnich. Życie i działalność naukowa ks. prof. Józefa Krętosza (1949–2018)*, www.researchgate.net/publication/336014147_Zakorzeniony_w_kulturze_Slaska_i_zafascynowany_dziejami_Kosciola_na_Kresach_Wschodnich_Zycie_i_dzialalnosc_naukowa_ks_prof_Jozefa_Kretosza_1949-2018 [dostęp: 10.03.2025].
- Bielą B., *Kościół–wspólnota. Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, Katowice 1993.
- Bielą B., *Duszpasterstwo chorych i służby zdrowia w służbie człowiekowi. Kontekst diecezjalny*, w: *Modlitwa – Praca – Służba chorym. W 20 lat po pobycie Ojca Świętego Jana Pawła II w Katowicach*, red. A. Bartoszek, Katowice–Piekary Śląskie 2003, s. 225–251.
- Bielą B., *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004.
- Bielą B., *Blachnicki Franciszek*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 112–114.
- Bielą B., *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542–548.
- Bielą B., *Idea żywego Kościoła w świetle instrukcji o parafiach w służbie ewangelizacji (29.06.2020). Aktualność koncepcji pastoralnej służby Bożego ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, w: *In Spiritu Sancto. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi dr. Wiktorowi Skworcowi, Wielkiemu Kanclerzowi*

- Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2011–2023*, red. W. Surmiak, Katowice 2024, s. 239-258.
- Czakański T., *Działalność naukowa Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1980-1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 27–28 (1994), s. 256-260.
- Czakański T., *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 261-282.
- Dziekoński S., *Katechetyka jako nauka i sztuka komunikacji wiary*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. C. Krakowiak, W. Przygoda, A. Kiciński, M. Wyrostkiewicz, Lublin 2012, s. 39-61.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska, Pastores dabo vobis* (1992).
- Kamiński R., *Teologia pastoralna*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 838-847.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 717-718.
- Kiedos J., *Organizacja studiów w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym po II wojnie światowej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 22 (1989), s. 134-155.
- Klawek A., *Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce*, Kraków 1948.
- Kołodziej B., *Biblioteki katedralne w służbie teologii akademickiej*, w: *Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, red. M. Kyler, D. Pawelec, B. Warząchowska, Katowice 2018, s. 63-77.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (2017).
- Krakowiak C., *Z dziejów Instytutu Teologii Pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. C. Krakowiak, W. Przygoda, A. Kiciński, M. Wyrostkiewicz, Lublin 2012, s. 10-13.
- Ks. Franciszek Blachnicki. *Bibliografia*, oprac. G. Wilczyńska, Krościenko 2002.
- Majka J., *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981.
- Maśliński Stanisław, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 263.
- Marczewski M., *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin 2000.
- Marczewski M., *Teolog soborowej odnowy liturgii. Sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987)*, „Liturgia Sacra” 19 (2013), s. 407-421.
- Marek A., *Model życia kapłańskiego w świetle nauczania biskupów i kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999.
- Nasiorowski S., *List pasterski kard. Bernarda Maciejowskiego*, Lublin 1992.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej(katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.

- Pawliczek J., *Ksiądz Prof. Dr hab. Romuald Rak, protonotariusz apostolski*, „Wiadomości Archidiecezjalne” (2003) 9, s. 536-543.
- Piech S., *Katedra teologii pastoralnej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Analecta Cracoviensa” 27 (1995), s. 551-563.
- Piwowski W., *Zarys dziejów sekcji teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1958–1968)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1968), s. 23-39.
- Przygoda W., *Teologia pastoralna w Polsce*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 100-116.
- Rechowicz M., *Polska myśl teologiczna w średniowieczu*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, t. 1, red. P. Kałwa, M. Rechowicz i in., Lublin 1969, s. 219-253.
- Sakowicz E., *Uniwersytet katolicki. Teksty – Bibliografia – Dokumenty*, Lublin 2012.
- Sobeczko H., *Schenk Wacław*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 772-773.
- Sokołowski P., *Wstęp*, w: *Wolny człowiek w totalitarnych systemach. Ksiądz Franciszek Blachnicki. Naukowiec – wizjoner – praktyk*, red. P. Sokołowski, Warszawa–Lublin 2025, s. 14-21.
- Szafrński A.L., *Zarys dziejów teologii pastoralnej ogólnej (hodegetyki)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 3, cz. 2: *Wiek XIX i XX*, red. M. Rechowicz, Lublin 1977, s. 16-37.
- Wodarczyk A., *Prorok żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2008.
- Wodarczyk A., *Ruch Światło–Życie jako ruch posoborowej odnowy pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. C. Krakowiak, W. Przygoda, A. Kiciński, M. Wyrostkiewicz, Lublin 2012, s. 145-151.
- Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016.
- Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000–2005*, oprac. L. Szewczyk, Katowice 2005.

Ks. Roman Buchta

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9984-3910

KATECHETYKA NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

*CATECHETICS AT THE DEPARTMENT OF THEOLOGY
AT THE UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE*

ABSTRACT:

From the beginning of its existence, the Faculty of Theology of the University of Silesia in Katowice has adopted, among its priorities, the support of the work of catechization. This is reflected both in the presence of catechetics among the subjects included in the university curriculum, as well as in scientific publications, conferences organized and various forms of cooperation with the external environment. The aim of this study is to present these activities in the perspective of the 25th anniversary of the Faculty of Theology of the University of Silesia and the centenary of setting up the Diocese of Katowice to be celebrated in 2025.

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach od początku swego istnienia przyjął wśród priorytetowych obszarów działań wspieranie dzieła katechizacji, co wyraża się nie tylko w obecności katechetyki pośród przedmiotów realizowanych w programie studiów, lecz także i w publikacjach naukowych, konferencjach i różnorodnych formach współpracy z otoczeniem zewnętrznym. Celem opracowania jest prezentacja wskazanych działań w perspektywie 25-lecia istnienia Wydziału Teologicznego UŚ oraz 100. rocznicy ustanowienia diecezji katowickiej, przypadających w 2025 r.

Słowa kluczowe: teologia pastoralna, Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne, Wydział Teologiczny UŚ, działalność zbawcza Kościoła

Keywords: pastoral theology, Silesian Seminary, Faculty of Theology of the University of Silesia, redemptive activity of the Church

Zmartwychwstały Chrystus przed powrotem do Ojca dał apostołom ostatnie polecenie, aby czynili uczniów ze wszystkich narodów i nauczali je zachowywać wszystko, cokolwiek im przekazał [...]. Wkrótce nazwano katechezą całość wysiłków podejmowanych w Kościele dla powoływania uczniów i dla pomagania ludziom w uwierzeniu, że Jezus Chrystus jest Synem Bożym, aby przez wiarę mieli życie w imię Jego, aby ich wychowywać i uczyć tego życia, budując w ten sposób Ciało Chrystusa. Kościół nigdy nie przestał temu poświęcać swoich sił¹.

Wpisując się w wielowiekowy nurt katechetyczno-duszpasterskich działań Kościoła, Wydział Teologiczny UŚ od początku swego istnienia przyjął wśród priorytetowych obszarów działań wspieranie dzieła katechizacji, o czym świadczą: obecność katechetyki w programie studiów, publikacje naukowe, organizowane konferencje i rozmaite formy współpracy z otoczeniem. Celem opracowania jest prezentacja wskazanych działań w perspektywie obchodzonych w 2025 r.: 25-lecia istnienia Wydziału Teologicznego UŚ² i 100. rocznicy ustanowienia diecezji katowickiej.

1. KU DEFINICJI KATECHETYKI

Terminem „katechetyka” obejmuje się jedną z dziedzin nauk teologicznych, której przedmiotem zainteresowań badawczych jest wychowanie w wierze, nauczanie doktryny chrześcijańskiej i wprowadzanie wierzących w pełnię chrześcijańskiego życia³.

Katecheza – *katêchein* – katechetyka to trzy terminy, będące kategoriami, za pomocą których opisuje się doświadczenia i wiedzę człowieka w obszarze nauczania i wychowania do dojrzałej postawy wiary. Katecheza jest działalnością praktyczną, a katechetyka naukową refleksją nad katechezą. Każda z nich ma swoje znaczenie i zakres, ale zarazem ukazuje też drogę, jaką przeszła i w dalszym ciągu przechodzi posługa katechetyczna: od codziennego doświadczenia duszpasterskiego do budowania naukowej wiedzy teologicznej i pedagogicznej. Określając status epistemologiczny katechetyki, należy stwierdzić, że jest ona w istocie rzeczą nauką teologiczną związaną z teologią pastoralną, a jej tożsamość można poprawnie zdefiniować poprzez odniesienie się do istoty Kościoła (por. KK 1–2; KDK 45; KO 2)⁴. Katechetyka jako refleksja naukowa, choć bardzo mocno zorientowana na praktykę, pojawia się w XVIII w. Prace zawierające syntezę katechetyki jako nauki powstają jednak dopiero w 2. połowie XIX

¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (1996), [dalej: CT] 1.

² Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, https://silesia.edu.pl/index.php/Wydzial_Teologiczny_Uniwersytetu_Slaskiego_w_Katwicach [dostęp: 16.10.2024].

³ Por. CT 18.

⁴ J. Kochel, *Katechetyka*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kostorz, Kielce 2022, s. 224–226.

stulecia. Rozwój katechetyki jest ściśle powiązany z formami i koncepcją katechezy w danym okresie historycznym⁵.

Początkowo katechetyka zajmowała się przede wszystkim zagadnieniami praktycznymi dotyczącymi prowadzenia katechezy. Stopniowo jednak, uwzględniając osiągnięcia psychologii i pedagogiki, podjęła badanie samego procesu katechetycznego, przechodząc do zagadnień związanych z treścią, środowiskiem i metodą katechezy. Mało zróżnicowana i mocno wydzielona problematyka przez dłuższy czas mieściła się w ramach jednej katechetyki zwanej ogólną. Stale poszerzający się zakres badań oraz pogłębiona analiza problemów zrodziły potrzebę podzielenia katechetyki. Katechetyka dopuszcza rozmaite podziały uwarunkowane historią oraz kontekstem teologicznym i społeczno-kulturowym. Współcześnie, nawiązując do myśli ks. Franciszka Blachnickiego, w polskim środowisku katechetycznym dzieli się ją na fundamentalną oraz historię katechezy, materialną, formalną i szczegółową⁶. Każda z nich, skupiając się na określonej tematyce, jednocześnie partycypuje w całości katechetyki:

- katechetyka fundamentalna podejmuje pytania o cel, naturę i podmiot katechezy, wypracowuje nowe koncepcje katechetyczne i rozwija jej teologię. Historia katechezy bada, jak zmieniała się jej koncepcja na przestrzeni poszczególnych okresów historycznych. Rezultaty tych badań umożliwiają katechetyce fundamentalnej wypracowanie koncepcji katechezy odpowiadającej współczesnym uwarunkowaniom misji Kościoła, a jednocześnie zakorzenionej w tradycji
- katechetyka materialna zajmuje się doborem i porządkowaniem istotnych treści katechezy w programach, podręcznikach i nauczaniu religii
- katechetyka formalna para się sposobami postępowania katechety i katechizowanych w procesie nauczania–uczenia się oraz w całości procesu wychowania religijnego
- katechetyka szczegółowa podejmuje problematykę katechezy kierowanej do osób na rozmaitym poziomie rozwoju psychicznego i umysłowego. Uwzględniając odbiorcę przekazywanych treści, wyróżnia się katechezę przedszkolną, dziecięcą, młodzieżową, dorosłych, rodzinną i specjalną⁷.

Poszczególne działy katechetyki w swoich badaniach wzajemnie się wspomagają. Katechetyka fundamentalna jako nauka teologiczna dąży do odczytywania natury katechezy w zmieniającym się kontekście społecznym. Właściwe odczytanie owej natury umożliwia katechetyce materialnej wskazanie najbardziej adekwatnych treści, natomiast dydaktyce katechetycznej ustalenie skutecznych metod⁸.

⁵ P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 206.

⁶ F. Blachnicki, *Pisma katechetyczne. Katechetyka fundamentalna*, t. 2, red. M. Marczewski, Warszawa 2006, s. 61-62.

⁷ J. Kochel, *Katechetyka...*, s. 230.

⁸ P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna...*, s. 213.

Znaczącym przyczynkiem dla rozwoju tak rozumianej katechetyki są badania naukowe oraz zajęcia dydaktyczne prowadzone na Wydziale Teologicznym UŚ, co zostanie przedstawione w dalszej części opracowania.

2. WYKŁADOWCY KATECHETYKI ZWIĄZANI Z WYDZIAŁEM TEOLOGICZNYM UŚ

W procesie nauczania–uczenia się szczególna odpowiedzialność spoczywa na osobach, którym powierza się dydaktykę. Dotyczy to także dydaktyki na poziomie akademickim. Wykładowcy przynależący do Stowarzyszenia Katechetów Polskich definiują swoje zadanie jednoznacznie: „Na wydziałach i w seminariach prowadzimy zajęcia, które mają przygotować studentów teologii do animowania katechezy w różnych środowiskach, a także profesjonalnego wsparcia katechezy rodzinnej”⁹. Kilku z nich związało swoje badania ze środowiskiem Wydziału Teologicznego w Katowicach. Perspektywa mijających 25 lat działalności Wydziału Teologicznego UŚ stanowi stosowną okoliczność, aby zaprezentować ich sylwetki naukowe.

Ksiądz prof. dr hab. Roman Murawski (na Wydziale Teologicznym UŚ pracował w latach 2001–2003), urodzony w 1930 r. w Kosobudach (powiat chojnicki), w rodzinie nauczycielskiej. W latach 1945–1947 uczęszczał do gimnazjum ogólnokształcącego w Gdyni, a po jego ukończeniu wstąpił do Towarzystwa Salezjańskiego. Uczył się w seminariach w Krakowie, Oświęcimiu i Warszawie. Po święceniach kapłańskich, przyjętych w 1955 r., pracował w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Warszawie i podjął studia prawa kanonicznego w Akademii Teologii Katolickiej. W latach 1960–1963 studiował psychologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie uzyskał dyplom magistra na podstawie pracy: *Psychologia trudności religijnych młodzieży szkolnej w aspekcie wychowawczym*. Studia doktoranckie z katechetyki na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie zostały zwieńczone w 1971 r. uzyskaniem stopnia doktora na podstawie rozprawy poświęconej historii katechezy w Austrii: *Das katechetische Wirken Michaels Pflieglers im Geschehen der Erneuerung der Katechese in Österreich*. Prowadził wykłady w placówkach salezjańskich w Łodzi nad Wartą, Łodzi i Czerwińsku. Od 1972 r. był adiunktem na Wydziale Teologii ATK w Warszawie, a następnie Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W 1990 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego oraz rozprawy: *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*. W 1994 r. otrzymał stanowisko

⁹ Stowarzyszenie Katechetów Polskich zostało zatwierdzone podczas 357. posiedzenia plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w marcu 2012 r. Wcześniej działało jako Sekcja Wykładowców Katechetyki: por. *Stowarzyszenie Katechetów Polskich*, <http://katechetycy.pl/> [dostęp: 26.10.2024].

profesora nadzwyczajnego, a w 1999 r. tytuł profesora. W latach 1992–1994 był prodziekanem, następnie w okresie od 1994 do 1999 r. dziekanem Wydziału Teologii ATK. Pełnił funkcję przewodniczącego Sekcji Wykładowców Katechetyki oraz honorowego przewodniczącego Stowarzyszenia Katechetyków Polskich. W 1996 r. został konsultorem Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. W latach 1972–2001 był członkiem, a od 1994 r. wchodził w skład Zarządu Europejskiej Ekipy Katechetycznej (Équipe Européenne de Catéchèse). Należał także do Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, był jednym z redaktorów naukowego periodyku „Seminare” oraz recenzentem ogólnopolskiego czasopisma „Katecheta”. Niewątpliwie ks. R. Murawski był jedną z najbardziej znaczących postaci polskiej katechetyki. Jego dorobek naukowy obejmuje ponad 150 publikacji: książek, rozpraw i artykułów popularnonaukowych, zamieszczonych w licznych czasopismach krajowych i zagranicznych, a zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół katechezy młodzieży, historii katechezy i katechetyki fundamentalnej. Był redaktorem oraz współautorem siedmiotomowej serii podręczników katechetycznych *Spotkania z Bogiem*. W katechetyce promował najpierw kierunek antropologiczny, a później integralny, wyrażony w jego naukowej i jednocześnie życiowej dewizie: „Wierność Bogu i człowiekowi”. W pamięci współpracowników z Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, a także z Uniwersytetu Śląskiego „pozostał wiernym świadkiem Chrystusa. Kochał Kościół i katechezę. Jako profesor był ceniony przez uczniów i współpracowników za niezwykłą mądrość, życzliwość i wrażliwość. Spotkania z Nim były zawsze piękną i niezapomnianą katechezą”¹⁰. Swoją ziemską pielgrzymkę zakończył 27 stycznia 2016 r.

Ksiądz dr Grzegorz Noszczyk (na Wydziale Teologicznym UŚ pracował w latach 2001–2013) jest kapłanem diecezji sosnowieckiej. Od 1995 r. pełni obowiązki diecezjalnego asystenta kościelnego Akcji Katolickiej. Łącząc aktywność duszpasterską z pracą naukową, redaguje „Zeszyty Pastoralne Instytutu Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej”. Na Wydziale Teologicznym UŚ pracował jako adiunkt w Zakładzie Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Oprócz prowadzenia zajęć dydaktycznych pełnił obowiązki opiekuna praktyk pedagogiczno-katechetycznych studentów studiów stacjonarnych. W 2013 r. mianowany został proboszczem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Sosnowcu. Od 2021 r. jest wykładowcą katolickiej nauki społecznej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Częstochowie.

Ksiądz dr Krzysztof Sosna (na Wydziale Teologicznym UŚ pracował w latach 2001–2018), urodzony w 1962 r., prezbiter archidiecezji katowickiej, doktor teologii w zakresie katechetyki (UKSW 2000). Od 2001 r. pracował jako adiunkt w Zakładzie Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej.

¹⁰ Por. Zmarł ks. prof. dr hab. Roman Murawski, wieloletni profesor ATK, dziekan Wydziału Teologicznego, <https://wt.uksw.edu.pl/2016/01/27/zmarl-ks-prof-dr-hab-roman-murawski-wieloletni-profesor-atk-uksw-dziekan-wydzialu-teologicznego/> [dostęp: 26.10.2024].

W latach 2001–2005 realizował obowiązki prodziekana ds. studentów. W wymiarze organizacyjnym życia uczelni był kierownikiem Podyplomowych Studiów Teologiczno-Katechetycznych (2002–2012), Podyplomowych Studiów Oligofrenopedagogiki dla Nauczycieli Religii (2004–2007) oraz Podyplomowych Studiów Zarządzania Parafią (2006–2012). Powierzono mu także funkcję opiekuna praktyk nauczycielskich dla studentów studiów niestacjonarnych. Główne zainteresowania badawcze skoncentrowane są wokół katechezy osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych, o czym świadczą publikacje dotyczące wychowania i katechezy sakramentalnej dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Wśród wielu opracowań znaczące miejsce zajmują zagadnienia odnoszące się do rodziny i wychowania chrześcijańskiego w kontekście zachodzących przemian społecznych w Polsce. Od 2018 r. jest pracownikiem Wydziału Katechetycznego w Katowicach oraz rektorem Kaplicy Najświętszego Serca Pana Jezusa w domu prowincjalnym sióstr służebniczek w Katowicach-Panewnikach. Posługę na rzecz rozwoju katechezy specjalnej kontynuuje jako organizator corocznych ogólnopolskich konferencji naukowych w Brennej.

Ksiądz dr hab. Roman Buchta, prof. UŚ (na Wydziale Teologicznym UŚ pracuje od 2003), urodzony w 1968 r., kapłan archidiecezji katowickiej. Świecenia prezbyteratu przyjął w 1993 r. Po studiach specjalistycznych z katechetyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskał w 2003 r. stopień naukowy doktora na podstawie pracy: *Znajomość przypowieści ewangelicznych u katechizowanych maturzystów Liceów Ogólnokształcących w Rudzie Śląskiej*. W tym samym roku rozpoczął pracę na Wydziale Teologicznym UŚ na stanowisku adiunkta naukowo-dydaktycznego w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa. Oprócz prowadzenia zajęć dydaktycznych realizuje obowiązki opiekuna praktyk pedagogiczno-katechetycznych. Od czasu powstania w 2004 r. rocznika naukowego „Studia Pastoralne” pracuje kolejno jako członek redakcji czasopisma (2004–2009), sekretarz (2010–2017) i zastępca redaktora naczelnego (od 2017–). W 2017 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego oraz rozprawy: *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*. W 2019 r. zatrudniony został na stanowisku profesora uczelni. Jest także kierownikiem Podyplomowych Studiów Katechezy Przedszkolnej (od 2017–) i Podyplomowych Studiów Teologiczno-Katechetycznych (od 2018–). Podczas II Synodu Archidiecezji Katowickiej przewodniczył Komisji ds. Katechezy i Wychowania Katolickiego (2012–2016). Zakres zadań aktualnie realizowanych na terenie archidiecezji katowickiej obejmuje obowiązki opiekuna duchowego szkół katolickich (od 2009–), dyrektora Wydziału Katechetycznego w Katowicach (od 2014–) oraz moderatora Archidiecezjalnego Centrum Formacji Pastoralnej (od 2019–). Na forum ogólnopolskim pełni od 2021 r. funkcję przewodniczącego Stowarzyszenia Katechetyków Polskich. W obszarze międzynarodowym, w dowód uznania za zaangażowanie w rozwijanie współpracy naukowej i wychowawczej, zarząd Internationales Bildungszentrum

PILGRIM przyznał mu w 2017 r. tytuł Ambasadora PILGRIM. W 2018 r. podczas konferencji naukowej w Monachium wybrany został prezydentem Europejskiego Forum dla Nauczania Religii w Szkołach (EuFRES), zaś w 2022 r. w Wiedniu powierzono mu obowiązki na kolejną kadencję. Jest czynnym uczestnikiem, organizatorem bądź współorganizatorem ponad 160 międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych, sympozjów i warsztatów. Badania naukowe koncentrują się wokół zagadnień związanych ze wtajemniczającą – mistagogiczną funkcją katechezy, jej biblijnym wymiarem oraz katechezą osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych. Zebrana bibliografia liczy ponad 100 publikacji z zakresu katechetyki i pedagogiki. Pełniąc posługę przewodnika po krajach, o których mówi Pismo Święte, wprowadza uczestników w szeroko rozumiany biblijny wymiar katechezy.

Ksiądz dr Michał Borda (prowadzi zajęcia zlecone na Wydziale Teologicznym UŚ od 2017), prezbiter diecezji sosnowieckiej, pochodzi z parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Sosnowcu. Świecenia kapłańskie przyjął w 2001 r. W latach 2001–2010 pracował jako wikariusz w parafiach: św. Rafała Kalinowskiego w Dąbrowie Górniczej, Matki Bożej Fatimskiej w Sosnowcu oraz Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy w Jaworznie. W 2009 r. otrzymał dekret wizytatora katechizacji na terenie diecezji sosnowieckiej. W 2010 r. mianowany został wicedyrektorem, a rok później dyrektorem Wydziału Katechetycznego. W 2012 r. uzyskał tytuł doktora na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie na podstawie pracy: *Biblijna koncepcja powołania w katechezie ponadgimnazjalnej i jej recepcja przez uczniów (na podstawie badań maturzystów w liceach ogólnokształcących diecezji sosnowieckiej)*. W wymiarze działalności organizacyjno-administracyjnej powołany został do Rady Kapłańskiej i Rady Duszpasterkiej. Jest przewodniczącym Diecezjalnej Rady Katechetycznej, moderatorem Diecezjalnej Rodziny Szkół im. Jana Pawła II oraz koordynatorem diecezjalnym Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia”. Zainteresowania dydaktyczno-naukowe w obszarze katechetyki rozwija jako wykładowca Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie i Wydziału Teologicznego UŚ. Jest także adiunktem Katedry Pedagogiki Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej. W 2017 r. odznaczony został godnością kanonika honorowego Kapituły Kolegiackiej św. Wojciecha w Jaworznie, a w 2022 r. kanonika gremialnego Sosnowieckiej Kapituły Katedralnej. Jest rzeczoznawcą Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych. Powołany został jako ekspert Ministerstwa Edukacji i Nauki ds. awansu zawodowego nauczycieli. Na forum ogólnopolskim pełni obowiązki sekretarza-skarbnika Stowarzyszenia Katechetyków Polskich. W wymiarze międzynarodowym jest członkiem Europejskiego Forum dla Nauczania Religii w Szkołach (EuFRES) oraz ambasadorem Międzynarodowej Sieci Pedagogicznej PILGRIM.

Ksiądz dr Robert Kaczmarek (prowadzi zajęcia zlecone na Wydziale Teologicznym UŚ od 2018), urodzony w 1972 r., prezbiter archidiecezji katowickiej.

Święcenia kapłańskie otrzymał w 1996 r. W latach 1996–2007 pracował jako wikariusz w parafiach: Matki Boskiej Szkaplerznej w Jejkowicach, Trójcy Przenajświętszej w Chelmie Śląskim oraz Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy w Katowicach. W 2007 r. mianowany został wizytatorem katechizacji w archidiecezji katowickiej. W 2014 r. uzyskał tytuł doktora na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie na podstawie rozprawy: *Model katechezy przygotowującej do sakramentu bierzmowania w Polsce i w Niemczech*. Jest wykładowcą katechetyki w Wyższym Seminarium Ojców Franciszkanów w Katowicach-Panewnikach oraz na Wydziale Teologicznym UŚ. Równocześnie pracuje jako nauczyciel religii w VIII Liceum Ogólnokształcącym z Oddziałami Dwujęzycznymi im. M. Skłodowskiej-Curie w Katowicach. Jest twórcą i tłumaczem pomocy dydaktycznych dla nauczycieli religii oraz autorem publikacji naukowych. W wymiarze administracyjno-organizacyjnym pełni w diecezji obowiązki prezesa Fundacji Arcybiskupa Katowickiego na Rzecz Rozwoju Wydziału Teologicznego UŚ, koordynatora Fundacji KEP „Dzieło Nowego Tysiąclecia” w archidiecezji katowickiej, przewodniczącego Kapituły Funduszu Stypendialnego im. bł. ks. Emila Szramka. Jest także członkiem zarządu Katolickiej Fundacji „Młodzi dla Młodych”, Kapituły Nagrody im. bł. ks. Emila Szramka, Stowarzyszenia Katechetyków Polskich i Europejskiego Forum dla Nauczania Religii w Szkołach (EuFRES). W dowód uznania za osiągnięcia pedagogiczne na polu współpracy międzynarodowej otrzymał tytuł ambasadora Międzynarodowej Sieci Pedagogicznej PILGRIM. Zaangażowanie pedagogiczne ks. R. Kaczmarka zaowocowało także założeniem biblijnego teatru offowego dla młodzieży – Teatru Franciszka oraz Studium Teatru Franciszka. Jest inicjatorem i producentem megawidowisk w katowickim Spodku.

3. KATECHETYKA W PROGRAMIE STUDIÓW MAGISTERSKICH I PODYPLOMOWYCH

Zainicjowanie Wydziału Teologicznego w Katowicach stworzyło możliwość rozwijania zainteresowań naukowych w dziedzinie nauk humanistycznych, takich jak archeologia, historia czy filozofia, a zwłaszcza w dziedzinie nauk teleologicznych. Wśród nich poczesne miejsce zajęła katechetyka. Zgodnie z podziałem wypracowanym przez ks. F. Blachnickiego studenci teologii mają możliwość uczestnictwa w realizowanych w formie wykładów, ćwiczeń i konwersatoriów zajęciach z katechetyki fundamentalnej, materialnej, szczegółowej i formalnej. Jednolite studia magisterskie na kierunku teologia prowadzone są z rozróżnieniem specjalności ogólnej, nauczycielskiej i pastoralnej. W programie studiów dla teologii ogólnej przewidziano zajęcia z katechetyki fundamentalnej. Mając na względzie uzyskanie kwalifikacji do nauczania religii w szkole, studenci teologii o specjalności nauczycielskiej i pastoralnej realizują zajęcia zgodnie

z obowiązującym w Polsce standardem przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela¹¹. Jednolite studia magisterskie o specjalności nauczycielskiej prowadzone są w trybie stacjonarnym (poniedziałek–piątek) oraz niestacjonarnym (piątek–sobota).

Prymarnym elementem przygotowania pedagogiczno-katechetycznego nauczycieli religii są praktyki zawodowe. Zgodnie ze standardem kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela studenci teologii o specjalności nauczycielskiej i pastoralnej realizują 150 godzin praktyk zawodowych uwzględniających psychologiczno-pedagogiczną w wymiarze 30 godzin i dydaktyczną w wymiarze 120 godzin. Praktyki zawodowe w szkole podstawowej realizowane są w programie studiów na trzecim roku jako moduły: *Praktyka psychologiczno-pedagogiczna 1* (15 godz.) oraz *Praktyka dydaktyczno-katechetyczna 1* (60 godz.), natomiast w szkołach ponadpodstawowych na czwartym roku jako moduły: *Praktyka psychologiczno-pedagogiczna 2* (15 godz.) oraz *Praktyka dydaktyczno-katechetyczna 2* (60 godz.). Ze względu na wprowadzenie do programu studiów modułów: *Praktyka psychologiczno-pedagogiczna – omówienie z zakresu psychologii* oraz *Praktyka psychologiczno-pedagogiczna – omówienie z zakresu pedagogiki*, poczynając od roku akademickiego 2024/2025, praktyka psychologiczno-pedagogiczna ma miejsce w szkołach w formie śródrocznej. Praktyki dydaktyczne realizowane są przez studentów we wrześniu w postaci ciągłej. Program praktyk zawodowych wraz z dokumentacją dostępny jest na stronie internetowej Wydziału¹².

Oferta dydaktyczna Wydziału Teologicznego UŚ umożliwia także podjęcie studiów podyplomowych. Już w pierwszym roku działalności akademickiej 2001/2002 utworzono Uzupełniające Studia Magisterskie dla Nauczycieli Religii, dedykowane zwłaszcza słuchaczom będącym absolwentami Kolegium Teologicznego w Katowicach. Ponadto Wydział Teologiczny objął patronatem Kolegium, umożliwiając absolwentom zdobycie tytułu licencjata zawodowego. W roku akademickim 2002/2003 utworzone zostały Podyplomowe Kwalifikacyjne Studia Teologiczno-Katechetyczne, adresowane do nauczycieli innych przedmiotów, którzy zainteresowani byli uzyskaniem kwalifikacji do nauczania religii. Studia te prowadzono do roku akademickiego 2012/2013. Rozwijając konsekwentnie ofertę dydaktyczną, powołano Studia Podyplomowe Oligofrenopedagogiki dające kwalifikacje do nauczania religii w placówkach kształcenia specjalnego

¹¹ Treści z zakresu katechetyki realizowane są w ramach modułów konstruowanych i nazywanych zgodnie z wymogami MNiSW: *Katechetyka 1 – dydaktyka nauczania religii w przedszkolach i szkołach podstawowych*; *Katechetyka 2 – dydaktyka nauczania religii w szkołach ponadpodstawowych*, *Religia w systemie edukacyjnym* – por. *Rozporządzenie w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*, <https://www.gov.pl/web/nauka/informacja-w-sprawie-standardow-ksztalcenia-przygotowujacego-do-wykonywania-zawodow> [dostęp: 28.10.2024].

¹² Por. *Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Praktyki*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/praktyki/> [dostęp: 28.10.2024].

(2004–2007). Odpowiedzialność za kierowanie studiami podyplomowymi z katechetyki we wskazanym okresie ich działania powierzono ks. dr. K. Sośnie.

Na mocy porozumienia zawartego 31 maja 2016 r. między Konferencją Episkopatu Polski i Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii uruchomiono w lutym 2017 r. na Wydziale Teologicznym UŚ dwusemestralne Studia Podyplomowe Katechezy Przedszkolnej. Rok później, na mocy tego samego porozumienia, utworzono czterosemestralne Studia Teologiczno-Katechetyczne adresowane do absolwentów studiów magisterskich z przygotowaniem pedagogicznym. Absolwenci studiów czterosemestralnych uzyskują kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii w liceach ogólnokształcących, technikach, szkołach branżowych, podstawowych i przedszkolach¹³. W programie Studiów Podyplomowych Katechezy Przedszkolnej prowadzone są zajęcia z katechetyki fundamentalnej, katechetyki materialnej oraz dydaktyki i metodyki katechezy przedszkolnej¹⁴. Program Studiów Podyplomowych Teologiczno-Katechetycznych przewiduje także, oprócz wykładów i ćwiczeń obejmujących zagadnienia katechetyczne, zgodnie ze standardem przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela realizację praktyk szkolnych w zakresie dydaktycznym¹⁵. Kierowanie studiami powierzono ks. Romanowi Buchcie.

4. WSPÓŁPRACA W ZAKRESIE KATECHETYKI I KATECHEZY Z OTOCZENIEM ZEWNĘTRZNYM W POLSCE I ZA GRANICĄ

„Uniwersytet Śląski służy nie tylko wielkiej idei chronienia i przekazywania myśli stanowiącej efekt pracy przeszłych pokoleń, lecz wnosi swój wkład do kulturowego dziedzictwa społeczeństwa poprzez twórczą pracę badawczą i artystyczną, interpretację współczesnej rzeczywistości i analizę ewolucji wartości kształtujących bezpośrednie otoczenie”¹⁶. Takie samookreślenie przez Senat uczelni misji Uniwersytetu Śląskiego względem otoczenia zewnętrznego wskazuje zarówno na kierunki działań, jak i na obszary aktywności podmiotów tworzących *universitas* śląskiej Wszechnicy. Istotne miejsce w tej społeczności zajmuje Wydział Teologiczny, który, włączając własne działania w misję Uniwersytetu, współpracuje

¹³ Por. *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii*, [zhttps://katecheza.episkopat.pl/kwk/porozumienie-z-dnia-31-maja-2016](https://katecheza.episkopat.pl/kwk/porozumienie-z-dnia-31-maja-2016) [dostęp: 28.10.2024].

¹⁴ Por. *Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Studia Podyplomowe Katechezy Przedszkolnej*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/katechezy-przedszkolnej/> [dostęp: 28.10.2024].

¹⁵ Por. *Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Studia Podyplomowe Teologiczno-Katechetyczne*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/teologiczno-katechetyczne/> [dostęp: 28.10.2024].

¹⁶ Dokument przyjęty został przez Senat UŚ na posiedzeniu 20.05.1997 r. – por. *Misja Uniwersytetu Śląskiego*, <https://us.edu.pl/uczelnia/o-nas/misja-universytetu-slaskiego/> [dostęp: 29.10.2024].

z otoczeniem zewnętrznym rozumianym najpierw jako wspólnota oraz instytucje kościelne na Śląsku, a w rozszerzającej się perspektywie także w całym kraju i poza jego granicami.

Współpraca z archidiecezją katowicką

Współpraca z archidiecezją katowicką w obszarze katechetyki i katechezy znajduje swój najpełniejszy wyraz w działaniach Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach, którego prowadzenie powierzono osobom związanym z Wydziałem Teologicznym. Stworzyło to możliwość współdziałania obu instytucji odpowiedzialnych za formację podstawową i stałą nauczycieli religii (w tym absolwentów Wydziału Teologicznego UŚ), a także organizacji (pod patronatem tego Wydziału) wielu inicjatyw katechetyczno-duszpasterskich.

Efektem owocnej współpracy tych instytucji ze Stowarzyszeniem Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej jest utworzenie w 2013 r. Katolickiej Akademii Nauczycieli i Wychowawców. Spotkania organizowane dwukrotnie w roku w formie wykładów akademickich lub warsztatów metodycznych adresowane są do dyrektorów szkół, nauczycieli, katechetów, rodziców oraz wszystkich osób zainteresowanych problematyką wychowania. Tematyka kolejnych spotkań, w których każdorazowo uczestniczy od 150 do 200 osób, ustalana jest w porozumieniu ze zarządem Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Realizowany projekt stanowi ważny element formacji stałej nauczycieli i jest wyrazem dobrej współpracy Wydziału Teologicznego UŚ z interesariuszami zewnętrznymi.

Pracownicy naukowcy Wydziału Teologicznego brali także czynny udział w pracach II Synodu Archidiecezji Katowickiej (2012–2016). W obszarze katechetycznym znalazło to swój wyraz w zaangażowaniu się w pracę Komisji ds. Katechezy i Wychowania Katolickiego. Wynikiem naukowych i pastoralnych poszukiwań jest dokument zawierający zarządzenia i zalecenia dotyczące działań katechetycznych w archidiecezji katowickiej¹⁷.

Wśród zarządzeń katowickiego Synodu znalazło się powołanie Archidiecezjalnego Centrum Formacji Pastoralnej, którego zadaniem jest wypracowywanie programów formacyjnych dla duszpasterzy, osób świeckich i konsekrowanych. Jeden z projektów prowadzonych przez Centrum stanowi Archidiecezjalna Szkoła Katechetów Parafialnych (Studium Wiary) mająca na celu przygotowanie osób świeckich do prowadzenia katechezy w parafii¹⁸. Organizowane pod nadzorem merytorycznym Wydziału Katechetycznego i patronatem Wydziału Teologicznego UŚ Studium to propozycja skierowana do wszystkich dorosłych zainteresowanych pogłębieniem rozumienia własnej wiary, a w szczególności do osób już

¹⁷ Por. W. Skworc, *Katecheza i wychowanie katolickie w Kościele katowickim*, w: *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, red. G. Strzelczyk, M. Józwik, Katowice 2016, s. 81-91.

¹⁸ Por. *Centrum formacji. Studium wiary*, <https://centrum.katowice.pl/studium-wiary/> [dostęp: 29.10.2024].

posługujących w parafiach (animatorzy, liderzy, odpowiedzialni za grupy). W programie czterech semestrów (po 120 godzin dydaktycznych) wykładowcy akademicy oraz duszpasterze prowadzą zajęcia z filozofii, historii Kościoła, biblistyki, dogmatyki, teologii moralnej, psychologii, pedagogiki, katechetyki, liturgiki, teologii pastoralnej i duchowości. W programie przewidziano także ćwiczenia z metodyki katechezy, kształtujące umiejętność animacji modlitwy wspólnotowej (np. celebracje katechetyczne, katecheza mistagogiczna) oraz warsztaty podejmujące problematykę nowej ewangelizacji, animacji posługi charytatywnej czy przygotowania do małżeństwa. W trakcie siedmiu edycji organizowanych od 2018 r. Archidiecezjalna Szkoła Katechetów Parafialnych wypromowała ponad 350 absolwentów, z których wielu otrzymało misję kanoniczną do pełnienia posługi katechetycznej w parafiach. Powyższe fakty uprawniają do konstatacji, że Szkoła ta poprzez swoje ideowe założenia oraz realizowany program formacyjny jawi się jako uprzedzająca odpowiedź katowickiego Kościoła na wezwanie do formacji katechetów (katechistów) parafialnych oraz ustanowioną w 2021 r. przez papieża Franciszka posługę świecką katechisty¹⁹.

Od momentu swego zaistnienia (2017) Archidiecezjalna Szkoła Katechetów Parafialnych systematycznie wdraża nowe projekty katechetyczno-duszpasterskie, realizowane na szczeblu diecezjalnym, dekanalnym i w poszczególnych parafiach²⁰.

Współpraca na forum ogólnopolskim

Zaangażowanie katechetyków UŚ na forum ogólnopolskim ogniskuje się zasadniczo wokół działalności Stowarzyszenia Katechetyków Polskich. Aktywne uczestnictwo w corocznych zajazdach i podejmowanych tutaj inicjatywach znalazło wyraz w powołaniu ich przez walne zebranie do zarządu Stowarzyszenia Katechetyków Polskich (ks. dr. hab. Romanowi Buchcie, prof. UŚ, powierzono funkcję przewodniczącego, a ks. dr. Michałowi Bordzie – sekretarza-skarbnika w latach 2021–2025). Jako członkowie zarządu realizują zadania zgodnie ze *Statutem* Stowarzyszenia Katechetyków Polskich²¹.

¹⁹ R. Buchta, *II Synod Archidiecezji Katowickiej źródłem impulsów dla katechezy wprowadzającej do uczestnictwa we wspólnotcie Kościoła*, w: *In Spiritu Sancto. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi dr. Wiktorowi Skwircowi, Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2011–2023*, red. W. Surmiak, Katowice 2024, s. 217–218.

²⁰ Por. *Centrum formacji. Studium wiary*, <https://centrum.katowice.pl/studium-wiary/> [dostęp: 29.10.2024]. Inicjatywy katechetyczno-duszpasterskie podejmowane jako realizacja uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej zostały przedstawione przez autora artykułu w opracowaniach: *Katecheta we wspólnotcie Kościoła świadkiem wiary i mistagogiem*, „Roczniki Teologiczne” 12 (2022), s. 78–92 oraz *Katecheza wprowadzająca do życia wspólnotowego w kontekście założeń programu duszpasterskiego dla Kościoła w Polsce „Wierzę w Kościół Chrystusowy”*, „Studia Kozałińsko-Kołołbrzeskie” 30 (2023), s. 121–136.

²¹ Por. *Stowarzyszenie Katechetyków Polskich*, <http://katechetycy.pl/statut> [dostęp: 28.10.2024].

Decyzją Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski ks. dr hab. R. Buchta uczestniczył w pracach zespołu przygotowującego Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce²² oraz Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach²³. W ramach prac Komisji Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski od 2017 r. koordynuje także pracę zespołu przygotowującego zeszyt katechetyczny programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce. W pracach tego zespołu uczestniczą pracownicy naukowcy Wydziałów Teologicznych KUL, UKSW, UO i UŚ oraz pracownicy Wydziałów Katechetycznych diecezji bielsko-żywieckiej, opolskiej i sosnowieckiej.

Wśród inicjatyw o charakterze krajowym należy także wskazać organizowanie od 2005 r. Ogólnopolskich Konferencji Katechetów Szkół Specjalnych w Brennej. Spotkania środowiska katechetów szkół specjalnych, gromadzące corocznie około 80 osób, stanowią unikalną platformę wymiany pedagogiczno-katechetycznych doświadczeń, dyskusji i naukowych poszukiwań. Tematyka konferencji koncentruje się wokół zagadnień dotyczących katechezy sakramentalnej i wychowania osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych. Oprócz sesji wykładowych i spotkań panelowych z udziałem ekspertów reprezentujących rozmaite ośrodki naukowe przewidziane są w programie konferencji laboratoria w gronie specjalistów z dziedziny oligo-, sudro- i tyflokatechezy. Efektem prowadzonych prac naukowych jest opracowanie i wydanie ogólnopolskich programów nauczania religii: *Program nauczania religii w szkołach dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, red. Z. Brzezinka, Katowice 2004; M. Polok, *W drodze ku chrześcijańskiej dojrzałości. Program nauczania religii w gimnazjum dla niesłyszących*, red. R. Buchta, Katowice 2005.

Współpraca międzynarodowa

Obecność i zaangażowanie pracowników Wydziału Teologicznego UŚ w kręgach odpowiedzialnych za wypracowywanie koncepcji szeroko rozumianej edukacji religijnej na szczeblu międzynarodowym łączy się z ich przynależnością do Europejskiego Forum dla Nauczania Religii w Szkołach (EuFRES). Jest ono niezależnym gremium pedagogiczno-religijnych badań oraz wymiany doświadczeń w obszarze szkolnego nauczania religii. Forum gromadzi specjalistów z rozmaitych krajów Europy, którzy – zgodnie ze statutem – spotykają się w cyklu dwuletnim. Członkami Forum są krajowi eksperci (naukowcy, pedagodzy), których obszar badań związany jest z problematyką edukacji religijnej prowadzonej w środowisku szkolnym; osoby odpowiedzialne za nauczanie religii w kraju, regionie czy diecezji; kierownicy i dyrektorzy ośrodków kształcenia i stałej formacji

²² Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018.

²³ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Częstochowa 2019.

nauczycieli religii; redaktorzy czasopism podejmujących problematykę edukacji religijnej; reprezentanci krajowych związków nauczycieli religii oraz przedstawiciele ruchów, komitetów i stowarzyszeń zainteresowanych edukacją religijną (np. Coordinating Group for Religion in Education in Europa – CoGREE; Europejska Ekipa Katechetyczna – EEK)²⁴. Od 2018 r. ks. R. Buchta pełni obowiązki prezydenta EuFRES. Księża dr M. Borda i dr Robert Kaczmarek biorą czynny udział w spotkań EuFRES, wygłaszając referaty i moderując prace w grupach językowych.

Międzynarodowy wymiar aktywności katechetyków Wydziału Teologicznego UŚ łączy się także z ich przynależnością do Międzynarodowej Sieci Pedagogicznej PILGRIM. Pod hasłem „Życ świadomie – Dawać przyszłość” PILGRIM łączy edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju z religijno-etyczno-filozoficznym wymiarem edukacyjnym. Kieruje spojrzenie na trwale bezpieczną przyszłość, zachęcając do zmian w działaniu i wzmacniając zaufanie do teraźniejszości. Poprzez „inne spojrzenie na rzeczywistość ma na celu stworzenie motywacji do zmiany własnych działań w zakresie odpowiedzialności i szacunku dla wszystkich istot żywych. Duchowość rozumiana jest jako pogląd uzyskany dzięki wyuczonej, przeżytej i odzwierciedlanej wierze oraz wynikający z niej stosunek do świata, sensu istnienia i wszystkich żywych istot²⁵. W ramach współpracy z PILGRIM zorganizowano liczne międzynarodowe konferencje naukowe, których współorganizatorem był Wydział Teologiczny UŚ, wspomagany przez Wydziały Katechetyczne oraz placówki oświatowe i instytucje kultury działające na terenie archidiecezji katowickiej i diecezji sosnowieckiej.

5. ORGANIZACJA MIĘDZYNARODOWYCH I KRAJOWYCH KONFERENCJI KATECHETYCZNYCH

Działalność uniwersytecka przejawia się, oprócz pracy dydaktycznej ze studentami i indywidualnych badań naukowych, w działaniach organizacyjnych i inicjatywach popularyzujących naukę. Wśród nich szczególnie wyróżniają się konferencje naukowe o charakterze międzynarodowym i krajowym. Z perspektywy ćwierćwiecza aktywności Wydziału Teologicznego UŚ należy wskazać konferencje poświęcone zagadnieniom z zakresu katechetyki, katechezy i edukacji religijnej.

²⁴ Por. *Europejskie Forum dla Nauczania Religii w Szkolach*, <https://eufres.org/#> [dostęp: 29.10.2024].

²⁵ Por. *Międzynarodowa Sieć Pedagogiczna PILGRIM*, <https://pilgrim.at/pl/strona-glowna/> [dostęp: 29.10.2024].

Konferencje międzynarodowe

- Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna: *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka*. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 9 września 2014 r.
- Sympozjum organizacyjne przygotowujące XVII European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES) – Katowice 2016. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 8–12 kwietnia 2015 r.
- XVII European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES): *Nauczanie religii w szkole jako towarzyszenie w drodze do „Emaus” – społeczeństwo europejskie pomiędzy szybkimi przemianami a chrześcijańską tożsamością*. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 30 marca–3 kwietnia 2016 r.
- Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna: *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja II*. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Fundacja AGERE AUDE; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 25–26 sierpnia 2016 r.
- Międzynarodowa konferencja: *„W trosce o jakość powietrza na Śląsku” – Pedagogika i duchowość ekologiczna PILGRIM*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej; Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales Bildungsnetzwerk PILGRIM. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 18 lutego 2017 r.
- Sympozjum organizacyjne przygotowujące XVIII European Forum for Religious Education in Schools – Monachium 2018. Organizatorzy: Kuratorium Eufres. Monachium, 20–23 kwietnia 2017 r.
- Międzynarodowe warsztaty pedagogiczne dla Ambasadorów PILGRIM: *Pedagogy of Sustainability and Spirituality*. Organizatorzy: Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales Bildungsnetzwerk PILGRIM; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki. Katowice, 7 października 2017 r.
- Międzynarodowa konferencja dla nauczycieli, wychowawców i rodziców katolickich: *Kościół katolicki w Ameryce Południowej*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej; Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales

Bildungsnetzwerk PILGRIM. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 17 lutego 2018 r.

- Międzynarodowa konferencja dla studentów i nauczycieli: *Bildung für nachhaltige Entwicklung und Spiritualität*. Organizatorzy: Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales Bildungsnetzwerk PILGRIM; Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Cieszyn, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji, 13 marca 2018 r.
- XVIII European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES): *Od-krywanie i wspieranie duchowej inteligencji. Ubogacenie dla osoby i błogostawieństwo dla wspólnoty*. Monachium, 4–8 kwietnia 2018 r.
- Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna: *Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Edycja III*. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Fundacja Wiedzy i Dialogu Społecznego Agere Aude. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 31 sierpnia–1 września 2018 r.
- *Europejskie Spotkanie Młodych – PILGRIM przed Szczytem Klimatycznym ONZ COP 24 w Katowicach*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; VIII Liceum Ogólnokształcące im. Marii Skłodowskiej-Curie w Katowicach; Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales Bildungsnetzwerk PILGRIM. Katowice, 23–25 listopada 2018 r.
- *Symposium organizacyjne przygotowujące XIX European Forum for Religious Education in Schools – Wiedeń 2020*. Organizatorzy: Kuratorium EuFRES. Wiedeń, 25–28 kwietnia 2019 r.
- *Symposium organizacyjne przygotowujące European Forum for Religious Education in Schools – Nauczanie religii w czasie pandemii COVID-19*. Organizatorzy: Kuratorium EuFRES. (online), 9 grudnia 2020 r.
- *Nauczanie religii w czasie pandemii COVID-19*. European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES). (konferencja online), 9 kwietnia 2021 r.
- XX European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES): *Dialog kultur w Europie. Wyzwanie dla szkolnego nauczania religii*. Wiedeń, 20–24 marca 2022 r.
- *Symposium organizacyjne przygotowujące XXI European Forum for Religious Education in Schools – Poprad 2024*. Organizatorzy: Kuratorium EuFRES. Poprad, 13–16 kwietnia 2023 r.
- *Pramene a identita katechézy v 21. Storočí*, Organizatorzy: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej Univerzity v Prešove – Katedra systematickej teológie; Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział

Teologiczny; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Teologiczny. Prezów, 18 kwietnia 2023 r.

- *Zaangażowanie wiernych świeckich w posługę słowa w Kościele: historia i współczesne wyzwania*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; Cyrylo-Methodiański Wydział Teologii Rzymskokatolickiej Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie – Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave; Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre; Wydział Nauk Stosowanych, Tarnowska Szkoła Wyższa, Tarnów; Wydział Teologiczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach; Faculty of Theology, University of Ljubljana. Nitra, 14–15 maja 2023 r.
- *„Żyjąc świadomie – budujesz przyszłość”. X-lecie Międzynarodowej Sieci Pedagogicznej PILGRIM w Polsce*. Organizatorzy: Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems; Internationales Bildungsnetzwerk PILGRIM; Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ; Wydział Teologiczny UŚ; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Wydział Katechetyczny Kurii Diecezjalnej w Sosnowcu. Katowice, 28 listopada 2023 r.
- XXI European Forum for Religious Education in Schools (EuFRES): *Rezyliencja i nadzieja chrześcijańska. Nauczanie religii jako istotne źródło impulsów w czasie kryzysów*. Organizatorzy: Kuratorium EuFRES. Poprad, 3–7 kwietnia 2024 r.

Krajowe konferencje katechetyczne

- V Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Etyczne i duchowe potrzeby osób niepełnosprawnych*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 7–21 listopada 2005 r.
- VI Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Życie sakramentalne osób niepełnosprawnych*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 2–5 listopada 2006 r.
- VII Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Arteterapia w katechezie specjalnej*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 20–23 września 2007 r.
- Ogólnopolskie Sympozjum Katechetyczne: *Ks. Franciszek Blachnicki – katechetyk i pastoralista. W dwudziestą rocznicę śmierci Sługi Bożego*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 29 listopada 2007 r.

- Ogólnopolska Konferencja Katechetów i Duszpasterzy Osób Nieśłyszących. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Duszpasterstwo Osób Nieśłyszących Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 17 listopada 2007 r.
- Konferencja naukowa: *Bliżej czy dalej – wyzwania współczesnej pedagogiki specjalnej*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 9 stycznia 2008 r.
- VIII Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Dziecko w szczególnych sytuacjach edukacyjnych w rodzinie*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 25–29 września 2008 r.
- IX Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością do I Komunii św.* Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 24–27 września 2009 r.
- Ogólnopolska Konferencja Katechetów i Duszpasterzy Osób Nieśłyszących. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Duszpasterstwo Osób Nieśłyszących Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 24 listopada 2009 r.
- X Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Przygotowanie do bierzmowania osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 3–26 września 2010 r.
- XI Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Przygotowanie do sakramentu pokuty i pojednania osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 22–25 września 2011 r.
- Ogólnopolska Konferencja Akcji Katolickiej: „*Ordo Dei*”. *Inspiracje myślą bł. Jana Pawła II*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Instytut Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej. Będzin, 26 listopada 2011 r.
- Konferencja naukowa: *Profilaktyka logopedyczna w edukacji szkolnej. II Edycja*. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 18 kwietnia 2012 r.

- XII Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Metody aktywizujące w katechezie specjalnej*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Instytut Języka Polskiego UŚ. Brenna, 27–30 września 2012 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Wychowanie do wartości w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 23 marca 2013 r.
- XIII Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Metoda Montessori w katechezie specjalnej*. Organizator: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej. Brenna, 19-22 września 2013 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *W trosce o rodzinę – współczesne problemy bioetyczne*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 26 października 2013 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Gender – fakty*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 6 kwietnia 2014 r.
- XIV Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Możliwości w wychowaniu religijnym*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Brenna, 25–28 września 2014 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Myśleć krytycznie – wychowanie do odbioru informacji medialnych*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 25 października 2014 r.
- Festiwal Języka Ojczystego: *Co z tym ojczystym? – ekspercki panel dyskusyjny*. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 26 lutego 2015 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Polak – Katolik – Obywatel. Ekspercki panel dyskusyjny*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny

UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 25 kwietnia 2015 r.

- XV Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Rodzina na miejscu katechezy osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Brenna, 24–27 września 2015 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Rodzice w szkole – szanse i zagrożenia. Ekspercki panel dyskusyjny*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki, Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 14 listopada 2015 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Czy Biblia może być źródłem wiedzy o historii, geografii i etnografii?* Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 14 maja 2016 r.
- Konferencja naukowa: *Aktualność myśli pastoralno-katechetycznej ks. Franciszka Blachnickiego. W 95 rocznicę urodzin Sługi Bożego*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki oraz Instytut Teologii Praktycznej UKSW. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 21 kwietnia 2016 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Wychowanie w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 22 listopada 2016 r.
- XVI Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych: *Autyzm – wyzwanie współczesnej katechezy*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Brenna, 21–24 września 2017 r.
- Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: *Chrześcijańska kultura dyskusji, czyli jak różnić się pięknie*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach;

Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 18 listopada 2017 r.

- *Labirynty komunikacja: Dialog bez barier*. Konferencja dla nauczycieli i wychowawców. Organizatorzy: Instytut Języka Polskiego UŚ; Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 30 sierpnia 2018 r.
- *Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: Wykorzystanie seksualne – problem społeczny czy problem Kościoła?* Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ – Katedra Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki; Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 27 października 2018 r.
- *Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: Wychowanie do wolności w perspektywie chrześcijańskiej*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ, Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 29 października 2022 r.
- *Katolicka Akademia Nauczycieli i Wychowawców: 100 czy 1000 lat Kościoła na Górnym Śląsku? Historyczno-duszpasterska refleksja w 100. rocznicę utworzenia Diecezji Katowickiej*. Organizatorzy: Wydział Teologiczny UŚ, Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Katowicach; Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej. Katowice, Wydział Teologiczny UŚ, 7 grudnia 2024 r.

6. MONOGRAFIE KATECHETYCZNE ZWIĄZANE Z WYDZIAŁEM TEOLOGICZNYM UŚ

Wśród publikacji katechetycznych pracowników naukowych Wydziału Teologicznego UŚ znajdujemy kilkadziesiąt artykułów, recenzji, sprawozdań oraz innych opracowań. Ich całościowe przedstawienie wykracza znacznie poza możliwości niniejszego artykułu, domagając się tym samym przygotowania innego opracowania o charakterze bibliograficznym. Z tego względu wskazane zostaną jedynie monografie autorskie oraz redakcje prac zbiorowych związane z Wydziałem Teologicznym UŚ.

Monografie autorskie

- Buchta R., *Znajomość przypowieści ewangelicznych u katechizowanych maturzystów Liceów Ogólnokształcących w Rudzie Śląskiej*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2004, ss. 284.

- Buchta R., *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2017, ss. 524.
- Sosna K., *Chrześcijański model wychowania młodzieży w polskich publikacjach Akcji Katolickiej w latach 1930–1939*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2002, ss. 165.
- Sosna K., *Trudna droga? Przygotowanie do sakramentów osób z niepełnosprawnością, intelektualną*, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2020, ss. 280.

Redakcje prac zbiorowych

- *Dobry człowiek i wizytator z aptekarską dokładnością*, red. K. Sosna, Katowice 2002, ss. 139.
- Polok M., *Program nauczania religii w gimnazjum dla niesłyszących „W drodze ku chrześcijańskiej doskonałości”*, red. R. Buchta, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005, ss. 48.
- *Dydaktyka teologii*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2006, ss. 134.
- *Etyczne i duchowe potrzeby osób niepełnosprawnych*, red. R. Buchta, K. Sosna, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2007, ss. 143.
- *Ks. Franciszek Blachnicki – katechetyk i pastoralista. W dwudziestą rocznicę śmierci Sługi Bożego*, red. R. Buchta, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2009, ss. 263.
- *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością intelektualną do I Komunii Świętej*, red. K. Sosna, Gaudentinum, Gniezno 2009, ss. 72.
- *Jak przygotować młodzież z niepełnosprawnością intelektualną do bierzmowania?*, red. K. Sosna, Gaudentinum, Gniezno 2010, ss. 82.
- *Rodzina w trosce o życie – Kościół w trosce o rodzinę*, red. R. Buchta, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2010, ss. 261.
- *Obszary wychowania moralnego. Wychowanie moralne czy do moralności*, red. K. Sosna, „Studia Teologiczne i Humanistyczne” 3 (2011), ss. 231.
- *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2011, ss. 285.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2017–2018. „Jesteśmy napelnieni Duchem Świętym”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta], Katowice 2017.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2018–2019. „W mocy Bożego Ducha”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta], Katowice 2018.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2019–2020. „Wielka*

Tajemnica wiary” [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Katowice 2019.

- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020–2021. „Zgromadzeni na świętej wieczerzy”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Katowice 2020.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2021–2022. „Posłani w pokoji Chrystusa”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Katowice 2021.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2022–2023. „Wierzę w Kościół Chrystusowy”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Katowice 2022.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023–2024. „Uczestniczyć we wspólnocie Kościoła”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Katowice 2023.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2024–2025. „Pielgrzymi Nadziei”* [redakcja zeszytu katechetycznego: R. Buchta, K. Misiaszek], Opole 2024.

ZAKOŃCZENIE

Dyrektorium o katechizacji raz jeszcze przypomina najważniejszy sens i kierunek działań katechezy, którym jest „komunia z Jezusem Chrystusem, umarłym i zmartwychwstałym, żywym i zawsze obecnym, jest ostatecznym celem wszelkiego działania Kościoła, a zatem i katechezy”²⁶. Nawiązując do dalszych słów dokumentu, uwypuklających jego znaczenie, można stwierdzić – *toutes proportions gardées* – że także katechetyka rozwijana w Wydziale Teologicznym UŚ „stanowi wkład w tę wielką misję. Pragnie [...] zachęcać i wspierać tych, którym leży na sercu przekaz wiary, zawsze będący działaniem Boga. Możliwość współdziałania z Nim, a także niesienia pomocy, otuchy i utwierdzania w nadziei, jest powodem wielkiej radości, bowiem Pan wszelkiego stworzenia wybrał na swych współpracowników swoje stworzenia”²⁷.

²⁶ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, s. 426.

²⁷ Tamże, s. 427.

BIBLIOGRAFIA

- Blachnicki F., *Pisma katechetyczne. Katechetyka fundamentalna*, red. M. Marczewski, t. 2, Warszawa 2006.
- Buchta R., *Katecheta we wspólnocie Kościoła świadkiem wiary i mistagogiem*, „Roczniki Teologiczne” 12 (2022), s. 78-92.
- Buchta R., *Katecheza wprowadzająca do życia wspólnotowego w kontekście założeń programu duszpasterskiego dla Kościoła w Polsce „Wierzę w Kościół Chrystusowy”*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 30 (2023), s. 121-136.
- Buchta R., *II Synod Archidiecezji Katowickiej źródłem impulsów dla katechezy wprowadzającej do uczestnictwa we wspólnocie Kościoła*, w: *In Spiritu Sancto. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi dr. Wiktorowi Skworcowi, Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2011–2023*, red. W. Surmiak, Katowice, 2024, s. 210-224.
- Centrum formacji. *Studium wiary*, <https://centrum.katowice.pl/studium-wiary/> [dostęp: 29.10.2024].
- Europejskie Forum dla Nauczania Religii w Szkołach, <https://eufres.org/#> [dostęp: 29.10.2024].
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi Tradendae* (1996).
- Kochel J., *Katechetyka*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kistorz, Kielce 2022, s. 224-229.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Częstochowa 2019.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018.
- Międzynarodowa Sieć Pedagogiczna PILGRIM, <https://pilgrim.at/pl/strona-glowna/> [dostęp: 29.10.2024].
- Misja Uniwersytetu Śląskiego, <https://us.edu.pl/uczelnia/o-nas/misja-universytetu-slaskiego/> [dostęp: 29.10.2024].
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.
- Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii*, [zhttps://katecheza.episkopat.pl/kwk/porozumienie-z-dnia-31-maja-2016](https://katecheza.episkopat.pl/kwk/porozumienie-z-dnia-31-maja-2016) [dostęp: 28.10.2024].
- Rozporządzenie w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*, <https://www.gov.pl/web/nauka/informacja-w-sprawie-standardow-ksztalcenia-przygotowujacego-do-wykonywania-zawodow> [dostęp: 28.10.2024].
- Skworec W., *Katecheza i wychowanie katolickie w Kościele katowickim*, w: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, red. G. Strzelczyk, M. Jóźwik, Katowice 2016, s. 81-91.

- Stowarzyszenie Katechetów Polskich*, <http://katechetycy.pl/> [dostęp: 26.10.2024].
- Tomasik P., *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia Katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 201-326.
- Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Praktyki*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/praktyki/> [dostęp: 28.10.2024].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Studia Podyplomowe Katechezy Przedszkolnej*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/katechezy-przedszkolnej/> [dostęp: 28.10.2024].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny. Studia Podyplomowe Teologiczno-Katechetyczne*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/teologiczno-katechetyczne/> [dostęp: 28.10.2024].
- Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, https://silesia.edu.pl/index.php/Wydzia%C5%82_Teologiczny_Uniwersytetu_%C5%9A%C4%85skiego_w_Katwicach [dostęp: 16.10.2024].
- Zmarł ks. prof. dr hab. Roman Murawski, wieloletni profesor ATK, dziekan Wydziału Teologicznego, <https://wt.uksw.edu.pl/2016/01/27/zmarl-ks-prof-dr-hab-roman-murawski-wieloletni-profesor-atk-uksw-dziekan-wydzialu-teologicznego/> [dostęp: 26.10.2024].

Ks. Leszek Szewczyk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID 0000-0003-0424-3205

TEOLOGIA HOMILETYCZNA W DZIEJACH (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ¹

HOMILETIC THEOLOGY IN THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE (ARCH)DIOCESE OF KATOWICE

ABSTRACT:

The preaching of the word of God generates and develops faith, which is essential for salvation. Consequently, presbyters “have a primary responsibility to proclaim God’s Gospel to all” (DK 4). In the contemporary era, characterized by numerous intellectual currents and challenges to human faith, and in view of the call to a new evangelization, homiletic formation has assumed particular significance. The purpose of this study is to elucidate the trajectory of development and pedagogical principles in homiletic theology over the past century within the (Arch)Diocese of Katowice. The study comprises three main sections. The initial section addresses terminological clarifications. The subsequent sections present an outline of the evolution of homiletic theology within the (Arch)Diocese of Katowice. The final section highlights the contributions of individual homileticians and their activities within and beyond the Faculty of Theology of the University of Silesia in Katowice.

Przepowiadanie słowa Bożego rodzi i rozwija wiarę, która jest konieczna do zbawienia, dlatego prezbiterzy „mają przede wszystkim obowiązek opowiadania wszystkim Bożej Ewangelii” (DK 4). W kontekście wielu współczesnych nurtów myślowych, których skutkiem są liczne zagrożenia dla współczesnego człowieka i jego wiary, a także w obliczu wezwania do nowej ewangelizacji szczególnego znaczenia nabiera formacja homiletyczna. Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie kierunków rozwoju i nauczania teologii homiletycznej w 100-letniej historii (archi)diecezji katowickiej. W pierwszej części opracowania uporządkowano kwestie terminologiczne. W kolejnych przedstawiono zarys kierunków zmian w nauczaniu teologii homiletycznej w (archi)diecezji katowickiej oraz wizerunki poszczególnych homiletów, wzbogacone o ich działalność w ramach funkcjonowania Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach i poza nim.

¹ Opracowanie stanowi uaktualnioną i rozszerzoną wersję treści zawartych w: L. Szewczyk, *Odnowa przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009 i tenże, *Dydaktyka homiletyki*, w: *Dydaktyka teologii*, red. K. Sosna, Katowice 2006, s. 81-90.

Słowa klucze: teologia homiletyczna, nauczanie homiletyki, (archi)diecezja katowicka, przepowiadanie słowa Bożego

Keywords: homiletic theology, homiletics teaching, (Arch)Diocese of Katowice, preaching the word of God

Głoszenie słowa Bożego należy do fundamentalnych zadań Kościoła, który stara się wciąż na nowo odpowiadać na wezwanie Jezusa Chrystusa: „Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody [...]” (Mt 28,19). Cała działalność Kościoła bazuje w pierwszym rzędzie na przepowiadaniu przygotowującym do pełnego przeżycia liturgii i przyjęcia sakramentów². Przepowiadanie słowa Bożego rodzi i rozwija wiarę, która jest konieczna do zbawienia, dlatego prezbiterzy „mają przede wszystkim obowiązek opowiadania wszystkim Bożej Ewangelii” (DK 4). Reprezentacją Kościoła powszechnego i konkretnym jego uobecnieniem (DB 11,22) jest diecezja. Stanowi ona część ludu Bożego powierzoną pieczy biskupa i współpracujących z nim kapłanów. Zgromadzona przez swego pasterza i trwająca z nim w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię tworzy Kościół partykularny, w którym obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy (DB 11; KPK kan. 369; KKK 833)³. Urzeczywistnianie Kościoła w diecezji przez posługę nauczania dokonuje się m.in. za pośrednictwem homilii, kazań, konferencji, listów pasterskich, orędzi i odezów biskupa, a także katechezy dzieci, młodzieży i osób dorosłych oraz świadectwa życia i za pomocą środków masowego przekazu⁴. W kontekście wielu współczesnych nurtów myślowych, których skutkiem są liczne zagrożenia dla współczesnego człowieka i jego wiary, oraz w obliczu wezwania do nowej ewangelizacji szczególnego znaczenia nabiera formacja homiletyczna. Odnowa tej formacji powinna skupiać się na potrzebach teraźniejszości i być ukierunkowana na potrzeby i możliwości jutra⁵. Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie kierunków rozwoju teologii homiletycznej w 100-letniej historii (archi)diecezji katowickiej⁶. W pierwszej

² A. Lewek, *Funkcja kerygmaticzna Kościoła w świetle Vaticanum II*, t. 1, Warszawa 1984, s. 93.

³ L. Szewczyk, *Odnowa przepowiadania...*, s. 1.

⁴ R. Kamiński, *Urzeczywistnianie się Kościoła w diecezji i parafii*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 153-155.

⁵ W. Broński, *Formacja homiletyczna alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce. Studium homiletyczne*, Lublin 2007, s. 275.

⁶ W listopadzie 1922 r. Pius XI utworzył z części diecezji wrocławskiej zwanej Górnym Śląskiem (położonej w granicach politycznych Polski) administrację apostolską z administratorem Augustem Hlondem, a w październiku 1925 r. erygowano formalnie diecezję katowicką. W marcu 1992 r. Jan Paweł II dokonał reorganizacji istniejących diecezji i prowincji kościelnych na terenie Polski. Diecezja katowicka została podniesiona do rangi archidiecezji i tworzy wraz z diecezjami gliwicką i opolską (stanowiącymi jej sufraganie) metropolię katowicką, zwaną też metropolią górnośląską. W celu odróżnienia poszczególnych etapów historii diecezji, a od 1992 r. archidiecezji katowickiej, w niniejszym opracowaniu stosowany będzie następujący zapis: „diecezja

części opracowania zostaną uporządkowane kwestie terminologiczne. W kolejnych zarysowane będą kierunki zmian w nauczaniu teologii homiletycznej w (archi)diecezji katowickiej, a także przybliżone wizerunki poszczególnych homiletów, wzbogacone o ich działalność w ramach funkcjonowania Wydziału Teologicznego UŚ i poza nim.

1. OD HOMILETYKI DO TEOLOGII HOMILETYCZNEJ

Homiletyka zyskała swoją nazwę w XVII w. i była uważana za teorię wymowy kościelnej, paralelną do teorii wymowy świeckiej. W następnym stuleciu stała się częścią składową wyłaniającej się nowej dyscypliny teologicznej: teologii pastoralnej. Z biegiem lat rozwijała swą świadomość samodzielnej dyscypliny teologicznej oraz systematycznie odnawiała się i pogłębiała. Współczesna koncepcja homiletyki jako dyscypliny teologicznej ewoluje po Soborze Watykańskim II. Jest powiązana z soborowym spojrzeniem na Kościół, z odmienną koncepcją teologii pastoralnej (praktycznej) łącznie z teologią przepowiadania, a także z nowym rozumieniem kościelnej posługi słowa⁷.

Homiletyka to naukowa refleksja nad teorią i praktyką przepowiadania słowa Bożego, ujawniająca dwa naturalne działy: teoretyczny i praktyczny. Dział teoretyczny dotyczy tego, co bazuje na teologicznych założeniach, czyli co istotne i niezmiennie, natomiast dział praktyczny zajmuje się tym, co jest uzależnione od okoliczności i nastawione na dotarcie do konkretnych słuchaczy⁸. Stosowany jest również bardziej tradycyjny podział homiletyki, mianowicie na fundamentalną, materialną, formalną i szczegółową, mocniej podkreślający jej samodzielność bez przywłaszczania sobie problematyki wspólnej pokrewnym dyscyplinom pastoralnym. „Pozwala również na jaśniejsze ukazanie faktu, niedostatecznie jeszcze postrzeganego, że homiletyka jest nauką teologiczną we wszystkich swoich działach, a więc także w dziale formalnym, czyli ściśle praktycznym. Przedmiotem jej zainteresowań jest przecież «wydarzenie przepowiadania», które w całości, nie tylko w poszczególnych częściach, posiada teologiczny charakter”⁹.

Homiletyka fundamentalna rozważa podstawy przepowiadania w świetle Bożego objawienia. Zajmuje się refleksją nad słowem Bożym w aspekcie historyczno-zbawczym. Z tej refleksji wyprowadza istotę, cel, skuteczność zbawczą, podmiot

katowicka” – dla wydarzeń sprzed 25.03.1992 r., natomiast „archidiecezja katowicka” – dla wydarzeń następujących po tym okresie. Jeżeli omawiane będą zagadnienia dotyczące obydwu okresów, stosowany będzie zapis: „(archi)diecezja katowicka”.

⁷ W. Przyczyna, G. Siwek, *O metodologii homiletyki*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2 (2007), s. 289-290; G. Siwek, *Homiletyka w relacji do teologii pastoralnej*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 108-113.

⁸ K. Müller, *Homiletyka na trudne czasy*, tłum. M. Migalska, Kraków 2003, s. 15; H. Simon, *Omiletica*, w: *Dizionario di omiletica*, red. M. Sodi, A.M. Triacca, Torino–Bergamo 1998, s. 1031.

⁹ G. Siwek, *Homiletyka w relacji...*, s. 117.

i przedmiot przepowiadania. Bazując na Piśmie Świętym i Tradycji, dokonuje typologii przepowiadania na misyjne (kerygmaticzne), homilijne (mistagogiczne), katechetyczne (didaskaliczne). Przedmiotem zainteresowania homiletyki fundamentalnej jest również historia przepowiadania, rozumiana jako poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jak Kościół rozumiał i spełniał swoją funkcję pośrednictwa zbawczego przez posługę słowa Bożego w poszczególnych epokach. Homiletyka materialna zajmuje się zagadnieniem treści przepowiadania, natomiast formalna rozważaniem ludzkiej szaty słowa Bożego. Podejmuje zatem następujące zagadnienia: metodę przygotowywania jednostki przepowiadania, jej formę językową, sposób wygłoszenia, osobowość podmiotu przepowiadania, znajomość słuchaczy. Homiletyka szczegółowa klasyfikuje i omawia rozmaite rodzaje jednostek przepowiadania, które dadzą się wyodrębnić w jego podstawowych typach wyszczególnionych w homiletyce fundamentalnej. Będą to odmiany homilii i kazań wyróżniane ze względu na przyjętą podstawę podziału¹⁰.

Od wielu lat trwa ożywiona dyskusja dotycząca nazwy dyscypliny naukowej zajmującej się przepowiadaniem słowa Bożego, co wiąże się z nowym modelem uprawiania tej dyscypliny. Systematycznie pojawiają się propozycje zmiany nazwy: homiletyka. I tak w minionych dekadach proponowano nazwać ją teologią ewangelizacji, teologią kaznodziejstwa lub teologią przepowiadania. Obecnie coraz wyraźniej wskazuje się nazwę: teologia homiletyczna. Pierwszy człon nazwy jednoznacznie uwypukla teologiczny charakter analizowanej problematyki, a drugi historyczną ciągłość dyscypliny poprzez nawiązanie do dotychczasowego ogółu zagadnień. Popularyzacja i przyjęcie nowej nazwy nie oznaczają całkowitej rezygnacji z terminu: homiletyka, który w języku potocznym można stosować jako synonim: teologii homiletycznej¹¹.

2. NAUCZANIE HOMILETYKI W (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ

Dokumenty Kościoła wyróżniają formację kapłańską podstawową i permanentną. Formacja kaznodziejska to zespół oddziaływań w ramach formacji kapłańskiej, mających na celu uzdolnienie głosicieli słowa Bożego do kompetentnego kaznodziejstwa we współczesnym świecie¹². Formacja homiletyczna, czyli przygotowanie do kaznodziejstwa, formacja liturgiczna (przygotowanie do posługi sakramentalnej) oraz formacja pastoralna (przygotowanie do posługi

¹⁰ L. Szewczyk, *Dydaktyka homiletyki...*, s. 81-82; por. M. Brzozowski, *Istotne elementy dydaktyki homiletycznej*, w: *W drodze na ambonę*, red. G. Siwek, Kraków 1991, s. 64; G. Siwek, *Miejsce retoryki w homiletyce*, w: *Retoryka dziś. Teoria i praktyka*, red. W. Przyczyna, Kraków 2001, s. 283-300.

¹¹ W. Przyczyna, G. Siwek, *Metodologia teologii homiletycznej*, w: *Metodologia teologii praktycznej*, red. W. Przyczyna, Kraków 2011, s. 73-74.

¹² L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*, s. 6.

pasterskiej) nie ograniczają się tylko do zdobycia umiejętności głoszenia kazań, odprawiania mszy świętej, udzielania sakramentów lub prowadzenia rozmaitych form duszpasterstwa i kancelarii parafialnej. Nabywanie umiejętności duszpasterskich wymaga od alumna zaangażowania we wszystkie wymiary formacji.

Program formacji seminaryjnej usiłuje, ze względu na głęboko duszpasterski jej charakter, ukształtować w alumnach sposób bycia i działania na wzór Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza (DFK 4). Nauczanie homiletyki zmierza do uzyskania przez studenta usystematyzowanej wiedzy homiletycznej i umiejętności posługiwania się nią w praktyce kaznodziejskiej, wypracowania postawy twórczej i badawczej oraz rozbudzenia zainteresowań problematyką homiletyczną; przyzwyczajenie studenta do stałego dokształcania się pozwoli mu nadażyć za postępowaniem w dziedzinie teologii i homiletyki, a także osiągnąć wszechstronny i harmonijny rozwój osobowości¹³.

Duchowieństwo katolickie w początkach istnienia diecezji katowickiej zdobywało wykształcenie na Wydziałach Teologicznych we Wrocławiu i Ołomuńcu oraz w ramach *studium domesticum* w Książęco-Biskupim Seminarium Duchownym diecezji wrocławskiej w Widnawie¹⁴. W gronie 629 kapłanów diecezji katowickiej okresu międzywojennego znalazło się 230 księży (36,5%), którzy ukończyli studia teologiczne we Wrocławiu, a 76 księży (12,1%) pochodzących ze Śląska Cieszyńskiego uzyskało wykształcenie teologiczne w Ołomuńcu i Widnawie. W Krakowie wychowanie i wiedzę otrzymało 269 księży (42,7%) diecezji katowickiej w II Rzeczypospolitej. W duszpasterstwie na terenie diecezji pracowało również 54 kapłanów, którzy uzyskali wychowanie i wykształcenie teologiczne w seminariach zakonnych lub seminariach duchownych innych diecezji w Polsce, a także w seminariach włoskich, austriackich i niemieckich¹⁵. W seminarium wrocławskim homiletykę wykładał m.in. ks. Ferdynand Probst, a w alumnacie – ks. Dittersdorf¹⁶.

Po utworzeniu Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie pochodzący ze Śląska seminarzyści studiowali na Wydziale Teologicznym UJ, a formację ascetyczną i przygotowanie duchowe otrzymywali w Seminarium¹⁷. W ramach studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim śląscy alumni uczestniczyli m.in. w prowadzonych przez ks. Antoniego Bystrzonowskiego wykładach z homiletyki. W okresie powojennym klerycy śląskiego seminarium zapoznawali się w trakcie studiów z zagadnieniami homiletycznymi na zajęciach na Wydziale Teologicznym UJ, gdzie dalej prowadził je z tej dyscypliny ks. A. Bystrzonowski,

¹³ W. Basista, *Program i metodyka nauczania homiletyki w wyższych seminariach duchownych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 9 (1978), s. 140-141.

¹⁴ F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przyszłość” 44 (1975), s. 100.

¹⁵ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie w diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 234-263; L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*, s. 115-116.

¹⁶ J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821-1914*, Katowice 1991, s. 33-36.

¹⁷ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie...*, s. 260-266.

a później również ks. Julian Grobicki. Na seminarium homiletycznym ks. A. Bystrzonowskiego omawiano tematy kaznodziejskie, dokonywano krytyki kazań oraz przeprowadzano ćwiczenia z dykcji i akcji kaznodziejskiej¹⁸. W ramach wykładów z teologii pastoralnej studenci czwartego i piątego roku zapoznawali się m.in. z zarysem dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim (jedna godzina tygodniowo przez trzy trymestry), kazaniem jako mową rozumu, uczuć i woli (dwie godziny tygodniowo przez dwa trymestry), rodzajami kazań ze względu na przedmiot i ich formę nauczania (dwie godziny tygodniowo przez trymestr). Klerycy otrzymywali wiedzę teoretyczną na wykładach uniwersyteckich, wzbogacając ją o wiedzę praktyczną, dostosowaną do warunków duszpasterskich panujących w diecezji katowickiej. Wiedzę praktyczną zdobywali w czasie stałych prelekcji i ćwiczeń uzupełniających, o których decydował ordynariusz katowicki, dobierając jednocześnie prelegentów. W ramach powyższych ćwiczeń klerycy uczestniczyli w zajęciach z homiletyki u rektorów seminarium: ks. Stanisława Maślińskiego i o. Wilhelma Szybora, a także z fonetyki pastoralnej u ks. Stanisława Wilczewskiego¹⁹. Przez krótki czas, po 1958 r., zajęcia z homiletyki prowadzili również ks. S. Maśliński, który „całą teologię opanował świetnie na użytek duszpasterski i na życie modlitwy”²⁰ oraz ks. Franciszek Jerominek, wieloletni rektor śląskiego seminarium²¹. W roku akademickim 1963/64 przewidziano dwie godziny zajęć tygodniowo z fonetyki pastoralnej (po jednej tygodniowo na drugim i piątym kursie) oraz pięć godzin z homiletyki (na drugim, czwartym, piątym i szóstym kursie)²².

Ksiądz S. Wilczewski szerzył wśród alumnów kulturę żywego słowa, usuwał wady wymowy i niedomogi głosowe. Wypracował metody eliminowania tych wad, zwłaszcza jąkania. Wykładał fonetykę pastoralną w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, a także w seminariach duchownych: częstochowskim

¹⁸ Tamże, s. 254-256.

¹⁹ Tamże, s. 272.

²⁰ „Miał ogromny szacunek dla Bożego słowa i posługi Bożego słowa. Wiemy wszyscy, że do końca życia pisał każde kazanie. Widziałem nieraz te kazania, przekreślone stronicę, podarte. Na nowo zaczynał je pisać. Miał ogromny szacunek dla słowa, które głosił, nauczając tu z tej ambony czy z wielu innych ambon Śląska” – W. Pluta, *O człowieku nadziei, wiary i miłości – kazanie na pogrzebie ks. Stanisława Maślińskiego*, „Wiadomości Diecezjalne” 37 (1969) 11-12, s. 173. Wśród publikacji S. Maślińskiego znajdują się również materiały dotyczące formacji seminaryjnej i posługi kaznodziejskiej – por. S. Maśliński, *Praca wychowawcza Seminarium Duchownego*, „Wiadomości Diecezjalne” 4 (1932), s. 138-148; tenże, „*Misja Wewnętrzna*” na ambonie, „Wiadomości Diecezjalne” 9 (1933), s. 298-300; „Wiadomości Diecezjalne” 10 (1933), s. 330-331 i „Wiadomości Diecezjalne” 11 (1933), s. 370-374.

²¹ „Wszedł na drogę wielu młodych ludzi, [...] jako wzór kapłana niesłuchanie gorliwego i sumiennego. Każde kazanie było wspaniale przygotowane. Niejednokrotnie patrzyłem na jego kartki, które zabierał ze sobą na ambonę. A przede wszystkim mówił z takim przekonaniem, że musiałoby porwać. Czasem zwracaliśmy uwagę, żeby oszczędzał trochę głos, bo były przecież mikrofony i głośniki, ale nie zwracał na to uwagi, bo przekonanie kazało mu tak właśnie mówić, jak mówił” – I. Jeż, *Homilia w czasie pogrzebu śp. ks. Franciszka Jerominka*, „Wiadomości Diecezjalne” 11 (1986), s. 46.

²² Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, *Ratio studiorum w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*.

i krakowskim. Uczył przyszłych kapłanów higieny głosu, estetyki mowy, komunikatywnego – z wewnętrznym zaangażowaniem i przeżyciem – głoszenia słowa Bożego oraz akcji kaznodziejskiej²³. Przygotował wykładowców fonetyki pastoralnej dla seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych. Znany był również jako wybitny mówca i kaznodzieja. Głosił głównie homilie tematyczne, koncentrujące treść wokół jednego zdania z Pisma Świętego z aktualnym przykładem życiowym. Wyznawał zasadę: naturalnie urozmaicać głos, unikać monotonii, mówić z wewnętrznym przekonaniem i przeżyciem. Do rozwoju kaznodziejstwa w diecezji katowickiej ks. S. Wilczewski przyczynił się m.in. jako założyciel Kółka Homiletycznego i jego długoletni prezes (1932–1939). Opublikował książki i artykuły z fonetyki pastoralnej i przepowiadania słowa Bożego²⁴.

Niewątpliwie największy wpływ na seminaryjną formację homiletyczną wywarł ks. Władysław Basista, urodzony w 1928 r., wyświęcony na kapłana w 1954 r. Po przyjęciu święceń podjął studia homiletyczne w Warszawie (ATK) i fonetyczne w Instytucie Fonetycznym w Katowicach (pod kierunkiem ks. S. Wilczewskiego). W 1954 r. uzyskał tytuł magistra teologii (UJ w Krakowie), w 1964 r. – pedagogiki oraz filologii języka polskiego (UMCS w Lublinie). Czynnie uczestniczył w międzynarodowych konferencjach logopedów w Wiedniu (1965) i Paryżu (1968). Będąc członkiem sekcji Kaznodziejskiej Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego, opracowywał ogólnopolskie programy kaznodziejskie. Ksiądz W. Basista opublikował jedną pozycję książkową²⁵, kilkanaście artykułów naukowych i komentarzy homiletycznych²⁶, biogramy²⁷, hasło encyklopedyczne²⁸ oraz kilkadziesiąt kazań i homilii w czasopiśmie kaznodziejskich.

Ksiądz W. Basista został skierowany do pracy dydaktycznej w Śląskim Seminarium Duchownym dekretem bp. Stanisława Adamskiego z 15 września 1960 r., co wiązało się z rezygnacją ks. S. Maślińskiego z funkcji wykładowcy homiletyki. Prowadził zajęcia z fonetyki pastoralnej nieprzerwanie od 1960 do 2001 r., z homiletyki od 1960 r. do początku lat 80. 6 czerwca 1990 r. bp Damian Zimoń ponownie skierował ks. W. Basistę do zajęć z homiletyki (przez kilka

²³ L. Szewczyk, *Ksiądz Stanisław Wilczewski o trosce o jakość słowa (kaznodziejskiego)*, „Logopedia Silesianea” 2 (2013), s. 105.

²⁴ L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*, s. 119.

²⁵ W. Basista, *Służba ołtarza – Lektor*, Katowice 1972.

²⁶ M.in.: *Trynitarny charakter chrztu św. Wprowadzenie homiletyczne*, w: *Nowe życie w Chrystusie. Materiały V Kursu homiletyczno-katechetycznego dla duchowieństwa odbytego w Akademii Teologii Katolickiej w dniach 9–11 września 1971 r.*, red. S. Porębski, Warszawa 1973, s. 227–235; *Proces tworzenia kazania*, w: *Praktyka przepowiadania Słowa Bożego. Materiały do nauczania w Zakładach Teologicznych*, red. L. Kuc, t. 2, Warszawa 1973, s. 399–449; *Współczesne problemy językowe kaznodziejstwa w akcie komunikowania Objawienia Bożego*, w: *Teologia nauka o Bogu. IV Kongres Teologów Polskich*, Kraków 1977, s. 276–286; *Program i metodyka nauczania homiletyki...*, s. 139–150.

²⁷ *Wilczewski Stanisław (1886–1980)*, w: *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*, Katowice 1983, s. 286–287; *Wilczewski Stanisław*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 459–461.

²⁸ *Fonetyka pastoralna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski i in., Lublin 1989, kol. 376–377.

lat zajęcia z tej dyscypliny prowadził ks. Jan Sklorz). Zgodnie z obowiązującym w poszczególnych okresach *Ratio studiorum* oraz zaleceniami I Synodu Diecezji Katowickiej wykładowcy mieli przydzieloną określoną liczbę godzin wykładów i ćwiczeń²⁹. W roku akademickim 1963/64 przewidziano dwie godziny zajęć tygodniowo z fonetyki pastoralnej (po jednej tygodniowo na drugim i piątym kursie) oraz pięć godzin z homiletyki (na drugim, czwartym, piątym i szóstym kursie)³⁰. W roku akademickim 1975/76 układ godzin wyglądał następująco: fonetyka pastoralna – dwie godziny (po jednej na drugim i piątym kursie), homiletyka wraz z ćwiczeniami – cztery godziny tygodniowo (na czwartym kursie – dwie godziny, a na szóstym i siódmym kursie po jednej)³¹. W latach 1986–1996 *Ratio studiorum* przewidywało trzy godziny fonetyki pastoralnej (dwie na drugim i jedną na piątym kursie), jedną godzinę ćwiczeń fonetyczno-homiletycznych (na piątym kursie) oraz dwie godziny zajęć z homiletyki (jedną na czwartym i jedną na szóstym kursie)³².

Podczas działalności dydaktycznej ks. W. Basisty, w latach 1960–2001 śląskie seminarium opuściło i święcenia kapłańskie przyjęło 1258 księży. Należy też dołączyć absolwentów Wyższego Seminarium Duchownego franciszkanów w Katowicach-Panewnikach, gdzie również był wykładowcą homiletyki i fonetyki pastoralnej. Trudno więc przeceniać wkład, jaki wniósł ks. W. Basista w kaznodziejstwo w (archi)diecezji katowickiej. W trakcie swoich zajęć, odwołując się do najnowszej literatury homiletycznej (zwłaszcza niemieckojęzycznej), wprowadzał studentów w najbardziej aktualne osiągnięcia tej dyscypliny. Nawiązywał do bogactwa myśli Soboru Watykańskiego II i orzeczeń I Synodu Diecezji Katowickiej. Nie obniżając wartości treści przekazu kaznodziejskiego, szczególny nacisk kładł na jego stronę formalną. Liczne grono kapłanów zawdzięcza ks. W. Basisie dobrze impostowany, naturalny głos i wypracowany tor oddechowcy. Poruszając ważne zagadnienie posługi kapłańskiej, jakim jest przepowiadanie słowa Bożego, czynił to z ogromnym poczuciem humoru, a wiele jego wyrażen przeszło już do historii diecezji³³.

Przez kilka lat (do 1990) zajęcia z homiletyki prowadził ks. J. Sklorz, który odbył studia specjalistyczne z homiletyki w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zakończone obroną pracy doktorskiej w 1976 r.³⁴ W ramach seminarium naukowego z homiletyki, prowadzonego przez ks. J. Sklorza, powstało kilka prac

²⁹ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa w WŚSD w latach 1924–2001, w: Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 192.

³⁰ Archiwum WŚSD, *Ratio studiorum*...

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ W ramach ćwiczeń z retoryki jeden ze studentów wygłosił laudację na cześć W. Basisty, używając m.in. następujących słów: „Przez wiele lat sumiennej pracy dydaktycznej z młodzieżą duchowną wprowadzał kolejne pokolenia kapłańskie w arkana sztuki przepowiadania. Był dla nas prorokiem, obwieszczającym wolę Bożą. Ale był też i biczem Bożym dla tych, którzy nie chcieli sumiennie pracować, poświęcając 15 minut dziennie na ćwiczenia fonetyczne. Któż z nas nie pamięta wypowiedzianych z przejęciem słów ostrzeżenia przed sądem Bożym, na którym Pan Jezus każdego z nas zapyta: «Czy ćwiczyłeś?», «Czy kalaleś się czytaniem kazań z kartki?»».

³⁴ J. Sklorz, *Studium homiletyczne dorobku kaznodziejskiego ks. Rudolfa Tomanka*, Warszawa 1976.

magisterskich i dyplomowych. Niektóre z nich dotyczyły zagadnień związanych z kaznodziejstwem na terenie diecezji katowickiej. Kwestie poruszane w trakcie wykładów skupiały się głównie na teologii przepowiadania i homiletyce materialnej. W niewielkim stopniu zajmowano się zagadnieniami formalnej strony wypowiedzi kaznodziejskiej i elementami homiletyki szczegółowej, klasyfikującej i omawiającej rozmaite rodzaje jednostek przepowiadania, jakie dadzą się wyróżnić w jego podstawowych typach wyszczególnionych w homiletyce fundamentalnej.

W okresie poprzedzającym wprowadzenie formacji intelektualnej alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego na Wydział Teologiczny UŚ wykłady z homiletyki dostarczały usystematyzowanej wiedzy o roli słowa Bożego w realizacji dziejów zbawienia, obrazowały kierunki rozwojowe kaznodziejstwa w dotychczasowej historii Kościoła i ukazywały wymogi stawiane głoszącemu słowo Boże. Homiletyka należąca do przedmiotów pastoralnych domaga się ćwiczeń praktycznych, które objęły: pracę nad tekstem biblijnym i liturgicznym, metodę medytacji antropologicznej i homiletycznej, samodzielną, krytyczną analizę kazań, sposób doboru i oceny tworzywa kaznodziejskiego oraz samodzielne przygotowanie i wygłoszenie kazań³⁵. W ramach ćwiczeń z homiletyki, ze względu na znikomą liczbę przewidzianych na nie godzin oraz rozbudowane liczebnie grupy ćwiczeniowe, studenci mogli wygłosić jedną lub dwie homilie przed wykładownicą i pozostałymi uczestnikami grupy ćwiczeniowej. Tak niewielka liczba wygłoszonych na ćwiczeniach jednostek kaznodziejskich stanowiła poważny mankament formacji homiletycznej w seminarium.

I Synod Diecezji Katowickiej zalecił wszystkim duszpasterzom doskonalenie wiedzy i praktyki przepowiadania słowa Bożego m.in. przez podejmowanie specjalistycznych studiów homiletycznych w Diecezjalnym Studium Duszpasterskim ATK lub na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim³⁶. Na studia specjalistyczne z homiletyki i fonetyki skierowani zostali: ks. Andrzej Kołek (1992 – homiletyka [KUL w Lublinie], 1993 – logopedia korekcyjna [UMCS w Lublinie]) i ks. Leszek Szewczyk (1996 – homiletyka [KUL w Lublinie], 1996 – retoryka [UJ w Krakowie], 1997 – logopedia korekcyjna [UMCS w Lublinie]).

3. TEOLOGIA HOMILETYCZNA NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

9 sierpnia 2000 r. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego ustanowiła Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach i przeniosła tam studium teologii z Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Niespełna trzy

³⁵ *Ratio studiorum. Program studiów w seminariach duchownych w Polsce*, w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 144.

³⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice–Rzym 1976, s. 24.

miesiące później, 7 listopada 2000 r., Senat UŚ ustanowił Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim. Alumni stali się studentami uniwersytetu, a większość profesorów seminarium – wykładowcami i pracownikami naukowymi Wydziału Teologicznego. Od 2001 r. zajęcia z homiletyki dla studentów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego odbywają się na Wydziale Teologicznym UŚ. Zajęcia są zorganizowane na podstawie wskazań *Ratio studiorum*³⁷.

Kształcenie w dziedzinie homiletyki nie może ograniczać się do wypracowania umiejętności korzystania z Pisma Świętego, lecz powinno wspierać wszystkie rozwinięte zdolności, dzięki którym przyszły kaznodzieja postrzega siebie i otaczający świat. Jednocześnie kształcenie to ma zachęcić do zajęcia własnego miejsca w świecie i uświadomienia prawdy, że spoiwem wspólnoty wierzących jest głos Jezusa Chrystusa słyszany w rozmaitych doświadczeniach wiary. Dlatego kształcenie w zakresie homiletyki powinno tak przygotować przyszłych kaznodziejów, by traktowali siebie poważnie; poza tym musi stworzyć warunki do umacniania się ich zaufania, iż Bóg przez nich samych, za pośrednictwem nawet ich drobnych odkryć i życiowych przeżyć, pragnie przemawiać, i że są oni w tym dla Niego i ludu Bożego niezastąpieni³⁸.

Wśród zasad, jakimi należy kierować się w procesie kształcenia, bardzo ważne są następujące: nie można uczyć się wszystkiego łącznie, dlatego i w homiletyce konieczny jest program podzielony na poziomy; najlepiej można nauczyć się czegoś poprzez doświadczenie, toteż teorię homiletyczną można przybliżać dopiero wtedy, gdy zaczyna domagać się jej praktyka; bardzo dobre wyniki w nauce osiąga się, pracując w małej grupie, dlatego niewielkie grupy, nad którymi czuwają opiekunowie, powinny stanowić podstawę homiletycznego procesu nauczania³⁹.

Od strony teoretycznej homiletyka ma ukazać rolę słowa Bożego w dziejach zbawienia, przedstawić kierunki rozwojowe kaznodziejstwa w dotychczasowej historii Kościoła, zapoznać słuchaczy z problematyką dotyczącą rodzajów kazań (zarówno pod względem treści, jak i formy) oraz wskazać wymogi stawiane głoszącemu słowo Boże. Jednym z najtrudniejszych zadań stojących przed wykładowcami homiletyki jest wprowadzenie słuchaczy w umiejętność mówienia współcześnie o Jezusie Chrystusie. Głoszenie słowa Bożego to udzielanie mocy Bożej (element dynamiczny), także rozmowa z Bogiem, zadawanie Bogu pytań, słuchanie odpowiedzi (element personalny)⁴⁰.

Program nauczania teologii homiletycznej na Wydziale Teologicznym zmienił się z biegiem lat w niewielkim stopniu. Na czwartym roku studium omawia się zagadnienia związane z homiletyką fundamentalną (teologia słowa Bożego;

³⁷ Najpierw według *Ratio studiorum. Program studiów...*, s. 135-221, a od 2021 r. na podstawie: *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Poznań 2021.

³⁸ R. Zeffass, *Od perykopy do homilii*, tłum. R. Hajduk, A. Szczepańska-Krasoń, Kraków 1995, s. 22-23.

³⁹ Tamże, s. 54-55.

⁴⁰ M. Brzozowski, *Istotne elementy...*, s. 74-76.

teologia przepowiadania słowa Bożego; podstawowe typy przepowiadania i historia kaznodziejstwa). W trakcie piątego roku studium studenci poznają zagadnienia obejmujące homiletykę materialną (*Pismo Święte* podstawowym źródłem przepowiadania; podstawowe treści kerygmatu biblijnego; refleksja teologiczna w służbie kaznodziejstwa; elementy moralne w przepowiadaniu; elementy liturgiczno-mistagogiczne w przepowiadaniu; elementy współczesnej kultury w przepowiadaniu) i formalną (retoryczny wymiar przepowiadania – kompozycja, język, styl, przyswajanie pamięciowe, wygłaszanie, dialog homiletyczny; formalna strona kazania i homilii – strona językowo-stylistyczna oraz sposoby pracy nad homilią po jej wygłoszeniu – głównie metody jej oceny). Na ostatnim, szóstym roku studium, studenci zapoznają się z zagadnieniami z zakresu homiletyki szczegółowej (rodzaje homilii i kazań; proces tworzenia homilii i kazania).

Ćwiczenia z homiletyki mają przygotować studentów do należytego głoszenia słowa Bożego. Na piątym roku ćwiczenia prowadzone są w wymiarze jednej godziny tygodniowo w semestrze pierwszym i dwóch tygodniowo w drugim. Studenci głoszą homilie na dni powszednie, homilie niedzielne oraz uroczystości roku Pańskiego. Ze względu na zmniejszającą się liczbę studentów każdy z nich ma możliwość wygłoszenia kilku homilii podczas zajęć. Homilie te analizowane są pod przewodnictwem prowadzącego, natomiast alumni mają do dyspozycji formularz ułatwiający ocenę poszczególnych jednostek. Na szóstym roku studenci głoszą homilie obrzędowe (chrzcielne, pogrzebowe i ślubne). Przygotowują również serię kazań pasyjnych oraz cykl rekolekcji dla dzieci i młodzieży. W ten sposób mają do czynienia z wszelkimi formami kaznodziejскими, jakich doświadczą w przyszłej pracy duszpasterskiej.

Zajęcia z fonetyki pastoralnej od roku akademickiego 2004/2005 noszą nazwę: emisja głosu. Celem tych zajęć jest osiągnięcie przez studenta pewnej, wyższej niż przeciętna, sprawności w artykulacji, dykcji i emisji głosu. Kaznodzieja i katecheta są odpowiedzialni za przekaz orędzia zbawienia, a ponadto, pełniąc posługę słowem, odpowiadają za kształtowanie poprawności językowej swoich słuchaczy. Zajęcia z emisji głosu odbywają się na pierwszym roku studiów. Czynnością wstępną, którą powinien wykonać prowadzący takie zajęcia, jest diagnoza mowy przyszłych kaznodziejów. Chodzi tutaj przede wszystkim o jej zaburzenia (np. seplenienie, jąkanie, bełkot). Indywidualne przesłuchanie każdego studenta jest na tym etapie nieodzowne. Druga grupa zagadnień to fizjologia mowy, w ramach której student zapoznaje się z procesem powstawania głoski. Kolejna grupa zagadnień to kształtowanie poprawności językowej, czyli zapoznanie studentów z obowiązującymi normami ortofonicznymi, tj. zasadami poprawnej wymowy. Ostatnia grupa zagadnień, określana jako kultura żywego słowa (logopedia artystyczna), ma na celu wyuczenie umiejętności – estetycznie silnie nacechowanej – głosowej interpretacji tekstu⁴¹.

⁴¹ A. Draguła, *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy, Katowice 2001, s. 45-49.

W obecnym programie studiów przewidziane są również wykłady i ćwiczenia z teologii przepowiadania. Stanowią one formę uzupełnienia zajęć z homiletyki. Teologia przepowiadania jako punkt wyjścia i fundament właściwego wykładu homiletyki zajmuje się analizą podstawowej funkcji zbawczej Kościoła, czyli głoszenia słowa. Zadaniem tych wykładów jest przekazanie studentom teologicznych podstaw głoszenia słowa Bożego oraz omówienie zagadnienia celu teologicznego przepowiadania, zbawczego pośrednictwa słowa Bożego urzeczywistniającego Kościół, personalistycznego charakteru przepowiadania słowa Bożego i odpowiedzi człowieka na głoszone mu słowo Boże. Zajęcia prowadzone są w wymiarze jednej godziny tygodniowo przez semestr. W poprzednich programach studiów prowadzone były również wykłady z teorii przepowiadania w aspekcie teorii komunikacji i retoryki.

Wypracowany model zajęć to efekt współpracy kilku homiletów prowadzących na Wydziale Teologicznym UŚ zajęcia dydaktyczne. Przekazują oni swą wiedzę także w czasie seminariów naukowych, wykładów monograficznych i na studiach podyplomowych. Zajęcia z homiletyki, emisji głosu, teologii przepowiadania, teorii przepowiadania w aspekcie teorii komunikacji i retoryki prowadzone były przez ks. dr. A. Kołka, ks. prof. dr. hab. Jana Twardego, ks. prof. dr. hab. L. Szewczyka i ks. dr. Bartłomieja Kuźnika. Niektóre z nich współprowadzili również doktoranci: ks. mgr lic. B. Kuźnik, ks. mgr lic. Bogdan Kołodziej, o. mgr lic. Idzi Soroburski i ks. mgr lic. Mateusz Włosek.

Ksiądz dr A. Kołek ukończył studia doktoranckie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i obronił rozprawę doktorską w 1997 r.⁴² Jest autorem kilku artykułów z zakresu homiletyki⁴³. Był adiunktem w roku akademickim 2001/2002, później, do stycznia 2008 r., prowadził na Wydziale Teologicznym UŚ zajęcia zlecone. Wykłada homiletykę w Kolegium dominikanów w Krakowie i w Wyższym Seminarium Braci Mniejszych w Katowicach-Panewnikach. Obecnie jest proboszczem parafii Najświętszej Maryi Panny Uzdrowienia Chorych w Bojszowach Nowych i dziekanem dekanatu Bieruń.

Ksiądz prof. dr hab. J. Twardy był związany z Wydziałem Teologicznym UŚ od września do października 2001 r., a następnie od października 2002 do końca czerwca 2011 r. Doktorat z homiletyki uzyskał w 1982 r.⁴⁴, a habilitację w 1989 r.⁴⁵ Tytuł profesora otrzymał w sierpniu 2011 r.⁴⁶ Dorobek naukowy ks. J. Twardego

⁴² A. Kołek, *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967–1989)*, Lublin 1997.

⁴³ M.in.: *Przepowiadanie słowa Bożego w opinii mieszkańców śląskiej parafii miejskiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 17 (1984), s. 89-99; *Kierunki rozwoju rodziny w kazaniach biskupa Herberta Bednorza*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 31 (1998), s. 187-200.

⁴⁴ J. Twardy, *Cuda Jezusa w przepowiadaniu według współczesnej homiletyki niemieckiej*, Lublin 1982.

⁴⁵ Tenże, *Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem. Inspiracje psychologiczne w niemieckojęzycznych publikacjach homiletycznych 1970–1996*, Rzeszów 1998.

⁴⁶ Tenże, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemysł 2009.

jest bardzo bogaty i obejmuje rozmaite kierunki badawcze. Do końca 2010 r. opublikował cztery książki, trzy naukowe wydania zbiorowe pod swoją redakcją, 87 artykułów naukowych, osiem opracowań redakcyjnych, 33 artykuły popularnonaukowe, 14 recenzji i jedno sprawozdanie. Do tego dorobku należy dodać także 50 homilii, jedno kazanie, pięć przemówień oraz trzy wspomnienia pośmiertne. Redaguje też serię wydawniczą: „Biblioteka Pomocy Kaznodziejskich”, w której ramach ukazało się drukiem 20 wydań zbiorowych o charakterze homiletyczno-kaznodziejskim, zawierających teorię kazań pasyjnych i ich zbioru. Wygłosił także 54 referaty naukowe poświęcone szerokiemu *spectrum* homiletycznemu⁴⁷. Książk prof. J. Twardy reprezentuje biblijno-aktualizacyjny nurt homiletyki polskiej. Uwydatnia znaczenie osiągnięć współczesnej egzegezy dla kaznodziejstwa, wnikając przy tym w problemy egzystencjalne współczesnych słuchaczy słowa Bożego. W swoich zainteresowaniach naukowych porusza się zatem między problematyką teologiczno-kerygmatyczną i antropologiczną, kierując się, czy to w stronę hermeneutyki biblijnej, czy to w stronę aktualizacji słowa Bożego, czy też ku rzetelnej i odpowiedzialnej pracy twórczej kaznodziei⁴⁸. Na Wydziale Teologicznym UŚ był promotorem dwóch prac doktorskich⁴⁹. Pod jego kierunkiem przygotowano trzy prace licencjackie (licencjat kanoniczny) i 11 prac magisterskich.

Książk prof. dr hab. L. Szewczyk związany jest z Wydziałem Teologicznym UŚ od września 2001 r. W latach 1996–1998 odbył studia podyplomowe w Studium Retoryki na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, zwieńczone dyplomem, w latach 1996–2000 doktoranckie z homiletyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i jednocześnie, w latach 1997–1999, studia podyplomowe w Studium Logopedii Korekcyjnej UMCS w Lublinie, uzyskując dyplom logopedy. Pracę doktorską obronił w 2001 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim⁵⁰. Habilitował się w 2009 r. na Wydziale Teologicznym UŚ⁵¹. W 2020 r. otrzymał od Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej tytuł profesora w dyscyplinie nauk teologicznych⁵². Dorobek naukowy ks. L. Szewczyka obejmuje trzy książki, redakcję siedmiu naukowych wydań zbiorowych, 90 recenzowanych artykułów naukowych, 12 recenzji i sprawozdań oraz dziewięć pozycji popularnonaukowych. Jest również autorem 12 recenzowanych pomocy kaznodziejskich. Zorganizował lub współorganizował 17 konferencji o zasięgu krajowym i międzynarodowym oraz

⁴⁷ S. Dyk, *Dorobek naukowy księdza Jana Twardego*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 22.

⁴⁸ Tamże, s. 39.

⁴⁹ R. Brom, *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930–1967)*, Katowice 2007; I. Neznal, *Teologia sakramentów i jej kaznodziejskie aplikacje w świetle programów duszpasterskich II Wielkiej Nowenny*, Katowice 2006.

⁵⁰ L. Szewczyk, *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii w przepowiadaniu kapłanów Archidiecezji Katowickiej w latach 1972–1999*, Lublin 2001.

⁵¹ Na podstawie monografii: *Odnova przepowiadania...*

⁵² Najważniejszym osiągnięciem naukowym była publikacja: L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019.

wystąpił z referatem na niemal 60 konferencjach naukowych. Na Wydziale Teologicznym UŚ ks. L. Szewczyk był promotorem dwóch prac doktorskich⁵³. Pod jego kierunkiem przygotowano 23 prace licencjackie (licencjat kanoniczny) i 39 prac magisterskich. Był recenzentem w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, recenzentem w czterech postępowaniach habilitacyjnych i 11 przewodach doktorskich. Zainteresowania badawcze ks. L. Szewczyka obejmują cztery zakresy zagadnień teologii homiletycznej: homilię jako najważniejszą formę przepowiadania oraz centralną postać posługiwania słowa Bożego, liturgiczny wymiar przepowiadania homilijnego, główne treści przepowiadania homilijnego; podmiot przepowiadania słowa Bożego (głosiciela słowa Bożego); formalną stronę wypowiedzi kaznodziejskiej oraz głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym.

Obecnie ks. L. Szewczyk przygotowuje monografie: *Wielcy mówcy diecezji katowickiej (1925–1975)* i *Wielcy mówcy (archi)diecezji katowickiej (1976–2025)*. Głównym celem naukowym monografii jest krytyczna analiza specyfiki przepowiadania słowa Bożego na terenie (archi)diecezji katowickiej (cel teoretyczny projektu) oraz edycja źródeł i omówienie dorobku kaznodziejskiego wybitnych przedstawicieli duchowieństwa tej (archi)diecezji (cel praktyczny). Monografie mają również wydobyć i przybliżyć kilkadziesiąt jednostek kaznodziejskich wygłoszonych przez najwybitniejszych mówców (archi)diecezji katowickiej. Wiele z tych kaznodziejskich wypowiedzi i mów to pomniki literatury, kanon kulturowy, ukazujące związek Kościoła lokalnego z kulturą ziemi śląskiej i szerzej, z kulturą narodową i ogólnoludzką, oraz stanowiących najwyższej klasy dzieła sztuki literackiej.

Ksiądz dr B. Kuźnik pracuje na Wydziale Teologicznym UŚ od października 2011 r. Jest absolwentem Wydziału Teologicznego, gdzie w 2016 r. uzyskał stopień doktora. Prowadzi głównie ćwiczenia homiletyczne i zajęcia z emisji głosu. Jest autorem jednej książki⁵⁴ i kilku artykułów naukowych. Publikuje również, w formie książkowej i w czasopismach, poezję. Jego zainteresowania badawcze skupiają się na języku w przepowiadaniu i wzajemnym oddziaływaniu języka ogólnego na język religijny, a także na etymologii słów, języku mediów, neologizmach i współczesnych zjawiskach językowych oraz na dialogu religii z kulturą w poszukiwaniu w jej przestrzeni tworzywa kaznodziejskiego. Od 2017 r. jest sekretarzem czasopisma naukowego „Studia Pastoralne”. Teolog prowadzi również warsztaty z publicznego odczytywania tekstu i wystąpień publicznych, organizowane jako wykłady otwarte Wydziału Teologicznego UŚ dla szkół z regionu, wspólnot kościelnych i parafii z archidiecezji katowickiej oraz diecezji gliwickiej i bielsko-żywieckiej.

⁵³ B. Kuźnik, *Problematyka dogmatyczno-moralna w kaznodziejstwie księdza dra Stanisława Bisty. Studium homiletyczne*, Katowice 2016; R. Soroburski, *Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2021.

⁵⁴ B. Kuźnik, *Moją pustynią jest świat. Studium dorobku kaznodziejskiego księdza doktora Stanisława Bisty 1929–1985*, Katowice 2017.

Ksiądz mgr lic. Adrian Pawłowski prowadził zajęcia zlecone z emisji głosu od lutego 2006 do stycznia 2008 r. Obecnie w Szkole Doktorskiej UŚ studiuje ks. mgr lic. Mateusz Włosek, który realizuje projekt badawczy: *Nauczanie papieża Franciszka na temat nowej ewangelizacji i jego recepcja w archidiecezji katowickiej*.

4. DZIAŁALNOŚĆ HOMILETÓW POZA WYDZIAŁEM TEOLOGICZNYM

Homileci związani z Wydziałem Teologicznym UŚ aktywnie działają także w gremiach naukowych, kościelnych i społecznych. Od września 1982 r. ks. J. Twardy pracował jako wykładowca homiletyki w Instytucie Teologicznym – Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu, a od 1983 r. prowadził również seminarium naukowe z homiletyki. W latach 1983–1995 wykładał homiletykę dla studentów czwartego, piątego i szóstego roku oraz prowadził ćwiczenia, a od 1996 r. wykłada i ma ćwiczenia tylko dla studentów piątego i szóstego roku. W latach 1999–2001 i 2003 (styczeń–czerwiec) prowadził lektorat z języka niemieckiego. W latach 2004–2008 był członkiem Senatu Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Przemyślu, a w roku akademickim 2004/2005 wykładał w tej szkole teorię komunikacji międzyludzkiej i retorykę. Jest promotorem 20 prac magisterskich na Wydziale Teologicznym PAT/UPJPII w Krakowie, 11 prac na Wydziale Teologicznym KUL i 40 prac w Instytucie Teologicznym w Przemyślu, we współpracy z promotorami z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ksiądz J. Twardy od 1982 r. należy do Sekcji Homiletów Polskich, która w 2010 r. została przekształcona w Stowarzyszenie Homiletów Polskich. W latach 1993–1998 i 2003–2014 był wiceprzewodniczącym tego stowarzyszenia, a w latach 1998–2003 przewodniczącym.

Ksiądz L. Szewczyk prowadził zajęcia na Wydziale Nauk Społecznych KUL (punkt w Katowicach-Nikiszowcu) (2002–2005), w Wyższym Seminarium franciszkanów w Katowicach-Panewnikach (z fonetyki pastoralnej 2002–2020 i homiletyki 2007–2020) na studiach podyplomowych kwalifikacyjnych logopedii i medialnej emisji głosu na Wydziale Filologicznym UŚ (2013–2018) oraz w Theologische Fakultät w Fuldzie (2018). W październiku 2018 r. powierzono mu przygotowanie *Programu homiletycznego (2019/20)* w ramach *Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce (2018–2021)*⁵⁵. Jako przewodniczący Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej (2012–2016) był odpowiedzialny za przygotowywanie i opracowanie materiałów na

⁵⁵ *Wielka tajemnica wiary. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2019/2020. Zeszyt homiletyczny*, Katowice 2019; *Zgromadzeni na świętej wieczerzy. Program Duszpasterski Kościoła w Polsce na Rok 2020/21. Zeszyt homiletyczny*, Katowice 2020; *Posłani w Pokoju Chrystusa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2021/2022. Zeszyt homiletyczny*, Katowice 2021.

poszczególnych etapach prac Synodu. Jako kierownik Redakcji Programów Religijnych Polskiego Radia Katowice SA (od 12 sierpnia 2016 r.) jest odpowiedzialny za przygotowanie materiałów i koordynowanie prac redakcji, w której skład wchodzi 18 osób.

Ksiądz L. Szewczyk był od 2004 r. członkiem Sekcji Homiletów Polskich przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, a od 29 września 2010 r. członkiem Stowarzyszenia Homiletów Polskich. Od 12 października 2011 do 20 października 2014 r. przewodniczył Komisji Rewizyjnej, następnie od 20 października 2014 do 27 września 2021 r. był w niej sekretarzem, a od 27 września 2021 do 16 września 2024 r. ponownie przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Homiletów Polskich. Utworzył i prowadził (2008–2021) elektroniczną bazę *Bibliografia homiletyczna* (<http://www.homiletyka.wtl.us.edu.pl>), zawierającą obecnie ponad 4 000 opisów i dostarczającą informacji na temat rozmaitych rodzajów publikacji poruszających problematykę przepowiadania słowa Bożego. Utworzył też i prowadził (2014–2021) stronę internetową Stowarzyszenia Homiletów Polskich (<http://www.homileci.pl>), informującą o historii i działalności. W archidiecezji katowickiej zorganizował kursy dla dorosłych lektorów słowa Bożego, prowadził zajęcia z homiletyki w Ośrodku Formacji Diakonów Stałych Archidiecezji Katowickiej oraz głosił konferencje podczas dni formacji dla dziekanów i wicediekanów, intelektualnej i konferencji rejonowych dla kapłanów archidiecezji katowickiej.

Ksiądz B. Kuźnik w czasie prac II Synodu Archidiecezji Katowickiej (2012–2016) pełnił funkcję przewodniczącego Podkomisji ds. Głoszenia Słowa Bożego i odpowiadał za zbadanie kondycji kaznodziejstwa w relacjach wiernych, opracowanie zebranych materiałów i publikację dokumentu końcowego. W październiku 2018 r. został powołany do zespołu przygotowującego *Program homiletyczny (2019/20)* w ramach *Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce (2018–2021)*. Od 2011 r. należy do Stowarzyszenia Homiletów Polskich, a od 2024 r. do Komisji Rewizyjnej tego Stowarzyszenia.

Ksiądz B. Kuźnik prowadzi zajęcia w Wyższym Seminarium franciszkanów w Katowicach-Panewnikach (z homiletyki 2020–2022 i emisji głosu od 2020), w Centrum Formacji Pastoralnej Archidiecezji Katowickiej dla kandydatów do diakonatu stałego i katechistów, a od 2024 r. na roku propedeutycznym w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym. Ksiądz B. Kuźnik jest również felietonistą Polskiego Radia Katowice, w którym przygotowuje audycje: *U progu dnia* (od 2012) i *Ślady* (od 2016). Współpracował z ogólnopolskim portalem Opoka, publikując komentarze do słowa Bożego (2022–2023). Posługuje również jako kaznodzieja. Od 2003 r. wygłosił kilkadziesiąt serii rekolekcji parafialnych, szkolnych, rekolekcji dla kapłanów, przedsiębiorców, osób niezamężnych, młodzieży szkolnej i akademickiej, dzieci. Od 2007 r. jest kapłanem abp. Damiana Zimonia.

Konieczność ciągłego doskonalenia formacji kaznodziejskiej wynika z wymogu stawianego kapłanom działającym we współczesnym świecie, mianowicie dostosowania metod duszpasterskich do ciągle zmieniających się warunków życia wspólnoty wierzących. Przygotowanie kompetentnych kaznodziejów leży u podstaw odnowy kaznodziejstwa. Formacja homiletyczna przyszłych kaznodziejów (archi)diecezji katowickiej odbywała się w ramach funkcjonowania Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, a od 2001 r. studium teologii zostało przeniesione na nowo utworzony Wydział Teologiczny UŚ, co przyczyniło się do poszerzenia grona wykładowców homiletyki i umożliwienia studentom uczestniczenia w seminariach naukowych i wykładach monograficznych z homiletyki. W publikacjach górnośląskich homiletów i w realizowanych przez nich projektach badawczych uwidacznia się zaangażowanie w podnoszenie kompetencji naukowych i troska o formację „nowych głosicieli Ewangelii, to znaczy kapłanów, którzy starają się przeżywać swoje kapłaństwo jako szczególną drogę do świętości” (PDV 82).

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum WSSD, *Ratio studiorum w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*.
- Basista W., *Fonetyka pastoralna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 376-377.
- Basista W., *Proces tworzenia kazania*, w: *Praktyka przepowiadania Słowa Bożego. Materiały do nauczania w Zakładach Teologicznych*, red. L. Kuc, t. 2, Warszawa 1973, s. 399-449.
- Basista W., *Program i metodyka nauczania homiletyki w wyższych seminariach duchownych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 9 (1978), s. 139-150.
- Basista W., *Służba ołtarza – Lektor*, Katowice 1972.
- Basista W., *Trynitarny charakter chrztu św. Wprowadzenie homiletyczne*, w: *Nowe życie w Chrystusie. Materiały V Kursu homiletyczno-katechetycznego dla duchowieństwa odbytego w Akademii Teologii Katolickiej w dniach 9-11 września 1971 r.*, red. S. Porębski, Warszawa 1973, s. 227-235.
- Basista W., *Wilczewski Stanisław (1886–1980)*, w: *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*, Katowice 1983, s. 286-287.
- Basista W., *Wilczewski Stanisław*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 459-461.
- Basista W., *Współczesne problemy językowe kaznodziejstwa w akcie komunikowania Objawienia Bożego*, w: *Teologia nauka o Bogu. IV Kongres Teologów Polskich*, Kraków 1977, s. 276-286.
- Brom R., *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930–1967)*, Katowice 2007.

- Brzozowski M., *Istotne elementy dydaktyki homiletycznej*, w: *W drodze na ambonę*, red. G. Siwek, Kraków 1991, s. 62-76.
- Czakański T., *Formacja intelektualna i działalność naukowa w WŚSD w latach 1924–2001*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 175-214.
- Draguła A., *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy, Katowice 2001, s. 40-54.
- Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Poznań 2021.
- Dyk S., *Dorobek naukowy księdza Jana Twardego*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 22-40.
- Jeż I., *Homilia w czasie pogrzebu śp. ks. Franciszka Jerominka*, „Wiadomości Diecezjalne” 11 (1986), s. 46-49.
- Kamiński R., *Urzeczywistnianie się Kościoła w diecezji i parafii*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 151-159.
- Kołek A., *Kierunki rozwoju rodziny w kazaniach biskupa Herberta Bednorza*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 31 (1998), s. 187-200.
- Kołek A., *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967–1989)*, Lublin 1997.
- Kołek A., *Przepowiadanie słowa Bożego w opinii mieszkańców śląskiej parafii miejskiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 17 (1984), s. 89-99.
- Kuźnik B., *Moją pustynią jest świat. Studium dorobku kaznodziejskiego księdza doktora Stanisława Bisty 1929–1985*, Katowice 2017.
- Kuźnik B., *Problematyka dogmatyczno-moralna w kaznodziejstwie księdza dra Stanisława Bisty. Studium homiletyczne*, Katowice 2016.
- Lewek A., *Funkcja kerygmaticzna Kościoła w świetle Vaticanum II*, t. 1, Warszawa 1984.
- Maśliński S., *Misja wewnętrzna na ambonie*, „Wiadomości Diecezjalne” 9 (1933), s. 298-300; „Wiadomości Diecezjalne” 10 (1933), s. 330-331, „Wiadomości Diecezjalne” 11 (1933), s. 370-374.
- Maśliński S., *Praca wychowawcza Seminarium Duchownego*, „Wiadomości Diecezjalne” 4 (1932), s. 138-148.
- Müller K., *Homiletyka na trudne czasy*, tłum. M. Migalska, Kraków 2003.
- Myszor J., *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991.
- Neznal I., *Teologia sakramentów i jej kaznodziejskie aplikacje w świetle programów duszpasterskich II Wielkiej Nowenny*, Katowice 2006.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie w diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Pluta W., *O człowieku nadziei, wiary i miłości – kazanie na pogrzebie ks. Stanisława Maślińskiego*, „Wiadomości Diecezjalne” 11-12 (1969), s. 173-181.
- Przyczyna W., Siwek G., *Metodologia teologii homiletycznej*, w: *Metodologia teologii praktycznej*, red. W. Przyczyna, Kraków 2011, s. 70-84.

- Przyczyna W., Siwek G., *O metodologii homiletyki*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2 (2007), s. 289-300.
- Ratio studiorum. Program studiów w seminariach duchownych w Polsce*, w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 135-221.
- Simon H., *Omiletica*, w: *Dizionario di omiletica*, red. M. Sodi, A.M. Triacca, Torino–Bergamo 1998, s. 1030-1036.
- Siwek G., *Homiletyka w relacji do teologii pastoralnej*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 107-127.
- Siwek G., *Miejsce retoryki w homiletyce*, w: *Retoryka dziś. Teoria i praktyka*, red. W. Przyczyna, Kraków 2001, s. 283-300.
- Sklorz J., *Studium homiletyczne dorobku kaznodziejskiego ks. Rudolfa Tomanka*, Warszawa 1976.
- Soroburski R., *Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2021.
- Szewczyk L., *Dydaktyka homiletyki*, w: *Dydaktyka teologii*, red. K. Sosna, Katowice 2006, s. 81-90.
- Szewczyk L., *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019.
- Szewczyk L., *Księdza Stanisława Wilczewskiego troska o jakość słowa (kaznodziejskiego)*, „Logopedia Silesianea” 2 (2013), s. 101-109.
- Szewczyk L., *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009.
- Szewczyk L., *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii w przepowiadaniu kapłanów Archidiecezji Katowickiej w latach 1972–1999*, Lublin 2001.
- Twardy J., *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009.
- Twardy J., *Cuda Jezusa w przepowiadaniu według współczesnej homiletyki niemieckiej*, Lublin 1982.
- Twardy J., *Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem. Inspiracje psychologiczne w niemieckojęzycznych publikacjach homiletycznych 1970-1996*, Rzeszów 1998.
- Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice–Rzym 1976.
- Zerfass R., *Od perykopy do homilii*, tłum. R. Hajduk, A. Szczepańska-Krasoń, Kraków 1995.
- Żebrok F., *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przyszłość” 44 (1975), s. 89-116.

Marek Wójtowicz

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-5759-2113

BADANIA NAD RODZINĄ PROWADZONE NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH W LATACH 2001–2024

*RESEARCH ON THE FAMILY CONDUCTED AT THE FACULTY
OF THEOLOGY OF THE UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE
FROM 2001 TO 2024*

ABSTRACT:

At the Faculty of Theology of the University of Silesia, which has existed since 2001 – in addition to the dominant theological research – research on the family is constantly conducted. Their intensity increased after the family studies program was established in 2009. The Faculty of Theology of the University of Silesia academics have published many scientific publications on marriage and family issues. They present the results of research carried out in such scientific disciplines as: theological sciences, biblical sciences, canon law, psychology, pedagogy, history, and philosophy. Family science students can also boast of considerable scientific activity.

Na istniejącym od 2001 r. Wydziale Teologicznym UŚ stale prowadzone są – obok dominujących teologicznych – badania nad rodziną. Ich intensywność wzrosła po uruchomieniu w 2009 r. kierunku studiów: nauki o rodzinie. Pracownicy Wydziału Teologicznego UŚ mają w swoim dorobku wiele publikacji naukowych dotyczących problematyki małżeńskiej i rodzinnej. Prezentują one rezultaty badań realizowanych w ramach takich dyscyplin naukowych jak: teologia, biblistyka, prawo kanoniczne, psychologia, pedagogika, historia, filozofia. Pokazną aktywnością naukową mogą także pochwalić się studenci kierunku: nauki o rodzinie.

Słowa kluczowe: Wydział Teologiczny UŚ, nauki o rodzinie, małżeństwo, rodzina

Keywords: Faculty of Theology US, family studies, marriage, family

Ćwierćwiecze funkcjonowania Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach wywarło istotny wpływ na życie społeczne Katowic, województwa śląskiego i całego naszego kraju. Jego owocem jest niewątpliwie

powstanie i rozwój nowego środowiska naukowego, skupionego na prowadzeniu badań z dziedziny nauk teologicznych. O ich wysokiej jakości świadczą chociażby wyniki dokonanej przez MNiSW oceny parametrycznej/ewaluacji; w dwóch ostatnich, ocenionych okresach (2013–2016 oraz 2017–2021) katowicka teologia otrzymała wysoką notę A¹. Niejako w cieniu działań ukierunkowanych na pogłębianie wiedzy teologicznej prowadzono na Wydziale Teologicznym, zresztą od samego początku jego istnienia, także badania z zakresu nauk o rodzinie. Warto przedstawić najważniejsze osiągnięcia związane z naukową refleksją nad małżeństwem i rodziną, którymi może poszczycić się środowisko akademickie Wydziału Teologicznego UŚ.

1. KONTEKST ROZWOJU BADAŃ NAD RODZINĄ NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UŚ

Zasadniczymi celami, dla których urzeczywistnienia utworzono na początku stulecia Wydział Teologiczny UŚ i dobrano odpowiedni skład kadrowy, było prowadzenie wartościowych badań teologicznych oraz kształcenie studentów – wśród nich alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego – na kierunku: teologia. Mogłoby wydawać się, że krok ten wykluczył jakąkolwiek nieteologiczną działalność badawczą, jednakże już od zarania istnienia Wydziału Teologicznego UŚ dorobek naukowy jego pracowników dotyczył także zagadnień małżeńskich i rodzinnych. Wyjaśnienie takiego stanu rzeczy musi uwzględnić dwa ważne czynniki. Po pierwsze, wielu teologów zatrudnionych na Wydziale Teologicznym UŚ badało kwestie wspólne dla teologii i nauk o rodzinie, a po drugie, pracownikami Wydziału stali się również przedstawiciele dyscyplin naukowych dla teologii pomocniczych, w tym filozofii, psychologii i pedagogiki.

Po kilku latach działalności władze Wydziału Teologicznego UŚ postanowiły poszerzyć jego ofertę dydaktyczną. Wybór padł na kierunek: nauki o rodzinie – w 2009 r. pierwsi studenci rozpoczęli naukę na studiach pierwszego stopnia, a w 2012 r. uruchomiono studia drugiego stopnia ze specjalnością: mediator i asystent rodziny². Warto dodać, że ówczesne przepisy obligowały jednostkę realizującą dany program studiów (zwany później programem kształcenia) do wypełnienia „minimum kadrowego”, czyli do wykazania, że zatrudnia ona pracowników naukowo-dydaktycznych ze stosownymi kompetencjami. Obok wymaganych tytułów i stopni naukowych osoby tworzące owo „minimum” musiały także posiadać wyrazisty dorobek publikacyjny związany z prowadzonym kierunkiem

¹ W pierwszym z tych okresów oceniano jednostki naukowe, w drugim – dyscypliny naukowe, a zatem ocenę A otrzymały w 2017 r. Wydział Teologiczny UŚ, a w 2022 r. Instytut Nauk Teologicznych UŚ.

² Por. M. Wójtowicz, *Historia kierunku studiów nauki o rodzinie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 228-233.

studiów. Warunek ten wskazywani corocznie pracownicy Wydziału Teologicznego UŚ w sposób niekwestionowany wypełniali w odniesieniu do teologii i nauk o rodzinie.

Działalność dydaktyczna i badawcza w zakresie nauk o rodzinie znalazła odzwierciedlenie również w strukturze Wydziału Teologicznego UŚ. Od roku akademickiego 2010/2011 do końca roku akademickiego 2019/2020 – po którym na Uniwersytecie Śląskim przestały istnieć jednostki wewnątrzwydziałowe – funkcjonował Zakład, a następnie Katedra Nauk o Rodzinie. W 2020 r. Katedra ta liczyła osiem osób (siedem zatrudnionych w wymiarze pełnego etatu i jedną w wymiarze jego połowy) reprezentujących rozmaite dyscypliny naukowe: trzy teologię, dwie psychologię, dwie pedagogikę i jedna filozofię.

W tym miejscu warto prześledzić osobliwe i pełne niespodziewanych zwrotów akcji losy nauk o rodzinie, które w strukturze nauki polskiej pojawiły się w 2011 r. Zostały wówczas uznane za dyscyplinę naukową i obok 12 innych (m.in. filozofii, historii, kulturoznawstwa, literaturoznawstwa) zaklasyfikowane do obszaru i dziedziny nauk humanistycznych³, co zaowocowało możliwością ukształtowania swoistych, charakterystycznych dla nowej dyscypliny podstaw prowadzonych badań nad małżeństwem i rodziną (przedmiot, metodologia, stosunek do innych dyscyplin) oraz zdobywania już nie tylko tytułów zawodowych licencjata i magistra, ale także stopni naukowych: doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu naukowego profesora. W konsekwencji w 2018 r. nadano w Polsce pierwszy stopień doktora nauk o rodzinie. Jednakże w tym samym roku, w ramach reformy szkolnictwa wyższego, zredukowano liczbę dyscyplin naukowych i nauki o rodzinie straciły swój dotychczasowy status. W 2022 r. nieoczekiwanie został on nie tylko przywrócony, ale i wzmocniony. Decyzją ministra edukacji i nauki wyodrębniono dziesięć dziedzin nauki, w tym dziedzinę nauk o rodzinie, która zawiera jedną dyscyplinę naukową – nauki o rodzinie⁴.

Należy nadmienić, że niestabilna sytuacja nauk o rodzinie w polskim systemie szkolnictwa wyższego oraz jej zależność od zmiennych uwarunkowań politycznych zdecydowanie nie sprzyjała i nadal nie sprzyja konsekwentnej strategii rozwoju Wydziału Teologicznego UŚ. Chociaż w ostatnich latach zatrudnieni zostali nowi pracownicy naukowo-dydaktyczni prowadzący badania nad rodziną, to władze Wydziału, być może roztropnie, wstrzymywały się ze zdecydowanymi staraniami (najpierw o uzyskanie uprawnień do prowadzenia studiów trzeciego stopnia, a obecnie o utworzenie Instytutu Nauk o Rodzinie UŚ i poddanie ewaluacji owej dyscypliny) ukierunkowanymi na strukturalne wzmocnienie na Uniwersytecie Śląskim ośrodka „familiologicznego”.

³ Por. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 września 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych*, § 1, załącznik.

⁴ Por. *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych*, § 1, załącznik.

Zamierzone tutaj systematyczne zestawienie rezultatów badań nad problematyką małżeńską i rodzinną realizowanych na Wydziale Teologicznym UŚ wymaga przyjęcia określonego kryterium porządkowania prezentowanych treści. Będzie nim dyscyplina naukowa – wyłączając nauki o rodzinie – najlepiej charakteryzująca przedmiotowo i metodologicznie przeprowadzone badania. Zostaną one zatem omówione zgodnie z powiązaniem z kolejnymi dyscyplinami pozostającymi w obrębie trzech aktualnie wyróżnionych dziedzin: nauk teologicznych, nauk społecznych oraz nauk humanistycznych. Należy przy tym zaznaczyć, że badania nad rodziną częstokroć mają charakter interdyscyplinarny⁵ i nie zawsze łatwo jest ustalić, z którą z dyscyplin naukowych ich związek jest najsilniejszy.

Następująco zostaną przedstawione najważniejsze rezultaty badań nad rodziną, uzyskane przez naukowców zatrudnionych na Wydziale Teologicznym UŚ: po zarysowaniu problematyki badawczej, podejmowanej przez daną osobę, wskazane będą jedynie wybrane publikacje zawierające omówienie efektów jej pracy naukowej. Trzeba zaznaczyć, że analiza kwestii rodzinnych jest obecna w dorobku kilkudziesięciu byłych i obecnych pracowników Wydziału Teologicznego UŚ oraz mieści się w kilkuset publikacjach naukowych. Szczegółowa prezentacja wszystkich prowadzonych przez niemal ćwierćwiecze badań znacznie przekroczyłaby ramy niniejszego opracowania.

2. BADANIA NAD RODZINĄ W DZIEDZINIE NAUK TEOLÓGICZNYCH

Jedną z dyscyplin naukowych w obrębie dziedziny nauk teologicznych są nauki teologiczne. Jak zostało to już zaznaczone, od początku istnienia Wydziału Teologicznego UŚ wielu zatrudnionych na nim teologów podejmowało badania nad rodziną. Przedstawione zostaną ich rezultaty osiągnięte w następujących subdyscyplinach teologicznych: teologii moralnej, katolickiej nauce społecznej, teologii dogmatycznej i teologii pastoralnej.

Nie powinna zdumiewać znacząca obecność problematyki „familiologicznej” w badaniach przedstawicieli teologii moralnej. Ponieważ ostatnie dekady wiążą się z istotnymi przemianami społecznymi, także współczesny kształt życia rodzinnego – chociaż zwykle cechujący się dużą bezwładnością, relatywnie mało podatny na pośpieszne modyfikacje – wciąż skłania do refleksji, w tym teologiczno-moralnej.

Imponujący dorobek naukowy ks. Alojzego Drożdża dotyczy wyjątkowo szerokiej tematyki, w której ramach poruszane są takie zagadnienia, jak np. aksjologiczny wymiar życia rodzinnego, uczciwość małżeńska czy autorytet ojca. Na szczególną

⁵ Por. G. Koszałka, M. Stopikowska, *Zakończenie*, w: *Nauki o rodzinie – tradycje i perspektywy edukacyjne*, red. G. Koszałka, M. Stopikowska, Gdańsk 2007, s. 381.

uwagę zasługuje analiza zagrożeń pojawiających się przed współczesną rodziną. Ksiądz A. Drożdż wskazywał na etyczny kontekst i prawdziwą naturę takich idei, jak permissywizm seksualny, afirmacja bezdzietności, *gender* czy antypedagogika⁶.

Badania ks. Antoniego Bartosza koncentrują się wokół kwestii bioetycznych (cierpienie, eutanazja, uporeczywa terapia, antykoncepcja) i działań duszpasterskich ukierunkowanych na kryzysowe sytuacje w życiu człowieka (opieka paliatywna, telefon zaufania, apostołstwo chorych). Bezpośrednio bądź pośrednio dotyczą zagadnień małżeńskich i rodzinnych. Należy uwzględnić również pionierskie badania nad seksualnością osób niepełnosprawnych. Teolog wskazuje, w świetle doktryny katolickiej, na właściwe rozumienie tej złożonej problematyki⁷.

Ksiądz Wojciech Surmiak ma w swoim dorobku wiele publikacji dotyczących bioetyki i etyki seksualnej. Warto jednak uwypuklić jego badania nad fenomenem miłości małżeńskiej w encyklice *Amoris laetitia* papieża Franciszka. Polski naukowiec dowodzi zarówno ciągłości papieskiego nauczania (Paweł VI, Jan Paweł II, Benedykt XVI), jak i jego aktualizacji w świetle współczesnego „katolickiego odczuwania” więzi małżeńskiej⁸.

Aleksandra Kłos-Skrzypczak prowadziła rozległe badania nad misją Kościoła katolickiego w Stanach Zjednoczonych, w tym ze szczególnym uwzględnieniem kwestii bioetycznych i rodzinnych. Trzeba także zwrócić uwagę na jej dociekania z wykorzystaniem metod empirycznych dotyczące zjawiska utraty dziecka w okresie prenatalnym. A. Kłos-Skrzypczak opisała przebieg procesu żałoby oraz wpływ doświadczenia straty na życie małżeńskie i rodzinne⁹.

Działania naukowe Ewy Szwarczyńskiej koncentrowały się wokół ideologii *gender*. W monografii poświęconej temu zagadnieniu¹⁰ umiejętnie połączyła analizę socjologiczną z oceną moralną badanego fenomenu, dokonaną z perspektywy personalistycznej. Ksiądz Tomasz Gwoździewicz podjął refleksję nad zagadnieniami bioetycznymi i wychowaniem moralnym. Przeprowadził także gruntowne badania dotyczące zjawiska sieroctwa, wskazując na konieczność uwzględnienia – obok narzucających się aspektów społecznych: socjologicznych, psychologicznych, pedagogicznych – również jego wymiaru duchowego¹¹.

Wśród szerokiej problematyki obecnej w publikacjach ks. Arkadiusza Wuwera, rozstrzyganej w duchu katolickiej nauki społecznej, znajdują się liczne wątki

⁶ Por. A. Drożdż, *Współczesne ludzkie pomysły na rodzinę*, w: *Rodzina miłością wielką* (?), red. W. Surmiak, Katowice 2014, s. 145-154; A. Drożdż, *Dzisiejsze ataki na małżeństwo i rodzinę*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 114-131.

⁷ Por. A. Bartoszek, *Seksualność osób niepełnosprawnych: studium teologicznomoralne*, Katowice 2009.

⁸ Por. W. Surmiak, *Miłość małżeńska w świetle Amoris laetitia papieża Franciszka*, w: „*Ita ad Ioseph*” (Rdz 41,55). Księga Jubileuszowa dla Księdza Józefa Kozyry w 75. rocznicę urodzin i 50. święceń kapłańskich, red. A. Malina, Katowice 2022, s. 260-275.

⁹ Por. A. Kłos-Skrzypczak, *The Impact of the Loss of a Child in the Prenatal Period on Marital and Family Life and the Religiosity of Women after Miscarriage*, „Religions” 11 (2023), s. 1-15.

¹⁰ Por. E. Szwarczyńska, *Genderowa rodzina. Perspektywa chrześcijańska*, Katowice 2018.

¹¹ Por. T. Gwoździewicz, *Sieroctwo jako problem społeczny i moralny*, Katowice 2020.

dotyczące życia rodzinnego. Można tutaj wymienić chociażby takie kwestie jak: ojcostwo, kobiecość, zaangażowanie społeczne, bezrobocie.

W gronie przedstawicieli teologii dogmatycznej badania „familiologiczne” prowadziła Anna Woźnica (Maliszewska), a dotyczyły one feministycznej teologii Elizabeth A. Johnson¹² i teologii niepełnosprawności. Odnośnie do tego drugiego zagadnienia A. Woźnica dowodzi, że nawet jednostkom z wysokim stopniem niepełnosprawności (głęboka oligofrenia) przysługuje pełnia człowieczeństwa¹³.

Teologiem pastoralnym, zatrudnionym na Uniwersytecie Śląskim, o bogatym dorobku w zakresie badań nad rodziną jest ks. Ireneusz Celary. Opublikował wiele tekstów dotyczących wychowania religijnego, domowego Kościoła i troski o osoby starsze. Gruntownie przeanalizował także funkcjonowanie duszpasterstwa rodzin wśród polskich emigrantów w Wiedniu¹⁴ i Niemczech¹⁵. Ksiądz Bogdan Biela badał – obok takich zagadnień jak: emigracja, twórczość ks. Franciszka Blachnickiego, istota domowego Kościoła – wpływ mediów na rodzinę¹⁶. Również muzykolog ks. Antoni Reginek podejmował w swoich publikacjach tematykę małżeńską i rodzinną¹⁷.

W obszarze katechetyki ks. Krzysztof Sosna badał przebieg procesu wychowania, zwłaszcza w odniesieniu do sfery moralnej i religijnej. Opublikował także wiele tekstów naukowych i książkowych pomocy katechetycznych dotyczących wychowania i katechizacji osób z niepełnosprawnością¹⁸. Nad tym ostatnim zagadnieniem prowadził badania również ks. Roman Buchta.

Drugą dyscypliną w omawianej dziedzinie nauk teologicznych jest biblistyka. Tematyka rodzinna znajduje się w publikacjach ks. Macieja Basiuka, specjalisty w zakresie teologii Starego Testamentu. Prowadził on badania m.in. nad zagadnieniem ojcostwa w odniesieniu do biblijnych postaci Abrahama i Dawida. Okazuje się, że odgrywana przez nich publiczna rola patriarchów narodu wybranego ściśle koresponduje z zaangażowaniem w wychowanie własnych dzieci, z dążeniem do ich dobra rozumianego jako realizacja woli Bożej¹⁹.

¹² Por. A. Maliszewska, *Kobieta wyzwolona: Maryja w teologii Elizabeth A. Johnson*, Katowice 2015.

¹³ Por. A. Woźnica, *W stronę antropologii inkluzywnej: głęboka niepełnosprawność intelektualna a człowieczeństwo: studium z zakresu katolickiej teologii niepełnosprawności*, Katowice 2019.

¹⁴ Por. I. Celary, *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Wiedniu w latach 1981-2010*, Wiedeń 2013.

¹⁵ Por. I. Celary, B. Biela, *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech w latach 2004–2019*, Katowice 2022.

¹⁶ Por. B. Biela, *Nauczanie Kościoła o mediach: kontekst rodzinny*, w: *Media w rodzinie w perspektywie pastoralno-społecznej*, red. I. Celary, G. Polok, Katowice 2018, s. 11-26.

¹⁷ Por. A. Reginek, *Przekaz teologii małżeństwa w kościelnych pieśniach ślubnych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 79-96.

¹⁸ Por. K. Sosna, *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością intelektualną do I Komunii Świętej?: nauczanie Kościoła i praktyczne porady dla osób przygotowujących dzieci do sakramentu Eucharystii*, Gniezno 2009.

¹⁹ Por. M. Basiuk, *Ojcostwo Abrahama w świetle tekstów patrystycznych*, „Verbum Vitae” 20 (2011), s. 207-221; tenże, *King David's Fatherhood – the Bright and Dark Sides*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 4 (2018), s. 447-461.

Badania nad rodziną prowadzone przez teologów zatrudnionych na Wydziale Teologicznym UŚ cechuje – pomimo łatwo zauważalnej różnorodności przedmiotowej i metodologicznej – jednolita perspektywa: traktowanie rodziny jako wyjątkowej wartości w wymiarze naturalnym i duchowym. Ową prawdę, wyrażoną chociażby przez Jana Pawła II w słowach: „małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości”²⁰, Kościół katolicki zawsze nieodmiennie głosił. Dorobek naukowców Wydziału Teologicznego UŚ wskazuje także na uświadomienie sobie przez nich idei i działań zagrażających właściwemu funkcjonowaniu współczesnej postaci życia rodzinnego.

3. BADANIA NAD RODZINĄ W DZIEDZINIE NAUK SPOŁECZNYCH I HUMANISTYCZNYCH

Trzem spośród 12 dyscyplin naukowych należących do nauk społecznych można przyporządkować badania nad rodziną prowadzone przez pracowników Wydziału Teologicznego UŚ, mianowicie: prawnu kanonicznego, psychologii i pedagogice. W takiej też kolejności zostaną omówione.

Ksiądz Andrzej Pastwa opublikował wiele tekstów obejmujących prawnokanoniczną analizę związku małżeńskiego. Badał m.in. wkład nauczania Jana Pawła II w pogłębienie rozumienia istoty małżeństwa²¹ i orzecznictwo Roty Rzymskiej pozwalające uściślić właściwe pojmowanie dobra małżonków²². Natomiast ks. Piotr Ryguła podjął refleksję nad prawem małżeńskim obowiązującym w Hiszpanii oraz specyfiką małżeństw mieszanych.

Badaniami dotyczącymi rozmaitych aspektów małżeństwa w ujęciu prawa kanonicznego zajmowała się także Monika Gwóźdź, w tym kwestią fundamentów rozumienia małżeństwa w Kościołach: rzymskokatolickim i ewangelickich²³. Opublikowała ponadto teksty naukowe na temat przygotowania do małżeństwa, naturalnych metod rozpoznawania płodności oraz wychowania dzieci. Ksiądz Rafał Dappa prowadził natomiast badania nad wieloma elementami procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa²⁴.

Wydział Teologiczny UŚ można też uznać za ważny ośrodek psychologicznych studiów nad małżeństwem i rodziną. Ksiądz Henryk Krzysteczko, wykorzystując metody empiryczne, badał zagadnienia: wolontariat na rzecz rodziny²⁵,

²⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981), 1.

²¹ Por. A. Pastwa, „Przymierze miłości małżeńskiej”: *Jana Pawła II idea małżeństwa kanonicznego*, Katowice 2009.

²² Por. A. Pastwa, *Dobro małżonków: identyfikacja elementu ad validitatem w orzecznictwie Roty Rzymskiej*, Katowice 2016.

²³ Por. M. Gwóźdź, *Przymierze: fundamentalne założenia prawodawstwa małżeńskiego Kościoła rzymskokatolickiego i Kościołów ewangelickich*, Katowice 2019.

²⁴ Por. R. Dappa, *Duchowny jako świadek w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale: ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim” 2 (2015), s. 73-84.

²⁵ Por. H. Krzysteczko, *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim*, Katowice 2002.

poradnictwo rodzinne, ojcostwo. Weronika Juroszek analizowała kwestie małżeńskie (wybór małżonka, relacje z teściami) i wychowawcze (style przywiązania, postawy rodzicielskie). Opublikowała także wyniki nowatorskich badań nad małżeństwami w kryzysie, które to małżeństwa poddały się procesowi mediacji²⁶.

Monika Kornaszewska-Polak zajmowała się naukowo różnorodnymi aspektami funkcjonowania związków romantycznych: przywiązaniem, osamotnieniem, emocjonalnością²⁷. Poza tym koordynowała szeroko zakrojone badania empiryczne (szczególnie istotne dla rzetelnej realizacji programu kształcenia studiów drugiego stopnia na kierunku: nauki o rodzinie) nad praktyką asystentury rodziny²⁸. Problematykę tę badał również Marek Kuźnik²⁹.

W obszarze pedagogiki tematyka rodzinna jest zwykle wyrażenie reprezentowana. Mariola Kozubek wszechstronnie badała wychowawczy aspekt duchowości Ruchu Focolari i jego założycielki Chiary Lubich³⁰. Opublikowała także teksty naukowe dotyczące pedagogiki starości i metody Service-Learning. Badania Leokadii Szymczyk skupiły się na pedagogice specjalnej (dziecko przewlekłe chore, resocjalizacja nieletnich) i aksjologicznym wymiarze wychowania³¹. Paulina Puszcz badała rozmaite fenomeny pedagogiczne metodą narracyjną³².

Odnosnie do nauk humanistycznych naukowcy zatrudnieni na Wydziale Teologicznym UŚ podjęli pracę badawczą nad problematyką rodzinną w ramach dwóch dyscyplin naukowych: historii i filozofii. Ksiądz Wincenty Myszor, wybitny patrolog, organizator i pierwszy dziekan Wydziału Teologicznego UŚ, opisał i skomentował kształt życia rodzinnego w pierwszych wiekach chrześcijaństwa³³. Również ks. Andrzej Uciecha badał uwarunkowania wychowawcze (rola ojca, stosunek do niepełnosprawności) w tym samym okresie, zwłaszcza na podstawie pism Jana Chryzostoma³⁴.

²⁶ Por. W. Juroszek, *Psychopedagogiczne uwarunkowania odroczenia decyzji o rozwodzie: porównanie małżonków rozwodzących się i zawieszających postępowanie rozwodowe*, Katowice 2019.

²⁷ Por. M. Kornaszewska-Polak, *Emocje i płeć: studium dynamiki zaangażowania i dystansowania w związkach romantycznych*, Katowice 2020.

²⁸ Por. *Asystentura rodziny: teoria, badania, praktyka*, red. M. Kornaszewska-Polak, Sosnowiec 2016.

²⁹ Por. M. Kuźnik, *Szanse i ograniczenia modeli pracy asystenta rodziny*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 198-211.

³⁰ Por. M. Kozubek, *Miłość jako podstawowa dynamika wychowania w rodzinie w ujęciu Chiary Lubich: wybrane aspekty*, „Paedagogia Christiana” 43 (2019), s. 365-400.

³¹ Por. L. Szymczyk, *Rola rodziny w rozwijaniu systemu wartości*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1 (2017), s. 7-20.

³² Por. P.M. Puszcz, A.M. Kalus, E. Mazurek, *Biograficzne uczenie się ról rodzicielskich matek*, „Family Forum” 13 (2023), s. 85-107.

³³ Por. W. Myszor, *Chrześcijaństwo w Cesarstwie Rzymskim II i III wieku. Wybrane zagadnienia życia społecznego*, Katowice 2005, s. 148-218.

³⁴ Por. A. Uciecha, *Wpływ „gawiedzi” w procesie wychowania według św. Jana Chryzostoma, w: Teoretyczny i praktyczny wymiar sprawności moralnych w wychowaniu*, red. I. Jazukiewicz, Szczecin 2015, s. 197-209.

Filozoficzne analizy wielu fenomenów związanych z życiem rodzinnym prowadził Marek Wójtowicz. Zajmował się zagadnieniami: męskości, przebaczenia, uczciwości małżeńskiej i błędu w wychowaniu. Badał też związki pomiędzy współczesnymi koncepcjami antropologicznymi a wynikającymi z nich wizjami małżeństwa i rodziny³⁵. Liczne publikacje ks. Witolda Kani i dotyczą natomiast kwestii bioetycznych (kryteria śmierci mózgowej, uporczywa terapia, testament życia), a także przebaczenia. Przykuwa uwagę jego tekst przybliżający zagrożenia dla funkcjonowania rodziny, wynikające z fałszywie rozumianej idei postępu³⁶.

Cechą charakterystyczną opisanych badań nad małżeństwem i rodziną, zrealizowanych w ramach dyscyplin społecznych i humanistycznych, jest ich bazowanie na wyrazistych założeniach antropologicznych i aksjologicznych. Wśród nich należy wymienić uznanie istnienia obiektywnej prawdy o rzeczywistości, afirmację życia osoby ludzkiej od poczęcia do naturalnej śmierci, integralne rozumienie człowieka, upatrywanie w miłości ukierunkowanej na dobro drugiego jedynej drogi pełnego samourzeczywistnienia jednostki. W tym horyzoncie nierozzerwalna więź małżeńska oraz rodzina, której członkowie dążą do wzajemnego służenia sobie i tworzenia osobowej wspólnoty, stają się wartościami o fundamentalnym znaczeniu. Zadaniem nauk o rodzinie jest odsłanianie i uzasadnianie tych prawd, a także zapewnianie teoretycznych podstaw właściwym działaniom zorientowanym na wsparcie rodziny.

4. AKTYWNOŚĆ BADAWCZA STUDENTÓW WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UŚ

Środowisko naukowe uczelni tworzą nie tylko jej pracownicy naukowcy i dydaktyczni, lecz również studenci. Ich aktywność badawczą można podzielić na obowiązkową i dodatkową. Studenci kierunku: nauki o rodzinie znajdują na Wydziale Teologicznym UŚ odpowiednie możliwości realizowania obu form rozwoju naukowego.

Praca naukowa studenta jest istotnym elementem każdego programu kształcenia w ramach szkoły wyższej. Dotyczy to szczególnie kierunków o profilu ogólnoakademickim, a taki właśnie charakter mają studia pierwszego i drugiego stopnia na kierunku: nauki o rodzinie na Wydziale Teologicznym UŚ. Konkretnym efektem badań studenta – prowadzonych oczywiście pod opieką promotora: doświadczonego naukowca zatrudnionego na Wydziale Teologicznym UŚ – jest praca dyplomowa. W latach 2012–2024 takich prac zawierających rezultaty badań nad małżeństwem i rodziną, pozytywnie ocenionych przez promotora

³⁵ Por. M. Kornaszewska-Polak, M. Gwóźdź, M. Wójtowicz, L. Szymczyk, *Kondycja współczesnej rodziny – ujęcie interdyscyplinarne*, Katowice 2021, s. 17-46.

³⁶ Por. W. Kania, *Życie rodzinne w świetle idei postępu*, w: *Rodzina miłością wielką (?)...*, s. 246-260.

i recenzenta, powstało więcej niż pół tysiąca (ponad 300 na studiach pierwszego stopnia i ponad 200 na studiach drugiego stopnia).

Ponadprogramowa praca naukowa studenta zwykle wiąże się z jego przynależnością do kół naukowych. Na Wydziale Teologicznym UŚ prężnie działa Studenckie Koło Naukowe Nauk o Rodzinie „Pro”. Obok szerokiej działalności szkoleniowej (warsztaty, wyjazdy studyjne) i organizacyjnej (konferencje naukowe, wykłady zaproszonych gości) daje ono studentom nauk o rodzinie okazję do włączania się w projekty naukowe pracowników Wydziału Teologicznego UŚ i prowadzenia samodzielnych badań naukowych. Rezultaty owej aktywności zaowocowały wieloma publikacjami, w tym w formie rozdziałów pracach zbiorowych, których autorami byli wyłącznie albo w większości studenci Wydziału Teologicznego UŚ³⁷.

Stosunkowo nowym zjawiskiem charakterystycznym dla dydaktyki szkoły wyższej w Polsce jest opieka tutorska nad studentem. Choć na Uniwersytecie Śląskim nie stała się dotychczas elementem programów kształcenia, była realizowana na wielu jego wydziałach. Również pracownicy Wydziału Teologicznego UŚ włączyli się w rozmaite inicjatywy obejmujące indywidualną pracę ze studentem metodą tutoring, w tym w program „Tutoring dla najlepszych studentów UŚ”, realizowany w latach 2018–2019, oraz w projekt MNiE „Mistrzowie dydaktyki” (2020–2023). Badania prowadzone w ramach opieki tutorskiej przyniosły znaczące rezultaty. Uwzględniając jedynie problematykę rodzinną, studenci Wydziału Teologicznego UŚ objęci tutoringiem opublikowali około 10 artykułów naukowych oraz wystąpili z referatem na co najmniej trzech konferencjach naukowych.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na funkcjonowanie periodyku, jakim jest internetowe czasopismo studentów Wydziału Teologicznego UŚ: „Silesia Superior”. To półrocznik zawierający publikacje studentów i doktorantów, mające charakter naukowy i popularnonaukowy. W latach 2012–2024 ukazały się 23 zeszyty czasopisma. Zgodnie z prowadzonymi na Wydziale Teologicznym UŚ kierunkami studiów dominują w nich teksty o tematyce teologicznej i rodzinnej. Analiza ilościowa wskazuje, że spośród 135 artykułów³⁸ zamieszczonych w „Silesia Superior” aż 76 (56% całości) dotyczy małżeństwa i rodziny, co świadczy o dużej aktywności naukowej studentów nauk o rodzinie, znacznie wykraczającej poza wymogi wynikające z programu kształcenia.

³⁷ Można wyliczyć tutaj następujące publikacje: *Grunt to dobra rodzina*, red. W. Pieja, P. Pawłowska, A. Skruszewicz, Katowice 2012, *Wołanie o prawdziwy szacunek dla rodziny*, red. P. Pawłowska, A. Skruszewicz, Katowice 2013, *Dialog w perspektywie mikrostruktur społecznych: ujęcie interdyscyplinarne*, red. A. Kłos-Skrzypczak, Katowice 2019.

³⁸ W obliczeniach nie uwzględniono innych zamieszczonych w czasopiśmie rodzajów tekstów, takich jak recenzje, sprawozdania, tłumaczenia.

UWAGI KOŃCOWE

Reasumując przedstawione treści, trzeba stwierdzić, że na Wydziale Teologicznym UŚ prowadzono w omawianym okresie intensywne badania nad problematyką małżeńską i rodzinną. Jest to wynik indywidualnych zainteresowań badawczych sporej części naukowców reprezentujących zarówno nauki teologiczne, jak i dla teologii pomocnicze, zatrudnionych na Wydziale Teologicznym UŚ, a także realizacji zadań dydaktycznych w odniesieniu do studentów nauk o rodzinie, gdyż wiele tych zadań ma charakter naukowy. Można być pewnym, że owe badania będą kontynuowane, ponieważ dotyczą kwestii niezwykle istotnych teoretycznie, intelektualnie frapujących. Rzetelna wiedza o rodzinie warunkuje również właściwą realizację tak ważnych elementów praktyki społecznej, jak: przygotowanie do małżeństwa, wychowanie w rodzinie, polityka prorodzinna, pomoc rodzinom dysfunkcyjnym. Trudno wyobrazić sobie, aby w przewidywalnej przyszłości zagadnienia związane z rodziną utraciły swój wyjątkowo doniosły charakter.

BIBLIOGRAFIA

- Asystentura rodziny: teoria, badania, praktyka*, red. M. Kornaszewska-Polak, Sosnowiec 2016.
- Bartoszek A., *Seksualność osób niepełnosprawnych: studium teologicznomoralne*, Katowice 2009.
- Basiuk M., *King David's Fatherhood – the Bright and Dark Sides*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 4 (2018), s. 447-461.
- Basiuk M., *Ojcostwo Abrahama w świetle tekstów patrystycznych*, „Verbum Vitae” 20 (2011), s. 207-221.
- Biela B., *Nauczanie Kościoła o mediach: kontekst rodzinny*, w: *Media w rodzinie w perspektywie pastoralno-społecznej*, red. I. Celary, G. Polok, Katowice 2018, s. 11-26.
- Celary I., Biela B., *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech w latach 2004–2019*, Katowice 2022.
- Celary I., *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Wiedniu w latach 1981–2010*, Wiedeń 2013.
- Dappa R., *Duchowny jako świadek w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale: ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim” 2 (2015), s. 73-84.
- Dialog w perspektywie mikrostruktur społecznych: ujęcie interdyscyplinarne*, red. A. Kłos-Skrzypczak, Katowice 2019.
- Drożdż A., *Dzisiejsze ataki na małżeństwo i rodzinę*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 113-133.

- Drożdż A., *Współczesne ludzkie pomysły na rodzinę*, w: *Rodzina miłością wielka (?)*, red. W. Surmiak, Katowice 2014, s. 144-161.
- Grunt to dobra rodzina*, red. W. Pieja, P. Pawłowska, A. Skruszewicz, Katowice 2012.
- Gwoździewicz T., *Sieroctwo jako problem społeczny i moralny*, Katowice 2020.
- Gwóźdź M., *Przymierze: fundamentalne założenia prawodawstwa małżeńskiego Kościoła rzymskokatolickiego i Kościołów ewangelickich*, Katowice 2019.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Juroszek W., *Psychopedagogiczne uwarunkowania odroczenia decyzji o rozwodzie: porównanie małżonków rozwodzących się i zawieszających postępowanie rozwodowe*, Katowice 2019.
- Kania W., *Życie rodzinne w świetle idei postępu*, w: *Rodzina miłością wielka (?)*, red. W. Surmiak, Katowice 2014, s. 246-260.
- Kłos-Skrzypczak A., *The Impact of the Loss of a Child in the Prenatal Period on Marital and Family Life and the Religiosity of Women after Miscarriage*, „Religions” 11 (2023), s. 1-15.
- Kornaszewska-Polak M., *Emocje i płeć: studium dynamiki zaangażowania i dystansowania w związkach romantycznych*, Katowice 2020.
- Kornaszewska-Polak M., Gwóźdź M., Wójtowicz M., Szymczyk L., *Kondycja współczesnej rodziny – ujęcie interdyscyplinarne*, Katowice 2021, s. 17-46.
- Koszalka G., Stopikowska M., *Zakończenie*, w: *Nauki o rodzinie – tradycje i perspektywy edukacyjne*, red. G. Koszalka, M. Stopikowska, Gdańsk 2007, s. 377-381.
- Kozubek M., *Miłość jako podstawowa dynamika wychowania w rodzinie w ujęciu Chiary Lubich: wybrane aspekty*, „Paedagogia Christiana” 43 (2019), s. 365-400.
- Krzysteczko H., *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim*, Katowice 2002.
- Kuźnik M., *Szanse i ograniczenia modeli pracy asystenta rodziny*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 198-211.
- Maliszewska A., *Kobieta wyzwolona: Maryja w teologii Elizabeth A. Johnson*, Katowice 2015.
- Myszor W., *Chrześcijananie w Cesarstwie Rzymskim II i III wieku. Wybrane zagadnienia życia społecznego*, Katowice 2005.
- Pastwa A., *Dobro małżonków: identyfikacja elementu ad validitatem w orzecznictwie Roty Rzymskiej*, Katowice 2016.
- Pastwa A., „Przymierze miłości małżeńskiej”: *Jana Pawła II idea małżeństwa kanonicznego*, Katowice 2009.
- Puszcz P.M., Kalus A.M., Mazurek E., *Biograficzne uczenie się ról rodzicielskich matek*, „Family Forum” 13 (2023), s. 85-107.
- Reginek A., *Przekaz teologii małżeństwa w kościelnych pieśniach ślubnych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 49,1 (2016), s. 79-96.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych.*

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 września 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych.*
- Sosna K., *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością intelektualną do I Komunii Świętej?: nauczanie Kościoła i praktyczne porady dla osób przygotowujących dzieci do sakramentu Eucharystii*, Gniezno 2009.
- Surmiak W., *Miłość małżeńska w świetle Amoris laetitia papieża Franciszka*, w: „*Ite ad Ioseph*” (Rdz 41,55). *Księga Jubileuszowa dla Księdza Józefa Koziry w 75. rocznicę urodzin i 50. święceń kapłańskich*, red. A. Malina, Katowice 2022, s. 260-277.
- Szwarczyńska E., *Genderowa rodzina. Perspektywa chrześcijańska*, Katowice 2018.
- Szymczyk L., *Rola rodziny w rozwijaniu systemu wartości*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 1 (2017), s. 7-20.
- Uciecha A., *Wpływ „gawiedzi” w procesie wychowania według św. Jana Chryzostoma*, w: *Teoretyczny i praktyczny wymiar sprawności moralnych w wychowaniu*, red. I. Jazukiewicz, Szczecin 2015, s. 197-209.
- Wołanie o prawdziwy szacunek dla rodziny*, red. P. Pawłowska, A. Skruszewicz, Katowice 2013.
- Woźnica A., *W stronę antropologii inkluzywnej: głęboka niepełnosprawność intelektualna a człowieczeństwo: studium z zakresu katolickiej teologii niepełnosprawności*, Katowice 2019.
- Wójtowicz M., *Historia kierunku studiów nauki o rodzinie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 49,1 (2016), s. 226-236.

Ks. Przemysław Sawa

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-5634-3078

MIEJSCE TEOLOGII DUCHOWOŚCI WŚRÓD NAUK TEOLOGICZNYCH I W STRUKTURZE KSZTAŁCENIA

*THE PLACE OF THEOLOGY OF SPIRITUALITY AMONG THE
THEOLOGICAL SCIENCES AND THE STRUCTURE OF EDUCATION*

ABSTRACT:

The article shows the specificity of the theology of spirituality in its structure as a theological sub-discipline and its links with other areas of theology. Central to the text is a review of structural solutions in ecclesiastical universities and (Catholic) theological faculties in the world and in Poland regarding the positioning of the theology of spirituality in the organisation of research and didactics, both in basic, undergraduate (Canonical Bachelor) and doctoral studies in theology, as well as in other forms of education. The research carried out leads to conclusions: the theology of spirituality needs to interact with other theological sub-disciplines and the extra-theological human and cultural sciences. At the same time, a solid study of the theology of spirituality serves the life and renewal of the Church.

Artykuł ukazuje specyfikę teologii duchowości w jej strukturze jako subdyscypliny teologicznej i jej powiązania z innymi obszarami teologii. Kluczowy dla tekstu jest przegląd rozwiązań strukturalnych na uniwersytetach kościelnych i wydziałach teologicznych (katolickich) w świecie i Polsce odnośnie do umiejscowienia teologii duchowości w organizacji badań i dydaktyki, zarówno na studiach podstawowych, licencjackich (licencjat kanoniczny) i doktoranckich z teologii, jak i w innych formach kształcenia. Ostateczne przeprowadzone badania prowadzą do wniosków: teologia duchowości potrzebuje współdziałania z innymi subdyscyplinami teologicznymi i nie teologicznymi zajmującymi się człowiekiem i kulturą. Solidne studium teologii duchowości służy życiu i odnowie Kościoła.

Słowa kluczowe: teologia duchowości, wydziały teologiczne, kształcenie teologiczne, dyscypliny teologiczne

Keywords: theology of spirituality, theological faculties, theological education, theological disciplines

Jedną z młodszych subdyscyplin nauk teologicznych jest teologia duchowości. Stanowi ważną przestrzeń badań naukowych służących Kościołowi i jego duszpasterstwu. Chodzi przecież o naukowe opisanie doświadczenia religijnego, zarówno w wymiarze historycznym, jak i systematycznym. Nie jest więc jedynie upowszechnieniem szeroko rozumianej duchowości, ale teologicznym nad nią namysłem. Tak teologia duchowości współgra z teologią praktyczną i teologią systematyczną.

W tym kontekście warto postawić następujące pytania: jakie miejsce zajmuje teologia duchowości w całości nauk teologicznych? Jakie jest najlepsze rozwiązanie w umiejscowieniu teologii duchowości w strukturze kształcenia teologicznego? Odpowiedzi na postawione kwestie badawcze można udzielić, analizując metateologię (naukę o teologii), wewnętrzne powiązania subdyscyplin teologicznych, *ratio studiorum* z teologii oraz przyglądając się rozwiązaniom strukturalnym na zagranicznych i rodzimych wydziałach teologicznych. Ukazana zostanie również perspektywa realizowana w ramach Wydziału Teologicznego UŚ, obchodzącego w 2025 r. 25-lecie istnienia.

1. CHARAKTER TEOLOGII DUCHOWOŚCI

Mówiąc o miejscu teologii duchowości w systemie nauk teologicznych, należy we właściwy sposób rozumieć samą teologię i odpowiednio zdefiniować duchowość. Dopiero wtedy okaże się możliwe rozpoznanie charakteru naukowego teologii duchowości i jej miejsca w służbie Kościołowi.

Teologia jako nauka

Teologia wyjaśnia treści wiary chrześcijańskiej na bazie rozumu nią oświeconego. Trafnie wyraża to łaciński termin: *scientia fidei*. Nie można jej interpretować jako artykulacji wierzeń, ale należy postrzegać ją jako konkretny system rozumowania. Dlatego wbrew pooświeceniowym redukcjonizmom trzeba w niej widzieć naukę mającą wszelkie przymioty naukowości, zatem mającą jasno określony przedmiot badań, metodologię, język. Przedmiotem jest Objawienie Boże i jego odczytywanie przez Kościół prowadzony na przestrzeni wieków przez Ducha Świętego. Badania te mają określoną metodologię: od systematycznego studium źródeł objawienia przez rozumową refleksję nad zebranymi danymi aż do sformułowania wniosków. Jednocześnie funkcjonują różnorakie modele uprawiania teologii: historyczny (badanie empirycznych faktów chrześcijaństwa), pozytywny (z uwzględnieniem filozofii, kultury, mentalności), spekulatywny, tj. systemowy (interpretacja danych, tworzenie całościowej syntezy, uwzględnienie filozoficznego sposobu myślenia) oraz systemowo-personalistyczny (stawianie

w centrum osoby i relacji człowieka z Bogiem)¹. Jak zauważa ks. Jan Słomka, w poprawności badań teologicznych konieczne jest branie pod uwagę aktualnego stanu wiedzy w danej kwestii, logiczność rozumowania i szacunek do autora tekstu, z uwzględnianiem epoki, języka, stylu². Jednocześnie należy dostrzegać konkretne drogi teologicznego poznania: apofatyczną (więcej można rzec o tym, jaki Bóg nie jest), katafatyczną (o Bogu można powiedzieć konkretnie), odgórną (wyjście od Objawienia), oddolną (wyjście od świata), fenomenologiczną (badanie słów i „zbudowanego” języka, dystans wobec założeń wstępnych, uchwycenie istoty tego, co bezpośrednio dane), hermeneutyczną (interpretacja wewnątrz wspólnoty i uwarunkowań) itd. Do tego konieczny jest odpowiedni język: nawiązujący do Biblii, precyzyjny, ujednolicający znaczenie, spójny z całym systemem teologicznym.

Cechę specyficzną teologii stanowi konieczność wiary i jej eklezjalny charakter. Wiara badacza jest istotna w celu niesprowadzania badań do refleksji religioznawczej. Dlatego nie każda wypowiedź o Bogu, doświadczeniu religijnym czy prawdach wiary jest teologiczna. Teolog powinien najpierw wzbudzić w sobie akt wiary, czyli przyjąć rozumem i wolą to, co Bóg objawia Kościołowi i w związku z tym jemu samemu: „Z uwagi na to, że wiara jest światłem, wzywa nas, by się w nią zagłębiać, badać coraz bardziej rozjaśniany przez nią horyzont, aby lepiej poznać to, co kochamy. Z tego pragnienia rodzi się teologia chrześcijańska”³.

Teologia nie jest zatem wiedzą o chrześcijaństwie, ale refleksją rozumową (naukową) nad Objawieniem jako związana z Bogiem (trwająca w relacji z Bogiem). Oczywiście nie wyklucza to obiektywności, ale nie realizuje się ona niejako „na zewnątrz”, lecz urzeczywistnia się w samym centrum wiary. Stąd konieczny jest aspekt kościelny: żeby była sobą, teologia potrzebuje eklezjalności. Z tego powodu teolog pozostaje zakorzeniony w wierze konkretnego Kościoła czy wspólnoty kościelnej; konfesyjność jest integralna dla natury teologii. Nie da się bowiem uprawiać teologii bez kontekstu eklezjalnego będącego podmiotem wiary, ale także bez przeznaczenia badań, gdyż służą one spólnocie ochrzczonych. Tylko wtedy teologia ma sens. Trafnie ujął to papież Franciszek:

Ponadto teologia podziela eklezjalną formę wiary; jej światło jest światłem wierzącego podmiotu, którym jest Kościół. Oznacza to z jednej strony, że teologia ma służyć wierze chrześcijan, [...]. Ponadto [...] nie uważa Magisterium Papieża i zjednoczonych z nim biskupów za coś zewnętrznego, za ograniczenie swej wolności, lecz przeciwnie, za jeden ze swych elementów wewnętrznych, konstytutywnych, ponieważ Magisterium zapewnia kontakt z pierwotnym źródłem, daje więc pewność, że czerpie się ze Słowa Chrystusa w jego pełni⁴.

¹ Por. C.S. Bartnik, *Metodologia teologii dogmatycznej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 165-173.

² J. Słomka, *Wprowadzenie do teologii katolickiej*, Katowice 2018, s. 74.

³ Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (2013), 36.

⁴ Tamże.

Dlatego w teologii chodzi o Objawienie, a jego centralnym punktem jest Jezus Chrystus. Z tego powodu teologia nie zajmuje się księgą jako księgą, gdyż chrześcijaństwo nie stanowi religii księgi, lecz drogą z Osobą; nie chodzi o sam tekst, ale o rozmowę z Bogiem zapraszającym do relacji. Zatem teologia zakłada życie duchowe badacza.

Związek teologii z życiem wiarą u chrześcijan przejawia się jeszcze w zachowaniu wiary we właściwym kształcie. Trafnie ujął to ks. J. Słomka: „Opasłe dzieła teologów raczej nie mają wielkiej mocy nawracania, ale bez teologii wiara marnieje, nie tyle umiera, ile zachwaszcza się i wyradza w zabobon. Teologia jest niezbędna w nieustannym dziele oczyszczania wiary”⁵. Jednocześnie konieczne jest powiązanie uprawiania teologii z duchowością. Tradycyjny wykład neoscholastyczny domaga się uzupełnienia przez teologię patrystyczną, monastyczną, afektywną, mistyczną, liturgiczną, mistagogiczną, pastoralną i duchowości⁶.

Duchowość (chrześcijańska)

Drugim komponentem terminu: teologia duchowości jest właśnie: duchowość. Samo pojęcie jawi się jako wieloznaczne, gdyż odnosi się do aktywności człowieka związanych z wewnętrznymi stanami, aspiracjami i pragnieniami. Niezależnie od religii, wyznania czy nawet ateizmu duchowość można zdefiniować jako „zespół postaw mających odniesienie intelektualno-poznawcze, emocjonalno-wartościujące i behawioralne”⁷, wiążący się z tym, co kształtuje człowieka. W klasycznym ujęciu trzeba wymienić sferę biologiczną, cechy nabyte przez kontakty społeczne i rozum. Współczesne spojrzenie na człowieka dorzuca jeszcze czynniki dziedziczne, wrodzone, gatunkowe i wychowawcze. Celem istnienia jest osiągnięcie pełni człowieczeństwa. Działania w tej sferze można nazwać duchowością. Analizując to, niezależnie od religijnego wątku wylicza się wśród cech duchowości: rozumność, umiejętność wartościowania, twórczość i działanie, odpowiedzialność, otwarcie na progres, co zakłada jakąś formę ascezy, czyli pracę nad sobą. Nieocenione znaczenie mają w tym procesie inne osoby, zwłaszcza autorytety, twórcy kultury, filozofowie, społecznicy.

Duchowość chrześcijańska, oprócz wskazanych, uniwersalnych komponentów, zakłada fundamentalną podstawę i perspektywę: istnienie i działanie Boga. O ile nieisteistyczna sytuuje cele rozwoju wewnątrz przyrodzonego świata, o tyle teistyczna widzi je w transcendencji, a chrześcijańska w Trójjedynym Bogu, Jego Objawieniu i działaniu. Ważne znaczenie ma wpływ innych wierzących, świadectwo świętych i życie Kościoła. Wobec tego duchowość chrześcijańska zakłada wiarę będącą „postawą człowieka wobec całej rzeczywistości, niedającą

⁵ J. Słomka, *Wprowadzenie do teologii katolickiej*, s. 14.

⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, 482.

⁷ M. Chmielewski, *Duchowość*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 229.

się sprowadzić do wiedzy [...], nadaniem sensu, bez którego nie znalazłby człowiek dla siebie miejsca na świecie, sensu, jaki tkwi u podstawy ludzkich obliczeń i działań”⁸. Centrum stanowi prawda o Trójcy Świętej i bogoczości człowieka Syna Bożego. Wynika z niej konieczność relacyjności (między Bogiem i człowiekiem oraz między ludźmi), a także współlistnienia wymiaru duchowego i cielesnego⁹, co można określić jako model inkarnacyjny. Ponadto należy jeszcze uwzględniać działanie łaski zakładającej naturę i ją doskonalącej.

Teologia duchowości

Teologia duchowości jest nauką teologiczną refleksją nad duchowym życiem człowieka, doświadczeniem i dynamiką duchowego rozwoju. Do obecnego rozumienia tej dyscypliny Kościół dochodził przez stulecia. Już w starożytności funkcjonował termin: teologia mistyczna, a chodziło tutaj o wiedzę na temat życia wewnętrznego w powiązaniu z doświadczeniem mistycznym. Zasadniczo jednak od średniowiecza aż do połowy XVIII w. funkcjonowało pojęcie: „teologia ascetyczna i mistyczna”, a ostatecznie utrwalił się podział na dwa traktaty. Jednocześnie coraz bardziej umiejscawiano je w obszarze szeroko rozumianej teologii moralnej. Z czasem upowszechnił się termin: „teologia życia wewnętrznego”, a współcześnie najczęściej mówi się o: „teologii duchowości”.

W celu zrozumienia charakteru tej dyscypliny potrzebne jest określenie jej przedmiotu i źródeł. Przedmiot materialny to duchowość i życie wewnętrzne człowieka. Termin: „duchowość” bardziej wyraża podmiot doświadczający zjednoczenia z Bogiem, a sformułowanie: życie duchowe – przedmiot doświadczania, czyli to, co przeżywa człowiek wierzący w Jezusa Chrystusa. Przedmiotem formalnym jest natomiast badanie samego doświadczenia duchowego, zwłaszcza w wymiarze afektywnym, z uwzględnianiem nauczania Kościoła. Co do źródeł, oprócz ogólnoteologicznych (Biblia, Magisterium i Tradycja Kościoła, zwyczajne nauczanie), należy wyróżnić własne, tzn. nieformalne (autobiografie, listy, inne teksty wierzących) i formalne pośrednie (np. hagiografie, biografie, opracowania)¹⁰.

Wskazane wyżej komponenty naukowości są kluczowe dla badań nad duchowością. W związku z tym następuje ścisła korelacja z innymi obszarami teologii. Za priorytetowe uchodzi powiązanie z naukami biblijnymi i historią Kościoła. Biblia jako spisane słowo Boże stanowi źródło dla doświadczeń duchowych i opisanie duchowych procesów zachodzących w wierzącym człowieku. Nauki biblijne, niosąc ze sobą właściwą egzegezę i pogłębienie rozumienia tekstu natchnionego, umożliwiają właściwą analizę ich i wewnętrznych zjawisk. Historia Kościoła pozwala na poznanie „wachlarza” doświadczeń duchowych wierzących kolejnych pokoleń, co

⁸ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowska, Kraków 1996, s. 42, 62.

⁹ „[...] w Nim natura ludzka została przyjęta, a nie odrzucona, tym samym także w nas została wyniesiona do wysokiej godności”. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, 22.

¹⁰ M. Chmielewski, *Teologia duchowości*, w: *Leksykon duchowości...*, s. 880-881.

ułatwia rozpoznanie mechanizmów i etapów rozwoju duchowości chrześcijańskiej, także w kontekście kulturowych, społecznych i historycznych uwarunkowań.

Teologia duchowości wiąże się nierozdzielnie z teologią systematyczną. Teologia fundamentalna pomaga w szukaniu uzasadnienia chrześcijaństwa, a przez to aktywności duchowych. Teologia dogmatyczna umożliwia ocenę doktrynalnej poprawności duchowych zjawisk i procesów. Teologia moralna natomiast umiejscawia rozwój życia duchowego w kontekście powinności osób ochrzczonych wobec Boga i samodoskonalenia się człowieka.

Wreszcie teologia praktyczna. Teologia liturgiczna przynosi ze sobą zrozumienie duchowości przełożonej na porządki liturgiczne, w których oficjalnie wyraża się wiara Kościoła. Prawo kanoniczne, opisując życie Kościoła jako wspólnoty, pozwala wyznaczyć ramy kościelności doświadczenia duchowego. Teologia pastoralna natomiast, przybliżając modele duszpasterskie, czyni możliwe sytuowanie przejawów duchowości w całości życia Kościoła. Jednakże teologia duchowości powinna uwzględniać zdobycze współczesnych nauk o człowieku, zwłaszcza antropologii i psychologii. Coraz głębsze poznanie wielowymiarowości człowieka pozwala bowiem rozpoznać procesy i fenomeny duchowe, dzięki czemu nie pomyli się tego, co naturalne z tym, co nadprzyrodzone (przejaw łaski).

2. TEOLOGIA DUCHOWOŚCI W STRUKTURZE WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH NA ŚWIECIE

Teologia duchowości ma szczególne znaczenie w obszarze nauk teologicznych. Jej stopniowe wyodrębnianie się skutkuje różnymi rozwiązaniami strukturalnymi w systemie badań i dydaktyki. Nie można jednak postrzegać tego tylko funkcjonalnie. Umieszczenie teologii duchowości w strukturach organizacyjnych uniwersytetów kościelnych i wydziałów teologicznych odślania sposób jej postrzegania.

Teologia duchowości na rzymskich uniwersytetach papieskich

W strukturze Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego teologia duchowości realizowana jest na Wydziale Teologicznym w departamencie *Teologia morale e teologia spirituale*. Z tych dwóch subdyscyplin podejmowane jest kształcenie na poziomie licencjatu kanonicznego i doktoratu. Cel to zdobycie wiedzy i kompetencji w zakresie rozeznawania i towarzyszenia ludziom w kontekście relacji z Bogiem i złożonego świata. Oczywiście inklinacja teologii moralnej jest inna niż teologii duchowości. Oba spojrzenia (i jednocześnie odrębne ścieżki kształcenia) ujawniają powiązanie różnorodnych aspektów ludzkiej egzystencji, także w kontekście człowieka jako podmiotu modlącego się, członka wspólnot, społeczeństwa i stworzenia. Oprócz standardowych obszarów badawczych (źródła

i historia teologii duchowości, modlitwa, liturgia i sakramenty, dynamika życia duchowego) realizowane są następujące: duchowość ignacjańska, psychologia i duchowość pastoralna, teologia zaufania, sztuka i synodalność, duchowość i etyka przyjęcia, dialog między duchowością, integralną ekologią i rdzenną kosmowizją w świetle synodu o Amazonii, ojcostwo i duchowe macierzyństwo na chrześcijańskim Wschodzie, duchowość i świadomość między Teilhardem de Chardinem a Karlem Rahnerem, ignacjańskie rozeznavanie w małżeństwie i życiu rodzinnym, odnawianie heroicznego przywództwa. W ramach Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego funkcjonuje też Papieski Instytut Wschodni, który podejmuje badania i studia w zakresie teologii i prawa Kościołów wschodnich, także duchowości. W zakresie szeroko rozumianej duchowości jezuickiej badania podejmuje Centro di Spiritualità Ignaziana, a aktywność obejmuje kwestie akademickie i pozanaukowe, m.in. przez formację kierowników duchowych i współpracę z centrami duchowości¹¹.

Papieski Uniwersytet Laterański podejmuje badania nad duchowością w Katedrze *Gloria Crucis*. Ich celem jest pogłębienie teologii krzyża i zmartwychwstania¹². Z Uniwersytetem związane są też instytuty *ad instar Facultatis*: Wyższy Instytut Teologii Moralnej (Akademia Alfonsjańska), Instytut Patrystyczny Augustinianum oraz Instytut Teologii Życia Konsekwowanego Claretianum. Instytut Patrystyczny oferuje studia patrystyczne (szczególne miejsce to *La Cathedra Augustiniana* podejmująca m.in. badania duchowości augustiańskiej), a Instytut Claretianum oferuje kurs teologii życia konsekrowanego i studiowanie teologii życia konsekrowanego (licencjat kanoniczny i doktorat)¹³.

Na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu istnieje Instytut Duchowości, zajmujący się, poza dydaktyką, badaniami z zakresu rozwoju duchowego człowieka, zwłaszcza dotyczącymi świętości, ascetyki, mistyki, duchowości zakorzenionej w Trójcy Świętej¹⁴, z uwzględnieniem doświadczenia dominikańskiego.

Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża realizuje badania z zakresu duchowości w Departamencie Teologii Duchowości. Celem dydaktycznym jest tutaj nauczanie studentów posługiwania się, w celu przekazania doświadczenia Boga, językiem odpowiadającym wymogom współczesności. Z tego powodu oferta

¹¹ Pontificia Università Gregoriana, *Teologia morale e teologia spirituale*, <https://www.unigre.it/it/teologia/morale-e-spirituale/> [dostęp: 19.12.2024]; Pontificio Istituto Orientale, <https://www.unigre.it/it/ua/le-missioni/pontificio-istituto-orientale/> [dostęp: 19.12.2024]; Centro di Spiritualità Ignaziana, <https://www.unigre.it/it/spiritualita-ignaziana/> [dostęp: 19.12.2024].

¹² Pontificia Università Lateranense, *Facoltà di Teologia*, <https://www.pul.va/facolta-teologia/> [dostęp: 19.12.2024].

¹³ Pontificio Istituto Patristico Augustinianum, *Cathedra Augustiniana „Agostino Trapè”*, <https://www.patristicum.org/cathedra-augustiniana> [dostęp: 19.12.2024]; Pontificio Istituto di Teologia della Vita Consacrata Claretianum, *Corso di Teologia della Vita Consacrata*, <https://www.claretianum.org/offerta-formativa/corso-accademico/> [dostęp: 19.12.2024].

¹⁴ Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino, *Diploma in Teologia Spirituale*, <https://angelicum.it/teologia/it/diploma-in-teologia-spirituale/> [dostęp: 19.12.2024]; Istituto di Spiritualità all'Angelicum, https://angelicum.it/it/istituti/istituto_di_spiritualita/ [dostęp: 19.12.2024].

dydaktyczna jest skierowana do przyszłych wykładowców, kierowników duchowych, wychowawców seminaryjnych i zakonnych podejmujących jakąkolwiek posługę duszpasterską. Formacja i studia prowadzone są w świetle charyzmatu *Opus Dei*. Dlatego obok uniwersalnych kwestii duchowości chrześcijańskiej obszarami badań i dydaktyki są m.in. chrześcijańska walka o świętość, nauczanie Josemarii de Balaguera, duchowość prezbiterów, świeckich i życia konsekrowanego, psychologia i życie duchowe, psychologia osobowości w zastosowaniu do kierownictwa duchowego¹⁵.

Papieski Uniwersytet Salezjański prowadzi specjalne kształcenie i badania w zakresie duchowości młodzieży. Rysem charakterystycznym tej jednostki jest zwracanie uwagi na teologię i duchowość powołań, system prewencyjny, wychowanie moralne młodzieży, towarzyszenie duchowe młodym ludziom, duchowość młodzieży, jej ewangelizację i edukację, formację integralną, wspólnotowy wymiar życia¹⁶.

W kwestii studiów w zakresie duchowości wyróżnia się Papieski Wydział Teologiczny Teresianum, Papieski Instytut Duchowości prowadzony przez karmelitów bosych. Zajmuje się on m.in. badaniami pogłębiającymi rozumienie i wyjaśnianie Objawienia, wprowadza studentów w znajomość źródeł formacji duchowej, współpracuje w posłudze ewangelizacyjnej Kościoła, zwłaszcza w aspekcie życia duchowego¹⁷.

W kontekście tradycji benedyktyńskiej badania nad duchowością prowadzone są przez Papieskie Ateneum św. Anzelma. Na Wydziale Teologii realizowane są studia licencjackie (licencjat kanoniczny) i doktoranckie w zakresie wspólnotowego i liturgicznego wymiaru teologii, duchowości biblijnej i patrystycznej, integralnego rozwoju człowieka, aspektu ekumenicznego, międzyreligijnego i międzykulturowego duchowości oraz aktualności wartości benedyktyńskich. W ramach tego Wydziału funkcjonuje Instytut Monastyczny oferujący kształcenie w zakresie studiów monastycznych i teologii duchowości monastycznej. Specjalizacja studiów monastycznych koncentruje się wokół duchowych korzeni monastycyzmu w celu udzielania odpowiedzi na współczesne wyzwania. Badania służą odkrywaniu bezpiecznej tożsamości duchowej chrześcijaństwa i autentycznego doświadczenia duchowego. Ważnym obszarem jest też dialog innych religii z monastycyzmem. Perspektywę prowadzonych studiów przybliżają główne zagadnienia: wpływ Ojców na chrześcijańskie życie duchowe Zachodu, literatura duchowa wczesnego monastycyzmu łacińskiego, historia monastycyzmu

¹⁵ Pontificia Università della Santa Croce, *Department of Spiritual Theology*, <https://en.pusc.it/teo/dipartimenti/teologia-spirituale/home> [dostęp: 19.12.2024]; *Licenza Specializzata in Teologia Spirituale*, <https://en.pusc.it/teo/dipartimenti/teologia-spirituale/piano-degli-studi> [dostęp: 19.12.2024].

¹⁶ Pontificia Università Salesiana, *Licenza in Teologia Spirituale: Spiritualità giovanile*, <https://teologia.unisal.it/page/3186-licenza-in-teologia-spirituale-spiritualita-giovanile> [dostęp: 19.12.2024].

¹⁷ Pontificia Facoltà Teologica Teresianum, *Presentazione della Facoltà*, <https://www.teresianum.net/facolta/presentazione-della-facolta/> [dostęp: 19.12.2024].

zachodniego, monastycyzm i mistyka w religiach, doktryna Hildegardy z Bingen, ścieżki życia wiarą w teologii anzelmiańskiej, teologia liturgiczna Mikołaja Cabasilasa, Wilhelm z Saint-Thierry i kwestia wiary, teologia duchowa w średniowiecznych komentarzach do *Reguły św. Benedykta*. Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, iż w strukturze Ateneum istnieje Papieski Instytut Liturgiczny, słynący ze studiów obejmujących kwestie liturgiczne w aspekcie teologicznym, historycznym, duchowym i duszpasterskim¹⁸.

Studia i badania z zakresu duchowości podejmuje też Papieski Uniwersytet Antonianum. Szczególnym ich obszarem jest franciszkanizm, m.in. pisma św. Franciszka i św. Klary z Asyżu, historia franciszkanizmu (sztuka, architektura i ikonografia franciszkańska), historia duchowości franciszkańskiej, pisma mistyczne św. Bonawentury, hagiografia franciszkańska, średniowieczne doświadczenia religijne, franciszkańskie podejście do antropologii, reforma kapucyńska, franciszkanizm żeński, systematyczna duchowość franciszkańska, chrystologia franciszkańska, podstawy chrystologii afektywnej¹⁹. Duchowość franciszkańska zgłębianą jest też na Papieskim Wydziale Teologicznym św. Bonawentury (*Seraphicum*), prowadzonym przez Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych. Rysem charakterystycznym *Seraphicum* jest Katedra Kolbiana, podejmująca akademickie badania i działania formacyjne, które pogłębiają myśl i doświadczenie św. Maksymiliana Marii Kolbeo oraz odpowiadają na współczesne wyzwania w tym świetle²⁰.

Studia z teologii duchowości realizowane są wreszcie także w ramach Papieskiego Ateneum Regina Apostolorum, prowadzonego przez Legionistów Chrystusa. W ramach Ateneum funkcjonuje Instytut Sacerdos, obejmujący formację teologiczną, duchową i pastoralną prezbiterów, a także Wyższy Instytut

¹⁸ Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Facoltà di Teologia*, <https://www.anselmianum.com/it/offerta-accademica/facolta-di-teologia> [dostęp: 19.12.2024]; *Studi Monastici*, <https://www.anselmianum.com/it/istituto-monastico/studi-monastici> [dostęp: 19.12.2024]; *Licenza in Studi Monastici*, <https://www.anselmianum.com/it/istituto-monastico/studi-monastici/licenza-studi-monastici> [dostęp: 19.12.2024]; *Pontificio Istituto Liturgico. Licenza in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025. I semestre*, https://drive.google.com/file/d/1-Yn9nMaBlgnLaQPzm5_4Peic5h2Bkgw1/view [dostęp: 19.12.2024]; *Pontificio Istituto Liturgico. Licenza in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025. II semestre*, <https://drive.google.com/file/d/1X8tU7UNd0VjsS--8Gjobj7xojPPN1gms/view> [dostęp: 19.12.2024]; *Istituto Liturgico. Dottorato in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025*, <https://drive.google.com/file/d/1-LwtXcgvixiv9EHjZmAbpxSKxKb0opZu/view> [dostęp: 19.12.2024].

¹⁹ Pontificia Università Antonianum, *Facoltà di Teologia, Diploma di licenza in teologia Indirizzo: spiritualità. Anno I*, <https://www.antonianum.eu/facolta/facolta-di-teologia/diploma-di-licenza-in-teologia/indirizzo-spiritualita/anno-i/> [dostęp: 19.12.2024]; *Teologia Diploma di licenza in teologia. Indirizzo: spiritualità. Anno II*, <https://www.antonianum.eu/facolta/facolta-di-teologia/diploma-di-licenza-in-teologia/indirizzo-spiritualita/anno-ii/> [dostęp: 19.12.2024].

²⁰ Pontificia Facoltà Teologica San Bonaventura – Seraphicum, *Licenza in Francescanesimo – Descrizione dei corsi (2024–2025)*, <https://www.sanbonaventuraseraphicum.org/it/licenza-in-francescanesimo-descrizione-dei-corsi-2024-2025> [dostęp: 19.12.2024]; *Cattedra Kolbiana*, <https://www.sanbonaventuraseraphicum.org/it/cattedrakolbiana> [dostęp: 19.12.2024].

Nauk Religijnych, oferujący m.in. formację w zakresie życia konsekrowanego²¹.

Teologia duchowości na wybranych wydziałach teologicznych na świecie

Perspektywy teologii duchowości można rozpoznać, m.in. przyglądając się strukturalnym rozwiązaniom na innych wydziałach teologicznych i kościelnych uniwersytetach czy w szkołach wyższych. W każdym miejscu w ramach studiów podstawowych prowadzone są zajęcia z tej dyscypliny, lecz nie wszędzie eksponuje się teologię duchowości jako obszar badań naukowych. Stąd ów przegląd obejmuje tylko te miejsca, w których badania i dydaktyka z zakresu teologii duchowości (teologii życia wewnętrznego) jest wyraźnie wyodrębniona.

Włochy. Wydział Teologiczny Północnych Włoch w Mediolanie łączy teologię moralną z teologią duchowości w jednej płaszczyźnie, przy czym każda z tych subdyscyplin zachowuje własną specyfikę²². Na Papieskim Wydziale Teologicznym Południowych Włoch (Sekcja św. Alojzego w Neapolu), prowadzonym przez jezuitów, podejmuje się studia z zakresu teologii życia chrześcijańskiego (teologii duchowości). Przedmiotem poszukiwań są m.in. korzenie życia w Duchu Świętym, tradycje duchowe patrystyki, średniowiecza i nowożytności, duchowości Kościołów wschodnich i Towarzystwa Jezusowego²³. Studia teologii duchowości realizowane są też na Wydziale Teologicznym Triveneto w Padwie, kształcącym w zakresie duchowego i kulturowego dziedzictwa tradycji chrześcijańskiej, z uwzględnieniem niechrześcijańskich tradycji religijnych. Duchowością wschodnią zajmuje się natomiast Katedra Liturgii Ortodoksyjnej na Wydziale Teologicznym Włoch Centralnych²⁴. Badania duchowości podejmowane są również w Departamencie Ewangelizacji na Wydziale Teologicznym

²¹ Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, *Licenza in teologia*, https://www.upra.org/app/uploads/2024/04/Licenza-Teologia-Spirituale_2024-2025.pdf [dostęp: 19.12.2024]; *Istituto Sacerdos*, <https://www.upra.org/facolta-e-istituti/istituti/istituto-sacerdos/> [dostęp: 19.12.2024]; *Istituto Superiore di Scienze Religiose*, <https://www.upra.org/facolta-e-istituti/istituto-superiore-di-scienze-religiose/> [dostęp: 19.12.2024].

²² Facoltà Teologica dell'Italia Settentrionale, *Ordinamento degli studi*, <https://www.ftismilano.it/wp-content/uploads/sites/2/2022/02/20220203-Ordinamento-degli-Studi-2.pdf> [dostęp: 19.12.2024].

²³ Pontificia Facoltà Teologica dell'Italia Meridionale – Sezione San Luigi, *Teologia della vita cristiana*, <https://sanluigi.pftim.it/teologia-della-vita-cristiana/> [dostęp: 19.12.2024]. Wśród przykładowych zagadnień znajdują się następujące: Żydzi i judaizm w historii, literatura rabiniczna i współczesność; państwa, społeczeństwo i geopolityka w kontekście śródziemnomorskim; rozeznawanie duchowe i moralne oraz nawrócenie duszpasterskie, rozważania o życiu w Duchu Świętym, przebaczenie, które rodzi życie, Kościół synodalny, współczesny mistycyzm według M. de Certeau, rozeznawanie duchów we wschodniej tradycji duchowej.

²⁴ Facoltà Teologica del Triveneto, *Licenza (Secondo Ciclo) – presentazione*, <https://www.fttr.it/offerta-formativa/percorso-di-teologia/ciclo-di-licenza-2/secondo-ciclo-presentazione/> [dostęp: 19.12.2024]; Facoltà Teologica dell'Italia Centrale, *Cattedra in Liturgia Ortodossa*, <https://www.ftic.it/cattedra-ortodossa/> [dostęp: 19.12.2024].

w Emilia–Romania²⁵. Na Papieskim Wydziale Teologicznym Sardynii badaniami z teologii moralnej fundamentalnej i społecznej, teologii moralnej rodziny i seksualności, teologii moralnej religii i sakramentów, teologii duchowości, teologii pastoralnej, katechetyki fundamentalnej, bioetyki i prawa kanonicznego zajmuje się Departament Teologii Praktycznej²⁶.

Kraje niemieckojęzyczne. Na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Innsbrucku badania z zakresu duchowości prowadzone są w Instytucie Teologii Praktycznej. Podobne rozwiązanie funkcjonuje na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Johanna Gutenberga w Moguncji, gdzie podejmuje się badania dotyczące funkcjonowania Kościoła oraz analizę zjawisk religijnych i duchowości chrześcijańskiej, w której realizuje się wspólnota wiary, a także na Wydziale Teologii Katolickiej w Julius-Maximilians-Universität w Würzburgu (w ramach Katedry Teologii Praktycznej), na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Augsburgu, w Katedrze Teologii Praktycznej Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Alberta-Ludwiga we Fryburgu oraz w Katedrze Teologii Pastoralnej i Homiletyki Uniwersytetu Teologicznego w Chur (Szwajcaria)²⁷.

W Szkole Filozofii i Teologii Benedykta XVI w Heiligenkreuz istnieje Instytut Duchowości i Studiów Religijnych, w którego ramach funkcjonuje Studium Licencjackie „Spiritualität und Evangelisation – Spirituelle Theologie” („Duchowość i Ewangelizacja – Teologia Duchowości”)²⁸. Badania z zakresu teologii duchowości, studia podyplomowe bądź licencjackie (licencjat kanoniczny) prowadzone są także na kapucyńskim Uniwersytecie Filozoficzno-Teologicznym w Münster²⁹, natomiast badania nad duchowością w kontekście interdyscyplinarnym to

²⁵ Facoltà Teologica dell’Emilia-Romagna, *Teologia dell’Evangelizzazione*, <https://www.fter.it/teologia-dellevangelizzazione/> [dostęp: 19.12.2024].

²⁶ Pontificia Facoltà Teologica della Sardegna, *Codici disciplinari Dipartimento di Teologia pratica*, https://www.pfts.it/images/documenti_pdf/Codici%20disciplinari%20Dipartimento%20di%20Teologia%20pratica.pdf [dostęp: 19.12.2024].

²⁷ Universität Innsbruck, *Institut für Praktische Theologie*, <https://www.uibk.ac.at/de/praktheol/> [dostęp: 21.12.2024]; Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Katholisch-Theologische Fakultät, *Katholische Theologie – Pastoraltheologie*, <https://www.pastoral.kath.theologie.uni-mainz.de/> [dostęp: 21.12.2024]; Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Katholisch-Theologische Fakultät, *Lehrstuhl für Pastoraltheologie*, <https://www.theologie.uni-wuerzburg.de/en/pastoraltheologie/pastoraltheologische-forschung/> [dostęp: 21.12.2024]; Universität Augsburg, Katholisch-Theologische Fakultät, *Lehrstühle & Professuren*, <https://www.uni-augsburg.de/de/fakultaet/kthf/lehrstuhle-professuren/> [dostęp: 21.12.2024]; Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, *Pastoraltheologie*, <https://www.theol.uni-freiburg.de/discipline/p/forschung> [dostęp: 22.12.2024]; Theologische Hochschule Chur, *Lehrstühle*, <https://thchur.ch/ueber-uns/organisation/lehrstuehle/> [dostęp: 22.12.2024].

²⁸ Philosophisch-Theologische Hochschule Benedikt XVI in Heiligenkreuz, *Institut für Spirituelle Theologie und Religionswissenschaft*, <https://www.hochschule-heiligenkreuz.at/institute/08-institut-fuer-spirituelle-theologie-und-religionswissenschaft/> [dostęp: 21.12.2024].

²⁹ Philosophisch-Theologische Hochschule Münster, *Graduiertenkurs für Theologie der Spiritualität (Lic. Theol.)*, <https://pth-muenster.de/programm/theologie-der-spiritualitaet-lic-theol/> [dostęp: 21.12.2024]. Oprócz podstawowych kierunków badań nad duchowością znajduje się duchowość od Soboru Watykańskiego II do współczesności, teologia rozeznawania duchów, teologia doświadczenia – doświadczenie w teologii, duchowość a sztuka, filozoficzne podstawy teologii mistyki, duchowość żydowska, mistyczne wymiary islamu, religie Azji.

element charakterystyczny dla Instytutu Psychologii Pastoralnej i Duchowości Uniwersytetu Filozoficzno-Teologicznego Sankt Georgen we Frankfurcie nad Menem³⁰.

Na Uniwersytecie Vinzenz Pallotti w Vallendar umiejscowiono teologię duchowości w Katedrze Teologii Systematycznej wraz z teologią dogmatyczną, fundamentalną, moralną, etyką, katolicką nauką społeczną i naukami o religii. Jednocześnie funkcjonuje Instytut Pallottiego jako Centrum Duchowości badające myśl Wincentego Pallottiego oraz inne zagadnienia duchowości, kwestie międzykulturowe i międzyreligijne w kontekście dialogu i globalizacji³¹.

Badania teologii duchowości i życia wewnętrznego prowadzone są w Katedrze Teologii Moralnej Wydziału Teologicznego w Katolickim Prywatnym Uniwersytecie w Linz. Przedmiotem szczególnych analiz są: rozeznawanie duchowe, modele udanego życia w biografii świętych, powiązanie liturgii z egzystencją, samopoznanie oraz wypełnianie przez człowieka swego powołania jako woli Bożej. Strukturalne powiązanie teologii duchowości z moralną ma miejsce także na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Malty³².

Oryginalne rozwiązanie zastosowane jest w strukturze badawczo-dydaktycznej Wydziału Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wiedeńskim. Teologia duchowości umiejscowiona jest w Instytucie Teologii Historycznej. Ideą spinającą historię duchowości, historię Kościoła, teologię liturgiczną i sakramentalną oraz teologię i historię chrześcijańskiego Wschodu jest rozpoznanie aktualności historycznego doświadczenia Kościoła we współczesnych wyzwaniach. Analogicznie badania z historii duchowości, zwłaszcza nurtu benedyktyńskiego, prowadzone są na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Lucernie³³.

Europa Zachodnia. Na Wydziale Teologii i Religioznawstwa na Uniwersytecie Katolickim w Louvain studiowanie duchowości realizowane jest w obszarze wspólnym naukom o kulturze i społeczeństwie, a same badania i studia teologii duchowości prowadzone są w jednej z trzech perspektyw: Biblii, doktryny chrześcijańskiej i etyki³⁴. Natomiast na Wydziale Teologii i Nauk Religijnych

³⁰ Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen, *Institut für Pastoralpsychologie und Spiritualität*, <https://www.sankt-georgen.de/institute/institut-fuer-pastoralpsychologie-und-spiritualitaet/> [dostęp: 21.12.2024].

³¹ Vinzenz Pallotti University, *Fachgebiete Theologie. Lehrstühle – nach Fachgebieten*, <https://vp-uni.de/university/fakultaeten/theologie/fachgebiete/> [dostęp: 22.12.2024]; *Institute und Forschung*, <https://vp-uni.de/university/institute-forschung/> [dostęp: 22.12.2024].

³² Katholische Privat-Universität Linz, *Institut für Moralthologie*, <https://ku-linz.at/theologie/institute/moralthologie> [dostęp: 22.12.2024]; L-Università ta' Malta, *Department of Moral Theology*, <https://www.um.edu.mt/theology/moral/aboutus/> [dostęp: 22.12.2024].

³³ Universität Wien, *Institut für Historische Theologie*, <https://ht-ktf.univie.ac.at/> [dostęp: 22.12.2024]; Universität Luzern, *Kirchengeschichte*, <https://www.unilu.ch/fakultaeten/tf/professuren/kirchengeschichte/uebersicht/> [dostęp: 22.12.2024].

³⁴ Université catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve), *Faculté de théologie et d'étude des religions. Les Domaines d'enseignement*, <https://uclouvain.be/fr/facultes/theologie/domaines-enseignement.html> [dostęp: 22.12.2024].

Katolickiego Uniwersytetu w Louvain (część niderlandzkojęzyczna) studia nad duchowością, zwłaszcza niderlandzką, średniowieczną literaturą mistyczną, oraz badania porównawcze mistycyzmu chińskiego i chrześcijańskiego prowadzone są w Instytucie Studiów nad Duchowością. W strukturze organizacyjnej Uniwersytetu funkcjonuje również Centrum Studiów i Dokumentacji „Capuchins in the Low Countries” oraz Centrum Studiów nad Augustynem, Augustynizmem i Jansenizmem³⁵. W Niderlandach badania nad religią i duchowością w kontekście międzyreligijnym i uwarunkowań współczesności prowadzi Uniwersytet w Tilburgu³⁶.

Filozoficzne i teologiczne badania duchowości (i mistycyzmu) realizuje się w jezuickim The Centre Sèvres w Paryżu na Wydziale Teologicznym, mianowicie w Departamentach: Filozofii, Mistycyzmu i Religii, Teologii Praktycznej i Pastoralnej oraz Duchowości Ignacjańskiej³⁷. Na Wydziale Teologicznym badania i studia z zakresu duchowości przeprowadzane są przez Departament Teologii Moralnej i Duchowości, ze szczególnym uwzględnieniem psychologii i doświadczenia duchowego, teologii świętości chrześcijańskiej i nadużyć duchowych³⁸; w Tuluzie można otrzymać certyfikat z Biblii i Duchowości³⁹. W Wielkiej Brytanii natomiast studia z duchowości realizowane są w Centrum Duchowości i Pojednania, ze szczególnym ukierunkowaniem na kwestie społeczne i zrównoważony rozwój⁴⁰.

Studia z teologii duchowości, zwłaszcza w zakresie życia konsekrowanego, prowadzone są przez Katedrę Życia Konsekrowanego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kościelnego San Dámaso w Madrycie. Podobnie rzecz ma się w Instytucie Teologicznym Życia Zakonnego w Vitoria-Gasteiz w ramach Wydziału Teologicznego Północnej Hiszpanii⁴¹. W Papieskim Uniwersyte-

³⁵ Katholieke Universiteit Leuven, *Institute for the Study of Spirituality*, <https://research.kuleuven.be/portal/en/unit/50043595?hl=en&lang=en> [dostęp: 22.12.2024]; *KU Leuven Organisational Chart*, <https://www.kuleuven.be/wieiswie/en/unit/regional/50000120> [dostęp: 22.12.2024].

³⁶ Tilburg University, *Tilburg School of Catholic Theology*, <https://www.tilburguniversity.edu/about/schools/theology> [dostęp: 22.12.2024].

³⁷ Facultés Loyola Paris, *Diplômes canoniques*, <https://www.loyolaparis.fr/diplomes-canoniques/> [dostęp: 22.12.2024]; *Philosophie, mystique, religion*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/philosophie-mystique-religion/> [dostęp: 22.12.2024]; *Théologie pratique et pastorale*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/theologie-pratique-et-pastorale/> [dostęp: 22.12.2024]; *Spiritualité ignatienne*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/spiritualite-ignatienne/> [dostęp: 22.12.2024].

³⁸ Institut Catholique de Paris, *Département Théologie morale et spirituelle*, <https://www.icp.fr/a-propos-de-licp/decouvrez-licp/facultes-et-instituts/departement-theologie-morale-et-spirituelle> [dostęp: 22.12.2024].

³⁹ Institut Catholique de Toulouse, *Certificat de bible et spiritualité*, <https://www.ict-toulouse.fr/formation/certificat-de-bible-et-spiritualite-cbs-teb-2/> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁰ St. Mary's University Twickenham London, *Centre for Initiatives in Spirituality and Reconciliation (InSpiRe)*, <https://www.stmarys.ac.uk/research/centres/inspire/background.aspx> [dostęp: 22.12.2024].

⁴¹ Universidad Eclesiástica San Dámaso, *Teología de la Vida Consagrada*, <https://www.san-damaso.es/catedra-de-teologia-de-la-vida-consagrada/> [dostęp: 22.12.2024]; La Facultad Teológica del Norte de España, *Institutos*, <https://www.teologiavitoria.edu.es/institutos/> [dostęp: 22.12.2024].

cie Comillas w Madrycie funkcjonuje Uniwersytecki Instytut Duchowości, podejmujący badania w rzeczonym zakresie, dydaktykę w ramach cykli studiów oraz organizujący rozmaite kursy formacyjne. W strukturze Wydziału Teologicznego znajduje się również Departament Teologii Moralnej i Praktyki Życia Chrześcijańskiego⁴². Natomiast na Uniwersytecie Papieskim w Salamance badana jest duchowość św. Teresy Wielkiej i tradycji terecjańskiej w ramach Katedry Święta Teresa od Jezusa, a rzeczywistość świętości w świecie w Katedrze Kościół, Sekularyzacja, Konsekracja⁴³.

Europa Środkowa. Badania duchowości podejmowane są w Katedrze Teologii Pastoralnej i Duchowości Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu w Republice Czeskiej, a na Uniwersytecie Karola w Pradze – na Wydziale Teologii Katolickiej w ramach Katedry Teologii Systematycznej i Praktycznej⁴⁴. Na Uniwersytecie Preszowskim teologia duchowości, zwłaszcza w kontekście liturgii i duchowości chrześcijańskiego Wschodu, badana jest w Katedrze Teologii Systematycznej; podobnie na Wydziale Teologii Rzymskokatolickiej Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, mianowicie w ramach Katedry Teologii Systematycznej, w Sekcji Teologii Moralnej⁴⁵.

Ameryka Północna. Na Katolickim Uniwersytecie Ameryki jedną z dwunastu szkół składowych jest Szkoła Teologii i Nauk o Religii. W niej mieści się Wydział Duchowości (odpowiednik Katedry) oraz Centrum Studiów Karmelitańskich jako forma ogólnouniwersytecka⁴⁶. Studia duchowości realizowane są również w jezuickiej Gloria L. and Charles I. Clough Szkole Teologii i Służby⁴⁷ oraz na Papieskim Wydziale Niepokalanego Pożycia w Dominikańskim Domu Studiów w Waszyngtonie, w którym

⁴² Universidad Pontificia Comillas, *Instituto Universitario de Espiritualidad*, <https://www.comillas.edu/cihs/facultad-de-teologia/instituto-universitario-de-espiritualidad/> [dostęp: 22.12.2024]; Universidad Pontificia Comillas, *Organización Facultad de Teología*, <https://www.comillas.edu/cihs/facultad-de-teologia/organizacion/> [dostęp: 22.12.2024].

⁴³ Universidad Pontificia de Salamanca, *Cátedras Teología*, <https://www.upsa.es/informacion-alumno-actual/catedras-teologia> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁴ Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, *Katedra pastorální a spirituální teologie*, <https://www.cmtf.upol.cz/katedry-a-instituty/katedry/katedra-pastoralni-a-spiritalni-teologie/> [dostęp: 22.12.2024]; Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, *Katedra systematické a pastorální teologie*, <https://www.ktf.cuni.cz/KTF-415.html> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁵ Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, *Katedra systematickej teológie*, <https://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/katedry/kst-gtf/> [dostęp: 22.12.2024]; Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzita Komenského v Bratislave, *Katedra systematickej teológie*, <https://frth.uniba.sk/kst/> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁶ Catholic University of America, School of Theology and Religious Studies, *Faculty Profiles*, <https://trs.catholic.edu/faculty-and-research/faculty-profiles/index.html> [dostęp: 22.12.2024]; *Center for Carmelite Studies*, <https://trs.catholic.edu/faculty-and-research/institutes-and-initiatives/carmelite-center/index.html> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁷ Gloria L. and Charles I. Clough School of Theology and Ministry, *Spirituality Studies*, <https://www.bc.edu/content/bc-web/schools/stm/academics/spirituality-studies.html> [dostęp: 22.12.2024].

teologię duchowości łączy się z teologią moralną w jednym obszarze badań i dydaktyki⁴⁸.

Wielobszarowe studia duchowości mają też miejsce w Jezuickiej Szkole Teologicznej na Uniwersytecie Santa Clara w Berkeley. Wśród głównych obszarów można wskazać następujące: *Ćwiczenia duchowe* św. Ignacego z Loyoli i ich teologia; eksperymenty w modlitwie i medytacji, praktyka kierownictwa duchowego, Pismo Święte i autorefleksja, rozeznawanie, dzienniki duchowe pierwszych towarzyszy św. Ignacego Loyoli, literatura mistyczna, kontemplacja i działanie⁴⁹. Ważnym miejscem badań i studiów nad duchowością i mistyką jest Wydział Teologii i Religioznawstwa Uniwersytetu Laval w Kanadzie⁵⁰. Na Wydziale Teologii Uniwersytetu św. Pawła w Ottawie prowadzone są studia z zakresu duchowości, odnowy kontemplatywnej, relacji duchowości z psychoterapiami i szerokim znaczeniu duchowości w kontekście pomocy człowiekowi⁵¹.

Ameryka Łacińska. Specjalizacyjne badania teologii duchowości prowadzone są na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego w Meksyku. W sposób szczególny prace oscylują wokół kierownictwa duchowego, duszpasterstwa powołań, formacji stałej duchownych, konsekrowanych i świeckich, dialogu z nowymi formami duchowości. Specyfiką tego wydziału są studia mariologiczne, zwłaszcza związane z Guadalupe, pobożnością ludową i dialogiem z kulturą meksykańską⁵².

Na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Katolickiego Argentyny studia nad duchowością powiązane są z teologią moralną, podobnie na Wydziale Teologicznym Redemptoris Mater de El Callao Mater w Peru⁵³. W Boliwii, oprócz badań i studiów teologii duchowości, prowadzone są studia z zakresu fenomenologii religijności boliwijskiej oraz teologii inkulturacji⁵⁴. Na Wydziale Teologii Papieskiego Uniwersytetu Katolickiego w Chile teologia duchowości

⁴⁸ Pontifical Faculty of the Immaculate Conception at the Dominican House of Studies, *Academic Catalog 2023–2024*, <https://dhs.edu/wp-content/uploads/2023/08/Academic-Catalog-23-24.pdf> [dostęp: 22.12.2024].

⁴⁹ Santa Clara University's Jesuit School of Theology, *Courses*, <https://www.scu.edu/jst/academics/courses/> [dostęp: 22.12.2024].

⁵⁰ Université Laval, Faculté de théologie et de sciences religieuses, *Spiritualité et mystique*, <https://www.ftsr.ulaval.ca/recherche/spiritualite-et-mystique> [dostęp: 22.12.2024].

⁵¹ Saint Paul University, Faculty of Theology, *G.D. in Contemplative Theology and Spiritual Mentorship*, <https://ustpaul.ca/en/program/g-d-in-contemplative-theology-and-spiritual-mentorship/courses-g-d-in-contemplative-theology-and-spiritual-mentorship/> [dostęp: 22.12.2024].

⁵² Universidad Pontificia de México, *Licenciatura Canónica en Teología Espiritual*, <https://pontificia.edu.mx/grados-pontificios/licenciatura-canonica-en-teologia-espiritual/> [dostęp: 22.12.2024]; *Licenciatura Canónica en Teología y Cultura Guadalupana*, <https://pontificia.edu.mx/grados-pontificios/licenciatura-canonica-en-teologia-y-cultura-guadalupana/> [dostęp: 22.12.2024]; *Maestría en Espiritualidad y Formación de las Vocaciones*, <https://pontificia.edu.mx/posgrados/maestria-en-espiritualidad-y-formacion-de-las-vocaciones/> [dostęp: 22.12.2024].

⁵³ Pontificia Universidad Católica Argentina, *Estatutos de la Facultad de Teología*, art. 65, <https://uca.edu.ar/es/facultad-de-teologia/estatutos> [dostęp: 22.12.2024]; Facultad de Teología Redemptoris Mater de El Callao Mater, *Ciclo Teológico*, <https://www.ftmr.edu.pe/programas/ciclo-teologico> [dostęp: 22.12.2024].

⁵⁴ Universidad Católica Boliviana San Pablo, Facultad de Teología, *Estatutos*, Cochabamba–Bolivia 2019, art. 58.

umiejscowiona jest w obszarze dydaktyczno-badawczej teologii praktycznej⁵⁵, a na Wydziale Teologii Papieskiego Uniwersytetu Javiera w Bogocie w Kolumbii teologię duchowości łączy się z teologią systematyczną, argumentując, że chodzi o uchwycenie Bożego Objawienia w życiu Kościoła i pojedynczego wiernego oraz o interpretację w tym świetle bieżących wydarzeń⁵⁶.

Azja i Oceania. Studia nad duchowością chrześcijańską (katolicką) prowadzone są też na wydziałach teologicznych w Oceanii i w Azji. W Katolickim Instytucie w Sydney teologia duchowości znajduje się w dziale teologii, obok teologii dogmatycznej, fundamentalnej i teologii moralnej⁵⁷. Duchowość chrześcijańska w kontekście duchowości dalekowschodnich badana jest natomiast na Wydziale Studiów Chrześcijańskich Uniwersytetu Nanzan w Japonii. Warto zaznaczyć, iż nie są to studia ściśle konfesyjne i nie trzeba być chrześcijaninem, żeby w nich uczestniczyć⁵⁸. Odrębność teologii duchowości jako obszaru badań i dydaktyki uwypuklana jest na Papieskim Wydziale Teologicznym i Filozoficznym Alwaye w Kerali w Indiach. Specyfikę stanowi studium teologii wschodniej oraz duchowości religii orientalnych⁵⁹. Wschodnią duchowość chrześcijańską w jej wielu wymiarach bada środowisko związane z Wydziałem Teologicznym w Dharmaram Vidya Kshetram w Bangalore w Indiach⁶⁰, jak również w Papieskim Wschodnim Instytucie Studiów Religijnych (Paurastya Vidyāpīṭham) w Kottayam⁶¹. Badania duchowości i studia specjalistyczne z zakresu jej teologii (licencjat kanoniczny bądź doktorat) realizowane są w Indyjskim Instytucie Duchowości powiązonym z Papieskim Instytutem St Peter's w Bangalore (Indie)⁶². Duchowość wschodnia, zwłaszcza w kontekście architektury i liturgii, badana jest w obszarze nauk religioznawczych i orientalnych na Wydziale

⁵⁵ Pontificia Universidad Católica de Chile, Facultad de Teología, *Disciplinary Areas*, <https://teologia.uc.cl/en/research/> [dostęp: 22.12.2024].

⁵⁶ Pontificia Universidad Javeriana, Facultad de Teología, *Teología Sistemática*, <https://teologia.javeriana.edu.co/w/teolog%C3%ADa-sistem%C3%A1tica?redirect=%2Fdepartamento> [dostęp: 22.12.2024].

⁵⁷ The Catholic Institute of Sydney, *Programs and Courses*, <https://cis.catholic.edu.au/current-students/programs-courses/> [dostęp: 22.12.2024].

⁵⁸ Nanzan University, キリスト教学科紹介 (tłum. Wprowadzenie do Wydziału Studiów Chrześcijańskich), <https://www.ic.nanzan-u.ac.jp/JINBUN/Christ/about.html> [dostęp: 29.12.2024].

⁵⁹ Pontifical Institute of Theology and Philosophy Alwaye, *Handbook & Calendar 2023–2024*, s. 99–101, 133–135, 136, 139, 147–148, 158–159, <http://www.pia.edu.in/website/handbook> [dostęp: 29.12.2024]. Wśród specyficznych obszarów badań należy wymienić: duchowość ekumenizmu i dialogu, metody medytacji, duchowość ekologiczną, indyjski kontekst duchowości, duchowość mistyczną, indyjską perspektywę ekumenizmu.

⁶⁰ Dharmaram Vidya Kshetram, Faculty of Theology, *Eastern Theology*, <https://dvk.in/departments/Theology/course/Eastern-Theology> [dostęp: 29.12.2024].

⁶¹ Pontifical Oriental Institute of Religious Studies (Paurastya Vidyāpīṭham), *Programs Offered – Faculty of Theology*, <https://pvpkottayam.in/faculty/faculty-of-theology/courses-offered/> [dostęp: 29.12.2024].

⁶² Indian Institute of Spirituality, *Our Courses*, <https://www.iispirituality.org/> [dostęp: 29.12.2024]; St Peter's Pontifical Institute, *Affiliated Institutes*, <https://stpeters.org.in/affiliated-institutes/> [dostęp: 29.12.2024].

Sztuki, Nauk Humanistycznych i Ścisłych Uniwersytetu Ducha Świętego w Kaslik w Libanie⁶³.

Afryka. W obszarze dydaktyki teologii dogmatycznej i systematycznej umiejscowiono teologię duchowości na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Katolickiego Afryki Centralnej w Kamerunie⁶⁴. Odrębny Departament Teologii Duchowości znajduje się natomiast w strukturze Wydziału Teologii Uniwersytetu Katolickiego Afryki Wschodniej w Nairobi w Kenii. Poza standardowymi kwestiami teologii duchowości podejmuje się tam badania dotyczące duchowości i opieki duszpasterskiej, małych wspólnot, duchowości orientalnej: afrykańskiej i azjatyckiej oraz inkulturacji teologii duchowości⁶⁵.

3. TEOLOGIA DUCHOWOŚCI W POLSCE

Badania i dydaktyka z zakresu teologii duchowości prowadzone są też w polskich środowiskach naukowych. Abstrahując od lokalnych doświadczeń, znaczenie tej subdyscypliny wyraźnie akcentuje polska wersja teologicznego *ratio studiorum*.

Teologia duchowości w *Ratio studiorum*

Znaczenie teologii duchowości w procesie edukacji teologicznej uwypukla *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* opublikowane w 2016 r. Dokument wskazuje na konieczność formacji z zakresu teologii duchowości podczas etapu propedeutycznego, obejmującej przybliżenie elementów duchowości kapłańskiej, roli świętych i podstawowych szkół duchowości, a w trakcie studiów konieczność podjęcia wykładów z teologii duchowości postrzeganej jako uzupełnienie teologii moralnej, która proponuje drogę życia w wolności, w Duchu Świętym⁶⁶. Znaczenie teologii duchowości uwypukla też polska wersja: *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, zatwierdzona w 2021 r. Kluczowe jest stwierdzenie: „Studia muszą wspierać formację duchową zwłaszcza poprzez odpowiedni kształt teologii duchowości (ze specjalnym uwzględnieniem zagadnień związanych z duchowością pasterza oraz z towarzyszeniem innym na drodze wzrostu duchowego) [...]”⁶⁷. Podczas roku propedeutycznego należy prowadzić

⁶³ Université Saint-Esprit de Kaslik, *Faculté des Arts, Humanités et Sciences*, <https://www.usek.edu.lb/faculte-des-arts-humanites-et-sciences/apercu> [dostęp: 29.12.2024]

⁶⁴ Université Catholique d'Afrique Centrale, *Faculté de Théologie, Licence en Théologie*, <https://ucac-icy.net/facultes/faculte-de-theologie/offres-de-formation-faculte-de-theologie/licence-en-theologie/> [dostęp: 29.12.2024].

⁶⁵ The Catholic University of Eastern Africa, *Faculty of Theology, Department of Spiritual Theology*, https://cuea.edu/Theology/?page_id=7130 [dostęp: 29.12.2024].

⁶⁶ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Watykan 2016, 157, 169.

⁶⁷ Tamże, 400.

zajęcia z wprowadzenia do teologii duchowości (początek i dynamika życia duchowego, struktura człowieka, poznanie psychologiczne i duchowe, elementy życia duchowego, rozeznawanie, polska duchowość i pobożność, znaczenie świętych). Natomiast w ramach studiów filozoficzno-teologicznych powinno się przekazywać wiedzę w zakresie treści i praktyk w kontekście innych dyscyplin, zwłaszcza antropologii i teologii dogmatycznej, co okazuje się niezbędne w celu pozyskania umiejętności oceny doświadczeń i fenomenów duchowych. Wśród głównych zagadnień, jakie należy podjąć, widnieją następujące: metodologia teologii duchowości, duchowość a struktura psycho-fizyczno-duchowa człowieka, źródła dla życia duchowego, rozwój życia duchowego, modlitwa osobista i wspólnotowa, asceza, duchowość stanów życia, rozeznawanie, walka duchowa, zniewolenia demoniczne, mistyka, mistyka Dalekiego Wschodu, pseudomistyka. Ponadto konieczne są moduły: kierownictwo duchowe i teologia życia konsekrowanego⁶⁸.

Teologia duchowości na wydziałach teologicznych w Polsce

Na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II funkcjonuje w ramach Wydziału Teologicznego Instytut Teologii Moralnej i Duchowości, utworzony przez Katedrę Teologii Moralnej, Katedrę Teologii Duchowości i Katedrę Etyki Teologicznej. Osobno w ramach Wydziału działalność naukową i dydaktyczną podejmuje Ośrodek Studiów Franciszkańskich. Prowadzone są również Studia Podyplomowe z Teologii Duchowości, mianowicie w Instytucie Wyższych Studiów Teologicznych w Rzeszowie⁶⁹. Duchowość powiązana jest z teologią moralną (Katedra Teologii Moralnej i Nauk o Rodzinie) także na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie⁷⁰.

Na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu istnieją: Katedra Teologii Duchowości oraz Katedra Duchowości Kapłańskiej i Życia Konsekrowanego⁷¹.

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu badania z zakresu teologii duchowości prowadzone są w ramach Zakładu Teologii Systematycznej (dawniej: w Zakładzie Teologii Moralnej i Duchowości)⁷². Podobnie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego takie badania realizowane są przez pracowników Katedry Teologii Systematycznej. Jednocześnie duchowość Jana Pawła II oraz mistykę hiszpańską zgłębiają

⁶⁸ Tamże, 519-522, 530-531, 611.

⁶⁹ Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wydział Teologiczny, *Struktura i pracownicy*, <https://wt.upjp2.edu.pl/wydzial/struktura-i-pracownicy> [dostęp: 2.01.2025]; *Podyplomowe studia z teologii duchowości*, <https://studiapodyplomowe.upjp2.edu.pl/studia-podyplomowe/podyplomowe-studia-z-teologii-duchowosci-11.html> [dostęp: 2.01.2025].

⁷⁰ Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Teologii, *Katedry*, <https://uwm.edu.pl/wt/wydzial/katedry> [dostęp: 2.01.2025].

⁷¹ Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, *Instytuty i katedry*, <https://pwt.wroc.pl/o-uczelnii/instytuty-i-katedry> [dostęp: 2.01.2025].

⁷² Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, *Struktura*, <https://teologia.amu.edu.pl/strona-glowna/struktura> [dostęp: 2.01.2025].

pracownicy Wydziału oraz innych uczelni (w kraju i za granicą), tworzący zespół badawczy *Dziedzictwo Jana Pawła II*⁷³.

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu badania z teologii duchowości realizowane są w Katedrze Teologii Systematycznej, przy której funkcjonuje również Pracownia Dokumentacji i Badań Alternatywnych Ruchów Religijnych i Parareligijnych. Jednocześnie Wydział organizuje studia podyplomowe z teologii w celu uzyskania licencjatu kanonicznego czy przygotowania z niej doktoratu⁷⁴.

Szczególnym ośrodkiem edukacji i badań teologicznych jest Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W ramach Wydziału Teologicznego istnieje Instytut Nauk Teologicznych o rozbudowanej strukturze. W Zakładzie Teologii Systematycznej funkcjonuje m.in. Katedra Teologii Życia Duchowego i Katedra Mistyki Chrześcijańskiej⁷⁵.

W Akademii Katolickiej w Warszawie, w sekcji Collegium Joanneum, mieści się Instytut Teologii Systematycznej. W jego ramach funkcjonują Katedry: Starego i Nowego Testamentu, Teologii Fundamentalnej i Religiologii, Teologii Dogmatycznej, Teologii Moralnej i Teologii Duchowości. Formacyjny wymiar teologii duchowości realizowany jest w ramach tzw. otwartych wykładów Akademii Duchowości. W program włączone są zajęcia z antropologii, dynamiki życia duchowego i struktury sakramentalnej życia ochrzczonych. Interesującą inicjatywę stanowi też cykl wykładów: *Duchowość dla Warszawy*⁷⁶. Natomiast w Akademii Katolickiej w Warszawie, w sekcji Collegium Bobolanum, badania nad duchowością prowadzi Instytut Duchowości Ignacjańskiej. Ośrodek ten skupia się na interdyscyplinarnej refleksji nad duchowością jezuicką, upowszechnia ją oraz formuje liderów życia duchowego. Kształcenie to prowadzone jest na następujących „ścieżkach”: w Podyplomowych Studiach Duchowości, w Studium Duchowości Ignacjańskiej (roczny cykl tzw. wykładów otwartych) oraz w Ignacjańskiej Szkole Kierownictwa Duchowego⁷⁷.

⁷³ Uniwersytet Szczeciński, Wydział Teologiczny, *Instytut Nauk Teologicznych. Struktura*, <https://teo.usz.edu.pl/instytuty/struktura/> [dostęp: 2.01.2025]; *Zespół badawczy: Dziedzictwo Jana Pawła II*, <https://teo.usz.edu.pl/zespole-badawczy-dziedzictwo-jana-pawla-ii/> [dostęp: 2.01.2025].

⁷⁴ Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Teologiczny, *Katedra Teologii Systematycznej*, <https://www.teologia.umk.pl/wydzial/jednostki-wydzialu/katedra-teologii-systematycznej/> [dostęp: 2.01.2025]; *Studia podyplomowe*, <https://www.teologia.umk.pl/kandydat/studia-podyplomowe/> [dostęp: 2.01.2025].

⁷⁵ Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Teologiczny, *Instytut Nauk Teologicznych. Struktura*, <https://wt.uksw.edu.pl/instytuty/instytut-nauk-teologicznych/struktura/> [dostęp: 2.01.2025].

⁷⁶ Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Joanneum, *Instytuty i katedry*, <https://akademikatolicka.pl/o-uczelnii-2/instytuty-i-katedry/> [dostęp: 3.01.2025]; *Akademia Duchowości*, <https://akademikatolicka.pl/akademia-duchowosci/> [dostęp: 3.01.2025]; *Duchowość dla Warszawy*, <https://akademikatolicka.pl/duchowosc-dla-warszawy/> [dostęp: 3.01.2025].

⁷⁷ Instytut Duchowości Ignacjańskiej AKW Collegium Bobolanum, *Działalność*, <https://instytutignacjanski.pl/> [dostęp: 3.01.2025]. Poza tradycyjnymi obszarami badań porusza się takie zagadnienia, jak: duchowość współczesna i jej zagrożenia, egzystencjalne problemy człowieka, mistyka

Ważnym ośrodkiem akademickim jest Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Na Wydziale Teologii funkcjonują: Instytut Nauk Teologicznych oraz Instytut Nauk Biblijnych. Ten pierwszy zorganizowany jest w dziewięciu sekcjach, wśród których znajduje się sekcja teologii duchowości z dwiema Katedrami. Pierwsza to Katedra Teologii Duchowości Systematycznej i Praktycznej, podejmująca badania w obszarach metodologii, antropologicznych podstaw duchowości, jej źródeł, a także rozwoju i środków życia duchowego, doświadczenia duchowego, mistyki, duchowości mężczyzny i kobiety, duchowości i cielesności, duchowości maryjnej, duchowości życia konsekrowanego i kierownictwa duchowego. Drugą stanowi Katedra Historii Duchowości: jej pracownicy badają dzieje duchowości chrześcijańskiej w Polsce i Europie⁷⁸. Ośrodek ten jest wiodący także pod względem ilości uzyskanych licencjatów kanonicznych oraz dysertacji doktorskich z zakresu teologii duchowości. Dydaktyka prowadzona jest również w ramach Podyplomowego Studium Duchowości Katolickiej⁷⁹.

Warto wspomnieć też o badaniach podejmowanych w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. W ramach Sekcji Teologii Ewangelickiej prowadzone są studia teologii ewangelikalnej oraz funkcjonuje Pracownia Badań nad Pentekostalizmem⁸⁰. Realizowane tutaj badania naukowe nad ewangelikalizmem i pentekostalizmem skutkują merytoryczną oceną teorii i fenomenów duchowych występujących w tym nurcie chrześcijaństwa.

Rozwiązanie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Na Wydziale Teologicznym UŚ strukturalne umiejscowienie teologii duchowości doświadczało zmian. Pierwotnie funkcjonowała Katedra Teologii Moralnej i Duchowości⁸¹, kierowana przez ks. prof. A. Drożdża. Po reorganizacji Wydziału powstał Zakład Teologii Dogmatycznej i Duchowości, na którego czele stanął ks. prof. J. Słomka. W ten sposób utrwaliła się koncepcja powiązania doktryny

chrześcijańska, modlitwa psalmów, pomoc duchowa i pastoralna, psychologia doświadczenia duchowego, teologia i duchowość ikony, teologia i praktyka rozeznawania duchowego, teoria i praktyka *Ćwiczeń duchowych*, teoria i praktyka kierownictwa duchowego – por. Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Bobolanum, *Podyplomowe Studia Duchowości*, <https://www.akw.edu.pl/oferta-edukacyjna/podyplomowe-studia-duchowosci> [dostęp: 3.01.2025].

⁷⁸ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, *Katedra Teologii Duchowości Systematycznej i Praktycznej*, <https://www.kul.pl/katedra-teologii-duchowosci-systematycznej-i-praktycznej,1733.html> [dostęp: 3.01.2025]; *Katedra Historii Duchowości*, <https://www.kul.pl/katedra-historii-duchowosci,1731.html> [dostęp: 3.01.2025].

⁷⁹ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, *Studia w Sekcji Teologii Duchowości*, <https://www.kul.pl/o-studiach,11677.html> [dostęp: 03.01.2025].

⁸⁰ Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, Wydział Teologiczny, *Władze i struktura*, <https://chat.edu.pl/teologia/o-wydziale/wladze-i-struktura/> [dostęp: 3.01.2025].

⁸¹ *Porozumienie Arcybiskupa Katowickiego i Rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w sprawie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego*, art. 8; *Uchwała nr 54 Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 7 listopada 2000 r. w sprawie utworzenia Wydziału Teologicznego*, art. 3.

z duchowością: tutejsi dogmatycy, prowadząc zajęcia z teologii duchowości w ramach studiów podstawowych (z teologii), ściśle łączą (co bardzo istotne) badania „dogmatyczne” z badaniami z teologii duchowości, zwłaszcza patrystycznej i współczesnej (związanej z pontyfikatem papieża Franciszka) oraz ekumenicznej (m.in. kwestie charyzmatyczne, pentekostalne, ewangelikalne, eklezjologiczne). Owe badania nie wynikają tylko z podejścia pragmatycznego czy z zainteresowań badaczy, gdyż kluczowy jest tutaj namysł nad duchowością zgodnie ze starożytną zasadą *lex orandi – lex credendi*. W związku z tym dotyczą one nie tyle sfery pobożnościowej, ile raczej dogmatycznych podstaw duchowości, wyzwań stojących przed Kościołem i ekumenizmem w wymianie duchowych darów.

Reorganizacja Uniwersytetu Śląskiego zgodnie ze statutem uchwalonym po reformie w 2018 r. zaowocowała likwidacją Katedr w obrębie Wydziałów, które obecnie grupują poszczególne Instytuty. Na Wydziale Teologicznym istnieje tylko Instytut Nauk Teologicznych. W ramach Instytutów powoływane są natomiast zespoły badawcze i urzeczywistniane projekty indywidualne⁸². Aktualnie (rok akademicki 2024/2025) w badaniach nad duchowością realizuje się następujące projekty: *Dysfunkcyjne schematy psychologiczne a życie duchowe*, *Współczesne kierunki eklezjologii, duchowości chrześcijańskiej, pentekostalizmu i ekumenizmu – przejawy, teologia, wyzwania* oraz przez zespół: *W służbie komunii: małżeństwa i rodziny, Kościoła, społeczeństw i narodów* (dwóch badaczy z UŚ, jeden z Uniwersytetu Preszowskiego i jeden z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu). Specjalistyczne studia z zakresu duchowości realizowane są w dwusemestralnych Studiach Podyplomowych Teologii Duchowości. Słuchacze zdobywają wiedzę z zakresu historii duchowości, teologicznych źródeł duchowości chrześcijańskiej, antropologii, duchowości głównych nurtów chrześcijaństwa, ruchów katolickich, stanów życia, jak też w obszarze rozeznawania duchowego, towarzyszenia duszpasterskiego, powiązania duchowości i psychologii, a także duchowości wymiaru społecznego⁸³.

Nienaukowym obszarem pogłębiania duchowości w kontekście ekumenicznym i międzyreligijnym jest współpraca środowisk chrześcijańskich, żydowskich i muzułmańskich. Część tego projektu stanowi Wydział Teologiczny UŚ, co przekłada się na kierunki badań. Szczególnym wyrazem owej współpracy jest wydawanie *Kalendarza Trzech Religii* oraz różnorodne spotkania międzyreligijne i ekumeniczne na Górnym Śląsku i w Zagłębiu.

⁸² Uniwersytet Śląski w Katowicach, *Struktura*, <https://us.edu.pl/uczelnia/struktura/> [dostęp: 3.01.2025]; *Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (tekst jednolity)*, § 18, <https://us.edu.pl/wp-content/uploads/pliki/najwazniejsze-akty-prawne/tekst-jednolity-Regulaminu-zalacznik-do-obwieszczenia.pdf> [dostęp: 3.01.2025].

⁸³ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Teologicznych, *Zespoły badawcze*, <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-zespolowe/> [dostęp: 3.01.2025]; *Projekty indywidualne*, <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-indywidualne/> [dostęp: 3.01.2025]; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Teologiczny, *Studia Podyplomowe Teologii Duchowości*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/teologii-duchowosci/> [dostęp: 3.01.2025].

WNIOSKI

Teologia duchowości jako subdyscyplina nauk teologicznych, mimo iż najmłodsza, ma swoją specyfikę i konkretne znaczenie w systemie rozumienia Objawienia i dynamiki życia wewnętrznego. Widoczne jest na przestrzeni lat jej dojrzewanie i poszerzanie przez nią zakresu badań. Tradycyjne postrzeganie teologii duchowości jako związanej z teologią moralną (zwłaszcza w wymiarze rozwoju trzech cnót boskich w życiu duchowym bądź cnoty religijności) zostaje przesunięte w stronę teologii systematycznej, zwłaszcza dogmatycznej, albo w kierunku szeroko rozumianej teologii pastoralnej. Integralność teologii, badań i dydaktyki wymaga natomiast uwzględniania wymiaru duchowego na wszystkich płaszczyznach poszukiwań⁸⁴. W ten sposób opisywana rzeczywistość zyskuje praktyczne przełożenie, nie tylko pastoralne, ale i dotyczące duchowej aktywności ochrzczonych. Rzeczowa ocena życia wewnętrznego, zwłaszcza praktyk i fenomenów, domaga się solidnych podstaw doktrynalnych. Prawdy wiary potrzebują duchowego zasymilowania i doświadczenia ich znaczenia życiowego. To powiązanie znajduje swoje odzwierciedlenie w podejmowanych badaniach oraz w strukturze organizacyjnej teologicznych uczelni wyższych.

BIBLIOGRAFIA

- Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Bobolanum, *Podyplomowe Studia Duchowości*, <https://www.akw.edu.pl/oferta-edukacyjna/podyplomowe-studia-duchowosci> [dostęp: 3.01.2025].
- Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Joanneum, *Instytuty i katedry*, <https://akademikatolicka.pl/o-uczelni-2/instytuty-i-katedry/> [dostęp: 3.01.2025].
- Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Joanneum, *Akademia Duchowości*, <https://akademikatolicka.pl/akademia-duchowosci/> [dostęp: 3.01.2025].
- Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Joanneum, *Duchowość dla Warszawy*, <https://akademikatolicka.pl/duchowosc-dla-warszawy/> [dostęp: 3.01.2025].
- Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, *Pastoraltheologie*, <https://www.theol.uni-freiburg.de/disciplinae/p/forschung> [dostęp: 22.12.2024].
- Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, *Istituto Sacerdos*, <https://www.upra.org/facolta-e-istituti/istituti/istituto-sacerdos/> [dostęp: 19.12.2024].
- Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, *Istituto Superiore di Scienze Religiose*, <https://www.upra.org/facolta-e-istituti/istituto-superiore-di-scienze-religiose/> [dostęp: 19.12.2024].

⁸⁴ „Przede wszystkim stałym i priorytetowym kryterium jest kontemplacja i wprowadzenie duchowe, intelektualne i egzystencjalne w serce kerygmatu, to znaczy nieustannie nową i fascynującą radosną nowinę Ewangelii Jezusa [...]” – Franciszek, Konstytucja apostołska *Veritatis gaudium* (2018), 4a.

- Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, *Licenza in teologia*, https://www.upra.org/app/uploads/2024/04/Licenza-Teologia-Spirituale_2024-2025.pdf [dostęp: 19.12.2024].
- Bartnik C.S., *Metodologia teologii dogmatycznej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 165-173.
- Catholic University of America, School of Theology and Religious Studies, *Faculty Profiles*, <https://trs.catholic.edu/faculty-and-research/faculty-profiles/index.html> [dostęp: 22.12.2024].
- Catholic University of America, School of Theology and Religious Studies, *Center for Carmelite Studies*, <https://trs.catholic.edu/faculty-and-research/institutes-and-initiatives/carmelite-center/index.html> [dostęp: 22.12.2024].
- Chmielewski M., *Duchowość*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 226-232.
- Chmielewski, *Teologia duchowości*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 878-883.
- Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, Wydział Teologiczny, *Władze i struktura*, <https://chat.edu.pl/teologia/o-wydziale/wladze-i-struktura/> [dostęp: 3.01.2025].
- Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, *Katedra pastorační a spirituální teologie*, <https://www.cmtf.upol.cz/katedry-a-instituty/katedry/katedra-pastoralni-a-spirituální-teologie/> [dostęp: 22.12.2024].
- Dharmaram Vidya Kshetram, Faculty of Theology, *Eastern Theology*, <https://dvk.in/departments/Theology/course/Eastern-Theology> [dostęp: 29.12.2024].
- Facoltà Teologica del Triveneto, *Licenza (Secondo Ciclo) – presentazione*, <https://www.fttr.it/offerta-formativa/percorso-di-teologia/ciclo-di-licenza-2/secondo-ciclo-presentazione/> [dostęp: 19.12.2024].
- Facoltà Teologica dell’Emilia-Romagna, *Teologia dell’Evangelizzazione*, <https://www.fter.it/teologia-dellevangelizzazione/> [dostęp: 19.12.2024].
- Facoltà Teologica dell’Italia Centrale, *Cattedra in Liturgia Ortodossa*, <https://www.ftic.it/cattedra-ortodossa/> [dostęp: 19.12.2024].
- Facoltà Teologica dell’Italia Settentrionale, *Ordinamento degli studi*, <https://www.ftismi.lano.it/wp-content/uploads/sites/2/2022/02/20220203-Ordinamento-degli-Studi-2.pdf> [dostęp: 19.12.2024].
- Facultad de Teología Redemptoris Mater de El Callao Mater, *Ciclo Teológico*, <https://www.ftrm.edu.pe/programas/ciclo-teologico> [dostęp: 22.12.2024].
- Facultés Loyola Paris, *Diplômes canoniques*, <https://www.loyolaparis.fr/diplomes-canoniques/> [dostęp: 22.12.2024].
- Facultés Loyola Paris, *Philosophie, mystique, religion*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/philosophie-mystique-religion/> [dostęp: 22.12.2024].
- Facultés Loyola Paris, *Spiritualité ignatienne*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/spiritualite-ignatienne/> [dostęp: 22.12.2024].
- Facultés Loyola Paris, *Théologie pratique et pastorale*, <https://www.loyolaparis.fr/departement/theologie-pratique-et-pastorale/> [dostęp: 22.12.2024].
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (2013).

- Franciszek, Adhortacja apostolska *Veritatis gaudium* (2018).
- Gloria L. and Charles I. Clough School of Theology and Ministry, *Spirituality Studies*, <https://www.bc.edu/content/bc-web/schools/stm/academics/spirituality-studies.html> [dostęp: 22.12.2024].
- Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, *Katedra systematickej teológie*, <https://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/katedry/kst-gtf/> [dostęp: 22.12.2024].
- Indian Institute of Spirituality, *Our Courses*, <https://www.iispirituality.org/> [dostęp: 29.12.2024].
- Institut Catholique de Paris, *Département Théologie morale et spirituelle*, <https://www.icp.fr/a-propos-de-licp/decouvrez-licp/facultes-et-instituts/departement-theologie-morale-et-spirituelle> [dostęp: 22.12.2024].
- Institut Catholique de Toulouse, *Certificat de bible et spiritualité*, <https://www.ict-toulouse.fr/formation/certificat-de-bible-et-spiritualite-cbs-teb-2/> [dostęp: 22.12.2024].
- Instytut Duchowości Ignacjańskiej AKW Collegium Bobolanum, *Działalność*, <https://instytutignacjanski.pl/> [dostęp: 3.01.2025].
- Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Katholisch-Theologische Fakultät, *Katholische Theologie –Pastoraltheologie*, <https://www.pastoral.kath.theologie.uni-mainz.de/> [dostęp: 21.12.2024].
- Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Katholisch-Theologische Fakultät, *Lehrstuhl für Pastoraltheologie*, <https://www.theologie.uni-wuerzburg.de/en/pastoraltheologie/pastoraltheologische-forschung/> [dostęp: 21.12.2024].
- Katholieke Universiteit Leuven, *Institute for the Study of Spirituality*, <https://research.kuleuven.be/portal/en/unit/50043595?hl=en&lang=en> [dostęp: 22.12.2024].
- Katholieke Universiteit Leuven, *KU Leuven Organisational Chart*, <https://www.kuleuven.be/wieiswie/en/unit/regional/50000120> [dostęp: 22.12.2024].
- Katholische Privat-Universität Linz, *Institut für Moraltheologie*, <https://ku-linz.at/theologie/institute/moraltheologie> [dostęp: 22.12.2024].
- Katolícká teologická fakulta Univerzity Karlovy, *Katedra systematické a pastorální teologie*, <https://www.ktf.cuni.cz/KTF-415.html> [dostęp: 22.12.2024].
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, *Katedra Teologii Duchowości Systematycznej i Praktycznej*, <https://www.kul.pl/katedra-teologii-duchowosci-systematycznej-i-praktycznej,1733.html> [dostęp: 3.01.2025].
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, *Katedra Historii Duchowości*, <https://www.kul.pl/katedra-historii-duchowosci,1731.html> [dostęp: 3.01.2025].
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Teologii, *Studia w Sekcji Teologii Duchowości*, <https://www.kul.pl/o-studiach,11677.html> [dostęp: 3.01.2025].
- Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, https://opoka.org.pl/files/24.bkt/09/09/12/877939_AGqw_gaformacijpresbiterowwPolsce.pdf [dostęp: 30.12.2024].
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Watykan 2016, <https://www.clerus.va/content/dam/clerus/documenti/ratio-2026/testo-polacco.pdf> [dostęp: 30.12.2024].

- La Facultad Teológica del Norte de España, *Institutos*, <https://www.teologiavitoria.edu.es/institutos/> [dostęp: 22.12.2024].
- L-Università ta' Malta, *Department of Moral Theology*, <https://www.um.edu.mt/theology/moral/aboutus/> [dostęp: 22.12.2024].
- Nanzan University, キリスト教学科紹介 (tł. *Wprowadzenie do Wydziału Studiów Chrześcijańskich*), <https://www.ic.nanzan-u.ac.jp/JINBUN/Christ/about.html> [dostęp: 29.12.2024].
- Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, *Instytuty i katedry*, <https://pwt.wroc.pl/o-uczelnii/instytuty-i-katedry> [dostęp: 2.01.2025].
- Philosophisch-Theologische Hochschule Benedikt XVI in Heiligenkreuz, *Institut für Spirituelle Theologie und Religionswissenschaft*, <https://www.hochschule-heiligenkreuz.at/institute/08-institut-fuer-spirituelle-theologie-und-religionswissenschaft/> [dostęp: 21.12.2024].
- Philosophisch-Theologische Hochschule Münster, *Graduiertenkurs für Theologie der Spiritualität (Lic. Theol.)*, <https://pth-muenster.de/programm/theologie-der-spiritualitaet-lic-theol/> [dostęp: 21.12.2024].
- Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen, *Institut für Pastoralpsychologie und Spiritualität*, <https://www.sankt-georgen.de/institute/institut-fuer-pastoralpsychologie-und-spiritualitaet/> [dostęp: 21.12.2024].
- Pontifical Faculty of the Immaculate Conception at the Dominican House of Studies, *Academic Catalog 2023–2024*, <https://dhs.edu/wp-content/uploads/2023/08/Academic-Catalog-23-24.pdf> [dostęp: 22.12.2024].
- Pontifical Institute of Theology and Philosophy Alwaye, *Handbook & Calendar 2023–2024*, <http://www.pia.edu.in/website/handbook> [dostęp: 29.12.2024].
- Pontifical Oriental Institute of Religious Studies (Paurastya Vidyāpīṭham), *Programs Offered – Faculty of Theology*, <https://pvpkottayam.in/faculty/faculty-of-theology/courses-offered/> [dostęp: 29.12.2024].
- Pontificia Facoltà Teologica dell'Italia Meridionale – Sezione San Luigi, *Teologia della vita cristiana*, <https://sanluigi.pftim.it/teologia-della-vita-cristiana/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Facoltà Teologica della Sardegna, *Codici disciplinari Dipartimento di Teologia pratica*, https://www.pfts.it/images/documenti_pdf/Codici%20disciplinari%20Dipartimento%20di%20Teologia%20pratica.pdf [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Facoltà Teologica San Bonaventura – Seraphicum, *Cattedra Kolbiana*, <https://www.sanbonaventuraseraphicum.org/it/cattedrakolbiana> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Facoltà Teologica San Bonaventura – Seraphicum, *Licenza in Francescanesimo – Descrizione dei corsi (2024–2025)*, <https://www.sanbonaventuraseraphicum.org/it/licenza-in-francescanesimo-descrizione-dei-corsi-2024-2025> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Facoltà Teologica Teresianum, *Presentazione della Facoltà*, <https://www.teresianum.net/facolta/presentazione-della-facolta/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Universidad Católica Argentina, *Estatutos de la Facultad de Teología*, <https://uca.edu.ar/es/facultad-de-teologia/estatutos> [dostęp: 22.12.2024].

- Pontificia Universidad Católica de Chile, Facultad de Teología, *Disciplinary Areas*, <https://teologia.uc.cl/en/research/> [dostęp: 22.12.2024].
- Pontificia Universidad Javeriana, Facultad de Teología, *Teología Sistemática*, <https://teologia.javeriana.edu.co/w/teolog%C3%ADa-sistem%C3%A1tica?redirect=%2Fdepartamento> [dostęp: 22.12.2024].
- Pontificia Università Antonianum, Facoltà di Teologia, *Diploma di licenza in teologia. Indirizzo: spiritualità Anno I*, <https://www.antonianum.eu/facolta/facolta-di-teologia/diploma-di-licenza-in-teologia/indirizzo-spiritualita/anno-i/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Antonianum, Facoltà di Teologia, *Diploma di licenza in teologia. Indirizzo: spiritualità Anno II*, <https://www.antonianum.eu/facolta/facolta-di-teologia/diploma-di-licenza-in-teologia/indirizzo-spiritualita/anno-ii/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università della Santa Croce, *Department of Spiritual Theology*, <https://en.pusc.it/teo/dipartimenti/teologia-spirituale/home> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università della Santa Croce, *Licenza Specializzata in Teologia Spirituale*, <https://en.pusc.it/teo/dipartimenti/teologia-spirituale/piano-degli-studi> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Gregoriana, *Centro di Spiritualità Ignaziana*, <https://www.unigre.it/it/spiritualita-ignaziana/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Gregoriana, *Pontificio Istituto Orientale*, <https://www.unigre.it/it/ua/le-missioni/pontificio-istituto-orientale/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Gregoriana, *Teologia morale e teologia spirituale*, <https://www.unigre.it/it/teologia/morale-e-spirituale/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Lateranense, *Facoltà di Teologia*, <https://www.pul.va/facolta-teologia/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino, *Diploma in Teologia Spirituale*, <https://angelicum.it/teologia/it/diploma-in-teologia-spirituale/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino, *Istituto di Spiritualità all'Angelicum*, https://angelicum.it/it/istituti/listituto_di_spiritualita/ [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificia Università Salesiana, *Licenza in Teologia Spirituale: Spiritualità giovanile*, <https://teologia.unisal.it/page/3186-licenza-in-teologia-spirituale-spiritualita-giovanile> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Facoltà di Teologia*, <https://www.anselmianum.com/it/offerta-accademica/facolta-di-teologia> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Licenza in Studi Monastici*, <https://www.anselmianum.com/it/istituto-monastico/studi-monastici/licenza-studi-monastici> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Pontificio Istituto Liturgico*, <https://www.anselmianum.com/it/offerta-accademica/pontificio-istituto-liturgico> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Pontificio Istituto Liturgico. Dottorato in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025*, <https://drive.google.com/file/d/1-LwtXcgvIXiv9EHjZmAbpxSKxKb0opZu/view> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Pontificio Istituto Liturgico. Licenza in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025. I semestre*, https://drive.google.com/file/d/1-Yn9nMaBlgnLaQPzm5_4Peie5h2Bkgw1/view [dostęp: 19.12.2024].

- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Pontificio Istituto Liturgico. Licenza in liturgia. Programma dei corsi per l'anno 2024–2025. II semestre*, <https://drive.google.com/file/d/1X8tU7UNd0VjsS--8Gjobj7xojPPNlgms/view> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, *Studi Monastici*, <https://www.anselmianum.com/it/istituto-monastico/studi-monastici> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Istituto di Teologia della Vita Consacrata Claretianum, *Corso di Teologia della Vita Consacrata*, <https://www.claretianum.org/offerta-formativa/corso-accademico/> [dostęp: 19.12.2024].
- Pontificio Istituto Patristico Augustinianum, *Cathedra Augustiniana „Agostino Trapè”*, <https://www.patristicum.org/cathedra-augustiniana> [dostęp: 19.12.2024].
- Porozumienie Arcybiskupa Katowickiego i Rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w sprawie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego*, w: *Powstanie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Dokumenty i relacje*, red. L. Sadzikowska, Katowice 2023, s. 160-162.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, tłum. Z. Włodkowa, Kraków 1996.
- Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, *Katedra systematickej teológie*, <https://frcth.uniba.sk/kst/> [dostęp: 22.12.2024].
- Saint Paul University, Faculty of Theology, *G.D. in Contemplative Theology and Spiritual Mentorship*, [https://ustpaul.ca/en/program/g-d-in-contemplative-theology-and-spiritual-mentorship/](https://ustpaul.ca/en/program/g-d-in-contemplative-theology-and-spiritual-mentorship/courses-g-d-in-contemplative-theology-and-spiritual-mentorship/) [dostęp: 22.12.2024].
- Santa Clara University's Jesuit School of Theology, *Courses*, <https://www.scu.edu/jst/academics/courses/> [dostęp: 22.12.2024].
- Słomka J., *Wprowadzenie do teologii katolickiej*, Katowice 2018.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, w: *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst łacińsko-polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2008, s. 824-981.
- St. Mary's University Twickenham London, *Centre for Initiatives in Spirituality and Reconciliation (InSpiRe)*, <https://www.stmarys.ac.uk/research/centres/inspire/background.aspx> [dostęp: 22.12.2024].
- St. Peter's Pontifical Institute, *Affiliated Institutes*, <https://stpeters.org.in/affiliated-institutes/> [dostęp: 29.12.2024].
- The Catholic Institute of Sydney, *Programs and Courses*, <https://cis.catholic.edu.au/current-students/programs-courses/> [dostęp: 22.12.2024].
- The Catholic University of Eastern Africa, Faculty of Theology, *Department of Spiritual Theology*, https://cuea.edu/Theology/?page_id=7130 [dostęp: 29.12.2024].
- Theologische Hochschule Chur, *Lehrstühle*, <https://thchur.ch/ueber-uns/organisation/lehrstuehle/> [dostęp: 22.12.2024].
- Tilburg University, *Tilburg School of Catholic Theology*, <https://www.tilburguniversity.edu/about/schools/theology> [dostęp: 22.12.2024].
- Uchwała nr 54 Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 7 listopada 2000 r. w sprawie utworzenia Wydziału Teologicznego*, w: *Powstanie Wydziału Teologicznego*

- Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Dokumenty i relacje*, red. L. Sadzikowska, Katowice 2023, s. 225-227.
- Universidad Católica Boliviana San Pablo, Facultad de Teología, *Estatutos*, Cochabamba-Bolivia 2019.
- Universidad Eclesiástica San Dámaso, *Teología de la Vida Consagrada*, <https://www.sandamaso.es/catedra-de-teologia-de-la-vida-consagrada/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia Comillas, *Instituto Universitario de Espiritualidad*, <https://www.comillas.edu/cihs/facultad-de-teologia/instituto-universitario-de-espiritualidad/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia Comillas, *Organización Facultad de Teología*, <https://www.comillas.edu/cihs/facultad-de-teologia/organizacion/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia de México, *Licenciatura Canónica en Teología Espiritual*, <https://pontificia.edu.mx/grados-pontificios/licenciatura-canonica-en-teologia-espiritual/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia de México, *Licenciatura Canónica en Teología y Cultura Guadalupeana*, <https://pontificia.edu.mx/grados-pontificios/licenciatura-canonica-en-teologia-y-cultura-guadalupana/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia de México, *Maestría en Espiritualidad y Formación de las Vocaciones*, <https://pontificia.edu.mx/posgrados/maestria-en-espiritualidad-y-formacion-de-las-vocaciones/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universidad Pontificia de Salamanca, *Cátedras Teología*, <https://www.upsa.es/informacion-alumno-actual/catedras-teologia> [dostęp: 22.12.2024].
- Universität Augsburg, Katholisch-Theologische Fakultät, *Lehrstühle & Professuren*, <https://www.uni-augsburg.de/de/fakultaet/kthf/lehrstuhle-professuren/> [dostęp: 21.12.2024].
- Universität Innsbruck, *Institut für Praktische Theologie*, <https://www.uibk.ac.at/de/praktheol/> [dostęp: 21.12.2024].
- Universität Luzern, *Kirchengeschichte*, <https://www.unilu.ch/fakultaeten/tf/professuren/kirchengeschichte/uebersicht/> [dostęp: 22.12.2024].
- Universität Wien, *Institut für Historische Theologie*, <https://ht-ktf.univie.ac.at/> [dostęp: 22.12.2024].
- Université Catholique d'Afrique Centrale, Faculté de Théologie, *Licence en Théologie*, <https://ucac-icy.net/facultes/faculte-de-theologie/offres-de-formation-faculte-de-theologie/licence-en-theologie/> [dostęp: 29.12.2024].
- Université catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve), *Faculté de théologie et d'étude des religions. Les Domaines d'enseignement*, <https://uclouvain.be/fr/facultes/theologie/domaines-enseignement.html> [dostęp: 22.12.2024].
- Université Laval, Faculté de théologie et de sciences religieuses, *Spiritualité et mystique*, <https://www.ftsr.ulaval.ca/recherche/spiritualite-et-mystique> [dostęp: 22.12.2024].
- Université Saint-Esprit de Kaslik, *Faculté des Arts, Humanités et Sciences*, <https://www.usek.edu.lb/faculte-des-arts-humanites-et-sciences/apercu> [dostęp: 29.12.2024].

- Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, *Struktura*, <https://teologia.amu.edu.pl/strona-glowna/struktura> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Teologiczny, *Instytut Nauk Teologicznych. Struktura*, <https://wt.uksw.edu.pl/instytuty/instytut-nauk-teologicznych/struktura/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Teologiczny, *Katedra Teologii Systematycznej*, <https://www.teologia.umk.pl/wydzial/jednostki-wydzialu/katedra-teologii-systematycznej/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Teologiczny, *Studia podyplomowe*, <https://www.teologia.umk.pl/kandydat/studia-podyplomowe/> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, *Podyplomowe studia z teologii duchowości*, <https://studiapodyplomowe.upjp2.edu.pl/studia-podyplomowe/podyplomowe-studia-z-teologii-duchowosci-11.html> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wydział Teologiczny, *Struktura i pracownicy*, <https://wt.upjp2.edu.pl/wydzial/struktura-i-pracownicy> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Szczeciński, Wydział Teologiczny, *Instytut Nauk Teologicznych. Struktura*, <https://teo.usz.edu.pl/instytuty/struktura/> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Szczeciński, Wydział Teologiczny, *Zespół badawczy: Dziedzictwo Jana Pawła II*, <https://teo.usz.edu.pl/zespol-badawczy-dziedzictwo-jana-pawla-ii/> [dostęp: 2.01.2025].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Teologicznych, *Projekty indywidualne*, <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-indywidualne/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Teologicznych, *Zespoły badawcze*, <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-zespolowe/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach, *Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (tekst jednolity)*, <https://us.edu.pl/wp-content/uploads/pliki/najwazniejsze-akty-prawne/tekst-jednolity-Regulaminu-zalacznik-dobwieszczenia.pdf> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach, *Struktura*, <https://us.edu.pl/uczelnia/struktura/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Teologiczny, *Studia Podyplomowe Teologii Duchowości*, <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/studia-podyplomowe/teologii-duchowosci/> [dostęp: 3.01.2025].
- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Teologii, *Katedry*, <https://uwm.edu.pl/wt/wydzial/katedry> [dostęp: 2.01.2025].
- Vinzenz Pallotti University, *Fachgebiete Theologie. Lehrstühle – nach Fachgebieten*, <https://vp-uni.de/university/fakultaeten/theologie/fachgebiete/> [dostęp: 22.12.2024].
- Vinzenz Pallotti University, *Institute und Forschung*, <https://vp-uni.de/university/institute-forschung/> [dostęp: 22.12.2024].

Ks. Mieczysław Polak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-3381-189X

PREZBITEROLOGIA PASTORALNA

Zarys problematyki

PASTORAL PRESBYTEROLOGY. OVERVIEW OF ISSUES

ABSTRACT:

The contemporary Church is experiencing an undeniable crisis of the pastoral identity of the priest. This crisis, however, does not imply a decrease in the significance of priestly ministry to the life and development of Church communities. Indeed, thanks to the ministry of official priesthood exercised in its fullest dimension by presbyters, the Church remains in an inner communion with Christ and receives his grace. An understanding of the bearing of pastoral ministry on the ecclesial community contributed to a systematic crystallizing – on the basis of the Christian tradition – of the elementary framework of pastoral presbyterology i.e. the science of the presbyter as a preacher of the word, the minister of sacraments and the leader of the community of the faithful entrusted to his care. The pastoral presbyterology that emerges from the magisterial pronouncements is naturally not of a “bookish” character. Thus, it requires systematization and organization. The present study is an attempt to meet this task in accordance with the methodological requirements of scholarly pastoral reflection on the daily growth of the Church in the power of the Holy Spirit in the context of history.

Współczesny Kościół przeżywa niezaprzeczalny kryzys pastoralnej tożsamości kapłana. Jednakże kryzys ten nie oznacza pomniejszenia znaczenia posługi kapłańskiej dla życia i rozwoju wspólnot kościelnych. Istotnie, dzięki posłudze kapłaństwa urzędowego, sprawowanej w najpełniejszym wymiarze przez prezbiterów, Kościół pozostaje w wewnętrznej komunii z Jezusem Chrystusem i otrzymuje Jego łaskę. Zrozumienie wpływu posługi pasterskiej na wspólnotę kościelną przyczyniło się do systematycznego wykrystalizowania – na bazie tradycji chrześcijańskiej – elementarnych ram prezbiterologii pastoralnej, tj. nauki o prezbiterze jako głosicielu słowa, szafarzu sakramentów i przywódcy wspólnoty wiernych powierzonych jego trosce. Prezbiterologia pastoralna wyłaniająca się z wypowiedzi magisterialnych nie ma naturalnie charakteru „książkowego”. Wymaga zatem usystematyzowania i uporządkowania. Niniejsze opracowanie jest próbą sprostania temu zadaniu zgodnie z metodologicznymi wymogami naukowej refleksji pastoralnej nad codziennym wzrostem Kościoła w mocy Ducha Świętego w kontekście historii.

Słowa klucze: prezbiter, tożsamość, teologia pastoralna, kryzys

Keywords: priest, identity, pastoral theology, crisis

Termin „prezbiterologia pastoralna” został wprowadzony do teologii pastoralnej publikacją wydaną w 2016 r.¹ Artykuł stanowi swoiste studium teologiczne nad pastoralną tożsamością prezbitera. Cechą charakterystyczną tego opracowania jest właśnie ów charakter pastoralny. Źródeł takiego podejścia do analizowanej w publikacji problematyki należałoby szukać we wcześniejszym opracowaniu (tego autora) wydanym w 2014 r.² Znajdujemy w nim uzasadnienie zastosowania tego terminu, postrzegane w kontekście podjętej próby zinterpretowania teologii pastoralnej jako eklezjologii pastoralnej³. Czytamy tam m.in.:

Teologia pastoralna mogłaby bardziej precyzyjnie zostać nazwana eklezjologią pastoralną, ponieważ jest nauką o Kościele (gr. εκκλησια). Rzeczywistością Kościoła zajmują się dwie jeszcze inne dziedziny naukowe, a mianowicie: eklezjologia i historia Kościoła, które – znowu w trosce o ściślejszą terminologię – wypadałoby nazwać: pierwszą – eklezjologią dogmatyczną, drugą zaś – eklezjologią historyczną⁴.

Teologiczne studium nad pastoralną tożsamością prezbitera ma miejsce w obszarze badawczym dotyczącym hierarchicznej diakonii Kościoła. Obejmuje ona posługę pasterską biskupów, prezbiterów i diakonów. Skupienie się na urzędowej posłudze prezbiterów jest uzasadnione tym,

że to oni właśnie „na co dzień dźwigają ciężar pracy w winnicy Pańskiej”⁵. Gdyby zbrakło prezbiterów, Kościół nie mógłby w pełni przeżywać „tego podstawowego posłuszeństwa, które zakorzenione jest w samym sercu egzystencji Kościoła oraz jego misji w dziejach: posłuszeństwa wobec polecenia Jezusa «iǳcie więc i nauczajcie wszystkie narody»” (Mt 28,19, a także „to czynicie na moją pamiątkę” (Łk 22,10; por. 1 Kor 11,24)⁶. W tych okolicznościach nie może dziwić fakt, że na żyznym gruncie katolickiej tradycji obudziła się świadomość potrzeby nauki o prezbiteracie, dedukowanej z posoborowej wizji pastoralnej misji Kościoła⁷.

Brak eklezjologicznej refleksji nad pastoralną tożsamością i misją prezbiterów to jedna z głównych przyczyn niepokojącego faktu, że chociaż upłynęło już 50 lat od zakończenia Soboru Watykańskiego II, pomimo pokoleniowej wymiany pasterzy Kościoła, wychowywanych i kształconych w posoborowym okresie, nadal w praktyce pastoralnej dominuje myślenie nader pragmatyczne i klerykalne w duchu XVIII-wiecznej wizji opata Stefana von Rautenstraucha⁸.

¹ M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera*, Poznań 2016.

² Tenże, *Od teologii do eklezjologii pastoralnej. Zagadnienia fundamentalne*, Poznań 2014.

³ Por. tamże, s. 10-21.

⁴ Tamże, s. 10. Na ten temat także: por. F. Blachnicki, *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971, s. 463; S. Pić-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002, s. 134-144.

⁵ Por. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunia*, tłum. W. Szymona, Kraków 2003, s. 139.

⁶ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska, Pastores dabo vobis* (1992) [dalej: PDV], 1.

⁷ M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 13.

⁸ Por. tamże.

Zarys problematyki związanej z prezbiteriologią pastoralną zostanie przedstawiony według schematu metodologicznego teologii pastoralnej i obejmie: teologiczną ontologię pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera, jej kairológiczny kontekst realizacyjny oraz pastoralną prakseologię. Z uwagi na szerokie przedstawienie owej problematyki zawarte we wspomnianej wcześniej publikacji dotyczącej prezbiteriologii pastoralnej, w niniejszym opracowaniu zagadnienia zostaną jedynie zarysowane. Zgodnie ze sugestią redaktora czasopisma nie tylko sam termin „prezbiteriologia”, ale przede wszystkim wyniki badań zawarte w całościowej koncepcji pozwolą szerszemu gronu odbiorców zapoznać się z tą problematyką.

1. BIBLIJNY WYMIAR PASTORALNEJ TOŻSAMOŚCI PREZBITERA

Teologiczną ontologię pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera wyraża jej biblijny wymiar. Są to aspekty konieczne do uwzględnienia „zawsze i wszędzie” (*semper et ubique*), gdyż cechuje je niezmienny i uniwersalny charakter. Owe aspekty składają się na „teologiczny model prezbiteryatu”, czyli – jak to określił Jan Paweł II – na jego „pastoralno-teologiczną tożsamość”⁹. Właściwe i pogłębione poznanie tej tożsamości „jest niezbędnym warunkiem, a jednocześnie bezpiecznym przewodnikiem i decydującym bodźcem do rozwoju duszpasterskiej działalności Kościoła” (por. PDV 11).

Kluczowym terminem w rozumieniu biblijnego wymiaru pastoralnej tożsamości prezbitera jest „diakonia”, albowiem nie chodzi tutaj w pierwszej kolejności o „urząd, lecz o służbę. Diakonia bowiem nie oznacza posiadania praw i kompetencji, ani też władzy, lecz działanie i zachowanie o charakterze służby”¹⁰. Tę prawdę odnajdujemy w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. W jego Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*¹¹ czytamy, że „urząd zaś ten, który Pan powierzył pasterzom ludu swego, jest prawdziwą służbą, wymownie nazwaną w Piśmie świętym diakonią, czyli posługiwaniem” (LG 24)¹².

Takie rozumienie teologicznej tożsamości prezbitera wyraźnie uwypukla też papież Franciszek, stwierdziwszy w jednej z katechez środowych:

Wszyscy jesteśmy równi, a kiedy jedna strona uważa się za ważniejszą od innych i trochę zadziera nosa, to jest w błędzie. To nie jest powołanie Jezusa. Powołanie, które daje Jezus, wszystkim także i tym którzy zdają się być na najwyższych

⁹ Por. Jan Paweł II, *Prezbiteryat – służebne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (31.03.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostołski*, Watykan 1996, s. 269.

¹⁰ Por. K.H. Schelkle, *Służby i służby w Kościołach czasów nowotestamentalnych*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 158.

¹¹ Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium* o Kościele (1964) [dalej: LG].

¹² Por. M. Polak, *Prezbiteriologia pastoralna...*, s. 16-17.

stanowiskach, jest służba. Trzeba służyć innym, uniażaj się. Jeśli znajdziesz kogoś, kto ma najwyższe stanowisko w Kościele i widzisz, że jest próżny, biedny, módl się za niego, bo nie rozumiał, czym jest Boże powołanie¹³.

Wpisana w teologiczną tożsamość prezbiteratu diakonia pozostaje w relacji z trzema prawdami ukazującymi biblijny wymiar pastoralnej tożsamości prezbitera. Zaliczamy do nich: prawdę o jedynym, wiecznym, doskonałym i nowym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, czyli prawdę o Jezusie Chrystusie jako „Najwyższym Pasterzu” (por. J 10,11-16; 1 P 5,4.), następnie prawdę o wspólnym kapłaństwie całego Ludu Bożego, tzn. o „królewskim kapłaństwie” wszystkich ochrzczonych (por. Ap 1,6; 5,9-10) i prawdę o pełni ministerialnego kapłaństwa, czyli „pełni świętego posługiwania” w kapłaństwie biskupa (por. LG 21).

Te prawdy zostały wyraźnie potwierdzone w oficjalnym nauczaniu Kościoła, przybliżającym tożsamość prezbitera poprzez jego szczególne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa, „dzięki któremu wyświęcony staje się, w Kościele i dla Kościoła, rzeczywistym, żywym i przejrzystym obrazem Chrystusa Kapłana, sakramentalnym uobecnieniem Jezusa Chrystusa Głowy i Pasterza”¹⁴. To nauczanie bardzo wyraźnie uwypukla także rozumienie ministerialnego kapłaństwa w kontekście wspólnego kapłaństwa całego Ludu Bożego. „W Duchu bowiem” – czytamy w soborowym *Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów* – „wszyscy wierni stają się świętym i królewskim kapłaństwem, składają Bogu duchowe ofiary przez Jezusa Chrystusa i ogłaszają wielkie działania Tego, który ich wezwał z ciemności do przedziwnego swojego światła”¹⁵.

Odniesienie tożsamości pastoralnej prezbitera do „pełni sakramentu kapłaństwa, którą cieszą się biskupi”, realizuje się głównie poprzez jedność z biskupem, szczerą miłość i posłuszeństwo. „To posłuszeństwo kapłańskie, przepojone duchem współpracy, opiera się na samym uczestnictwie w posłudze biskupiej, które zostaje udzielone prezbiterom przez sakrament kapłaństwa i misję kanoniczną” (PO 7).

W zarysowanym powyżej kontekście służebny rys tożsamości pastoralnej kapłana wyraża się w potrójnej służebności: wobec kapłaństwa Chrystusa, wspólnego kapłaństwa Ludu Bożego i pełni ministerialnego kapłaństwa w osobie biskupa. W *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* czytamy: „Kapłan, powołany aktem nadprzyrodzonej, całkowicie darmowej, miłości, powinien miłować Kościół, jak umiłował go Chrystus, poświęcając mu wszystkie swoje siły i oddając się w miłości duszpasterskiej aż do ofiarowania codziennie swojego życia. [...] Kapłan powinien zawsze pamiętać, że Pan i Nauczyciel «nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć» (Mk 10,45); że pochylił się, by umyć swoim

¹³ Franciszek, *Kościół potrzebuje apostolskiego zaangażowania świeckich*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (15.03.2023), <https://papiez.wiara.pl/doc/8129969>. *Kosciol-potrzebuje-apostolskiego-zaangazowania-swieckich* [dostęp: 21.02.2025].

¹⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Tota Ecclesia* (1994) [dalej: TE], 2.

¹⁵ Sobór Watykański II, *Dekret Presbyterorum ordinis* (1965) [dalej: PO], 2.

uczniom nogi (por. J 13,5), zanim umarł na Krzyżu i posłał ich na cały świat (por. J 20,21)” (por. PO 13 i 16).

Wynikająca z biblijnej tożsamości służba prezbitera w odniesieniu do misji „Najwyższego Pasterza” – Jezusa Chrystusa – oznacza potrzebę integralnego i wiarygodnego uobecniania tej rzeczywistości zbawczej, jaka dla wszystkich ludzkich pokoleń dokonała się w kapłańskiej posłudze Odkupiciela. Zbawiciel, wstępując do chwały Ojca, nie opuścił swego Kościoła: pozostał w nim ze swoim zbawczym orędnem, z misterium paschalnego pojednania i uświęcenia, a także z jednoczącą wszystkich i wszystko mocą Ducha Świętego. Jednakże ta Chrystusowa, pasterska obecność w doczesnych uwarunkowaniach – z uwagi na wiążącą moc „prawa wcielenia” – wymaga wiarygodnego i integralnego uobecniania jej w czasoprzestrzeni jako rzeczywistości zmysłowej i widzialnej¹⁶.

Pastoralna służebność w odniesieniu do wspólnego kapłaństwa całego Ludu Bożego oznacza potrzebę ofiarnej i kompetentnej pomocy ukierunkowanej na świadome i wielkoduszne podjęcie przez ogół wiernych godności „królewskiego kapłaństwa”. Służebność, wpisana w pastoralną tożsamość prezbitera, wyrasta bowiem nie tylko na podłożu prawdy o konieczności sakramentalnego uobecniania w czasie i przestrzeni zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa jako „Najwyższego Pasterza” (I P 5,4), ale i prawdy o nie mniej koniecznej aktualizacji chrześcijańskiego powołania do apostołstwa całej wspólnoty eklezjalnej, a zatem i kościelnej laikat obdarzonego godnością „królewskiego kapłaństwa”¹⁷.

Relacja pasterskiego podporządkowania w odniesieniu do „pełni świętego posługiwania” (LG 21) przysługującego biskupom oznacza potrzebę duchowej łączności i pastoralnego poddania się biskupowi, który, jedyny – jako uczestnik trwającej w Kościele sukcesji apostołskiej – obdarzony został pełnią pasterskiej odpowiedzialności i posługiwania. Jan Paweł II stwierdza w tym kontekście:

W posługiwaniu prezbitera winna dominować przede wszystkim intencja współpracy z biskupem. Jeśli prezbyter żyje duchem wiary, rozpoznaje wolę Chrystusa w decyzjach biskupa. Jest zrozumiałe, że czasem, zwłaszcza w chwilach konfrontacji różnych opinii, posłuszeństwo może okazać się rzeczą szczególnie trudną. Jednak posłuszeństwo było główną postawą Jezusa, składającego swą ofiarę i wydało owoce zbawienia dla całego świata. Również prezbyter żyjący wiarą jest świadom, że został powołany do posłuszeństwa, które zgodnie ze słowami Jezusa o zaparciu się siebie obdarza go mocą i chwałą uczestnictwa w owocach ofiary krzyżowej¹⁸.

¹⁶ Por. E. Schillebeeckx, *Chrystus – Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. A. Zuberbier, Kraków 1966, s. 66; M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 21.

¹⁷ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 22.

¹⁸ Jan Paweł II, *Więzi między prezbiterami i ich biskupami*. Katecheza wygłoszona podczas środowcowej audycji generalnej (25.08.1993), w: *Wierzę w Kościół...*, s. 338.

2. KAIROLOGICZNY WYMIAR TOŻSAMOŚCI PREZBITERA

Zgodnie z przyjętą w koncepcji prezbitologii pastoralnej metodologią kolejny etap analiz prezentuje kairologiczny wymiar pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera. Poucza on o tych aspektach prezbiteryatu, które – jako uwarunkowane czasoprzestrzenią – nie mają, analogicznie do biblijnych przesłanek, niezmiennego i uniwersalnego charakteru, zatem są zobowiązaniem wchodzącym w grę „tu i teraz” (*hic et nunc*), co Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* określa następująco:

Z pewnością to, co w fizjonomii kapłana jest istotne, pozostaje niezmiennie, bowiem w przyszłości tak samo jak dziś musi być on podobny do Chrystusa. [...] Równocześnie życie i posługa kapłana muszą się dostosować do każdej epoki i każdego środowiska [...]. Dlatego musimy jak najbardziej otwierać się na światło Ducha Świętego, by rozpoznawać, dokąd zmierza dzisiejsze społeczeństwo, odkrywać jego głębokie potrzeby duchowe, określać konkretne i główne zadania oraz odpowiadające im metody duszpasterskie, by stosownie odpowiedzieć ludzkim oczekiwaniom” (PDV 5).

Kairologiczne aspekty pastoralnej misji prezbitera pozostają więc w integralnym związku z historycznymi i cywilizacyjnymi przemianami dokonującymi się w otaczającym nas świecie i, jako takie, zakładają adaptacyjny wysiłek w stosunku do nowych wyzwań. Postulowana adaptacja jest z reguły procesem powolnym i długofalowym. Związane z tym nieuchronne „opóźnienia” rodzą zjawisko zwane kryzysem. Obecnie przeżywany przez nas kryzys nie bez racji uważa się za niezwykle złożony i głęboki, jako że procesy przemian cywilizacyjnych uległy, zwłaszcza w ostatnim półwieczu, gwałtownemu przyspieszeniu, upowszechnieniu i radykalizacji. Rodzące się na tym podłożu trudności adaptacyjne zaowocowały w środowisku prezbitarów narastającym niepokojem, niepewnością, dezorientacją, nierzadko również moralną i pastoralną demobilizacją¹⁹.

Aktualny „kryzys socjologicznego modelu prezbiteryatu” można rozpatrywać w dwóch wymiarach: społecznym i psychologicznym. Na płaszczyźnie społecznej wiąże się z przejściem od dawnego społeczeństwa sakralnego do nowoczesnego społeczeństwa zdesakralizowanego. Następstwem tych przemian jest ograniczenie obecności i wpływu prezbitera na całokształt życia społecznego, utrata tego, co zwykło się nazywać „środkami bogatymi”. Na płaszczyźnie psychologicznej kryzys „socjologicznego modelu prezbiteryatu” jest związany z przemianami stosunków międzyludzkich. Współczesny człowiek odkrywa sobie właściwą godność, w tym także najistotniejszy jej atrybut: wolność. Pragnie być podmiotem. Chce być uznany za dorosłego i odpowiedzialnego, za rozmówcę, a nie tylko za

¹⁹ Por. J. Döpfner, *Kapłaństwo: elementy trwałe i zmienne*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 321-323; M. Polak, *Prezbitologia pastoralna...*, s. 37.

pouczanego i „zdalnie” kierowanego. Dotyczy to również sfery religijnej i relacji ze wspólnotą eklezjalną²⁰.

Kairologiczny wymiar pastoralnej tożsamości współczesnego prezbitera wyraża się w adekwatnej do ewangelizacyjnego *kairosu* pastoralnej akomodacji obejmującej przede wszystkim trzy składniki: cechy osobowości prezbitera, pastoralną formułę powierzonej mu misji oraz układ relacji z kościelnym laikatem. Stąd socjologiczny model prezbiteryatu tworzą wymienione powyżej komponenty, mianowicie postulowane „tu i teraz” cechy osobowości prezbitera, adekwatna do czasowo-przestrzennych uwarunkowań formuła realizowania pasterskiej misji i stosowny układ relacji z kościelnym laikatem.

Nakreślenie postulowanego modelu prezbiteryatu i jego poszczególnych składników jest zagadnieniem bardzo obszernym. Wskazana tutaj zostanie jedynie metoda, która powinna być stosowana przy ich określaniu, a jest nią „ewangeliczne rozeznanie”. „Ewangeliczne rozeznanie” to dzieło całego Kościoła na bazie charyzmatu „nadprzyrodzonego zmysłu wiary” (por. LG 12), ofiarowanego przez Ducha Świętego ogółowi wiernych według właściwej każdemu odpowiedzialności. Owo obdarowanie, jak wyjaśnia Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*,

nie polega jednak wyłącznie i koniecznie na wspólnym odczuciu wiernych. Kościół, idąc za Chrystusem, naucza prawdy, która nie zawsze jest zgodna z opinią większości. Słucha on głosu sumienia, a nie „siły” [...]. Docenia badania socjologiczne i statystyczne, o ile okazują się pożyteczne dla uchwycenia kontekstu historycznego, w którym rozwija działalność pasterską i dla lepszego poznania prawdy; badania te nie mogą jednak być uważane za zmysł wiary²¹.

Kairologiczny walor badań empirycznych zakłada krytyczny i autorytatywny osąd uzyskanych danych w świetle Bożego Objawienia. To zadanie – łącznie z misją wychowywania wiernych do coraz dojrzalszej oceny ewangelicznej – należy do kompetencji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła²². Uwzględniając to, kairologiczna analiza posoborowego kryzysu prezbiteryalnej tożsamości powinna odwoływać się nade wszystko do wypowiedzi Magisterium, i to zarówno, gdy chodzi o prezentację „ewangelicznego rozeznania” owego kryzysu, jak i wyłaniających się na tym podłożu „pastoralnych wyzwania”, czego specyficznym wyrazem jest z jednej strony postulat „nowej ewangelizacji” Jana Pawła II (por. PDV 82), a z drugiej profetyczny apel papieża Franciszka o „duszpasterskie nawrócenie”²³. W ostatnich latach powyższe postulaty powinny zostać dopełnione „synodalnym nawróceniem”. W przemówieniu z okazji 50. rocznicy ustanowienia Synodu

²⁰ Por. E. Pin, *Zróźnicowanie funkcji kapłańskiej*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 5 (1969) 1, s. 180n.

²¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 5.

²² Por. tenże, Encyklika *Veritatis splendor* (1993) [dalej: VS]; F. Arduzzo, *Magisterium Kościoła – posługa słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001, s. 56.

²³ Por. Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013) [dalej: EG], 27.

Biskupów papież Franciszek stwierdził: „droga synodalności jest drogą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia”²⁴. We Franciszkową koncepcję „synodalnego nawrócenia” wpisana jest m.in. „zmiana sposobu bycia w Kościele”, obejmująca także, a może zwłaszcza, prezbiterów²⁵.

Wskazany powyżej aspekt „osobowościowy” wymaga zatem dowartościowania troski o ludzką i chrześcijańską dojrzałość pasterską. W aspekcie „formuły pasterzowania” postuluje przesunięcie akcentu z „egzekucji” religijno-moralnych zobowiązań na korzyść inicjatyw formacyjnych, organicznych i personalizujących (por. VS 84-85), a w aspekcie „relacji z wiernymi” docenienie wagi partnerstwa, osobowego kontaktu, dialogu i współpracy, synodalnego podążania prezbiterów z Ludem Bożym. Szczególne znaczenie będzie tutaj mieć wprowadzanie zaleceń ostatniego Synodu, zwłaszcza metody „eklezyjalnego rozeznania”²⁶, w życie wspólnot kościelnych.

3. PASTORALNA PRAKSEOLOGIA MISJI PREZBITERA

Pastoralna prakseologia misji prezbitera dopełnia wskazane poprzednio dwa etapy badań w obszarze prezbiterologii pastoralnej. Chodzi tutaj o nakreślenie elementarnej struktury pastoralnej misji prezbitera. Prezbiterzy, na mocy konsekracji dokonanej przez Ducha Świętego w sakramencie święceń, otrzymują nadprzyrodzone obdarowanie zabezpieczające zbawczą skuteczność zleconego im posługiwania. Od nich samych wymaga się tylko jednego: służebności i wierności zarówno swojej teologicznej tożsamości, jak i kairologicznym wyzwaniom epoki, w jakiej żyją.

Pastoralna prakseologia określa elementarne wymogi owej służebności i wierności ze szczególnym uwzględnieniem ich optymalizacji i melioracji, zgodnie z soborową zasadą: *Ecclesia semper reformanda*²⁷. Jan Paweł II, odwołując się do nauczania *Vaticanum II* (por. LG 5), wpisał prakseologiczne imperatywy posługi prezbitera w trojaki wymiar strukturalny Kościoła rozpatrywanego jako tajemnica (*mysterium*), komunია (*communio*) i misja (*missio*)²⁸. W Adhortacji apostoelskiej *Pastores dabo vobis* czytamy:

²⁴ Por. Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015), 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 21.02.2025].

²⁵ Por. T. Szałanda, *Nawrócenie synodalne w rozumieniu papieża Franciszka*, „Symposium” 1 (2022), s. 66-67.

²⁶ Por. XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja*, dokument końcowy, Watykan 2024, 81-86.

²⁷ Por. P.M. Zulehner, *Pastoraltheologie. Fundamentalpastoral*, t. 1, Düsseldorf 1989, s. 15.

²⁸ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 85-86.

Wyświęcony kapłan jest sługą Chrystusa obecnego w Kościele jako tajemnicy, komunii i misji. Poprzez uczestnictwo w „namaszczeniu” oraz w „misji” Chrystusa, może kontynuować w Kościele Jego modlitwę, Jego słowo, Jego ofiarę, Jego zbawczą działalność. Jest więc sługą Kościoła – tajemnicy, ponieważ dokonuje kościelnych i sakramentalnych znaków obecności Chrystusa zmartwychwstałego. Jest sługą Kościoła – komunii, ponieważ – w jedności z biskupem i w ścisłej więzi z całym *presbyterium* – tworzy jedność wspólnoty, w której współistnieją zgodnie różne powołania, charyzmaty i posługi. Jest wreszcie sługą Kościoła – misji, ponieważ dzięki niemu wspólnota głosi Ewangelię i daje jej świadectwo (PDV 16).

Ta trojaka, prezbiterialna służebność określa elementarną strukturę pastoralnej posługi prezbitera. Wcześniejsze refleksje nad prezbiteratem ujmowały prakseologiczne wymogi pastoralne z reguły w kontekście pasterskiego *agere*, czyli misyjnego wymiaru Kościoła, wyodrębniając w tych ramach prezbiterialną odpowiedzialność za uobecnianie w świecie prorockiej, kapłańskiej i królewskiej misji Jezusa Chrystusa. Na pastoralne znaczenie komunijnego wymiaru posługi prezbitera oraz pastoralny walor duchowości kapłańskiej zwrócił uwagę Sobór Watykański II w Dekrecie *Presbyterorum ordinis*. Można zatem stwierdzić, iż w magisterialnych wypowiedziach z ostatnich lat zawiera się dość wyraźna sugestia wskazująca na potrzebę wyznaczenia prymatu w pastoralnej refleksji nad prakseologicznym obliczem prezbiteratu problematyce związanej z życiem prezbitera w jego misteryjnym i komunijnym wymiarze, a nie – jak dotąd – problematyce dotyczącej tylko posługi prezbitera, zresztą zgodnie z normatywnym scholastycznym zasadą: *agere sequitur esse*. Ową zasadę zastosował Jan Paweł II w posynodalnej Adhortacji apostolskiej o formacji prezbiterów we współczesnym świecie, zwracając przy tym uwagę na to, iż związek prezbitera z Jezusem Chrystusem, a w Nim z Jego Kościołem, jest nade wszystko osadzony w samym fakcie bycia prezbiterem na mocy konsekracji – namaszczenia sakramentalnego, a dopiero wtórnie – choć niemniej istotnie – w pasterskim działaniu, czyli w misji i w posłudze (por. PDV 16).

Wewnętrzna zasada ożywiająca i kierująca tak rozumianym procesem budowania pożądanej jedności posługi i życia jest specjalny charyzmat Ducha Świętego – dar sakramentu święceń, określany mianem: „miłość pasterska” (*caritas pastoralis*). Ów dar wyrażający najgłębszą istotę sakramentalnego upodobnienia prezbitera do Jezusa Chrystusa – Głowy i Pasterza Kościoła – uzdalnia go do tego, aby z pełnionego ministerium mógł uczynić przedmiot uświęcającej go miłości (por. PDV 23; TE 43)²⁹. I właśnie ta obiektywna rzeczywistość staje się podłożem pod odpowiadający jej etos, który nie może być niczym innym, jak tylko „umiłowaniem pracy” w jej pasterskim rozumieniu. Prezbiter zostaje przecież wybrany przez Jezusa Chrystusa nie jako „rzecz”, ale „osoba”. Nie jest więc bezwładnym i biernym narzędziem, lecz – jak to określa *Vaticanum II* – „narzędziem

²⁹ Por. P. Socha, *Życie duchowe kapłana*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1993), s. 228–230.

żywym” (por. PO 12), co oznacza, że w sprawowanie posługi musi być w sposób jak najbardziej świadomy, wolny i odpowiedzialny zaangażowana cała jego osoba. W Adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* czytamy:

Związek z Chrystusem, który zapewnia konsekracja i upodobnienie płynące z sakramentu kapłaństwa ustanawia w kapłanie i wymaga od niego następnego związku, który opiera się na „intencji”, czyli świadomej i wolnej woli czynienia, za pośrednictwem znaku sakramentalnego, tego, co pragnie czynić Kościół. Tego rodzaju związek, w sposób naturalny staje się bardzo szeroki i niezwykle głęboki, obejmując rozum, uczucia, życie, to znaczy cały ciąg „predyspozycji” moralnych i duchowych odnoszących się do znaków posługiwania spełnianych przez kapłana (PDV 25)³⁰.

Elementarną strukturę pastoralnej posługi prezbitera można przedstawić, odwołując się do słów z II Listu do Koryntian apostoła Pawła, stanowiących jedno z pozdrowień liturgicznych: „Łaska naszego Pana Jezusa Chrystusa, miłość Boga i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi!” (2 Kor 13,13).

Punktem wyjścia dla analiz w poszczególnych wymiarach posługi prezbitera jest obdarowanie. Zarysowując prorockie oblicze posługi prezbitera, należałoby wyjść od obdarowania słowem miłości przez Boga Ojca (dar wiary). Wynika z niego misja przepowiadania słowa Bożego, w którą wpisana jest odpowiedzialność pasterska za: proklamację zbawczego orędzia (liturgia Słowa), objaśnianie prawdy Bożej (homilia, katecheza, popularyzacja wiedzy religijnej) i formację wiernych do egzystencjalnego słuchania słowa Bożego (wprowadzenie do komunii słowa Bożego).

Kapłańskie oblicze pastoralnej posługi prezbitera wiąże się z obdarowaniem łaską przez Pana, Jezusa Chrystusa (dar świętości). W owym darze ma swoje źródło misja uobecniania paschalnego Misterium Zbawiciela w liturgii. Związana z tym odpowiedzialność pasterska jest również odpowiedzialnością za sumienne, gorliwe, wierne i godne szafarstwo sakramentów i sakramentaliów, za owocne, świadome, pobożne i czynne uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła oraz za kościelną „pedagogię świętości”, w której fundamentalne znaczenie ma duszpasterstwo miłosierdzia.

Ostatni element Pawłowego pozdrowienia to dar jedności w Duchu Świętym. To obdarowanie stanowi podstawę kościelnej komunii i określa królewskie oblicze pastoralnej posługi prezbitera. Wynika z niej misja prezbitera, polegająca na podjęciu posługi formacji chrześcijańskiej dojrzałości. Zawiera ona w sobie odpowiedzialność pasterską za kierowanie wspólnotą wiernych, towarzyszenie im w procesie odczytywania i podejmowania ich chrześcijańskiego powołania oraz za kościelne świadectwo czynnej miłości (apostolat charytatywny i społeczny).

³⁰ Por. M. Polak, *Prezbiterologia pastoralna...*, s. 89.

ZAKOŃCZENIE

Posoborowy kryzys kościelnego prezbyteratu z jednej strony, natomiast z drugiej ewangelizacyjne wyzwania trzeciego tysiąclecia chrześcijańskiej ery ujawniły na nowo potrzebę i doniosłość pogłębionej i wszechstronnej refleksji na temat tożsamości prezbytera i jego posłannictwa w Kościele. Nad wyraz istotną rolę w tym swoistym, „rehabilitacyjnym” procesie prezbyterologii pastoralnej odegrało Magisterium, które poczuło się zobowiązane do „umacniania wiary” (por. Łk 22,32) szeregowych przedstawicieli eklezjalnego *ordo presbyterorum* w przekonaniu, że „są absolutnie niezbędni Kościołowi i światu”, a w konsekwencji „muszą rozmawiać się w Chrystusie Dobrym Pasterzu, kształtować swoje serca według Jego serca”, aby „wyjść na drogi świata jako Jego żywe wizerunki” i „głosić wszystkim Chrystusa Drogę, Prawdę i Życie” (por. PDV 82). „Można stwierdzić” – czytamy w Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* – „że po Soborze nie było wystąpienia Magisterium, które by w jakiejś mierze nie uwzględniło, wprost lub pośrednio, sensu obecności kapłanów we wspólnocie, ich roli oraz nieodzowności w Kościele i świecie” (PDV 3). Wyłaniająca się z tych magisterialnych wypowiedzi prezbyterologia pastoralna nie ma – rzecz jasna – „podręcznikowego” oblicza, dlatego wymaga systematyzacji i uporządkowania. Niniejsze opracowanie stanowi próbę podjęcia takiego zadania zgodnie z metodologicznymi wymaganiami naukowej refleksji pastoralnej nad „codziennym wzrastaniem Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii” (por. PDV 57)³¹.

BIBLIOGRAFIA

- XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja*, dokument końcowy, Watykan 2024.
- Ardusso F., *Magisterium Kościoła – posługa słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001.
- Blachnicki F., *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971.
- Döpfner J., *Kapłaństwo: elementy trwałe i zmienne*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 321-349.
- Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 21.02.2025].
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013).
- Franciszek, *Kościół potrzebuje apostolskiego zaangażowania świeckich*. Katecheza wygłoszona podczas środowiej audyencji generalnej (15.03.2023), <https://papiez.>

³¹ Por. tamże, s. 192.

- wiara.pl/doc/8129969.Kosciol-potrzebuje-apostolskiego-zaangazowania-swiecz-
kich [dostęp: 21.02.2025].
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* (1992).
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor* (1993).
- Jan Paweł II, *Prezbiterat – służebne uczestnictwo w kapłaństwie Chrystusa*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (31.03.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostolski*, Watykan 1996, s. 265-269.
- Jan Paweł II, *Więzi między prezbiterami i ich biskupami*. Katecheza wygłoszona podczas śródowej audiencji generalnej (25.08.1993), w: *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostolski*, Watykan 1996, s. 335-338.
- Kongregacja Duchowieństwa, *Dyrektorium Tota Ecclesia* (1994).
- Pié-Ninot S., *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. T. Kukułka, Kraków 2002.
- Pin E., *Zróżnicowanie funkcji kapłańskiej*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 178-186.
- Polak M., *Od teologii do eklezjologii pastoralnej. Zagadnienia fundamentalne*, Poznań 2014.
- Polak M., *Prezbiterologia pastoralna. Pastoralna tożsamość współczesnego prezbitera*, Poznań 2016.
- Ratzinger J., *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, tłum. W. Szymona, Kraków 2003.
- Schelkle K.H., *Służby i służby w Kościołach czasów nowotestamentalnych*, „Concilium – Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-5 (1969), s. 152-164.
- Schillebeeckx E., *Chrystus – Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. A. Zuberbier, Kraków 1966.
- Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis* (1965).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (1964).
- Socha P., *Życie duchowe kapłana*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1993), s. 223-237.
- Szałanda T., *Nawrócenie synodalne w rozumieniu papieża Franciszka*, „Symposium” 1 (2022), s. 55-71.
- Zulehner P.M., *Pastoraltheologie. Fundamentalpastoral*, t. 1, Düsseldorf 1989.

Ks. Andrzej Kiciński

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0003-3076-6878

Ks. Rafał Muda

Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0001-9708-9926

**WPROWADZENIE W KULTUROWE UJĘCIE
NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ
W UNII EUROPEJSKIEJ
Perspektywa włoska**

*AN INTRODUCTION TO THE CULTURAL FRAMING OF CATHOLIC
RELIGIOUS EDUCATION IN THE EUROPEAN UNION.
THE ITALIAN PERSPECTIVE*

ABSTRACT:

The European Union has 27 Member States. In 8 EU countries religion lessons are obligatory in public schools and in 15 they are optional. In 6 EU countries, religion can be an elective subject for the maturity exam. The teaching of religion only in some countries, such as Poland recently, is at the crossroads of intersecting ideological influences and the Churches' concern for the full education of the young European.

A scholar who made a significant contribution to the understanding and identity formation of the teaching of Catholic religion in Europe, and especially in Italy, was Emilio Alberich Sotomayor SDB. His publications of educational, and therefore cultural, significance have helped to characterise the teaching of Catholic religion as an academic discipline and as a school subject.

Culture in the general sense means everything with which man perfects and develops the manifold

Unia Europejska liczy 27 państw członkowskich. W ośmiu z nich lekcje religii są obowiązkowe w szkołach publicznych, a w 15 fakultatywne. W sześciu krajach UE religia może być przedmiotem wybieranym na egzaminie maturalnym. Nauczanie religii tylko w niektórych państwach, takich jak ostatnio Polska, znajduje się na rozdrożu krzyżujących się wpływów ideologicznych i troski Kościołów o pełną edukację młodego Europejczyka.

Naukowcem, który wniósł znaczący wkład w rozumienie i tworzenie tożsamości nauczania religii katolickiej w Europie, zwłaszcza we Włoszech, był Emilio Alberich Sotomayor SDB. Jego publikacje o znaczeniu wychowawczym, zatem kulturowym, pozwoliły scharakteryzować nauczanie religii katolickiej jako dyscypliny naukowej i przedmiotu szkolnego.

Kultura w sensie ogólnym oznacza wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie

talents of his spirit and body. An introduction to the cultural framing of the teaching of Catholic religion in the European Union from an Italian perspective seeks systemic solutions to foster the maturation of the personality in the religious dimension in order to discover and design one's own place in society and in history.

uzdolnienia swego ducha i ciała. Wprowadzenie w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w UE poszukuje z perspektywy włoskiej rozwiązań systemowych, sprzyjających dojrzewaniu osobowości w wymiarze religijnym w celu odkrycia i zaprojektowania własnego miejsca w społeczeństwie i historii.

Słowa kluczowe: nauczanie religii katolickiej, szkoła, kultura, Unia Europejska, Włochy

Keywords: Catholic religious instruction, school, culture, European Union, Italy

W systemie oświaty w Polsce następują nagle zmiany dotyczące nauczania religii w szkołach publicznych. Ministerstwo Edukacji Narodowej ogranicza jej ilość – z dwóch godzin do jednej tygodniowo. Dokonuje się też zmiana organizacji lekcji, gdyż nauczanie religii ma być organizowane na początku lub końcu zajęć lekcyjnych. Planowane jest również łączenie klas. Konferencja Episkopatu Polski stanowczo sprzeciwiała się tym zmianom wprowadzanym bez odpowiednich konsultacji z Kościołem katolickim, a także z innymi Kościołami i związkami wyznaniowymi.

Stowarzyszenie Katechetyków Polskich, które od lat – działając zgodnie ze swoimi celami statutowymi – podejmuje refleksję naukową nad analizą aktywności człowieka w świecie i Kościele w świetle Objawienia Bożego, także protestuje przeciwko zmianom narzuconym przez ministerstwo. Warto w tym miejscu podkreślić, że Stowarzyszenie Katechetyków Polskich stanęło przed wyzwaniem obrony prawa rodziców i opiekunów do normalnego i całościowego wychowania dzieci (zgodnie z własnymi przekonaniami) właściwie po raz pierwszy po okresie przemian ustrojowych w Polsce, zapoczątkowanych w 1989 r., czyli od momentu powrotu nauczania religii katolickiej do szkoły publicznej (w 1990). Ministerstwo Edukacji Narodowej, wprowadzając nowe zmiany w organizacji lekcji religii, dąży do jej marginalizacji i – użyjmy bardziej dosadnych słów – uporczywie nęka ten przedmiot szkolny, deprecjonując go w stosunku do innych. Ksiądz Roman Buchta, przewodniczący stowarzyszenia, stanął w obronie lekcji religii w szkole m.in. podczas konferencji zorganizowanej w siedzibie polskiego episkopatu, wskazując, że zdecydowana większość państwa UE traktuje nauczanie religii jako niezbędny element systemu edukacji¹. Inni członkowie stowarzyszenia nie przestają w swoich wystąpieniach medialnych (przede wszystkim w publikacjach naukowych) przybliżać pełnego rysu historycznego nauczania religii w Polsce po 1945 r. i jej podstaw prawnych². Niniejszy artykuł stanowi próbę wprowadzenia

¹ Pełny zapis konferencji: por. Biuro Prasowe KEP, <https://episkopat.pl/doc/215150.eksperci-konferencji-episkopatu-polski-o-szkolnych-lekcjach-religii> [dostęp: 20.12.2024].

² Przykładem takiej syntezy jest np. publikacja: P. Goliszek, *Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych*, „Teki Komisji Prawniczej PAN” Oddział w Lublinie 2 (2020), s. 177–195. Mamy tutaj omówione również podstawowe akty normatywne dotyczące nauczania

w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w jednym z krajów UE, w którym cieszy się dużym poparciem u uczniów i rodziców, ale i u wielu stron politycznych niekoniecznie będących blisko nauki Kościoła, lecz racjonalnie podchodzących do współczesnego przekazu kodu kulturowego w szkole, związanego z wartościami chrześcijańskimi.

Należy podkreślić, iż stan badań nauczania religii w szkole publicznej w Polsce³ i Europie⁴ stale się „powiększa”. Na początku tego artykułu zostanie zastosowana metoda syntezy wprowadzającej w stan prawny nauczania religii w krajach UE. Następnie wykorzystana będzie metoda analizy mająca na celu ukazanie wpływu wywartego przez ks. E. Albericha (niekwestionowanego, europejskiego katechetyka ze Salezjańskiego Uniwersytetu Papieskiego w Rzymie) na współczesną koncepcję nauki religii w Europie, charakteryzującą się obiektywizmem i racjonalizmem. Na ostatnim etapie powrócimy do metody syntezy, która ukaże perspektywy włoskiego rozwiązania problemu z nauczaniem religii katolickiej we współczesnej szkole publicznej i która usiłuje łączyć cele szkoły europejskiej z edukacją religijną, zamierzającą dopomóc uczniowi w dojrzewaniu osobowości w wymiarze religijnym oraz w planowaniu swej roli w społeczeństwie i w historii.

1. NAUCZANIE RELIGII W UNII EUROPEJSKIEJ

W zdecydowanej większości krajów UE państwo zapewnia edukację religijną, uznając ją za istotny element życia społecznego oraz wykształcenia dzieci i młodzieży. Odzwierciedla się to w rozwiązaniach prawnych dotyczących m.in. organizacji i finansowania nauczania religii i programów. Prezentując rozmaite modele nauczania religii w szkolnych systemach europejskich, można posłużyć się podziałem ze względu na miejsce nauczania religii w systemie szkolnym, mianowicie na takie, w którym religia stanowi przedmiot obowiązkowy lub fakultatywny i takie, gdzie nauczanie religii odbywa się poza szkołą. Obecnie Unia Europejska liczy 27 państw członkowskich. Są nimi: Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Holandia, Irlandia, Grecja,

religii w Polsce: Konstytucję RP, Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, Ustawę o systemie oświaty i rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej.

³ A. Kiciński, *Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918–2001* (I parte), „Salesianum” 2 (2005), s. 331-366; (II parte): „Salesianum” 3 (2005), s. 479-505; (III parte): „Salesianum” 1 (2006), s. 101-127.

⁴ A. Kiciński, V. Annicchiarico, *The Cultural Dimension of Catholic Liturgical Rites in Catholic Religious Education in the Context of the Objectives of the Education System in Italy*, „Verbum Vitae” 4 (2022), s. 843-868; *L'Insegnamento della religione risorsa per Europa. Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa*, red. Conferenza Episcopale Italiana servizio nazionale per l'IRC, Torino 2008; A. Kielan, *Modele nauczania religii rzymskokatolickiej w krajach europejskich*, Kraków 2012; A. Kielan, T. Panuś, *The perspectives of catechesis in Europe*, Kraków 2010; E. Osewska, *Edukacja religijna w szkole katolickiej w Anglii i Walii w świetle „Living and Sharing Our Faith. A National Project of Catechesis and Religious Education”*, Tarnów 2008.

Hiszpania, Francja, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Niemcy, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Szwecja, Węgry i Włochy.

W ośmiu państwach EU lekcje religii są obowiązkowe w szkołach publicznych. Owe kraje to: 1. Niemcy, 2. Austria, 3. Szwecja, 4. Dania, 5. Finlandia, 6. Malta, 7. Grecja, 8. Cypr. Należy w tym miejscu dodać, że w trzech departamentach we Francji nauczanie religii również jest obowiązkowe, choć sytuacja tego kraju wymagałaby szerszego pogłębienia.

W 15 krajach EU obowiązuje fakultatywny udział w lekcjach religii prowadzonych w szkole publicznej. Tymi krajami są: 1. Słowacja, 2. Belgia, 3. Estonia, 4. Litwa, 5. Rumunia, 6. Hiszpania, 7. Włochy, 8. Irlandia, 9. Polska, 10. Portugalia, 11. Chorwacja, 12. Czechy, 13. Holandia, 14. Łotwa, 15. Węgry. Tylko w czterech państwach UE religia jest nauczana przez związki wyznaniowe poza szkołą publiczną. Wspomniana Francja może organizować w szkole naukę religii jedynie w departamentach: Dolny Ren, Górny Ren, Mozela. W Bułgarii religia nie jest wprost nauczana, mimo iż są przedmioty tzw. wyznaniowe: religia – chrześcijaństwo i religia – islam oraz przedmiot niewyznaniowy: religia. W Słowenii i Luksemburgu nauczają się w szkole publicznej przedmioty: etyka.

W sześciu krajach UE religia może być przedmiotem wybieranym na egzaminie maturalnym. Te kraje to: 1. Austria, 2. Czechy, 3. Finlandia, 4. Grecja, 5. Irlandia i 6. Niemcy. Oczywiście i w tym przypadku nie chodzi tylko o religię katolicką, ale także o prawosławną czy ewangelicko-luterańską, w zależności od wyboru maturzysty.

Nauczanie religii w UE znajduje się na rozdrożu krzyżujących się wpływów ideologicznych oraz troski Kościołów o pełną edukację młodego Europejczyka. Wnioski płynące z badań są następujące. Po pierwsze, nauczanie religii w Europie jest powszechne i wyraża prawdę, iż wymiar religijny stanowi integralną część życia człowieka, a nie jego nadbudowę, dlatego szkoła nim się zajmuje. Po drugie, nauczanie religii wzbogaca szkołę i społeczeństwo o bezcenne laboratoria kultury i człowieczeństwa, w których – odczytując znaczący wkład chrześcijaństwa – pozwala się uczniom odkrywać dobro i wzrastać w odpowiedzialności oraz doskonalić zmysł krytyczny wobec współczesnych problemów. Po trzecie, nauka religii w Europie umożliwia poznanie wielkości wkładu chrześcijaństwa w rozwój kultury europejskiej, gdzie „słowem kultura w znaczeniu ogólnym określa się wszystko, za pomocą czego człowiek doskonali i rozwija różnorodne dary ducha i ciała, usiłuje dzięki poznaniu i pracy podporządkować swojej władzy świat, zaś przez postępowanie obyczajów i różnych instytucji czyni bardziej ludzkim życie społeczne zarówno w rodzinie, jak i w całej społeczności obywatelskiej, a na przestrzeni dziejów wyraża, przekazuje i zachowuje w swoich dziełach wielkie doświadczenia duchowe i pragnienia po to, by służyły rozwojowi wielu, a nawet całego rodzaju ludzkiego” (KDK 53). Po czwarte, nauka religii porusza konieczne kwestie wychowawcze i angażuje całe społeczeństwa, także szkołę, parafię i rodzinę.

Na koniec tego wątku należy zauważyć, że UE nie narzuca jednolitego systemu wszystkim państwom członkowskim, natomiast promuje wymianę najlepszych

praktyk, stanowczo sprzeciwiając się wszelkiej dyskryminacji. Wydaje się więc, że marginalizowanie nauczania religii w szkole publicznej w Polsce poprzez umieszczanie tego przedmiotu przed lub po zajęciach podstawowych ma wyraźne cechy dyskryminacji uczniów i rodziców rozmaitych wyznań. Dyskryminowanie to nierówne traktowanie ludzi m.in. ze względu na ich rasę, kolor skóry, płeć, język i religię. UE deklaruje troskę o wysoką jakość edukacji, gdzie w rozwoju kompetencji kluczowych nie można pomijać prawa konfrontacji z człowiekiem, ze światem, z Bogiem i poszukiwaniem prawdy czy ostatecznego sensu życia, a które to tematy wiążą się z profesjonalnym nauczaniem religii.

2. TOŻSAMOŚĆ NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ WEDŁUG KS. E. ALBERICHA

Naukowa refleksja nad rolą i znaczeniem nauczania religii w szkole wciąż jest aktualna. Jest to szczególnie istotne teraz, kiedy w wielu państwach UE uwypukla się potrzebę poszanowania wolności wyznania, promuje imperatyw świeckości szkół, docenienia i respektowania różnorodności religijnej oraz dostrzega się potrzebę dialogu między różnymi religiami, wyznaniem czy tradycjami. Naukowcem, który znacząco przyczynił się do rozumienia i tworzenia tożsamości nauczania religii katolickiej w Europie, zwłaszcza we Włoszech, był salezjanin, ks. E. Alberich Sotomayor.

Książd E. Alberich, podejmując badania nad tożsamością nauczania religii, podkreślał, że jego rozumienie ewoluowało na przestrzeni lat. Tym samym zasadne staje się ukazanie, jak owo nauczanie definiowano w ostatnich stuleciach. W nowożytności obecność religii katolickiej w szkole europejskiej postrzegano jako „rzecz” naturalną, oczywistą⁵. Takie spojrzenie wynikało z faktu bycia przez Kościół katolicki podmiotem promującym powstawanie i rozwój nowych szkół. Skutkowało to sytuacją, w której nauczanie religii utożsamiano z katechezą. W XVI i XVII stuleciu wyznania chrześcijańskie (protestanci i katolicy) utożsamiane były z instytucjami państwowymi. Wywierający znaczący wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa chrześcijanie decydowali o stanowieniu norm i przepisów państwowych, wskutek czego nauczanie religii zyskiwało charakter katechetyczny, konfesyjny, jeśli chodzi o jego organizację i nauczane treści. Stało się narzędziem pomocnym w alfabetyzacji, procesie socjalizacji, a także w rozwoju kultury⁶. Taki stan rzeczy wpływał na utrzymanie katechetycznego i konfesyjnego charakteru nauczania religii w odniesieniu do promowanych treści i formy jego realizacji⁷. Postępujący

⁵ Por. E. Alberich, *La catechesis en la Iglesia: Elementos de catechesis fundamental*, Madrid 1991, s. 222-223.

⁶ Por. R. Rémond, *La secolarizzazione: religione e società nell'Europa contemporanea*, Roma 2003, s. 6-29.

⁷ Por. E. Alberich Sotomayor, *Educazione scolastica e azione ecclesiale. La distinzione tra insegnamento della religione nella scuola e catechesi della comunità cristiana*, w: *Manuale*

proces sekularyzacji, zauważalny od epoki Oświecenia, doprowadził do zmiany tej sytuacji. W wielu instytucjach, zwłaszcza określanych mianem: świeckie, dążono do radykalnego odejścia od przyznawanych Kościołowi przez wieki „praw i przywilejów”. Niejednokrotnie dokonywało się to na skutek otwartej polemiki, walki z instytucjami, które identyfikowane były z chrześcijaństwem. Owe działania, napięcia doprowadziły do wykształcenia różnorodnych modeli nauczania religii. Ich kształt i forma zależne były od relacji Kościół–państwo⁸.

Ksiądz E. Alberich zauważył, że wiek XIX naznaczony był promowaniem takich wartości, jak: wolność religijna, świeckość, demokracja, potrzeba odejścia od prostego nauczania „własnego katechizmu”. Forsowano poglądy głoszące, że w społeczeństwie demokratycznym, pluralistycznym, nie może istnieć nauczanie religijne skierowane tylko do konkretnego wyznania chrześcijańskiego⁹. Tak stopniowo rodziły się napięcia pomiędzy zwolennikami „multikulturowego” podejścia a tymi, którzy pragnęli być wiernymi tożsamości katolickiej. Owa debata doprowadziła do uznania szkolno-pedagogicznego charakteru nauczania religii. Postanowiono, że skoro jest ono obecne w szkole, powinno zatem zgadzać się z celami edukacyjnymi szkoły, uwzględniać jej potrzeby, sposób funkcjonowania, być otwartym na kooperację z innymi przedmiotami szkolnymi¹⁰. Tym samym zaczęto wymagać od nauczycieli religii, żeby z jednej strony byli reprezentantami Kościoła, a z drugiej posiadali odpowiednie przygotowanie dydaktyczne i pedagogiczne¹¹.

Badania nad dorobkiem naukowym ks. E. Albericha pozwoliły stwierdzić, że kluczową rolę we właściwym rozumieniu, odczytywaniu tożsamości nauczania religii w Europie, wyznaczeniu odpowiedniej relacji z katechezą odgrywa określenie celów tych realności. Według tego badacza na przestrzeni lat doszło do klarownego odróżnienia „nauczania religii w szkole” od „katechezy”, za którą odpowiedzialna jest wspólnota chrześcijan. Ksiądz E. Alberich rozwijał myśl, że poprawne zrozumienie istoty owej dystynkcji wymaga szczególnej uwagi, gdyż jej błędne postrzeganie prowadzi do niepotrzebnych konfliktów. Katecheza, rozumiana jako kościelna posługa Słowa, wychowanie do wiary dojrzałej, jest ze swej natury działalnością kościelną mającą skutkować nawróceniem,

dell'insegnante di religione. Competenza e professionalità, red. Z. Trenti, Torino 2004, s. 397-398.

⁸ F. Pajer, *Quale sapere religioso nella scuola pubblica? Dall'orizzonte europeo al caso Italia*, „Ricerche di Pedagogia e Didattica” 4 (2009), s. 1-4.

⁹ Por. R. Muda, *Koncepcja katechezy w ujęciu Emilio Albericha Sotomayora SDB*, Pełplin 2024, s. 99-101.

¹⁰ Por. E. Alberich Sotomayor, *La discussione sull'insegnamento della religione nella scuola. Suggestioni per una lettura della situazione attuale*, w: *Insegnare religione oggi. Nella scuola secondaria*, red. Istituto di Catechetica, t. 2, Torino 1977, s. 17-20.

¹¹ Por. E. Alberich Sotomayor, *La enseñanza religiosa escolar en España: Hitos de una evolución*, „Orientamenti Pedagogici” 37 (1990), s. 291-293. Należy tutaj podkreślić, że w Polsce przygotowanie pedagogiczne, wcześniej katechetów, a później nauczycieli religii, odbywało się na poziomie uniwersyteckim. Tylko w czasach głębokiego stalinizmu, w związku z zamknięciem niektórych wydziałów teologicznych lub z ograniczeniami liczbowymi przyjąć na te wydziały, nauczyciele religii przysposabiali się na kursach katechetycznych z przygotowaniem pedagogicznym, nieuznawany jednak przez władze PRL.

interioryzacją prawd wiary, natomiast cele nauczania religii katolickiej mają odniesienie przede wszystkim do wymiaru pedagogicznego. Zdaniem ks. E. Albericha owe cele można ująć w trzy kategorie: formacyjne, informacyjne i odnoszące się do wychowania do pokoju. Udzielanie prawdziwych, rzetelnych informacji dotyczących religii i Kościoła w dzisiejszym świecie naznaczonym prezentowaniem ogromnej ilości różnego rodzaju treści (niejednokrotnie nieprecyzyjnych i niewiarygodnych) jawi się jako szczególne istotne. Przystwojenie wartościowych informacji na temat Kościoła i religii może pomóc w ochronie przed wszelkimi formami ekstremizmów religijnych, postawami konformizmu w społeczeństwie i kulturze. Tematami, które obecnie powinny być poruszane na lekcjach religii są: tożsamość i znaczenie doświadczenia religijnego w historii, kulturze i życiu; poznanie istoty i zagrożeń, jakie płyną ze strony sekt i zjawisk okultystycznych; kryteria rozeznania autentyczności religijnej, cech dwuznaczności i niedojrzałości przejawów religijnych (infantylnizmu, fanatyzmu, fundamentalizmu); pluralizm religijny¹². Formacja sprzyja stawianiu pytań o sens życia, pomaga w odnalezieniu na nie odpowiedzi, zmierzeniu się z problemami, wyzwaniem, wpływa na integrację wyznawanych wartości z codziennym życiem. Zdaniem ks. E. Albericha w planowaniu i realizacji nauczania religii należy przyjąć „metodę antropologiczną”¹³. Tym, co wyznacza i determinuje jego tożsamość, są: pomoc i towarzyszenie uczniom w wyzwaniach doświadczanych przez nich na konkretnym etapie ich rozwoju¹⁴. Równie istotne jawi się wychowanie do pokojowej inkulturacji, otwarcia na inne religie, kultury, dostrzeżenie potrzeby i piękna dialogu¹⁵.

Podsumujmy: analiza twórczości ks. E. Albericha umożliwiła zaobserwowanie, że w realiach pluralistycznego i wielowyznaniowego społeczeństwa, jakim są Włochy, nauczanie religii w szkołach nie powinno być utożsamiane z katechezą. Główne zadanie tego nauczania to pomoc dzieciom i młodzieży w integralnym rozwoju, podejmowaniu wolnych i świadomych decyzji dotyczących ich życia. Dorobek tego badacza pozwolił klarownie ukazać, że aby na „pytania o sens” można było odpowiedzieć zgodnie z prawdą, by możliwe okazało się otwarcie serca na nadzieję, należy na nowo odkryć cel ludzkiej egzystencji, dla którego warto żyć. Wszystko to wymaga uczciwego poszukiwania i głębokiego zaangażowania. Publikacje ks. E. Albericha o znaczeniu wychowawczym, zatem kulturowym, pozwoliły scharakteryzować nauczanie religii katolickiej jako dyscypliny naukowej i przedmiotu szkolnego.

¹² Por. E. Alberich Sotomayor, *Catequesis evangelizadora: manual de catequética fundamental*, Madrid 2003, s. 226-227; tenże, *L'insegnamento della religione nella scuola. Una panoramica internazionale*, „Orientamenti Pedagogici” 2 (1971), s. 76-78.

¹³ Por. R. Muda, *Koncepcja katechezy w ujęciu...*, s. 100-102.

¹⁴ Por. E. Alberich, *Catequesis y praxis eclesial: identidad y dimensiones de la catequesis en la Iglesia de hoy*, Madrid 1983, s. 202-203.

¹⁵ Por. E. Alberich Sotomayor, *La nuova prospettiva concordataria italiana nel quadro del dibattito postconciliare*, „Orientamenti Pedagogici” 33 (1986), s. 1032-1035; tenże, *Chiesa, w: Progetto educativo pastorale: elementi modulari*, red. J.M. Prellezo García, J.E. Vecchi, Roma 1984, s. 430-440.

3. OBECNOŚĆ KULTUROWA NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ W SZKOLE WE WŁOSZECH

Nauczanie religii katolickiej we Włoszech odgrywa istotną rolę w kształtowaniu tożsamości kulturowej i społecznego dyskursu na temat wartości i tradycji. W latach 40. XX w. we Włoszech, wraz z utworzeniem Republiki rozpoczęła się debata nad formą i sposobem funkcjonowania państwa. Narzędziem, które miało temu służyć, była Konstytucja uchwalona 1 stycznia 1948 r. Zgodnie z zasadą „równej wolności między religiami” (art. 8 Konstytucji) otworzyła ona nowe przestrzenie działania różniące się znacząco od postanowień traktatowych, podpisanych między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską 11 lutego 1929 r. Po kilku dekadach negocjacji doszło do jej rewizji i zmiany konkordatu. O ile konkordat z 1929 r. sformalizował nauczanie religii katolickiej jako „fundament i ukoronowanie całej edukacji publicznej”¹⁶, przekazywane w szkołach każdego stopnia w celu katechizacji uczniów, to po jego zmianach w 1984 r. nauczanie religii w szkole uzasadniono dzięki nowym kryteriom – prerogatywom. Stwierdzono, iż Republika uznaje „wartość kultury religijnej i, biorąc pod uwagę, że zasady katolicyzmu są częścią historycznego dziedzictwa Włoch, nadal zapewnia takie nauczanie w ramach celów szkoły” (*Ratifica ed esecuzione dell'accordo con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modifiche al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede*, 121). Taki sposób argumentowania z jednej strony miał ukazać aprobatę państwa dla nauczania religii katolickiej, uwypuklić potrzebę kontynuowania jego funkcjonowania i niejako zabezpieczyć przyszłość realizacji tegoż w następnych latach, ale z drugiej strony wprowadził znaczącą zmianę dotyczącą jego tożsamości. Wyrażono to w przyjętych założeniach dotyczących funkcjonowania szkoły. Chodzi o ujęcie nauczania religii katolickiej w celach podejmowanych przez placówki oświatowe. W świetle oficjalnych dokumentów jako główny cel szkoły wskazano formację osoby i obywatela, niepełną, jeśli wykluczy się z niej wymiar religijny. Podkreślono, że formacja osoby nie może być tylko intelektualna, społeczna lub emocjonalna. Kompletna staje się dopiero z edukacją religijną. Innymi słowy, założeniem znajdującym się u podstaw takiej argumentacji była teza, iż w każdym człowieku istnieje „wymiar religijny”, który powinien być odkrywany oraz interpretowany w odniesieniu do kultury i tradycji Włoch mających swe korzenie w chrześcijaństwie.

Podejmując się badania zagadnienia obecności kulturowej nauczania religii katolickiej w szkole we Włoszech, należy postarać się zdefiniować termin: „kultura”. Jedną z pierwszych, powszechnie akceptowanych, jest utworzona pod koniec XIX w. definicja autorstwa Edwarda Tylora. Autor stwierdził, że „kultura, czyli cywilizacja, jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę,

¹⁶ Segretaria dello Stato, *Concordato fra la Santa Sede e l'Italia*, AAS 6 (1929), art. 36.

moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa”¹⁷.

Jan Paweł II podkreślił 2 czerwca 1980 r. w siedzibie UNESCO, że kultura jest właściwym sposobem egzystencji, bytowania, dzięki której codzienność, jestestwo człowieka, staje się bardziej ludzkie¹⁸. Znaczący wpływ na formułowanie definicji kultury wywarło również przemówienie wygłoszone na forum UNESCO w Meksyku 1982 r., podczas którego uwypuklono fakt, iż kultura jest złożonym zbiorem specyficznych cech duchowych, materialnych, intelektualnych i emocjonalnych, charakteryzujących społeczeństwo lub grupę społeczną. Podkreślono, że obejmuje ona nie tylko sztukę i literaturę, ale także rozmaite sposoby życia człowieka, jego podstawowe prawa, systemy wartości, tradycje i wierzenia. To właśnie kultura pomaga człowiekowi dokonywać refleksji nad własnym życiem¹⁹.

Przedstawione powyżej definicje kultury wskazują na dwie ważne prawdy dotyczące jej relacji z wymiarem religijnym, znacząco wpływające na realizację nauczania religii we włoskich szkołach²⁰. Po pierwsze, kultura oddziałuje na kształt, formę nauczania religii katolickiej. Wiara jako taka, a w sposób szczególny chrześcijaństwo, stanowi integralną część tożsamości i ekspresji ludzi, źródło zasad i norm etycznych, czynnik wpływający na ich styl myślenia i życia, badanie i tworzenie, historię i wspólnotę. Kultura nigdy nie jest rzeczywistością religijnie obojętną, tak jak wiara nigdy nie jest kulturowo sterylna. Joseph Ratzinger w trakcie jednego z wykładów zauważył, że wiara tworzy kulturę, jest kulturą, wpływa na proces stawania się człowieka²¹. Analiza przedstawionych wcześniej definicji kultury pozwala zaobserwować, iż kultura dotyka tożsamości człowieka, istoty jego życia. Tym samym, zadaniem edukacji jest pomoc człowiekowi w stawaniu się coraz bardziej „ludzkim”, żeby mógł być w pełni i prawdziwie sobą. Potwierdzenie tej tezy można odnaleźć w dokumencie włoskiego Ministerstwa Edukacji, Uniwersytetów i Badań (*Ministero dell’Istruzione, dell’Università e della Ricerca*), zatytułowanym *Cittadinanza e Costituzione*, w którym stwierdzono, że kultura integralnie wpisuje się w rzeczywistość szkolną i stanowi, podobnie jak edukacja, jej kwalifikowany i niezbędny element. Nie istnieje więc nauczanie, które nie odnosiłoby się do dziedzictwa kulturowego. Co więcej,

¹⁷ E.B. Tylor, *Cywilizacja pierwotna: badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i wyuczajów*, tłum. Z.A. Kowerska, J. Karłowicz, Warszawa 1896, s. 88.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, „L’Osservatore Romano” 6 (1980), s. 4.

¹⁹ Por. UNESCO, Weltkonferenz über Kulturpolitik: Schlußbericht der von der UNESCO vom 26.7. bis 6.8.1982 in Mexico-Stadt veranstalteten internationalen Konferenz, München 1983, s. 226.

²⁰ Por. M. Wierzbicki, *Wychowanie religijne we Włoszech*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kistorz, Kielce 2022, s. 779-782.

²¹ Por. J. Ratzinger, *Cristo, la fede e la sfida delle culture*, „Nuova Umanità” 6 (1994), s. 66; K. Misiaszek, *Kultura i jej funkcja inkulturacyjna według Benedykta XVI/Josepha Ratzingera*, „Studia Katechetyczne” 19 (2023), s. 253–256.

Co więcej, to dzięki kulturze prowadzi ono do rozwoju talentów każdego wychowanka²².

Po drugie, można stwierdzić, że nauczanie religii wpływa na kulturę i pomaga w jej rozwoju. Bazując na przedstawionych do tej pory informacjach, można wskazać, że kluczowym zadaniem nauczania religii katolickiej we Włoszech jest pomoc w kreowaniu szkoły działającej w służbie osobie. Ten sam cel przyświeca kulturze i edukacji szkolnej. Nauczanie religii katolickiej zachęca do stawiania pytań dotyczących życia, relacji pomiędzy mężczyzną a kobietą, narodzin, pracy, cierpienia, śmierci i miłości, sytuacji dotyczących przeszłości, teraźniejszości i tego, co nieznane²³. Kolejnym, ważnym wkładem nauczania religii katolickiej w bogactwo kultury jest informowanie, jaki wpływ na kształtowanie, rozwój języka, powstawanie dzieł sztuki, nadawanie znaczenia symbolom, budowanie wolności wywarło chrześcijaństwo. Następnym, istotnym zadaniem, które realizuje się podczas nauczania religii katolickiej we Włoszech, zwłaszcza w kontekście dzisiejszego, „multikulturowego” społeczeństwa włoskiego, jest promowanie i nauka dialogu edukacyjnego, bazującego na słuchaniu pełnym szacunku, konfrontacji, dzieleniu się, przewyżczeniu trywialności, ograniczeń i uprzedzeń wobec jakiegokolwiek aspektu życia lub religii, zdolności krytycznego osądu oraz na osobistym i wspólnym planowaniu pomagającym i towarzyszącym w życiowych wyborach.

Zatem przyglądając się kulturowej obecności nauczania religii katolickiej w szkołach we Włoszech, można zaobserwować ścisłą zależność między omawianymi rzeczywistościami. Z jednej strony kultura wpływa znacząco na kształt i formy realizacji nauczania religii katolickiej, a z drugiej nauczanie religii katolickiej w szkołach ubogaca kulturę, pozwala na nią oddziaływać i lepiej ją rozumieć, szczególnie poprzez edukowanie młodego pokolenia w zakresie etyki, duchowości i historii chrześcijaństwa. Dzięki temu uczniowie zyskują głębsze zrozumienie włoskiego dziedzictwa oraz uczą się dialogu międzykulturowego w coraz bardziej zróżnicowanym społeczeństwie. Nauczanie religii katolickiej w szkołach staje się przestrzenią refleksji nad wartościami uniwersalnymi, co przyczynia się do wzbogacenia włoskiej tożsamości kulturowej.

²² Por. Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, *Documento d'indirizzo per la sperimentazione dell'insegnamento di „Cittadinanza e Costituzione”*, Roma 2009, 249.

²³ Por. A. Kiciński, V. Annichiarico, *The Cultural Dimension of Catholic Liturgical Rites in Catholic Religious Education in the Context of the Objectives of the Education System in Italy*, „*Verbum Vitae*” 40 (2022) 4, s. 84-86; V. Annichiarico, *L'Irc tra continuità e innovazione: le nuove intese*, w: *Il tirocinio formativo attivo dell'insegnamento della religione cattolica*, red. V. Annichiarico, Monopoli 2015, s. 34-37.

ZAKOŃCZENIE

Kulturę dzieli się najczęściej na dobra materialne i niematerialne. Nauczanie religii katolickiej w perspektywie włoskiej dotyczy jednych i drugich dóbr. Odnosi się to również do całej edukacji w UE. Analiza założeń w szkole europejskiej dąży do kształtowania tożsamości kulturowej, która pomaga uczniom zrozumieć i docenić własne dziedzictwo kulturowe, zarówno regionalne, narodowe, jak i europejskie. Wkład ks. E. Albericha i innych przedstawicieli, jakim jest klarowne odróżnienie nauczania religii katolickiej od katechezy w szkole, nie dotyczy zamknięcia niektórych elementów edukacji w gmachu szkolnym, a pozostałych w budynkach parafialnych. Odpowiedzialni za naukę religii katolickiej we Włoszech i coraz częściej także w Polsce podkreślają, iż wspólna troska o wychowanie powinna skupić się na próbie zintegrowania swoich oddziaływań ze szkołą, wspólnotą parafialną i – przede wszystkim – z rodziną (z każdą z tych instytucji według jej możliwości i zadań). Należy jednak wskazać, że słowo: „zintegrowanie” nie oznacza dla Kościoła katolickiego: „umieszczenia wewnątrz”, np. szkoły, ale połączenie siecią wzajemnych relacji odzwierciedlających miłość pozwalającą rozpoznawać uczniów Jezusa Chrystusa.

Nauka religii katolickiej w większości krajów UE różni się od katechezy, ale jest z nią komplementarna. W nauczaniu religii katolickiej w szkole chodzi o dojrzałość człowieka wobec religii i chrześcijaństwa, a nie o chrześcijańską, którą można osiągnąć we wspólnocie wierzących, uczestnicząc w sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego. Nauka religii katolickiej z perspektywy włoskiej służy dojrzewaniu człowieka i zakłada przewyżczanie ignorancji, obojętności, uprzedzeń, przesądów oraz infantylnej wiary w Boga. Wychodzi też z założenia, że uczestniczący w niej uczniowie niewierzący mogą odkryć wiarę, zachwycić się nią i podążać za jej wskazaniem, bez zarzutu o nadużycie i manipulację, ponieważ jest to zwykła „wypadkowa” związana z nauką religii katolickiej. Tak, jak nikt nie może być oskarżony o jakiegokolwiek manipulację, gdy uczeń, studiując literaturę, odkryje jej świat i za nim podąży lub dzięki wychowaniu fizycznemu zacznie aktywnie uprawiać sport, tak nie można oskarżyć nauki religii katolickiej, uznając, że nawet niewierzący może zafascynować się religijną perspektywą życia. Nauka ta zakłada również uszanowanie takich uczniów, którzy nie odkryją tej prawdy i pozostaną wierni dokonany wcześniej wyborom.

Włoska koncepcja nauczania religii katolickiej ukazuje także, w jaki sposób można ubogacić kulturę religijną, kształtując ją zgodnie z celami szkoły. Takie nauczanie pozwala uzyskać kompetencje naukowe wynikające z konfrontacji na temat człowieka, świata i Boga. Wprowadzenie w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w Unii Europejskiej z perspektywy włoskiej może pomóc w poszukiwaniach rozwiązań systemowych, sprzyjających dojrzewaniu osobowości w wymiarze religijnym w celu odkrycia i zaprojektowania własnego miejsca w społeczeństwie i w historii.

BIBLIOGRAFIA

- Alberich Sotomayor E., *Catequesis evangelizadora: manual de catequética fundamental*, Madrid 2003.
- Alberich Sotomayor E., *Catequesis y praxis eclesial: identidad y dimensiones de la catequesis en la Iglesia de hoy*, Madrid 1983.
- Alberich Sotomayor E., *Chiesa*, w: *Progetto educativo pastorale: elementi modulari*, red. J.M. Prellezo García, J.E. Vecchi, Roma 1984, s. 430-440.
- Alberich Sotomayor E., *Educazione scolastica e azione ecclesiale. La distinzione tra insegnamento della religione nella scuola e catechesi della comunità Cristiana*, w: *Manuale dell'insegnante di religione. Competenza e professionalità*, red. Z. Trenti, Torino 2004, s. 397-405.
- Alberich Sotomayor E., *L'insegnamento della religione nella scuola. Una panoramica internazionale*, „Orientamenti Pedagogici” 2 (1971), s. 1427-1445.
- Alberich Sotomayor E., *La catequesis en la Iglesia: Elementos de catequesis fundamental*, Madrid 1991.
- Alberich Sotomayor E., *La discussione sull'insegnamento della religione nella scuola. Suggestimenti per una lettura della situazione attuale*, w: *Insegnare religione oggi. Nella scuola secondaria*, red. Istituto di Catechetica, t. 2, Torino 1977, s. 17-28.
- Alberich Sotomayor E., *La enseñanza religiosa escolar en España: Hitos de una evolución*, „Orientamenti Pedagogici” 37 (1990), s. 283-295.
- Alberich Sotomayor E., *La nuova prospettiva concordataria italiana nel quadro del dibattito postconciliare*, „Orientamenti Pedagogici” 33 (1986), s. 1026-1037.
- Alberich Sotomayor E., *Laicità della scuola e insegnamento religioso: prospettive teologico-pastorali*, w: *Scuola e religione. Situazione e prospettive in Italia*, red. Istituto di Catechetica, t. 2, Roma 1973, s. 199-235.
- Annichiarico V., *L'Irc tra continuità e innovazione: le nuove intese*, w: *Il tirocinio formativo attivo dell'insegnamento della religione cattolica*, red. V. Annichiarico, Monopoli 2015, s. 23-72.
- Goliszek P., *Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych*, „Teki Komisji Prawniczej PAN” Oddział w Lublinie 2 (2020), s. 177-195.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 roku w UNESCO*, „L'Osservatore Romano” 6 (1980), s. 4-6.
- Kiciński A., Annichiarico V., *The Cultural Dimension of Catholic Liturgical Rites in Catholic Religious Education in the Context of the Objectives of the Education System in Italy*, „Verbum Vitae” 4 (2022), s. 843-868.
- Kiciński A., *Tra parrocchia e scuola. L'evoluzione della catechesi in Polonia negli anni 1918–2001* (I parte), „Salesianum” 67 (2005) 2, s. 331-366; (II parte): „Salesianum” 3 (2005), s. 479-505; (III parte): „Salesianum” 1 (2006), s. 101-127.
- Kielan A., *Modele nauczania religii rzymskokatolickiej w krajach europejskich*, Kraków 2012.
- Kielan A., Panuś T., *The perspectives of catechesis in Europe*, Kraków 2010.

- L'Insegnamento della religione risorsa per Europa. Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa*, red. Conferenza Episcopale Italiana servizio nazionale per l'IRC, Torino 2008.
- Mezzasalma C., *La parola alta della vita: cultura, anima, fede nel postmoderno*, Firenze 2007.
- Milanesi G., *Religione e liberazione: ricerca sull'insegnamento della religione in Umbria*, Torino 1971.
- Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, *Documento d'indirizzo per la sperimentazione dell'insegnamento di "Cittadinanza e Costituzione"*, Roma 2009.
- Misiaszek K., *Kultura i jej funkcja inkulturacyjna według Benedykta XVI/Josepha Ratzingera*, „*Studia Katechetyczne*” 19 (2023), s. 251-266.
- Muda R., *Koncepcja katechezy w ujęciu Emilio Albericha Sotomayora SDB*, Pelplin 2024.
- Osewska E., *Edukacja religijna w szkole katolickiej w Anglii i Walii w świetle „Living and Sharing Our Faith. A National Project of Catechesis and Religious Education”*, Tarnów 2008.
- Pajer F., *Quale sapere religioso nella scuola pubblica? Dall'orizzonte europeo al caso Italia*, „*Ricerche di Pedagogia e Didattica*” 4 (2009), s. 1-14.
- Ratzinger J., *Cristo, la fede e la sfida delle culture*, „*Nuova Umanità*” 6 (1994), s. 95-118.
- Ratifica ed esecuzione dell'accordo con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modifiche al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede*, „*Gazzetta Ufficiale*” (10.04.1985) s. 6, (supplemento).
- Rémond R., *La secolarizzazione: religione e società nell'Europa contemporanea*, Roma 2003.
- Segretaria dello Stato, *Concordato fra la Santa Sede e l'Italia*, AAS 6 (1929).
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (1964).
- Tylor E.B., *Cywilizacja pierwotna: badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, tłum. Z.A. Kowerska, J. Karłowicz, Warszawa 1896.
- UNESCO, *Weltkonferenz über Kulturpolitik: Schlußbericht der von der UNESCO vom 26.7. bis 6.8.1982 in Mexico-Stadt veranstalteten internationalen Konferenz*, München 1983.
- Wierzbicki M., *Wychowanie religijne we Włoszech*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kotorz, Kielce 2022, s. 779-782.

Ks. Grzegorz Margalski

Uniwersytet Śląski w Katowicach

OBRAZ KAZNODZIEJSTWA W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI SYNODALNYCH SYNODU O SYNODALNOŚCI

*THE IMAGE OF PREACHING IN THE ARCHDIOCESE OF KATOWICE
BASED ON THE SYNODAL STATEMENTS
OF THE SYNOD ON SYNODALITY*

ABSTRACT:

Preaching the word of God is one of the main tasks of the Catholic Church. In order for the clergy to be able to fulfil this task assigned by Christ well, they should listen to the needs and voices of the believers entrusted to their pastoral care. The development of homiletics requires constant improvement and searching for some new ways of preaching the Word of God in the modern world, and the synod on synodality initiated by Pope Francis is a very good tool in the Church for making preaching activities better. The aim of the article is to analyse the statements of the people of the Archdiocese of Katowice referring to the preaching of the Word of God. It requires firstly the discussion of the course of the synodal process and then the analysis of the synodal statements, which will allow to formulate the necessary conclusions and postulates.

Głoszenie słowa Bożego jest jednym z głównych zadań Kościoła katolickiego. Aby duchowni mogli dobrze wypełniać to zlecone przez Jezusa Chrystusa zadanie, powinni wsłuchiwać się w potrzeby i głos wiernych oddanych ich duszpasterskiej opiece. Rozwój homiletyki wymaga nieustannego doskonalenia i poszukiwania nowych sposobów głoszenia słowa Bożego we współczesnym świecie, a zainicjowany przez papieża Franciszka Synod o synodalności jest w Kościele bardzo dobrym narzędziem do doskonalenia działalności kaznodziejskiej. Artykuł stawia sobie za cel analizę wypowiedzi wiernych archidiecezji katowickiej, odnoszących się do przepowiadania słowa Bożego. Wymaga to najpierw omówienia przebiegu procesu synodalnego, a następnie analizy wypowiedzi synodalnych, co pozwoli sformułować konieczne wnioski i postulaty.

Słowa klucze: homiletyka, Synod o synodalności, archidiecezja katowicka, homilia, proces synodalny, duchowni

Keywords: homiletics, the Synod on Synodality, Archdiocese of Katowice, homily, synodal process, clergy

Przepowiadanie słowa Bożego wymaga nabycia określonych umiejętności technicznych, ale i one często są niewystarczające w skutecznym dotarciu z orędziem ewangelicznym do serc wiernych. Wydane w 2014 r. *Dyrektorium homiletyczne* przyrównuje bowiem homilię do rozdawania wiernym Ciała i Krwi Pana Jezusa w trakcie obrzędu komunii świętej. To właśnie w homiliach słowo Boże jest rozdawane ludziom w celu pokrzepienia ich serc. Wobec tak rozumianej homilii kaznodzieja nie może być prawdziwym głosicielem Boga, jeśli najpierw nie stanie się jego wiernym słuchaczem. Bez wewnętrznego zaśłuchania w słowo Boże posługa każdego homilisty będzie pusta i zwyczajnie „bezużyteczna”¹.

Każdy kaznodzieja potrzebuje także braterskiej troski, która czasami musi przybrać formę takowego upomnienia, szczególnie w sytuacji, gdy duchowny nie mówi już o Jezusie Chrystusie, ale zaczyna głosić samego siebie, wyrażać swoje opinie na temat świata lub gdy w jego przepowiadaniu zamiast słowa Bożego wybrzmiewają polityczne sympatie². Jedną z form braterskiego upomnienia przybrał w Kościele Synod o synodalności, zwołany przez papieża Franciszka w celu zastanowienia się nad synodalnością w Kościele katolickim.

Zbiór wypowiedzi synodalnych wiernych z archidiecezji katowickiej stanowi materiał badawczy dla niniejszego artykułu, którego celem jest wsłuchanie się w owe opinie odnoszące się do przepowiadania słowa Bożego, jak i do osoby kaznodziei. Na ich podstawie nakreślony zostanie obraz kaznodziejstwa kształtujący się we wspólnocie Kościoła lokalnego, a także przedstawione będą wnioski i postulaty mogące przybrać formę braterskiego napomnienia dla duchownych zaangażowanych w przepowiadanie słowa Bożego.

1. IDEA I ZAŁOŻENIA SYNODU O SYNODALNOŚCI

Celem Synodu o synodalności było umożliwienie szerokiej debaty w Kościele na temat wspólnej odpowiedzialności, udziału i decyzji w życiu kościelnym³. W ramach tego procesu synodalnego papież Franciszek zachęcał do aktywnego uczestnictwa wiernych, kapłanów, biskupów i innych członków Kościoła w rozmowie o wspólnocie, misji Kościoła, a także o kwestiach dotyczących celebracji, komunikacji, dialogu wewnątrz Kościoła, jak i ekumenicznego, duszpasterstwa i struktur w Kościele⁴. Do udziału zaproszeni byli wszyscy, którzy chcieli pomóc

¹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne* (2014), 26.

² G. Margalski, *Głoszenie słowa Bożego w Internecie. Studium homiletyczne na przykładzie działalności Zakonu Braci Kaznodziejów w Polsce*, Katowice 2021, s. 83.

³ *Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja. Vademecum Synodu o synodalności. Oficjalny podręcznik słuchania i rozeznawania w Kościołach lokalnych: etap pierwszy [październik 2021 – kwiecień 2022] w diecezjach i konferencjach episkopatów prowadzący do Zgromadzenia Synodu Biskupów w październiku 2023 roku*, Watykan 2021, s. 9 [dalej: *Vademecum*].

⁴ *Dokument przygotowawczy XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów. Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja*, 30-31.

Kościółowi na synodalnej drodze. Oczywiście w pierwszej kolejności zaproszenie na synod skierowane było do ludzi ochrzczonych, jednak dotyczyło ono także tych, którzy porzucili praktykowanie wiary lub przynależeli do innej religii⁵, gdyż, jak naucza Sobór Watykański II w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym, wszystko to, co stanowi treść życia ludzi dzisiaj, a więc radość, nadzieja, smutek, trwoga, jest również treścią życia uczniów Jezusa Chrystusa (GS 1). Celem synodu nie było tworzenie kolejnych dokumentów, ale to, by „zrodziły się marzenia, powstały proroctwa i wizje, rozkwitły nadzieje, umocniła się ufność, zostały opatrzone rany, nawiązały się relacje, wstał świt nadziei, by uczono się od siebie nawzajem i budowano pozytywną wyobraźnię, która oświeci umysły, rozpali serca, przywróci rękom siły”⁶.

Założenie Synodu o synodalności stanowiła świadomość, że Duch Święty może przemawiać przez każdego i w ten sposób pomóc nam kroczyć razem naprzód we wspólnej podróży Ludu Bożego. Wszak „wszyscy ochrzczeni stanowią wspólnie podmiot *sensus fidelium*, żywego głosu Ludu Bożego”⁷, który jest nieomylny *in credendo* (EG 119). Synod zachęcał zatem wspólnotę do słuchania siebie nawzajem na wszelkich poziomach Kościoła, aby można było usłyszeć, co Bóg do nas mówi⁸. Idea słuchania wiernych w Kościele bazuje na przekonaniu, iż wszyscy członkowie wspólnoty kościelnej mają ważny wkład do wniesienia w życie Kościoła. Bóg obdarza wszystkich wiernych instynktem wiary, który pomaga Kościołowi w rozeznaniu, co pochodzi od Boga (EG 119), a co jest „zwodniczą nowością ducha tego świata lub ducha diabła” (GE 168). Poprzez otwarty dialog pomiędzy hierarchią kościelną a wiernymi możliwe staje się więc lepsze zrozumienie i rozeznanie rozmaitych perspektyw, co może prowadzić do bardziej przemyślanych decyzji i działań. Papież Franciszek wielokrotnie uwypuklał znaczenie synodalności, otwartości i dialogu w Kościele, zachęcając do aktywniejszego uczestnictwa wszystkich członków wspólnoty kościelnej, a duszpasterzy do bycia bardziej elastycznymi. Należy zaufać „fantazji” Ducha Świętego, który działa tak, jak chce (CV 230). Słuchanie wiernych jest zatem kluczowym elementem duchowości synodalnej.

Już sześć lat przed oficjalną inauguracją Synodu o synodalności, bo 17 października 2015 r., papież Franciszek w przemówieniu podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów powiedział: „droga synodalności jest drogą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia”⁹.

⁵ M. Fiałkowski, *Współpraca duchownych i świeckich w Kościele w kontekście procesu synodalnego*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 137.

⁶ Franciszek, *Przemówienie na otwarciu obrad I kongregacji generalnej Synodu poświęconego młodzieży* (3.10.2018); „L'Osservatore Romano” 10 (2018), s. 8, za: *Dokument przygotowawczy...*, 32.

⁷ *Vademecum*, s. 14.

⁸ Tamże, s. 6.

⁹ *Przemówienie Papieża Franciszka podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 16.04.2024].

Konsekwentnie 10 października 2021 r. wprowadził nową formułę Synodu Biskupów ze synodalnością w centrum. Jawi się ona jako nowy sposób przeżywania Kościoła, w którym wierni wywierają rzeczywisty wpływ na jego funkcjonowanie i kierunek rozwoju. Tworząc okazję do słuchania i dialogu na poziomie lokalnym, papież Franciszek wezwał Kościół do ponownego odkrycia swej głęboko synodalnej natury¹⁰, zarazem podkreślając, że synod to nie parlament ani powszechne badanie opinii. „Synod jest momentem eklezjalnym, a protagonistą Synodu jest Duch Święty. Jeśli nie ma Ducha, nie będzie Synodu”¹¹. Papież zaprasza cały Kościół do poddania się działaniu Ducha Świętego. Synod nie jest zatem zwykłą dyskusją, ale rozmową w Duchu Świętym¹².

Wprowadzenie nowej formuły Synodu Biskupów pozwala wiernym na wszystkich poziomach odegrać rolę w kształtowaniu przyszłości Kościoła. Oczywiście myśl papieża Franciszka o większym zaangażowaniu ludzi świeckich nie stanowi w Kościele rewolucji, ale jest wypełnieniem nauki papieża jeszcze sprzed Soboru Watykańskiego II. Czytamy w *Christifideles laici*:

Już Pius XII powiedział „wierni, a ściślej świeccy, zajmują miejsce w pierwszych szeregach Kościoła. Dla nich Kościół stanowi życiową zasadę ludzkiej społeczności. Dlatego to oni, i przede wszystkim oni, winni uświadamiać sobie coraz wyraźniej nie tylko to, że należą do Kościoła, ale że sami są Kościołem, to znaczy wspólnotą wiernych żyjących na ziemi pod jednym przewodnictwem Papieża, oraz pozostających z nim w łączności Biskupów. Oni są Kościołem” (ChL 9).

2. PRZEBIEG SYNODU O SYNODALNOŚCI W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

Zgodnie ze *Syntezą synodalną*¹³, opublikowaną przez archidiecezję katowicką, diecezjalny etap Synodu o synodalności został podzielony na dwie części. Pierwsza część odbyła się na poziomach dekanatu¹⁴ lub w grupach profilowanych¹⁵, a druga na poziomie parafii, w których mogli wziąć udział wszyscy

¹⁰ H. Olszar, „*Odbywać wspólną drogę*”. Synody – punkty zwrotne w dziejach kościelnych, „*Studia Pastoralne*” 18 (2022), s. 13-14.

¹¹ Franciszek, *Przemówienie Ojca Świętego na Otwarcu XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat: „W stronę Kościoła synodalnego – komunია, uczestnictwo, misja”*, wygłoszone 9.10.2021 w Auli Synodalnej, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/october/documents/20211009-apertura-camminosinodale.html> [dostęp: 16.04.2024].

¹² XVI Zgromadzenie Ogólne Zwyczajne Synodu Biskupów, *Instrumentum laboris* na pierwszej sesję (październik 2023), 32.

¹³ Por. *Synteza synodalna. Archidiecezja katowicka*.

¹⁴ Odbyło się 35 spotkań w grupach dekanalnych z przedstawicielami poszczególnych parafii dekanatu oraz 31 spotkań księży posługujących w danych dekanatach – por. tamże, s. 2.

¹⁵ Odbyło się 135 spotkań w ramach ruchów, wspólnot i stowarzyszeń, zgromadzeń zakonnych lub celowo wybranych środowisk duszpasterskich, takich jak m.in.: uczniowie, młodzież, więźniowie, osoby społecznie wykluczone, ubogie, niepełnosprawni – por. tamże.

zainteresowani¹⁶. W ramach etapu diecezjalnego przeprowadzonych zostało łącznie 351 spotkań. Bazowały one na ignacjańskiej metodzie kręgów *magis*. Każde spotkanie rozpoczynało się wspólną modlitwą, przedstawieniem zasad i jego przebiegu, następnie uczestnicy przygotowywali odpowiedź na następujące pytania:

1. Jak postrzegam dziś Kościół katolicki (parafialny, diecezjalny, lokalny, wspólnotowy)?
2. Co uważam w tym Kościele za szczególną wartość, a co za szczególną słabość?
3. W jaki sposób – na miarę naszych możliwości – możemy te rozpoznane słabości przezwyciężyć¹⁷?

Podczas pierwszej rundy pytań uczestnicy dzielili się swoimi przemyśleniami i doświadczeniami związanymi z tematem. Później nastąpiła chwila modlitewnej ciszy. W drugiej rundzie debaty mogli zareagować na to, co usłyszeli od innych, wymieniając spostrzeżenia. Kolejna chwila ciszy na modlitwę pozwoliła uczestnikom przygotować się do trzeciej rundy. W niej chętni zabierali głos, dzieląc się swoimi refleksjami, skojarzeniami i uczuciami. Spotkanie zakończyło się podsumowaniem dokonany przez koordynatora i krótką modlitwą. Koordynator zespołu ds. koordynacji prac synodalnych przygotowywał streszczenie spotkania¹⁸, pomocne w sporządzeniu syntezy diecezjalnej.

3. ANALIZA WYPOWIEDZI SYNODALNYCH NA TEMAT KAZNODZIEJSTWA W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

W tej części artykułu zaprezentowane zostaną i poddane analizie wypowiedzi synodalne na temat kaznodziejstwa w archidiecezji katowickiej. Ową część będą tworzyć trzy punkty. Pierwszy skupi się na głosicielu słowa Bożego, drugi na treści przepowiadania słowa Bożego, a trzeci na elementach formalnych wypowiedzi kaznodziejskiej. Przedstawiony w ten sposób podział materiału badawczego umożliwi nakreślenie recepcji działalności kaznodziejskiej i homilijnej we wspólnocie Kościoła katowickiego.

3.1. Głosiciel słowa Bożego

Dwudziestowieczna odnowa kaznodziejstwa w XX stuleciu pozwoliła odmiennie spojrzeć na podmiot przepowiadania słowa Bożego. Z tradycyjnego wejścia dostrzegającego podmiot przepowiadania słowa Bożego jedynie w osobie kaznodziei dokonało się przejście do upatrywania pierwszorzędnego podmiotu przepowiadania słowa Bożego w Bogu mówiącym przez Jezusa Chrystusa

¹⁶ Łącznie w 135 parafiach archidiecezji katowickiej odbyło się 150 takich spotkań – por. tamże.

¹⁷ Tamże, s. 2-3.

¹⁸ Tamże, s. 3.

w Duchu Świętym¹⁹. Konsekwencją tego nowego spojrzenia na osobę głosiciela słowa Bożego jest fakt, że o skuteczności przepowiadania decydują nie tylko jego kompetencje, wiedza, znajomość wygłaszanego orędzia, umiejętność posługiwania się słowem czy znajomość problemów dotyczących słuchaczy, ale także świadectwo wiary²⁰. Papież Paweł VI w Adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* pisze: „techniczne środki ewangelizacji są dobre, ale choćby były absolutnie doskonałe, nie zastąpią cichego tchnienia Ducha. Również najlepsze przygotowanie głosiciela nie da wyniku bez Niego. I żadna wymowa nie zdoła poruszyć człowieka bez Jego tchnienia” (EN 75). W Adhortacji apostolskiej *Sacramentum caritatis* Benedykt XVI podkreśla, że „słowo, które głosimy i którego słuchamy jest Słowem, które stało się Ciałem (por. J 1,14). Ma ono wewnętrzne odniesienie do osoby Chrystusa oraz do Jego sakramentalnej obecności. Chrystus nie przemawia w przeszłości, ale w naszej teraźniejszości jako Ten, który jest obecny w czynności liturgicznej” (SC 45). Również papież Franciszek zachęca do odnowienia ufności, „że to Bóg pragnie dotrzeć do innych przez homilistę i że to On rozciąga swą władzę dzięki ludzkiemu słowu” (EG 136). Oczywiście, przytoczone powyżej fragmenty nauczania papieskiego nie mogą być usprawiedliwieniem braku przygotowania kaznodziei, ale powinny raczej motywować go do starannego przygotowania homilii, pełnego pasji godnej słowa, które jest mu powierzone²¹.

Ksiądz Leszek Szewczyk w rozprawie *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym* zauważa, że zjawisko sekularyzacji przyczyniło się do zmiany obrazu kapłana i jego kaznodziejskiej posługi: „W środowisku zsekularyzowanym kapłan bywa przedstawiany jako osoba, której brak miłości bliźniego, mająca problemy z samym sobą i z urzędem kapłańskim. Głoszone przez niego słowo Boże i całe duszpasterstwo przeniknięte jest zwątpieniem”²². Częstym przedmiotem krytyki działalności kapłańskiej staje się aktywność kaznodziejska. Ten, kto zamierza krytykować, celuje właśnie w ten aspekt posługi, gdyż zawsze będzie miał trochę racji, więc na pewno nie chybi²³. Jednym z częstych zarzutów stawianych kaznodziejom jest posługiwanie się patetycznym, archaicznym językiem²⁴, a także naganny sposób głoszenia, niedostateczna znajomość treści Ewangelii i problemów życiowych wiernych, braki osobowe oraz w szczególności naganny styl życia księdza²⁵. Ksiądz Gisbert Geshake zauważa, że kapłan

¹⁹ L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009, s. 34.

²⁰ G. Siwek, *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 2, Lublin 2002, s. 142.

²¹ C. Biscontin, *Kwalifikacje kaznodziei*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 15.

²² L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019, s. 127.

²³ G. Siwek, *Głosiciel słowa Bożego*, w: *Sztuka bycia księdzem*, red. J. Augustyn, Kraków 2010, s. 73.

²⁴ L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego...*, s. 131.

²⁵ G. Siwek, *Osobowość kaznodziei. Rozważania nieobojetne*, Kraków 2014, s. 102.

często staje się dzisiaj bardziej pracownikiem socjalnym, instytucją usługową w branży religijnej albo menedżerem niż osobą duchowną. Przyczynę kwestionowania urzędu kapłańskiego widzi w „demokratyzacji wszystkich dziedzin życia”²⁶. Warte przypomnienia są słowa papieża Benedykta XVI, iż „wierni oczekują od kapłanów tylko jednego, aby byli specjalistami od spotkania człowieka z Bogiem. Nie wymaga się od księdza, by był ekspertem w sprawach ekonomii, budownictwa czy polityki. Oczekuje się od niego, by był ekspertem w dziedzinie życia duchowego”²⁷.

Uwzględniając powyższe ustalenia, warto przyjrzeć się obrazowi kaznodziei, kształtującemu się w wypowiedziach synodalnych archidiecezji katowickiej. Niewątpliwie cieszy fakt, że wielu postrzega kapłanów jako otwartych i żyjących blisko ludzi²⁸. Doceniane jest ich zaangażowanie i skuteczność²⁹, dobre wykształcenie³⁰, a także życzliwość i serdeczność³¹. Pojawiło się zaledwie sześć wypowiedzi synodalnych, w których uczestnicy synodu podkreślają, iż księża autentycznie żyją wiarą, są pobożni³². Zwrócono również uwagę, na zaangażowanie głosicieli słowa Bożego w ewangelizację³³.

Niestety, w wypowiedziach synodalnych przeważają oceny negatywne. Pojawiło się bardzo wiele głosów odbierających kapłanów jako zamkniętych na ludzi, nietolerancyjnych względem świeckich, a przez to odrealnionych i pozbawionych zrozumienia problemów wiernych³⁴. W jednej z wypowiedzi synodalnych wręcz posłużono się określeniem: „szyba” stojąca pomiędzy prezbiterium a resztą Kościoła³⁵. „Kapłani uciekają od świeckich, jakby się nas bali”³⁶. Ponadto częstym zarzutem stawianym duszpasterzom jest niesłuchanie wiernych³⁷ oraz słaba wiara skutkująca brakiem pobożności i skracaniem liturgii³⁸. Uczestnicy synodu zauważają, iż bywa, że „kapłan wystawi Najświętszy Sakrament, potem

²⁶ G. Greshake, *Być kapłanem dzisiaj*, tłum. W. Szymona, Kraków 2010, s. 17-20.

²⁷ Benedykt XVI, *Wiercie w moc waszego kapłaństwa*, „L'Osservatore Romano” 27 (2006) 6-7, s. 16-17.

²⁸ 1.4; 1.1420; 1.1519; 2+.192; 2+.200; 2+.310; 2+.378; 2+.411; 2+.418; 2+.628; 2+.637; 2+.729; 2+.837; 2+.906; 2+.907 – pierwsza cyfra w podanym zapisie oznacza numer pytania, na które dana wypowiedź synodalna stanowi odpowiedź: [1] „Jak postrzegam dziś Kościół katolicki (parafialny, diecezjalny, lokalny, wspólnotowy)?”; [2+] „Co uważam w tym Kościele za szczególną wartość”; [2-] „a co za szczególną słabość?”; [3] „W jaki sposób – na miarę naszych możliwości – możemy te rozpoznane słabości przezwyciężyć?”. Druga liczba jest oznaczeniem numeru wypowiedzi synodalnej.

²⁹ 1.123; 1.1229; 2+.738; 2+.884; 2+.5; 2+.198; 2+.237; 2+.60.

³⁰ 1.473; 2+.60; 2+.496; 2+.769.

³¹ 1.322; 2+.192; 2+.289

³² 1.1519; 2+.60; 2+.198; 2+.476; 2+.732; 2+.738.

³³ 2+.11; 2+.54; 2+.471; 2+.517; 2+.948.

³⁴ 1.429; 1.708; 1.724; 1.867; 1.1092; 1.1185; 1.1451; 1.1542; 1.1588; 2-.78; 2-.86; 2-.89; 2-.149; 2-.176; 2-.251; 2-.369; 2-.311; 2-.358; 2-.481; 2-.937; 2-.1020; 2-.1034; 2-.1045; 2-.1075; 2-.910.

³⁵ 1.724.

³⁶ 2-.910.

³⁷ 1.401; 1.867; 2-.33; 2-.231; 2-.357; 2-.612; 2-.864; 2-.1367.

³⁸ 2-.50; 2-.209; 2-.310; 2-.649; 2-.819; 2-.851; 2-.861; 2-.972; 2-.1146.

znika”³⁹. Może to skutkować obserwowanym rozdzwieniem pomiędzy głoszoną nauką a praktyką codziennego życia⁴⁰. Ponadto zwracają uwagę na fakt, iż zdarza się księżom traktować kapłaństwo jako pracę, a nie powołanie⁴¹, kapłani „pracują, a nie posługują”⁴², „w parafiach księża podejmują zbyt wiele działań, które nie należą do ich charyzmatu”⁴³. Zauważone zostało także pozbawione zapалу, powierzchowne, niedostateczne zaangażowanie duchownych w posługę duszpasterską⁴⁴, jak i rezygnacja z działań ewangelizacyjnych⁴⁵. Być może jednym z powodów takiego stanu rzeczy jest przeciążenie duszpasterzy, ich ludzkie zmęczenie, które także „dostrzeżono” podczas synodu⁴⁶. Wierni zauważają „coraz więcej zadań na plecach kapłanów”⁴⁷.

Problemem pojawiającym się w analizowanych wypowiedziach synodalnych jest także klerykalizm duchownych⁴⁸ – Kościół „wywyższa księży, poniżając świeckich”⁴⁹, „biskupi w pojęciu przeciętnego katolika to «książęta»”⁵⁰. Ponadto wiernych boli kreowanie się księży na medialnych „celebrytów” nastawionych na promowanie własnej osoby⁵¹, co często kończy się wskazywaniem „na siebie zamiast na Pana Boga”⁵². Zarzucane duchownym jest też niedostosowanie do realiów współczesnego świata, zacofanie, życie przeszłością⁵³ i ustawiczne tkwienie w mentalności „pełnych kościołów” przy upartym korzystaniu „z narzędzi, które były skuteczne kilkadziesiąt lat temu”⁵⁴. Pojawił się także głos sugerujący niski poziom intelektualny kapłanów⁵⁵, czego dowodzą błędy teologiczne w głoszonych przez nich homiliach.

3.2. Treść przepowiadania słowa Bożego

Istota Ewangelii jest niezmienna. To Dobra Nowina o zbawieniu obecnym w Jezusie Chrystusie. Niemniej trudno zgodzić się z tezą, że stała i niezmienna jest też treść przepowiadania słowa Bożego⁵⁶. Bez wątpienia, pierwszorzędnym

³⁹ 2-972.

⁴⁰ 1.1398; 1.1545; 2-505; 2-1050.

⁴¹ 1.363; 1.1420; 2-311; 2-478; 2-649; 2-838; 2-872; 2-1040; 2-1111; 2-1116.

⁴² 1.363.

⁴³ 2-478.

⁴⁴ 2-309; 2-629; 2-814; 2-896.

⁴⁵ 1.112; 1.175; 1.475; 1.505; 1.1041; 1.1046; 1.1141; 1.1369; 1.1459; 1.1590.

⁴⁶ 1.1456; 2+226; 2-398; 2-1040.

⁴⁷ 2+226.

⁴⁸ 1.571; 2-478; 2-481; 2-1095.

⁴⁹ 1.571.

⁵⁰ 2-478.

⁵¹ 1.1290; 1.1590; 2-115; 2-819; 2-908; 2-916; 2-1129; 2-1277.

⁵² 2-1277.

⁵³ 1.784; 1.1206; 1.1456; 2-75; 2-814;

⁵⁴ 2-75.

⁵⁵ 2-374; 2-819.

⁵⁶ Por. L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego...*, s. 174.

przedmiot przepowiadania pozostaje niezmienny. Jest nim prawda Ewangelii, zapisana w Piśmie Świętym. Nie można jednak zapominać o przedmiocie drugorzędnym, którym są problemy egzystencjalne współczesnych ludzi i sprawy świata (KDK 10), a one nieustannie się zmieniają. Ksiądz Paul Michael Zulehner zauważa, że kaznodzieje często „odpowiadają na pytania, których nikt nie zadaje, podczas gdy na tematy, które ludzi rzeczywiście nurtują, nie mówią nic”⁵⁷.

Konferencja katolickich biskupów Stanów Zjednoczonych Ameryki udziela duszpasterzom prostej wskazówki, jak poznawać problemy egzystencjalne słuchaczy słowa Bożego. „Kaznodzieje powinni w odpowiedni sposób zdawać sobie sprawę z tego, co ich ludzie oglądają w telewizji, jakiego rodzaju muzyki słuchają, jakie strony internetowe uważają za atrakcyjne i jakie filmy ich przekonują”⁵⁸. A zatem trzeba nieustannie wsłuchiwać się w głosy współczesności, by je rozumieć i tłumaczyć oraz osądzać w świetle słowa Bożego (KDK 44). O tym mówił papież Franciszek w homilii na Wielki Czwartek 2015 r., kiedy opisywał pasterza przesiąkniętego zapachem owiec, przeciwstawiając go pasterzowi przesiąkniętemu zapachem drogich perfum i ukrytemu przed ludźmi w biurze lub za przyciemnianymi szybami samochodu⁵⁹.

Kaznodzieja powinien słuchać ludu, aby odkryć to, co wierni potrzebują usłyszeć. Kaznodzieja jest człowiekiem kontemplującym Słowo, a także kontemplującym lud. W ten sposób odkrywa on „pragnienia, bogactwa i ograniczenia, sposoby modlenia się, kochania, patrzenia na życie i świat – to wszystko, co wyróżnia daną społeczność ludzką”, zwracając uwagę „na konkretny lud z jego znakami i symbolami, i odpowiadając na pytania, jakie stawia” (EG 154).

Oczywiście, w przepowiadaniu słowa Bożego konieczna jest także nieustanna kontemplacja tekstu Pisma Świętego, które jest źródłem wiary rodzącej się ze słuchania (Rz 10,17). To słowo doprowadza do spotkania z Jezusem Chrystusem w wierze. Całe nauczanie kościelne powinno nim się kierować i żywić (KO 21). Głosiciel słowa Bożego szczególną troską ma obdarzać tych, którzy oddalają się od Boga i Kościoła. Powinien poznać ich argumentację i motywację w celu skuteczniejszego przeciwstawiania się dechrystianizacji⁶⁰, na którą cierpi współczesny świat. Co więcej, ma pamiętać o tym, że kaznodzieja powinien głosić Ewangelię, a nie siebie, swoje pomysły czy poglądy (EN 15). Zadaniem głosicieli jest

⁵⁷ P.M. Zulehner, *Schronienie dla duszy. Ćwiczenia duchowe dla niezbyt pobożnych*, tłum. A. Kalbarczyk, Poznań 2006, s. 3.

⁵⁸ „Preachers should be aware, in an appropriate way, of what their people are watching on television, what kind of music they are listening to, which web-sites they find appealing, and which films they find compelling” [tłum. wł.] – United States Conference of Catholic Bishops, *Preaching The Mystery Of Faith. The Sunday Homily*, Waszyngton 2013, s. 36.

⁵⁹ Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek (2.04.2015)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/krzyzma_02042015.html [dostęp: 20.04.2024].

⁶⁰ J. Twardy, *Homilia jako antidotum na dechrystianizację*, „Przegląd Homiletyczny” 16 (2012), s. 141.

powiązanie przesłania tekstu biblijnego „z tym, czym ludzie żyją, z doświadczeniem potrzebującym światła Słowa” (EG 154). Szczególną troską duszpasterzy nie jest odpowiadanie na pytania, „których nikt nie stawia” ani prowadzenie kroniki aktualności (EG 155), ale wsłuchiwanie się w powierzony sobie lud.

Niestety, mówi się dzisiaj o „laicyzacji” kaznodziejstwa. Głosiciel słowa Bożego wykorzystuje słowo, aby odbijając się od niego, płynnie przejść w tematy związane z polityką, historią czy problematyką świecką, oderwaną od życia religijnego⁶¹. W przepowiadaniu brakuje elementów teologicznych czy etycznych, przez co głoszone słowo staje się puste i pozbawione treści⁶². Josh Genig wymienia, charakteryzując kaznodziejstwo usiłujące dotrzeć do ludzi o mentalności modernistycznej, dwa niewłaściwe sposoby wygłaszania homilii: naukowe i „pełne Ducha”. Pierwszy sposób polega na objaśnianiu perykop biblijnych w kontekście historycznym, filologicznym i literackim. W efekcie taka homilia, mimo iż angażująca umysł słuchacza, staje się oderwana od życia, przepełniona teologicznymi twierdzeniami i abstrakcyjnymi rozważaniami doktrynalnymi, zupełnie nieangażująca serc wiernych. Drugi sposób, zwany „pełnym Ducha”, to takie głoszenie, w którym kaznodzieja z jednej strony, bazując na własnej zdolności oczarowywania słuchaczy, często utożsamianej z Duchem Świętym, skupia uwagę bardziej na sobie niż na Jezusie Chrystusie, a z drugiej dba o poprawność teologiczną głoszonej homilii, całkowicie pomijając aspekt retoryki. Nie troszczy się o atrakcyjność homilii dla słuchaczy⁶³.

Jak powyższe ustalenia odnoszą się do przepowiadania słowa Bożego w archidiecezji katowickiej? Niestety, ponownie przeważają głosy negatywne, ale w pierwszej kolejności zaprezentowane zostaną te o wydźwięku pozytywnym. Liczne głosy uczestników diecezjalnego etapu Synodu o synodalności z entuzjazmem „zauważają” fakt, iż homilie są o słowie Bożym⁶⁴. Docenia się także stałość głoszonej przez Kościół doktryny, której strażnikami pozostają biskupi i kapłani⁶⁵ oraz obecność w przepowiadaniu tematu miłosierdzia Bożego, a nie tylko wytykania wiernym z ambony ich grzechów⁶⁶. Niektórzy pozytywnie oceniają też przekazywanie w ramach homilii wiedzy katechizmowej⁶⁷, które to jednostki homiletyczne – zdaniem uczestników synodu – „pogłębiają wiedzę religijną”⁶⁸.

⁶¹ S. Dyk, *Rozmowa z księdzem profesorem Józefem Kudasiewiczem. Stan posługi słowa Bożego w Kościele polskim*, „Przegląd Homiletyczny” 5–6 (2001–2002), s. 96.

⁶² R. Biel, *Wewnętrzkościelne źródła osłabienia wiary chrześcijan*, w: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*, red. W. Przygoda, K. Święś, Lublin 2013, s. 83.

⁶³ J. Genig, *Kaznodziejstwo w postmodernistycznym świecie*, „Pastores” 3 (2014), s. 50.

⁶⁴ 1.130; 1.1131; 1.1163; 2+.51; 2+.63; 2+.164; 2+.170; 2+.178; 2+.278; 2+.363; 2+.753.

⁶⁵ 1.368; 1.917; 2+.278; 2+.712; 2+.753.

⁶⁶ 1.1237; 2+.501.

⁶⁷ 2+.51.

⁶⁸ Tamże.

Dobrze odbierane jest również popieranie głoszonych treści świadectwami z życia kaznodziei⁶⁹.

Wśród negatywnych głosów dotyczących tematyki przepowiadania homilijnego najczęściej zarzuca się brak jedności w Kościele⁷⁰. Nie chodzi tutaj jedynie o aspekt wspólnotowy, ale także o „brak jedności kapłańskiej w prezentowaniu jednego stanowiska w sprawach ważnych”⁷¹. Pojawiają się „diametralnie różne wypowiedzi kapłanów na te same tematy czy problemy”⁷². Powodem może być to, iż, według uczestników synodu, Kościół „chce nadążać za postępem i przez to rozmydla przykazania”⁷³, pragnie „podość się światu”⁷⁴. W efekcie wierni otrzymują niezbyt jasny przekaz nauczania Kościoła, mało klarowne „tak-tak”, „nie-nie” pełne ustępstw w nauczaniu wymuszonym myśleniem: „żeby kogoś nie urazić”⁷⁵. Wierni dostrzegają wręcz „pobłażanie na ambonie (zło nie jest nazywane złem)”⁷⁶. Podano przykładowe tematy domagające się od wspólnoty eklezjalnej wypowiedzenia się jednym głosem. Uczestnikom synodu brakuje argumentów w dyskusji o *gender*, LGBT, moralności⁷⁷, rodzinie⁷⁸, komunii świętej dla rozwiedzionych⁷⁹, ponieważ jest „w każdym kraju inaczej”⁸⁰. Brakuje „jednoznacznych komunikatów, co jest złe, a co dobre”⁸¹. „Są w Kościele duchowni podważający autorytet Kościoła”⁸²; więcej, uczestników synodu boli, że ludzie Kościoła (kapłani) źle wypowiadają się o Kościele, krytykują go⁸³ lub podważają jego autorytet⁸⁴.

Dostrzegalną wadą jest także to, iż homilie nie są o słowie Bożym⁸⁵. „Za dużo w kazaniach i homiliach pouczeń, za mało Chrystusa”⁸⁶. Zdarza się też, że Dobra Nowina, którą duszpasterze powinni głosić, zamieniana jest na tematy polityczne⁸⁷, a same wypowiedzi kaznodziejskie stają się w ocenie wiernych płytkie,

⁶⁹ 2+.476; 2+.738.

⁷⁰ 1.175; 1.176; 1.363; 1.569; 1.977; 1.999; 1.1004; 1.1546; 1.1547; 1.1589; 2-.23; 2-.251; 2-.283; 2-.302; 2-.352; 2-.439; 2-.468; 2-.544; 2-.545; 2-.547; 2-.563; 2-.570; 2-.588; 2-.816.

⁷¹ 1.1589.

⁷² 1.977.

⁷³ 1.868.

⁷⁴ 2-.159.

⁷⁵ 2-.1268.

⁷⁶ 2-.613.

⁷⁷ 2-.544; 2-.439.

⁷⁸ 2.544; 2-.545.

⁷⁹ 2-.547

⁸⁰ 2-.544; por. 2-.547.

⁸¹ 2-.816.

⁸² 1.588.

⁸³ 1.942; 2-.205.

⁸⁴ 1.588.

⁸⁵ 1.1450; 2-.243; 2-.1177; 2-.1223; 2-.1320; 2-.1357.

⁸⁶ 2-.243.

⁸⁷ 2-.477; 2-.556; 2-.564; 2-.592; 2-.709; 2-.934; 2-.1327; 2-.1329.

jałowe⁸⁸ czy zwyczajnie „słabe”⁸⁹, niemające związku z ludzkim życiem⁹⁰. Wierni otrzymują „nudne kazania o niczym (zamiast wyjaśniania Pisma Świętego i mówienia o Bogu)”⁹¹. Co więcej, obserwują sytuacje, w których księża przesłaniają własną osobą Boga i Jego Ewangelię, głoszą samych siebie⁹², własne poglądy⁹³. Dużym problemem dotyczącym treści głoszonych homilii jest także ich niejednoznaczność określana w wypowiedziach synodalnych mianem: relatywizmu i rozmycia⁹⁴.

Zdaniem uczestników synodu, zdarza się też, że duszpasterze używają ambo-ny w celu atakowania z niej wiernych. Homilie bywają agresywne i straszące⁹⁵, oceniające ludzi⁹⁶; co więcej, bywają także schematyczne i moralizatorskie⁹⁷. Pojawiają się w nich również błędy teologiczne⁹⁸, co skutkuje wrażeniem, jakby poszczególne jednostki homiletyczne były nieprzygotowane⁹⁹.

3.3. Elementy formalne wypowiedzi kaznodziejskiej

Papież Franciszek w *Evangelii gaudium* zwraca uwagę na to, iż głosiciele słowa Bożego muszą „mieć odwagę do znajdowania nowych znaków, nowych symboli, nowych sposobów przekazywania Słowa, nowych form piękna pojawiających się w różnych kręgach kulturowych, łącznie z niekonwencjonalnymi formami piękna, które mogą być mało znaczące dla ewangelizatorów, ale stały się szczególnie atrakcyjne dla innych” (EG 167). Skuteczność głoszenia Ewangelii w dużej mierze zależy więc od „żywołności, jaką noszą w sobie, jaką rozsiewają przekąznicy wiary, głównie więc kapłani, od sprawności i siły języka, jakim się posługują, by wiernych uczyć, do sumień trafiać, budujące wieści rozgłaszać. Jeśli język kapłanów wydaje się ludowi Bożemu jałowy, kapłani są winni, nie lud”¹⁰⁰. Kształt języka stosowanego w przekazaniu wiary ma zatem kluczowe znaczenie¹⁰¹.

Dobra Nowina przekazywana przez głosicieli słowa Bożego będzie o tyle skuteczna w życiu słuchaczy, o ile wzbudzi ciekawość, przykuje uwagę, zaintryguje.

⁸⁸ 1.488; 1.1306; 2-.310; 2-.594; 2-.888; 2-.1162; 2-.1357.

⁸⁹ 2-.1162.

⁹⁰ 2-.341.

⁹¹ 2-.1357.

⁹² 2-.812; 2-.908; 2-.1277.

⁹³ 1.1560.

⁹⁴ 1.977; 1.868; 2-.49; 2-.210; 2-.545; 2-.1268.

⁹⁵ 1.422; 2-.311; 2-.314; 2-.529; 2-.703; 2-.1223.

⁹⁶ 2-.893; 2-.1063; 2-.1079.

⁹⁷ 1.35; 1.1548; 2-.507; 2-.814.

⁹⁸ 1.1547; 2-.260.

⁹⁹ 2-.1025; 2-.1329.

¹⁰⁰ L. Kołakowski, *Moje wróżby w sprawie przyszłości religii i filozofii*, w: *Humanistyka przełomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa 1999, s. 310.

¹⁰¹ A. Draguła, *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy, Katowice 2001, s. 41-42.

Tylko wówczas okaże się użyteczna, jeśli zachęci odbiorców do zmiany życia, ukazując nowe możliwości¹⁰². Zatem przed dzisiejszym kaznodziejstwem stoi ważne zadanie: „przeformułowanie form wypowiedzania własnej wiary, aby – nie naruszając w niczym jej istoty – przekazać ją w języku adekwatnym dla świadomości kulturowej środowiska, któremu głoszone jest przesłanie”¹⁰³. Ojciec Jan Andrzej Kłockowski OP uwypukla rolę przyjęcia słowa Bożego, co nie oznacza jedynie intelektualnej akceptacji treści, którą słowo w sobie niesie, ale jest posłuszeństwem słowu, dostosowaniem swego życia do woli Bożej¹⁰⁴. Nie wystarczy zatem tylko teoretyczne opanowanie przesłania Jezusa Chrystusa. Kluczową rolę odgrywa praktyka życia głosiciela, która w formie świadectwa może ukazać skuteczność słowa Bożego w codzienności.

Ksiądz Marek Dziewiecki podaje bardzo dobry i zarazem oczywisty wzór sposobu nauczania, do którego każdy kaznodzieja powinien dążyć. Jest nim Chrystusowe głoszenie: Zbawiciel trudne prawdy wyrażał „w tak prosty sposób i za pomocą tak trafnych form przekazu, że rozumieli Go nawet analfabeci. Jednocześnie stosował taką precyzję języka i argumentów, że nie mogli Mu niczego zarzucić uczeni w Piśmie ani faryzeusze”¹⁰⁵. Nie wspominając już o zastosowaniu głoszonej przez Niego nauki w praktyce Jego życia, czy to, gdy nie potępił kobiety pochwyconej na cudzołóstwie (por. J 8,1-11)¹⁰⁶, czy gdy umywał nogi apostołom (por. J 13,1-11)¹⁰⁷. Podobne przykłady można mnożyć w nieskończoność.

Czy Jezusa Chrystusa udaje się naśladować duchownym archidiecezji katowickiej? Wielkim pozytywem, docenionym przez uczestników Synodu o synodalności, jest podejmowanie przez duszpasterzy trudu codziennego głoszenia homilii¹⁰⁸, a także dostosowanie formy do wieku uczestników liturgii. Dużą rolę odgrywają homilie głoszone w czasie mszy świętej dla dzieci¹⁰⁹, cieszące się pozytywnym przyjęciem ze strony wiernych. Niektórzy doceniają także fakt, iż homilie są krótkie, a do tego proste i zrozumiałe¹¹⁰.

Niestety, nieporównywalnie więcej pojawiło się głosów, według których homilie wydają się trudne i niezrozumiałe¹¹¹. Ich język nazwany został wręcz „ar-

¹⁰² C. Biscontin, *Kwalifikacje kaznodziei*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 10.

¹⁰³ T. Stanek, *Mówić o Bogu dzisiaj*, „Teologia Praktyczna” 6 (2005), s. 29.

¹⁰⁴ J.A. Kłockowski, *Język, którym mówi człowiek religijny*, „Znak” 12 (1995), s. 11.

¹⁰⁵ M. Dziewiecki, *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, „Kultura–Media–Teologia” 1 (2010), s. 61.

¹⁰⁶ Koresponduje to z Jezusowym wyznaniem: „Nie przyszedłem po to, aby świat potępić, ale by świat zbawić” (J 12,47b).

¹⁰⁷ Co stanowi niejako odpowiedź na deklarację Jezusa: „Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służyć, lecz żeby służyć” (Mk 10,45).

¹⁰⁸ 2+.156; 2+.370; 2+.649.

¹⁰⁹ 2+.287; 2+.673; 2+.765; 2+.884.

¹¹⁰ 2+.329; 2+.635.

¹¹¹ 1.784; 1.850; 2-.341; 2-.607; 2-.638; 2-.847; 2-.949; 2-.1275.

chaicznym bełkotem”¹¹². Zauważono, że bywają głoszone „ponad głowami”¹¹³ i są oderwane od życia, niedostosowane do czasów¹¹⁴. Uczestnicy synodu wytykają także duchownym przesadne gonienie za modą, postępem, szeroko pojmowanym światem¹¹⁵. Zwrócono też uwagę na to, iż homilie bywają nudne i nieatrakcyjne¹¹⁶, a w takim wypadku łatwo zrozumieć, że w związku z powyższym zarzutem są dla niektórych za długie¹¹⁷. Niektórzy podkreślają, że w przepowiadaniu kaznodziejskim brakuje radości¹¹⁸. Pojedyncze głosy krytykują także niedostosowanie homilii do wieku odbiorców¹¹⁹, jak i rezygnację z głoszenia słowa Bożego na mszach św. w tygodniu¹²⁰.

Tak zatem przedstawia się obraz kaznodziejstwa w archidiecezji katowickiej. Co już uwypuklono, nie zabrakło głosów pozytywnych i nie można pozwolić, aby fala krytyki przyćmiła to, co niewątpliwie dobrego dzieje się na śląskich ambonach i w śląskich parafiach. Niemniej zgromadzony materiał pozwala wyprowadzić wnioski i postulaty, które mogą pomóc duszpasterzom w zrozumieniu aktualnych potrzeb i oczekiwań wiernych, by dostosować swoje *praxis* do potrzeb ludu. A przecież to dla ludu zostali ustanowieni (Hbr 5,1).

4. KIERUNKI ROZWOJU KAZNODZIEJSTWA W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

Przeżywany w Kościele Synod o synodalności był procesem niezwykle potrzebnym wspólnocie wyznawców Jezusa Chrystusa. Wyraził on wspólnotowy wymiar wiary i współodpowiedzialności wszystkich członków Kościoła za jego życie i misję¹²¹. Proces synodalny nauczył wspólnotę eklezjalną, że bardzo ważnym zadaniem jest wzajemne słuchanie siebie. Jest to konieczne w celu usłyszenia głosu kierującego Kościołem Ducha Świętego, który przemawia do wszystkich tworzących Mistyczne Ciało Chrystusa, napełnione jednym Duchem (1 Kor 12,12-30).

4.1. Wnioski

Z analizowanych wypowiedzi synodalnych wynika kluczowy wniosek dotyczący głoszonych w czasie liturgii homilii i jednocześnie stanowiący postulat

¹¹² 2-.1275.

¹¹³ 1.1098.

¹¹⁴ 1.1206; 1.1588; 2-.1393.

¹¹⁵ 1.868; 2-.78; 2-.159; 2-.208; 2-.290; 2-.552; 2-.554; 2-.815; 2-.1129.

¹¹⁶ 2-.1025; 2-.1357; 2-.1374.

¹¹⁷ 2-.936; 2-.949; 2-.1374.

¹¹⁸ 2-.783; 2-.1374.

¹¹⁹ 2-.828.

¹²⁰ 2-.1302.

¹²¹ P. Sawa, *Synodalność we wspólnotach niekatolickich...*, s. 43.

wspólnoty Kościoła lokalnego. Homilie powinny być krótkie, treściwe i płynące z autentycznego doświadczenia wiary i spotkania z Jezusem Chrystusem¹²². Co więcej, mocno dostrzeżona została potrzeba egzegezy Ewangelii¹²³ „zamiast moralizowania czy mówienia o tematach pobocznych”¹²⁴. Homilie powinny też bazować na Piśmie Świętym¹²⁵. Lud Boży spragniony jest słowa Bożego. To właśnie Pismo Święte i zawarta w nim Dobra Nowina o zbawieniu w Jezusie Chrystusie jest tym, czego wiernym archidiecezji najbardziej potrzeba i za czym najbardziej tęsknią. Postawienie w kaznodziejstwie nacisku na egzegezę słowa Bożego i odczytywanie go w kontekście życia wiernych staje się obecnie kluczowym zadaniem każdego homilisty. Warto zwrócić na to uwagę już na poziomie seminaryjnej formacji przyszłych pokoleń głosicieli słowa Bożego.

Wśród rozmaitych cech decydujących o fenomenie i skuteczności kaznodziejstwa Zakonu Braci Kaznodziejów, które w rozmowie przeprowadzonej 3 czerwca 2021 r. na potrzeby innego opracowania wymienił ks. Andrzej Kołek, wykładowca homiletyki w Kolegium Filozoficzno-Teologicznym Polskiej Prowincji Dominikanów, podkreślony został bardzo wysoki udział pierwiastka ewangelizacyjnego¹²⁶: „Misją Kościoła jest szeroko rozumiana ewangelizacja”¹²⁷. Duchowni i formujący się do kapłaństwa alumni seminariów duchownych powinni pamiętać o tym, że rezygnacja z ewangelizacji nigdy nie jest dobrym rozwiązaniem. To właśnie Ewangelia, obok sakramentów, stanowi najcenniejszy skarb, jakim Kościół dysponuje. Należy zatem dołożyć wszelkich starań, by zadbać także o ten aspekt posługi.

Głosiciele słowa Bożego nie mogą pozwolić na wplątanie się w ich kaznodziejstwo wątków politycznych, zdradzających sympatię do tej czy innej partii. Prezbiterium Kościoła katowickiego zostało wezwane do takiej postawy przez abp. Adriana Galbasa w homilii wygłoszonej 2 września 2023 r. podczas pielgrzymki kapłanów do katowickiej katedry. W owej homilii śląscy księża usłyszeli, że z ambony agitować mają tylko za Jezusem Chrystusem i nie „puszczać” do nikogo oka: „Zachęcajmy naszych wiernych do tego, żeby uczestniczyli w wyborach, ale w wyborach ich nie zastępujemy. Obyśmy robili wszystko, by słupki poparcia rosły przede wszystkim Chrystusowi”¹²⁸.

Diecezjalny proces synodalny pokazał, że współczesnemu światu potrzebna jest ewangelizacja¹²⁹ do niego dostosowana¹³⁰. Duszpasterze nie mogą zwalniać się z głoszenia słowa Bożego w tygodniu: „Potrzeba homilii, czyli wyjaśnień czytań na

¹²² 1.841.

¹²³ 1.272.

¹²⁴ 1.1545.

¹²⁵ 3.461.

¹²⁶ G. Margalski, *Głoszenie słowa Bożego w Internecie...*, s. 87.

¹²⁷ 1.1164.

¹²⁸ *Archidiecezja katowicka, Homilia abp. Adriana Galbasa do śląskich księży*, https://www.youtube.com/watch?v=JIU_q55MvZE [dostęp: 23.05.2024].

¹²⁹ 1.29.

¹³⁰ 1.475.

każdej Mszy, może być kilka zdań, a budzić będzie myślenie”¹³¹. Homilie mają być konkretne, mówiące wprost, co jest dobre, a co złe¹³². Zwrócono także uwagę na potrzebę tłumaczenia zagadnień katechizmowych¹³³, gdyż wielu ludzi „wystygło” już religijnie¹³⁴, zatrzymując się z wiedzą religijną na poziomie szkoły średniej, a niektórzy nawet na etapie szkoły podstawowej i przygotowania do sakramentów pierwszej komunii świętej czy bierzmowania. W przygotowaniu dzieci do pierwszej komunii świętej należy też skupić się na formacji ich rodziców. Podczas synodu zwrócono uwagę, że w dzisiejszych czasach rodzice nie przekazują ducha wiary swoim dzieciom, gdyż sami go już nie mają. Konieczne wydaje się ożywianie wiary tych, którzy w pierwszej kolejności odpowiedzialni są za rozwój duchowy i intelektualny dzieci. Zaangażowanie w prowadzenie w wierze młodego pokolenia jedynie duszpasterzy czy katechetów jest dalece niewystarczające.

Tę tezę potwierdza abp A. Galbas w słowie społecznym, wygłoszonym 26 maja 2024 r. do mężczyzn i młodzieńców zgromadzonych na pielgrzymce stanowej w sanktuarium w Piekarach Śląskich. Hierarcha w swoim przemówieniu zauważył, że

wiara rodzi się także z tego, co się widzi. Jeśli wasze dzieci widzą was, będących we wspólnocie Kościoła i idących do kościoła, nie będą potrzebowały wielkich słów, wzniosłych uzasadnień i nie wiem jak przekonujących argumentów, przykład ich ojca czy dziadka będzie dla nich wymowniejszy niż najwymowniejsza mowa. Ale gdy tego nie zobaczą, to choćby stanął przed nimi anioł z nieba i przekonywał jak ważny jest Kościół, jak ważna jest obecność na mszy św., jak ważna jest spowiedź, jak istotne jest to, by tego nietypowego budynku z wieżą nie omijać, nie uwierzą. I z całym szacunkiem dla kobiet i dla pięknego przykładu ich pobożności, ale wiadomo, że na wiarę dzieci, zwłaszcza synów, jeszcze większy wpływ ma wiara i przykład mężczyzny, szczególnie ojca¹³⁵.

Ważnym głosem uczestników synodu jest stwierdzenie, że Kościół pozostaje we współczesnym świecie ostoją moralności. Ma więc nieustannie wskazywać ludziom kierunek, ale: „nie zmieniać swojej nauki moralnej”. Nawet jeśli w innych krajach pewne kwestie są zmieniane czy wręcz „luzowane”, Kościół w Polsce powinien być wierny przykazaniom, gdyż owo „luzowanie” przykazań wcale nie przyciąga ludzi¹³⁶.

W trakcie synodu wybrzmiała potrzeba dostosowania do odbiorców treści języka przepowiadania. Ma być prosty¹³⁷ i współczesny¹³⁸. Musi także zostać

¹³¹ 3.231.

¹³² 3.550.

¹³³ 1.1548.

¹³⁴ 1.789.

¹³⁵ *Piekary mężczyzn 2024. „Jestem w Kościele”. Słowo abp. Adriana Galbasa, wygłoszone podczas Pielgrzymki Mężczyzn i Młodzieńców do Matki Bożej Piekarskiej 26 maja*, <https://katowice.gosc.pl/doc/8822854.Piekary-mezczyzn-2024-Jestem-w-Kosciele> [dostęp: 27.05.2024].

¹³⁶ 1.368.

¹³⁷ 3.594; 3.786; 3.858.

¹³⁸ 3.715.

odpowiednio dobrany do wieku odbiorców. Zatem kaznodzieja powinien uwzględnić fakt, że czasami jego słuchaczami są dzieci i młodzież¹³⁹. Słowem, konieczne jest w końcu przejście z „górnolotnych” homilii na poziom wiernych¹⁴⁰. Kościół musi także formułować jasne komunikaty co do swego nauczania¹⁴¹. Aby to osiągnąć, konieczne jest, żeby duchowni przemawiali „jednym głosem”¹⁴², znali naukę Kościoła i stosowali ją w swoim nauczaniu. Homilie powinny być przemyślane i przygotowane¹⁴³, bazować w swojej tematyce także na miłości, a nie tylko na winach i grzechach¹⁴⁴.

Ważne jest też zadbanie przez duchownych o swój rozwój duchowy. Zbyt wiele pojawiło się głosów wiernych, którzy odbierają księży jako niewierzących, pracujących w zawodzie kapłana, a nie jako pełniących posługę. Być może właśnie stąd bierze się w przepowiadaniu słowa Bożego tyle tematów zastępczych dla Ewangelii, bo duchowni jej nie rozważają. Kaznodziejstwo być może dlatego jest pozbawione świadectwa z życia, ponieważ kaznodzieje sami w sobie takich przeżyć nie mają. Aby homilie mogły wypływać z autentycznego doświadczenia wiary i spotkania z Jezusem Chrystusem, homilista powinien najpierw zadbać o takie spotkanie poprzez adorację Najświętszego Sakramentu, osobistą lekturę i rozważanie Pisma Świętego, troskę o formację stałą, rekolekcje kapłańskie.

Należy także zaznaczyć, że homilie nie przestaną być górnolotne oraz oderwane od życia i potrzeb słuchaczy, jeśli duszpasterze pozostaną zamknięci na parafian poddanych ich duszpasterskiej opiece. Kapłani muszą być otwarci na wiernych. Powinni zabiegać o bycie częścią życia ludzi świeckich, poznawanie ich problemów, towarzyszenie, nieuciekanie od relacji, i nie po to, by rugać, oceniać i krytykować zwyczajnych ludzi czy ich wybory, ale po to, aby z otwartym sercem starać się ich zrozumieć, pomagać im zastosować słowo Boże w realiach ich codziennego, często niełatwego życia.

Ważnym aspektem, który uwidocznił się podczas próby oceny posługi kapłańskiej, jest również przemęczenie duchownych. Księża bywają przeładowani obowiązkami, zarządzaniem parafią, nauką w szkole, dodatkowymi obowiązkami wypływającymi z charakteru ich posługi. Stąd mogą brać się narastające frustracje, zniechęcenie i brak radości w przepowiadaniu słowa Bożego. Warto więc zadbać o należyty odpoczynek, a w razie konieczności także o stosowną pomoc, zarówno duchową, jak i psychologiczną. Jest to konieczne, aby negatywne przeżycia duchownych nie odbijały się na ich duszpasterskiej posłudze, a przez to także na wiernych, którzy są bezpośrednimi adresatami owej posługi.

¹³⁹ 3.759.

¹⁴⁰ 3.598.

¹⁴¹ 3.4.

¹⁴² 3.153.

¹⁴³ 3.786.

¹⁴⁴ 3.741.

4.2. Postulaty

Wśród licznych postulatów wynurzających się z diecezjalnych wypowiedzi synodalnych Synodu o synodalności w archidiecezji katowickiej najczęściej uwypuklonym wnioskiem było większe zagospodarowanie przestrzeni medialnej przez Kościół. Uczestnicy synodu ponawiają niejako zachętę papieża Benedykta XVI, by „zaprząć media na służbę Słowa”¹⁴⁵, wykorzystując je do ewangelizacji.

Zauważono „słabe wykorzystanie współczesnych mediów”¹⁴⁶. Uczestnicy synodu dostrzegają brak mediów typowo katolickich¹⁴⁷. Również przestrzeń internetowa jest za mało zagospodarowana do szerzenia wiary¹⁴⁸. „Potrzeba ciągłego rozwijania mediów katolickich (TV, Internet, radio, prasa)”¹⁴⁹, gdyż ilość treści religijnych dostępnych w mediach jest zbyt mała w stosunku do treści antyreligijnych¹⁵⁰. Także przekaz medialny adresowany do młodych został oceniony jako słaby¹⁵¹. Kościół, wykorzystując współczesne środki przekazu, powinien docierać z nauką Jezusa Chrystusa do rozmaitych grup wiekowych¹⁵². „Kościół potrzebuje mediów”¹⁵³, aby móc propagować modlitwę¹⁵⁴, parafie¹⁵⁵, zachęcać do formacji¹⁵⁶. Media to przestrzeń, w której Kościół powinien być widoczny¹⁵⁷, a jego głos słyszalny¹⁵⁸. Księża zostali wezwani do wychodzenia poza tradycyjne schematy i do wykorzystania wszelkich dostępnych kanałów jako nowych narzędzi ewangelizacji. Młodzi, którzy często są zagubieni w sieci, muszą mieć szansę spotkania się z księżmi w przestrzeni internetowej¹⁵⁹.

Wykorzystanie medialnych możliwości do słuchania, poznawania i tłumaczenia słowa Bożego¹⁶⁰, m.in. poprzez aktywizację już istniejącego Radia eM¹⁶¹ czy promowanie znanych portali (np. www.wiara.pl, www.poglebiarka.pl) oraz aplikacji internetowych (np. „Modlitwa w drodze”)¹⁶² stanowią jeden z kierunków rozwoju aktywności Kościoła w przestrzeni medialnej i wirtualnej. Strony

¹⁴⁵ Benedykt XVI, *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa, Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: *Kościół o mediach. Wybór dokumentów Kościoła o środkach społecznego przekazu*, red. P. Drzewiecki, Warszawa 2013, s. 240.

¹⁴⁶ 2-100.

¹⁴⁷ 2-1128.

¹⁴⁸ 2-497.

¹⁴⁹ 2-412.

¹⁵⁰ 2-628.

¹⁵¹ 2-648.

¹⁵² 3.228.

¹⁵³ 3.447.

¹⁵⁴ 3.589.

¹⁵⁵ 3.512.

¹⁵⁶ 3.613.

¹⁵⁷ 3.808.

¹⁵⁸ 3.800.

¹⁵⁹ 3.868.

¹⁶⁰ 3.893.

¹⁶¹ 3.1180.

¹⁶² 3.976.

internetowe, jak i media społecznościowe „mogą być pomocą w ewangelizacji – przez propagowanie określonych stylów życia, wzorów postępowania, lansowanie określonych sylwetek ludzi (świadków wiary) oraz kształtowanie postaw życia religijnego”¹⁶³. Być może jeden z powodów, dla którego we współczesnym świecie tak trudno jest żyć Ewangelią i moralnością chrześcijańską, to fakt, że w przestrzeni medialnej i rozrywkowej nie ma odpowiednich wzorców takiego życia. Wręcz odwrotnie, obserwuje się promowanie wzorców przeciwnych moralności chrześcijańskiej, zgodnych z panującymi w świecie ideologiami. Natomiast chrześcijan czy kapłanów często przedstawia się w sposób ośmieszający, stereotypowy i krzywdzący.

Nie można więc pozwolić sobie na „partyzanckie” rozwiązania, na pójście na „łatwiznę”, po linii najmniejszego oporu. Media katolickie powinny być mediami profesjonalnymi¹⁶⁴, prowadzonymi na odpowiednim, światowym poziomie. W przeciwnym razie będą stanowić jedynie kolejny powód do drwin i ośmieszania wizerunku Kościoła.

Kościół jest, co prawda, obecny w przestrzeni medialnej. Znane są przykłady kapłanów, zakonnych i diecezjalnych, którzy działają w przestrzeni wirtualnej na platformie YouTube, TikToku, Facebooku, ale przez wielu pozostaje niezauważony. Być może ze względu na niedostateczny poziom techniczny lub zbyt małe promowanie w parafiach. Co więcej, trudno wyobrazić sobie sytuację, w której księża, już przeładowani obowiązkiem, jakim jest prowadzenie parafii i duszpasterstwa (co stanowi skutek nieustannie spadającej liczby powołań), mieliby jeszcze prowadzić aktywność w mediach, skupiać się na produkcji telewizyjnej czy filmowej. Nasuwa się więc postulat większego zaangażowania ludzi świeckich. Kościół to nie tylko duchowieństwo. To także wierni świeccy, którzy powinni zostać dostrzeżeni. Świeccy, którzy kochają Kościół, kochają Jezusa Chrystusa i będą pragnęli uczestniczyć w głoszeniu Ewangelii całemu światu, także w przestrzeni medialnej i internetowej. Mogą okazać się w dzisiejszych czasach – bardziej niż kiedykolwiek wcześniej – nieocenionym skarbem, jakim dysponuje Kościół. Skarbem, którym jest żywa wspólnota ludzi wierzących. Skarbem, którym jest on sam.

ZAKOŃCZENIE

Droga synodalna, przeżywana przez Kościół, z całą pewnością nie była łatwa. Momentami nie była też przyjemna, bowiem z założenia bazowała na szczerości i prawdzie, co często otwierało oczy na zaniedbania, błędy i grzechy ludzi Kościoła, w tym także duchownych. Niemniej z całą pewnością należy stwierdzić, że jest to droga wręcz konieczna. Przedstawiona w czasie synodu diagnoza Kościoła –

¹⁶³ 3.1253.

¹⁶⁴ 3.1378.

starano się ukazać ją również w niniejszym opracowaniu – jest niezwykle potrzebna, aby móc rozpocząć proces leczenia, które prowadzi do uzdrowienia. Niewątpliwie, wymaga on czasu, cierpliwości i wyrozumiałości. Niemniej jest to wysiłek, który należy podjąć, aby słowo Boże, którego powiernikiem jest wspólnota Kościoła, było w świecie słyszane i skutecznie przekazywane. Proces synodalny pokazał, jak bardzo Boże orędzie jest współczesnemu światu potrzebne.

BIBLIOGRAFIA

- XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów. Pierwsza Sesja (4–29.10.2023), *Sprawozdanie podsumowujące. Kościół synodalny w misji*, Rzym 2023.
- Archidiecezja katowicka, *Homilia abp. Adriana Galbasa do śląskich księży*, https://www.youtube.com/watch?v=JIU_q55MvZE [dostęp: 23.05.2024].
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (2007).
- Benedykt XVI, *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa, Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: *Kościół o mediach. Wybór dokumentów Kościoła o środkach społecznego przekazu*, red. P. Drzewiecki, Warszawa 2013, s. 239-241.
- Benedykt XVI, *Wiercie w moc waszego kapłaństwa*, „L'Osservatore Romano” 6–7 (2006), s. 15-17.
- Biel R., *Wewnątrzkościelne źródła osłabienia wiary chrześcijan*, w: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*, red. W. Przygoda, K. Świąś, Lublin 2013, s. 79-102.
- Biscontin C., *Kwalifikacje kaznodziei*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 7-16.
- Dokument przygotowawczy XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów. Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja*.
- Draguła A., *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy, Katowice 2001, s. 40-54.
- Dyk S., *Rozmowa z księdzem profesorem Józefem Kudasiewiczem. Stan posługi słowa Bożego w Kościele polskim*, „Przegląd Homiletyczny” 5–6 (2001–2002), s. 95-102.
- Dziewiecki M., *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, „Kultura – Media – Teologia” 1 (2010), s. 47-62.
- Fiałkowski M., *Współpraca duchownych i świeckich w Kościele w kontekście procesu synodalnego*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 136-147.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Christus vivit* (2019).
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013).
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate* (2019).
- Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek (2.04.2015)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/krzyzma_02042015.html [dostęp: 20.04.2024].

- Franciszek, *Przemówienie na otwarcie obrad I kongregacji generalnej Synodu poświęconego młodzieży* (3.10.2018), „L'Osservatore Romano” 10 (2018), s. 6-8.
- Franciszek, *Przemówienie Ojca Świętego na Otwarcu XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat: „W stronę Kościoła synodalnego – komunია, uczestnictwo, misja”*, wygłoszone 9.10.2021 w Auli Synodalnej, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/october/documents/20211009-apertura-camminosinodale.html> [dostęp: 16.04.2024].
- Franciszek, *Przemówienie Papieża Franciszka podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html [dostęp: 16.04.2024].
- Galbas A., *Piekary mężczyzn 2024. „Jestem w Kościele”. Słowo abp. Adriana Galbasa, wygłoszone podczas Pielgrzymki Mężczyzn i Młodzieńców do Matki Bożej Piekarskiej 26 maja*, <https://katowice.gosc.pl/doc/8822854.Piekary-mezczyzn-2024-Jestem-w-Kosciele> [dostęp: 27.05.2024].
- Gening J., *Kaznodziejstwo w postmodernistycznym świecie*, „Pastores” 3 (2014), s. 42-50.
- Greshake G., *Być kapłanem dzisiaj*, tłum. W. Szymona, Kraków 2010.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Christifideles laici* (1988).
- Kłoczkowski J.A., *Język, którym mówi człowiek religijny*, „Znak” 12 (1995), s. 5-17.
- Kołąkowski L., *Moje wróżby w sprawie przyszłości religii i filozofii*, w: *Humanistyka przełomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa 1999, s. 309-316.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne* (2014).
- Kościół o mediach. Wybór dokumentów Kościoła o środkach społecznego przekazu*, red. P. Drzewiecki, Warszawa 2013.
- Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja. Vademecum Synodu o synodalności. Oficjalny podręcznik słuchania i rozeznawania w Kościołach lokalnych: etap pierwszy [październik 2021–kwiecień 2022] w diecezjach i konferencjach episkopatów prowadzący do Zgromadzenia Synodu Biskupów w październiku 2023 roku*, Watykan 2021.
- Margalski G., *Głoszenie słowa Bożego w Internecie. Studium homiletyczne na przykładzie działalności Zakonu Braci Kaznodziejów w Polsce*, Katowice 2021.
- Olszar H., *„Odbywać wspólną drogę”. Synody – punkty zwrotne w dziejach kościelnych*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 13-22.
- Paweł VI, *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi* (1975).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*, Poznań 2014⁵.
- Podsumowanie przebiegu Synodu w diecezjach*, <https://synod.org.pl/podsumowanie-synodu-w-diecezjach/> [dostęp: 19.04.2024].
- Sawa P., *Synodalność we wspólnotach niekatolickich inspiracją dla Kościoła katolickiego?*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 23-47.

- Sekretariat Generalny Synodu Biskupów, *Instrumentum laboris na pierwszą sesję (październik 2023)*, https://www.synod.va/content/dam/synod/common/phases/universal-stage/il/POL_INSTRUMENTUM-LABORIS.pdf [dostęp: 19.04.2024].
- Siwek G., *Głosiciel słowa Bożego*, w: *Sztuka bycia księdzem*, red. J. Augustyn, Kraków 2010, s. 67-74.
- Siwek G., *Osobowość kaznodziei. Rozważania nieobojętne*, Kraków 2014.
- Siwek G., *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 2, Lublin 2002, s. 131-179.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (1965).
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1964).
- Stanek T., *Mówić o Bogu dzisiaj*, „Teologia Praktyczna” 6 (2005), s. 29-40.
- Synod 2021–2023. *Synteza krajowa*, oprac. K. Kaźmierska, M. Jewdokimow, W. Sadłoń, L. Organek (koordynacja: A.J. Galbas), Ruda Śląska 2023.
- Synteza synodalna. Archidiecezja katowicka*.
- Szewczyk L., *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019.
- Szewczyk L., *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009.
- Twardy J., *Homilia jako antidotum na dechrystianizację*, „Przegląd Homiletyczny” 16 (2012), s. 135-147.
- United States Conference of Catholic Bishops, *Preaching The Mystery Of Faith. The Sunday Homily*, Waszyngton 2013.
- Wypowiedzi synodalne archidiecezji katowickiej.
- Zulehner P.M., *Schronienie dla duszy. Ćwiczenia duchowe dla niezbyt pobożnych*, tłum. A. Kalbarczyk, Poznań 2006.

S. Maria Loyola Opiela

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 000-0002-0077-8985

**OCHRONA OSOBY I RODZINY
JAKO KONSEKWENCJA WYCHOWANIA
W WARTOŚCIACH EWANGELICZNYCH
W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ**

*ROTECTION OF INDIVIDUALS AND FAMILIES THROUGH
EDUCATION IN EVANGELICAL VALUES IN THE CONTEXT
OF THE CONTEMPORARY CHALLENGES*

ABSTRACT:

The article addresses the problem of protecting individuals and families through education in evangelical values, emphasizing the role of the family as the fundamental and irreplaceable environment for life, development, and upbringing. The issue is analysed in the context of contemporary challenges faced by individuals and families in Poland, aiming to respond to these challenges through Christian education. The Church's teaching and pastoral activity in support of families hold significant potential to assist them in fulfilling their role of raising individuals according to timeless and universal evangelical values. These values contribute to the protection of families and individuals and promote liberation from destructive attitudes and behaviours. The conclusions of the analysis highlight the need for tangible support for families, kindergartens, and schools, as well as the enhancement of early childhood education. This includes utilizing the scientific and practical achievements of Christian pedagogy, the teachings of the Church, various forms of pastoral care for families, and the integration of educational activities across these environments.

W artykule podjęto problematykę ochrony osoby i rodziny poprzez wychowanie w wartościach ewangelicznych, a także pochyłono się nad rodziną w jej roli podstawowego i niezastąpionego środowiska życia, rozwoju i wychowania. Analizy zagadnienia dokonano w kontekście współczesnych wyzwań dla osoby i rodziny w Polsce, aby odpowiedzieć na nie przez chrześcijańskie wychowanie. Nauczanie i działalność pastoralna Kościoła na rzecz rodziny ma duży potencjał jej wspierania w realizacji funkcji wychowawczych według ponadczasowych, uniwersalnych wartości ewangelicznych oraz wychowania do wartości w celu ochrony rodziny i osoby, a także wyzwolenia z destruktywnych postaw i zachowań. Wnioski z przeprowadzonych analiz zwracają uwagę na konieczność konkretnego wsparcia rodziny, przedszkola, szkoły, doskonalenia wczesnego wychowania dzieci, wykorzystania dorobku naukowego i praktycznego pedagogiki chrześcijańskiej, nauczania Kościoła, form duszpasterstwa rodzin i konsolidacji działań wychowawczych tych środowisk.

Słowa klucze: osoba, rodzina, wychowanie w wartościach ewangelicznych, Kościół, duszpasterstwo rodzin, współczesne wyzwania

Keywords: individual, family, education in evangelical values, Church, pastoral care for families, contemporary challenges

Poznanie i rozumienie współczesnych wyzwań w odniesieniu do osoby i rodziny oraz zaradzenie im dzięki ochronie osób i rodzin poprzez wychowanie wymaga szerokiego ujęcia. Takie ujęcie jest istotne w celu zaznajomienia się w owym kontekście ze szczegółami tych wyzwań w rodzimym środowisku. Kiedy współczesna kultura, rozmaite organizacje i media bardzo często deformują obraz życia rodzinnego, należy powrócić do niezmiennych wartości, które od wieków zapewniają rodzinie trwanie, niepodważalne znaczenie dla życia i rozwoju jej członków, a także różnych zbiorowości społecznych. Kościół uwypukla i wspiera realizację „prawa rodziców chrześcijańskich do wychowania dzieci w oparciu o wartości ewangeliczne”¹. Podstawę do jego urzeczywistnienia stanowi integralna i realistyczna koncepcja człowieka oraz wypracowane przez stulecia, ujmowane całościowo formy wychowania i organizacji tegoż, z zachowaniem wierności Biblii i tradycji kościelnej, oraz konsekwencja w odniesieniu do nauczania Kościoła.

1. RODZINA – PODSTAWOWE I NIEZASTĄPIONE ŚRODOWISKO ŻYCIA, ROZWOJU I WYCHOWANIA OSOBY

Rodzina jako wspólnota osób spokrewnionych, w której rodziców łączy więź małżeńska, a z dziećmi rodzicielska, stanowi najcenniejsze dobro ludzkości. Od zawsze pozostaje najbardziej wartościowym i niezastąpionym środowiskiem wychowawczym, gdyż jest w stanie najpełniej odpowiadać na potrzeby rozwojowe dzieci w celu przygotowania ich do życia i pełnienia rozmaitych ról społecznych. Podkreśla się, że „wyjątkowości rodziny dowodzi jej trwanie od wielu wieków oraz niepodważalne znaczenie dla życia i rozwoju jej członków, a także różnych zbiorowości społecznych. Zwłaszcza dla dzieci rodzina stanowi najważniejszy i najlepszy z możliwych element wszechstronnego integralnego rozwoju, którego rezultaty rzutują znamienne na całe dalsze życie, znacznie wykraczając poza wymiar życia rodziny pochodzenia człowieka”².

¹ Por. List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania *Wychowujemy razem*, <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.06.2024].

² U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 69.

Ze względu na funkcję wychowawczą rodziny bardzo ważna jest właściwa jej struktura, funkcjonowanie, relacje oraz przyjęty styl życia i wychowania. Dziecko bowiem,

uczestnicząc w codziennych, naturalnych sytuacjach życia rodzinnego, w bezpośrednich interakcjach między członkami rodziny, przyswaja elementarną wiedzę o świecie, wartościach, normach moralno-społecznych, kulturze domu rodzinnego, poznaje sposoby zaspokajania wielu potrzeb, rozwijania własnych zainteresowań³.

Dla badaczy także odgrywających swoje role małżeńskie i rodzicielskie

dom, rodzina, rodzicielstwo to świętości, [które – aut.] stanowią społeczne *sacrum* mimo dostrzegalnego współcześnie kryzysu rodziny w kulturze europejskiej. Ale dom pozostaje mimo wszystko ciągle miejscem samorealizacji. W domu rodzinnym, wśród najbliższych kochanych i kochających ludzi każdy może odczuć znaczenie własnych wyników i ich sens. Tu, czyli w domu odnajdujemy warunki dla naszej równowagi psychicznej i podstawy zasad moralnych. W domu rodzinnym otrzymujemy przekaz wartości, obyczajów, tradycji, nawyków oraz dochodzi do tego jeszcze ogólnospołeczny system edukacji, co decyduje o pozyskiwaniu przez człowieka tożsamości⁴.

Warto w badaniach w celu ukazania istotnych wymiarów rozwoju i doskonalenia się człowieka w rodzinie wracać do tradycji i znaczenia rodziny w różnych uwarunkowaniach historyczno-społecznych cywilizacji łacińskiej. Wykazują one, że

tylko rodzina jest w stanie podolać trudnemu i długiemu procesowi wychowania człowieka, za sprawą którego rozwinie on swe ludzkie potencjalności, wykorzystując je w swych wolnych działaniach. [...] Człowiek, będąc osobą, obdarzony jest rozumem i wolnością, jego przyrodzona godność domaga się struktur życia społecznego, w tym także rodziny – adekwatnych do tego, kim jest – a jedyną formą rodziny adekwatną wobec człowieka jest tylko rodzina monogamiczna – nierozdzielna rodzina. Ona tylko pozwala na zrodzenie i poprawne wychowanie człowieka wraz z uposażeniem go intelektualnym, moralnym i materialnym⁵.

Wychodząc z założenia, iż natura człowieka nie zmienia się, można stwierdzić, że dla dobra dziecka, niezależnie od następujących zmian społeczno-kulturowych, niezmiennie obydwój rodzice są ważni. Stanisław Kawula stwierdził, że „rozwoju emocjonalnego właściwie nie udało się i nie można dzieciom zapewnić w innej postaci niż tylko przez normalne stosunki rodzinne. Właśnie rodzice,

³ J. Izdebska, *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000, s. 15.

⁴ T. Kukołowicz, *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996, s. 33.

⁵ P. Skrzydlewski, *Rodzina w cywilizacji łacińskiej a wolność człowieka: na kanwie rozważań Feliksa Konecznego*, „Człowiek w Kulturze” 11 (1998), s. 210-211.

jedyni i niepowtarzalni, własna matka i własny ojciec, są dziecku niezbędni do życia i rozwoju”⁶. Wnoszą oni wkład w wychowanie przez obecność, działania, właściwe sobie cechy macierzyńskie i ojcowskie oraz preferowane i uznawane przez nich wartości, normy i zwyczaje kształtujące ich styl wychowania. Chociaż proces wychowawczy w rodzinie ma miejsce podczas codziennych sytuacji, zdarzeń i czynności, to jednak bardzo ważna dla jego skuteczności jest świadoma realizacja przez rodziców swoich zadań i osiągania efektów według przyjętego systemu wartości. W rodzinie jest to „pewien uporządkowany zbiór różnych wartości, które stanowią cel dążeń rodzicielskich, są ważne i pożądane w życiu rodzinnym, tworząc określony model, organizację i funkcjonowanie środowiska rodzinnego”⁷.

W badaniach zagranicznych zastanawiano się nad tym, jak ważną rolę odgrywają konkretne osoby i religia, którą wyznają i urzeczywistniają w wychowaniu. Wskazuje się na powiązanie religijności ze wskaźnikiem dzietności, co wynika z istotnej roli religii w utrzymaniu więzi rodzinnych. W rodzinach religijnych rodzice przykładają większą wagę do relacji z dziadkami, zatem mogą liczyć na ich pomoc przy opiece nad dziećmi, co ułatwia im podjęcie decyzji o powołaniu na świat potomka⁸. Egzystencja i praktyki religijne wiąże się bowiem pozytywnie ze silnym wsparciem relacji w rodzinie, co może wzmacniać więzi międzypokoleniowe i szacunek do życia.

Bardzo ważnym zadaniem wychowawczym jest przekaz wartości i ich urzeczywistnianie w życiu, relacjach interpersonalnych i działaniu. Uwypukla się następującą prawdę: kiedy rodzice stanowią dla dzieci wysoki autorytet, wzór osobowy, wtedy, na zasadzie naśladowania, przyjmują od rodziców

normy zachowań, stosunek do innych ludzi, poszanowanie wartości rodzinnych, światopoglądowych, edukacyjnych, etycznych, wychowawczych i społecznych. Hierarchia wartości uznawanych i przejawianych przez rodziców, którzy mają wysoki autorytet, jest w drodze identyfikacji przyjmowana przez dzieci i uewnętrzniana jako własny system wartości. Inne wartości, które funkcjonują poza środowiskiem rodzinnym (grupy rówieśnicze, mass media, szkoła, środowisko lokalne) są osłabiane, eliminowane bądź świadomie odrzucane z hierarchii własnego systemu wartości⁹.

Dlatego ogromnie ważne jest, aby rodzice świadomie budowali właściwą hierarchię wartości i przekazywali ją dzieciom, dzięki czemu będą one w stanie

⁶ S. Kawula, *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2007, s. 60.

⁷ S. Cudak, *Rodzina i dzieci wobec etycznych wartości*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 50.

⁸ Por. C. Dantis, E.L. Rizzi, T. Baudin, *The Association between Religiosity and Fertility Intentions Via Grandparenting: Evidence from GGS Data*, „European Journal of Population” 39,1 (2023), s. 1-24

⁹ S. Cudak, *Ciągłość wartości jako ważny element kultury życia rodzinnego*, „Pedagogika Rodziny” 4 (2014), s. 15.

rozpoznać, co w życiu jest najważniejsze i na bazie tej wiedzy kształtować osobowość.

Niestety współcześnie nie wykorzystuje się w pełni w rodzinie tego wielkiego potencjału wychowania. Jak słusznie na początku obecnego stulecia zauważył Marek Dziewiecki,

w wielu polskich domach możemy obecnie obserwować bolesny paradoks: w pogoni za zapewnieniem swoim dzieciom tzw. „najlepszych warunków” rozwoju rodzice pozbawiają ich tego, co dla rozwoju jest najważniejsze: swojej fizycznej bliskości, miłości, czułości i czasu na rozmowy o sztuce życia. Zwykle szybko pojawiają się wtedy niepokojące sygnały ostrzegawcze. Dzieci, którym rodzice zapewniają dobrobyt materialny kosztem dobrobytu psychicznego i duchowego, stają się agresywne i aroganckie, niezadowolone i niewdzięczne, leniwe, lekkomyślne i zbuntowane. Są egoistyczne i skoncentrowane jedynie na własnych potrzebach¹⁰.

Jednak mimo szerokiej wiedzy o prawidłowościach i potrzebach rozwojowych dzieci, szczególnie na wczesnym etapie życia, problemy w wymiarze relacji interpersonalnych, autorytetu rodziców i przekazu wartości wciąż narastają.

Badania i diagnozy tej sytuacji wskazują, że

dorośli zarówno najbliżsi, jak inni obecni w otoczeniu dziecka kierują się w wartościowaniu głównie standardami hedonistycznymi i konformistycznymi, ponieważ to one zapewniają doraźną satysfakcję, przyjemność, zysk. To samo zjawisko przenosi się w konsekwencji na pokolenia wychowywane, gdzie z coraz większą bezwzględnością dąży się do przyjemności, satysfakcji, różnego rodzaju zysków i profitów. Proces wartościowania został w taki, a nie inny sposób ukształtowany. Ten kształt stale jest wzmacniany przez media, przekazujące porządek wartości, w którym wyżej stawia się wartości niższe, użytecznościowe, instrumentalne niż wartości wyższe, duchowe. Przekazywana prawda o człowieku i jego wartościach nie jest prawdą o osobie ludzkiej, jej rozwoju i celach, jest to raczej obraz istoty skazanej na walkę o sukces lub przynajmniej przetrwanie, samotnej w groźnym świecie, gdzie drugi jest konkurentem i wrogiem o złych intencjach bądź przedmiotem, który można wykorzystać do własnych celów. Spełnienie daje jedynie intensywne przeżywanie przyjemności, na które trzeba stale zdobywać nowe środki i temu podporządkowywać bliskie i dalekie plany życiowe¹¹.

Są to skutki intensywnych przemian społeczno-kulturowych, technologicznych, aksjologicznych, propagowanych wzorców życia i zachowań w cyberprzestrzeni, oderwanych od realnej rzeczywistości, a dotyczących także współczesną rodzinę w Polsce. Mimo wielu zagrożeń życia rodzinnego i związanych z nim

¹⁰ M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002, s. 193.

¹¹ E. Sozańska, *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 23 (2014) 3, s. 48.

trudności należy poszukiwać właściwych rozwiązań, szczególnie wsparcia rodziny i osoby w jej optymalnym rozwoju i funkcjonowaniu. Wymaga to uświadomienia sobie istoty współczesnych wyzwań, przed którymi staje rodzina w naszej ojczyźnie, także w kontekście globalnym. Wielu profesjonalnych badaczy tego zagadnienia podejmuje refleksję nad rodziną i jej funkcjonowaniem, udostępniając bogate zasoby wiedzy istotnej dla rodziców w celu rozeznawania przez nich i doskonalenia swoich działań. Przykładem może być artykuł, w którym Sławomir Cudak, zaprezentował szczegółowe „analizy pełnionych funkcji rodziny i ich zagrożeń wynikających z przemian wewnątrzrodzinnych i uwarunkowań tkwiących w globalnym społeczeństwie”¹².

2. KONTEKST WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ DLA OSOBY I RODZINY W POLSCE

Zdiagnozowane, najważniejsze zagrożenia i wynikające z nich wyzwania, przed którymi stają: współczesna rodzina, wychowanie i edukacja, wywierają wpływ na kształtowanie tożsamości osoby, strukturę i funkcjonowanie rodziny; źródłem tych wyzwań są transformacje cywilizacyjne, ustrojowe, technologiczne, kulturowe, polityczne i ideowe. Wynikają one także ze „złożonych kontekstów i wymiarów, destruktywnych w swojej istocie, nurtów filozoficzno-pedagogicznych, nawiązujących w szczególności do antropozofii, totalizmu, skrajnego liberalizmu, neoliberalizmu, postmodernizmu, antypedagogiki, międzykulturowości i genderyzmu”¹³.

Analizy związanych z nimi problemów wskazują, że dotyczą one wszystkich sfer życia człowieka, wpływając na egzystencję osoby i społeczności, w których żyje, rozwija się i działa (m.in. w rodzinie). Wymaga to adekwatnych i złożonych działań, zwłaszcza dla dobra osoby i rodziny, wobec wspomnianych wyżej wyzwań, ale trafne dobranie takich aktywności domaga się zrozumienia tego, co dzieje się w obszarze współczesnej cywilizacji generującej zmiany oraz im podlegającej¹⁴. Takie analizy są prowadzone systematycznie, szczególnie w interdyscyplinarnych, naukowych badaniach nad rodziną, wychowaniem i duszpasterstwem.

W związku z rozwojem cywilizacji, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, zaszło wiele zmian, które dotknęły rodzinę.

Współczesna rodzina, nastawiona na szybki, wymierny sukces z coraz większym trudem radzi sobie z funkcjami tradycyjnie z nią związanymi, a przede wszystkim z problemami życiowymi swych członków. Jako jednoznacznie potwierdzoną

¹² S. Cudak, *Zagrożenia funkcji rodziny we współczesnym świecie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 612 (2022) 7, s. 4.

¹³ M. Gizowski, *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Koszalin 2015, s. 6.

¹⁴ Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019, s. 9-10.

traktuje się diagnozę, zgodnie z którą rodzice mają coraz mniej czasu dla swoich dzieci, dzieci coraz mniej doświadczają od nich codziennej opieki i zainteresowania, ciepła i poczucia bezpieczeństwa. Można rozwinąć postawioną wyżej hipotezę, dodając, że współczesna polska rodzina w coraz mniejszym stopniu zajmuje się wychowaniem¹⁵.

Zygmunt Tyszka, podejmując analizę istnienia człowieka i rodziny w przyszłości (co uczynił w związku ze zmieniającym się społeczeństwem), sformułował konkretne wnioski i prognozy.

Postęp techniczny, przemiany technologiczne, medializacja, wirtualizacja staną się przesłankami dalszej atomizacji społecznej. Człowiek i jego rodzina będą w stanie załatwić niemal wszystko, nie wychodząc z domu. Umożliwią to urządzenia techniczne, które zastąpią kontakty personalne. Media, świat wirtualny – to będą czynniki izolujące człowieka od resztek grup wspólnotowych, także od rodziny. Można sobie wyobrazić kilkusobową rodzinę, w której w trakcie przebywania na terenie domu każdy zajmuje się z pasją w poszczególnych pokojach czym innym, korzystając w pojedynkę z odmiennych, różnych rodzajów urządzeń zapewniających znaczną atrakcyjność spędzania czasu. Kontakty interpersonalne będą miały silną konkurencję. W tej sytuacji może się zdarzyć, że będzie narastała międzyludzka izolacja i obojętność. [...] Wzrosnąć może ilość jednostek pozbawionych elementarnych odczuć moralnych, co może stać się powodem ogromnego wzrostu przestępczości, zagrożenia bezpieczeństwa osobistego każdej jednostki ludzkiej, każdego domu rodzinnego¹⁶.

Współcześnie, mimo iż Internet daje nam wiele możliwości jego wykorzystania, pociąga za sobą również negatywne skutki. Osoba bezmyślnie korzystająca z Internetu i przeglądająca treści *online*, często zaniedbuje inne ważne obszary życia, co może prowadzić do zaburzenia relacji z innymi, nawet z bliskimi osobami, uzależnienia od mediów społecznościowych, naruszania prywatności, rozprzestrzeniania fałszywych informacji i do problemów zdrowotnych. W plebiscycie na Słowo Roku 2024 (według *Oxford English Dictionary*) wybrano: *brain rot*, czyli „gnicie mózgu”. Zdefiniowano je jako „domniemane pogorszenie stanu psychicznego lub intelektualnego osoby, szczególnie postrzegane jako wynik nadmiernego spożycia treści (obecnie szczególnie w mediach społecznościowych i innych platformach internetowych) uważanych za trywialne lub niekwestionowane”¹⁷.

W analizach wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej wskazywano na zagrożenia wynikające z głębokiego kryzysu aksjologicznego, zwłaszcza z kryzysu

¹⁵ K. Olbrycht, *Wychowanie do życia w rodzinie jako wspólnocie osób*, w: *Rodzina. Historia i współczesność*, red. W. Korzeniowska, U. Szuścik, Kraków 2005, s. 246.

¹⁶ Z. Tyszka, *Człowiek i rodzina w XXI wieku. Czas nadziei czy cywilizacja udręki?*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 13 (2001), s. 13-14.

¹⁷ A. Nicz, *Słowo roku, które mówi o nas wiele. „Wpadamy w królicze nory”*, <https://wydarzenia.interia.pl/ciekawostki/news-slowo-roku-ktore-mowi-o-nas-wiele-wpadamy-w-krolicze-nory,-nId,7874359> [dostęp: 10.05.2025].

wartości moralnych, wywierającego destrukcyjny wpływ na rodzinę. U początku XXI w. wskazano, że

niemal we wszystkich społeczeństwach europejskich pod wpływem liberalnej filozofii, szerzącej się przede wszystkim na płaszczyźnie społeczno-politycznej, następuje proces inwersji wartości i ról rodzinnych, przez co podkopywany jest fundament, na którym poprzez wieki budowano cywilizację chrześcijańską, nazywaną potem cywilizacją europejską. Konsekwencją tego procesu są niekorzystne zmiany modelu rodziny. Dotyczy to zwłaszcza jej podstawowych funkcji: prokreacyjnej (szczególnie w odniesieniu do spraw dzietności i wartości poczętego życia) oraz zasady nierozzerwalności związku małżeńskiego i stopniowej legalizacji związków nieformalnych (kohabitacja). Relatywizm etyczny kształtowany trendami globalnymi i hedonistycznymi wprowadził chaos pojęciowy, zaowocował m.in. alternatywnymi formami życia małżeńskiego i rodzinnego, powodując określone konsekwencje takiego stanu rzeczy¹⁸.

Takie zmiany i ich konsekwencje są obecnie w coraz szerszym zakresie diagnozowane w polskim społeczeństwie.

Według papieża Jana Pawła II współczesna cywilizacja to źródło głębokiego, destrukcyjnego oddziaływania na człowieka, gdyż

została oderwana od pełnej prawdy o człowieku, od prawdy o tym, kim jest mężczyzna i kobieta jako istota ludzka. W rezultacie cywilizacja ta nie potrafi właściwie zrozumieć, czym naprawdę jest dar osób w małżeństwie, czym jest miłość odpowiedzialna za rodzicielstwo, na czym polega autentyczna wielkość rodzicielstwa i wychowania¹⁹.

Tendencje te wciąż narastają w swoim negatywnym wymiarze, uderzając w rodzinę jako wspólnotę osób połączoną więzią małżeńską, która urzeczywistnia się w przekazywaniu życia, wychowaniu i wprowadzaniu nowych pokoleń w dziedzictwo kulturowe i religijne²⁰.

W sytuacji, kiedy mają miejsce ciągle przemiany cywilizacyjne, domagające się rozstrzygnięcia problemów natury egzystencjalnej, człowiek potrzebuje trwałych i stałych relacji osobowych oraz odniesień do wartości, szczególnie w rodzinie. To właśnie one umożliwiają mu integralny rozwój osobowy, co potwierdził również Mieczysław A. Krąpiec:

Niewątpliwie nie potrafimy żyć bez pomocy drugich, bo rodzimy się w rodzinie i w rodzinie dochodzimy do używania rozumu, do rozpoznawania dobra,

¹⁸ A. Szyszko-Bohusz, *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3 (2005), s. 70.

¹⁹ Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* (1994), 20.

²⁰ Por. L. Cynarzewska-Włazlik, *Rodzina*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 178.

do wychowania, do nawiązywania kontaktu ludzkiego z innymi osobami i do uświadomienia sobie, że jesteśmy kimś innym, że żyjemy dla przyszłości²¹.

Dalsze badania wskazują, iż

współczesne intensywne i rozległe przemiany społeczno-kulturowe oraz ekonomiczne o narastającej złożoności wywierają znamienny wpływ na wszystkie wymiary ludzkiego życia, w tym w różnym stopniu i zakresie w sposób specyficzny dotyczą kwestii rodzicielstwa i funkcjonowania rodziny, stanowiącej podstawową, należącą do najstarszych grup formę życia wspólnotowego²².

W efekcie wartość ludzkiego życia postrzegana jest bardzo subiektywnie, domagając się prawa do dobrowolności decyzji w kwestii aborcji i eutanazji. Propagowanie tych tendencji i preferowanie rozmaitych, alternatywnych form życia małżeńskiego i rodzinnego przez różne grupy, ruchy społeczne, ideologie i mass media narusza stabilność rodziny i skuteczność realizacji jej funkcji związanych z prokreacją, wychowaniem, pełnieniem misji w procesie formowania osoby i społeczeństwa.

Główny Urząd Statystyczny podał dane dotyczące demografii Polski. Na koniec 2023 r. liczba ludności Polski wyniosła 37 637, ale dane te nie napawają optymizmem, gdyż jest o 129 tysięcy niższa niż w 2022 r. W 2023 r. urodziło się 272,5 tysięcy dzieci, czyli o 11% mniej niż w 2022 r.; przyrost naturalny był ujemny i wyniósł 136,6 tysięcy²³. Zatem na koniec 2023 r. przeciętny mieszkaniec Polski miał prawie 43 lata (mediana wieku), przy czym dla mężczyzn było to 41,2 lata, a dla kobiet 44,4 lata²⁴.

Badania wskazują, że liczba zawieranych małżeństw maleje, podczas gdy rozwodów stale rośnie. Dane GUS za 2023 r. w kwestii liczby rozwodów ujawniły ogromną różnicę między wsią i miastem. Łączna liczba małżeństw na wsi wyniosła 56,1 tysięcy, a rozwodów 15,4 tysięcy (przyrost naturalny – 39,2 tys.)²⁵, natomiast w miastach było to 89,8 tysięcy małżeństw i aż 40,6 tysięcy rozwodów (przyrost naturalny – 97,4 tys.)²⁶. Prawie trzykrotnie więcej rozwodów w mieście niż na wsi świadczy o tym, że uwarunkowania środowiska, kultury i zwyczajów danej społeczności oraz wyznawane przez nią wartości są tutaj bardzo istotne. Stąd szczególnie w rodzinach mamy do czynienia z innymi standardami i rodzajem wychowania w tych środowiskach. Także inna hierarchia wartości i w związku z tym odmienne postawy i zachowania akceptowalne w mieście oraz na wsi przekładają się na jakość i trwałość relacji małżeńskich, dzieciństwo i rodzicielskie postępowanie.

Zmienia się też postrzeganie ludzkiej seksualności. W działania edukacyjne włączane są treści i sugestie aktywności, w których uwidacznia się tendencja do

²¹ M.A. Krąpiec, *Dziecko osobą dojrzewającą*, w: *W służbie dziecka*, red. J. Wilk, t. 1, Lublin 2003, s. 20.

²² U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 60.

²³ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Demograficzny 2024*, Warszawa 2024, s. 26.

²⁴ Por. tamże, s. 48.

²⁵ Por. tamże, s. 32.

²⁶ Por. tamże, s. 30.

zmiany tożsamości osoby, małżeństwa i rodziny, co staje się źródłem zagrożeń wobec dzieci i młodzieży. Wprowadzana do edukacji seksualnej treść prowadzi do zmiany kryteriów oceny zachowań seksualnych (z publicznej przysięgi miłości małżeńskiej na sytuacyjną „świadomą zgodę” wobec kolejnych partnerów), wzorców relacji związanych z seksualnością (z małżeństwa i rodziny na relacje partnerskie i różnorodne „układy rodzinne” z perspektywy osób LGBTQ), traktowania płodności (dziecko to zagrożenie – promocja antykoncepcji), odniesienia do impulsów seksualnych (z panowania nad nimi na uleganie im) oraz postrzegania własnej płci (promocja transpłciowości)²⁷. To pokazuje, że zmiana wzorców normatywnych w odniesieniu do sfery seksualności ma charakter całościowy i systemowy. Stanowi odrzucenie ideału zbudowanego wokół wartości rodziny i prorodzinnej edukacji seksualnej w imię ideału nieograniczonej niczym przyjemności seksualnej, odrywając seksualność od miłości, małżeństwa i rodziny.

3. OCHRONA OSOBY I RODZINY – WYCHOWANIE W WARTOŚCIACH EWANGELICZNYCH

W tej sytuacji rodzi się pytanie, w jaki sposób można przeciwdziałać destruktywnym skutkom takich działań propagandowych i edukacyjnych? Niewątpliwie owo przeciwdziałanie musi być zainicjowane w rodzinie, która powinna uzyskać właściwe wsparcie w realizacji swoich zadań. Wymaga to uświadomienia sobie, że

nie sprzyjają trwałości rodziny ataki kierowane pod jej adresem, w tym zwłaszcza zarzuty artykułowane pod szyldem nienadążania przez nią za współczesnymi przemianami. Wmawianie młodym ludziom, że tradycyjny model rodziny nie sprzyja życiu małżeńskiemu i rodzinnemu oraz skłanianie ich do poszukiwania sposobów realizowania się w jakoby wychodzących naprzeciw ich oczekiwaniom alternatywnych związkach albo w innych sferach życia dalekich od rodzinnego, nie stanowi uniwersalnego *antidotum* na rozwiązywanie życiowych wątpliwości oraz problemów egzystencjalnie znaczących człowieka współczesnego²⁸.

Jan Paweł II uświadamiał rodziców, że mimo dużych trudności wychowawczych zobligowani są do ufego i odważnego kształtowania w dzieciach istotnych wartości życia ludzkiego. W rodzinie dzieci

powinny nabyć nie tylko poczucie prawdziwej sprawiedliwości, która jedyna prowadzi do poszanowania godności osobistej każdego człowieka, ale także i tym

²⁷ Por. Z. Barciński, „Wychowania do życia w rodzinie” a „Edukacja zdrowotna” – porównanie ideałów wychowawczych, Konferencja *Edukacja zdrowotna – nowy obowiązkowy przedmiot w szkole?!*, <https://www.youtube.com/watch?v=BLwI0cpbih0&t=2603s> [dostęp: 10.05.2025].

²⁸ U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina...*, s. 70.

bardziej poczucie prawdziwej miłości, jako postawy szczerej troski i bezinteresownej służby wobec drugich, a zwłaszcza najbiedniejszych i potrzebujących²⁹.

Jasno wskazał także, iż

wychowanie do miłości pojętej jako dar z siebie stanowi nieodzowną przesłankę dla rodziców wezwanych do przekazania dzieciom jasnego i subtelnego wychowania seksualnego. W obliczu kultury, która na ogół „banalizuje” płciowość ludzką, interpretując ją i przeżywając w sposób ograniczony i zubożony, odnosząc ją jedynie do ciała i egoistycznej przyjemności, posługa wychowawcza rodziców musi skupić się zdecydowanie na kulturze życia płciowego, aby była ona prawdziwie i w pełni osobowa³⁰.

Dlatego szczególnie w tym kontekście współczesnych wyzwań

istotną rolę odgrywać może chrześcijańska koncepcja wychowania, w centrum której stoi człowiek jako osoba (świadomy i wolny podmiot) oraz jego integralny rozwój. Podstawą do namysłu nad wychowaniem chrześcijańskim jest potrzeba sensu w znaczeniu ogólnym, a także poczucie sensu życia, którego dzisiaj młodzi ludzie pilnie poszukują. Od tego bowiem zależy, jaki kierunek nadadzą własnemu życiu³¹.

Ważną rolę odgrywa tutaj również religijność rodziny i katecheza mające służyć nie tylko sprawie wiary, ale i posiadające wielką wartość wychowawczą.

W badaniach i analizach znaczenia wartości chrześcijańskich w wychowaniu zwraca się uwagę na to, że ich katalog

jest niezwykle bogaty i ma wiele cech uniwersalnych z punktu widzenia ogólnoludzkich norm postępowania. Do najważniejszych można zaliczyć miłość, wierność, uczciwość, dobroć, wyrozumiałość, chęć niesienia pomocy bliźniemu, uczynność, itp. [...] Systematyzując wartości, Janusz Homplewicz wyróżnił wartości transcendentne i naturalne, a obie te grupy wartości podporządkował Wartości Nadrzędnej – „Bogu”.

1) transcendentne wartości wychowania: powszechny imperatyw czynienia dobra i unikania czynienia zła, postawa wiary, nadziei i miłości, idea dziecięstwa Bożego i łączności z Bogiem

2) naturalne wartości wychowawcze, oparte na humanizmie: szacunek dla człowieka, godność człowieka, dojrzałość intelektualna i emocjonalna³².

²⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 37.

³⁰ Tamże.

³¹ D. Wajsprych, *Wychowanie chrześcijańskie w świetle literatury i dokumentów Kościoła u progu trzeciego tysiąclecia – perspektywy rozwojowe*, „Paedagogia Christiana” 1 (2009), s. 11.

³² S. Nazaruk, J. Marchel, A. Kuszewska, *Znaczenie wartości chrześcijańskich w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym wśród rodziców ze środowisk wiejskich i miejskich*, „Rozprawy Społeczne” 3 (2020), s. 91-92.

Na szczycie hierarchii wartości chrześcijańskich znajduje się Bóg będący Miłością. Wiara w Niego i miłość to podstawowe normy postępowania człowieka stworzonego na Jego obraz i podobieństwo. Na drugim miejscu sytuuje się miłość człowieka, który powinien kochać innych, jak siebie samego, a dokonuje się to poprzez realizację Dekalogu, wartości ewangelicznych, cnót chrześcijańskich i uczynków miłosierdzia.

Dzięki wychowaniu – od najmłodszych lat – dziecka w wartościach ewangelicznych jest ono kształtowane do nich w rodzinie, a to stanowi podstawę jego życia, prowadząc do usprawnienia funkcji życiowych osoby, zwłaszcza w dziedzinie moralnej; nie będą one wtedy jedynie nawykami, ale staną się sprawnościami, czyli cnotami. Wychowanie moralne, ukierunkowane aretologicznie, to droga do takiego usprawnienia osoby, które ochroni ją (wskutek właściwego uformowania) przed zagrożeniami; rozpoznawszy je, osoba podejmie trud pokonania lęku i odpowie na wyzwania, wybierając dobro. Drogę tę przebywa przez całe swe życie, a dzięki potencjalności, plastyczności natury aktualizuje swoje wrodzone uzdolnienia³³.

Wartości chrześcijańskie mają charakter uniwersalny i są uzasadnione dzięki obiektywnej prawdzie o człowieku. Nie istnieją jako ideały, nie są abstrakcyjne, ale pozostają wcielone w kulturę. Wyjątkową i fundamentalną wartością jest osoba ludzka. Człowiek – jako osoba – to najwyższej usytuowany i najdoskonalszy byt o najwyższej godności. Chrześcijanie postrzegają go jako istotę wolną i rozumną, posiadającą ciało i nieśmiertelną duszę³⁴. Stąd małżeństwo i rodzina należą do jednej z najważniejszych grup społecznych w Polsce ze względu na przypisywaną im misję społeczną, pełnione funkcje, znaczenie dla całego społeczeństwa, a zwłaszcza dla poszczególnych członków rodziny. Podkreśla się bowiem, że

polska rodzina tradycyjna wzbudza powszechny szacunek i okazuje się bardziej trwała oraz pozostaje niewzruszenie najwyższej ceniona w hierarchii wartości, niż na ogół to się sądzi. Wyniki badań dowodzą, że jakoby na przekór rozpowszechniania się czy propagowania alternatywnych form życia rodzinnego rola tradycyjnego modelu rodziny w życiu Polaków umacnia się wraz z tendencją do stabilizacji i wzmacniania więzi rodzinnych. Nie oznacza to rzecz jasna, że współczesna tradycyjna rodzina, sytuująca się pomiędzy ideą a realnością, funkcjonuje absolutnie bezproblemowo³⁵.

Pomimo wielu zagrożeń życia rodzinnego i związanych z nim trudności egzystencjalnych należy racjonalnie podejść do problemów w sferze rodzinnej jako zadań i rozwiązywać je w celu przeciwdziałania demoralizacji dzieci, nawet w szkołach. Podstawę stanowi wczesne wychowanie dzieci dla wsparcia ich

³³ Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań...*, s. 205.

³⁴ Por. A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej*, „Cywilizacja i Polityka” 15 (2017), s. 166-167.

³⁵ U. Ostrowska, *Rodzicielstwo i rodzina...*, s. 70.

integralnego rozwoju, szczególnie w rodzinie, co jest fundamentem pod dalszy rozwój osoby. Dużą rangę zyskuje tutaj organizacja warunków życia dziecka w rodzinie i sposobu, w jaki jest ono wychowywane według przyjętej przez rodziców hierarchii wartości. Ma to zasadnicze znaczenie dla jego integralnego rozwoju, gdyż doświadczenia dziecka, świadectwo rodziców, oddziaływanie ich autorytetu i wzorów osobowych z tego okresu wyznaczają jego dyspozycje jako człowieka dorosłego³⁶.

Pierwszoplanowa i najważniejsza jest rola rodziny w przekazie wartości, norm i zwyczajów. Od urodzenia aż do śmierci człowiek znajduje się pod wpływem tego, w co rodzice i inni członkowie rodziny wierzyli, jak myśleli, według jakich zasad żyli i postępowali. Poprzez osobowe relacje w rodzinie chrześcijańskiej budzą się także pierwsze religijne doświadczenia dziecka, oddziałujące na cały proces jego rozwoju i wychowania. Nawiązując relacje z rodzicami i członkami rodziny, aktywnie tworzy ono wspólnotę z nimi, przejmując od nich sposób postępowania, myślenia oraz podstawowe wartości i wciela je w życie, gromadząc w ten sposób doznania. W toku doświadczenia i naśladowania buduje się hierarchia wartości, które stają się podstawą jego życia. Wartości ogólnoludzkie, uniwersalne, do których zalicza się również chrześcijańskie, mają dla egzystencji człowieka ogromne znaczenie. Są pewnymi drogowskazami wyznaczającymi tożsamość człowieka i stanowiącymi istotny element całego procesu wychowania i kształtowania jego osobowości. Zasadniczą rolę odgrywają tutaj m.in.: miłość bliźniego, prawda, godność, rodzina i praca³⁷.

Jeśli chodzi o poszukiwania optymalnych rozwiązań wsparcia współczesnej rodziny, w badaniach wskazuje się, że

znalezienie odpowiedzi na pytanie, „czy i jak wychować”, wymaga gruntownego przeanalizowania tego, czym jest rodzina i do czego jest powołana, czym jest wychowanie oraz jaki jest cel wychowania. [...] Powracając do stanowiska reprezentowanego przez Jana Pawła II, warto odwołać się do szeroko rozumianego nauczania społecznego, w którym przewodnim tematem była rodzina. Środowisko rodzinne jest decydującym czynnikiem w wychowaniu duchowo-moralnym dziecka. To w tym środowisku człowiek na co dzień ma szansę uczyć się miłości, sprawiedliwości i odpowiedzialności. Zasady życia rodzinnego oparte na religii chrześcijańskiej są ważnym środkiem wzmacniania więzi grupowej³⁸.

Także realne doświadczenia rodziców i pedagogów potwierdzają fakt, że przyjmowanie w wychowaniu chrześcijańskiej koncepcji człowieka jako osoby we wszystkich jej wymiarach pozwala właściwie wykorzystać możliwości oraz ochronić ją przed zagrożeniami wynikającymi z wyzwań cywilizacyjnych.

³⁶ E. Sozańska, *Rodzina jako środowisko wychowania...*, s. 50.

³⁷ Por. A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie...*, s. 171.

³⁸ M. Filipowicz, *Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze. Zadania i ideał wychowawczy – z perspektywy nauczania Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1 (2017), s. 143.

Dlatego wielkie znaczenie zyskuje potrzeba wsparcia rodzin w wychowaniu dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości, jakie Jezus Chrystus przekazał swoim uczniom poprzez swoje nauczanie, przykład życia i opisane w Ewangeliach działania.

Andrzej Szyszko-Bohusz, wysuwając postulat pilnej intensyfikacji wysiłków wielostronnej i efektywnej, bazującej na wiedzy naukowej pomocy w celu wsparcia i ochrony rodziny tradycyjnej, wskazał bardzo aktualne dzisiaj aktywności:

podstawową możliwością zaradzenia kryzysowi współczesnej rodziny tradycyjnej, trudnościom wychowawczym młodego pokolenia, jak również dewiacjom, wypaczeniom i patologiom życia rodzinnego jest wzrost świadomości rodziców oraz osób decydujących o statusie społecznym rodziny i wychowaniu, kształceniu i nauczaniu dzieci i młodzieży. Rozumiemy przez to przede wszystkim podniesienie świadomości rodziców w zakresie fundamentalnej wiedzy o wychowaniu w poszczególnych fazach rozwojowych dziecka, podstawowej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej – w ścisłym współdziałaniu z instytucją szkoły oraz Kościoła³⁹.

W badaniach naukowych i działaniach duszpasterskich Kościoła istnieje wiele wskazań i konkretnych rozwiązań sprzyjających realizacji powyższego postulatów w odniesieniu do aktualnych wyzwań, przed jakimi stają osoba i rodzina.

4. NAUCZANIE I DZIAŁALNOŚĆ PASTORALNA KOŚCIOŁA NA RZECZ RODZINY

W kontekście intensywnych zmian, które współcześnie poprzez rzekome starania o dobro osób i społeczeństwa są wprowadzane w naszym kraju, szczególnego znaczenia nabierają wskazania Jana Pawła II zawarte w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*. Papież sformułował je w celu „ocalenia i urzeczywistnienia całej prawdy i pełnej godności małżeństwa i rodziny” (FC 3) Odnosił się do aktualnej sytuacji: „W obecnym momencie historycznym, gdy rodzina jest przedmiotem ataków ze strony licznych sił, które chciałyby ją zniszczyć lub przynajmniej zniekształcić, Kościół jest świadom tego, że dobro społeczeństwa, i jego własne, związane jest z dobrem rodziny” (FC 5). Celem, do którego dążył Jan Paweł II, było zaaplikowanie rodzinie chrześcijańskiej nauczania Kościoła, które może pomóc rozwiązać jej liczne współczesne problemy⁴⁰.

Prezentując „blaski” i „cienie” rodziny w dobie obecnej, Jan Paweł II może także dzisiaj zainspirować przede wszystkim małżonków i rodziców do uświadamienia sobie wielu pozytywnych i negatywnych aspektów wpływu współczesności na rodzinę. W drugiej części wspomnianej adhortacji, zatytułowanej *Zamyśl Boży względem małżeństwa i rodziny*, papież uwypuklił wartość głębokiej

³⁹ A. Szyszko-Bohusz, *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji...*, s. 72.

⁴⁰ Por. FC 2.

wspólnoty i małżeństwa będącego komunią miłości małżonków poprzez sakrament oraz ich komunią z Bogiem. Na tym tle omówił szczegółowo *Zadania rodziny chrześcijańskiej*, w tym cztery podstawowe: tworzenie wspólnoty osób, służbę życiu, udział w rozwoju społeczeństwa oraz uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła. W ostatniej części wskazał rozmaite formy duszpasterstwa rodzinnego. Na początku poddał skrupulatnej analizie kwestię przygotowania do małżeństwa już od dzieciństwa, teologiczne znaczenie obrzędu zaślubin, problem ewangelizacji ludzi ochrzczonych oraz niewierzących lub niepraktykujących, ale pragnących zawrzeć małżeństwo w Kościele. W tym kontekście przybliżył znaczenie i formy duszpasterstwa rodzin, uwzględniając również owo duszpasterstwo w różnorodnych, trudnych przypadkach.

Podjmując temat przygotowania do małżeństwa jako procesu stopniowego i ciągłego, wskazał w wymiarze przygotowania dalszego na jego ważny aspekt wpisujący się we wczesne wychowanie w rodzinie:

Przygotowanie dalsze zaczyna się już w dzieciństwie, w tej mądrej pedagogii rodzinnej, nastawionej na doprowadzenie dzieci do odkrycia siebie jako istot obdarzonych złożoną i bogatą psychiką oraz własną osobowością z jej mocnymi i słabymi stronami. Jest to okres, w którym powinno się zaszcześcić szacunek dla każdej zdrowej wartości ludzkiej, tak w stosunkach międzyosobowych, jak i społecznych, z tym wszystkim co ma znaczenie dla kształtowania charakteru, dla opanowania i właściwego użycia własnych skłonności, dla sposobu widzenia i traktowania osób odmiennej płci itd. Ponadto wskazana jest, zwłaszcza u chrześcijan, mocna formacja duchowa i katechetyczna, która ukazałaby małżeństwo jako prawdziwe powołanie i posłannictwo (FC 66).

Jan Paweł II nadał tym dokumentem nową dynamikę zagadnieniom rodzinnym i wskazał perspektywę rozwoju systemu kościelnych działań w celu udzielania pomocy rodzinie w wypełnianiu jej powołania. Od lat 80. ubiegłego wieku rozwinęły się liczne formy duszpasterstwa rodzinnego w Polsce według wskazań zawartych w *Familiaris consortio*. Są one podstawą przyjętego przez Konferencję Episkopatu Polski w 2003 r. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* stanowiącego kontynuację troski Kościoła w Polsce o małżeństwa i rodziny. W założeniach ogólnych stwierdzono, że

uwzględnia [ono – aut.] zadania osób duchownych, samych rodzin oraz laikat-u zaangażowanego w tworzenie właściwych warunków dla małżeństw i rodzin. Jednak ze względu na przenikanie się tych zadań w wielu dziedzinach duszpasterstwa rodzin, całość ujęta jest w rozdziałach tematycznych: struktura Duszpasterstwa Rodzin (I), przygotowanie do małżeństwa (II), poradnictwo rodzinne (III), formacja rodzin do zadań apostoelskich (IV), rodziny w sytuacjach szczególnych (V) oraz organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzin (VI)⁴¹.

⁴¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003 [dalej: DDR], 1.

Dokument ten porządkuje zatem działania diecezjalnych wydziałów Duszpasterstwa Rodzin, dekanalnych i rejonowych duszpasterzy rodzin, kościelnych poradni rodzinnych, ruchów skierowanych do małżeństw (np. Domowy Kościół, Spotkania Małżeńskie) oraz rozmaite inicjatywy krajowe, diecezjalne, parafialne na rzecz rodziny.

Przekaz treści zamieszczonych w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* jest wciąż aktualny, a w naszej ojczyźnie może być dziś szczególnie owocnie wykorzystany w celu duszpasterskiego wsparcia rodzin, zwłaszcza wychowania dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości. Doradza bowiem, jak w tych trudnych czasach Kościół powinien przyjść z pomocą, aby wspierać małżeństwo i rodzinę jako najważniejszą i niezastępowalną wspólnotę, w której człowiek od pierwszych chwil życia może i powinien uczyć się budowania relacji z innymi zgodnie z przykazaniem miłości Boga i bliźniego. Jest to szczególnie ważne w momencie, w którym wiele zagrożeń dla jakości i efektywności tego procesu uderza w edukację.

Wskazuje się, że

w oparciu o podstawowy przekaz wiary, opartej na objawionym słowie Bożym, Kościół nie może akceptować działań przeciwnych naturalnej tożsamości osoby ludzkiej, małżeństwa i rodziny. takie jednak tendencje i działania mogą i powinny stanowić wezwanie dla Kościoła i drogę do podejmowania także duszpasterskich kroków w kierunku stopniowego przywracania naturalnego wymiaru rodziny i małżeństwa, stanowiącego jej jedyny i nierozzerwalny fundament. U podstaw trwałości każdego małżeństwa i rodziny konieczna jest właściwie uporządkowana formacja ludzka jej członków. obejmuje ona wymiar naturalny i nadprzyrodzony, czyli oparty na wierze czyniącej tę formację integralną⁴².

W dokumentach Konferencji Episkopatu Polski, komisji, rad i zespołów, a szczególnie Komisji Wychowania Katolickiego KEP oraz w swych strukturach Duszpasterstwa Rodzin Kościół w Polsce wyraża swoje stanowiska i opinie, daje wskazania i propozycje działań wspierających rozwój i formację osobową oraz rodzinę. Systematycznie i paralelnie do cyklicznych wydarzeń oraz bieżących zdarzeń, wyzwań, propagowanych treści i wdrażanych decyzji dotyczących osoby i rodziny publikowane są stosowne dokumenty.

W Liście pasterskim Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania, zatytułowanym *Wychowujemy razem*, którego celem było „wsparcie Kościoła, rodziny i szkoły we wspólnych wysiłkach wokół wychowania dzieci i młodzieży”, wskazano najpierw na prawo rodziców chrześcijańskich do wychowania dzieci na bazie wartości ewangelicznych. Mają oni przywilej wychowania religijnego i moralnego swego potomstwa zgodnie z własnymi przekonaniami, co zapewnia im Konstytucja RP. Jednak „z perspektywy wiary troska rodziców o zapewnienie

⁴² C. Rychlicki, *Posłannictwo rodziny w formacji osoby ludzkiej i społeczeństwa*, „Studia nad Rodziną” 1 (2019), s. 26-27.

warunków, aby wychowanie religijne dziecka było harmonijnie skoordynowane z wychowaniem ogólnym, jest nie tylko prawem, ale i zadaniem rodziców⁴³.

Wprowadzanie obecnie w kształceniu zmian dotyczących organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach (związanych z usunięciem przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie* i włączeniem w program nauczania *Edukacji zdrowotnej* z wyeksponowaniem edukacji seksualnej) szczególnie zobowiązuje Kościół do podjęcia działań. Ma to bardzo konkretne uzasadnienie we wskazaniu Jana Pawła II:

Kościół, świadomy tego, że małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości, pragnie nieść swoją naukę i zaoferować pomoc tym, którzy znając wartości małżeństwa i rodziny, starają się pozostać im wierni; tym, którzy w niepewności i niepokoju poszukują prawdy; i tym, którzy niesłusznie napotykać na przeszkody w realizowaniu własnej wizji rodziny. Podtrzymując pierwszych, oświecając drugich i wspierając tych, którym stwarzane bywają trudności, Kościół pragnie służyć każdemu człowiekowi, zatroskanemu o losy małżeństwa i rodziny⁴⁴.

Odpowiadając na dzisiejsze wyzwania, Kościół ukazuje istotę ważnych dla osoby i rodziny doświadczeń oraz możliwości rozwoju i doskonalenia, a także określa konkretnie wynikające zeń zadania. Konferencja Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025 uwypukliła znaczenie posyłania dzieci na lekcje religii przez rodziców:

To jest realizacja Waszego zobowiązania wyrażonego podczas zawierania sakramentu małżeństwa i potwierdzonego przy chrzcie Waszych dzieci. Dzięki nauce religii Wasze dzieci mają możliwość poznawania wiedzy o Bogu i kształtowania postaw z niej wypływających. Lekcja religii ma też wielkie znaczenie wychowawcze. Pomaga formować sumienia, charaktery i postawy młodych ludzi. Kształtuje postawy społeczne, uczy miłości bliźniego, wrażliwości, otwartości, empatii i współpracy. Lekcja religii to także cenna pomoc dla zrozumienia własnej kultury i historii. Was, Drodzy Uczniowie, zachęcamy do udziału w zajęciach lekcji religii w szkole. Skorzystajcie z tej szansy głębszego poznania Boga. Jeśli trzeba, podejmijcie wysiłek, aby pokonać pojawiające się trudności. Wybierając zajęcia z religii, dajecie piękne świadectwo własnej wiary⁴⁵.

Wyrażono też wdzięczność dyrekcjom i organom prowadzącym, nauczycielom, wychowawcom i katechetom zaangażowanym w dzieło lekcji religii

⁴³ Por. *List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na XIV Tydzień Wychowania „Wychowujemy razem”*, <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.06.2024].

⁴⁴ FC 1.

⁴⁵ *Słowo Konferencji Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025*, <https://episkopat.pl/doc/217251.Slowo-Konferencji-Episkopatu-Polski-z-okazji-rozpoczecia-nowego> [dostęp: 10.05.2025].

w szkole. Potwierdzono także niezgadzanie się z decyzjami Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczącymi organizacji tychże lekcji, wyłączeniem z nich oceny ze średniej ocen i łączeniem klas jako krzywdzącym i niesprawiedliwym krokiem oraz z zapowiadzaną redukcją godzin⁴⁶. Prezentowane są również komunikaty strony kościelnej po spotkaniach Podkomisji ds. religii w szkole⁴⁷. Ponadto Kościół nieustannie stoi na straży obrony życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci, godności małżeństwa i integralności rodziny. Konferencja Episkopatu Polski przedstawiła także swoje stanowisko względem planowanego przedmiotu *Edukacja zdrowotna*, wskazując też na konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem⁴⁸. Ważne dla nich i nauczycieli jest wiążące się z tym przedmiotem stanowisko zespołu ekspertów KEP ds. bioetycznych dotyczące tranzytacji płci⁴⁹.

Niezwykle istotne jest wcielanie tych opinii, wskazań w praktykę duszpasterstwa rodzin i w życie rodzinne, a także realizacja przez rodzinę funkcji wychowawczych z odniesieniem do sprawdzonych w tradycji pedagogicznej (pedagogika katolicka) dróg oraz sposobów przekazu i urzeczywistniania wartości ewangelicznych.

Wychowanie chrześcijańskie ma długą i bogatą tradycję zarówno w zakresie praktyki wychowania, jak i refleksji pedagogicznej. Nauka Jezusa Chrystusa jest strzeżona, realizowana i pogłębiana przez Kościół w zmieniających się warunkach społeczno-kulturowych. Integralna wizja człowieka i społeczeństwa oraz stałość zasad to najbardziej charakterystyczne jej cechy. Bardzo istotnym jest etyczne przesłanie Ewangelii, filozoficzny i teologiczny namysł nad prawidłami życia zbiorowego oraz długa tradycja praktycznej obecności Kościoła w zróżnicowanej rzeczywistości kulturowej. Wypowiada się on na temat wychowania i jego uwarunkowań w oficjalnych dokumentach papieża i soboru, a realizuje je w zwyczajnej działalności duszpasterskiej, katechetycznej i wychowawczej⁵⁰.

Wskazuje się też na potrzebę wspierania rodziny szczególnie w realizacji jej funkcji służących integralnemu rozwojowi i wychowaniu dzieci w relacjach międzypokoleniowych.

[W] szerokie rozumienie wychowania człowieka wpisuje się i z nim współbrzmi duszpasterska troska Kościoła, która wspiera rodziny w wychowaniu.

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ *Komunikat strony kościelnej po spotkaniu Podkomisji ds. religii w szkole*, <https://episkopat.pl/doc/221601.Komunikat-strony-kościelnej-po-spotkaniu-Podkomisji-ds-religii> [dostęp: 10.05.2025].

⁴⁸ *Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski wobec planowanego przedmiotu Edukacja Zdrowotna*, <https://episkopat.pl/doc/221373.Stanowisko-Konferencji-Episkopatu-Polski-wobec-planowanego> [dostęp: 10.05.2025].

⁴⁹ *Stanowisko Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dotyczące tranzytacji płci*, <https://episkopat.pl/doc/221325.Stanowisko-Zespołu-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-dotyczace> [dostęp: 10.05.2025].

⁵⁰ Por. S. Dziekoński, *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2000, s. 11.

Duszpasterstwo rodzin jest działalnością Kościoła zmierzającą do urzeczywistnienia zbawczego planu dotyczącego małżeństwa i rodziny. Szczególnym miejscem głoszenia Bożego zamysłu oraz towarzyszenia pastoralnego rodzinie jest przygotowanie młodzieży i narzeczonych do małżeństwa sakramentalnego, duszpasterstwo małżeństw, wspieranie rodziców w wychowaniu i katechizacji, poradnictwo małżeńsko-rodzinne oraz inne formy. Trzeba zauważyć także, iż rodzina oparta na małżeństwie jest nie tylko przedmiotem (adresatem) działań Kościoła, lecz także ich podmiotem. Jako Kościół domowy ma ona misję ewangelizacji, katechezy i apostołstwa, zwłaszcza na polu życia rodzinnego i poprzez głoszenie ewangelii miłości i życia⁵¹.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, można stwierdzić, że pomimo bardzo dynamicznych i różnorodnych zmian polityczno-gospodarczych, ideologicznych i społeczno-kulturowych stanowiących wyzwania dla współczesnej rodziny i osoby, powrót do niezmiennych wartości poprzez wychowanie pozwoli w dużym stopniu uniknąć zagrożeń cywilizacyjnych. Może nawet stać się ważnym czynnikiem odnowy moralnej i cywilizacyjnej naszego narodu. Jego podstawę powinna stanowić katolicka etyka wychowawcza (w odniesieniu do aretologii), co wymaga rozumienia istoty wartości w procesie wychowania (aksjologia a aretologia) w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie: w jakim celu wychowywać? Udzielenie właściwej odpowiedzi domaga się wskazania na rozumienie i urzeczywistnianie wartości zgodnie z przyjętymi podstawami antropologicznymi w duchu realizmu filozoficznego⁵².

Refleksja nad istotą i możliwością poszukiwania odpowiedzi na współczesne wyzwania w pedagogii chrześcijańskiego wychowania (przyjmuje się w nim koncepcję człowieka jako osoby) wskazuje na jego ogromny potencjał. Wsparcie rodzin w realizacji wychowania według ponadczasowych, uniwersalnych wartości bazujących na ich chrześcijańskim systemie umożliwia ochronę osoby i rodziny oraz wyzwolenie z destruktywnych postaw i zachowań. Wnioskuje się następująco:

Należy przypuszczać, że w XXI wieku zwycięży taka koncepcja wychowania, która pozwoli człowiekowi na uwolnienie go od wszechobecnego poczucia alienacji, która nie zadowoli się pozorem i namiastką wolności, ale udzieli mu rzetelnie umotywowanych wskazań, ukazując blaski i cienie dokonywanych w wolny i świadomy sposób wyborów⁵³.

⁵¹ J. Goleń, *Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu*, „Roczniki Teologiczne” 66 (2019) 6, s. 178.

⁵² Por. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań...*, s. 157-184.

⁵³ D. Wajsprych, *Wychowanie chrześcijańskie...*, s. 24.

Osobę i rodzinę można skutecznie ochronić poprzez integralne wychowanie w wartościach ewangelicznych, poczynwszy od najwcześniejszych etapów życia dziecka w rodzinie. Rodzice, których rola jest niezastępowalna, powinni uzyskać właściwe wsparcie i możliwość współpracy w realizacji funkcji wychowawczej zarówno od rodziny, jak i od przedszkola, szkoły, Kościoła. Szczególnie w działaniach duszpasterskich podejmowane jest wychowanie religijne i moralne, urzeczywistnianie wraz z rodziną i poprzez rodzinę, oraz udzielane wsparcie rodzinie w wychowaniu do miłości, małżeństwa i życia. Istotne jest zwrócenie większej uwagi i podjęcie konkretnego wsparcia rodzin w trosce o jakość wczesnego wychowania dzieci w wartościach ewangelicznych i do wartości. W celu wykorzystania w pełni potencjału wspólnot współwychowujących z rodziną, dorobku naukowego i praktycznego pedagogiki chrześcijańskiej, nauczania Kościoła oraz form duszpasterstwa rodzin konieczna jest konsolidacja działań wychowawczych tych środowisk.

BIBLIOGRAFIA

- Barciński Z., „*Wychowania do życia w rodzinie*” a „*Edukacja zdrowotna*” – porównanie idealów wychowawczych, Konferencja *Edukacja zdrowotna – nowy obowiązkowy przedmiot w szkole?!*, <https://www.youtube.com/watch?v=BLwI0cpbih0&t=2603s> [dostęp: 10.05.2025].
- Cudak S., *Rodzina i dzieci wobec etycznych wartości*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 49-54.
- Cudak S., *Ciągłość wartości jako ważny element kultury życia rodzinnego*, „*Pedagogika Rodziny*” 3 (2014), s. 7-17.
- Cudak S., *Zagrożenia funkcji rodziny we współczesnym świecie*, „*Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*” 7 (2022), s. 3-18.
- Cynarzewska-Włażlik L., *Rodzina*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 178.
- Dantis C., Rizzi E.L., Baudin T., *The Association between Religiosity and Fertility Intentions Via Grandparenting: Evidence from GGS Data*, „*European Journal of Population*” 39,1 (2023), s. 1-24, <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09652-9>.
- Dziekoński S., *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2000.
- Dziewiecki M., *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002.
- Filipowicz M., *Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze. Zadania i ideał wychowawczy – z perspektywy nauczania Kościoła*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 1 (2017), s. 127-146.
- Frączek A., *Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej*, „*Cywilizacja i Polityka*” 15 (2017), s. 165-180.
- Gizowski M., *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Koszalin 2015.

- Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Demograficzny 2024*, Warszawa 2024.
- Goleń J., *Duszpasterstwo rodzin wsparciem rodziców w wychowaniu*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2019), s. 177–192.
- Izdebska J., *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok 2000.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* (1994).
- Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2007, s. 47-81.
- Komunikat strony kościelnej po spotkaniu Podkomisji ds. religii w szkole*, <https://episkopat.pl/doc/221601.Komunikat-strony-kościelnej-po-spotkaniu-Podkomisji-ds-religii> [dostęp: 10.05.2025].
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003.
- Krąpiec M.A., *Dziecko osobą dojrzewającą*, w: *W służbie dziecka*, red. J. Wilk, t. 1, Lublin 2003, s. 19-24.
- Kukołowicz T., *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996.
- List pasterski Konferencji Episkopatu Polski na 14. Tydzień Wychowania „Wychowujemy razem”*, Warszawa, 10 czerwca 2024 r., <https://episkopat.pl/doc/217594.List-Pasterski-Konferencji-Episkopatu-Polski-na-XIV-Tydzien> [dostęp: 10.05.2025].
- Nazaruk S., Marchel J., Kuszewska A., *Znaczenie wartości chrześcijańskich w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym wśród rodziców ze środowisk wiejskich i miejskich*, „Rozprawy Społeczne” 3 (2020), s. 88-101.
- Nicz A., *Słowo roku, które mówi o nas wiele. „Wpadamy w królicze nory”*, <https://wydarzenia.interia.pl/ciekawostki/news-slowo-roku-ktore-mowi-o-nas-wiele-wpadamy-w-krolicze-nory,nId,7874359> [dostęp: 10.05.2025].
- Olbrycht K., *Wychowanie do życia w rodzinie jako wspólnocie osób*, w: *Rodzina. Historia i współczesność*, red. W. Korzeniowska, U. Szuścik, Kraków 2005, s. 243-250.
- Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyznań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019.
- Ostrowska U., *Rodzicielstwo i rodzina w kontekście współczesnych zagrożeń*, „Przegląd Pedagogiczny” 1 (2021), s. 59-72.
- Rychlicki C., *Posłannictwo rodziny w formacji osoby ludzkiej i społeczeństwa*, „Studia nad Rodziną UKSW” 1 (2019), s. 25-40.
- Skrzydlewski P., *Rodzina w cywilizacji łacińskiej a wolność człowieka: na kanwie rozważań Feliksa Konecznego*, „Człowiek w Kulturze” 11 (1998), s. 203-233.
- Słowo Konferencji Episkopatu Polski z okazji rozpoczęcia nowego roku szkolnego 2024/2025, <https://episkopat.pl/doc/217251.Slowo-Konferencji-Episkopatu-Polski-z-okazji-rozpoczecia-nowego> [dostęp: 10.05.2025].
- Sozańska E., *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 3 (2014), s. 39-51.

- Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski wobec planowanego przedmiotu Edukacja Zdrowotna, <https://episkopat.pl/doc/221373.Stanowisko-Konferencji-Episkopatu-Polski-wobec-planowanego> [dostęp: 10.05.2025].
- Stanowisko Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dotyczące tranzykcji płci, <https://episkopat.pl/doc/221325.Stanowisko-Zespolu-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-dotyczace> [dostęp: 10.05.2025].
- Szyszkowski A., *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3 (2005), s. 69-73.
- Tyszkiewicz Z., *Człowiek i rodzina w XXI wieku. Czas nadziei czy cywilizacja udręki?*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2001, t. 13, s. 9-17.
- Wajsbrych D., *Wychowanie chrześcijańskie w świetle literatury i dokumentów Kościoła u progu trzeciego tysiąclecia – perspektywy rozwojowe*, „Paedagogia Christiana” 1 (2009), s. 11-25.

Anna Rzędkowska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

DESTRUKCJA RODZINY W KONTEKŚCIE METOD SZTUCZNEGO ZAPŁODNIENIA

DESTRUCTION OF THE FAMILY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INSEMINATION METHODS

ABSTRACT:

The lack of full awareness of artificial procreation methods and the easy access to them through current infertility “treatment” programmes is causing unimaginable destruction of the most basic social cell: the family. Therefore, in order to realise the extent of the aforementioned destructive impact of these methods, the article shows their consequences in a psychological-moral perspective, which are: “mutilation of love” through the denial of the place that rightfully belongs to the child, the destruction of motherhood and the destruction of fatherhood.

Brak pełnej świadomości na temat metod sztucznej prokreacji oraz łatwy dostęp do nich za sprawą aktualnych programów „leczenia” niepłodności powodują niewyobrażalną destrukcję najbardziej podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina. Dlatego, aby uzmysłowić zakres destrukcyjnego wpływu tych metod, w artykule ukazano ich konsekwencje w perspektywie psychologiczno-moralnej, którymi są: „okaleczenie miłości” przez odmowę miejsca należnego dziecku, destrukcja macierzyństwa i destrukcja ojcostwa.

Słowa kluczowe: destrukcja rodziny, metody sztucznego zapłodnienia, destrukcja macierzyństwa, destrukcja ojcostwa

Keywords: family destruction, artificial insemination methods, the destruction of motherhood, the destruction of fatherhood

W posynodalnej Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* o miłości w rodzinie papież Franciszek zwrócił uwagę, że obserwowana „zmiana antropologiczno-kulturowa wpływa dziś na wszystkie aspekty życia i wymaga podejścia analitycznego i zróżnicowanego”¹. Dotyczy to również samej rodziny oraz pojawiającego się w niej problemu wykorzystywania metod sztucznego zapłodnienia. Łatwy dostęp do tych metod oraz brak pełnej świadomości na temat zagrożeń i skutków, jakie one niosą, jak również szerzący się wśród społeczeństwa relatywizm budowany na podwalinach nihilizmu oraz indywidualizm powodują jej niewyobrażalną erozję. Aby zrozumieć, dlaczego metody sztucznego zapłodnienia przyczyniają się do destrukcji rodziny, najpierw zostanie dokonana analiza tego procesu. Następnie zostaną pokazane konsekwencje stosowania tych metod w perspektywie psychologiczno-moralnej, którymi są: „okaleczenie miłości” przez odmowę miejsca należnego dziecku, destrukcja macierzyństwa oraz destrukcja ojcostwa. Podsumowanie pozwoli dostrzec, że odrzucenie moralności ostatecznie skutkuje podążaniem w kierunku cywilizacji śmierci.

1. METODY SZTUCZNEGO ZAPŁODNIENIA

Pierwszy zabieg sztucznego zapłodnienia został wykonany pod koniec lat 70. XX w. przez angielskich naukowców: Roberta Edwardsa i Patrica Steptoe’a. W warunkach laboratoryjnych doprowadzili oni do powstania ludzkiego embrionu, następnie zaimplantowano go do organizmu kobiety. W dniu 25 lipca 1978 r. w szpitalu w Oldham przyszło na świat pierwsze „dziecko z probówki”: Louise Brown². W kolejnych latach również w innych krajach (m.in. Włochy i Australia – 1980, Francja 1982) podjęto skuteczne próby uzyskania dziecka przy użyciu procedury sztucznego zapłodnienia pozaustrojowego. W Polsce w 1987 r. w Instytucie Ginekologii i Położnictwa w Białymstoku urodziło się pierwsze dziecko poczęte metodą sztucznego zapłodnienia³. Dokonał tego prof. Marian Szamato-wicz. Obecnie szacuje się, iż zabiegi te wykonywane są w około 30 ośrodkach na obszarze całego kraju. W perspektywie globalnej szacuje się, że na świat przyszło milion dzieci, które były poczęte jedną z metod sztucznej prokreacji⁴.

Sztuczne zapłodnienie można uznać za laboratoryjny wariant procesu zachodzącego w narządzie rodnym kobiety, a dokładniej – w jej jajowodzie⁵. Polega ono

¹ Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (2016), 32.

² Por. H. Bartel, *Embriologia medyczna. Ilustrowany podręcznik*, Warszawa 2009, s. 34.

³ Por. E. Norwitz, J. Schorge, *Położnictwo i ginekologia w zarysie*, tłum. B. Chazan, J. Leibschang, A. Świątek, Warszawa 2006, s. 61; A. Muszala, *Encyklopedia bioetyki. Personalizm chrześcijański*, Radom 2009, s. 570.

⁴ Por. A. Muszala, *Encyklopedia bioetyki...*, s. 570.

⁵ Por. J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt niepłodności w małżeństwie*, Kraków 2005, s. 104.

na „zastosowaniu różnych metod medyczno-technicznych w celu uzyskania poczęcia życia ludzkiego w inny sposób niż poprzez stosunek płciowy mężczyzny i kobiety”⁶. Wspomniane metody możemy podzielić, ze względu na miejsce procedury, na: *in vivo* (dokonywane w organizmie kobiety) i *in vitro* (przeprowadzone poza nim)⁷. Zastosowanie metod sztucznego rozrodu ma miejsce zazwyczaj wtedy, gdy u pary zostaje stwierdzona niepłodność. Może być ona spowodowana np.: wrodzonym lub nabytym brakiem jajowodów, ich niedrożnością, endometriozą, chorobą immunologiczną, oligospermia, nieregularnymi cyklami, niepłodnością idiopatyczną⁸.

Jedną z głównych technik wspomaganej prokreacji jest sztuczna inseminacja zwana również unasiennieniem domacicznym (IUI – intrauterine insemination). Dzieli się ją – ze względu na sposób przeprowadzenia – na sztuczne unasiennienie homogeniczne (nasienie pobrane od męża – AIH – Artificial Insemination by Husband) i sztuczne unasiennienie heterogeniczne (nasienie pobrane od obcego dawcy – AID – Artificial Insemination by Donor (np. korzystanie z banku nasienia)⁹. W tej metodzie zapłodnienie odbywa się w naturalny sposób, z wyjątkiem złożenia wcześniej pobranego nasienia w drogach rodnych kobiety, podanego poprzez cewnik. Wcześniej jednak plemniki zostają odpowiednio wyselekcjonowane – ze względu na ominięcie w drodze do zapłodnienia bariery śluzowego, który naturalnie selekcjonuje nasienie. Wskazaniami do zabiegu IUI są: poważne zaburzenia jajczkowania, endometrioza, czynnik immunologiczny, słabe parametry nasienia, niepłodność idiopatyczna¹⁰.

Metoda inseminacji jest przeprowadzana w czterech etapach: szukanie przyczyn bezpłodności – wykluczenie jej u kobiety, monitorowanie cyklu z zamiarem wprowadzenia w odpowiednim czasie nasienia, pobranie nasienia poprzez masturbację lub drogą operacyjną – selekcjonowanie spermatocytów, wprowadzenie nasienia przez kanał szyjki albo jamę macicy laparoskopem lub mikrokateterem do dróg rodnych kobiety podczas owulacji. By można było zastosować tę metodę, po stronie kobiety nie powinno być medycznych przeciwwskazań z powodu bezpłodności¹¹.

Jedną z najczęściej stosowanych metod inseminacyjnych jest GIFT (Gametes Intrafallopian Transfers). Na początku równocześnie pobiera się kilka komórek komórek jajowych, które były wcześniej monitorowane oraz plemników najlepszej jakości¹². Zostają one umieszczone w cewniku w celu podania. Przedzielone

⁶ Tamże.

⁷ Por. K. Sznyceł, *Sztuczne zapłodnienie*, Kraków 2010, s. 21.

⁸ Por. M. Szamatowicz, *Niepłodność*, w: *Położnictwo i ginekologia*, red. G.H. Bręborowicz, t. 2, Warszawa 2010, s. 737-748.

⁹ Por. M. Kwapiszewska, *Bioetyka wobec poczęcia. Dylematy społeczno-etyczne ludzkiej prokreacji*, Piła 2013, s. 41-46.

¹⁰ Por. K. Sznyceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 21.

¹¹ Por. J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt...*, s. 109.

¹² Por. K. Sznyceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 24.

są pęcherzykiem powietrza. Zapłodnienie w tej metodzie dokonywane jest w jajowodzie¹³. Powyższą technikę stosuje się, gdy przynajmniej jeden z jajowodów kobiety jest drożny¹⁴. Kolejną metodą inseminacyjną jest FREDI. Polega ona na pobraniu za pomocą laparoskopii dojrzałych komórek jajowych oraz umieszczeniu ich w jajowodzie. Następnie poprzez pochwę doprowadza się do macicy wyselekcjonowane plemniki. Inna metoda – POST – bazuje na umieszczeniu męskich i żeńskich gamet w jamie otrzewnowej. Zarodki po zapłodnieniu docierają do brzuszego ujścia jajowodu, kierując się w stronę macicy. Następną metodą inseminacji jest TOAST, w której komórki męskie i żeńskie wprowadzone są jednocześnie przez szyjkę do macicy¹⁵. Ostatnią, omawianą metodę stanowi DIPI, w której zostaje do jajowodu wprowadzona sperma przy wcześniejszym stwierdzeniu, że znajduje się w nim dojrzała komórka jajowa¹⁶. Skuteczność IUI otrzymuje się w czterech cyklach terapii. Po trzech odbytych cyklach w grupie młodych kobiet wynosi ona 30–40%, ze wskazaniem na odbycie od czterech do sześciu cykli¹⁷. Uzyskane wyniki zależą od: pochodzenia niepłodności, jakości spermy, wieku kobiety, leków użytych w celu wywołania owulacji i od czasu trwania niepłodności¹⁸.

Różne są powikłania po tej procedurze¹⁹. Na wczesnym etapie mogą wystąpić: krwawienie i plamienie, infekcje, ból, uczulenie, omdlenia wazowagalne, błąd identyfikacji (niewłaściwe dopasowanie nazwiska i materiału biologicznego), natomiast później obserwuje się: nieprawidłowości u noworodków, ciążę wielopłodową, zespół hiperstymulacji jajników (mogący skutkować bardzo poważnymi konsekwencjami)²⁰.

Innym rodzajem sztucznego zapłodnienia jest pozaustrojowe zwane zapłodnieniem *in vitro*²¹. Opiera się ono na połączeniu gamet żeńskich i męskich poza organizmem kobiety. W tej metodzie, po uprzednim stymulowaniu

¹³ Por. J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt...*, s. 109.

¹⁴ Por. K. Sznyceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 24.

¹⁵ Por. E. Norwitz, J. Schorge, *Położnictwo i ginekologia...*, s. 60.

¹⁶ Por. J. Safi, R.K. Sharma, A. Agarwal, *Inseminacja domaciczna*, w: *Ginekologia w praktyce klinicznej. Niepłodność*, red. R. Dębski, Wrocław 2013, s. 120-123.

¹⁷ Por. P. Radwan, *Inseminacja domaciczna*, w: *Niepłodność i rozród wspomagany*, red. J. Radwan, S. Wołczyński, Poznań 2011, s. 175.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Por. tamże, s. 129-130.

²⁰ Tamże, s. 130.

²¹ Metody *in vitro*: „PROST (*Pronucleated Syage Transfer*) – przeniesienie od strony szyjki macicy 2–4 komórkowych zygot po około 48 godzinach od zapłodnienia; ZIFT (*Zygote Intrafallopian Transfer*) – transfer zygot przez ujęcie brzuszne jajowodu; TET (*Tubal Embryo Transfer*) – przeniesienie zapłodnionych zarodków po 24 godzinach od zapłodnienia za pomocą laparoskopu do ujścia brzuszego jajowodu; TV-TET (*Trans Vaginal Tubal Embryo Stage Transfer*) – przeniesienie zarodków; *In vitro* z docytoplazmatyczną iniekcją plemnika (*ICSI-Intra Cytoplazmatic Sperm Injection*); ICSI po mikrochirurgicznej aspiracji plemników z najądrzy (*ICSI-MESA-Micro-Epididymal Sperm Aspiration*); ICSI po punkcji jądra (*ICSI-TESE – Testicular Sperm Extraction*)” – K. Sznyceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 27.

owulacji²², podniesieniu parametrów nasienia i pobraniu gamet męskich i żeńskich, embrion powstaje w laboratoryjnym środowisku umożliwiającym jego obserwację i rozwój. Zarodki zostają poddane selekcji zwiększającej możliwość powodzenia w implantacji. Kobieta jest poddawana stymulacji hormonalnej (zwykle podaje się progesteron) w celu przygotowania macicy do implantacji embrionu. Zarodki, które składają się zwykle z czterech blastomerów, zostają przetransferowane do macicy. Odbywa się to od 43 do 48 godzin po zapłodnieniu. Zwykle umieszcza się w niej od 2 do 4 zarodków, co daje większą szansę na zaimplantowanie i dalszy rozwój ciąży. W sytuacji otrzymania większej ilości zarodków, poddaje się je kriokonserwacji. Po pierwszym zabiegu, gdy nie udaje się otrzymać ciąży, zamrożone zarodki są wykorzystywane do następnego.

W celu pomyślnego dokonania zabiegu zapłodnienia pozaustrojowego pobiera się od kobiety większą ilość dojrzałych komórek. Przeprowadza się wtedy stymulację organizmu różnego typu hormonami²³. W trakcie tej kuracji dojrzewają także i te komórki, które podczas normalnego cyklu zostałyby przez organizm odrzucone. W niektórych przypadkach (jest to około 1–2% cykli stymulowanych) w czasie hiperstymulacji mogą wystąpić powikłania wymagające hospitalizacji²⁴.

Metodą najczęściej stosowaną przy pobieraniu komórek jajowych jest punkcja pęcherzyka jajowego przy użyciu sondy dopochwowej lub brzusznej²⁵. W celu otrzymania gamet męskich, poza masturbacją, stosuje się aspirację z najądra, prosto z jądra albo je się nakłuwa. Kolejną metodą uzyskania materiału jest elektrostymulacja²⁶. W 2009 r., w laboratorium, brytyjscy naukowcy wyhodowali z macierzystych komórek ludzkie plemniki.

Ze względu na to, iż zapłodnienie dokonywane jest w probówce, zabieg ten został nazwany *in vitro*, czyli: „w szkle”. Natomiast z języka angielskiego, od słów *fertilizatio in vitro and embryo transfer* został utworzony skrót: FIVET²⁷. Możliwe są trzy rodzaje przeprowadzenia zapłodnienia *in vitro*.

W pierwszej metodzie pobiera się gamety żeńskie od żony, które potem łączy się z gametami męskimi męża. Następnie powstały zarodek implantuje się dawczyni, od której zostały pobrane komórki jajowe (tzw. genetycznej matce). Jeżeli chodzi o nasienie, można tutaj zastosować dwa warianty. Pierwszy wariant – zapłodnienie homologiczne: wykorzystuje się materiał od męża, który żyje, jest oddalony terytorialnie, w śpiączce lub od męża, który jest zmarły (post mortem)²⁸. Drugi – zapłodnienie heterologiczne: wykorzystuje się nasienie pochodzące od dawcy żyjącego lub zmarłego przechowywane w banku

²² Por. E. Norwitz, J. Schorge, *Położnictwo i ginekologia...*, s. 60.

²³ Por. D. Sakkas, *Technologie reprodukcyjne in vitro*, w: *Ginekologia w praktyce klinicznej...*, s. 134.

²⁴ Por. J. Safi, R.K. Sharma, A. Agarwal, *Inseminacja domaciczna*, s. 131.

²⁵ Por. E. Norwitz, J. Schorge, *Położnictwo i ginekologia...*, s. 60.

²⁶ Por. D. Sakkas, *Technologie reprodukcyjne in vitro...*, s. 135.

²⁷ Por. tamże, s. 134.

²⁸ Por. K. Szynceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 28.

spermy. Inną możliwość stanowi pobranie komórki jajowej od anonimowej dawczyni, natomiast materiał męski uzyskuje się od męża żyjącego/zmarłego lub od anonimowego dawcy. Wówczas zarodek jest wszczepiany kobiecie zamierzającej urodzić dziecko. Istnieje też możliwość wszczepienia embrionu kobiecie niezamężnej, która chce posiadać dziecko²⁹. Trzecią możliwością jest surogatyzm, czyli wszczepienie zapłodnionego wcześniej w probówce zarodka obcej kobiecie, która po porodzie przekazuje dziecko rodzicom genetycznym.

Od wielu lat przeprowadza się również eksperymenty związane z poczęciem ludzkiego życia i prokreacją. Zatrważające są doświadczenia obejmujące wszczepienie ludzkich embrionów zwierzętom. Istnieje też, w teorii, możliwość wszczepienia zarodka ludzkiego zwierzęciu na czas ciąży i porodu. Nazywa się ona opcją łona zastępczego, czyli *per procura*³⁰. Z tą metodą wiążą się liczne konsekwencje etyczne i prawne. W zapłodnieniu heterologicznym pojawia się wiele prawnych trudności spowodowanych kolizją rodzicielstwa prawnego z biologicznym³¹.

W przypadku ciąży będącej skutkiem zapłodnienia poza organizmem kobiety może dojść do poronień, ciąży pozamacicznej, obumarcia płodu czy wydania na świat dziecka obciążonego wadą rozwojową. Szansa na urodzenie dziecka metodą FIVET jest niewielka. Zaledwie około 20–30% prób zwińczonych jest porodem³². Co piąte narodziny kończą się wydaniem na świat zdrowego dziecka. Istnieje również wiele przeciwwskazań do stosowania metody *in vitro*. Są to: granica wieku (do 39 lat), choroby serca, układu krążenia, nerek. Podstawową sprawą jest tutaj wiek kobiety, ponieważ płodność zmniejsza się z biegiem lat, co skutkuje problemem z zapłodnieniem, donoszeniem ciąży i urodzeniem zdrowego dziecka³³.

Mimo ogólnie panującej opinii, że jest prowadzona intensywna kontrola laboratoryjna podczas procesu zapłodnienia *in vitro*, dzieci, które zostały poczęte tą metodą są w większym stopniu narażone na problemy zdrowotne od poczętych naturalnie. Jednym z pierwszych krajów, w którym prowadzono badania nad rozwojem dzieci poczętych metodą pozaustrojową, była Australia (badania statystyczne prowadzono do lat 70. XX). Wynika z nich, że u dzieci, które zostały poczęte poza organizmem matki, dochodzi trzykrotnie częściej do wad rozwojowych. Przeważnie są to: otwarty rozszczep kręgosłupa i ciężkie choroby serca. Istnieje również zwiększone ryzyko powikłań porodowych u kobiet

²⁹ Por. R. Tokarczyk, *Prawda narodzin, życia i śmierci*, Zakamycze 2000, s. 176.

³⁰ Por. K. Szyncl, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 29.

³¹ W związku ze sporą liczbą eksperymentów związanych z prokreacją pojawiają się również liczne nowe projekty prawne – por. https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatposiedzenia/tematy/2480/pliki/ot-634_do_internetu.pdf;file:///C:/Users/projekt.k-z/Downloads/admin,%7BserGroup%7D,+ZP19-3s.31.pdf [dostęp: 8.05.2025].

³² Por. M. Szamatowicz, *Niepłodność*, w: *Położnictwo i ginekologia...*, s. 750.

³³ Por. M. Radwan, *Zapłodnienie pozaustrojowe*, w: *Niepłodność i rozród wspomagany*, red. J. Radwan, S. Wołczyński, Poznań 2011, s. 183.

poddawanych hiperstymulacji hormonalnej³⁴. Według badań przeprowadzonych w Wielkiej Brytanii zwiększa się o 30% ryzyko urodzenia dzieci z wadami rozwojowymi, takimi jak: serca, rozszczep podniebienia, nieprawidłowa budowa układu trawienia, zespół Beckwitha–Wiedemann (BWS) (występuje do 6 razy częściej niż w przypadku dzieci poczętych naturalnie)³⁵. Zachodzą też powikłania po zastosowaniu samej metody zapłodnienia pozaustrojowego, mianowicie: krwawienie po pobraniu komórek jajowych, krwawienie z pochwy (u 2,8% – gdy zaistnieją bardzo intensywne krwawienia, stosuje się szew na pochwę w celu zapewnienia homeostazy)³⁶. Może wystąpić także krwawienie do jamy otrzewnej (do 1,3% – potencjalnie zachodzi wówczas konieczność leczenia chirurgicznego), stan zapalny miednicy mniejszej (do 0,5% – występuje tutaj zmniejszenie szans na uzyskanie ciąży do zera), ciąża pozamaciczna (1,6%, natomiast u kobiet obciążonych ryzykiem – do 8,6%) oraz ciąża heterotopowa (obecność ciąży w i poza macicą – występuje w przedziale od 0,81 do 0,5%)³⁷.

W metodach zapłodnienia heterologicznego można oddzielić samo zapłodnienie od ciąży – z tego powodu udział w macierzyństwie mają dwie kobiety. Na etapie zapłodnienia jest to matka genetyczna – która oddaje swoją komórkę jajową, natomiast ciąża i poród to fazy przeżywane przez matkę biologiczną³⁸. W tzw. macierzyństwie zastępczym rola matki biologicznej nie jest tożsama z funkcją rodzicielską. Matka zastępcza zawiera umowę z matką genetyczną (dawczynią gamet) lub adopcyjną (prawną) dotyczącą odgrywania roli matki biologicznej. Efektem tej umowy jest bezzwłoczne przekazanie dziecka matce genetycznej albo adopcyjnej. Powody skłaniające do zawierania takiej umowy to: niemożność donoszenia ciąży, wygoda kobiety, u której istnieje możliwość donoszenia bezkomplikacyjnego ciąży, a motywem takiego działania jest groźba zakłócenia przez ciążę kariery czy też przedkładanie dbania o swój wygląd nad macierzyństwo biologiczne³⁹.

W powyższej metodzie rozróżniamy: macierzyństwo zastępcze całkowite (komórka matki biologicznej zostaje zapłodniona plemnikiem, następnie wszczepiona do macicy innej kobiety, która oddaje dziecko dawczyni gamet zaraz po donoszeniu ciąży i porodzie) oraz macierzyństwo zastępcze częściowe (komórka jajowa pochodzi od matki zastępczej, natomiast sperma od męża, partnera kobiety, której zostanie przekazane dziecko zaraz po porodzie). Może zaistnieć również taka sytuacja, w której matka genetyczna (kobieta oddająca swoją komórkę

³⁴ Por. P. Pieprzyński, S. Wołczyński, *Leczenie niepłodności metodą zapłodnienia pozaustrojowego z transferem zarodków (IVF-ET)*, w: *Leczenie niepłodności*, red. L. Putowski, Wrocław 2011, s. 238.

³⁵ Por. K. Szynceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 32.

³⁶ Por. M. Radwan, *Zapłodnienie pozaustrojowe...*, s. 210-211.

³⁷ Por. P. Pieprzyński, S. Wołczyński, *Leczenie niepłodności metodą zapłodnienia pozaustrojowego...*, s. 237.

³⁸ Por. K. Szynceł, *Sztuczne zapłodnienie*, s. 33.

³⁹ Por. tamże, s. 34.

jajową), matka biologiczna (ta, której zostaje wszczepiony zarodek do macicy, do samego porodu) oraz matka prawna – adopcyjna (osoba, której będzie przekazane dziecko) mogą być trzema różnymi osobami⁴⁰.

2. ODMOWA MIEJSCA NALEŻNEGO DZIECKU JAKO „OKALECZENIE” MIŁOŚCI

Skutkiem stosowanych metod sztucznego zapłodnienia jest ogromne spustoszenie dokonujące się zwłaszcza w sferze duchowej czy psychologicznej dziecka. Kluczowym problemem jest tutaj naruszenie jednego z jego podstawowych praw – bycia kochanym od początku swego istnienia. Techniki sztucznej prokreacji skazują dziecko na poczęcie niegodne człowieka⁴¹. To stwierdzenie uzasadnia też psychologia prenatalna⁴². Dziecko należy ująć nie przedmiotowo – jako realizację swojego marzenia, lecz całościowo, czyli także w relacji do środowiska fizycznego – kobiecego łona, przez które docierają bodźce ze świata zewnętrznego, oraz osobowego – w relacji matki do dziecka i jej stanu psychicznego, który jest odczuwalny przez dziecko. Należy tutaj również wspomnieć o relacji społecznej, czyli – jego sytuacji prawnej, podejścia innych ludzi do dziecka nienarodzonego, trybu życia kobiety podczas ciąży i porodu. Takie całościowe ujęcie dziecka nienarodzonego wskazuje, że kształtowanie jego sfery psychicznej zaczyna się już wiele miesięcy przed porodem⁴³. Dlatego można stwierdzić, że: „minuta wychowania dziecka w okresie wewnątrzmacicznym warta jest miesiąca jego kształcenia po urodzeniu”⁴⁴.

Psychologia prenatalna wskazuje na ogromne znaczenie, jakie mają dla dziecka przeżycia przed jego narodzeniem, zwłaszcza odczuwane przez nie sygnały wskazujące na miłość rodziców. Takie przeżycia, wpływające później na stan ducha, wrażliwość dziecka i jego stosunek do innych ludzi, są odbierane dzieciom rodzącym się wskutek zastosowania techniki sztucznego zapłodnienia. Dzieci te są pozbawione miłości w chwili poczęcia, tej, którą opisuje papież Paweł VI w *Humanae vitae* jako „na wskroś ludzką, a więc zarazem zmysłową i duchową”⁴⁵. Natomiast w *Familiaris consortio* Jana Pawła II czytamy: „Człowiek jako duch ucieleśniony, czyli dusza, która się wyraża poprzez ciało, i ciało formowane

⁴⁰ Por. tamże.

⁴¹ Por. A. Kokoszka, *Moralność życia małżeńskiego. Sakramentologia moralna*, cz. 3, Tarnów 2019, s. 220-223.

⁴² Psychologia prenatalna – funkcjonuje na pograniczu psychologii, biomedycyny, pedagogiki, prawa i etnologii; jej przedmiotem jest człowiek od poczęcia do urodzenia – por. J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt...*, s. 145.

⁴³ Por. D. Kornas-Biela, *Rozwój psychofizyczny dziecka przed urodzeniem*, „Chrześcijanin w Świecie” 3 (1987), s. 57.

⁴⁴ J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt...*, s. 146.

⁴⁵ Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (1968) [dalej: HV], 9.

przez nieśmiertelnego ducha, powołany jest do miłości w tej właśnie swojej zjednoczonej całości. Miłość obejmuje również ciało ludzkie, a ciało uczestniczy w miłości duchowej⁴⁶.

Zatem właściwym środowiskiem poczęcia dziecka jest małżeństwo i miłość małżeńska. Dzieci poczęte metodą sztucznego zapłodnienia są powołane do życia zupełnie inną drogą niż zaplanował to Stwórca. W ten sposób odbiera się dziecku doświadczenie rodzinnej i rodzicielskiej miłości już u samego początku. Samą rodzinę określa się mianem wspólnoty naturalnej, dlatego że to w niej rodzi się nowy człowiek i za jej pośrednictwem zostaje zbudowany fundament jego psychiki, a także kultury. Dlatego nie jest możliwe, aby to doświadczenie czymś zastąpić czy nawet wynagrodzić jego brak. Podczas sztucznego rozrodu początek istnienia dziecka nie bierze się z aktu małżeńskiego, wyrażającego miłość małżonków, a co za tym idzie – dziecko już u samego swego „zarania” nie doznaje miłości od rodziców. Jednym z najczęstszych argumentów, jakimi posługują się osoby decydujące się na metody sztucznego zapłodnienia, jest szlachetne pragnienie posiadania potomstwa. Dziecko, a także małżonek stają się tutaj środkiem do osiągnięcia „szlachetnych” celów. Jan Paweł II zwrócił się następująco do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat *Naturalnych metod regulowania poczęć i kultury życia*: „Tylko w kontekście wzajemnej miłości małżonków, całkowitej i bezwarunkowej, może być przeżywane w całej swej godności poczęcie – owo wydarzenie, które dotyczy przyszłości ludzkości”⁴⁷. Papież Franciszek wskazuje na konkretne miejsce należne dziecku, a odmowa tego miejsca może doprowadzić do okaleczenia miłości. Owe słowa można odnieść też do perspektywy metod sztucznego zapłodnienia:

przychodzące dziecko nie przybywa „z zewnątrz jako dodane do wzajemnej miłości małżonków; wylania się w samym centrum tego wzajemnego daru, którego jest owocem i wypełnieniem”. Nie pojawia się pod koniec procesu, ale jest obecne od początku miłości jako istotna cecha, której nie można zaprzeczać bez okaleczenia samej miłości⁴⁸.

Dziecku należne jest zrodzenie z godnego aktu miłości jego rodziców, ponieważ stanowi ono dar, a nie coś, co należy się kobiecie i mężczyźnie.

Innym problemem, równie istotnym, jest to, że metody sztucznego zapłodnienia pogłębiły problem dzieci chcianych i niechcianych. Wśród potomstwa uzyskanego drogą sztucznego zapłodnienia można też zaobserwować zaburzenia związane z byciem tzw. drogocennym dzieckiem. W gronie dzieci urodzonych metodami sztucznego rozrodu dostrzega się także tzw. zespół ocalenia.

⁴⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 11.

⁴⁷ Jan Paweł II, Przesłanie do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat *Naturalne metody regulowania poczęć i kultura życia*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/npr_sympozjum_28012004.html, [dostęp: 4.04.2025].

⁴⁸ AL 80.

Obserwacje kliniczne wskazują na to, że owe dzieci, podobnie jak w przypadku uratowanych przed aborcją lub tych, które ją przeżyły, doznają rozmaitych zaburzeń związanych z *in vitro*⁴⁹. Bardzo często, gdy są poinformowane o tym fakcie, zadają sobie pytania typu: „Czy rzeczywiście powinienem/powinnam żyć?”. Nie są pewne swojej tożsamości. Problemem może również stać się wykazanie zainteresowania dawcy dzieckiem – jego losami, zdrowiem, zaakceptowanie przy tym nawiązania z nim kontaktu. Dziecko w takiej sytuacji może doświadczyć głębokiego rozdarcia, wielu sprzecznych emocji związanych z tym, iż nie wie do końca, kto jest jego prawdziwym ojcem lub matką. Nikt nie jest w stanie zagwarantować, żaden lekarz, psycholog czy psychiatra, że dziecko, które będzie w takiej atmosferze kształtowane, wychowywane, nauczy się tworzyć poprawne, prawdziwe relacje w rodzinie podczas dorastania, jak i czy posiadać tę umiejętność w dorosłym życiu, budując nową, własną rodzinę. Należy tutaj także zwrócić uwagę na zaburzenia neurologiczne w przystosowaniu społecznym i zachowaniu, pojawiające się u dzieci powołanych do życia metodą sztucznej prokreacji. Nawet „literatura psychoanalityczna przestrzega, iż sposób poczęcia jest elementem matrycy komunikacyjnej na dalsze życie dziecka”⁵⁰. Poza tym traktowanie dziecka przez rodziców poprzez pryzmat noszonych w sobie wspomnień wielkiej walki fizycznej i psychicznej, oddalanych od siebie wyrzutów sumienia związanych z niegodziwością metod sztucznej prokreacji, nie jest dla niego obojętne ze względu na to, iż zastanawiać się może nad powodem swego istnienia, nad tym, kim jest oraz nad nieuchronnością i nieprzewidywalnością momentu śmierci. To właśnie m.in. te kwestie były przedmiotem zainteresowania Philipa Ney'a⁵¹, który prowadził badania nad osobami ocalonymi od abortowania⁵². Głównym symptomem, jaki wykazały jako osoby uratowane, była nieustanna refleksja nad swoją egzystencją. Również papież Franciszek, rozpatrując współczesne konsekwencje destrukcji rodziny związane z tą kwestią, pisze, że „jeśli rodzina jest sanktuarium życia, miejscem, gdzie życie się rodzi i jest otaczane troską, to straszną sprzeczność stanowi jej przekształcanie się w miejsce, gdzie życie jest odrzucane i niszczone” (AL 83). Takie dzieci są w ten sposób okradane ze swego życia i swojej przyszłości. Możemy przeczytać jeszcze, iż „wartość życia ludzkiego jest tak wielka, tak niezbywalne jest prawo do życia niewinnego dziecka [...], że w żaden sposób nie można przedstawić możliwości podejmowania decyzji w odniesieniu do tego życia, jakoby chodziło o prawo do własnego ciała” (AL 83). Nie może ona skutkować dominacją nad drugim człowiekiem, a tym bardziej nad mającym się począć dzieckiem, ponieważ życie ludzkie jest celem samym w sobie. Ponadto

⁴⁹ Por. M. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy odpowiedzialnego rodzicielstwa*, Lublin 2011, s. 249-252.

⁵⁰ M. Jakimiuk, *Psychiczne konsekwencje poczęcia człowieka metodą in vitro*, w: *Usłyszeć krzyk życia! Etyczne aspekty medycyny*, red. M. Szumowski, Warszawa 2009, s. 125.

⁵¹ Philip Ney – psychiatra dziecięcy i psycholog kliniczny – por. J. Jankowski, A. Awtuch, B. Rusiecka, *Ocaleni. Kategoria ocalonego i jej wybrane formy*, „Psychoonkologia” 3 (2017), s. 115.

⁵² M. Jakimiuk, *Psychiczne konsekwencje poczęcia...*, s. 125.

nie należy do niego podchodzić jedynie jak do ciężaru, ale przede wszystkim jak do prawa, którego małżonkowie są zobowiązani bronić i którego nikt nie powinien im odebrać. Nowe życie jest powierzane matce i ojcu, ma ono swoje źródło w jego przyjęciu i powinno być podtrzymywane przez opiekę w ciągu jego trwania, którego celem jest osiągnięcie zbawienia.

3. DESTRUKCJA MACIERZYŃSTWA

W rozwiązaniach dotyczących sztucznej prokreacji nie można ominąć sytuacji, w której znajduje się kobieta. Jest ona kolejną osobą, która zaraz obok dziecka płaci ogromną cenę. Gdy podaje się informacje dotyczące sztucznego zapłodnienia (np. podczas różnego rodzaju rozmów, w mass mediach), często nie powiadamia się zamierzające zastosować te metody osoby o cierpieniu czy nawet upokorzeniu, jakiego mogą doświadczyć.

Przebieg ciąży uzyskanej w wyniku stosowania metod sztucznej prokreacji jest obarczony ryzykiem komplikacji czy nawet niepowodzenia, dlatego został przez lekarzy „zmedykalizowany”. Należy zaznaczyć, że

medycyna w przeciwieństwie do medycyny weterynaryjnej, jest medycyną osób [...]. Medycyna jest czymś, co służy osobom i co wykonuje się w ich imieniu. W jej ramach pojawia się zobowiązanie do respektowania pragnień osób i stawia się jej cel, jakim jest czynienie im dobra. Istotne jest więc, aby rozpoznać, kiedy osoby rozpoczynają swe istnienie i kiedy ono się kończy⁵³.

Jednak w metodach sztucznego zapłodnienia ciało kobiety traktowane jest przez lekarzy jako „narzędzie do uzyskania” nowego człowieka. Podchodzi się do niego instrumentalnie, np. przy aplikowaniu szeregu zarodków; nie zwraca się uwagi na uczucia towarzyszące kobiecie. Ciąża jest ściśle zaplanowana, wywołana i bardzo dokładnie kontrolowana. Kobieta staje się nieustannym pacjentem. Wymaga stałego monitorowania, znacznie większej liczby badań czy wizyt lekarskich. Również ciąża uzyskana bardzo późno stwarza wiele komplikacji, nasila się także złe samopoczucie. Często oczekiwaniom towarzyszą lęk i depresja⁵⁴. Tym bardziej się to potęguje, im więcej podjęto prób sztucznego zapłodnienia. Przedmiotem niepokoju jest też, czy dziecko będzie żyło, czy jego rozwój podczas ciąży i w późniejszych latach przebiegnie normalnie, czy pojawią się komplikacje w trakcie porodu, czy będzie konieczne odseparowanie kobiety od dziecka zaraz po porodzie ze względów medycznych. Długo wyczekiwany stan,

⁵³ H.T. Engelhardt, *The Foundations of Bioethics*, New York 1996, s. 276, cyt. za: G. Hołub, *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*, Kraków 2014, s. 58.

⁵⁴ Por. W. Bołoz, *Życie w ludzkich rękach. Podstawowe zagadnienia bioetyczne*, Warszawa 1997, s. 58.

w którym kobieta jest „przy nadziei”, wypełniają: niepokój i sprzeczne uczucia, a niekiedy i trudne decyzje. Kobieta decydująca się na zastosowanie metody sztucznego zapłodnienia nie tylko musi radzić sobie z niepokojem towarzyszącym zwykle przy przeżywaniu ciąży, ale i z lękiem o zdrowie dziecka, wątpliwościami dotyczącymi tego, czy będzie podobne do niej, do męża, z obawami, jak będzie przebiegać jego rozwój i co ona uczyni, jeśli dziecko okaże się chore podczas ciąży lub później (kwestia choroby genetycznej, której nie da się w żaden sposób przewidzieć, dlatego poddaje się dziecko wielokrotnie badaniom w czasie ciąży, co również związane jest z ogromnym stresem) i czy będzie żałować podjętych przez siebie decyzji⁵⁵. Często po urodzeniu dziecka kobieta mierzy się z trudnościami związanymi z jego zdrowiem, pielęgnacją czy na późniejszym etapie – z wychowaniem. Także sam poród odbywa się zwykle poprzez cesarskie cięcie. Po 35. roku życia u kobiety dochodzi do wielu komplikacji, np. dużej utraty krwi, konieczności zastosowania farmakologii, problemów powiązanych z karmieniem (zbyt mała laktacja związana z przeżyciami).

Z analiz przeprowadzonych w wielu europejskich ośrodkach i w Stanach Zjednoczonych wynika, że u kobiet poddanych sztuczemu zapłodnieniu pojawiły się zaburzenia wiążące się ze stymulacją hormonalną jajczkowania (cięższe mnogie, cięcia cesarskie – nie jest to obojętne dla psychiki kobiety). Badania wykazały, że u ponad 40% pacjentek występują zaburzenia psychiczne i emocjonalne (tak samo jak w zespole poaborcyjnym)⁵⁶. W całą procedurę zapłodnienia pozaustrojowego bardziej od mężczyzny zaangażowana jest kobieta. Dlatego właśnie kobiety są bardziej obciążone psychicznie, częściej oceniają procedurę sztucznego rozrodu jako stresującą, szkodliwą, krzywdzącą. Wymaga ona od kobiety ogromnego trudu psychicznego i fizycznego.

Kobiety, które urodziły dziecko po tak długotrwałym i intensywnym leczeniu kosztującym je wiele wysiłku fizycznego, psychicznego i finansowego, bardzo często chcą być idealnymi matkami. Zwykle są one starsze, emocjonalnie dojrzałe, cenią wysoko macierzyństwo, co powoduje, że są bardziej troskliwe. Jest to owszem korzystne dla dziecka, jednakże taka sytuacja może sprzyjać nadopiekuńczości, nadmiernej trosce o jego bezpieczeństwo czy zdrowie. Może też przyczynić się do ograniczania swobody dziecka, zbytnej na nim koncentracji uczuć, wywołując odczucie przeciążenia związane z opieką nad potomkiem⁵⁷.

Maria Jakimiuk w swoich rozważaniach dotyczących kobiet w kontekście sztucznego zapłodnienia stwierdza, że można zaobserwować „patologizację postawy macierzyństwa”⁵⁸. Objawia się ona tym, że matka, która powinna chronić

⁵⁵ Por. A.T. Modro, H.F. Hoser, *Problemy bioetyczne ingerencji medycznych zaburzających genetycznie i epigenetyczne uwarunkowania rozwoju człowieka*, „Family Forum. Rodzina i Dzieci” 5 (2015), s. 35.

⁵⁶ Por. W. Bołoz, *Życie w ludzkich rękach...*, s. 58.

⁵⁷ Por. J. Orzeszyna, *Teologiczno-moralny aspekt...*, s. 147.

⁵⁸ Por. M. Jakimiuk, *Psychiczne konsekwencje poczęcia...*, s. 121.

każde ze swoich dzieci, poświęca je, skazuje na rozmaite problemy zdrowotne, żeby „być w posiadaniu” jednego potomka. Zarodki (ich bezpośrednia śmierć czy zaburzenia będące skutkiem procedur) stają się środkiem do celu, czyli urodzenia dziecka. To prowadzi do swoistego paradoksu: z jednej strony, pragnąc dziecka, kobieta godzi się na stosowanie wszelkich możliwych sposobów, by ten cel osiągnąć, z drugiej – nie akceptuje sytuacji, w której rozwija się więcej niż jeden zarodek, podejmując decyzję, by została dokonana aborcja selektywna czy też zastosowana wobec nadmiarowych zarodków kriokonserwacja. Liczba embrionów, jaka ma zostać usunięta, prawo do życia i istnienia zostają uzależnione od decyzji innych osób. Następuje tutaj „przedmiotowe traktowanie dziecka, które zamiast ciepła ciała i miłości rodziców zastaje szklane probówki i zimne lodówki”⁵⁹.

Inny przykład działań w obszarze sztucznego zapłodnienia powodującego uprzedmiotowienie kobiety stanowi macierzyństwo zastępcze⁶⁰. Zostaje ona „sprowadzona” do funkcji „maszyny do rodzenia”⁶¹. Takie podejście wskazuje na brak szacunku wobec samej kobiety jako osoby i mającego narodzić się dziecka. Można także zaobserwować, że w wielu przypadkach kobieta odgrywająca rolę matki zastępczej odmawia oddania dziecka „wprowadzonego” do jej organizmu ze względu na więź, jaka się między nimi wytworzyła⁶². To pokazuje, że integralność i tożsamość osoby ludzkiej jest zagrożona przez techniki manipulacyjne skutkujące poczęciem. Środki, które prowadzą do celu, są bagatelizowane, wypierane czy przemilczane. Instrukcja Kongregacji Nauki Wiary *Donum vitae* (o szacunku dla rodzącego się życia i godności jego przekazywania) wyraźnie wskazuje, że macierzyństwo zastępcze jest obiektywnie niepełne wobec obowiązków wynikających z

miłości macierzyńskiej, wierności małżeńskiej i odpowiedzialnego macierzyństwa. Obraża ono godność i prawo dziecka do poczęcia, do okresu ciąży i wychowania przez własnych rodziców oraz wprowadza, ze szkodą dla rodzin, podział między czynnikami fizycznymi, psychicznymi i moralnymi, który je konstytuują⁶³.

W konsekwencji obrania sobie przez małżonków za główny cel, bez względu na środki, posiadania dzieci zatracana jest miłość, natomiast zbyt duży egoizm może jej nawet zaprzeczyć. Ojciec Święty Franciszek, analizując współczesne

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Macierzyństwo zastępcze – obecnie możliwe są dwie odmienne procedury: implantacja embrionu do macicy kobiety, który jest dla niej genetycznie obcy albo zapłodnienie jej wraz z zastosowaniem zobowiązania do oddania dziecka zlecniodawcy – por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, *Nowa Karta Pracowników Służby Zdrowia*, Katowice 2017, 31.

⁶¹ Por. M. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy...*, s. 254.

⁶² Por. P.B. Sobuś, *Prawo do reprodukcji. Wobec pokusy zawłaszczenia daru życia ludzkiego*, w: *Dar życia. W 25. rocznicę publikacji „Donum vitae”*, red. Z. Wanat, Toruń 2012, s. 121-122.

⁶³ Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia i godności jego przekazywania *Donum vitae* (22.02.1987) (1987) [dalej: DV], II-A,3.

problemy rodzin i pisząc o hojności, ukazuje, jak ważną rolę odgrywa w rodzinie kobieta, która, prawdziwie kochając, odkłada na dalszy plan własne potrzeby i pragnienia. W tej perspektywie w *Amoris laetitia* papież przypomina fragment hymnu o miłości autorstwa św. Pawła: „miłość «nie szuka własnych interesów» albo «nie szuka tego, co jest jego». Wyrażenie to jest również używane w innym kontekście: «Niech każdy ma na oku nie tylko swoje własne sprawy, ale też i drugich!» (Flp 2,4)” (AL 101). Dlatego pierwszeństwo należy się kochaniu innych, a miłość do siebie powinna sytuować się na drugim miejscu. Dzięki takiej postawie możemy uniknąć egoizmu. Pewna doza miłości własnej jest jednak potrzebna ze względu na kwestię psychologiczną, ponieważ: „«kto jest zły dla siebie, czyż będzie dobry dla innych? [...] Nie ma gorszego człowieka niż ten, który jest sknerą dla siebie samego» (Syr 14,5-6)” (AL 101). Natomiast istotę miłości stanowi przedkładanie kochania drugiej osoby nad bycie kochanym. Potwierdza to papież Franciszek, pisząc: „matki u których spotykamy największą miłość, bardziej starają się kochać niż być kochane” (AL 102). Taka postawa matek wskazuje na bezinteresowność i odłożenie na dalszy plan własnego „ja” dla dobra swojego dziecka i małżonka. Niestety, gdy podejmuje decyzję o realizacji metod sztucznego zapłodnienia, dobro dzieci stawiane jest dużo niżej niż pragnienie samego rodzicielstwa.

4. DESTRUKCJA OJCOSTWA

W procedurach sztucznego zapłodnienia należy zwrócić uwagę również na niebezpieczeństwo sprowadzania roli ojca jedynie do dostarczyciela materiału genetycznego, spełniającego tylko funkcję inseminatora. Następnie zostaje on odsunięty, a cała uwaga skupia się na kobiecie. U mężczyzny dochodzi do pozbawienia pełnienia roli ojca w okresie *pre* (przed) oraz *perinatalnym* (okołourodzeniowym), chociaż oboje – zarówno kobieta, jak i mężczyzna – ponoszą odpowiedzialność za moment, w którym dokonuje się poczęcie i za to, w jaki sposób je realizują⁶⁴. M. Jakimiuk wprost ujmując ten problem jako „dewiację ojcostwa”. Píše: „Ojcostwo poprzez bank spermy stanowi formę dewiacji ojcostwa, gdyż do poczęcia dziecka dochodzi bez osobowego kontaktu z jego matką, bez jakiegokolwiek formy społecznej relacji”⁶⁵. Z analizy M. Jakimiuk wynika, że oddając męskie gamety do banku spermy, mężczyzna może kierować się także względami finansowymi. Nasienie jest traktowane utylitarystycznie – jako źródło dochodu lub środek służący udowodnieniu swoich możliwości rozrodczych. Zauważalny jest tutaj rozdźwięk między seksualnością i płodnością. Przekazywanie życia staje się tylko zwykłą przypadłością biologiczną. Komórki powodujące zaistnienie

⁶⁴ Por. D. Kornas-Biela, *Ojciec w prenatalnym okresie życia dziecka, w: Ojcostwo dzisiaj*, red. taż, Lublin 2014, s. 155-156.

⁶⁵ M. Jakimiuk, *Psychiczne konsekwencje poczęcia...*, s. 122.

nowego życia to dla dawcy zwykle komórki biologiczne, dzięki którym mężczyzna może czerpać korzyści finansowe. Dawca jest tutaj wyłączony prawnym statusem anonimowości z jakiegokolwiek odpowiedzialności. Taka sytuacja wskazuje na przedmiotowe traktowanie nie tylko siebie, swego ciała i swojej historii genealogicznej, ale również życia, które przecież stanowi największą wartość. Oprócz tego dochodzi także do zatracenia tożsamości ojca. Dzieci poczęte metodą sztucznego zapłodnienia, w przypadku, gdy dawcą nasienia jest osoba anonimowa, niejako wykorzystane są pod względem genealogicznym, nie znają do końca swojego pochodzenia⁶⁶.

Również sam sposób pozyskania gamet od mężczyzny w metodach sztucznej prokreacji budzi sprzeciw moralno-etyczny. Metoda stosowana w tym przypadku to masturbacja. Według Deklaracji Kongregacji Nauki Wiary *Persona humana* (o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej) jest ona „aktem wewnętrznym i ciężko nieuporządkowanym. Twierdzenie to bierze się z przeświadczenia, że bez względu na świadomy i dobrowolny motyw użycie władz seksualnych poza prawidłowym pożyciem małżeńskim w sposób istotny sprzeciwia się ich celowości. W takich przypadkach brakuje bowiem relacji seksualnej wymaganej przez porządek moralny, która urzeczywistnia w kontekście prawdziwej miłości pełny sens wzajemnego oddania się sobie i przekazywania życia ludzkiego”⁶⁷. Ze względu na to, iż akt ten jest wewnętrznym i ciężko nieuporządkowanym, zło tego czynu nie może być środkiem stosowanym do uzyskania celu, jakim jest pokonanie niepłodności i zrodzenie dziecka. Nawet najszlachetniejszy cel, czyli poczęcie nowego życia, nie usprawiedliwia sposobów praktykowanych w metodach sztucznego zapłodnienia. Skutkuje to jedynie instrumentalizacją mężczyzny. Zachodzi tutaj również dobrowolne rozdzielenie dwóch znaczeń aktu małżeńskiego: jednoczącego i prokreacyjnego. Sprzeciwia się to także w sposób istotny celowości małżeństwa, gdyż nawet nadana owej czynności intencja nie jest w stanie zniwelować niesionej ze sobą obiektywnego zła.

Kolejnym problemem jest tzw. *postmortalna* inseminacja. W metodzie tej stosuje się pobrane wcześniej za życia nasienie zmarłego mężczyzny lub pobiera się komórki od osoby będącej w stanie śpiączki albo od tej, u której stwierdzono śmierć pnia mózgu. Sam proces sztucznego zapłodnienia odbywa się w czasie, gdy mężczyzna nie jest w stanie podejmować jakichkolwiek decyzji ze względu na swój stan lub swą śmierć. Mamy tutaj do czynienia z metodą budzącą niezwykle duże kontrowersje moralno-etyczne. Istotnym problemem jest tutaj brak aktualnej decyzji czy też uzyskania zgody mężczyzny, potrzebnej do posłużenia się jego komórkami w celu powołania dziecka do życia metodą sztucznego

⁶⁶ Por. M. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy...*, s. 253.

⁶⁷ Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej *Persona humana* (29.12.1975), 9.

zapłodnienia. To kolejny przykład odsłaniający instrumentalne traktowanie mężczyzny w metodach takiego zapłodnienia⁶⁸.

Innym problemem związanym z anonimowością dawców jest możliwość zapłodnienia przy pomocy metod sztucznego rozrodu większej ilości kobiet nasieniem jednego dawcy. W przyszłości może to spowodować, że rodzeństwo, nie wiedząc o sobie, zawrze związek małżeński ze sobą, co doprowadzi do kazi-rodztwa i kolejnych negatywnych następstw psychologiczno-medyczno-społecznych. Sugeruje się, aby wprowadzić tzw. rejonizację i ograniczyć ilości gamet od jednego dawcy, wykorzystanych w technikach sztucznego zapłodnienia⁶⁹. Należy podkreślić, iż ze względu na „mobilność” społeczeństwa nie jest to dobre rozwiązanie.

W tym kontekście należy uwypuklić niezwykle ważną funkcję ojca w rodzinie „ze szczególnym uwzględnieniem ochrony i wsparcia żony i dzieci” (AL 55). Na szczęście wielu mężczyzn ma świadomość, jak istotną rolę odgrywają, realizując ją przy wykorzystaniu wyjątkowych atrybutów męskiego charakteru. Papież Franciszek w Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, opisując szeroko kwestię zagrożeń związanych ze współczesną realizacją ojcostwa, wskazuje na to, że „brak ojca poważnie naznacza życie rodzinne, wychowanie dzieci oraz integrację w życie społeczne. Jego nieobecność może być fizyczna, emocjonalna, poznawcza i duchowa. Brak ten pozbawia dzieci odpowiedniego wzorca postawy ojcowskiej” (AL 55). Mimo iż Ojciec Święty ukazuje dużo szerszą rzeczywistość, możemy jego słowa odnieść także do tak bardzo skomplikowanej problematyki sztucznego zapłodnienia, ponieważ również i tutaj dostrzeżemy owe płaszczyzny ojcowskiej nieobecności (fizyczną, emocjonalną, poznawczą i duchową). Papież Franciszek wskazuje na to, że obecność ojca z jego cechami jest niezwykle ważna w rodzinie. Podstawowym zadaniem, jakie powinien realizować, jest bycie „blisko żony, by dzielić wszystko, radość i ból, trudy i nadzieje. I by był blisko dzieci, kiedy rosną [...] ojciec musi być obecny, zawsze” (AL 177). Dlatego wielkie zagrożenie stanowi jego brak również w momencie poczęcia, co ma miejsce podczas stosowania metod sztucznego zapłodnienia.

Dojrzałość ojcostwa wyrasta najpierw z akceptacji przez mężczyznę roli ojca, jak i macierzyńskiej roli kobiety. Oboje realizują plan Boży, w którym dziecko jest odbierane przez nich jako dar samego Stwórcy. Udział ojca w okresie prenatalnym realizuje się przez pośrednictwo matki. Choć nie dzieje się to bezpośrednio, jest on bardzo ważny. Również troska wyrażana przez ojca wobec matki prowadzi do umożliwienia poznania dziecka poprzez wsłuchanie się w rytm jego

⁶⁸ Por. M. Marszelewski, *Zapłodnienie post mortem nasieniem zmarłego męża jako przykład medycznie wspomaganey prokreacji*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2 (2013), s. 71-81.

⁶⁹ Por. J. Kowalski, „*Evangelium vitae*” i etyka katolicka o zapłodnieniu pozaustrojowym, w: *Życie – dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae”*, red. A. Młotka, T. Reronia, Wrocław 1995, s. 144.

serca, rozmowę i okazywanie uczuć dotykiem. Sprzyja to także umocnieniu więzi, pogłębieniu jedności między małżonkami i wzajemnemu ubogaceniu⁷⁰. Mężczyzna i kobieta otwierają się w tym czasie na rozmaite formy prenatalnej komunikacji w obszarze religijnym, które można nazwać „pierwocinami wychowania religijnego”⁷¹. Przykładami mogą być: medytacje nad słowem Bożym, zwłaszcza skupione na fragmentach dotyczących wartości życia, jego pochodzenia i przeznaczenia, Takimi formami mogą być także: wspólna małżeńska modlitwa otaczająca dziecko czy wspólne pielgrzymowanie do miejsc świętych w intencji dziecka⁷². Już na etapie *pre i prenatalnym* – o którym była mowa wcześniej – niezwykle ważne jest nawiązanie relacji ojca z dzieckiem co wywiera bardzo istotny wpływ na jego rozwój, gdyż dziecko odbiera świat pozałonowy, docierający poprzez bodźce z zewnątrz do jego wszystkich kształtujących się zmysłów. Jest istotą czującą i reagującą, więc już w tym okresie zdolną do nawiązania kontaktu społecznego. Z tego powodu kontakt ojca z dzieckiem może prowadzić do „prenatalnego katechumenatu”⁷³.

Dla samego mężczyzny elementem kształtującym ojcowskie przywiązanie są rodzące się uczucia kierowane do dziecka w czasie prenatalnym. Ułatwiają one zawieranie wczesnych relacji między nimi zaraz po narodzinach. Prenatalne komunikowanie się to istotny stymulator rozwoju osobistego ojca. Dzięki temu mężczyzna rozwija w sobie pozawerbalną komunikację, wrażliwość, opiekuńczość, empatię oraz intuicję. Czas ten może być okazją do rozkwitu męskiej osobowości. To właśnie w nim zaistnieje potencjał duchowej i moralnej formacji prowadzącej do praktykowania miłości na drodze do świętości⁷⁴.

PODSUMOWANIE

Dokonana analiza procedur metod sztucznego zapłodnienia, których celem ma być uzyskanie ciąży i zrodzenie dziecka, ukazuje, że ciało kobiety i mężczyzny jest sprowadzane do wymiaru czysto materialnego, stając się jedynie zespołem organów, funkcji oraz energii, które mają w tym kontekście służyć skuteczności. Człowiek jest tu traktowany fragmentarycznie – nie jako jedność duchowo-cielesna. Nie zostaje tu uwzględniona kwestia integralności osoby ludzkiej. Również płciowość pozbawia się wymiaru osobowego, traktując ją instrumentalnie i używając jej jako narzędzia afirmacji własnego „ja” i zaspakajania własnych

⁷⁰ Por. D. Kornas-Biela, *Ojciec w prenatalnym...*, s. 163-164.

⁷¹ B. Biela, *Mężczyzna jako ojciec w świetle Listu apostołskiego Franciszka „Patris corde”. Aspekt pastoralny*, w: „*Ite ad Ioseph*” (Rdz 41,55). *Księga Jubileuszowa dla Księdza Józefa Kozyry w 75. rocznicę urodzin i 50. święceń kapłańskich*, red. A. Malina, Katowice 2022, s. 93.

⁷² Por. tamże.

⁷³ Por. D. Kornas-Biela, *Ojciec w prenatalnym okresie...*, s. 165.

⁷⁴ Por. tamże, s. 166-167.

pragnień. Konsekwencją tego jest zniekształcenie pierwotnej treści ludzkiej płciowości. W metodach sztucznego zapłodnienia następuje instrumentalizacja seksualności – co skutkuje dewaluacją wartości intymności. Dwa znaczenia wpisane w naturę aktu małżeńskiego zostają rozdzielone: jedność kobiety oraz mężczyzny zostaje zdradzona, natomiast poczęcie – oderwane od współżycia seksualnego – przez jego stechnicyzowanie i poddane ich samowoli. Płodność zostaje przyjęta tylko dlatego, że wyrazili oni wolę posiadania dziecka i to za wszelką cenę.

To wszystko prowadzi bezpośrednio do destrukcji rodziny. Jedną z konsekwencji, która widoczna jest w stosowaniu metod sztucznego zapłodnienia, jest odmowa miejsca należnego dziecku – będąca okaleczeniem miłości. Dzieje się to przez podejście do niego w sposób przedmiotowy – jako rodzaj pragnienia kobiety i mężczyzny – a nie całościowy. Powyższe rozważania wskazują, że dziecko nie doznaje w pierwszych chwilach miłości rodziców, gdyż początek jego istnienia nie bierze się z aktu małżeńskiego, lecz z techniki sztucznego zapłodnienia. Jej skutkiem również jest brak pewności w dziecku co do swojej tożsamości. Można również dostrzec zespół ocalenia, który wpływa na dalsze jego życie, chociażby przez pryzmat wspomnień walki fizycznej oraz psychicznej o jego poczęcie. Z tego względu należy przypominać, że w całej swej godności poczęcie może być przeżywane jedynie w kontekście wzajemnej, całkowitej i bezinteresownej miłości małżonków.

Kolejną konsekwencją niszczenia rodziny jest destrukcja macierzyństwa. Pomimo faktu, iż medycyna powinna służyć osobie ludzkiej, w metodach sztucznego zapłodnienia dochodzi do instrumentalizacji ciała kobiety, traktowanego jako „narzędzie” do uzyskania dziecka. Podczas kolejnych prób towarzyszący kobiecie lęk nasila się, a w niektórych przypadkach dochodzi do stanów depresyjnych. Podobnie jak w zespole poaborcyjnym, u wielu pacjentek zauważa się zaburzenia psychiczne i emocjonalne. W kontekście stosowania tych metod, można zaobserwować patologizację macierzyństwa, która przejawia się w poświęcaniu swoich dzieci w początkowej fazie rozwoju, celem posiadania jednego potomka (np. aborcja selektywna, kriokonserwacja nadliczbowych embrionów). Innym przykładem jest macierzyństwo zastępcze, które oprócz instrumentalizacji kobiety jest obiektywnie niepełne. Wprowadza podział między czynnikami fizycznymi, psychicznymi oraz moralnymi, co staje się szkodą dla całej rodziny. Dlatego, by pragnienie dziecka nie prowadziło do destrukcji macierzyństwa, na pierwszym miejscu nie należy stawiać egoistycznych pobudek oraz dążenia do posiadania za wszelką cenę potomstwa. Tylko kierując się dobrem dziecka i współmałżonka, przez prawdziwą i bezinteresowną miłość, w sposób właściwy realizowane jest macierzyństwo, co prowadzi do jego pełnego rozwoju, a nie destrukcji.

Kolejną niepokojącą konsekwencją metod sztucznego zapłodnienia jest destrukcja ojcostwa. Podobnie jak kobieta, również i mężczyzna jest tu traktowany instrumentalnie, gdyż sprowadzany jest jedynie do dostarczyciela gamet. Sprzeciw moralno-etyczny w tych procedurach budzi zarówno sposób ich pozyskania,

jak i kwestia dotycząca korzystania z banku spermy. Z jednej strony nasienie może być traktowane w sposób utylitarystyczny – jako źródło dochodu; z drugiej – obie te kwestie sprzeciwiają się celowości małżeńskiej, rozdzielając jedność oraz prokreację. Ponadto w przypadku anonimowości dawcy dochodzi do zatracenia tożsamości ojca i genealogii dziecka. Istotną sprawą jest tu również zwolnienie mężczyzny z odpowiedzialności. Wszystkie wspomniane tu powyżej skutki ukazują, jak wielkim zagrożeniem staje się brak jego obecności podczas poczęcia dziecka. To prowadzi do destrukcji ojcostwa. Dlatego można stwierdzić, że dojrzałe ojcostwo wyrasta na fundamencie obecności mężczyzny od pierwszych chwil istnienia nowego życia, poprzez akceptację bycia ojcem oraz akceptację kobiety jako matki.

Wielość przedstawionych problemów, które są niezwykle złożone, a które należy brać pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o zastosowaniu przez małżonków technik sztucznego rozrodu, prowadzi również do wielu ran, które dotyczą nie tylko samego dziecka, ale także i rodziców. Następuje tu bezpośrednio destrukcja rodziny, niosąc ze sobą ogromne zagrożenia natury psychologicznej i moralnej. To ostatecznie prowadzi to do podążania w kierunku cywilizacji śmierci. Należy pamiętać, że odpowiedzialność za poczęcie, to znaczy za moment oraz sposób, w jaki jest ono realizowane, ponosi zarówno kobieta, jak i mężczyzna. Papież Franciszek w *Amoris laetitia* wskazywał, że „czym innym jest zrozumienie ludzkiej słabości i złożoności życia, a czym innym akceptacja ideologii, które domagają się oddzielenia od siebie nierozłącznych aspektów rzeczywistości”⁷⁵. Z tego powodu nie należy popadać w grzech, próbując zastąpić Stwórcę, gdyż człowiek nie jest wszechmocny. Również rzeczywistość, która jest stworzona przez Boga, nas uprzedza i należy przyjmować ją jako wspaniały dar⁷⁶. Dlatego człowiek powinien strzec swego człowieczeństwa przez jego akceptację i respektowanie go.

BIBLIOGRAFIA

- Bartel H., *Embriologia medyczna. Ilustrowany podręcznik*, Warszawa 2009.
- Biela B., *Mężczyzna jako ojciec w świetle Listu apostolskiego Franciszka „Patris corde”*. Aspekt pastoralny, w: „*Ite ad Ioseph*” (Rdz 41,55). Księga Jubileuszowa dla Księdza Józefa Koziry w 75. rocznicę urodzin i 50. święceń kapłańskich, red. A. Malina, Katowice 2022, s. 85-103.
- Bołoz W., *Życie w ludzkich rękach. Podstawowe zagadnienia bioetyczne*, Warszawa 1997.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (2016).
- Hołub G., *Osoba w labiryncie decyzji moralnych. Bioetyka w perspektywie personalistycznej*, Kraków 2014.

⁷⁵ AL 56.

⁷⁶ Tamże.

- Jakimiuk M., *Psychiczne konsekwencje poczęcia człowieka metodą in vitro*, w: *Usłyszeć krzyk życia! Etyczne aspekty medycyny*, red. M. Szumowski, Warszawa 2009, s. 119-128.
- Jan Paweł II, Encyklika *Familiaris consortio* (1981).
- Jan Paweł II, Przesłanie do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat: *Naturalne metody regulowania poczęć i kultura życia*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/npr_sympozjum_28012004.html. [dostęp: 10.05.2015].
- Jankowski J., Awtuch A., Rusiecka B., *Ocaleni. Kategoria ocalonego i jej wybrane formy*, „Psychoonkologia” 3 (2017), s. 113-134.
- Kokoszka A., *Moralność życia małżeńskiego. Sakramentologia moralna*, cz. 3, Tarnów 2019.
- Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja *Persona humana* (1975).
- Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja *Donum vitae* (1987).
- Kornas-Biela D., *Ojciec w prenatalnym okresie życia dziecka*, w: *Ojcostwo dzisiaj*, red. taż, Lublin 2014, s. 155-170.
- Kornas-Biela D., *Rozwój psychofizyczny dziecka przed urodzeniem*, „Chrześcijanin w Świecie” 3 (1987), s. 52-66.
- Kornas-Biela D., *Zdobywanie macierzyństwa: doświadczenie matek związane ze wspomaganą prokreacją*, w: *Oblicza macierzyństwa*, red. taż, Lublin 1999, s. 213-240.
- Kowalski J., „*Evangelium vitae*” i etyka katolicka o zapłodnieniu pozaustrojowym, w: *Życie – dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae”*, red. A. Młotka, T. Reronia, Wrocław 1995, s. 141-151.
- Kwapiszewska M., *Bioetyka wobec poczęcia. Dylematy społeczno-etyczne ludzkiej prokreacji*, Piła 2013.
- Marszelewski M., *Zapłodnienie post mortem nasieniem zmarłego męża jako przykład medycznie wspomaganą prokreacji*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2 (2013), s. 71-81.
- Modro A.T., Hoser H.F., *Problemy bioetyczne ingerencji medycznych zaburzających genetycznie i epigenetyczne uwarunkowania rozwoju człowieka*, „Family Forum. Rodzina i Dzieci” 5 (2015), s. 29-39.
- Muszala M., *Encyklopedia bioetyki. Personalizm chrześcijański*, Radom 2009.
- Norwitz E., Schorge J., *Położnictwo i ginekologia w zarysie*, red. i tłum. B. Chazan, J. Leibschang, A. Świątek, Warszawa 2006.
- Orzeszyna J., *Teologiczno-moralny aspekt niepłodności w małżeństwie*, Kraków 2005.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, *Nowa Karta Pracowników Służby Zdrowia*, Katowice 2017.
- Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (1968).
- Pieprzyński P., Wołczyński S., *Leczenie niepłodności metodą zapłodnienia pozaustrojowego z transferem zarodków (IVF-ET)*, w: *Leczenie niepłodności*, red. L. Putowski, Wrocław 2011, s. 201-240.

- Pokrywka M., *Antropologiczne podstawy odpowiedzialnego rodzicielstwa*, Lublin 2011.
- Radwan P., *Inseminacja domaciczna*, w: *Niepłodność i rozród wspomagany*, red. J. Radwan, S. Wołczyński, Poznań 2011, s. 165-178.
- Radwan M., *Zapłodnienie pozaustrojowe*, w: *Niepłodność i rozród wspomagany*, red. J. Radwan, S. Wołczyński, Poznań 2011, s. 179-215.
- Safi J., Sharma R.K., Agarwal A., *Inseminacja domaciczna*, w: *Ginekologia w praktyce klinicznej. Niepłodność*, red. R. Dębski, Wrocław 2013, s. 120-133.
- Sakkas D., *Technologie reprodukcyjne in vitro*, w: *Ginekologia w praktyce klinicznej. Niepłodność*, red. R. Dębski, Wrocław 2013, s. 134-142.
- Sobuś P. B., *Prawo do reprodukcji. Wobec pokusy zawłaszczenia daru życia ludzkiego*, w: *Dar życia. W 25. rocznicę publikacji „Donum vitae”*, red. Z. Wanat, Toruń 2012, s. 109-123.
- Szamatowicz M., *Niepłodność*, w: *Położnictwo i ginekologia*, red. G.H. Bręborowicz, t. 2, Warszawa 2014, s. 737-755.
- Szyncel K., *Sztuczne zapłodnienie*, Kraków 2010.

Ks. Krzysztof Witko

Fontenay-aux-Roses

ORCID: 0009-0002-9101-3546

POLISEMIA SŁOWA PERSONA (OSOBA) W MYŚLI ŚW. AUGUSTYNA Z HIPPONY (354–430)

Przyczynek do teologicznego myślenia o osobie

*PTHE POLYSEMY OF THE WORD “PERSONA” (MEANING A PERSON)
IN THE THOUGHT OF SAINT AUGUSTINE OF HIPPO (354–430).
A CONTRIBUTION TO THEOLOGICAL REFLECTION ON THE PERSON*

ABSTRACT:

This article offers a rudimentary analysis of selected texts by Augustine in order to explore the semantic richness of the word *persona* (“person”). It examines three key dimensions of perception in the works of the eminent ancient thinker from Tagaste – Bishop of Hippo: *persona* in the socio-anthropological context, *persona* in Christological discourse, and *persona* in Trinitarian discourse. The conclusion highlights the importance of Augustine’s theological thought for contemporary reflections on the person called to life by Love and for love.

Niniejszy artykuł to rudymetarna analiza wybranych tekstów św. Augustyna, przeprowadzona w celu zaprezentowania bogactwa znaczeniowego terminu: *persona* („osoba”). Zostały w nim omówione jego trzy kluczowe poziomy percepcji, obecne w dziele wybitnego, starożytnego myśliciela z Tagasty – biskupa Hippony: *persona* w wymiarze społeczno-antropologicznym, *persona* w dyskursie chrystologicznym i *persona* w dyskursie trynitarnym. W zakończeniu wypuklono znaczenie teologicznej myśli św. Augustyna dla współczesnej refleksji nad osobą powołaną do życia z Miłości i do miłości.

Słowa kluczowe: *persona* („osoba”), Jezus Chrystus, Trójca

Keywords: *persona* (“person”), Jesus Christ, Trinity

Osoba – rozumiana jako indywidualny byt świadomy swego uprzywilejowanego miejsca w otaczającym świecie, odpowiedzialny za swój los i zdolny do wolnych aktów decyzyjnych w obliczu zagrożeń współczesnej cywilizacji i erozji humanistycznych wartości – wyraża najcelniej ideę wyjątkowości ludzkiej kondycji

i niezbywalnych praw dla wszystkich ludzi¹. Zadaniem niniejszego artykułu nie jest jednak próba przybliżenia horyzontu bogatej i różnorodnej refleksji nad osobą w europejskiej myśli filozoficznej i teologicznej, ale przypomnienie i zrozumienie źródłowego miejsca owej myśli, która, odpowiedzialna i prawdziwie humanistyczna, nie może przecież bezwiednie wyrzec się historycznej wyobraźni oraz zaniechać trudu pamięci i powrotu do źródeł.

Jak powszechnie wiadomo, szczególne miejsce w rozwoju pojęcia osoby zajmuje myśl św. Augustyna². Warto zatem poddać analizie trzy główne poziomy percepcji terminu: „osoba” (*persona*), obecne w dziele tego wybitnego, starożytnego myśliciela z Tagasty: 1. *persona* w wymiarze społeczno-antropologicznym, 2. *persona* w dyskursie chrystologicznym i 3. *persona* w dyskursie trynitarnym.

1. PERSONA W WYMIARZE SPOŁECZNO-ANTROPOLOGICZNYM

Rola, funkcja, przymioty

W zasadzie można przyjąć, że zgodnie z najprostszym i najbardziej oczywistym znaczeniem terminu: *persona* w łacinie klasycznej³ św. Augustyn odnosi to miano do człowieka z perspektywy jego roli społecznej, nadającej mu konkretną pozycję i status w obrębie zamieszkiwanego przez niego świata. Nawet pobieżna lektura kilku tekstów św. Augustyna pozwala dostrzec, że wyraz *persona* określa fizyczne, społeczne i zawodowe cechy człowieka, wskazując ponadto na ogólne i powszechne zachowania i działania ludzi w społeczeństwie. W tym kontekście, pokrewny terminom: maska i rola teatralna, ów rzeczownik łączy się najczęściej z czasownikami: *suscipere*, *sustinere* i *ponere* („podjąć”, „przyjąć”, „odgrywać” i „porzucić”). Jako przykłady, można przywołać kilka zdań Doktora Łaski, w których słowo *persona* występuje wyraźnie w jednym z powyższych znaczeń⁴:

- „[...] porzuci zatem zawód (*personam*) adwokata i przyjmie rolę filozofa”⁵
- „Nauczyłem się od ciebie [...] roli ważnej osobistości (*personam*)”⁶

¹ Por. K. Witko, *Wcielenie – osoba – zaangażowanie. Emmanuela Mouniera personalizm chrześcijański*, Lublin 2012; tenże, *Zagadnienie osoby w personalizmie Emmanuela Mouniera*, w: K. Witko, *Przejście. Śladami paschalnej wiary po krainie teologii*, Lublin 2014, s. 60-69.

² Por. E. Housset, *La vocation de la personne. L'histoire du concept de personne de sa naissance augustiniennne à sa redécouverte phénoménologique*, Paris 2007, 63-99.

³ Por. K. Witko, *U zarania łacińskiego pojęcia osoby (persona). Przyczynek do teologicznego myślenia o osobie*, „Vox Patrum” 35 (2015), s. 518-521; E. Bermon, *Persona*, <https://www.augustinus.de/projekte-des-zaf/augustinus-lexikon/artikel-des-monats/528-persona> [dostęp: 7.06.2024].

⁴ Por. M. Quatrefages, *Augustin et «persona»*, w: *La personne et le christianisme ancien*, red. B. Meunier, Paris 2006, s. 75-77.

⁵ Augustinus, *Contra Academicos libri tres* III, 16.35, PL 32, 953: „ponet igitur personam patroni, et philosophi consolatoris suscipiet” – w artykule stosując zasadniczo własne tłumaczenia tekstów łacińskich, chyba że zaznaczono inaczej w przypisie.

⁶ Augustinus, *De Beata Vita*, 2.16, PL 32, 967: „personam [...] sustinere docuisti”.

- „Owszem, w tych strofach Proteusz przedstawia i odgrywa postać (*personam*) prawdy”⁷.

Ponadto św. Augustyn stosuje słowo *persona* w odniesieniu do funkcji kapłana i biskupa, np. w zdaniu: „do funkcji (*ad personam*) kapłańskiej należy oczyszczenie i usunięcie grzechów”⁸. Analogicznie, będąc nauczycielem i stróżem wiary, zapisuje i uwypukla: „mój osobisty urząd [biskupi] (*pro mea persona*) sprawuję w służbie Chrystusa”⁹.

Wyrażenie *ex persona*

Co więcej, charakterystyczne jest i to, że św. Augustyn używa wyrażenia *ex persona* na określenie roli człowieka lub anioła mówiących bądź działających w imieniu Boga, z Jego nadania, czyli na podstawie autorytetu otrzymanego z zewnątrz. I tak w historii zbawienia aniołowie lub ludzie mówili albo działali w imieniu Boga (*ex persona Dei*): „zapytamy się [...], czy aniołowie stworzeni wcześniej nie byli oddelegowani do mówienia w imieniu Boga (*ex persona Dei*)”¹⁰. Czasem wyrażenie *ex persona* oznacza ściślejszy związek proroka z Bogiem. Nie chodzi tutaj tylko o uzyskanie pełnomocnictwo, ale o sprawowanie funkcji w zastępstwie Boga, w Jego imieniu i mocą Jego autorytetu: „Niekiedy [prorocy] powtarzają słowa Boga, włączając w to ich własną osobę [...], przywdziewają na siebie postawę Boga (*ipsam Dei personam*)”¹¹. W innych miejscach uwidacznia się wyraźnie nabieranie u św. Augustyna przez słowo *persona* metaforycznego znaczenia w celu uwypuklenia prawdy, że anioł lub prorok są „wyznaczeni do tego, aby występować w imieniu Pana (*personam Domini*)”¹² i swoje powołanie „podejmują z inicjatywy Boga (*ipsam Dei personam*)”¹³.

Istotnie zastosowanie przez św. Augustyna wyrażenia *ex persona* łączy się z przekonaniem, iż to sam Bóg oznajmia swoją niewidzialną obecność przy pomocy oddanego mu stworzenia, żeby człowiek mógł dostrzec Jego rzeczywistość cieleśnie i materialnie: „A zatem, dostosowując się do słabości naszych zmysłów, Bóg nie tyle się ukazał, co raczej dał o sobie znać (zapowiedział się)”¹⁴.

⁷ Augustinus, *Contra Academicos libri tres*, III, 6.13, PL 32, 940: „veritatis, inquam, Proteus in carminibus ostendat sustinetque personam”.

⁸ Augustinus, *De diversis quaestionibus octoginta tribus*, 61.2, PL 40, 49: „ad quam personam [sacerdotalem] pertinet mundatio et abolitio peccatorum”.

⁹ Augustinus, *De Trinitate. Admonitio*, PL 42, 815-816: „pro mea persona quam in servitio Christi gero”.

¹⁰ Augustinus, *De Trinitate*, II, VII.13, PL 42, 853: „an Angeli, qui jam erant, [...] ut ex persona Dei loquerentur”.

¹¹ Tamże, III, X.19, PL 42, 879: „Sicut etiam cum homines annuntiant, aliquando ex sua persona verba Dei loquuntur [...], ipsam Dei personam in se suscipiunt” – por. tamże, III, X.27: „ipsis loquentibus vel agentibus aliquid ex persona Dei” („ci, którzy mówią lub działają w imieniu Boga”).

¹² Tamże, II, XIII.23, PL 42, 860: „personam Domini sui gerebat”.

¹³ Tamże, III, X.19, PL 42, 879: „ipsam Dei personam in se suscipiunt”.

¹⁴ Augustinus, *Contra Maximinum Haereticum Arianorum Episcopum*, II, XXVI.10, PL 42, 811: „Ergo Deus, sicut infirmis hominum sensibus, magis significatus quam demonstratus est”.

***Persona* w dyskursie antropologicznym**

Wreszcie w dziele św. Augustyna słowo *persona* jest synonimem wyrazu *homo*. Warto podkreślić, że nigdy nie odnosi się ono do rzeczy lub zwierzęcia. Niemniej jednak u biskupa Hippony wyraz *persona* nie zacierza świadomości, że „człowiek jest zwierzęciem rozumnym i śmiertelnym”¹⁵. Z jednej strony, odróżnia się on od świata zwierzęcego swoją rozumnością¹⁶, a z drugiej to, iż jest śmiertelny, różni go od aniołów.

Wiadome jest także pokrewieństwo definicji osoby u Boecjusza: „osoba jest indywidualną substancją o rozumnej naturze”¹⁷ z fragmentem pochodzącym z zakończenia Augustyńskiego traktatu *De Trinitate*: „osoba to każdy pojedynczy człowiek, [...] [który – aut.] jest istotą rozumną składającą się z duszy i ciała”¹⁸.

Uwidacznia się wyraźnie to, że w owym fragmencie datowanego na lata 399-419¹⁹ traktatu *O Trójcy*, dzieła wieku dojrzałego, *persona* na poziomie antropologicznym oznacza konkretną i rozumną jednostkę ludzką, pojmowaną jako osobowe scalenie duszy i ciała. Stąd *persona* jest synonimem słowa *homo* („człowiek”) i nie sprowadza go tylko do jego cech fizycznych i społecznych, ale wskazuje przede wszystkim na jego wyjątkowość w wymiarze moralno-duchowym²⁰. Na tym poziomie refleksji możemy przejść do chrystologicznego znaczenia terminu *persona*.

2. PERSONA W DYSKURSIE CHRYSOLOGICZNYM

W odniesieniu do Jezusa Chrystusa św. Augustyn używa terminu *persona*, chcąc ukazać w Nim jeden podmiot (osobę) łączący w sobie Boga i człowieka bez ich

¹⁵ Augustinus, *De Civitate Dei*, IX, XIII.3, PL 41, 267: „sicut homo medium quiddam est, sed inter pecora et Angelos, ut, quia pecus est animal irrationale atque mortale, Angelus autem rationalis et immortalis, medius homo est, sed inferior angelis, superior pecoribus, habens cum pecoribus mortalitatem, rationem cum Angelis, «animal rationale mortale»” („w ten sposób człowiek jest w pewnym sensie istotą pośrednią między zwierzętami i aniołami. Ponieważ zwierzę jest istotą pozbawioną rozumu i śmiertelną, a anioł istotą rozumną i nieśmiertelną, można powiedzieć, że człowiek jest między nimi, śmiertelny jak zwierzęta, rozumny jak aniołowie; jednym słowem, «istota rozumna i śmiertelna»”).

¹⁶ Augustinus, *De Trinitate*, XV, 1, PL 42, 1057: „iam pervenimus ad eius imaginem, quod est homo, in eo quo ceteris animalibus antecellit, id est ratione vel intelligentia, et quidquid aliud de anima rationali vel intellectuali dici potest, quod pertineat ad eam rem quae mens vocatur vel animus” („oto doszliśmy teraz do jego obrazu: do człowieka, a dokładniej do tego, czym człowiek przewyższa inne zwierzęta, mam na myśli rozum, inteligencję i wszelkie przymioty duszy rozumnej i intelektualnej, które należą do tej rzeczywistości nazywanej umysłem lub duszą”).

¹⁷ Boethius, *De persona et naturis duabus*, III, 1, PL 64, 1343: „persona est naturae rationalis individua substantia”.

¹⁸ Augustinus, *De Trinitate*, XV, VII.11, PL 42, 1065: „una persona, id est singulus quisque homo, [...], homo est substantia rationalis constans ex anima et corpore”.

¹⁹ Por. *Die Schriften Augustinus (chronologisch)*, <https://www.augustinus.de/einfuehrung/werke-mit-werkeliste?start=2> [dostęp: 7.06.2024].

²⁰ Por. M. Quatrefages, *Augustin et «persona»...*, s. 77-80.

wzajemnego umniejszenia bądź pomieszania. Termin ten pojawia się już w *Liście 137* z 411 r.²¹:

Niektórzy domagają się natarczywie, aby przedstawić im dowód, w jaki sposób Bóg mieszał się z człowiekiem, że stał się jedną osobą Chrystusa, „i dlaczego” mogło wydarzyć się to tylko jeden jedyny raz, jak gdyby „oni” sami „sobie” mogli dostarczyć wyjaśnienia sprawy, która codziennie ma miejsce, „a mianowicie”, że dusza miesza się z ciałem, w wyniku czego powstaje jedna osoba ludzka. Jak bowiem w jedność osoby dusza „używa” ciała „w taki sposób”, że „jest” człowiek, tak w jedność osoby Bóg „używa” człowieka „w taki sposób, że jest” Chrystus. W tamtej zatem osobie jest mieszanina duszy i ciała, w tej zaś „osobie” jest mieszanina Boga i człowieka [...]. Osoba więc człowieka jest mieszaniną duszy i ciała, osoba zaś Chrystusa jest mieszaniną Boga i człowieka²².

Niewątpliwie kryje się w tym tekście analogia do posługiwania się ciałem przez duszę. Niektórzy pragnęli dostrzec w niej wpływ antropologii neoplatońskiej ze względu na zastosowanie słownictwa nawiązującego do idei „użycia”, „wykorzystywania” i „mieszaniny”²³. Jest to z całą pewnością zubożenie i uproszczenie myśli św. Augustyna, który niejednokrotnie odrzucał neoplatoński dualizm. Wystarczy w tym miejscu przytoczyć jego dwie refleksje, w których wyraźnie odżegnuje się od wszelkiego dualizmu duszy i ciała: „ktokolwiek zatem chce oddzielić ciało od ludzkiej natury, jest głupi”²⁴ oraz „ciało nie jest ozdobą lub pomocą, która przychodzi z zewnątrz, ale należy do samej natury człowieka”²⁵.

Zresztą św. Augustyn rychło zrezygnował w swojej antropologii teologicznej ze słów: „mieszanina” i „użycie” na rzecz konkretnej jedności dwóch równych sobie elementów składowych o tej samej wartości. W tekście napisanym około 421 r. czytamy: „Jak każdy człowiek jest jedną osobą, mianowicie duszą rozumną i ciałem, tak też Chrystus jest jedną osobą, Słowem i człowiekiem”²⁶.

²¹ Por. tamże, s. 81.

²² Augustinus, *Epistula 137*, 11, PL 33, 520: „Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quomodo Deus homini permixtus sit, ut una fieret persona Christi, cum hoc semel fieri oportuerit; quasi rationem ipsi reddant de re quae quotidie fit, quo modo misceatur anima corpori, ut una persona fiat hominis. Nam sicut in unitate personae anima utitur corpore, ut homo sit: ita in unitate personae Deus utitur homine, ut Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animae et corporis; in hac persona mixtura est Dei et hominis [...] ergo persona hominis mixtura est animae et corporis, persona autem Christi mixtura est dei et hominis” – cytuję polskie tłumaczenie tekstu z osobistymi poprawkami ujętymi w cudzysłowach apostrofovych: A.P. Stefańczyk, *Święty Augustyn, List do Wulzjana (Epistola 137)*, 11, „Vox Patrum” 30 (2010), s. 894-895.

²³ Por. M. Quatrefages, *Augustin et «persona»...*, s. 82.

²⁴ Augustinus, *De anima et ejus origine* (z lat 419-421), IV, II.3, PL 44, 525: „quisquis ergo a natura humana corpus alienare vult, desipit”.

²⁵ Augustinus, *De cura pro mortuis gerenda* (z lat 420-421), III.5, PL 40, 595: „Haec enim non ad ornamentum vel adjutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinent”.

²⁶ Augustinus, *Enchiridion ad Laurentium*, XXXVI.11, PL 40, 250: „Quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum et homo”.

Już na tym etapie naszej kwerendy można zauważyć, że w dziele św. Augustyna chrystologiczna percepcja terminu „osoba” dąży do uchwycenia głębszego sensu jedności Boga i człowieka w Jezusie Chrystusie. Biskup Hippony pisze: „Albowiem przez to przyjęcie [wcielenie] jedno z nich nie zostało przemienione ani przekształcone w drugie; bo boskość nie została przekształcona w stworzenie, aby przestała być boskością, ani stworzenie w boskość, aby przestało być stworzeniem”²⁷.

Z jednej strony jedność Osoby Jezusa Chrystusa nie oznacza pomniejszenia lub zatarcia którejs z natur. Wprost przeciwnie, w Jezusie Chrystusie zachowana jest w pełni integralność osoby i podtrzymana jednocześnie odrębność zarówno Boskiej, jak i ludzkiej rzeczywistości. Z drugiej natomiast strony dwoistość natur Zbawiciela nie zaprzecza jedności. Osoba to właśnie miejsce i szczytowy punkt zjednoczenia i spójności między Bogiem i człowiekiem. Św. Augustyn mówi o tym *expressis verbis* w jednej z homilii na Boże Narodzenie: „Ten sam Bóg, który jest człowiekiem, i ten sam człowiek, który jest Bogiem: nie przez pomieszanie natur, lecz przez jedność osoby”²⁸.

Z przytoczonych powyżej tekstów wynika, że termin *persona* nie oznacza bynajmniej w chrystologii jedności dwóch ról²⁹, ale jedność sposobu bycia Jezusa Chrystusa dla ludzi³⁰. W Osobie Zbawiciela Bóg przyjmuje naturę ludzką bez zmieszania oraz rozłączenia boskości i człowieczeństwa. Zatem formuła „jedna osoba, dwie natury” streszcza chrystologię św. Augustyna. W swojej homilii przeciwko arianom powiedział wyraźnie:

Dlatego Jezus mówi: „Zstąpiłem z nieba nie po to, aby czynić moją wolę, lecz wolę tego, który Mnie posłał”. [...] Oznacza to, że nie jest tylko człowiekiem, jest także Bogiem. Pokazuje, że jest osobą w dwóch naturach, to znaczy z natury Boga i z natury człowieka, aby uniknąć sytuacji, w której dwie osoby doprowadziłyby do czwórności, a nie do trójcy. Ponieważ ma podwójną substancję, ale jest

²⁷ Augustinus, *De Trinitate*, I, VII.14, PL 42, 829: „Neque enim illa susceptione alterum eorum in alterum conversum atque mutatum est; nec divinitas quippe in creaturam mutata est ut desisteret esse divinitas, nec creatura in divinitatem ut desisteret esse creatura”.

²⁸ Augustinus, *Sermo* 186, 1, PL 38, 999: „Idem Deus qui homo, et qui Deus idem homo: non confusione naturae, sed unitate personae”.

²⁹ Na temat tzw. egzegezy prosopograficznej i roli św. Augustyna w wyjaśnieniu określenia *persona* – por. M.-J. Rondeau, *Les Commentaires patristiques du Psautier (IIIe-Ve siècles). Exégèse prosopologique et théologie*, OCA, 220, t. 2, Rome 1985. W egzegezie biblijnej św. Augustyna osoba jest podmiotem mówiącym i działającym. Wyrażenia: *persona Christi* lub *persona Patris* odpowiadają na pytanie: „kto mówi?”. Podobnie jak u Tertuliana, poprzez słowo *persona* św. Augustyn wskazuje na wypowiadającą się osobę – por. E. Housset, *La vocation de la personne...*, s. 74; H.R. Drobner, *Person-Exegese und Christologie bei Augustinus. Zur Herkunft der Formel „una persona”*, Leiden 1986; E. Bermon, *Persona*, <https://www.augustinus.de/projekte-des-zaf/augustinus-lexikon/artikel-des-monats/528-persona> [dostęp: 7.06.2024].

³⁰ Por. F.-R. Moreau, *La notion chrétienne de Personne: interactions entre théologie trinitaire et anthropologie dans la théologie latine*, s. 5-7, <https://www.communautesaintmartin.org/wp-content/uploads/2017/02/la-notion-chretienne-de-personne-interactions-entre-theologie-trinitaire-et-anthropologie-dans-la-theologie-latine-.pdf> [dostęp: 7.06.2024].

jedną osobą, ogłosił: „Zstąpiłem z nieba”, odnosząc się do doskonałości Boga; ale dodaje: „nie po to, aby czynić moją wolę”, z powodu Adama, który czynił swoją, odnosząc się do posłuszeństwa człowieka. Chrystus jest jednym i drugim: Bogiem i człowiekiem [...]. Osoba Chrystusa jest jednością, składającą się z obu natur, zarówno boskiej, jak i ludzkiej³¹.

Poszukując w miarę pogłębionego sensu wyrazu *persona* u św. Augustyna, natrafiamy jeszcze na następujące zdanie: „Skoro ludzka postać Syna jest dziełem Trójcy Świętej w łonie Dziewicy Maryi, jest ona tylko osobą Syna, ponieważ tylko widzialna osoba Syna jest dziełem niewidzialnej Trójcy”³². Owszem, to oznacza, że ekonomia wcielenia Słowa jest dziełem zbawczym całej Trójcy, lecz tylko jedyny Syn Boży stał się człowiekiem. Jednakże też zakłada, iż jedność Osoby Jezusa Chrystusa, łącząca natury: boską i ludzką, objawia nam tajemnicę wewnętrznego życia Boga w Trójcy Świętej Jedyne. Toteż teraz na niej skupimy naszą uwagę.

3. PERSONA W DYSKURSIE TRYNITARNYM

Druga część księgi VII traktatu *De Trinitate* poświęcona jest terminowi *persona*. Niewątpliwie św. Augustyn przejął od Tertuliana użycie tego pojęcia w znaczeniu teologicznym³³. Jednakże biskup Hippony zna również tradycję grecką z jej słynną formułą *μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις*, w dosłownym, łacińskim przekładzie: *una essentia, tres substantiae* („jedna istota, trzy substancje”)³⁴. Niemniej woli użyć innego sformułowania: *una essentia vel substantia et tres personae* („jedna istota” lub „substancja i trzy osoby”), ponieważ w łacinie terminy: substancja i istota są bliskie sobie znaczeniowo, co sprawia, że słowo *substantia* nie zawsze jest synonimem wyrazu: osoba (*persona*)³⁵. I tak dochodzi

³¹ Augustinus, *Contra sermones Arianorum*, 7, 6, PL 42, 688: „«Descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit [...]»; hoc est, non tantum homo, verum etiam Deus erat. Unam quippe ostendit esse personam in utraque natura, hoc est, Dei et hominis, ne si duas faciat, quaternitas incipiat esse, non trinitas. Quoniam itaque gemina quidem substantia, sed una persona est, propterea quod dictum est: «Descendi de coelo», refertur ad Dei excellentiam; quod vero adiunctum est: «non ut faciam voluntatem meam», propter Adam qui fecit suam, refertur ad hominis obedientiam: utrumque autem Christus, id est, Deus et homo [...]. Personae Christi unitas, ex natura utraque constans, divina scilicet atque humana”.

³² Augustinus, *De Trinitate* II, X.18, PL 42, 857: „sicut humanam illam formam ex virgine Maria Trinitas operata est sed solius Filii persona est, visibilem namque Filii solius personam invisibilis Trinitas operata est”.

³³ Por. K. Witko, *U zarania łacińskiego pojęcia osoby (persona)...*, s. 522-527.

³⁴ Por. tenże, „*Hypóstasis*” i „*prósōpon*” w refleksji teologicznej Ojców kapadockich na temat Trójcy Świętej, w: tegoż, *Przejsie. Śladami paschalnej wiary po krainie teologii...*, s. 93-106.

³⁵ Por. Augustinus, *De Trinitate*, VII, IV.9-V.10, PL 42, 941-943; M. Quatrefores, *Augustin et «persona»...*, s. 86; F.-R. Moreau, *La notion chrétienne de Personne...*, s. 3-5.

do następującego wniosku: „Lepiej jest być może mówić trzy osoby niż trzy substancje”³⁶.

Usiłując zrozumieć znaczenie tej łacińskiej formuły o trzech Osobach w Bogu, św. Augustyn nie waha się przyznać, że w rzeczywistości nie jest jasne, co ona oznacza. Jeśli ktoś pyta: „co trzy?” („Quid igitur tres?”), to ludzkie słowo jawi się jako zupełnie „bezaradne”. Owszem właściwa odpowiedź brzmi: „trzy Osoby” („Si enim tres Personae”³⁷), ale nie tyle wyjaśnia tajemnicę, ile wskazuje, że nie należy głucho milczeć³⁸.

Podążając śladami Tertuliana, Doktor Łaski stwierdza, iż termin *persona* pozwala uniknąć „pomieszania”, czyli modalizmu Sabeliusza, który twierdził, że Ojciec, Syn i Duch Święty to tylko odmienne sposoby objawiania się tego samego Boga w stwórczo-zbawczej ekonomii. Słowo „osoba” ma więc na celu jasne odróżnienie Ojca od Syna i Ducha Świętego. Pismo Święte poucza nas przecież z absolutną pewnością, że jest Ojciec, Syn i Duch Święty, ale Syn nie jest tym samym, co Ojciec ani też Duch Święty tym samym, co Ojciec i Syn³⁹. Wyraz „osoba” oznacza zatem w dyskursie trynitarnym imiona własne: Ojca, Syna i Ducha Świętego. Biskup Hippony pisze: „Ojciec jest Osobą w Trójcy”⁴⁰ i w jeszcze innym miejscu: „Oto Trójca: wszak są trzy Osoby, Ojciec Syna, Syn Ojca, Duch Ojca i Syna”⁴¹.

Innymi słowy, odcinając się jednoznacznie od doktryny sabelianizmu, św. Augustyn używa słowa *persona* na określenie w Trójcy Świętej swoistości, odrębności i niepowtarzalności poszczególnych Osób Boskich. Jednakże reagując na tendencje ariańskie, uwypukla też, że istnieje jednocześnie w Trójcy Osób jedność ich substancji oraz ich bóstwa: „Zgodnie z wiarą katolicką, która nie miesza ani nie rozdziela Trójcy, ani nie zaprzecza trzem Osobom, ani nie wierzy, że są one różnymi substancjami, z żadnego powodu nie można tego [nauczania] odrzucić”⁴². Bezsporne jest przecież to, że „ze względu na rozumienie Trójcy pewne rzeczy są osobno przypisywane poszczególnym Osobom; jednak nie są one rozdzielane (rozłączane), bowiem Trójca jest jedna, jedyna jest substancja, jedyna jest boskość Ojca, Syna i Ducha Świętego”⁴³.

³⁶ Augustinus, *De Trinitate*, VII, V.10, PL 42, 943: „Fortassis igitur commodius dicuntur «tres Personae», quam «tres substantiae»”.

³⁷ Tamże, VII, IV.7, PL 42, 940.

³⁸ Por. tamże, V, IX.10, PL 42, 918.

³⁹ Por. tamże, VII, IV.9, PL 42, 941-942.

⁴⁰ Augustinus, *Epistula* 120, III.16, PL 33, 459-460: „Pater una in Trinitate persona est”.

⁴¹ Augustinus, *De Trinitate* XV, XXIII.43, PL 42, 1090: „ita est illa Trinitas: sed tres personae sunt, Pater Filii, et Filius Patris, et Spiritus Patris et Filii”.

⁴² Augustinus, *Contra Maximinum Haereticum Arianorum Episcopum*, II, XXII.3, PL 42, 795: „secundum catholicam fidem, quae nec confundit nec separat Trinitatem, nec abnuat tres personas, nec diversas credit esse substantias, nulla ratione respuendum est”.

⁴³ Augustinus, *De Trinitate* I, IX.19, PL 42, 834: „Sed propter insinuationem Trinitatis personis etiam singulis nominatis dicuntur quaedam separatim; non tamen aliis separatim intelleguntur

W końcu owe wyraźnie wyodrębnione Osoby w Trójcy Świętej nie są odmiennymi częściami pomieszanymi bezładnie lub wzajemnie odgraniczonymi w nieokreślonej całości, lecz pozostają we wzajemnych relacjach. Sprzeciwiając się zarówno arianizmowi (brak jedności), jak i sabelianizmowi (brak wielości), św. Augustyn przytacza *Credo* Kościoła: „Wierzmy, że Ojciec, Syn i Duch Święty są jednym Bogiem, Stwórcą i Panem całego stworzenia; że Ojciec nie jest Synem, że Duch Święty nie jest ani Ojcem, ani Synem; ale że są Tróją Osób we wzajemnej relacji i w jedności równorzędnej (tej samej) istoty”⁴⁴.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc krótką notę o wyrazie *persona* w dziele św. Augustyna, można stwierdzić z całą pewnością, że Doktor Łaski stosuje go w trzech wyraźnie wyodrębnionych obszarach dyskursów: antropologicznym, chrystologicznym i trynitarnym. Niewątpliwie biskup Hippony operuje klasycznym pojęciem *persona*, pod którym kryje się człowiek od strony roli społecznej lub religijnej, oraz wyznacza mu określoną pozycję i zawodowy status. Znamiennym rysem „antropologicznego” użycia tego pojęcia jest wskazanie, że *persona* oznacza cielesno-duchową jedność człowieka. Owa jedność osoby umożliwia św. Augustynowi przeniesienie terminu do chrystologii. W Jezusie Chrystusie, wcielonym Słowie Bożym, osoba wyraża jedność Boga i człowieka, bez pomieszania i bez zacierania różnic. Inaczej mówiąc, w Zbawicielu jest – z jednej strony – w pełni zachowana odrębność boskiej i ludzkiej rzeczywistości, a z drugiej – Jego Osoba to miejsce i szczytowy punkt zjednoczenia i spójności między Bogiem i człowiekiem. W końcu pojęcie osoby w dyskursie trynitarnym pozwala św. Augustynowi ukazać tajemnicę objawionego Boga Jedyne go w Trójcy Osób: Ojca, Syna i Ducha. Formuła *una essentia vel substantia et tres personae* określa cały kierunek jego refleksji trynitarnej.

Refleksja św. Augustyna nad osobą zasadza się na wierze Kościoła, który wyznaje Jedyne go Boga miłości, Trójosobowego, objawionego w Osobie Jezusa Chrystusa. Jako istota dogłębnie i substancjalnie dialogiczna, Bóg jest kimś innym niż „Absolutem istnienia”. Jest „Absolutem Miłości”, odwiecznym darem bez granic. To Bóg–Miłość powołał do życia człowieka także zdolnego do ofiarowania siebie z miłości. Nie należy zatem nigdy zapominać, że w refleksji św. Augustyna tajemnica Trójcy Świętej oświeśla nie tylko istotę Boga, ale jest też nowym światłem rzuconym na ludzkie życie.

propter eiusdem Trinitatis unitatem unamque substantiam atque deitatem Patris et Filii et Spiritus Sancti”.

⁴⁴ Tamże, IX, I.1, PL 42, 961: „credamus Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse unum Deum, universae creaturae conditorem atque rectorem; nec Patrem esse Filium, nec Spiritum Sanctum vel Patrem esse vel Filium; sed Trinitatem relatarum ad invicem personarum, et unitatem aequalis essentiae”.

Z powyższych rozważań wynika, że św. Augustyn z Hippony nie jest „myślicielem subiektywności” lub „świadomości samego siebie”. Nie jest „filozofem psychologicznej intymności” ani „osobistej introspekcji” czy nawet „autonomii jednostki”. Jego refleksja nad osobą wyrasta nie tyle z „doświadczenia egzystencjalnego”, ile z „podejścia teologicznego”⁴⁵, bazująca na istnieniu trynitarnego „ja” zakorzenionym zawsze w „my”. Jej „wzór” to wspólnota (komunia) miłości między trzema Osobami Trójcy Świętej. Dlatego osoba ludzka powinna zrozumieć, że istnieje tylko w darze i w relacji. To ostatecznie oznacza, iż teologiczna myśl św. Augustyna pozwala nam uwolnić się z pułapki monady zamkniętej w sobie, z pokusy samostwarzającej się jednostki w zachwycie spowodowanym sobą. Nigdy dość przypomnienia, że w teologicznej perspektywie osoba jest zawsze owocem odpowiedzi na wezwanie odwiecznej Miłości. Stanowi uobecnienie międzyosobowej więzi poprzez wolny i bezgraniczny dar z siebie⁴⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Augustinus, *Contra Academicos libri tres*, PL 32, 903-958.
Augustinus, *Contra Maximinum Haereticum Arianorum Episcopum*, PL 42, 743-814.
Augustinus, *Contra sermonen Arianorum*, PL 42, 683-708.
Augustinus, *De anima et ejus origine*, PL 44, 475-548.
Augustinus, *De Beata Vita*, PL 32, 957-976.
Augustinus, *De Civitate Dei*, PL 41, 13-804.
Augustinus, *De cura pro mortuis gerenda*, PL 40, 591-610.
Augustinus, *De diversis quaestionibus octoginta tribus*, PL 40, 11-100.
Augustinus, *De Trinitate*, PL 42, 819-1098.
Augustinus, *De Trinitate. Admonitio*, PL 42, 815-817.
Augustinus, *Enchiridion ad Laurentium (De Fide, Spe et Charitate)*, PL 40, 231-290.
Augustinus, *Epistulae*, PL 33, 61-1094.
Augustinus, *Sermo* 186, PL 38, 999-1000.
Bermon E., *Persona*, <https://www.augustinus.de/projekte-des-zaf/augustinus-lexikon/artikel-des-monats/528-persona> [dostęp: 7.06.2024].
Boethius, *De persona et naturis duabus*, PL 64, 1337-1354D.

⁴⁵ Por. E. Housset, *L'invention de la personne par saint Augustin et la métaphysique contemporaine*, *Quaestio: annuaire d'histoire de la métaphysique* (= The Yearbook of the History of Metaphysics = annuario di storia della metafisica = Jahrbuch für die Geschichte der Metaphysik), 2006, 6, s. 463-482, <https://normandie-univ.hal.science/hal-01879986/document> [dostęp: 7.06.2024].

⁴⁶ Por. J.-F. Petit, *La personne chez saint Augustin*, «Itinéraires Augustiniens» 50 (2013), s. 42-46; E. Housset, *L'intériorité d'exil. Le soi au risque de l'altérité*, Paris 2008; tenże, *La vocation de la personne (opus citatum supra)*.

- Die Schriften Augustinus (chronologisch)*, <https://www.augustinus.de/einfuehrung/werke-mit-werke-liste?start=2> [dostęp: 7.06.2024].
- Drobner H.R., *Person-Exegese und Christologie bei Augustinus. Zur Herkunft der Formel „una persona”*, Leiden 1986.
- Housset E., *L'intériorité d'exil. Le soi au risque de l'altérité*, Paris 2008.
- Housset E., *L'invention de la personne par saint Augustin et la métaphysique contemporaine*, Quaestio: annuaire d'histoire de la métaphysique (= The Yearbook of the History of Metaphysics = annuario di storia della metafisica = Jahrbuch für die Geschichte der Metaphysik), 2006, 6, s. 463-482 [<https://normandie-univ.hal.science/hal-01879986/document>] [dostęp: 7.06.2024].
- Housset E., *La vocation de la personne. L'histoire du concept de personne de sa naissance augustinienne à sa redécouverte phénoménologique*, Paris 2007.
- Moreau F.-R., *La notion chrétienne de Personne: interactions entre théologie trinitaire et anthropologie dans la théologie latine*, <https://www.communautesaintmartin.org/wp-content/uploads/2017/02/la-notion-chretienne-de-personne-interactions-entre-theologie-trinitaire-et-anthropologie-dans-la-theologie-latine-.pdf> [dostęp: 7.06.2024].
- Petit J.-F., *La personne chez saint Augustin*, «Itinéraires Augustiniens» 50 (2013), s. 42-46.
- Quatrefages M., *Augustin et «persona»*, w: *La personne et le christianisme ancien*, red. B. Meunier, Paris 2006, s. 73-99.
- Rondeau M.-J., *Les Commentaires patristiques du Psautier (IIIe-Ve siècles). Exégèse prosopologique et théologie*, OCA, 220, t. 2, Rome 1985.
- Stefańczyk A.P., *Święty Augustyn, List do Woluzjana (Epistola 137), 11*, „Vox Patrum” 30 (2010), s. 883-902.
- Witko K., „Hypóstasis” i „prósôpon” w refleksji teologicznej Ojców kapadockich na temat Trójcy Świętej, w: K. Witko, *Przejście. Śladami paschalnej wiary po krainie teologii*, Lublin 2014, s. 85-106.
- Witko K., *U zarania łacińskiego pojęcia osoby (persona). Przyczynek do teologicznego myślenia o osobie*, „Vox Patrum” 35 (2015), s. 518-521.
- Witko K., *Wcielenie – osoba – zaangażowanie. Emmanuela Mouniera personalizm chrześcijański*, Lublin 2012.
- Witko K., *Zagadnienie osoby w personalizmie Emmanuela Mouniera*, w: tegoż, *Przejście. Śladami paschalnej wiary po krainie teologii*, Lublin 2014, s. 60-69.

„Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 262–291

Ks. Ireneusz Celary

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

ORCID: 0000-0003-1999-9769

LITURGIKA NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

*LITURGICA AT THE FACULTY OF THEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE*

ABSTRACT:

This text outlines the scientific and educational activities of the liturgy lecturers from the Faculty of Theology at the University of Silesia in Katowice until 2024. Their academic biographies will be reconstructed, and their teaching, scientific, and organizational contributions will be highlighted.

Niniejszy tekst prezentuje aktywność naukowo-dydaktyczną wykładowców liturgiki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach do 2024 r. Zostaną odtworzone ich biografie naukowe, a także przypomniana ich działalność dydaktyczna, naukowa i organizacyjna.

Słowa kluczowe: liturgia, wykładowcy, konferencje, publikacje, zajęcia

Keywords: liturgy, lecturers, conferences, publications, classes

Liturgika w myśl postanowień wykonawczych do Konstytucji apostołskiej *Deus scientiarum Dominus* Piusa XI (12 czerwca 1931)¹ była zaliczana do tzw. nauk pomocniczych (*disciplinae auxiliares*), podobnie jak język hebrajski, grecki i ascetyka. *Disciplinae principales* były m.in. patrologia i archeologia². Po Soborze Watykańskim II w *ratio studiorum* liturgikę włączono do dyscyplin podstawowych (*disciplinae principales*), umieściwszy ją w jednym szeregu z egzegezą Pisma Świętego, teologią dogmatyczną i teologią moralną. Tak stanowił dokument Stolicy Apostolskiej, zatytułowany *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, autorstwa Kongregacji ds. Duchowieństwa (16 grudnia 2016)³.

¹ Por. AAS 23 (1931), s. 241-262.

² Por. F. Blachnicki, *Liturgia jako zasada koncentracji w formacji kapłańskiej*, „Collectanea Theologica” 3 (1968), s. 38.

³ Por. R. Selejdak, *Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis”*, „Collectanea Theologica” 3 (2017), s. 97-133.

Pismo Święte nazwano duszą teologii (por. DV 24), a pozycję centralną wyznaczono studium świętej liturgii⁴. Liturgikę umieszczono w rzędzie głównych przedmiotów teologicznych. Obejmuje ona teologiczną analizę obrzędowości służącej sakramentalnemu uobecnianiu zbawczych czynów Jezusa Chrystusa.

Studium liturgii ukierunkowane jest na mistagogię. Pomaga studentom nie tylko intelektualnie poznać treść Misterium Paschalnego Jezusa Chrystusa, ale wprowadza egzystencjalnie w tajemnicę Jego śmierci i zmartwychwstania. Mistagogia w ową tajemnicę nie dokonuje się na płaszczyźnie poznania intelektualnego, ale w klimacie wiary, urzeczywistniana przez sakramenty święte. Tak liturgia staje się jest miejscem i sposobem doświadczania w wierze zbawczej obecności paschalnego Zbawiciela⁵.

Na gruncie polskim (zgodnie z dokumentem Konferencji Episkopatu Polski *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 1 października 2021) Wyższe Seminarium Duchowne są podstawowymi centrami współczesnego systemu kształcenia kandydatów do presbiteratu (por. OT 4, PDV 60, KPK kan. 235 § 1, RISP 162, 244). Tę pozycję potwierdził konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską. Jednakże większość z nich afiliowano do kościelnych szkół wyższych, takich jak uniwersytety czy akademie teologiczne. Niektóre seminaria zaczęły prowadzić formację intelektualną alumnów na wydziałach teologicznych istniejących na uczelniach państwowych⁶. Taka sytuacja zaistniała w Katowicach⁷. Senat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach uchwałą z 7 listopada 2000 r. powołał do istnienia Wydział Teologiczny, na którym zaczęto prowadzić wykłady dla alumnów i studentów świeckich⁸.

⁴ Por. B. Migut, *Liturgiczna perspektywa teologii*, „Roczniki Teologiczne” 8 (2018), s. 91-105.

⁵ Jedność intelektualnej formacji powinna być – według F. Blachnickiego – osiągana następująco: wykładowcy głównych przedmiotów teologicznych mają jasno uświadamiać sobie związek tych przedmiotów z liturgiką, bo to ona właśnie stanowi przedmiot, wokół którego może się dokonywać koncentracja logiczno-dydaktyczna w formacji osób przygotowujących się przez studium teologii do posługi kapłańskiej bądź do innego rodzaju życiowych zadań – por. F. Blachnicki, *Liturgia jako zasada koncentracji...*, s. 38.

⁶ Po definitywnym upadku komunizmu, czyli po 1989 r., zaczęto w Polsce regulować sprawy związane z funkcjonowaniem wyższych uczelni. Samodzielnie dotąd działające (orzekane przez władze kościelne jako wyższe uczelnie) seminaria duchowne zaczęto afiliować do akademickich ośrodków w kraju. Analogicznie postępowano z instytutami teologicznymi. Koniunktura uległa jeszcze radykalniejszej zmianie, kiedy, poczynawszy od 1994 r., zaczęto na polskich uniwersytetach państwowych tworzyć wydziały teologiczne. Nie przywrócono ich na uczelnie, z których przedtem je usunięto – por. R. Pośpiech, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego. Struktura, działalność i najważniejsze osiągnięcia*, „Studia Nauk Teologicznych” 3 (2008), s. 193-199; J. Perszon, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, „Studia Nauk Teologicznych” 3 (2008), s. 221-226.

⁷ Por. A. Żądło, *Dydaktyka i badania liturgiczne po ogłoszeniu konstytucji o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*: zagadnienia wybrane, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 2 (2013), s. 266; K. Sosna, *Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego za rok akademicki 2001/2002*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 35,2 (2002), s. 47; Instrukcja *In ecclesiasticam futurorum*, w: *Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede 1977-1979. Testo ufficiale e versione italiana*, red. E. Lora, t. 6, Bologna 1983, s. 1044-1090.

⁸ Katowiccy wykładowcy liturgiki, którzy wcześniej działali w ramach Diecezjalnego Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, filii KUL w Katowicach (1981-1994), oraz Wyższego Śląskiego

Na 2025 r. przypada jubileusz stulecia powstania (archi)diecezji katowickiej. Działający w jej ramach, od ponad 20 lat, Wydział Teologiczny UŚ stał się prężną i wielokierunkową instytucją teologiczną na Górnym Śląsku⁹. Niniejszy artykuł stanowi próbę zaprezentowania aktywności naukowo-dydaktycznej wykładowców liturgiki tego Wydziału, aż do 2024 r.¹⁰ Zostaną odtworzone ich biografie naukowe a także przypominana działalność dydaktyczna, naukowa i organizacyjna¹¹.

1. BIOGRAMY NAUKOWE WYKŁADOWCÓW LITURGIKI NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UŚ I GŁÓWNE OBSZARY ICH BADAŃ NAUKOWYCH

Wydział Teologiczny UŚ rozpoczął swoją działalność 1 października 2001 r. Wcześniej przeprowadzono konkursy na stanowiska naukowe. Dokonał się także nabór studentów¹². Pierwszym wykładowcą liturgiki na Wydziale Teologicznym

Seminarium Duchownego w Katowicach, znaleźli zatrudnienie w strukturach Wydziału Teologicznego UŚ – por. K. Sosna, *Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologicznego...*, s. 47; Instrukcja *In ecclesiasticam futurorum*, w: *Enchiridion Vaticanum...*, s. 1044-1090.

⁹ W latach 2004–2014 wykładowcy liturgiki zatrudnieni zostali w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa UŚ. Od 1.10.2014 r., po reorganizacji strukturalnej Wydziału Teologicznego UŚ, pracowali w Katedrze Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki, a po ostatniej reformie szkolnictwa wyższego (2019) zostali włączeni do Instytutu Nauk Teologicznych UŚ w Katowicach – por. B. Kołodziej, *Biblioteki katedralne w służbie teologii akademickiej*, w: *Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, red. M. Kycler, D. Pawelec, B. Warzachowska, Katowice 2018, s. 77.

¹⁰ System akademicki organizacji studium z liturgiki oraz badań naukowych nad liturgią i jej poszczególnymi aspektami skupiony jest wokół katedr lub zakładów liturgicznych na wydziałach teologicznych w Polsce bądź też katedr, zakładów, w których wielozłonowej nazwie widnieje określenie wskazujące na to, że obejmują one również liturgikę. Katedry te, zakłady, kierowane są przez samodzielnych pracowników naukowych – teologów wykształconych w zakresie liturgiki. Wykładowcami liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ byli księża, którzy ukończyli wyższe studia specjalistyczne w kraju lub za granicą, zdobywając tytuł doktora teologii w zakresie liturgiki (w Rzymie, Wiedniu, Lublinie, Krakowie). W ich gronie są też naukowcy, którzy mają za sobą przeody habilitacyjne na Wydziale Teologii KUL w Lublinie lub PAT w Krakowie; dwóch uzyskało tytuł profesora. Niektórzy wykładowcy łączą pracę na uczelni z posługą duszpasterską.

¹¹ Instrukcja Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej *In ecclesiasticam futurorum* (3.06.1979) w swym dodatku (*Appendix*) zawiera wykaz zagadnień, jakie powinny być uwzględnione w formacji liturgicznej studentów, aby realnie okazało się zaprezentowanie istotnej wizji liturgii. Szczegółowe zagadnienia należy proponować studentom do zgłębienia w ramach indywidualnego studium lub do przestudiowania ich w małych zespołach (czyli ćwiczeniowych). Głównym zadaniem profesora liturgiki jest zaprawianie studentów teologii do badania tekstów liturgicznych, których zgłębienie gwarantuje przygotowania ich do świadomego i czynnego udziału w misterium Jezusa Chrystusa, uobecnianym w liturgii, jak też do zaznajamiania się i studiowania starożytnych źródeł (por. tamże, 4 i 5) – por. Instrukcja *In ecclesiasticam futurorum*, w: *Enchiridion Vaticanum...*, s. 1044-1090.

¹² Por. D. Zimoń: *Przedmowa*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego*, red. L. Szewczyk, K. Kukowka, Katowice 2005, s. 5-6; Uchwała *Senatu Uniwersytetu Śląskiego z 7.11.2000*

UŚ był ks. Jerzy Paliński. Formację seminaryjną odbywał w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, przeniesionym w 1980 r. z Krakowa do Katowic. W następnym roku obronił pracę magisterską *Liturgia a rodzina w świetle uchwał I Synodu diecezji katowickiej*, której promotorem był ks. dr Stefan Cichy. Obrona odbyła się na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. Ksiądz J. Paliński przyjął 16 kwietnia 1981 r. święcenia prezbiteratu, po których kontynuował studia na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Tam, w 1986 r., uzyskał drugi tytuł magistra na podstawie pracy *Wzajemne relacje liturgii rodziny chrześcijańskiej w świetle uchwał I Synodu diecezji katowickiej* napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Romualda Raka¹³. W 1990 r., decyzją bp. Damiana Zimonia, ks. J. Paliński został skierowany na studia doktoranckie z liturgiki do Wiednia. Tam uczęszczał na wykłady takich osobistości świata nauki, jak: Hans Jörg Auf der Mauer – badacz historii liturgii i znawcy kultu świętych, jeden z autorów podręcznika do liturgiki *Gottesdienst der Kirche* (t. 5: *Feiern im Rhythmus der Zeit I* i t. 6,1: *Feiern im Rhythmus der Zeit II, I*) oraz Paul Zulehner – znany pastoralista obszaru niemieckojęzycznego. Studia ukończył w 1996 r. obroną doktoratu *Die Erneuerung der Eucharistiefeier in Diözese Katowice nach dem Vaticanum II*. Promotorem dysertacji był ks. prof. H.J. Auf der Maur. Ksiądz J. Paliński wrócił do diecezji w 1998 r. i zaczął prowadzić zajęcia z liturgiki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, a od 2001 r. także na Wydziale Teologicznym UŚ (wykłady i ćwiczenia oraz seminarium naukowe z liturgiki)¹⁴, gdzie był zatrudniony do 2013 r. Poza pracą na Wydziale Teologicznym UŚ miał też, w latach 1998–2006, zajęcia z liturgiki w Studium Eksternistycznym Wydziału Teologii KUL, mieszczącym się w Katowicach. W latach 2005–2013 był wykładowcą oraz prowadził seminarium naukowe z liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach-Panewnikach. Paralelnie, bo w latach 2006–2013, był rektorem Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach. W 2013 r. otrzymał Nagrodę Indywidualną II stopnia, przyznaną mu przez rektora UŚ za działalność dydaktyczną. Rok później otrzymał Księgę Honorową za całokształt pracy naukowo-dydaktycznej i formacyjnej w seminarium duchownym i na Wydziale Teologicznym UŚ¹⁵. Zainteresowania naukowe ks. J. Palińskiego koncentrowały się wokół tematyki reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II i jej recepcji, zwłaszcza w archidiecezji

r. w sprawie utworzenia Wydziału Teologicznego, w: *Informator Wydziału Teologicznego na rok akademicki 2001/2002*, red. L. Szewczyk, K. Sosna, Katowice 2002, s. 10-11.

¹³ Magisterium uzyskane w Krakowie. Seminarium śląskie było afiliowane do PAT, nieuznawane przez ówczesne władze państwowe.

¹⁴ Por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=8253 [dostęp: 7.10.2024].

¹⁵ *Gratias agamus Domino Deo nostro. Księga Honorowa dedykowana Księdzu Jerzemu Palińskiemu Rektorowi Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach w latach 2006–2013*, red. M. Panek, J. Wilk, Katowice 2014.

katowickiej, oraz troski o prawidłowe sprawowanie liturgii i formacji liturgicznej alumnów i katolików świeckich¹⁶.

Drugim wykładowcą liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ, od 1 października 2003 do 23 października 2023 r., był ks. Andrzej Żądło¹⁷, prezbiter diecezji kieleckiej. Świecenia prezbiteratu przyjął w 1980 r. Od września 1983 r., na mocy decyzji biskupa kieleckiego Stanisława Szymeckiego, rozpoczął w Rzymie studia specjalistyczne z liturgiki i teologii pastoralnej. Studia liturgiczne odbywał w latach 1983–1986 w Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma, gdzie poznał światowej sławy liturgistów, m.in. o. prof. Salvatora Marsiliego, o. prof. Adriena Nocenta, o. prof. Jordiego Pinellego, ks. prof. Achilla Marię Triaccę i o. prof. Matiasa Augé'a. Tam też, w 1986 r., uzyskał licencjat kanoniczny z liturgiki. Otrzymał go na podstawie pracy *Il martirio nel Commune martyrum del Messale Romano di Paolo VI*, której promotorem był o. prof. M. Augé. W latach 1986–1989 studiował teologię pastoralną w Instytucie Teologii Pastoralnej na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim. Tam obronił pracę doktorską, napisaną pod kierunkiem znanego liturgisty i pastoralisty, ks. prof. Domenica Sartorego. Tytuł dysertacji brzmiał: *Il tema del martirio nei testi eucologici del Commune martyrum del Messale Romano di Paolo VI*¹⁸. Ksiądz A. Żądło, po powrocie z Rzymu, pracował przez jeden rok w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach. W latach 1989–1998 wykładał alumnom teologię pastoralną, natomiast w Świętokrzyskim Instytucie Teologicznym uczył liturgiki i teologii apostołstwa świeckich. W jego życiorysie widnieje też staż naukowy, odbyty we Włoszech w latach 1999–2001. Dwa lata później, 4 kwietnia 2003 r., uzyskał stopień doktora habilitowanego. Kolokwium habilitacyjne na podstawie dorobku naukowego i rozprawy *Eklezjologiczny wymiar kolekty Adwentu w Mszałe rzymskim Pawła VI. Studium lingwistyczno-teologiczne* odbyło się w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Centralna Komisja ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych w Warszawie zaświadczyla 29 września 2003 r. nadany mu przez Radę Wydziału Teologicznego PAT stopień doktora habilitowanego nauk teologicznych w zakresie liturgiki¹⁹. Po habilitacji ks. A. Żądło został zatrudniony 1 października 2003 r. na Wydziale Teologicznym UŚ jako adiunkt naukowo-dydaktyczny²⁰. Od 31 grudnia 2008 do września 2019 r. pracował na stanowisku profesora nadzwyczajnego. Na

¹⁶ Por. J. Wilk, *Ks. Prałat dr Jerzy Paliński*, w: tamże, s. 15-16.

¹⁷ W latach 2005–2008 A. Żądło był także prodziekanem ds. Nauki Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach, a w latach 2008–2012 jego dziekanem i członkiem Senatu UŚ, za działalność naukowo-badawczą i organizacyjną wielokrotnie obdarzany nagrodami indywidualnymi i zespołowymi rektora UŚ w Katowicach – por. *Bp Greger: Dziękujemy Bogu za ks. prof. Andrzeja Żądłę*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-dziekujemy-bogu-za-ks-prof-andrzeja-zadle-d641104> [dostęp: 12.10.2023].

¹⁸ Por. D. Brzeziński, I. Celary, *Życie i działalność naukowa ks. prof. dr. hab. Andrzeja Żądły*, w: *Liturgia culmen et fons vitae missionisque Ecclesiae. Księga Jubileuszowa dedykowana księdzu prof. dr. hab. Andrzejowi Żądle w 70. rocznicę urodzin*, red. I. Celary, Katowice 2023, s. 32.

¹⁹ Por. tamże, s. 32-33.

²⁰ Por. tamże.

początku jego aktywność naukowo-dydaktyczna wiązała się z Zakładem Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa Wydziału Teologicznego UŚ²¹. W latach 2004–2014 był kierownikiem Zakładu Liturgiki i Homiletyki²². Od 1 października 2014 r. powierzono mu funkcję kierownika Katedry Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki²³. Pełnił ją do 30 września 2019 r.²⁴ Wskutek reformy szkolnictwa wyższego w Polsce został włączony do Rady Naukowej Instytutu Nauk Teologicznych UŚ²⁵. Ksiądz dr hab. A. Żądło, prof. UŚ, 16 czerwca 2015 r. uzyskał tytuł naukowy profesora nauk teologicznych. Prośba Rady Wydziału Teologicznego UŚ, skierowana do prezydenta RP, została udokumentowana znacznym dorobkiem naukowym kandydata i monografią zatytułowaną „*Lex orandi – lex credendi*” w modlitwach nad darami Adwentu w Mszale Pawła VI. *Studium hermeneutyczno-liturgiczne* (Katowice 2013). We wrześniu 2019 r. otrzymał awans na stanowisko profesora. Ksiądz A. Żądło po ukończeniu 70. roku życia przeszedł w 2023 r. na emeryturę. Z tej okazji 23 października 2023 r. odbyła się uroczysta sesja na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach i została wręczona jubilatowi księga jubileuszowa zatytułowana: *Liturgia culmen et fons vitae missionisque Ecclesiae. Księga Jubileuszowa dedykowana księdzu prof. dr. hab. Andrzejowi Żądle w 70. rocznicę urodzin*²⁶.

Zainteresowania badawcze ks. A. Żądły wynikały nade wszystko z ukochania liturgii. Realizował je w kontekście przemian duszpasterskich w Kościele, zainspirowanych przez Sobór Watykański II. Dzielił się swoimi przemyśleniami nad nową liturgiczną i formami duszpasterskiego wpływu Kościoła²⁷. Jego pasją

²¹ Kierownikiem Zakładu był Józef Krętosz, a jego współpracownikami: A. Żądło, Jan Górecki, Antoni Reginek, Jerzy Paliński, Bogdan Biela i Jan Morcinek.

²² Jego współpracownikami w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki byli: A. Reginek, Jan Twardy, Leszek Szewczyk, Bartłomiej Kuźnik i ks. mgr-lic. Sebastian Kreczmański.

²³ Por. B. Kołodziej, *Biblioteki katedralne...*, w: *Kolekcje...*, s. 77.

²⁴ Pracownikami Katedry Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki byli: A. Reginek, Ireneusz Celary, Leszek Szewczyk, B. Biela, Roman Buchta i B. Kuźnik.

²⁵ Na Wydziale Teologicznym UŚ prowadził do 2023 r. wykłady, ćwiczenia i seminarium naukowe z liturgiki – por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=81032 [dostęp: 7.10.2024].

²⁶ *Liturgia culmen et fons vitae...*, Katowice 2023.

²⁷ Z pewnością nie bez znaczenia dla naukowych pasji A. Żądły pozostaje fakt, że pochodzi z parafii katedralnej w Kielcach. W kieleckiej bazylice katedralnej od najmłodszych lat, począwszy od czasów biskupa męczennika Czesława Kaczmarka, mógł uczestniczyć w liturgii wzorcowej dla całej wspólnoty diecezjalnej, często celebrowanej pod przewodnictwem biskupa i przy asyście alumnów seminarium duchownego. Po przyjęciu pierwszej komunii świętej późniejszy profesor liturgiki został ministrantem w kościele katedralnym. Jako uczeń szkoły średniej był zaangażowany w Ruch Światło-Życie, który niewątpliwie przyczynił się do uświadomienia go na potrzebę właściwie pojętej odnowy liturgiczno-duszpasterskiej w Kościele, a także na konieczność istnienia grup w parafiach oraz czynnego zaangażowania świeckich w życie i posłannictwo Kościoła. Później, podczas studiów seminaryjnych w Kielcach, zetknął się z najwybitniejszymi przedstawicielami polskiej teologii, m.in. z Stanisławem Czerwikiem, Józefem Kudasiewiczem i Andrzejem Zuberbierem, którzy wpłynęli na jego formację intelektualną i duszpasterską – por. D. Brzeziński, I. Celary, *Życie i działalność naukowa...*, s. 35.

była hermeneutyka tekstów liturgicznych²⁸. Odkrywał w nich treści teologiczne, a czynił to, analizując teksty eucharystyczne według starożytnej zasady, autorstwa św. Prospera z Akwitanii (390–465): „Legem credendi lex statuat supplicandi” („O prawie wiary niech stanowi prawo modlitwy błagalnej”). Do naukowych zainteresowań ks. A. Żądły należały także: teologia liturgii i teologia liturgiczna, posoborowa teologia Kościoła i jego posłannictwo we współczesnym świecie, eklezjologia, sakramentologia i antropologia liturgiczna, pobożność ludowa, mistagogia w teologii i praktyce duszpasterskiej, kult świętych ze szczególnym uwzględnieniem teologii męczeństwa²⁹. Naukowe spektrum ks. A. Żądły było dość rozległe. Jego solidna wiedza, doświadczenie jako wykładowcy, promowanie przez niego magistrów i doktorów oraz publikacje naukowe ubogacały studentów i czytelników tych pozycji, a te były znane także za granicą. Po przejściu na emeryturę uczelnianą jubilat realizuje swoje powołanie liturgisty w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, afiliowanym do KUL³⁰.

Aktualnym (2024) wykładowcą liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ jest ks. prof. dr hab. Ireneusz Celary. Tytuł magistra teologii z zakresu liturgiki uzyskał w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie³¹. Pracę magisterską, zatytułowaną *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy w diecezji katowickiej*, obronił 19 maja 1989 r. Jej promotorem był ks. dr Stefan Cichy. Książd I. Celary studiował w latach 1989–1992 w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Ukończył studia w październiku 1992 r., uzyskując stopień kanonicznego licencjata teologii. W 1994 r. rozpoczął studia doktoranckie w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Ich owocem była praca doktorska *Obrzędowość świecka w Polsce (1944–1989) jako wyzwanie dla współczesnego życia duszpastersko-liturgicznego* (promotor: ks. prof. dr hab. Stefan Koperek). Obrona miała miejsce 24 czerwca 1998 r.³² Książd dr I. Celary został zatrudniony w lutym 1999 r. w Instytucie Teologicznym im. św. Jana Kantego w Bielsku-Białej, gdzie miał wykład monograficzny: obrzędowość świecka w Polsce³³. We wrześniu 2002 r. wykładał liturgikę na kursie wstępnym w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach³⁴. Jego kolokwium habilitacyjne na podstawie dorobku naukowego

²⁸ Por. *Liturgia culmen et fons vitae...*, s. 35-36.

²⁹ Por. tamże, s. 36-37.

³⁰ W latach 1989–1998 wykładał teologię pastoralną w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach oraz liturgikę i teologię apostołstwa świeckich w Świętokrzyskim Instytucie Teologicznym – por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_%C5%BB%C4%85d%C5%82o [dostęp: 14.10.2024].

³¹ Por. <https://www.wikidata.org/wiki/Q55390320> [dostęp: 26.10.2024].

³² Por. I. Celary, *Obrzędowość świecka w Polsce (1944–1989) jako wyzwanie dla współczesnego życia duszpastersko-liturgicznego*, Studio Wydawnicze AGAT, Katowice 1999.

³³ W 1998 r. rozpoczął także zajęcia w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL – studia eksternistyczne w Katowicach, a w latach 2002–2008 prowadził wykłady zlecone w Górnośląskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej im. kard. Augusta Hlonda w Mysłowicach – por. <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/celary-ireneusz> [dostęp: 22.10.2024].

³⁴ Od 2011 r. I. Celary prowadzi na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach następujące zajęcia: seminarium magisterskie z teologii pastoralnej i liturgiki; wykłady i ćwiczenia: liturgika

i pracy habilitacyjnej *Rezurekcyjny wymiar nowej ewangelizacji i „główne” miejsca jej urzeczywistniania* odbyło się 28 czerwca 2004 r. na Wydziale Teologicznym UO³⁵. Od 1 października 2004 r. został jako dr hab. przyjęty do pracy na Wydziale Teologicznym UŚ w charakterze adiunkta. Od 1 kwietnia 2010 r. był zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego. Tytuł naukowy profesora nauk teologicznych uzyskał 12 października 2016 r. (otrzymał także awans na stanowisko profesora na Wydziale Teologicznym UŚ)³⁶. Doceniono jego działalność naukowo-badawczą na Wydziale: otrzymał Nagrodę Indywidualną Rektora I Stopnia w dniu 1 października 2017 r., a 1 października 2021 r. – Nagrodę Indywidualną Rektora II Stopnia³⁷. Ksiądz I. Celary jako pastoralista interesuje się żywo zagadnieniami związanymi z liturgiką, zwłaszcza z duszpasterstwem liturgicznym. Znaczące miejsce w jego dorobku naukowym zajmują publikacje poświęcone duszpasterstwu sakramentalnemu. Stara się z powodzeniem przybliżać organiczną łączność Najświętszej Eucharystii z nową ewangelizacją. Docenia też pobożność ludową, traktując ją i opisując jako przygotowanie do liturgii, a także sposób utrwalania w chrześcijańskiej codzienności doświadczenia liturgicznego. Tematyka liturgiczna jest obecna w jego wykładach monograficznych³⁸.

Wykładowcą liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach jest także ks. dr hab. Bogdan Biela prof. UŚ³⁹. W 1985 r. obronił pracę magisterską w zakresie teologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, zatytułowaną: *Odnowa w Duchu Świętym jako pomoc w życiu chrześcijańskim*. Jej promotorem był ks. prof. dr hab. Romuald Rak. W 1987 r. ks. B. Biela rozpoczął stacjonarne studia specjalistyczne w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL, wieńcząc je uzyskaniem kanonicznego licencjatu. Cztery lata później (1991) otrzymał stopień doktora nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej. Temat dysertacji doktorskiej

2014/15; liturgia i czas 2016/17, 2022/23 i 2023/24; liturgika fundamentalna 2016/17, 2017/18, 2020/21, 2022/23 i 2023/24; liturgika pastoralna, sakramenty i sakramentalia 2017/18, 2020/21; rok liturgiczny 2023/24; liturgia sakramentów 2024/25. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=95106 [dostęp: 7.10.2024].

³⁵ Więcej na ten temat: por. https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=44249&_k=mor199 [dostęp: 15.10.2024].

³⁶ Por. Celary Ireneusz, https://silesia.edu.pl/index.php/Celary_Ireneusz [dostęp: 5.10.2024].

³⁷ Por. <https://opus.us.edu.pl/info/author/USLc1bd7668ecec42e4b6adc8dfdd49e103/Profil+osoby+%25E2%2580%2593+Ireneusz+Andrzej+Celary+%25E2%2580%2593+Uniwersytet+%25C5%259A1%25C4%2585ski?ps=20&lang=pl&pn=1&cid=437235> [dostęp: 23.10.2024].

³⁸ Były to m.in.: celebrowanie sakramentu pokuty i pojednania w Polsce po Soborze Watykańskim II w pastoralno-liturgicznej refleksji (2013/2014); sprawowanie Eucharystii w małych wspólnotach (2014/15); heil erfahren in den Sakramenten 2015/16; liturgie als Quelle und Höhepunkt der christlichen Gemeinde (2021/22); musik in katholischen Kirchenraum außerhalb der Liturgie (2022/23) – por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=95106 [dostęp: 7.10.2024].

³⁹ Liturgia i czas (20/21); rok liturgiczny (20/21); liturgia sakramentów (20/21); liturgia godzin (23/24 i 24/25); liturgia i czas (2023/24); rok liturgiczny (24/25); liturgika fundamentalna (24/25). – por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=6045 [dostęp: 7.10.2024].

brzmiał: *Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*. Jego promotorem był ks. prof. dr hab. R. Rak. W latach 1991–2001 ks. B. Biela wykładał teologię pastoralną i sakramentologię w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, w Punkcie Konsultacyjnym Studiów Zaocznych ATK w Katowicach oraz w katowickim Katechetycznym Studium Teologicznym. W 2001 r. został pracownikiem naukowo-dydaktycznym na stanowisku adiunkta w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa na Wydziale Teologicznym UŚ, a później w Katedrze Teologii Pastoralnej, Liturgiki, Homiletyki i Katechetyki. Szczególne jego zainteresowania naukowe wiążą się z teologią pastoralną, a dotyczą eklezjologii pastoralnej, duchowości komunii, posoborowej odnowy parafii i ruchów odnowy Kościoła⁴⁰. Kolokwium habilitacyjne ks. B. Bieli miało miejsce w 2006 r. na Wydziale Teologicznym UO. Warunkiem tego kolokwium był wystarczający dorobek naukowy oraz publikacja *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*. W latach 2022–2023 ks. B. Biela zrealizował indywidualny projekt badawczy: *Pastoralna odnowa posług liturgicznych w parafii*. Parafie mają do dyspozycji wyjątkowe w swoim rodzaju „narzędzie”, które może spełniać rolę zasady koncentracji w budowaniu parafii wspólnoty wspólnot. Są to posługi liturgiczne. Aby mogły odegrać swą rolę, potrzebna jest ich odnowa w duchu eklezjologii komunii⁴¹.

Wykłady zlecone z liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach prowadzili także: ks. dr Andrzej Hoinkis i ks. mgr lic. Sebastian Kreczmański. Ksiądz A. Hoinkis obronił w 2007 r. pracę magisterską *Wychowanie do liturgii parafialnych grup młodzieżowych Ruchu Światło–Życie – formacja roczna*. Praca powstała pod naukowym kierownictwem ks. bp. dr. S. Cichego. Następnie ks. A. Hoinkis studiował liturgikę na Uniwersytecie Wiedeńskim. Tam w 2009 r. uzyskał stopień doktora. Tytuł jego pracy doktorskiej brzmiał: *Die Genese und die Entstehung des lateinisch-polnischen Altarsmessenbuches 1968 und des lateinisch-polnischen „Ordo Missae” 1970*, a jej promotorem był prof. Hans-Jürgen Feulner. Ksiądz Hoinkis w latach 2010–2019 był na Wydziale Teologicznym UŚ aktywnym pracownikiem nieetatowym⁴². Przez cztery lata (2011–2014) pełnił funkcję ceremoniarza Archidiecezji Katowickiej⁴³.

⁴⁰ Więcej na ten temat: por. <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/biela-bogdan> [dostęp: 15.10.2024].

⁴¹ Por. *The Role of the Ministry of Lector and Acolyte in the Context of the Instruction for Parishes in the Service of Evangelisation (June 29, 2020) and the Letter Spiritus Domini (January 10, 2021)*, „Verbum Vitae” 42 (2024) 2, s. 285–302; <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-indywidualne-zakonczone> [dostęp: 5.10.2024].

⁴² A. Hoinkis prowadził następujące wykłady i ćwiczenia: liturgika – liturgia sakramentów i sakramentalia 2011/12 i 2012/13; liturgika – sakramenty i sakramentalia 2011/12, 2012/13 i 2018/19; rok liturgiczny 2012/13, 2017/2018 i 2018/19; liturgia Eucharystii 2012/2013; liturgika fundamentalna 2012/2013 i 2018/19; liturgika – zagadnienia wstępne 2017/18 i 2018/19 oraz liturgia godzin 2017/18 i 2018/19 – por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=154096 [dostęp: 7.01.2024].

⁴³ Por. *Hoinkis Andrzej*, https://silesia.edu.pl/index.php/Hoinkis_Andrzej [dostęp: 5.10.2024].

Ksiądz Sebastian Kreczmański tytuł magistra teologii uzyskał na Wydziale Teologicznym UŚ w 2007 r. Jego praca magisterska *Obraz Boga w modlitwie liturgicznej Kościoła na przykładzie kolekt okresu zwykłego w Mszałe Rzymskim Pawła VI* powstała pod naukowym kierownictwem ks. prof. dr. hab. A. Żądły. W czerwcu 2010 r. uzyskał stopień licencjata kanonicznego na Podyplomowych Studiach Teologii Pastoralnej. Tytuł pracy licencjackiej brzmiał: *Nowe instrumenty organowe Archidiecezji Katowickiej w latach 2003–2009*. Jej promotorem był ks. prof. dr. hab. Antoni Reginek⁴⁴. Ksiądz S. Kreczmański współpracował z „Gościem Niedzielnym” i „Biblicum Śląskim”. Pisał rozważania *Lectio divina*. Był asystentem naukowym w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologicznym UŚ⁴⁵.

2. BIBLIOGRAFIA PRACOWNIKÓW WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UŚ Z ZAKRESU LITURGIKI

Osiągnięcia naukowe wykładowców liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ są znaczące. Ich aktywność naukowa wyrażała się w publikacjach: książkach i artykułach o problematyce liturgicznej. Artykuły były publikowane w Polsce na łamach takich czasopism naukowych, jak: „Anamnesis”, „Bogoslovni Vestnik”, „Kieleckie Studia Teologiczne”, „Perspectiva”, „Przegląd Homiletyczny”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Studia Theologica Varsaviensa”, „Collectanea Theologica”, „Rivista Theologica”, „Seminare”, „Studia Pastoralne”, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, „Studia Warmińskie”, „Roczniki Teologiczne”, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, „Salvatoris Mater”, „Teologia i Człowiek”, „Teologiczne Studia Siedleckie”, „Roczniki Teologiczne KUL”, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, „Dobry Pasterz” i „Warszawskie Studia Teologiczne”.

Monografie wykładowców liturgiki ukazały się w seriach wydawniczych, takich jak: „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, „Kościół w Trzecim Tysiącleciu”, „Misterium Christi”, „Prace Wydziału Teologii KUL”, „Opolska Biblioteka Teologiczna” i „W Nurcie Zagadnień Parafialnych”.

⁴⁴ Por. <https://www.katalogbt.us.edu.pl/makwww.exe?BM=02&IM=02&TX=&NU=01&WI=KRECZMA%20SEBASTIAN> [dostęp: 7.10.2024].

⁴⁵ S. Kreczmański przeprowadził w latach 2011–2014 następujące ćwiczenia: liturgia godzin (2011/12, 2012/13 (także wykłady) i 2013/14; liturgika – sakramenty i sakramentalia (2011/12, 2012/13 i 2013/14) i liturgia Eucharystii (2012/13) – por. https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=52448 [dostęp: 7.10.2024].

Publikacje ks. dr. J. Palińskiego

Druki zwarte:

Agenda liturgiczna (opracowanie zbiorowe Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej), red. J. Paliński, Katowice 2005.

Nabożeństwa majowe: agenda liturgiczna (opracowanie zbiorowe Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej), oprac. J. Paliński, Katowice 2006.

Agenda liturgiczna. Nabożeństwa majowe (opracowanie zbiorowe Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej), oprac. J. Paliński, Katowice 2008.

Agenda liturgiczna: procesja na uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Nabożeństwa eucharystyczne (opracowanie zbiorowe/Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna), red. J. Paliński, Katowice 2008⁴⁶.

Rekolekcje dla kobiet i mężczyzn, Katowice 2013.

Spotkaj Jezusa w Eucharystii, Katowice 2013.

Skarbiec modlitw i pieśni (nowe wyd. oprac. Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna pod przewodnictwem J. Palińskiego), oprac. i red. A. Liskowacka, J. Paliński, A. Reginek, Katowice 2003 [i dalsze dodruki]⁴⁷.

Artykuły:

Rozumienie i sprawowanie Eucharystii w Archidiecezji Katowickiej po Soborze Watykańskim Drugim, w: *Wykłady inauguracyjne wygłoszone w roku akademickim 2000/21 na uczelniach akademickich Śląska*, red. M. Kliś, Katowice 2001, s. 139-144.

Międzynarodowe Stowarzyszenie Ministrantów, „Liturgia Sacra” 2 (2001), s. 283-291.

Międzynarodowe pielgrzymki ministrantów, „Anamnesis” 2 (2001–2002), s. 56-69.

Ks. prof. Balthasar Fischer, „Anamnesis” 4 (2001), s. 69-70.

Liturgia we współczesnej katechezie, „Wiadomości Archidiecezjalne” 1 (2002), s. 53-63.

Odnova liturgiczna w Polsce dzisiaj, w: *Umiłować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2002/2003*, red. P. Kurzela, A. Liskowacka, Katowice 2002, s. 183-211.

Ks. Rudolf Tomanek – prekursor odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II, w: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn 2002, s. 139-161.

Bazyliki mniejsze, „Wiadomości Archidiecezjalne” 11 (2002), s. 496-506.

Bazyliki mniejsze, „Anamnesis” 3 (2002), s. 97-99.

Liturgiczny rachunek sumienia, „Wiadomości Archidiecezjalne” 11 (2002), s. 491-495.

Ks. prof. Hans Bernhard Meyer SJ, „Anamnesis” 3 (2002), s. 102.

Służba liturgiczna w dokumentach ogólnokościelnych i II Polskiego Synodu Plenarnego, „Anamnesis” 3 (2003), s. 57-69.

⁴⁶ Por. J. Wilk, *Ks. Prałat dr Jerzy Paliński*, w: *Gratias agamus...*, s. 16.

⁴⁷ Por. https://katalogi.bn.org.pl/discovery/search?query=any,contains,ks.%20Jerzy%20Pali%C5%84ski&tab=LibraryCatalog&search_scope=NLOP_IZ_NZ&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&offset=0 [dostęp: 16.10.2024].

- Adoracja Eucharystii. Refleksje na tle encykliki „Ecclesia de Eucharistia”*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 9 (2003), s. 550-563.
- Ks. prof. Theodor Maas-Ewerd*, „Anamnesis” 1 (2003), s. 116.
- Eucharystia w nauczaniu Arcybiskupa Katowickiego*, w: *Vobis episcopus vobiscum christianus. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi w dwudziestolecie posługi biskupiej w archidiecezji katowickiej oraz w siedemdziesiątą rocznicę Urodzin*, Katowice 2004, s. 99-109.
- Mistagogia w celebracjach liturgicznych z udziałem dzieci*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice 2004, s. 126-137.
- O. prof. Burkhard Neunheuser OSB*, „Anamnesis” 2 (2004), s. 116.
- Pobożność eucharystyczna dzisiaj*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 143-157.
- Adoracja Eucharystii*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 217-226.
- Prawidłowe sprawowanie liturgii Eucharystii w świetle instrukcji „Redemptionis sacramentum”*, „Dobry Pasterz” 30 (2005), s. 73-80.
- Mszal wakacyjny z czytaniem*, red. K. Kukowka, Katowice 2007.
- Uwagi do instrukcji w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 1 (2007), s. 56-57.
- Niedziela dniem gromadzenia się chrześcijan na liturgię*, w: *Natura i cechy zgromadzenia liturgicznego*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 144-168.
- Posługa i funkcja lektora*, w: *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. Rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 233-247.
- Znaczenie i piękno liturgicznej posługi kapłańskiej*, „Anamnesis” 2 (2010), s. 108-115⁴⁸.

⁴⁸ Por. J. Wilk, *Bibliografia publikacji ks. dra Jerzego Palińskiego w układzie chronologicznym*, w: *Gratias agamus...*, s. 22-24.

Publikacje ks. prof. dr. hab. Andrzeja Żądły⁴⁹

Druki zwarte:

Mistagogia a duchowość, red. A. Żądło, Katowice 2004.

Eucharystia w życiu Kościoła, red. A. Żądło, Katowice 2005.

Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła, red. A. Żądło, Katowice 2006.

Wyobrażenia miłosierdzia, red. P. Borto, R. Kuligowski, Z. Trzaskowski, A. Żądło, Kraków 2007.

Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła, red. A. Żądło, Katowice 2007.

Omnia tempus habent. Miscellanea theologica Vincentio Myszor quadragesimum annum laboris scientifici celebranti ab amicis, sodalibus discipulisque oblata, red. A. Reginek, G. Strzelczyk, A. Żądło, Katowice 2009.

Aniołowie w życiu ludzi, Katowice 2009.

⁴⁹ Podczas pracy na Wydziale Teologicznym UŚ A. Żądło był także autorem 21 wstępów i przedmów, 14 recenzji książkowych, 20 recenzji wydawniczych, ośmiu sprawozdań, jednego opracowania, dwóch haseł encyklopedycznych i redaktorem 10 numerów czasopisma „Studia Pastoralne [numery od 1 (2005) do 10 (2014)]. Ponadto z języka włoskiego przetłumaczył kilkanaście tekstów na język polski [por. M. Augé, *Omówienie instrukcji Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów pt. „Redemptionis sacramentum”*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 279-285; M. Sodi, *Mszal Piusa V. Dlaczego Msza św. po łacinie w trzecim tysiącleciu?*, „Studia Pastoralne” 5 (2009), s. 323-354; M. Sodi, *Sakramentalny wymiar homilii*, w: *Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2006, s. 85-103; C. Giraud, *Przekład i tradycja. Dynamika wzajemnych zależności w świetle instrukcji „Liturgiam authenticam”*, „Studia Pastoralne” 3 (2007), s. 311-330; M. Sodi, *Duchowość i mistyka egzorcysty*, w: *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2007, s. 111-132; *Wspólnota Monastyczna z Camaldoli*, Instytut Liturgii Pastoralnej Monasteru św. Justyny, *Stowarzyszenie Profesorów oraz Animatorów Liturgicznych, Wprowadzenie do refleksji nad motu proprio zatytułowanym „Summorum Pontificum” Benedykta XVI*, „Studia Pastoralne” 4 (2008), s. 293-303; M. Sodi, *Aniołowie i archaniołowie. Karty teologii liturgii i duchowości wyjęte z Lekcjonarza i Mszału Rzymskiego*, w: *Aniołowie w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2009, s. 85-101; C. Magnoli, *Lekcjonarz ambrojański na poszczególne okresy liturgiczne*, w: „*Praedicamus Christum crucifixum*”. *Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 399-419; M. Sodi, „*Słowo*” św. Pawła w roku liturgicznym, w: „*Praedicamus Christum crucifixum*”. *Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 433-456; *Tekst eucharystyczny*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 136-150; M. Sodi, *Między symbolem i rytmem. Język ciała w celebracji liturgicznej*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 9-28; M. Augé, *Programować homilię niedzielną*, w: *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, red. A. Żądło, Katowice 2012, s. 66-76; M. Sodi, *Wychowanie do liturgii drogą do właściwego jej przeżywania, opartego na integralnej formacji osoby ludzkiej*, w: *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, red. A. Żądło, Katowice 2012, s. 139-153; C. Calvano, *Uczucia i emocje u podstaw przeżyć wewnętrznych oraz zewnętrznych*, w: *Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014, s. 40-65; M. Augé, *Czas i obrzęd: składowe autentycznych przeżyć*, w: *Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014, s. 66-77. 136; M. Sodi, *Psychologia i kult*, w: *Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014, s. 9-19. 137; E. Saponi, *Terapeutyczny wymiar obrzędu liturgicznego: rzeczywistość możliwa?*, w: *Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014, s. 92-115; A. Sorrentino, *Zreformować reformę?*, Kielce 2019). Więcej na ten temat: por. D. Brzeziński, I. Celary, *Życie i działalność naukowa...*, s. 41-49.

- Natura i cechy zgromadzenia liturgicznego*, red. A. Żądło, Katowice 2010.
- Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010.
- Kardynał Zenon Grocholewski doctor honoris causa Universitatis Silesiensis*, red. A. Żądło, Katowice 2010.
- Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011.
- Wojciech Kilar doctor honoris causa Universitatis Silesiae*, red. A. Żądło, Katowice 2012.
- Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, red. A. Żądło, Katowice 2012.
- „Lex orandi – lex credendi” w modlitwach nad darami Adwentu w Mszału Pawła VI. Studium hermeneutyczno-liturgiczne*, red. A. Żądło, Katowice 2013.
- Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014.
- Modlitwy po Komunii Adwentu w Mszału Pawła VI. Studium hermeneutyczno-liturgiczne*, Katowice 2022.
- Artykuły:
- Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych jako źródło inspiracji dla współczesnego duszpasterstwa*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2 (2003), s. 386-401.
- Perspektywy liturgii w trzecim tysiącleciu na podstawie listu apostołskiego Jana Pawła II „Novo millennio ineunte”*, „Liturgia Sacra” 1 (2003), s. 5-16.
- Kościół i jego wewnętrzna natura w kolektach adwentowych nowego Mszału Rzymskiego*, „Liturgia Sacra” 1 (2004), s. 23-42.
- Liturgia i formy pobożności ludowej w Adwencie w świetle „Dyktorium o pobożności ludowej i liturgii”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4 (2004), s. 245-260.
- Eucharystia, niedziela i sakrament pokuty w dzisiejszej Europie*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 3 (2004), s. 287-295.
- Boże Narodzenie a pobożność ludowa*, w: *Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze*, red. R. Pierskała, T. Smoleńska, Opole 2004, s. 199-213.
- Mistagogia w liturgii*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice 2004, s. 104-125.
- Udział w Eucharystii – wezwaniem do apostołstwa i międzyludzkiej solidarności w budowaniu Królestwa Bożego*, w: *Zostań z nami, Panie! Rok eucharystyczny. Pomoce duszpasterskie*, red. T. Chałupczak, Kielce 2005, s. 101-106.
- Katecheza mistagogiczna drogą inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Odkryć Eucharystię – żyć Eucharystią*, red. A.E. Klich, Kraków 2005, s. 69-80.
- Eucharystia w duszpasterskim posłannictwie Kościoła*, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2005, s. 148-171.
- Tematy teologiczne liturgii i pobożności ludowej w Adwencie*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 158-173.
- Modlitwy wstawiennicze*, w: *Modlitwy Eucharystyczne Mszału Rzymskiego. Dzieje – Teologia – Liturgia*, red. H.J. Sobeczko, Opole 2005, s. 201-212.

- Eucharystia sakramentem komunii*, „Liturgia Sacra” 2 (2005), s. 263-273.
- Rozumienie Eucharystii wczoraj i dziś*, „Seminare” 23 (2006), s. 29-38, 83.
- Najstarsze świadectwa i formy wspierania chorych przez namaszczenie*, w: *W poszukiwaniu sensu cierpienia. Dialog interdyscyplinarny*, red. A. Bartoszek, Katowice 2006, s. 197-206.
- Un modello di analisi sintattica e semantica dei testi del Missale Romanum*, „Rivista Liturgica” 5 (2006), s. 803-820 (współautor: C. Calvano).
- Teologiczne treści kultu Maryjnego sprawowanego w uroczystości i święta dedykowane Matce Bożej*, „Studia Piekarskie” 2 (2006), s. 27-45.
- Maryja idealnym obrazem Kościoła. Refleksja nad teologicznym bogactwem kolekt przewidzianych w Mszałe rzymskim na Adwent*, w: *Matka Pana w katechezie. Materiały z XXXVI Sympozjum Katechetycznego Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie (11 marca 2006 r.)*, red. A.E. Klich, Kraków 2006, s. 169-175.
- Formacja świeckich szafarzy słowa Bożego: lektorów i psalterzystów*, w: *Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2006, s. 137-148.
- Teologiczny i dydaktyczny wymiar liturgii*, w: *Dydaktyka teologii*, red. K. Sosna, Katowice 2006, s. 68-80.
- Święty świecki w historii Kościoła. Zagadnienia wybrane*, w: *Świętość świeckich – rzeczywistość bliska czy daleka?*, red. R. Kuligowski, T. Panuś, Kraków 2006, s. 39-60.
- Egzystencjalno-pedagogiczny wymiar Eucharystii*, „Przegląd Homiletyczny” 11 (2007), s. 123-135.
- Liturgia w służbie miłosierdzia*, w: *Wyobrażenia miłosierdzia*, red. P. Borto, R. Kuligowski, Z. Trzaskowski, A. Żądło, Kraków 2007, s. 151-163.
- Czas uroczystości i świąt*, w: *Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Warszawa 2007, s. 81-89.
- Nowy obrzęd egzorcyzmu uroczystego*, w: *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2007, s. 53-110.
- Najstarsze modlitwy dnia w „Liturgii godzin” w okresie adwentowym. Kontekst biblijno-patrystyczny*, w: *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: dzieje i teologia. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Stefanowi Cichemu, biskupowi legnickiemu, przewodniczącemu Komisji do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny sakramentów Episkopatu Polski*, red. H.J. Sobeczko, Opole 2008, s. 271-289.
- Pokutny charakter Wielkiego Postu*, „Przegląd Homiletyczny” 12 (2008), s. 133-148.
- Sakrament bierzmowania wczoraj i dziś*, „Studia Pastoralne” 4 (2008), s. 11-28.
- Funkcje modlitwy liturgicznej i ustalonej*, w: *Omnia tempus habent. Miscellanea theologica Vincentio Myszor quadragesimum annum laboris scientifici celebranti ab amicis, sodalibus discipulisque oblata*, red. A. Reginek, G. Strzelczyk, A. Żądło, Katowice 2009, s. 307-317.
- Miejsce dla aniołów w pobożności ludowej*, w: *Aniołowie w życiu ludzi*, red. A. Żądło, Katowice 2009, s. 135-154.

- Chrześcielny charakter pokuty wielkopostnej*, w: *Wezwani do nawrócenia. Z teologii pokuty i pojednania*, red. E. Mateja, R. Pierskała, Opole 2009, s. 259-268.
- Opinia tygodnia: Wyciszenie już w Wielki Czwartek*, „Trybuna Górnicza. Tygodnik Społeczno-Gospodarczy” 14 (2009), s. 2.
- Implikacje pastoralne gromadzenia się chrześcijan na liturgię*, w: *Natura i cechy zgromadzenia liturgicznego*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 184-213.
- Liturgia słowa w reformie Soboru Watykańskiego II*, w: *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 124-136.
- Czytania poprzedzające Ewangelię w posoborowym lekcjonarzu mszalnym*, w: *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 138-153.
- Fenomen konstytucji o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”. Zagadnienia wybrane*, „Liturgia Sacra” 2 (2010), s. 391-400.
- Ciało i jego wymowa w liturgii wyrażona w postawach i gestach*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 29-54.
- Ermeneutica liturgica. Strumenti per una dialettica culturale*, „Rivista Liturgica” 3 (2011), s. 471-484.
- Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 430-446 (przedruk artykułu: *Teologiczne uzasadnienie kultu oddawanego świętym w Kościele*, w: *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, red. W.J. Świerżawski, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 351-370).
- Mistagogia symboli liturgii pogrzebowej*, „Przegląd Homiletyczny” 15 (2011), s. 67-78.
- Liturgia jako „przestrzeń” świadectwa na rzecz jedności*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2 (2011), s. 564-574 (przedruk w: *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj*, red. D. Swend, P. Borto, Radom 2012, s. 199-213).
- Il concetto della partecipazione alla liturgia dopo il Concilio Vaticano II*, „Rivista Liturgica” 6 (2011), s. 1006-1020.
- Hermeneutika tekstów eucharystycznych w kluczu diachronicznym i synchronicznym*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1 (2011), s. 85-97 (przedruk: „Liturgia Sacra” 1 (2011), s. 5-14).
- Pojmowanie uczestnictwa w liturgii w okresie po Soborze Watykańskim II*, „Liturgia Sacra” 2 (2011), s. 317-331 (przedruk w: „Theologos” 2 (2012), s. 29-45).
- Liturgia szczytem i źródłem dla duszpasterskich i życiowych przedsięwzięć Kościoła*, w: *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, red. A. Żądło, Katowice 2012, s. 125-138.
- Wciąż nieodkryte bogactwa posoborowej liturgii*, „Studia Liturgiczne” 9 (2013), s. 61-79.
- Dydaktyka i badania liturgiczne po ogłoszeniu konstytucji o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium. Zagadnienia wybrane*, „Liturgia Sacra” 2 (2013), s. 253-275.
- Funkcje modlitwy ustalonej: liturgicznej i pozaliturgicznej. Ujęcie teologiczne*, w: *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2014, s. 83-95.

- Elementy materialno-przestrzenne w liturgii*, w: *Liturgia i psychologia*, red. A. Żądło, Katowice 2014, s. 78-91.
- Troska o język w liturgii przejawem duchowości chrześcijańskiej*, „*Studia Pastoralne*” 10 (2014), s. 351-362.
- Pascha Jezusa i jej uobecnienie w liturgii*, w: *Quod itaque Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transivit. Sakramenty w misterium Kościoła. Księga dedykowana Księdzu Profesorowi Czesławowi Krakowiakowi z okazji siedemdziesiątych urodzin*, red. B. Migut, Z. Głowacki, W. Pałęcki, Lublin 2014, s. 69-80.
- Prawda i pokój w tradycji chrześcijańskiej*, w: *Pielgrzym – Duszpasterz – Profesor. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Janowi Góreckiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. S. Durczok, M. Niesporek, Katowice 2014, s. 202-212.
- Le prime e le seconde letture del Lezionario riveduto alla luce del Concilio Vaticano II*, w: *Sacrificium et canticum laudis. Parola, Eucaristia, Liturgia delle ore, vita della Chiesa*, red. D. Medeiros, Città del Vaticano 2015, s. 47-68.
- Hermeneutyka w badaniach nad formułami modlitw liturgicznych*, „*Studia Liturgiczne*” 11 (2015), s. 81-113.
- Hermeneutyka tekstów euchologijnych w służbie przepowiadania liturgicznego*, „*Roczniki Teologiczne*” 12 (2015), s. 93-114.
- Historyczny kontekst zaistnienia pozamszajnej pobożności eucharystycznej i formy jej wyrazu*, „*Teologiczne Studia Siedleckie*” 12 (2015), s. 123-141.
- Liturgia szczytem i źródłem życia oraz posługi kapłana*, „*Kielecki Przegląd Diecezjalny*” 2 (2016), s. 308-325.
- „Participatio actuosa” w liturgii przed Soborem Watykańskim II i po nim. Zarys problematyki*, „*Studia Pastoralne*” 12 (2016), s. 15-35.
- Elementy kultyczne judaizmu w liturgii chrześcijan. Zagadnienia wybrane*, „*Liturgia Sacra*” 1 (2017), s. 49-72.
- Napełnieni Duchem Świętym dla ewangelicznego życia i duszpasterskiego działania o charakterze ewangelizacyjno-mistagogicznym*, „*Kielecki Przegląd Diecezjalny*” 4 (2017), s. 497-519.
- Teologia i duszpasterska funkcja sanktuarium. Zagadnienia wybrane*, „*Studia Pastoralne*” 14 (2018), s. 365-392.
- O bierzmowaniu z inspiracji „Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2017/2018”*, „*Liturgia Sacra*” 1 (2018), s. 145-172.
- Homily Building Based on Euchological Texts in the Light of Exhortations of the „Homiletic Directory” („Budowanie homilii na bazie tekstów euchologijnych w świetle wskazań Dyrektorium homiletycznego”)*, „*Wrocławski Przegląd Teologiczny*” 1 (2020), s. 237-260.
- Związek liturgii z Kościołem, jego duszpasterską misją i eschatologicznym powołaniem*, „*Liturgia Sacra*” 1 (2020), s. 23-48.
- Istota, dzieje i liturgiczno-duszpasterski wymiar sakramentu małżeństwa*, w: *Człowiek Bogu, człowiek człowiekowi, człowiek światu. Księga Pamiątkowa dedykowana śp. ks. prof. dr. hab. Alojzemu Drożdżowi (1950–2019)*, red. W. Surmiak, Katowice 2020, s. 143-159.

- Liturgia szczytem i źródłem modlitwy uczniów Chrystusa w Kościele starożytnym*, „Teologia i Człowiek” 1 (2021), s. 135-156.
- Namaszczenie chorych jednym z sakramentów uzdrowienia*, w: *Księga Jubileuszowa dedykowana ks. Józefowi Kozyrze*, red. A. Malina, Katowice 2022, s. 374-400.
- The Idea of Unity and Catholicity of the Church in the Custom of Mentioning the Bishop's Name in the Eucharistic Prayer* („Idea jedności i powszechności Kościoła w zwyczaju wzmiankowania imienia biskupa w Modlitwie eucharystycznej”), „Collectanea Theologica” 2 (2022), s. 149-167.
- Wprowadzenie w lekturę instrukcji „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła”*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 231-247.
- Homilie można budować w oparciu o teksty euchologijne. Refleksja zainspirowana „Dyrektorium homiletycznym”*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 207-229.
- Imię biskupa w Modlitwie eucharystycznej poszczególnych wersji Mszału Pawła VI*, „Studia Liturgiczne” 17 (2022), s. 67-82.
- Treści modlitw na konsekrację krzyżma w Wielki Czwartek. Analiza hermeneutyczno-liturgiczna*, w: *Namaszczenie w Kościele łacińskim i w Kościołach wschodnich*, red. W. Bartocha, Warszawa 2022, s. 19-49.
- Geneza, struktura i teologiczne treści hymnu „Chwała na wysokości Bogu”*, w: *Spes mea unica. Miscellanea offerta a Sua Ecc. Mons. Andrzej W. Suski primo vescovo della diocesi di Toruń in occasione del Suo 80o genetliaco*, red. M. Sodi, D. Brzeziński, Roma 2023, s. 383-396.
- Idea i teologia ojczyzny w tekstach Mszału Pawła VI*, „Collectanea Theologica” 3 (2023), s. 119-146.
- Posługi w Kościele wczoraj i dziś*, w: *Domine, Tu scis. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. Jerzemu Szymikowi w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Kempa, P. Sawa, Katowice 2023.

Publikacje ks. prof. dr. hab. Ireneusza Celarego⁵⁰

Książka pod redakcją:

Liturgia culmen et fons vitae missionisque Ecclesiae. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Andrzejowi Żądło w 70. rocznicę urodzin, red. I. Celary, Katowice 2023.

Artykuły:

Kształtowanie postaw duchowych i liturgicznych u dzieci niepełnosprawnych, w: *DIALOG z osobami niepełnosprawnymi. Materiały konferencyjne*, red. Z. Brzezinka, Katowice 2004, s. 51-57.

Tradycje i zwyczaje pogrzebowe na Górnym Śląsku, w: *Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze*, red. R. Pierskała, T. Smolińska, Opole 2004, s. 295-305.

Inicjacyjno-katechumenalny kształt nowej ewangelizacji kontynentu europejskiego, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (2004), s. 53-69.

Liturgiczno-pastoralny wymiar chrześcijańskiego pielgrzymowania, w: *Pielgrzymowanie a integracja*, red. Z. Glaeser, J. Górecki, Opole 2005, s. 23-34.

Eucharystia źródłem i szczytem ewangelizacji, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2005, s. 172-192.

Formacja religijna w rodzinie chrześcijańskiej, w: *Rodzina. Historia i współczesność. Studium monograficzne*, red. W. Korzeniewska, U. Szuścik, Kraków 2005, s. 71-83.

Rola wiernych świeckich w życiu i aktywności pastoralnej Kościoła w ujęciu instrukcji „Redemptionis sacramentum”, „Perspectiva” 1 (2005), s. 134-143.

⁵⁰ Przed rozpoczęciem pracy na Wydziale Teologicznym UŚ I. Celary napisał następujące publikacje o tematyce liturgicznej. Książki: *Pastoralne wskazania dotyczące liturgii sakramentalnej*, Katowice 1998; *Obrzędowość świecka jako wyzwanie dla życia duszpastersko-liturgicznego*, Katowice 1999 (rozprawa doktorska); *Kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy w archidiecezji katowickiej*, Katowice 2000; *Cudowny obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy*, Katowice 1999; *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy*, Katowice 1999. Artykuły: *Niedziela w życiu chrześcijańskim*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 3 (2002), s. 407-422; *Polskie zwyczaje religijne*, „Liturgia Sacra” 8 (2002) 2, s. 275-284; *Wychowanie liturgiczne w rodzinie chrześcijańskiej*, „Homo Dei” (2002) 4, s. 26-37; *Obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Dane historyczne i wskazania pastoralne*, „Salvatoris Mater” 4 (2002), s. 131-142; *W poszukiwaniu istoty święta*, „Forum Teologiczne” 4 (2003), s. 53-62; *Odnova liturgiczna w archidiecezji katowickiej (1963-2002)*, „Liturgia Sacra” 9 (2003) 1, s. 77-86; *Prawda o zmartwychwstaniu w przepowiadaniu kaznodziejsko-homiletycznym*, „Polonia Sacra” 12 (2003), s. 125-138. *Profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i duszpasterz z Bytomia ks. Wacław Schenk*, „Studia Diecezji Radomskiej” 5 (2003), s. 235-243; *Liturgia domowego Kościoła*, w: *Naśladować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2003/2004*, red. P. Kurzela, A. Liskowacka, Katowice 2003, s. 282-300; *Liturgiczny wymiar katechezy*, „Studia Warmińskie” 40 (2003), s. 159-172; *Życie i działalność ks. prałata Ludwika Skowronka w latach 1859-1934*, „Zaranie Śląskie” 7/8 (2003), s. 309-315; *Obrzędowość świecka jako wyzwanie dla życia duszpastersko-liturgicznego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 157-167.

- Znaczenie Eucharystii dla formacji życia rodzinnego*, „Teologia Praktyczna” 6 (2005), s. 157-168.
- Uczestnictwo wiernych świeckich w celebracji Eucharystii w świetle instrukcji „Redemptionis sacramentum”*, „Dobry Pasterz” 30 (2005), s. 64-72.
- Nauka o Eucharystii w myśli teologiczno-pastoralnej księdza Profesora Romualda Raka (1920–2003)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 25 (2005), s. 331-345.
- Problem nowej ewangelizacji kontynentu europejskiego na podstawie najnowszych dokumentów kościelnych*, „Teologia i Człowiek” 6 (2005), s. 181-193.
- Ekumenizm a Eucharystia w świetle encykliki Jana Pawła II „Ut unum sint”*, w: *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*, red. J. Budniak, Katowice 2006, s. 113-129.
- Od kratek konfesjonau do kultury podglądania? Refleksje płynące z konfrontacji między kulturą chrześcijańską a zjawiskiem kultury popularnej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 26 (2006), s. 287-297.
- Uczestnictwo wiernych świeckich w celebracji Eucharystii w świetle instrukcji „Redemptionis Sacramentum”*, „Studia Warmińskie” 43 (2006), s. 253-260.
- Msza święta w Kościele katolickim i w Kościele ewangelickim*, w: *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. Budniak, Katowice 2007, s. 243-252.
- Tajemnica Eucharystii w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, „Perspectiva” 2 (2007), s. 5-22.
- Święto Świętej Rodziny. Analiza tekstów formularza mszalnego*, „Salvatoris Mater” 4 (2008), s. 133-141.
- Eucharystia jako misterium życia liturgicznego rodziny chrześcijańskiej w nauczaniu papieża Jana Pawła II i Benedykta XVI*, w: *Omnia Tempus Habent. Miscellanea theologica Vincentio Myszor quadragesimum annum laboris scientifi celebranti ab amicis, sodalibus discipulisque oblata*, red. A. Reginek, G. Strzelczyk, A. Żądło, Katowice 2009, s. 331-341.
- Rodzina Nazaretańska wzorem dla rodzin chrześcijańskich w świetle listów pasterskich Episkopatu Polski na Święto Świętej Rodziny*, „Salvatoris Mater” 4 (2009), s. 43-55.
- „Sakramente heute – Wandel der Sakramentenpastoral?” V. Fachsymposium (Opole, 17-20 września 2009)*, „Studia Pastoralne” 5 (2009), s. 415-418.
- Die Zusammenarbeit von Familie, Pfarrgemeinde und Schule bei der Vorbereitung auf das sakramentale Leben der Kinder und Jugend*, w: *Sakramente heute. Wandel der Sakramentenpastoral?*, Pastoraltheologische Hefte. PoST Netzwerk der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen, Hrsg. M. Polak, Bd. 3, Wien–Gnieszno 2010, s. 53-66.
- Znaczenie tradycyjnej pobożności ludowej w duszpasterstwie rodzin polskich na emigracji*, w: *Familiaris splendor. Piękno życia rodzinnego jako wyzwanie dla społeczeństwa i Kościoła*, red. A. Bartoszek, Katowice 2011, s. 226-237.
- In Sorge um ein religiöses Klima in der Familie*, „Studia Pastoralne” 8 (2012), s. 108-118.

- Duszpasterstwo mistagogiczne jako odpowiedź Kościoła na laicyzację świąt i zwyczajów chrześcijańskich w Polsce po roku 1989*, w: *Victimae Paschali Laudes. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Doktorowi Marianowi Pisarzakowi MIC w 75. rocznicę urodzin*, red. J. Kumala, Licheń Stary 2012, s. 479-501.
- Potrzeba czuwania nad pobożnością ludową, to znaczy planowania jej w ramach parafialnego duszpasterstwa*, w: *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, red. A. Żądło, Katowice 2012, s. 85-97.
- Chrześcijańska wizja niedzielnego świętowania wobec procesu laicyzacji w Polsce*, w: *Homo oeconomicus w pastoralno-społecznej przestrzeni*, red. I. Celary, G. Polok, Katowice 2013, s. 121-138.
- Studia wiedeńskie i pierwsze lata posługi w archidiecezji katowickiej po studiach*, w: *Per cruce[m] ad lucem. Księga jubileuszowa. Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę święceń prezbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*, red. S. Stasiak, Legnica 2013, s. 119-129.
- Wkład papieża Pawła VI w dzieło soborowej i posoborowej reformy liturgii*, w: *Gratias agamus Domino Deo nostro. Księga Honorowa dedykowana Księdzu Jerzemu Palińskiemu Rektorowi Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach w latach 2006–2013*, red. M. Panek, J. Wilk, Katowice 2014, s. 29-45.
- Muzyka liturgiczna w świetle dokumentów Kościoła*, „*Studia Pastoralne*” 12 (2016), s. 75-87.
- Musiksprache als wichtiger Teil der Feier des Gottesdienstes (Umriss des Problems)*, w: *Cantabo et psallum dicam (Ps 57,9). Muzyka liturgiczna w życiu Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Ks. prof. Antoniemu Reginkowi w 70. Rocznice Urodzin*, „*Studia Pastoralne*” 14 (2018), s. 100-111.
- Überlegungen zum Mystagogiebegriff in ausgewählten Schriften von Karl Rahner*, „*Warszawskie Studia Teologiczne*” 4 (2019), s. 42-55.
- Die Teilnahme an der Feier der Eucharistie baut die communio mit Gott und den Menschen – Eine kurze theologische Reflexion ausgewählter Schriften von Josef Ratzinger/Benedikt XVI*, w: *Człowiek Bogu. Człowiek człowiekowi. Człowiek światu. Księga Pamiątkowa dedykowana śp. Ks. dr hab. Alojzowi Drożdżowi (1950–2019)*, red. W. Surmiak, Katowice 2020, s. 130-142.
- Persönliche und musikalische Bindungen des Pfarrers Antoni Hlond (Chlondowski) SDB mit Slowenien* (z H. Olszarem), „*Bogoslovni vestnik*” 4 (2023), s. 125-135.

Publikacje ks. dr. hab. Bogdana Bieli, prof. UŚ

Druki zwarte:

Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła, Katowice 2006.

Pastoralne nawrócenie w teorii i praktyce parafialnej, Katowice 2014.

Wysłuchani w Ducha. Ku odnowie wspólnoty parafialnej – rodziny Bożej (Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 90), Katowice 2019 (współautor: I. Celary).

Artykuły:

Miejsce i rola liturgii w urzeczywistnianiu się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1996), s. 222-238.

Kapłaństwo sakramentem w służbie komunii, w: *Vobis episcopus vobiscum christianus*, red. W. Myszor, A. Malina, Katowice 2004, s. 120-127.

Eucharystyczny kształt duchowości kapłańskiej, „Roczniki Teologiczne” 6 (2007), s. 33-44.

Przygotowanie dalsze i bliższe do sakramentu pokuty i pojednania, „Studia Pastoralne” 3 (2007), s. 36-53.

Przygotowanie do sakramentu bierzmowania: czy wykorzystana szansa?, „Studia Pastoralne” 4 (2008), s. 41-52.

Pastoralne aspekty kształtowania świętecznego charakteru niedzieli w parafii, w: *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały*, red. T. Borutka, A. Baczyński, M. Ostrowski, Kraków 2008, s. 169-176.

Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej, „Studia Pastoralne” 6 (2010), s. 313-319.

Eucharistic gathering as the heart of celebrating “the eight day” in a parish, „Studia Pastoralne” 8 (2012), s. 183-193.

Kształtowanie świętecznego charakteru niedzieli w parafii – aspekt pastoralny, w: *Świętowanie niedzieli w wymiarze społeczno-etycznym*, red. A. Wuwer, Katowice 2013, s. 179-191.

Nabożeństwa dla zdechrystianizowanych i poszukujących, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 454-470.

Liturgia miejscem spotkania z Chrystusem, „Ateneum Kapłańskie” 3 (2024), s. 421-437.

The Role of the Ministry of Lector and Acolyte in the Context of the Instruction for Parishes in the Service of Evangelisation (June 29, 2020) and the Letter Spiritus Domini (January 10, 2021), „Verbum Vitae” 2 (2024), s. 285-302.

Posługi w Kościele w świetle najnowszych dokumentów Magisterium Ecclesiae – aspekt pastoralny, w: *Wokół koncepcji wolności religijnej. Księga jubileuszowa dla Profesora Eugeniusza Sakowicza*, red. P. Jabłońska, P. Szuppe, Warszawa 2024, s. 45-71.

Publikacje ks. dr. Andrzeja Hoinkisa

Bilinguale Altarmessbücher: ein Phänomen der nachvatikanischen Liturgiereform, w: *Liturgiereform vor Ort: zur Rezeption des Zweiten Vatikanischen Konzils in Bistum und Pfarrei*, red. J. Bärsch, Regensburg 2010, s. 63-80.

Prace nad wydaniem polskiego lekcjonarza mszalnego w latach 1964–1972, w: *Praedicamus Christum Crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 322-339.

Łacińsko-polskie „Collectio rituum” (1963) – jutrzeńka posoborowej reformy liturgii w Polsce, w: *Victimae Paschali Laudes. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Doktorowi, Marianowi Pisarzakowi MIC w 75. rocznicę urodzin*, red. J. Kumala, Licheń Stary 2012, s. 347-357.

Zur Theologie der Begehung des Sonntags als des Tages des Herrn, w: *Świętowanie dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. Czaja, Z. Glaeser, Opole 2012, s. 7-17.

Bilinguale Altarmessbücher: ein Phänomen der nachvatikanischen Liturgiereform, w: *Liturgiereform und Bistum: gottesdienstliche Erneuerung nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil*, red. J. Bärsch, W. Haunerland, Regensburg 2013, s. 63-80.

Das lateinisch-polnische Altarmessbuch von 1968, w: *Erbe und Erneuerung: die Liturgiekonstitution des Zweiten Vatikanischen Konzils und ihre Folgen*, red. H.-J. Feulner, Wien 2015, s. 287-296.

Gottesdienst in Polen zur Zeit der „Corona-Krise“: Am Beispiel der Erzdiozese Katowice, w: *Gottesdienst auf eigene Gefahr?: die Feier der Liturgie in der Zeit von Covid-19 Worship at your own risk?*, red. H.-J. Feulner, Münster 2020, s. 365-374.

Publikacje ks. mgr-lic. Sebastiana Kreczmańskiego

Milczenie i jego rola w liturgii rzymskiej, w: *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi Metropolicie Katowickiemu w 25. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 188–202.

Sakramentarze źródłami kolekt w Mszaie Rzymskiej, „*Studia Pastoralne*” 7 (2011), s. 377-385.

Katedra Chrystusa Króla w Katowicach. Cathedral of Christ the King, red. Ł. Gawęł, A. Stopka, tłum. K. Zajda, N. Puchała, Katowice 2016 (współautor).

Uroczystości pogrzebowe śp. księdza arcybiskupa Szczepana Wesolego, Katowice 2018 (współredaktor).

Śpiewnik kościelny, oprac. A. Reginek, Katowice 2020 (redakcja i skład nut).

„*Zbiór z Werony*”: *opis i zawartość*, „*Studia Pastoralne*” 18 (2022), s. 259-270⁵¹.

3. PROMOTORZY I RECENZENCI PRAC DOKTORSKICH I MAGISTERSKICH Z LITURGIKI

Pod kierunkiem wykładowców liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach kilku studentów obroniło rozprawy doktorskie, a wielu innych prace magisterskie i licencjackie⁵². W interesującym nas okresie samodzielni wykładowcy liturgiki byli też recenzentami prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich

⁵¹ Por. <https://us.edu.pl/instytut/int/bibliografie/bibliografia-zawartosci-studiow-pastoralnych> [dostęp: 19.10.2024].

⁵² W Bibliotece Teologicznej w Katowicach (katalog dysertacji) pod hasłem „liturgia”, „Eucharystia”, „nabożeństwa”, „duszpasterstwo liturgiczne” znajduje się wiele pozycji dotyczących liturgiki. Cennym źródłem jest Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych [Bibliografia], która powstała dzięki współpracy Federacji Bibliotek Kościelnych *Fides* z Biblioteką Narodową. Choć baza ta jest stale uzupełniana o brakujące roczniki sprzed 1980 r. i o nowe tytuły czasopism

z liturgiki. Na seminarium doktoranckim prowadzonym przez ks. prof. dr hab. A. Żądło obroniono trzy prace doktorskie z liturgiki: ks. Pawła Tila: *Świętowanie dnia Pańskiego w Polsce w okresie od Soboru Watykańskiego II do Roku Eucharystii (1965–2005) na podstawie nauczania biskupów polskich* – obrona pracy: Katowice, 5 października 2012 r.; ks. Grzegorza Śmiecińskiego: *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w (archi)diecezji katowickiej* – obrona pracy: Katowice, 15 października 2013 r. oraz ks. Gabriela Thomalli: *Formularze mszalne o archaniołach i aniołach. Studium liturgiczno-teologiczne* – obrona pracy: Katowice, 18 września 2015 r.

4. AKTYWNOŚĆ SYMPOZJALNO-KONFERENCYJNA

Wykładowcy liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ zorganizowali kilka konferencji naukowych, sympozjów ogólnouczeniowych, ogólnopolskich i międzynarodowych oraz innych spotkań⁵³. Uczestniczyli też jako prelegenci w konferencjach w kraju i za granicą⁵⁴. Konferencje były okazją do wymiany myśli z naukowcami z ośrodków teologicznych krajowych⁵⁵ i zagranicznych⁵⁶. Owocem tych spotkań są książki, artykuły, recenzje i sprawozdania w czasopismach rodzimych i obcych.

W minionych 20 latach na Wydziale Teologicznym UŚ odbyły się następujące konferencje i sympozja o tematyce liturgicznej:

1. Sympozjum *Od mistagogii do chrześcijańskiej duchowości*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach (20.05.2004)
2. Sympozjum *Eucharystia a życie*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach (19.05.2005)
3. Sympozjum *Integralna obecność słowa Bożego w celebracjach liturgicznych*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach wraz z Katedrą Liturgiki i Hagiografii UO (18.05.2006)

teologicznych, to swoim zasobem służy już do poszukiwania literatury również liturgicznej dla dydaktyki i badań naukowych w środowisku akademickim.

⁵³ Należy tutaj w pierwszym rzędzie uwypuklić działalność A. Żądły. Inni wykładowcy liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ byli przede wszystkim organizatorami konferencji i sympozjów naukowych o charakterze teologiczno-pastoralnym (I. Celary, B. Biela).

⁵⁴ Por. K. Sosna, *Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego za rok akademicki 2003/2004*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2 (2002), s. 313-314.

⁵⁵ Na uwagę zasługuje tutaj wieloletnia współpraca A. Żądły z Katedrą Liturgiki i Hagiografii UO, PAT w Rzymie, UPJPII oraz Katedrą Kompozycji, Dyrygentury i Teorii Muzyki oraz Katedrą Organów i Muzyki Kościelnej Akademii Muzycznej im. K. Szymanowskiego w Katowicach.

⁵⁶ Spośród znanych zagranicznych wykładowców liturgiki należy wymienić m.in. Manilę Sodiego, Corrada Calvaa oraz Matiasa Augé’a.

4. Sympozjum *Egzorcyzmy w tradycji Kościoła i jego współczesnym duszpasterstwie*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach wraz z Katedrą Liturgiki i Hagiografii UO (24.05.2007)
5. Sympozjum *Aniołowie w życiu ludzi*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach wraz z Katedrą Liturgiki i Hagiografii UO (5.15.05.2008)
6. Sympozjum *Natura i cechy zgromadzenia liturgicznego chrześcijan*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach (21.05.2009)
7. Sympozjum *Liturgia jednym aktem kultu*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach przy współudziale PAT w Rzymie, Wydziału Teologicznego UO, UPJPII w Krakowie (20.05.2010)
8. 46. Sympozjum Wykładowców Liturgiki na Wydziałach Teologicznych i w Wyższych Seminariach Duchownych *Ordinatio presbyterorum. Liturgia, teologia, ministerium (do Soboru Trydenckiego)*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach (7–9.09.2010)
9. Sympozjum międzynarodowe *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach przy współudziale PAT w Rzymie (19.05.2011)
10. Sympozjum międzynarodowe *Liturgia i psychologia*, zorganizowane przez Zakład Liturgiki i Homiletyki w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach przy współudziale PAT w Rzymie (17.05.2012).

5. STAŻE NAUKOWE ORAZ AKTYWNOŚĆ W KOMISJACH I CZASOPISMACH NAUKOWYCH

Pracownicy Wydziału Teologicznego UŚ podejmowali rozmaite aktywności naukowe poza Wydziałem. Ksiądz dr J. Paliński był w latach 2002–2011 przewodniczącym Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej. Angażował się również w prace Kolegium Konsultorów i Rady Kapłańskiej. Ponadto był konsultorem Komisji ds. Powołań i Formacji do Prezbiteratu oraz Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej⁵⁷. Ksiądz prof. A. Żądło odbył w 1998 r. staż naukowy we Włoszech, który zaowocował przygotowaniem do druku książek: *Parafia w trzecim tysiącleciu*; *Liturgia o męczeństwie*; *Kościół lokalny. Teologia i duszpasterstwo* oraz tłumaczeniem na język polski kilku opracowań, m.in. L.M. Pignatiella: *Duszpasterstwo parafii roku 2000*,

⁵⁷ Por. J. Wilk, Ks. Pralat dr Jerzy Paliński, w: *Gratias agamus Domino Deo nostro...*, s. 15-16.

J.B. Cappellara: *Ewangelizować: zadanie dla wszystkich czy doświadczenie niektórych?* oraz kilkunastu artykułów naukowych. Na przełomie 1998 i 1999 r. zamieszkał w Centrum Duszpasterstwa Parafialnego „Chiesa-Mondo” w Katanii na Sycylii. Tam zapoznał się z teologicznymi podstawami i zasadami funkcjonowania fundamentalnych komórek kościelnych w ramach włoskiego duszpasterstwa parafialnego. Od października 1999 do czerwca 2001 r. pomagał w pracy duszpasterskiej w diecezji Prato w Toskanii. Włączał się też czynnie w duszpasterstwo w parafii św. Bartłomieja. Korzystał z zasobów bibliotecznych Instytutu Teologicznego dla Włoch Centralnych we Florencji. W latach 2001–2002 przebywał w Centrum Służby Animacji Wspólnotowej Ruchu dla Lepszego Świata w Rzymie, gdzie brał czynny udział w kursach, seminariach i sympozjach poświęconych ewangelizacyjnemu charakterowi duszpasterstwa w Kościołach lokalnych, m.in. w Neapolu (styczeń 2002) i w Pizzo na terenie Kalabrii (marzec 2002)⁵⁸. Od grudnia 2004 do grudnia 2008 r. ks. A. Żądło był członkiem Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej. Komisja przeprowadziła wizytację w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (13–15 marca 2005) oraz na Wydziale Teologicznym UO (3–5 kwietnia 2005)⁵⁹. W latach 2008–2012 był konsultorem Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski. Ponadto założył czasopismo „Studia Pastoralne”, których redaktorem naczelnym był w latach 2005–2014. Od 1994 r. redagował serie wydawnicze: „W Nurcie Zagadnień Parafialnych” i od 2000 r. „Kościoł w Trzecim Tysiącleciu”, a także pisma: „List do Przyjaciół” w latach 1989–1995 i „Biblioteka Powołaniowa” od 1995 r. Był również recenzentem czasopism: „Seminare” od 2006 r., „Diakon” od 2010 r., „Ruch Biblijny i Liturgiczny” od 2012 r., „Kieleckie Studia Teologiczne” od 2013 r., „Collectanea Theologica” i „Colloquia Theologica Ottoniana” od 2021 r. Ksiądz A. Żądło od 2012 r. należał do Rady Naukowej „Liturgia Sacra”, a w latach 2012–2016 był członkiem Rady Naukowej „Theologos”. Działalność ks. A. Żądły wykraczała poza granice Polski. Od 14 lutego 2011 r. był członkiem korespondentem PAT w Watykanie. Od 2016 r. zasiadał w Radzie Naukowej (Doctorum Collegii Membrum) serii „Veritatem Inquirere” (Liturgiae Fontes et Studia) wydawanej przez rzymskie uniwersytety: Pontificia Università Lateranense i Pontificia Università della Santa Croce oraz przez Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu⁶⁰.

Ksiądz prof. dr hab. Ireneusz Celary odbył w latach 2000–2002 staż naukowy w Wiedniu. Skorzystał z udzielonego mu stypendium naukowego *Stowarzyszenia „Post-Netzwerk” der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen*. W tym okresie rozpoczął kwerendę materiałów do pracy habilitacyjnej. Uczestniczył w kursie języka niemieckiego oraz aktywnie w konferencjach, wykładach i seminariach naukowym z teologii pastoralnej i liturgiki na Uniwersytecie Wiedeńskim. W 2012 r. otrzymał Kardinal-Bertram Stipendium

⁵⁸ Por. D. Brzeziński, I. Celary, *Życie i działalność naukowa...*, s. 32.

⁵⁹ Por. tamże, s. 33.

⁶⁰ Por. tamże, s. 34.

(*Institut für ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte e.V. – Regensburg*). W latach 2018–2019 był stypendystą *Katholisches Akademischer Ausländer-Dienst* (KAAD) w Bonn, *KU proFOR+ i Zentrum für Flucht und Migration* der KU Eichstätt-Ingolstadt. Uczestniczył w realizacji projektu badawczego „Migration 3.0: Integration polnischer Familien in die deutsche Gesellschaft und ihre langfristigen Herausforderungen” we współpracy z Lehrstuhl für Pastoraltheologie und Pastoralpsychologie Katolickiego Uniwersytetu w Eichstätt. Od 19 września 2009 r. jest członkiem Stowarzyszenia Wykładowców Liturgiki w Wydziałach Teologicznych i Wyższych Seminariach Duchownych w Polsce, a od 15 września 2002 r. także Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów i Duszpasterzy im. Jana Pawła II. Od 1 października 2010 r. uczestniczy w wiedeńskim forum *Post-Netzwerk der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen* oraz należy do *Pastoraltheologen Pastorales Forum*⁶¹.

Ksiądz I. Celary brał udział w rozmaitych aktywnościach w diecezji. W latach 2002–2010 należał do Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej. Od 25 listopada 2012 r. był konsultorem Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej, koordynującej prace tego synodu. W 2007 r. został recenzentem „Legnickich Studiów Teologicznych. Perspectiva” oraz „Studiów Pastoralnych” wydawanych przez Wydział Teologiczny UŚ⁶².

Ksiądz dr A. Hoinkis należy do Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej. W latach 2011–2021 był jej członkiem, a od 2016 r. jest przewodniczącym. W latach 2012–2015 pracował w Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej i był członkiem Rady Kapłańskiej, a w latach 2013–2015 – Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Sakralnej. Zaangażował się również w prace Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej⁶³.

Ksiądz mgr lic. S. Kreczmański był w latach 2011–2020 członkiem Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej, a w okresie od 2016 do 2020 r. wchodził w skład Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej w Katowicach⁶⁴. Pełnił także funkcję sekretarza w Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej⁶⁵.

ZAKOŃCZENIE

Minione dwudziestolecie to okres wielu dokonań wykładowców liturgiki na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach. Były to dokonania różnorodnego typu.

⁶¹ Por. <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/celary-ireneusz> [dostęp: 15.10.2024].

⁶² Por. *Celary Ireneusz*, https://silesia.edu.pl/index.php/Celary_Ireneusz [dostęp: 5.10.2024].

⁶³ Por. *Hoinkis Andrzej*, https://silesia.edu.pl/index.php/Hoinkis_Andrzej [dostęp: 5.10.2024].

⁶⁴ Por. A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022, s. 239.

⁶⁵ Por. *Morgi bez wikariusza*, <https://ctmyslowice.pl/artykul/morgi-bez-wikariusza-n1201854> [dostęp: 5.10.2024].

Głównymi aktywnościami są: dydaktyka, publicystyka naukowa i działalność organizacyjna. We wszystkich wymiarach tej aktywności uwidacznia się umiowanie liturgii. Jej zgłębianie dzięki studium liturgiki umożliwia studentom zrozumienie permanentnie dokonującego się uświęcenia człowieka przez Jezusa Chrystusa. Zbawiciel pragnie w Kościele i przez posługę Kościoła obdarzać ludzi swoją łaską będącą owocem Jego śmierci krzyżowej i chwalebnego zmartwychwstania. Misterium paschalne wcielonego Słowa jest niewyczerpanym źródłem życia Bożego. Przyjmowane przez człowieka w klimacie wiary, staje się źródłem uświęcenia, a także apostołskiego dynamizmu.

Działalność liturgistów jest zawsze też ukierunkowana na budowanie wspólnoty Kościoła. Wyrazem tej troski pozostaje m.in. czasopismo teologiczne „Studia Pastoralne”, wydawane przez katowicki Wydział Teologiczny. Problematyka eklezjalna, szeroko pojmowana, była niejednokrotnie przedmiotem sympozjów i konferencji organizowanych przez ów Wydział. Popularyzacja tych treści dokonuje się w formie wydziałowych serii wydawniczych, zarówno w wersji drukowanej, jak i powszechnie dostępnej cyfrowej.

Szczególnie wyraźny ślad w formacji liturgicznej i upowszechnianiu wiedzy liturgicznej pozostawił ks. prof. A. Żądło. On bowiem przez 20 lat, bo od 2003 do 2023 r., kształtował umysły i serca alumnów, przyszłych liturgów, oraz świeckich studentów. Ci ostatni zostali dzięki formacji liturgicznej odpowiednio przygotowani do owocnego pełnienia funkcji liturgicznych podczas sprawowania liturgii, zwłaszcza celebracji Najświętszej Eucharystii.

BIBLIOGRAFIA

- Blachnicki F., *Liturgia jako zasada koncentracji w formacji kapłańskiej*, „Collectanea Theologica” 3 (1968), s. 33-52.
- Bp Greger: *Dziękujemy Bogu za ks. prof. Andrzeja Żądłę*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-dziekujemy-bogu-za-ks-prof-andrzeja-zadle-d641104> [dostęp: 12.10.2023].
- Celary I., Brzeziński D., *Życie i działalność naukowa ks. prof. dr. hab. Andrzeja Żądły, w: Liturgia culmen et fons vitae missionisque Ecclesiae. Księga Jubileuszowa dedykowana księdzu prof. dr. hab. Andrzejowi Żądle w 70. rocznicę urodzin*, red. I. Celary, Katowice 2023, s. 31-60.
- Celary I., *Obrzędowość świecka w Polsce (1944–1989) jako wyzwanie dla współczesnego życia duszpastersko-liurgicznego*, <https://archiwum.allegro.pl/oferta/ks-ireneusz-celary-obrzedowosc-swiecka-jako-i8092530984.html> [dostęp: 15.10.2024].
- Celary Ireneusz, https://silesia.edu.pl/index.php/Celary_Ireneusz [dostęp: 5.10.2024].
- Gratias agamus Domino Deo nostro. Księga Honorowa dedykowana Księdzu Jerzemu Palińskiemu Rektorowi Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach w latach 2006–2013*, red. M. Panek, J. Wilk, Katowice 2014.
- Hoinkis Andrzej, https://silesia.edu.pl/index.php/Hoinkis_Andrzej [dostęp: 5.10.2024].

- https://katalogi.bn.org.pl/discovery/search?query=any,contains,ks.%20Jerzy%20Pal-i%C5%84ski&tab=LibraryCatalog&search_scope=NLOP_IZ_NZ&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&offset=0 [dostęp: 16.10.2024].
- https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=44249&_k=mor199 [dostęp: 15.10.2024].
- <https://opus.us.edu.pl/info/author/USLclbd7668ecec42e4b6adc8dfdd49e103/Profile+osoby+%25E2%2580%2593+Ireneusz+Andrzej+Celary+%25E2%2580%2593+Uniwersytet+%25C5%259A1%25C4%2585ski?ps=20&lang=pl&pn=1&cid=437235> [dostęp: 23.10.2024].
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_%C5%BB%C4%85d%C5%82o [dostęp: 14.10.2024].
- <https://us.edu.pl/instytut/int/bibliografie/bibliografia-zawartosci-studiow-pastoralnych> [dostęp: 19.10.2024].
- <https://us.edu.pl/instytut/int/projekty-badawcze/projekty-indywidualne-zakonczone> [dostęp: 5.10.2024].
- <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/biela-bogdan> [dostęp: 15.10.2024].
- <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/celary-ireneusz> [dostęp: 15.10.2024].
- <https://us.edu.pl/wydzial/wtl/osoby/celary-ireneusz> [dostęp: 22.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=95106 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=6045 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=8253 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=81032 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=95106 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=154096 [dostęp: 7.10.2024].
- https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/osoby/pokazOsobe&os_id=52448 [dostęp: 7.10.2024].
- <https://www.katalogbt.us.edu.pl/makwww.exe?BM=02&IM=02&TX=&NU=01&WI=kreczmanskibsebastian> [dostęp: 17.10.2024].
- <https://www.wikidata.org/wiki/Q55390320> [dostęp: 26.10.2024].
- Instrukcja *In ecclesiasticam futurorum*, w: *Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede 1977–1979. Testo ufficiale e versione italiana*, red. E. Lora, t. 6, Bologna 1983, s. 1044-1090.
- Kołodziej B., *Biblioteki katedralne w służbie teologii akademickiej*, w: *Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, red. M. Kycler, D. Pawelec, B. Warząchowska, Katowice 2018.
- Liturgia culmen et fons vitae missionisque Ecclesiae. Księga Jubileuszowa dedykowana księdzu prof. dr. hab. Andrzejowi Żądle w 70. rocznicę urodzin*, red. I. Celary, Katowice 2023.

- Migut B., *Liturgiczna perspektywa teologii*, „Roczniki Teologiczne” 8 (2018), s. 91-105.
- Morgi bez wikariusza*, <https://ctmyslowice.pl/arttykul/morgi-bez-wikariusza-n1201854> [dostęp: 5.10.2024].
- Perszon J., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, „Studia Nauk Teologicznych” 3 (2008), s. 221-226.
- Pośpiech R., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego. Struktura, działalność i najważniejsze osiągnięcia*, „Studia Nauk Teologicznych” 3 (2008), s. 193-199.
- Reginek A., *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022.
- Selejdak R., *Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis”*, „Collectanea Theologica” 3 (2017), s. 97-133.
- Sosna K., *Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego za rok akademicki 2001/2002*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 35,2 (2002), s. 47.
- Sosna K., *Sprawozdanie z działalności Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego za rok akademicki 2003/2004*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37,2 (2002), s. 313-314.
- The Role of the Ministry of Lector and Acolyte in the Context of the Instruction for Parishes in the Service of Evangelisation (June 29, 2020) and the Letter Spiritus Domini (January 10, 2021)*, „Verbum Vitae” 2 (2024), s. 285-302.
- Uchwała Senatu Uniwersytetu Śląskiego z 7.11.2000 r. w sprawie utworzenia Wydziału Teologicznego, w: *Informator Wydziału Teologicznego na rok akademicki 2001/2002*, red. L. Szewczyk, K. Sosna, Katowice 2002, s. 10-11.
- Zimoń D.: *Przedmowa*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego*, red. L. Szewczyk, K. Kukowka, Katowice 2005, s. 5-6.
- Żądło A., *Dydaktyka i badania liturgiczne po ogłoszeniu konstytucji o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”: zagadnienia wybrane*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 2 (2013), s. 253-275.

Ks. Kazimierz Musiol

Katowice

ORCID 0000-0001-5636-3749

FORMACJA I TOWARZYSZENIE

O działalności Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Katowickiej

*FORMATION AND ACCOMPANIMENT: ON THE ACTIVITY OF FAMILY
MINISTRY OF THE ARCHDIOCESE OF KATOWICE*

ABSTRACT:

The aim of the article is to present the model of pastoral accompaniment developed in the Family Ministry of the Archdiocese of Katowice. The foundation of priestly ministry is striving to imitate Christ – the Good Shepherd, by caring for the family, which faces many threats in the modern world. The method that yields the best results in family ministry is the joint effort of both the clergy and laity. An important element of all formative programs and pastoral activities is working together with married couples, which, due to their experience, testimony, and authenticity resulting from successfully navigating the trials of everyday life, become a model and a source of inspiration – both for engaged and married couples – at all stages of family life. The aim of the Family Ministry of the Archdiocese of Katowice is to help families form, shape, develop, and overcome difficulties and crises in the spirit of God’s love. The pastoral care for the family inside the Ministry begins even before the engaged couple unites in the sacrament of marriage. The key objective in pastoral care is the ongoing formation of families, which are to be both evangelized and ready to evangelize, thus becoming the subject of pastoral ministry. Within the Archdiocese, there are formation programs organized for engaged as well as married couples, families with children, and mature married couples facing new developmental crises. Pastoral accompaniment also involves

Celem artykułu jest przedstawienie modelu duszpasterskiego towarzyszenia wypracowanego w Duszpasterstwie Rodzin Archidiecezji Katowickiej. Podstawę kapłańskiej posługi stanowi dążenie do naśladowania Jezusa Chrystusa (jako pasterza) w opiece nad rodziną narażoną współcześnie na liczne niebezpieczeństwa. Metodą przynoszącą w działalności duszpasterstwa rodzin najlepsze rezultaty jest połączenie pracy duchowieństwa i laikatu. Ważny element wszelkich programów formacyjnych i działań duszpasterskich stanowi współpraca z małżeństwami, które, dzięki swemu doświadczeniu, świadectwu i wiarygodności wynikającej z pomyślnego przejścia przez próbę codzienności, stają się wzorem i źródłem inspiracji dla narzeczonych i małżeństw na wszystkich etapach rozwoju rodziny. Celem działań Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej jest to, aby rodziny powstawały, kształtowały się, rozwijały i pokonywały trudności oraz kryzysy w duchu Bożej miłości. Troska o rodzinę zaczyna się w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej, zanim jeszcze narzeczeni połączą się w sakramencie małżeństwa. Kluczowym dążeniem w towarzyszeniu duszpasterskim jest stała formacja rodzin, które mają być jednocześnie ewangelizowane i przygotowywane do ewangelizowania, czyli stawania się podmiotem duszpasterstwa. W archidiecezji funkcjonują programy formacyjne dla narzeczonych, małżonków,

priests supporting childless couples and families in difficult and irregular situations (broken families, incomplete families, and individuals in free or non-sacramental unions). In order to provide families with the best professional care possible, the Family Ministry of the Archdiocese of Katowice collaborates with the Light-Life Movement, the Natural Family Planning Institute, doctors, adoption centers, specialists from various fields, and the Przysań Psychological Counseling Center. Thanks to the adequate training and spiritual formation of all individuals involved in assisting families, the Family Ministry of the Archdiocese of Katowice can offer support not only in their development and daily functioning but also in difficult and challenging situations.

rodzin z dziećmi i dojrzałych małżeństw stojących przed nowymi kryzysami rozwojowymi. Duszpasterskim towarzyszeniem kapłani obejmują również małżeństwa bezdzietne, rodziny w sytuacjach trudnych i nieregularnych (rozbite, niepełne, osoby żyjące w związkach wolnych lub niesakramentalnych). W celu zapewnienia rodzinom jak najlepszej, profesjonalnej opieki Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej współpracuje m.in. z Ruchem Światło-Życie, Instytutem Naturalnego Planowania Rodziny, lekarzami, ośrodkami adopcyjnymi, specjalistami w różnych dziedzinach oraz z Poradnią Psychologiczną Przysań. Dzięki właściwemu przygotowaniu merytorycznemu oraz odpowiedniej formacji duchowej wszystkich osób zaangażowanych w pomoc rodzinie Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej może zaoferować pomoc nie tylko w rozwoju i codziennym funkcjonowaniu rodziny, ale także w sytuacjach trudnych i kryzysowych.

Słowa klucze: duszpasterstwo, rodzina, narzeczeni, towarzyszenie, duszpasterstwo rodzin, teologia pastoralna

Keywords: pastoral care, family, engaged couples, accompaniment, family ministry, pastoral theology

1. DUSZPASTERSTWO W KOŚCIELE

Słowo „duszpasterstwo” odsyła do jednego z najpiękniejszych obrazów związanych z chrześcijaństwem i wiarą: wizji pasterza opiekującego się swoimi owcami. Ta metafora wciąż nam uświadamia i przypomina istotną prawdę egzystencjalną: człowiek to istota potrzebująca opieki i pomocy, narażona na niebezpieczeństwa, przez które może ją bezpiecznie przeprowadzić tylko pasterz – Zbawiciel. Dzisiaj kapłani, równie silnie, a może i mocniej niż kiedykolwiek, odczuwają wagę swej misji bycia i ciągłego stawania się duszpasterzami na wzór Jezusa Chrystusa – szczególnie wobec rodzin, na które czyha tak wiele zagrożeń, zwątpień i wyzwań, rodzin, które muszą poszukiwać drogi chrześcijańskiego życia zgodnego z nauką Kościoła katolickiego i nakazami własnego sumienia wśród tak wielu trudnych pytań. Dobry duszpasterz ufa całkowicie Jezusowi Chrystusowi, lecz jednocześnie jest świadomy ogromnej odpowiedzialności ciążyącej na nim z powodu powołania do bycia przewodnikiem i opiekunem rodzin¹. U podstaw działalności duszpasterstw rodzin leży przekonanie o misji rodziny jako domowego Kościoła, wspólnoty najbliższej człowiekowi. To właśnie w prawidłowo

¹ P. Wygalałak, *Obraz kapłana-duszpasterza w nauczaniu św. Grzegorza z Nazjanzu*, „Vox Patrum” 35 (2015), s. 570.

funkcjonującej rodzinie chrześcijanin po raz pierwszy doświadcza kontaktu z Bogiem, poznaje Ewangelię, nie tylko głoszoną słowem, ale i ożywianą czynem wypływającym z miłości do bliźniego. Duszpasterstwo rodzin to przecież dyscyplina teologii², której celem jest m.in. wypracowywanie podstaw, norm i zasad przydatnych w praktycznej działalności duszpasterskiej, ukierunkowanej na rodzinę, czyli zaadresowanej do osób ją tworzących albo przygotowujących się do jej założenia. Duchowieństwo i laikat współtworzą duszpasterstwo na wielu różnych poziomach organizacyjnych i strukturalnych³.

2. DUSZPASTERSTWO JAKO TOWARZYSZENIE

Duszpasterstwo rodzin, nawiązujące nazwą do obietnicy Jezusa Chrystusa–Dobrego Pasterza, jest nie tylko formą organizacyjną działalności Kościoła, ale również wyrazem troski o małżeństwo i o rodzinę. Jan Paweł II nie wahał się nazwać duszpasterskiej posługi wobec rodzin pierwszoplanową dziedziną działalności wspólnoty eklezjalnej⁴; traktuje się ją jako jedno z najważniejszych zadań Kościoła we współczesnym świecie⁵. Działalność duszpasterstw rodzin staje się obecnie nie tylko sposobem towarzyszenia rodzinom, ale i znakiem „widzialnego Kościoła ustanowionego na całej ziemi”⁶, świadectwem wierności wartościom i wskazaniom, które Bóg w swojej miłości przekazał człowiekowi w celu włączenia go w dzieło przekazywania życia, uświęcania się, wspólnej walki o zbawienie oraz dorastania do ofiarnej troski poprzez wyzbywanie się egoizmu i małoduszności. W swej posłudze rodzinie Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej kieruje się ideą duchowego towarzyszenia, tak silnie uwypuklaną w nauczaniu Kościoła katolickiego. Ogromną wagę tego zadania akcentuje papież Franciszek w Adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*, mianowicie uwydatnia istotną rolę słuchania i zdolności do współczucia jako warunków prawdziwego wzrostu w duchu ideału chrześcijańskiego⁷. Warto podkreślić, że w papieskiej Adhortacji

² A. Przybecki, *Pojęcie modelu duszpasterstwa w teologii pastoralnej*, „Teologia Praktyczna” 9 (2008), s. 128.

³ Tradycją, która wpłynęła na rozwój duszpasterstwa rodzin, było duszpasterstwo zdrowia. Powstało z inicjatywy Stefana Wyszyńskiego, mając na celu obronę życia nienarodzonych i nauczanie metod naturalnej regulacji poczęć zgodnych z etyką katolicką. Do rozwoju duszpasterstwa rodzin jako dziedziny naukowej przyczynili się m.in.: Teresa Kramarek, Włodzimierz Fijałkowski, Elżbieta Sujak, Karol Meissner, Wanda Półtawska. Z czasem nauki o rodzinie stały się kierunkiem studiów akademickich – por. B. Mierzwiński, *Troska Kościoła o rodzinę*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 7 (2011), s. 128-130; K. Majdański, *Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Vaticanum II*, „Studia nad Rodziną” 1–2 (2007), s. 70-71.

⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981) [dalej: FC], 65.

⁵ R. Kamiński, *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne”, 57 (2010), s. 5.

⁶ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (1963), 42.

⁷ Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013), 171.

Amoris laetitia termin „towarzystwo” pojawia się ponad 200 razy, opisując nie tylko ogólne działania duszpasterskie mające na celu wspieranie małżeństwa i rodziny, ale także obecność i pomoc oferowane w indywidualnych sytuacjach wymagających głębokiego zaangażowania, empatii, delikatności i dyskrecji⁸. Towarzystwo duchowe przejawia się w wielu różnych formach działalności pastoralnej proponowanych wiernym już podczas przygotowywania się do małżeństwa. Kościół pragnie służyć rodzinie na wszystkich etapach jej życia, tak aby mogła w pełni realizować zamysł Boży względem małżonków i dzieci.

3. DUSZPASTERSTWO RODZIN JAKO WSPÓŁPRACA

Dążenie do powstawania, kształtowania się, rozwijania rodzin oraz pokonywania przez nie trudności i kryzysów w duchu Bożej miłości w archidiecezji katowickiej inspirowane jest modelem pastoralnym towarzyszenia rodzinie. W praktycznej realizacji zadań wskazaniem stanowiącym podstawę organizacji wszelkich form duszpasterskiej posługi jest zmierzanie do włączenia małżeństw i rodzin w działania duszpasterstwa oraz współpraca duchownych i świeckich⁹. Duszpasterskie towarzyszenie w życiu rodziny bazuje na harmonijnym łączeniu nauczania Kościoła z wiedzą płynącą z doświadczenia i świadectw małżeństw współtworzących wspólnotę rodzin wspierających się wzajemnie na drodze realizacji powołania do życia rodzinnego we współczesnym świecie. Wskazania zawarte w Adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* i potwierdzone w dokumencie *Amoris laetitia* są jasną instrukcją dotyczącą duszpasterskiego towarzyszenia. Ważny drogowskaz w codziennym działaniu Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej stanowią również klarowne wytyczne zawarte w Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin¹⁰ – troska o rodzinę oznacza stałą obecność w życiu osób i rodzin. Duszpasterz rodzin nie może posługiwać jedynie doraźnie, czyli w konkretnej sytuacji wymagającej interwencji. Takie działanie należy uznać za nieskuteczne w dłuższej perspektywie, ponieważ nie ma ono, jako podstawy, relacji „zbudowanej” na wspólnym rozeznawaniu powołania i solidnej, chrześcijańskiej formacji.

4. DUSZPASTERSTWO JAKO FORMACJA

Troska o rodzinę zaczyna się w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej, zanim jeszcze narzeczeni połączą się w sakramencie małżeństwa. Kluczowym

⁸ B. Kmiecik, *Towarzystwo duchowe małżonkom i osobom w sytuacjach nieregularnych w świetle adhortacji „Amoris laetitia”*, „Family Forum” 7 (2017), s. 109-110.

⁹ J. Gręźlikowski, „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin” przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę, „Ius Matrimoniale” 17 (2006), s. 121.

¹⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (2003), 72.

dążeniem w towarzyszeniu duszpasterskim jest stała formacja rodzin, które mają być jednocześnie ewangelizowane i przygotowywane do ewangelizowania, czyli stawania się podmiotem duszpasterstwa. Programy formacyjne dla małżonków, stanowiące propozycję Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej, różnią się od typowej katechezy dla dorosłych, ponieważ są formą towarzyszenia małżonkom, wyróżniającą się silnie praktycznym ukierunkowaniem wynikającym z mocnego osadzenia problematyki i proponowanych rozwiązań w życiu małżonków. Zawsze uwzględniamy to, żeby wszystkie programy były odpowiedziami na konkretne potrzeby rodzin na danym etapie ich życia. Dzięki nim małżonkowie wykazują uzdolnienie do kształtowania własnego związku i swej rodziny. Pragniemy, aby nasi podopieczni pogłębiali swoją więź z Bogiem i rozumienie rodziny jako szczególnej wspólnoty małżonków z Nim zapraszającym ich do ojcostwa i macierzyństwa (w rozmaitych formach). Budowanie rodziny w jedności ze Stwórcą i we wspólnocie, którą tworzy Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej, uzdalnia i ośmiela do dawania świadectwa i dzielenia się własnym doświadczeniem z innymi. Dobro płynące z takiej posługi względem bliźnich dodatkowo umacnia rodzinę, która staje się źródłem wsparcia i pomocy dla innych, pomaga odnaleźć im drogę i piękno powołania do życia w rodzinie. Za podstawę szczęśliwej rodziny uważamy w naszych działaniach solidną formację chrześcijańską – małżeństwo to przecież znak związku Jezusa Chrystusa i Kościoła¹¹.

W praktyce oznacza to, że często pierwszym, koniecznym krokiem w tworzeniu małżeństwa jest pogłębienie wiary i relacji narzeczonych z Bogiem. Tylko zrozumienie głębokiej więzi łączącej małżonków ze Stwórcą może przyczynić się do w pełni świadomego przystąpienia do sakramentu i budowania chrześcijańskiej rodziny. Również pierwsze lata wspólnego życia małżonków – jak podkreśla papież Franciszek w Adhortacji *Amoris laetitia* – wymagają szczególnej troski i duszpasterskiego towarzyszenia rodzinie¹². W tym okresie wizja szczęśliwego życia po ślubie, oczekiwania dotyczące przyszłości oraz pragnienie stworzenia rodziny zgodnej z jej wymarzoną wizją napotykają pierwsze wyzwania i kryzysy rozwojowe. Małżonkowie muszą wówczas uczyć się ofiarnej miłości i pokonywania egoizmu. W owym pięknym, rozwojowym, ale i pod wieloma względami trudnym okresie małżeńskiego życia nawet osoby o solidnej formacji, głęboko wierzące, rzetelnie przygotowane do życia w rodzinie, zdolne do miłości i wielkoduszności w relacji z drugim człowiekiem oraz do zaangażowania i heroizmu w realizowaniu powołania, mogą potrzebować pomocy i wsparcia. Program działalności duszpasterstwa rodzin wynika z przekonania, iż decyzja o zawarciu związku małżeńskiego powinna być podjęta z pełną odpowiedzialnością i na podstawie duchowo pogłębionego rozumienia tego sakramentu. Jawi się to jako konieczne do wytrwania przez małżonków w swoim postanowieniu, zwłaszcza we współczesnym świecie stawiającym rodzinę wobec wielu trudnych

¹¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2020, 1617.

¹² Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (2016) [dalej: AL], 217.

prób i wyzwań. Rolą duszpasterstwa rodzin jest okazanie młodym małżonkom zainteresowania i troski, otoczenie ich szczególną opieką w procesie, który stanowi potwierdzenie i pogłębianie dokonanego wyboru siebie nawzajem i podjętej decyzji o stworzeniu chrześcijańskiej rodziny¹³. Duszpasterz pragnie towarzyszyć narzeczonym w założeniu rodziny świadomie, w duchu głębokiego rozumienia jej chrześcijańskiego wymiaru, a następnie wspierać ją, zapewniając nie tylko duchowe towarzyszenie¹⁴, lecz także pomoc wspólnoty dzielącej się świadectwami i doświadczeniami życia w rodzinie. Cel nadrzędny to umacnianie rodzin, stwarzanie im dogodnego środowiska rozwoju, chronienie ich przed zagrożeniami i zapobieganie rozpadowi małżeństw. Z tego względu towarzyszenie duszpasterskie i działania formacyjne przybierają formę długotrwałego procesu, tym bardziej że kolejne etapy rozwoju rodziny przynoszą specyficzne wyzwania, kryzysy i trudności¹⁵. Pogłębianie relacji z Bogiem to warunek odczytywania wciąż na nowo powołania do życia w rodzinie – tak ewoluuje i umacnia się miłość małżeńska.

5. ZANIM POWIEMY: „TAK...”

Programy przygotowujące narzeczonych do zawarcia związku małżeńskiego Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej w dużej mierze prowadzi we współpracy z Diakonią Ruchu Światło–Życie. Taka formuła stanowi konsekwencję przekonania, iż połączenie działań duszpasterskich z dzieleniem się doświadczeniem przez małżonków jest kluczowe dla właściwego naświetlenia istoty sakramentu oraz zrozumienia specyfiki życia w rodzinie. Młodzi ludzie zamierzający rozpocząć wspólne życie i założyć rodzinę mogą w ten sposób lepiej poznać drogę, na którą chcą wkroczyć, i dzięki temu podjąć świadomą, odpowiedzialną decyzję. Dla wielu uczestników kursów uczestnictwo w spotkaniach, modlitwy, świadectwa i rozmowy stają się wielką szansą na zmianę płytkiego rozumienia małżeństwa i roli ślubu. Każda forma katechez przedmałżeńskich to jednocześnie duszpasterskie wyzwanie – chcemy zachwycić młodych pięknem chrześcijańskiej wizji małżeństwa, niejako przedrzeć się przez czysto konwencjonalne wyobrażenia wspaniałego ślubu, sukni, kwiatów i prezentów, aby narzeczeni stali się ludźmi świadomie i wspólnie dążącymi do zbawienia, pełnymi wiary małżonkami i odpowiedzialnymi rodzicami¹⁶. Kryzys rodziny rozpoczyna się przecież już przed zawarciem małżeństwa; jeżeli organizacja wesela i podróży

¹³ M. Brożek, *Duszpasterskie towarzyszenie małżonkom w pierwszych latach małżeństwa. Rola poradni rozpoznawania płodności*, „Teologia Praktyczna” 19 (2018), s. 191, 195.

¹⁴ G. Pyżlak, *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, „Studia nad Rodziną” 2 (2015), s. 73.

¹⁵ Por. AL 217-258.

¹⁶ Por. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013.

poślubnej zastępuje modlitwę, kontemplację i głębokie przeżycie sakramentu, najprawdopodobniej narzeczeni wchodzący w weselnych strojach do świątyni pojawiają się w niej po raz kolejny dopiero przy okazji chrztu swego dziecka, które „uroczyście pożegna się z Kościołem” podczas bierzmowania.

Podczas katechez zajmujemy się pogłębianiem wiary i rozumienia małżeństwa oraz nauką komunikacji. W ramach przedmałżeńskiego przygotowania podejmujemy również istotne tematy związane z seksualnością, otwieraniem się na potomstwo oraz naturalnymi metodami planowania rodziny. W tych sprawach doświadczeni, współtworzący kurs małżonkowie stają się dla narzeczonych autorytetem.

Często właśnie przy tej okazji narzeczeni (nawet ci, którzy rozpoczęli kurs niejako z musu w celu uzyskania „papierka”, bez którego będzie niemożliwa uroczystość z białą suknią, ze śpiewem *Ave Maria* i dziewczynkami sypiącymi kwiatki) dowiadują się o tym, jakie jest nauczanie Kościoła na temat płodności, jej regulacji i przekazywania życia. Dla osób, które rozpoczęły współżycie już przed ślubem, najbardziej przekonujące są świadectwa małżeństw praktykujących z powodzeniem naturalne metody planowania rodziny. To właśnie te pary potencjalnie ukształtują poglądy narzeczonych i będą skutecznie walczyć ze stereotypami. W trakcie kursu narzeczeni mogą zadawać pytania i dzielić się swoimi wątpliwościami tak, aby zostały one rozwiane przez osoby, których życiowe doświadczenie i praktyka pokazują, że życie zgodne z katolickim nauczaniem o małżeństwie, seksualności i płciowości jest nie tylko możliwe, ale wnosi też wiele dobra w relację dwóch osób.

Katechezy przedmałżeńskie prowadzone w archidiecezji katowickiej to efekt głębokiego namysłu nad ideą odpowiedniego przygotowania do życia w małżeństwie we współczesnej rzeczywistości. Rozumiemy, jak istotne jest kompleksowe podejście do kwestii rodziny, dlatego prowadzenie zajęć jest połączeniem teologii, psychologii i świadectwa (optymalna, zdaniem twórców programu, metoda przygotowania narzeczonych). Współdziałanie księży rozmaitych specjalności z grupami małżeństw – w duchu służby małżeństwu i rodzinie – okazało się niezwykle skutecznym sposobem oddziaływania. Działania duszpasterskie mają na celu przeprowadzenie solidnego kursu bazującego na Biblii i nauce Kościoła katolickiego, dającego okazję również do spowiedzi, uczestnictwa w Eucharystii sprawowanej w intencji narzeczonych, modlitwie narzeczonych i w Dniu Skupienia. Narzeczeni poznają doświadczenie życia w wierności nauce Kościoła traktowanej jako najlepsza droga dla rodziny we współczesnym świecie.

Kursy są prowadzone (przez osoby odpowiednio do tego przygotowane i posiadające misje kanoniczne) w sieci ośrodków działających przy parafiach w miastach naszej archidiecezji. Profesjonalnie przygotowany program, atrakcyjna formuła, skuteczne sposoby przekazywania wiedzy teoretycznej i praktycznej, wielość centrów, w których prowadzi się zajęcia, to czynniki mające sprzyjać właściwemu uformowaniu rodzin archidiecezji katowickiej i ich przygotowaniu

do prawdziwie chrześcijańskiego przeżywania kolejnych etapów wspólnego życia – również trudności, problemów i pojawiających się kryzysów. Zadaniem, które stawia sobie Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej, jest zapewnianie małżeństwu solidnych podstaw i konkretnej pomocy w skomplikowanych sytuacjach, dlatego duszpasterzy wspierają w ich wysiłkach małżeństwa z długoletnim stażem¹⁷ mogące przekazać istotną wiedzę najpełniej, najbardziej wiarygodnie, w sposób atrakcyjny i budzący zaufanie. Chodzi o pary mające za sobą co najmniej kilka kryzysów, z których wyszły obronną ręką, bogate w doświadczenie całkowitej zmiany życia związanej z pojawianiem się dzieci. Najwiarygodniejsze są małżeństwa, które przetrwały próbę codzienności, dlatego coraz częściej kursy są w znacznej części prowadzone właśnie przez pary. Warto zadbać o to, aby ten zwyczaj stał się powszechną praktyką, bo – jak pokazuje doświadczenie – ów aspekt katechizacji narzeczonych jeszcze niedomaga. Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej współpracuje z Domowym Kościołem Ruchu Światło-Życie właśnie w celu zapewnienia najskuteczniejszej formy przygotowania do małżeństwa.

6. PLANOWANIE POTOMSTWA

W związku z prośbami narzeczonych i małżonków chcących uzyskać rzetelną wiedzę na temat metod rozpoznawania płodności, które umożliwiają planowanie rodziny w duchu wierności nauce Kościoła, organizowane są w ramach duszpasterstwa rodzin spotkania i specjalistyczne kursy¹⁸. Opieka duszpasterska nad narzeczonymi i małżonkami pozwala dojść do wniosku, że jest to temat wymagający szczególnej troski i specjalnego zaangażowania. Podejmowane w czasie zajęć tematy są niezwykle istotne w kontekście poszukiwania dla rodzin sposobów chrześcijańskiego funkcjonowania we współczesnym świecie. Kurs został opracowany przez INER Polska¹⁹ (Instytut Naturalnego Planowania Rodziny) według systemu prof. Józefa Rotzera, a zajęcia są prowadzone metodą konferencyjno-warsztatową przez nauczycieli metod rozpoznawania płodności. Uczestnicy kursu zdobywają wiedzę z zakresu MRP podczas dwóch czterogodzinnych spotkań albo w czasie weekendowych warsztatów organizowanych w Koniakowie. Konferencje prowadzą nauczyciele małżonkowie, a istotną częścią zajęć są również ćwiczenia interpretacji wybranych cyklów z wykorzystaniem zeszytu

¹⁷ Warto podkreślić, że – w ramach spotkań z narzeczonymi – zaangażowały się w ten kurs również pary z duszpasterstwa małżeństw starających się o potomstwo. Jest to przykład włączenia się zgodnego z celem, jaki stawia sobie Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej, mianowicie powołaniem do istnienia wspólnoty, która będzie wzajemnie się wspomagać i wymieniać doświadczenia z innymi małżeństwami i rodzinami.

¹⁸ Strona kursu: <https://przednamimalzenstwo.pl/przed-nami-malenstwo/home/> [dostęp: 23.04.2025].

¹⁹ Strona internetowa instytutu: <https://iner.pl/> [dostęp: 23.04.2025].

kart obserwacji. W ramach kursu każdy uczestnik może indywidualnie porozmawiać z nauczycielem lub skonsultować swoją obserwację cyklu. Ten wymiar działalności Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej ma ogromne znaczenie dla upowszechniania wiedzy dotyczącej naturalnych i zgodnych z nauką Kościoła katolickiego metod planowania rodziny.

7. TOWARZYSZYĆ

Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej obejmuje swoimi działaniami małżonków, aby i po ślubie mieli zapewnione duszpasterskie towarzyszenie na kolejnych etapach życia rodziny. Jedną z takich propozycji są warsztaty „Wierni”²⁰, prowadzone przez małżeństwa ze środowiska Domowego Kościoła Ruchu Światło–Życie, współpracujące ściśle z księdzem z Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji, który ma wpływ na program i przebieg zajęć. Autorem warsztatów „Wierni” jest Magdalena Adler, żona i matka trojga dzieci, psychoterapeutka. W zajęciach uczestniczą pary, które zawarły sakrament małżeństwa, bez względu na jego staż. Prowadzącymi warsztaty są małżonkowie oraz ksiądz z Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej. Program warsztatów jest inspirowany tekstem przysięgi małżeńskiej:

JA.... (budowanie obrazu siebie zgodnie z Bożym zamysłem) WYBRAŁEM CIEBIE, WYBRAŁAM CIEBIE (przyjęcie i akceptacja współmałżonka jako daru Bożego), BIORĘ CIEBIE ZA ŻONĘ, BIORĘ CIEBIE ZA MĘŻA (zaspokajanie potrzeb męża i żony), ŚLUBUJĘ CI MIŁOŚĆ (wyrażanie miłości poprzez namietność, przyjaźń i odpowiedzialne zaangażowanie), ŚLUBUJĘ CI WIERNOŚĆ I UCZCIWOŚĆ MAŁŻEŃSKĄ (dbanie o równowagę i wzajemność w relacji małżeńskiej) ORAZ ŻE CIĘ NIE OPUSZCZĘ AŻ DO ŚMIERCI (przebaczenie prowadzące do umocnienia wspólnoty małżeńskiej). TAK MI DOPOMÓŻ PANIE BOŻE W TRÓJCY JEDYNY I WSZYSCY ŚWIĘCI (bazowanie miłości małżeńskiej na wiernej miłości Boga).

Głównym celem warsztatów jest udzielenie wsparcia parom małżeńskim na różnych etapach życia poprzez budowanie fundamentów zdrowej rozmowy ze współmałżonkiem i stałe zapraszanie Boga do związku. Przyjęta forma pracy nad małżeństwem umożliwia „budowę” i umacnianie więzi dzięki jej połączeniu z relaksem i odpoczynkiem oraz wspólnemu uczestniczeniu w Eucharystii. Uczestnicy warsztatów wysłuchują konferencji, a następnie omawiają tematy w niej poruszane. Kolejnym punktem programu są ćwiczenia mające na celu pracę par nad wzajemną relacją, a zakończone dzieleniem się swoimi refleksjami z grupą. Zajęcia wieńczy odnowienie przysięgi małżeńskiej.

²⁰ Strona kursu: <https://przednamimalzenstwo.pl/wierni/home/> [dostęp: 23.04.2025].

8. DUSZPASTERSTWO W ŻYCIU RODZINY

Duszpasterskie towarzyszenie rodzinom trwa po zawarciu małżeństwa zgodnie z założeniem wynikającym z Encykliki *Familiaris consortio*, pozwalającym na określenie duszpasterstwa rodzin mianem „działalności Kościoła, który pełni zbawcze posłannictwo wobec rodziny, obejmując wszystkie etapy jej rozwoju oraz całość treści jej życia w perspektywie sakramentalności małżeństwa i wymiaru eklezjalnego rodziny”²¹. Szczególnie w pierwszych latach wspólnego życia, jakże ważnych dla przyszłości całej rodziny, bardzo istotne okazuje się to, by między Kościołem i małżonkami (którzy najczęściej właśnie na tym etapie stają się matkami i ojcami) istniała dobra współpraca. W ten sposób Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej pragnie wspomagać rodziców w wychowaniu dzieci w złożonej rzeczywistości kulturowej²², wspierać ich w podejmowaniu dobrych wyborów, również w sytuacjach trudnych i budzących moralne wątpliwości²³. W ten sposób rodziny w diecezji łączą się we wspólnotę wspierającą się wzajemnie, tworzą dobre środowisko rozwoju dla nowego pokolenia oraz kreują razem z duszpasterzami żywy i silny Kościół.

9. RELIGIJNE WYCHOWANIE POTOMSTWA

Z myślą o realizacji tego zadania Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej tworzy dla rodzin kursy mające wspierać je w chrześcijańskim życiu. Jedną z takich inicjatyw jest program formacyjny dla rodziców i chrześniaków przed chrztem dziecka, mający na celu przekazanie wiedzy o dobrym, religijnym jego wychowaniu oraz o zadaniach, jakie pojawiają się wraz z przyjęciem roli rodzica chrześniaka. W programie zawarto również treści dotyczące liturgii sakramentu małżeństwa, umacniania więzi małżeńskich w sytuacji, kiedy w domu pojawiają się małe i absorbujące dzieci, oraz budowania na co dzień domowego Kościoła. Kolejnym etapem w działaniach wspierających religijne wychowanie dziecka w rodzinie jest program formacyjny, przeznaczony dla rodziców dzieci przygotowujących się do wczesnej i pierwszej komunii świętej: „O radości życia w przyjaźni z Chrystusem w naszej rodzinie”. Przedmiotem duszpasterskiej troski na tym etapie życia rodziny są: pogłębianie więzi małżeńskiej po kilku lub nawet kilkunastu latach życia małżeńskiego, wychowywanie dziecka w wieku szkolnym, odnowienie życia religijnego w rodzinie oraz dobre przygotowanie całej rodziny do uroczystości pierwszej komunii świętej dziecka. Program formacyjny

²¹ K. Wojacek, *Koncepcja duszpasterstwa rodzin w „Familiaris consortio”*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A.L. Szafrński, Lublin 1985, s. 288.

²² Por. AL 69-70, 84.

²³ M. Brożek, *Duszpasterskie towarzyszenie małżonkom w pierwszych latach małżeństwa. Rola poradni rozpoznawania płodności*, „Teologia Praktyczna” 19 (2018), s. 196.

kontynuowany jest w okresie, gdy dzieci przygotowują się do sakramentu bierzmowania. Istotnymi problemami podejmowanymi w tym czasie w ramach posługi Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej są: wychowanie dorastającej młodzieży, obowiązki religijno-moralne rodziców wobec dorastających i już dorosłych dzieci, odnowienie postaw religijnych małżonków i rodziny oraz istota sakramentu bierzmowania i działanie Ducha Świętego w życiu rodziny.

10. EKOLOGIA W ŻYCIU CHRZEŚCIJAŃSKIEJ RODZINY

Wyrazem troski o środowisko naturalne jest następujący program formacyjny dla rodzin: „W trosce o człowieka”. Dzięki niemu wspólnota eklezjalna włącza się w działania związane z ekologią będącą jedną z istotnych kwestii podejmowanych w kościelnej nauce społecznej. Zagadnienia związane ze środowiskiem naturalnym wynikają z nauki Kościoła katolickiego i są mocno osadzone w rzeczywistości rodzin żyjących w archidiecezji katowickiej, co decyduje o formacyjnych, praktycznych walorach programu będącego wyrazem realizacji założeń dotyczących ekologii w codziennym życiu chrześcijanina.

11. Z RODZINĄ – NA WSZYSTKICH ETAPACH ROZWOJU

Towarzyszenie duszpasterskie rodzinie nie kończy się wraz z wejściem dzieci w dorosłe życie. Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej pragnie troszczyć się o małżonków na kolejnych etapach funkcjonowania rodziny, czego wyrazem jest program formacyjny dla par małżeńskich będących w wieku średnim: „Smak dojrzałej miłości”. Małżonkowie mogą liczyć na wsparcie w okresie, w którym wyzwaniem staje się radość z dojrzałej miłości małżeńskiej oraz uczyć się, jak znajdować i eksplorować nowe obszary zaangażowania oraz rozwijać swoje życiowe pasje. Pary w wieku średnim mają okazję lepiej przygotować się do nowych wyzwań rodzinnych: występowania w roli teściów, dziadków lub dzieci opiekujących się starszymi, często chorymi rodzicami. W ramach towarzyszenia duszpasterskiego zwraca się uwagę parom w okresie postrodzicielskim na budowanie i wzmacnianie więzi małżeńskiej w odmiennej sytuacji, pomoc w odnalezieniu nowych celów i wartości oraz rozwijanie prawidłowej relacji z dorosłymi dziećmi – wszystko po to, aby uniknąć ryzyka pojawiania się syndromu pustego gniazda i zagrożenia rozpadem małżeństwa.

Towarzyszenie duszpasterskie rodzinie pojmujemy nie tylko jako udzielanie wsparcia we wszystkich wyzwaniach i kryzysach, jakie ją spotykają, lecz także jako pomoc w pielęgnowaniu uczucia i dojrzewaniu do bliskości w związku i w kształtowaniu więzi miłości między małżonkami. Wspólna droga musi rozpoczynać się od zdobywania umiejętności wyrażania swoich uczuć – tylko

wówczas skuteczne może być dążenie do tego, by kryzysy charakterystyczne dla kolejnych faz rozwoju rodziny nie okazały się fatalne, ale zostały pokonane i umocniły związek. Pierwszym priorytetem jest przeciwdziałanie rozpadowi związku w ciągu dwóch pierwszych lat od zawarcia małżeństwa. Kolejnym celem staje się zapewnienie rodzinie na wszystkich etapach jej rozwoju stałego wsparcia (zwłaszcza o charakterze duchowym i psychologicznym), również takiego, jakie może być udzielane jedynie dzięki wspólnocie (świadczenia, rady, pomoc doświadczonych i uformowanych małżeństw, które przeszły pomyślnie przez kryzysy rozwojowe).

12. TOWARZYSZENIE – RÓWNIEŻ W SYTUACJACH NIEUREGULOWANYCH

Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej chce towarzyszyć duszpastersko parom w rozmaitych sytuacjach nieuregulowanych, naznaczonych wieloraką kruchością²⁴. Ważną grupę, coraz liczniejszą, potrzebującą wsparcia i o nie proszącą, tworzą rodziny rozbite, niepełne, osoby żyjące w związkach wolnych lub niesakramentalnych. Trudność sytuacji tych osób należy jednak traktować jako duszpasterskie wyzwanie, a nie jako powód do wykluczania czy odrzucania. Ambicją duszpasterstwa rodzin jest w takiej sytuacji pomoc w odkrywaniu skomplikowanej, ale cennej, osobistej drogi prowadzącej do zbawienia, dlatego gotowość do poszukiwania Boga w rodzinach o nieuregulowanej sytuacji stanowi ważny element naszej pracy duszpasterskiej.

W posłudze skierowanej do osób pozostających w związkach niesakramentalnych koncentrujemy się na umożliwieniu podopiecznym takiego udziału w życiu wspólnoty eklezjalnej, jaki możliwy jest w sytuacji egzystencjalno-prawnej małżonków rozwiedzionych po ślubie kościelnym, którzy zawarli drugie małżeństwo cywilne, oraz małżeństw wyłącznie cywilnych, niemających przeszkód prawnych do zawarcia ślubu kościelnego. Trudność, jaka pojawia się w towarzyszeniu duszpasterskim takim parom, stanowi źródło pewnego paradoksu: celem duszpasterza jest odczytywanie planu Bożego oraz poszukiwanie powołania, podtrzymywanie wiary i kontaktu z Bogiem w codziennym życiu, a także duchowa formacja, a jednocześnie Kościół, stojący na straży nierozzerwalności sakramentu małżeństwa, przypomina takim parom, że ze względu na to, iż nie zachowały wierności Ewangelii i weszły w drugie związki małżeńskie, nie mogą w pełni uczestniczyć w życiu Kościoła, którego nauczanie i dyscyplina traktują związki niesakramentalne za niewłaściwe. Ta sprzeczność staje się przyczyną nieporozumień: osoby w związkach niesakramentalnych czują się w Kościele niemile widzianymi gośćmi, kłopotliwymi parafianami pozbawionymi możliwości religijnego rozwoju,

²⁴ Por. AL 291-312.

tymczasem komplikacje spowodowane nieregularnością sytuacji nie są i nie powinny być przeszkodą w uzyskiwaniu duszpasterskiego wsparcia i pogłębiania wiary w strukturach Kościoła, mimo braku możliwości pełnego uczestnictwa w jego życiu.

Rolą kapłana staje się rozeznanie sytuacji osób żyjących w niesakramentalnym związku, doradzenie zgodnie z pozyskaną wiedzą (np. poinformowanie o możliwości wszczęcia procesu sądowego o stwierdzenie nieważności małżeństwa), uświadomienie im, że nawet w tej trudnej sytuacji są członkami Kościoła. Celem Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej jest, aby osoby żyjące w związkach niesakramentalnych nie czuły się odłączone od Kościoła. Jako ludzie ochrzczeni, powinni przecież uczestniczyć w jego życiu, czyli słuchać słowa Bożego, uczęszczać na mszę świętą, modlić się, wychowywać dzieci w wierze chrześcijańskiej, pokutować za grzechy, angażować się w działalność charytatywną Kościoła. Mimo niemożności otrzymania rozgrzeszenia i przystąpienia do komunii świętej mogą przeżywać tzw. komunię duchową.

13. TOWARZYSZENIE MAŁŻONKOM BEZPŁODNYM

Szczególną troską obejmujemy małżeństwa dotknięte coraz częstszym problemem bezdzietności. Niemożność spłodzenia i urodzenia własnego, biologicznego potomstwa staje się często dramatem, w którym wsparcie i towarzyszenie duszpasterskie okazują się nieocenioną pomocą w poszukiwaniu właściwej drogi wyjścia z doświadczanego kryzysu. Tak poważna przeszkoda w zrealizowaniu wymarzonej wizji szczęścia może prowadzić do utraty wiary (w swoim głębokim żalu małżonkowie obwiniają Boga za niemoc wydania na świat upragnionego dziecka) lub desperacji, w której małżonkowie zaczną rozważać rozwiązania niezgodne z nauką Kościoła katolickiego²⁵. Misją duszpasterstwa małżeństw bezdzietnych jest objęcie troską par małżeńskich doświadczających głębokich problemów duchowych, wynikających z braku potomstwa.

Papież Jan Paweł II wyraźnie podkreślał, że małżeństwo niemogące zrodzić potomstwa nie traci na wartości²⁶, jednakże doświadczenia pracy duszpasterskiej z bezdzietnymi parami uzmysławiają, że wśród rodzin dotkniętych dramatem

²⁵ Istotnych danych związanych z tą kwestią dostarczyły wyniki badań przeprowadzonych przez autora dla potrzeb pracy doktorskiej *Duszpasterskie towarzyszenie małżeństwom z problemem niepłodności. Studium duszpasterstwa rodzin*. Badaną grupę (462 osoby) stanowili małżonkowie dotknięci problemem niepłodności. Wyniki badań przeprowadzonych w 2019 r. wykazały, iż pary małżeńskie nierzadko mają trudności z etycznym podejściem do kwestii sztucznego zapłodnienia i stosowania środków antykoncepcyjnych, co oznacza, że istnieje pilna potrzeba przybliżania małżonkom (z problemem niepłodności) wskazań zawartych w nauczaniu Kościoła, dotyczących tych kwestii, oraz pomocy duszpasterskiej w realizacji właściwych postaw etycznych, a także wspierania wiernych w unikaniu praktyk naruszających ludzką godność.

²⁶ FC 14.

niepłodności wyraźne jest poczucie wykluczenia, bycia traktowanym jak „gorsza rodzina”, w jakimś bolesnym do zaakceptowania sensie – niepełna. Poczucie bycia gorszym, związane z tym problemy psychologiczne, kwestionowanie wartości i sensu swej egzystencji, przekonanie o byciu porzuconym przez Boga, presja społeczna i rodzinna, to poważne problemy, do których niebawem dołączają trudy leczenia, niepewność, zawiedzione nadzieje i pokusy związane z propozycjami, jakie współczesna medycyna przedstawia bezpłodnym parom. Obciążenie sumienia niemoralnymi działaniami, zagrożenie dla zdrowia, poważne obciążenia finansowe – to tylko niektóre z konsekwencji, jakie mogą dotknąć małżonków poszukujących desperacko rozwiązania swojego problemu zgodnie z receptami podsuwanymi bezpłodnym parom we współczesnym świecie. Dostrzeżenie wagi tego problemu, zwłaszcza w świetle nasilania się zaburzeń płodności, jest dla duszpasterstw rodzin wyraźnym sygnałem zachęcającym do podjęcia działań mających na celu objęcie bezpłodnych małżeństw opieką duszpasterską. Jest to kwestia o tyle istotna, że te pary oczekują i potrzebują pomocy²⁷, a czują, że w chrześcijańskim wyobrażeniu rodziny, realizującej Boże wezwanie do płodności i zaludniania Ziemi, nie ma miejsca na ich szczególną sytuację, że ich życie będzie już zawsze naznaczone brakiem i niespełnieniem.

Duszpasterskie towarzyszenie ma pomagać w odnalezieniu się w trudnej sytuacji, umożliwiać zrewidowanie powołania, skłaniać do pogłębienia rozumienia ojcostwa i macierzyństwa oraz płodności w planie Bożym. Celem duszpasterza staje się oczyszczenie motywacji do posiadania dziecka – potomstwo nie powinno wypełniać pustki w sercu. Dziecko ma znaleźć się w kręgu miłości rodziców, być kochane dla siebie samego, a nie postrzegane jako środek uśmierzający ból niepłodności. Nienarodzonego dziecka nie wolno też traktować przedmiotowo jako „produktu” dostarczanego w ramach usługi medycznej, ponieważ jest ono istotą ludzką. Towarzyszenie duszpasterskie powinno zmierzać do uświadomienia małżonkom wartości ich związku, niezależnej od możliwości posiadania potomstwa. Ma nieść im nadzieję i budzić ufność w obecność Boga w ich małżeństwie oraz wspierać w przeżywaniu poszczególnych etapów zmagania z niepłodnością fizyczną.

Duszpasterz niepłodnych małżeństw towarzyszy parom małżeńskim podczas leczenia, wspiera ich, kieruje do zaufanych specjalistów²⁸, ale jego istotnym zada-

²⁷ Wyniki badań przeprowadzonych w 2019 r. przez autora w grupie niepłodnych małżeństw wykazały, że mają one bardzo sprecyzowane oczekiwania: pragną rozmowy z kimś, kto rozumie ich problemy, kontaktu, wsparcia, modlitwy, warsztatów psychologicznych, spotkań medycznych, możliwości wymiany doświadczeń z innymi parami doświadczającymi podobnych problemów oraz kazań, nauk, rekolekcji czy innych form duszpasterskiej nauki, które byłyby dostosowane do ich szczególnej sytuacji. Bezpłodni małżonkowie odczuwają żal, że w Kościele mówi się o nich jako o osobach niepasujących do chrześcijańskiej wizji rodziny.

²⁸ Ten aspekt działań duszpasterskich realizujemy dzięki wiedzy na temat naprotechnologii – metody przywracania płodności, która jest zgodna z nauką Kościoła i bezpieczna dla zdrowia – por. J. Czerniak, *Naprotechnologia – dobra diagnostyka i skuteczne leczenie*, „Teologia i Moralność”

niem jest również uświadamianie, że nawet ogromne pragnienie poczęcia dziecka nie jest usprawiedliwieniem podejmowania działań sprzecznych z naturą i nieszanujących godności człowieka. Największe wyzwanie stanowi takie pogłębienie rozumienia ludzkiej płodności, aby małżonkowie byli świadomi, że bycie płodnym nie jest jednoznaczne z posiadaniem własnego, biologicznego potomstwa²⁹. Płodny wymiar miłości małżeńskiej może wyrażać się w różnorodnych formach, korzystnych dla małżonków, społeczeństwa i wspólnoty ludzkiej dzięki realizacji duchowego wymiaru płodności.

Towarzyszenie małżeństwom bezdzietnym w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej jest złożonym procesem łączącym rozmaite formy zaangażowania i posługi. Podstawowe działanie to organizowanie zajęć, spotkań, modlitw i nabożeństw. Kluczowe okazuje się udzielenie wsparcia i zapewnienie pomocy wspólnoty, w której małżonkowie nie będą czuli się w swoim cierpieniu wykluczeni, odizolowani. Jednak duszpasterz małżeństw bezdzietnych musi posiadać też kompetencje i wiedzę, dzięki którym skieruje podopiecznych do właściwych specjalistów, aby zostali objęci profesjonalną pomocą medyczną i psychologiczną.

Niepłodność jest cierpieniem, ale okazuje się również szansą: na wzmocnienie wiary, ściślejszą więź z Bogiem, pogłębienie swojego rozumienia rodziny, płodności ludzkiej, ojcostwa i macierzyństwa, pojmowanych jako powołanie, a nie tylko jako biologiczna zdolność do spółdzenia i urodzenia potomstwa. Z tego względu duszpasterz staje przed wyzwaniem – musi równoważyć wspieranie małżonków na drodze walki z niepłodnością z przygotowywaniem na przyjęcie woli Boga odnośnie do ich rodziny – bez względu na to, czy urodzenie dziecka jest w planach Bożych, czy nie. Akceptacja niepłodności może prowadzić albo do rozważenia możliwości adopcji i wielkodusznego obdarzenia miłością

2 (2017), s. 141-161; M. Debita, *Naprotechnologia jako alternatywna wobec in vitro metoda leczenia niepłodności i dobre praktyki polskich samorządów w finansowaniu tej metody leczenia*, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym*, red. R. Sztuchmiller [i in.], Olsztyn 2017, s. 105-115; A. Barczak, *Naprotechnologia – technologia naturalnej prokreacji*, „Życie i Płodność. Kwartalnik Interdyscyplinarny” 1 (2008), s. 109-113; M. Barczentewicz, *Co to jest NaProTechnology?*, w: *Poradnictwo rodzinne w teorii i praktyce*, red. U. Dudziak [i in.], Kraków 2013, s. 327-336; tenże, *NaProTECHNOLOGY jako narzędzie do diagnostyki i leczenia niepłodności i innych chorób*, w: *Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych*, red. W. Wieczorek [i in.], Lublin 2008, s. 229-238, E. Bartkowiak, *Obraz matki i macierzyństwa w przekazach źródłowych z historii wychowania*, „Wychowanie w Rodzinie” 2 (2015), s. 271-294; B. Bassa, *NaProTechnology – nadzieją dla niepłodnych małżonków*, „Studia Aloisiana” 1 (2012), s. 61-69; też, *Troska o zdrowie prokreacyjne w naprotechnologii – formą budowania nowej kultury życia ludzkiego*, „Teologia i Moralność” 2 (2017), s. 113-126; też, *Zastosowanie naprotechnologii w diagnostyce i leczeniu niepłodności małżeńskiej*, w: *Rodzina i rodzicielstwo między tradycją a współczesnością*, red. A. Skreczko [i in.], Warszawa 2014, s. 239-249.

²⁹ Z badań przeprowadzonych w 2019 r. przez autora wynika, że płodność rozumiana jest najprawdopodobniej, nie tylko przez respondentów, ale przez większość społeczeństwa, jedynie jako zdolność do spółdzenia i urodzenia biologicznego potomstwa.

dziecka, które nie ma domu i potrzebuje rodzinnego ciepła³⁰, albo do otwarcia się na inne działania, które stanowią wypełnienie powołania człowieka do płodnego życia i zapewniają możliwość pełnego, twórczego życia dzięki duchowemu macierzyństwu lub ojcostwu. Ważne jest, aby przy tym edukować małżonków bezskutecznie starających się o spłodzenie i urodzenie biologicznego potomstwa w zakresie takich metod leczenia, które są naturalne, bezpieczne i zgodne z nauką Kościoła katolickiego. Towarzystwo małżonkom w tej drodze jest niezwykle istotne – badania przeprowadzone wśród bezpłodnych małżeństw wykazały³¹, że opieka duszpasterska odgrywa znaczącą rolę w procesie akceptowania konsekwencji niepłodności i radzenia sobie przez małżonków z wynikającym z niej cierpieniem, a kluczowym czynnikiem sprzyjającym akceptacji niepłodności i wynikających z niej konsekwencji okazuje się głęboka wiara. Osoby niepłodne będące pod opieką duszpasterstwa rodzin szczególnie uwypuklały rolę adoracji Najświętszego Sakramentu z błogosławieństwem, formułowały prośby i postulaty związane z jak najczęstszym organizowaniem form modlitewnej aktywności, w ich przekonaniu bardzo istotnych i pomocnych w poszukiwaniu nowych sposobów realizacji swojego powołania.

14. TOWARZYSZENIE – DUSZPASTERSKIE I PROFESJONALNE

W celu zapewnienia skutecznej pomocy, rzetelnej i przynoszącej prawdziwą korzyść duchową i życiową naszym podopiecznym, w Duszpasterstwie Rodzin archidiecezji katowickiej przestrzega się zasad związanych z organizacją pracy i udzielaniem pomocy. Podstawowym założeniem jest przekonanie, że każdy etap rozwoju rodziny i rodzaj sytuacji trudnej, z jaką mogą mierzyć się jej członkowie, wymaga nieco innych działań i form duszpasterskiego towarzyszenia. Z tego względu wszyscy, którzy podejmują trud pracy z rodzinami w strukturach Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej, niezależnie od tego, czy są to osoby duchowne, czy świeckie, powinni być odpowiednio przygotowani merytorycznie i uformowani duchowo. Sytuacje trudne wymagają wiedzy teologicznej, medycznej, psychologicznej, czasami prawnej, często interdyscyplinarnej i ogromnego

³⁰ Działaniami podejmowanymi w tym kierunku może być np. organizowanie spotkań z parami, które zdecydowały się na adopcję, mianowicie w tym celu, żeby niepłodni małżonkowie wysłuchali świadectwa, skorzystali z doświadczeń i praktycznej wiedzy, zadali pytania i podzielili się wątpliwościami, a także stała współpraca z instytucjami adopcyjnymi. Ów aspekt towarzyszenia duszpasterskiego wymaga szczególnej empatii, taktu i dobrego rozeznania, mianowicie czy nadszedł już odpowiedni moment, żeby poruszyć ten temat i na jakim etapie znajduje się rozeznawanie przez małżonków ich powołania w trudnej sytuacji.

³¹ Bepłodne osoby zadowolone z opieki duszpasterskiej deklarowały, że w doświadczeniu niepłodności w pełni ufają Bogu oraz że wiara w Boga bardzo pomaga im w zmaganiach z niepłodnością. Osoby zadowolone z opieki duszpasterskiej rzadziej deklarowały utratę zaufania do Boga w trudnej sytuacji, w której się znalazły.

zaangażowania związanego z koniecznością zdobywania nowych kompetencji. Dbamy o to, żeby żadnej osobie zaangażowanej w pomoc rodzinom nie brakowało potrzebnej wiedzy i koniecznego doświadczenia, dlatego wymagamy właściwego przygotowania do posługi.

W pracy i posłudze Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej działamy zgodnie z zasadą, że ze względu na konkretne potrzeby rodzin duszpasterstwa małżeństw mogą się specjalizować, by gromadzić rodziny w podobnych fazach rozwojowych lub dotknięte sytuacją trudną tego samego typu, mianowicie w celu lepszego i skuteczniejszego towarzyszenia im w wyzwaniach współczesności. Taki model działania przynosi bardzo dobre rezultaty i przyczynia się do powstawania wspólnot mogących skutecznie wspierać się w doświadczanych problemach i wyzwaniach, jakie się z nimi wiążą.

Wyrazem profesjonalizmu w duszpasterskim towarzyszeniu rodzinom na wszystkich etapach ich rozwoju i w specyficznych sytuacjach trudnych oraz nieuregulowanych jest współpraca z teologami, lekarzami i psychologami, zawsze tylko z takimi specjalistami, którzy w swojej praktyce stosują się do nauczania Kościoła. Łączymy solidną wiedzę teologiczną, psychologiczną i medyczną, aby właściwie doradzać i prowadzić naszych podopiecznych bezpieczną drogą, a także, żeby chronić rodziny przed duchowymi i doczesnymi zagrożeniami. Duszpasterstwo Rodzin archidiecezji katowickiej w poszukiwaniu jak najlepszych rozwiązań dla swoich podopiecznych pragnie współpracować z organizacjami, środowiskami, osobami, którym leży na sercu dobro rodziny chrześcijańskiej. W tym celu dążymy do łączenia sił, wspierania się, korzystania z doświadczeń, realizowania wspólnych projektów, takich jak np. kursy i warsztaty prowadzone we współpracy z Domowym Kościołem Ruchu Światło-Życie. Wierzymy, że wspólnie możemy zdziałać więcej, dlatego szukamy razem, w duchu wierności nauczaniu Kościoła, odpowiedzi na problemy rodzin we współczesnym świecie.

Troska o udzielenie wszechstronnej pomocy we wszystkich koniecznych aspektach funkcjonowania człowieka – zawsze w zgodzie z zasadami chrześcijańskimi – wyraża się również w prowadzeniu przez archidiecezję katowicką Poradni Psychologicznej Przyszań³². Szeroki zakres działania tej instytucji obejmuje poradnictwo psychologiczne, pomoc psychologiczną i konsultacje, psychoterapię indywidualną dorosłych i młodzieży, psychoterapię rodzin, interwencje kryzysowe, diagnozę psychologiczną, a także psychoedukację i działalność szkoleniową. Dzięki poradni możliwe jest skuteczniejsze udzielanie pomocy rodzinom, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych i trudnych, wymagających szybkiego i owocnego wsparcia psychologicznego.

Opisane sytuacje nie stanowią pełnego zakresu działań Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej, podejmowanych z myślą o rodzinach. Zgodnie z zaleceniami i w odpowiedzi na konkretne potrzeby i sytuacje w życiu rodzinnym

³² Strona internetowa poradni: <https://rodzina.archidiecezjakatowicka.pl/poradnictwo/poradnia-psychologiczna> [dostęp: 26.04.2025].

wiernych podejmujemy posługę wobec rodzin z niepełnosprawnymi dziećmi, dotkniętych problemem uzależnienia, opiekujących się osobami w podeszłym wieku, osób owdowiałych i samotnych, małżonków małoletnich. Swoją pieczę otaczamy również rodziny emigrantów lub osób, które z racji wykonywanego zawodu zmuszone są do dłuższego przebywania poza domem (np. wojskowych czy marynarzy). Towarzyszymy także rodzinom po rozpadzie. We wszystkich potrzebach i problemach rodziny chcemy jej pomagać w duchu umacniania wiary i w rozumieniu roli małżeństwa w Bożym planie stworzenia, dlatego poszukujemy stale nowych rozwiązań zgodnych z nauką Kościoła o małżeństwie i rodzinie, a jednocześnie mogących przyczynić się do budowania rodzin silnych wiarą i zaufaniem do Boga.

BIBLIOGRAFIA

- Barczak A., *Naprotechnologia – technologia naturalnej prokreacji*, „Życie i Płodność. Kwartalnik Interdyscyplinarny” 1 (2008), s. 109-113.
- Barcentewicz M., *Co to jest NaProTechnology?*, w: *Poradnictwo rodzinne w teorii i praktyce*, red. U. Dudziak [i in.], Kraków 2013, s. 327-336.
- Barcentewicz M., *NaProTECHNOLOGY jako narzędzie do diagnostyki i leczenia niepłodności i innych chorób*, w: *Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych*, red. W. Wieczorek [i in.], Lublin 2008, s. 229-238.
- Bartkowiak E., *Obraz matki i macierzyństwa w przekazach źródłowych z historii wychowania*, „Wychowanie w Rodzinie” 2 (2015), s. 271-294.
- Bassa B., *NaProTechnology – nadzieją dla niepłodnych małżonków*, „Studia Aloisiana” 1 (2012), s. 61-69.
- Bassa B., *Troska o zdrowie prokreacyjne w naprotechnologii – formą budowania nowej kultury życia ludzkiego*, „Teologia i Moralność” 2 (2017), s. 113-126.
- Bassa B., *Zastosowanie naprotechnologii w diagnostyce i leczeniu niepłodności małżeńskiej*, w: *Rodzina i rodzicielstwo między tradycją a współczesnością*, red. A. Skreczko [i in.], Warszawa 2014, s. 239-249.
- Brożek M., *Duszpasterskie towarzyszenie małżonkom w pierwszych latach małżeństwa. Rola poradni rozpoznawania płodności*, „Teologia Praktyczna” 19 (2018), s. 191-203.
- Czerniak J., *Naprotechnologia – dobra diagnostyka i skuteczne leczenie*, „Teologia i Moralność” 2 (2017), s. 141-161.
- Debita M., *Naprotechnologia jako alternatywna wobec in vitro metoda leczenia niepłodności i dobre praktyki polskich samorządów w finansowaniu tej metody leczenia*, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym*, red. R. Sztuchmiller [i in.], Olsztyn 2017, s. 105-115.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Amoris laetitia* (2016).
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium* (2013).

- Goleń J., *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013.
- Gręźlikowski J., „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin” przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę, „Ius Matrimoniale” 17 (2006), s. 119-138.
- <https://iner.pl/> [dostęp: 23.04.2025].
- <https://przednamimalzenstwo.pl/przed-nami-malenstwo/home/> [dostęp: 23.04.2025].
- <https://przednamimalzenstwo.pl/wierni/home/> [dostęp: 23.04.2025].
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (1981).
- Kamiński R., *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne”, 57 (2010), s. 5-24.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2020.
- Kmiecik B., *Towarzystwo duchowe małżonkom i osobom w sytuacjach nieregularnych w świetle adhortacji „Amoris laetitia”*, „Family Forum” 7 (2017), s. 107-124.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (2003).
- Majdański K., *Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Vaticanum II*, „Studia nad Rodziną” 1-2 (2007), s. 59-71.
- Mierzwiński B., *Troska Kościoła o rodzinę*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 7 (2011), s. 121-132.
- Przybecki A., *Pojęcie modelu duszpasterstwa w teologii pastoralnej*, „Teologia Praktyczna” 9 (2008), s. 127-135.
- Pyźlak G., *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, „Studia nad Rodziną” 2 (2015), s. 67-87.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (1963).
- Wojaczek K., *Koncepcja duszpasterstwa rodzin w „Familiaris consortio”*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A.L. Szafrński, Lublin 1985.
- Wygralak P., *Obraz kapłana-duszpasterza w nauczaniu św. Grzegorza z Nazjanzu*, „Vox Patrum” 35 (2015), s. 569-579.

Ks. Bogdan Biela

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9105-7536

BIBLIOGRAFIA ZAWARTOŚCI „STUDIÓW PASTORALNYCH” (2015–2024)

*BIBLIOGRAPHY OF „STUDIA PASTORALNE”
(THE PASTORAL STUDIES) (2015–2024)*

Publikacja tomu 21. „Studiów Pastoralnych” jest okazją do sporządzenia kolejnego indeksu zawartości 10. wydrukowanych tomów z lat 2015–2024. Indeks zawartości tomów z lat 2005–2014 został opublikowany w numerze 11 (2015) „Studiów Pastoralnych”¹. Indeks ten ma ułatwić szybkie odszukanie opublikowanych artykułów i materiałów. Pominęto w nim *Słowo od redakcji* wprowadzające w poszczególne tomy, a także recenzje, omówienia i sprawozdania.

ANGLARÈS M., *L'éducation chrétienne des jeunes en France (Chrześcijańska edukacja młodzieży we Francji – Christian education of youth in France)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 264-275

ANGLARÈS M., *Sécularisation, laïcisation, mondialisation, numérisation (Secularisation, laicisation, globalisation, digitalisation – Sekularyzacja, laicyzacja, globalizacja, cyfrowość)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 55-74

BALAWANDER M., *„Dom bez muzyki jest jak ciało bez duszy”. Rola i wartość muzyki w systemie wychowawczym św. Jana Bosko (“A House without music is like a body without a soul”. A role and value of music in the educational system of St. John Bosco)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 438-453

BANŃKA A.R., *Jean Paul Sartre i Karl Rahner w egzystencjalnym sporze o naturę wolności (Jean Paul Sartre and Karl Rahner in existential dispute about the nature of freedom)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 220-244

¹ Bibliografia zawartości „Studiów Pastoralnych” z lat 2005–2014 oraz 2015–2024 znajduje się również na stronie Wydziału Teologicznego UŚ – por. <https://us.edu.pl/instytut/int/bibliografie/bibliografia-zawartosci-studiow-pastoralnych/>.

- BARTOSZEK A., *Rytuał domowy na Wielki Tydzień w czasie epidemii. Refleksja teologiczna i propozycja praktyczna (A Home Ritual for the Holy Week during the epidemic. Theological reflection and a practical approach)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 261-278
- BASIUK M., *Taniec Dawida – małżeństwo a wiara (David's dance – marriage and faith)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 239-250
- BIAŁKOWSKI M., *Udział Antoniego Baraniaka w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977) (Participation of Antoni Baraniak SDB in the work of the Polish Episcopate Conference and its special committees (1951–1977))*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 293-325
- BIAŁKOWSKI M., *Udział Bolesława Kominka w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1956–1974) (Involvement of Bolesław Kominek in the work of the Polish Bishops Conference and its special commissions)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 164-212
- BIAŁKOWSKI M., *Udział Karola Wojtyły w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1958–1978) (Karol Wojtyła's participation in the work of The Polish Episcopate Conference and its specialist committees (1958–1978))*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 13-57
- BIAŁKOWSKI M., *Udział Michała Klepacza w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1947–1967) (Contribution of Michał Klepacz in the projects of the Polish Conference of Bishops and its special committees (1947–1967))*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 160-206
- BIELA B., *Bieniek J., Aniołowie Pańscy w życiu małżeńskim i rodzinnym (Angels of the Lord in marital and family life)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 295-311
- BIELA B., *„Antropologia genderyzmu” w świetle Listu do biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie („Anthropology of genderism” in the light of a Letter to the bishops of the Catholic Church on the collaboration of a man and a woman in the Church and the world)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 39-55
- BIELA B., *Bibliografia zawartości „Studiów Pastoralnych” (2005–2014) (Bibliography of “Studia Pastoralne” (2005–2014))*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 322-341
- BIELA B., *Koncepcja „cura pastoralis” w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (Cura pastoralis concept as suggested by Fr. Franciszek Blachnicki)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 57-86
- BIELA B., *Mechanizmy i systemy manipulacji w mediach w kontekście współczesnych uwarunkowań (Mechanisms and Manipulation Systems in the Media in the Context of the Contemporary Circumstances)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 159-184
- BIELA B., *Metodologia krzewienia duchowości komunii w świetle „Novo millennio ineunte” i listu Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2005 Słowa ustanowienia Eucharystii „formułą życia” (Methodology of promoting the Spirituality of Communion in the Light of “Novo millennio ineunte” and the letter of John Paul II to priests for Holy Thursday 2005, A Formula of Consecration: A Formula of life)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 274-288

- BIELA B., *Nabożeństwa dla zdechrystianizowanych i poszukujących* (*Religious services for the dechristianised and searching*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 454-470
- BIELA B., *Odnowa parafii – pastoralne wskazania Jana Pawła II* (*Parish Renewal – Pastoral Guidelines of John Paul II*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 73-94
- BIELA B., *Parafialne Rady Duszpasterskie jako wyraz synodalności Kościoła* (*Parish Pastoral Councils as an expression of the synodality of the Church*), „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 117-135
- BIELA B., *Typy i mechanizmy manipulacji w mediach* (*Types and mechanisms of manipulation in the media*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 286-311
- BIELA B., *Urzeczywistnianie się Kościoła w środowisku akademickim na przykładzie ośrodka DA Graniczna w Katowicach* (*Realisation of the Church in academic community as experienced in Graniczna Academic Pastoral Ministry Centre in Katowice*), „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 151-177
- BIEŃ K., *Rodzina najcenniejszą wartością współczesnych czasów* (*Family: the Greatest value of our Times*), „Studia Pastoralne” 11(2015), s. 56-66
- BOLCZYK H., *Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów – ostatnie dzieło życia ks. Franciszka Blachnickiego* (*Christian Service for the Liberation of Nations – the ultimate life work of Fr. Franciszek Blachnicki*), „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 139-159
- BORDEYNE P., *Repentir et conversion au Synode des évêques sur la famille et dans... „Amoris laetitia”* (*Pokuta i nawrócenie na Synodzie Biskupów o rodzinie i w „Amoris laetitia” – Repentance and conversion during the Synode of Bishops and in „Amoris laetitia”*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 522-535
- BUCHTA R., *Śpiew i piosenki religijne w celebracji katechetycznej* (*The Singing and Religion Songs in the Catechetical celebration*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 425-437
- BUCHTA R., *Zadania katechetyczno-duszpasterskie wskazane przez ks. Franciszka Blachnickiego w „Katechumenacie na dzisiejszą godzinę”. Spojrzenie w perspektywie minionego półwiecza* (*Catechetical-and-pastoral tasks identified by Fr. Franciszek Blachnicki in „Catechumenate for today's hour”. Reflection from the perspective of the pastcentury*), „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 104-121
- CASEAU M.M., *Sur un murmure de cithare* (*Whisper of a cithar – Szept cytry*), „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 170-189
- CELARY I., *Johannes Paul II. – Papst der Medien. Eine Pastoral-Theologische Reflexion* (*Jan Paweł II – Papież mediów. Refleksja pastoralno-teologiczna – John Paul II – Pope of the Media. A Pastoral-Theological Review*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 152-166
- CELARY I., *Musiksprache als wichtiger Teil der Feier des Gottesdienstes* (*Umriss des Problems*) (*Język muzyki jako ważny element świętowania liturgicznego (zarys problemu – Language of music as an important element of the celebration of the Holy Mass (overview of the problem)*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 100-111
- CELARY I., *Muzyka liturgiczna w świetle dokumentów Kościoła* (*Liturgical music in view of documents of the Church*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 75-87

- CELARY I., *Rodzina chrześcijańska jako wspólnota wiary i ewangelizacji w nauczaniu papieża Franciszka (Christian family as a community of faith and evangelization in the teaching of pope Francis)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 15-26
- CHAŁUPNIAK R., *Pedagogika katolicka – znaczenie i aktualność w kontekście chaosu wartości (perspektywa polska) (Catholic pedagogics – meaning and topicality in the context of the chaos of values (Polish perspective))*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 62-73
- CHMIELEWSKI D., *Wyzwania pastoralne dla misji i w doświadczeniach ruchu duchowości małżeńskiej Equipes Notre Dame w kontekście nowej ewangelizacji (Pastoral challenges for the mission and in experience of nuptial spirituality movement Equipes Notre Dame in the context of the new evangelization)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 278-294
- CIEPLY F., *Czy państwo powinno karać obrazę uczuć religijnych? (Should the state punish offending religious feelings?)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 11-21
- CWALINA W., KONIAK P., LEONIAK K.J., *Perswazja polityczna z perspektywy psychologii społecznej (Political Persuasion from the Perspective of Social Psychology)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 73-90
- DIMECH P., *Religious education with in the maltese school (Wychowanie religijne w szkole na Malcie)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 253-254
- DROŹDŹ A., *Młodzież poddawana wielorakiej manipulacji (Youth under multiple Manipulation)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 178-193
- DROŹDŹ A., *„Non violence” i solidarność jako chrześcijańska odpowiedź na nienawiść („Non violence” and solidarity as christian response to hate)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 301-318
- DROŹDŹ B., *Troska o godność małżeństwa i rodziny – w perspektywie 50-lecia Konstytucji „Gaudium et spes” (The care for dignity of marriage and family – in the perspective of 50th anniversary of the pastoral constitution „Gaudium et spes”)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 257-263
- DROŹDŹ A., *„Wszystkie Boże przykazania są prawdą” (“All God’s Commandments are true”)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 303-320
- DUDEK-KOWALSKA A., *Miłosierdzie a Misterium Paschalne w teologii Jana Pawła II. Relacja, skutek, implikacje (Mercy and The Paschal Mystery in the Theology of The Pope John Paul II. The Relation, The Effect and The Implications)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 152-166
- EBERTZ M.N., *Europa: Eine immer komplexere und ausdifferenziertere Gesellschaft. Junge Menschen zwischen Immanenz und Transzendenz (Europa: społeczność coraz bardziej złożona i zróżnicowana. Młodzież między immanencją i transcencją – Community that becomes gradually more complex and diverse. Youth between immanence and transcendence)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 27-45
- FIAŁKOWSKI M., *Współpraca duchownych i świeckich w Kościele w kontekście procesu synodalnego (Cooperation between the clergy and lay people in the context of the synodal process)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 136-147

- GARNCZARSKI S., *Polskie tłumaczenia hymnu św. Tomasza z Akwinu „Adoro te devote” w katolickich śpiewnikach (Polish translations of St. Thomas Aquinas hymn “Adoro te devote” in Catholic Songbooks)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 192-211
- GERWING M., *Geborgen in der Liebe Gottes. Zum Sakrament der Ehe aus Der Perspektiveder Theologie des Leibes nach Karol Wojtyła (Bezpieczeństwo w miłości Bożej. Sakrament małżeństwa z perspektywy teologii ciała Karola Wojtyły – Safety in God’s Love. The Sacrament of Marriage from the Perspective of Karol Wojtyła’s Theology of the Body)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 125-136
- GIEMZA B., *Realizacja synodalności w kapitułach zakonnych na przykładzie zgromadzenia salwatorianów (Implementation of synodality in religious chapters by the example of the Salvatorian religious congregation)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 48-62
- GIEMZA B., *W drodze ku synodowi biskupów o młodzieży (On the Road to the Synod of Bishops dedicated to Youth)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 13-26
- GOŹDZIK P., *Dążenie do świętości sługi Bożego Jerzego Ciesielskiego na podstawie listów do żony (Chartum 1969–1970) (Jerzy Ciesielski – Servant of God and his commitment to holiness based on the letters to his wife (Chartum 1969–1970))*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 213-232
- GRAJEWSKI C., *Muzyka i muzycy w dokumentach Kanoników Regularnych Laterańskich (1781–1861) (Music and musicians in documents of the Canons Regular of the Lateran (1781–1861))*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 112-141
- GRZELAK K., *The Church’s Commitment to Religious Inclusiveness in Teaching and Learning Theology at the University Level in South Africa (Wkład Kościoła w religijną inkluzywność w nauczaniu i studiowaniu teologii na poziomie policealnym w Afryce Południowej)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 204-219
- HERMA J., *Prorok na wygnaniu. Ksiądz Franciszek Blachnicki na Zachodzie w latach 1981–1987 (A Prophet in Exile. Father Franciszek Blachnicki in the West, in the years 1981–1987)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 160-182
- HUDEK W., *Pieśni ku czci Trójcy Przenajświętszej w „Śpiewniku archidiecezji katowickiej” (The Songs of Praise to the Holy Trinity in “The Book of Songs of Archdiocese Katowice”)*, 14 (2018), s. 171-191
- JABŁOŃSKA P., *Rodzina i jej rola w kształtowaniu życia religijnego według Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej (The family and its role in shaping religious life according to I Synod of The Diocese of Katowice)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 92-106
- JAROMIN J., *Mędzy sacrum a profanum, czyli o manipulacji Biblią w filmie (Between the Sacred and the Profane, or About the Manipulation of the Bible in Film)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 103-112
- JÓŹWIK M., *Synodalne doświadczenie Kościoła katowickiego w trakcie trwania II Synodu Archidiecezji Katowickiej w latach 2012–2016 (The synodal experience of the Church of Katowice during II Synod of Archdiocese of Katowice in 2012–2016)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 86-100

- JURKO J., *Eucharistia – hostina lásky v príprave na Baránkovu hostinu (Eucharist – The Feast of Love in Preparation for the East of the Lamb)* *Eucharystia – Uczta Miłości jako przygotowanie do Uczty Baranka*), „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 280-295
- KAMIŃSKA-KŁOS B., *Rola i znaczenie pieśni religijnych w upowszechnianiu kultury muzycznej w środowisku parafialnym (The role and meaning of ecclesial songs in making musical culture in parish community more widespread)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 86-99
- KIEßIG S., MÖDE E., REICHERT L., STÜHLMEYER T., *Ehrenamt als Mit-Träger von Seelsorge? Volunteering as a co-sponsor of pastoral care? (Volunteering as a Co-sponsor of Pastoral Care? – Wolontariat jako współsponsor opieki duszpasterskiej?)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 113-131
- KIEßIG S., *Jugendseelsorge in Deutschland: Ein Evergreen mit immerneuen Aspekten (Duszpasterstwo młodzieży w Niemczech: „Evergreen” z zawsze nowymi aspektami – Youth Ministry in Germany: An Evergreen with ever new aspects)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 109-128
- KIEßIG S., *Notizen zur Performativität in der Pastoraltheologie (Notes on performativity in pastoral theology – Uwagi o performatywności w teologii pastoralnej)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 89-99
- KIEßIG S., BRANNER M., *Praktisch Theologisches Rezeptionen im Pontifikat Johannes Paulus II. Die entwicklung einer theologie der “Communio” zur pastoral methodik (Praktyczno-teologiczne recepcje pontyfikatu Jana Pawła II: Rozwój teologii “Communio” w metodologii pastoralnej – Practical theological reception in the pontificate of Pope John Paul II. The development of a theology of communio as a pastoral methodology)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 58-72
- KIEßIG S., MARŠIĆ Š., *Weltkirchliche synodalität im stetigen prozess: implikationen im gegenwärtigen Pontifikat am Beispiel der Erzdiözese Vrhbosna (Sarajevo) (Universal Church synodality in the constant process: implications in the current pontificate by the example of the Archdiocese of Vrhbosna (Sarajevo) – Synodalność Kościoła Powszechnego w ciągłym procesie: implikacje w obecnym pontyfikacie na przykładzie Archidiecezji Vrhbosna (Sarajevo)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 63-85
- KIJAS Z.J., *La vita consacrata fra la profezia e l’escatologia (Consecrated life between prophecy and eschatology – Życie konsekrowane między prorocstwem a eschatologią)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 233-244
- KLUZ M., *Przesłanie moralne w pasterskim przepowiadaniu Jerzego Ablewicza Biskupa Tarnowskiego (1962–1990) (A moral message in pastoral preaching of Jerzy Ablewicz Bishop of Tarnów (1962–1990))*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 161-181
- KOENIG F., *Znamienici profesorowie i absolwenci królewskich katolickich seminariów nauczycielskich w Pilchowicach i Pyskowicach (Renowned Professors and Graduates of Royal Catholic Teacher Seminars in Pilchowice and Pyskowice)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 142-156
- KOŁODZIEJ M., *Pobożność eucharystyczna i kult Eucharystii poza Mszą świętą (The Eucharistic devotion and the cult of the Eucharist outside the Mass)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 222-232

- KOWALCZYK D., *Bóg, Kościół, teologia a problem manipulacji (God, the Church, Theology and the Problem of Manipulation)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 9-24
- KOZYRA J., *Duch Święty w życiu Jezusa według Ewangelii św. Jana (The Holy Spirit in the Life of Jesus according to the Gospel of St. John)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 498-521
- KRECZMAŃSKI S., „Zbiór z Werony” – opis i zawartość (*Liturgical collection from Verone – description and content*), „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 259-270
- KUKIELKA S.A., *Duszpasterstwo wśród młodzieży w prowincjach Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (Youth Ministry in the Provinces of The Order of Friars Minor in Poland)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 331-345
- KULBACKI P., *Chrzest sakramentem wiary w wypowiedziach Jana Pawła II (Baptism as the Sacrament of Faith in statements of John Paul II)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 116-124
- KULBACKI P., *Liturgiczne obrzędy jubileuszu małżeństwa (Liturgical rites of the anniversary of marriage)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 94-106
- KULBACKI P., *Parafia w Krajowej Syntezie Synodu 2021–2023 w świetle myśli ks. F. Blachnickiego (Parish in the National Synthesis of the Synod 2021–2023 in the light of the thought of Fr. F. Blachnicki)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 130-143
- KUŹNIK B., *Estetyka literacka w siódmym wydaniu Nowego Testamentu w przekładzie ks. Eugeniusza Dąbrowskiego na podstawie leksemów, wyrażeń i fraz wybranych z czterech Ewangelii (The literary aesthetics in the seventh edition of the New Testament translated by Rev. Eugeniusz Dąbrowski on the basis of lexemes, expressions and phrases selected from the four Gospels)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 131-145
- LAMORSKI O.M., *Liturgia zakonna pomocą w rozwoju wiary i rozeznania powołania dla młodzieży (Monastic liturgy as help in growth in faith as discerning one's vocation for the young)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 346-364
- LANDWÓJTOWICZ P., *Duszpasterstwo Rodzin w diecezji opolskiej (Ministry of families in the Opole Diocese)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 264-277
- LANDWÓJTOWICZ P., *Znaczenie wybranych cech małżeństwa *communio personarum* w realizacji zadań stojących przed rodziną jako „domowym Kościołem” (The meaning of selected qualities of matrimonial “*communio personarum*” in the realization of tasks faced by a family as a “domestic Church”)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 27-38
- LAPKO R., *The Book of Tobit. Family in a foreign land (Księga Tobiasza. Rodzina na obczyźnie)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 233-239
- LENSEL D., *Les catholiques pratiquants en France: une minorité divisée et discriminée (Faithful Catholics in France: estranged and discriminated minority – Praktykujący katolicy we Francji: skłócona i dyskryminowana mniejszość)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 74-88
- LIPIEC D., *Formacja chrześcijańska niepełnosprawnych w rodzinie (Christian formation of the disabled in the family)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 153-163

- LIS M., *Manipulacja Ewangelią i Kościołem w filmie (Manipulation of the Gospel and the Church in Film)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 91-102
- ŁAWRESZUK M., *Prawosławie wobec zagadnienia obrazy uczuć religijnych (Orthodoxy towards the issue of offence of religious feelings)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 47-58
- ŁUKOWICZ A., *Obraz Maryi w „Kazaniach o Najświętszej Maryi Pannie” św. Bernarda z Clairvaux (The Image of Mary in „Sermons on the Blessed Virgin Mary” by St. Bernard of Clairvaux)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 279-292
- ŁYSIK B., *Niepelnosprawność intelektualna jako peryferie? (Intellectual disability as a periphery?)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 194-202
- MACIEJEWSKI W., *Chrześcijańska codzienność ludzi świeckich w twórczości pisarskiej ks. Franciszka Grudnioka (1920–1998) (Christian everyday life of lay persons as presented in the writings of father Franciszek Grudniok (1920–1998))*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 197-207
- MALINA A., *Pieśń i przypowieść o winnicy (Iz 5,1-7; Mk 12,1-12) (The Song and the Parable of the Vineyard (Is 5:1-7; Mk 12:1-12))*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 224-238
- MALINA L., *Moralna ocena sztucznej prokreacji (Moral assessment of artificial procreation)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 142-163
- MANDARIĆ B., *Religious education in Croatia faces new challenges (Edukacja religijna w Chorwacji w obliczu nowych wyzwań)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 259-263
- MARCZEWSKI M., *Eklezjologia pastoralna (Pastoral ecclesiology)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 213-226
- MASTALSKI J., *Szkodliwe interakcje wewnątrzrodzinne w kontekście cywilizacyjnych przemian (Detrimental interfamily interactions in the context of civilizational transformations)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 122-141
- MASZKOWSKI R., *Obrażanie uczuć religijnych chrześcijan – kontekst niemiecki (Insulting the religious feelings of Christians – German context)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 59-73
- MAZURKIEWICZ P., *Polityka jako manipulacja (Politics as Manipulation)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 60-72
- MIKULSKI J., *Czy Polska potrzebuje dzisiaj prawdy o wolności i wyzwoleniu głoszonej przez ks. F. Blachnickiego (Does Poland need today the Truth about Freedom and Liberation as proclaimed by father Franciszek Blachnicki)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 199-210
- MIKULSKI J., *Znaczenie poznania prawdy w Duchu Świętym w procesie wyzwolenia w ujęciu ks. F. Blachnickiego (The importance of knowing the truth in the Holy Spirit in the process of liberation as understood by Fr. Franciszek Blachnicki)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 122-138
- MISIASZEK K., *Co z katechezą parafialną w Kościele w Polsce? (What about parish catechesis in The Church in Poland)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 87-97

- MISIASZEK K., *Katecheza w funkcji budowania Kościoła według ks. Franciszka Blachnickiego* (*Catechesis in the function of building the Church according to Fr. Franciszek Blachnicki*), „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 87-103
- MRACZEK M., *Dokument Wskazania dla polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech w świetle instrukcji Erga migrantes caritas Christi* (“Guidelines for Polish-language pastoral care in Germany” in the light of the instruction „Erga migrantes caritas Christi”), „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 118-129
- MRACZEK M., *Piesza pielgrzymka polonijna z Chicago do Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Merrillville jako przykład polskiej inicjatywy duszpasterskiej realizowanej w kraju emigracji* (*Polish Community Walking Pilgrimage from Chicago to the Shrine of Our Lady of Częstochowa in Merrillville as an Example of a Polish Pastoral Ministry Initiative Carried Out in a Country of Emigration*), „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 132-146
- MUCHOVÁ L., *Religious education in state schools as accompaniment on the Emmaus road or The Emmaus road as „an open-ended story” of Czech Religion education teachers’ faith?* (*Edukacja religijna w szkołach państwowych jako towarzyszenie na drodze do Emaus albo droga do Emaus jako otwarta historia wiary katechetów w Czechach*), „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 255-258
- NIESPOREK M., *Katecheta w środowisku szkoły wobec problemów demonologii* (*A Religion teacher in a school environment in the face of a demonology issue*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 211-227
- NIESPOREK M., *Spoleczne konsekwencje depresji – wyzwaniem dla duszpasterstwa* (*Social consequences of depression as a challenge for pastoral work*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 245-266
- NOLYWAJKA M., *Przymierze Miłosierdzia – ewangelizować, by przemieniać* (*Alliance of Mercy – to evangelise in order to transform*), „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 296-301
- NOWOROL A.M., *Ateizm, satanizm, obluda. Trzy przejawy kultu szatana* (*Atheism, satanism, hypocrisy. Three indications of the cult of satan*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 541-553
- OLSZAR H., *„Odbywa wspólną drogę”. Synody – punkty zwrotne w dziejach kościelnych* („To make a joint journey”. Synods – turning points in the history of the Church), „Studia Pastoralne”, 18 (2022), s. 13-22
- OLSZAR H., ŻOŁNIERCZYK B., *Doskonalenie siebie czy doskonalenie wiary? Seminaryjne przemyślenia Franciszka Blachnickiego w drodze do kapłaństwa* (*Improving Your self or perfecting your faith? Franciszek Blachnicki’s seminar thoughts on the way to the priesthood*), „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 13-34
- OPIELA M.L., *Integralny rozwój i wychowanie dziecka w pedagogii katolickiej* (*Integral development and education of the child in Catholic pedagogy*), „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 100-117
- OSEWSKA E., *Nauczanie religii jako towarzyszenie: od powierzchowności do duchowości, do osobistego poznania Boga wcielonego* (*Teaching religion as accompanying: from superficiality to spirituality to personal acquaintance with God Incarnate*), „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 46-61

- OSTROWSKI M., *Parafia wspólnotą otwartą na migrantów (Parish as a Community Open to Migrants)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 200-212
- OSTROWSKI M., *Refleksja pastoralnoetologiczna nad planowaniem duszpasterskim (Pastoral and theological reflection on pastoral planning)*, 18 (2022), s. 148-159
- PAKUZA J., *Życie religijne Polaków wysiedlonych do Związku Radzieckiego w latach 1939–1945 w świetle ich wspomnień. Studium historiograficzne (Religious life of Poles displaced to Soviet Union in the light of their memoirs. Historiographical study)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 240-255
- POLAK M., *Synodalna droga odnowy parafii. Aktualność refleksji III powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej (The synodal way of parish renewal. Timeliness of the reflection of the third post-war Synod of the Archdiocese of Gniezno)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 101-116
- POŁOK G., *Instytucjonalne formy wsparcia młodzieży pochodzącej z rodzin dysfunkcyjnych na przykładzie działań środowiska Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (Institutional forms of supporting the young from dysfunctional families as carried out at the University of Economics in Katowice)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 177-196
- POŹNIAK G., *Historia organów z kościoła pw. św. Jakuba Starszego w Debrzycy na Opolszczyźnie (History of Organ in the church of Saint Jacob the Older in Debrzyca in Opole Region)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 471-497
- PRASAŁ A., *Działalność duszpasterska i muzyczna ks. Roberta Gajdy na ziemi kłodzkiej (The pastoral and musical activities of Father Robert Gajda in Kłodzko land)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 157-170
- PRZYBYŁA T., *Psychologiczne podstawy metody systemu stopni szkoleniowo-wychowawczych w pracy wychowawczej z ministrantami w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (Psychological basis of the educational and training levels system in educational work with altar boys as devised by Fr. Franciszek Blachnicki)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 238-254
- PRZYGODA W., *Ubóstwo rodzin w Polsce wyzwaniem dla Kościoła (Poverty of families in Poland as a challenge for the Church)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 107-121
- REGINEK A., *Co i jak należy śpiewać w ramach liturgii? (What and how to sing in the liturgy?)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 49-60
- REIMER T., *Der Religionsunterricht – Begleitung auf dem Weg: Jugendliche als spaziergänger (Edukacja religijna – towarzyszenie na drodze: Młodzi jako spacerowicze – Religious education – accompanying on the road: the young as strollers)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 248-252
- ROSPEK P., *Konsekwencje choroby nowotworowej w rodzinie (The consequences of cancer in the family)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 126-141
- SAJ M., *Profanacja miejsc świętych jako przykład obrazy uczuć religijnych (Profanation of holy places as an example of offending religious feelings)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 22-28
- SAKOWICZ E., *Abortion and euthanasia as anti-ecological “assaults” against marriage and family (Aborcja i eutanazja jako anty-ekologiczne „uderzenia” w małżeństwo i rodzinę)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 270-279

- SAKOWICZ E., *Krzyż jako motyw obrazu uczuć religijnych (chrześcijan) (The cross as a motif of offense to religious feelings (Christians))*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 29-46
- SAWA P., *Muzyka nowej ewangelizacji a doświadczenie duchowe. Kontekst, rzeczywistość, wyzwania (Music of the new evangelisation and spiritual experience. Context, reality, challenges)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 88-109
- SAWA P., *Odnowa charyzmatyczna i Kościół wobec wyzwań współczesności. Teologiczna i pastoralna aktualność wskazań Jana Pawła II (Charismatic Renewal and The Church in the Face of Contemporary Challenges)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 95-115
- SAWA P., *Synodalność we wspólnotach niekatolickich inspiracją dla Kościoła katolickiego? (Synodality in non-Catholic communities an inspiration for the Catholic Church?)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 23-47
- SAWA P., *Współczesna duchowość chrześcijańska w Polsce. Opis, próba oceny, perspektywy (Contemporary Christian spirituality in Poland. Description, attempt to evaluate, perspectives)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 265-287
- SAWA P., *Współczesna duchowość katolicka w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego. Konteksty, komponenty, aktualność (Contemporary Catholic spirituality in Fr. Franciszek Blachnicki's work. Contexts, components, relevance)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 35-56
- SAWA P., *Wyzwania dla Kościoła w Polsce. Teologiczno-pastoralna refleksja w kontekście epidemii (Challenges for the Church in Poland. Theological and pastoral reflection in the context of the epidemic)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 15-35
- SĘDEK M., *Rozwój myśli eklezjologicznej ks. F. Blachnickiego. Refleksje pastoralne (Development of Father F. Blachnicki's ecclesiological thought. Pastoral reflections)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 227-237
- SKRZYŚ A., *Historyczny wymiar encykliki „Ut unum sint” Jana Pawła II w dialogu ekumenicznym (Historical Dimension of the Encyclical “Ut unum sint” of John Paul II in the Ecumenical Dialogue)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 137-151
- SOROBURSKI I.R., *Osoba i zadania homilisty według wskazań „Verbum Domini” i „Evangelii Gaudium” (Person and Tasks of the Preacher as specified in “Verbum Domini” and “Evangelii Gaudium”)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 221-236
- STABRYŁA W.M., *Asafici – śpiewacy świątynni doby powygnaniowej (Asaphites – post-exile temple singers)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 121-130
- STABRYŁA W.M., *Biblijna obietnica ziemi a syjonizm, czyli o manipulacji Biblią w polityce (The Biblical Promise of the Land and Zionism. On the Manipulation of the Bible in Politics)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 47-59
- STAŃKOWSKI B., *L'eco della Giornata Mondiale della Gioventù di Cracovia 2016 nelle riviste italiane – prospettiva giovanile (Echoes of the World Youth Day in Kraków 2016 in Italian Press – Perspective of the young)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 321-330
- STECZEK Ł., *Francuski symfonizm w polskim budownictwie organowym (French Symphonism in Polish Organ Construction)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 245-269

- STĘPIEŃ W., *Śpiewy z Taizé – na drodze ku hezychii i ekumenii* (*The chants of Taizé – on the road to hesychasm and ecumenism*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 61-74
- STOLPIEC K., *Sprawiedliwość społeczna w świetle encykliki „Deus Caritas est” Benedykta XVI* (*The Social Justice in the Light of the “Deus Caritas est” of the Benedict XVI*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 228-241
- STRZELCZYK G., *„Communicatio idiomatum” w wybranych pieśniach wielkopostnych* (*“Communicatio idiomatum” in selected Lenten Chants*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 212-223
- SURMIĄK W., *Seminario di Studio sull’insegnamento e il futuro della Teologia. Synteza prac seminarium zorganizowanego przez Dykasterię ds. Kultury i Edukacji (Rzym, 6–7 maja 2024)* (*Seminar on the Future on the Teaching of Theology. Synthesis of the Works of the Seminar Organized by the Dicastery for Culture and Education (Rome, 6–7 May 2024)*), „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 191-212
- SURMIĄK W., *The Preferential Option for the Poor as an Expression of Social Love* (*Preferencyjna opcja na rzecz ubogich jako wyraz miłości społecznej*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 242-253
- SYS D., *Praktyczny wymiar idei oratorium w działalności wychowawczej Rodziny Salezjańskiej w Polsce* (*The practical dimension of the oratorio in the educational work of the Salesian Family in Poland*), „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 129-150
- SZEWCZYK G., *Kardynał Bolesław Kominek – inicjator polsko-niemieckiego pojednania. Głosy polskich i niemieckich opiniodawców* (*Cardinal Bolesław Kominek – the initiator of the Polish-German reconciliation. Voices of Polish and German contributors*), „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 248-258
- SZEWCZYK L., *Muzyka „najszlachetniejszą służebnicą” liturgii. O muzyce jako źródle i tworzywie kaznodziejskim* (*Music, “the most noble servant” of liturgy. About music as the sourcepreaching matter*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 36-48
- SZUPPE P., *Instrumentalne traktowanie Biblii w nowych ruchach religijnych* (*Instrumental Treatment of the Bible in New Religious Movements*), „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 37-46
- SZYMIK J., *„Kiedy myślę: Ojczyzna, szukam drogi”. Teo-logiczna perspektywa Jana Pawła II w 100-lecie Niepodległości Polski* (*“When I think: Homeland, I’m looking for the Way”. Theo-logic perspective of John Paul II on the 100-th Anniversary of The Independence of Poland*), „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 185-198
- SZYMIK J., *Synowie w Synu. Naśladowanie Jezusa jako centralna idea chrześcijańskiej praxis* (*Sons of the Son. Following Jesus as the main Idea of Christian Praxis*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 251-264
- TOMASIĆ P., *Lekcja religii – odpowiedzialna praca na rzecz polskiej szkoły i Kościoła* (*Lesson of religion – a responsible work for the Polish school and The Church*), „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 74-86
- TWARDY J., *Trema kaznodziei* (*The Preacher’s Jitters*), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 393-407
- TYRAŁA R., *Nowa instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* (2017) (*New Instruction of the Polish Episcopal Conference on Church Music* (2017)), „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 71-85

- USAI G., L'IR, *Nell'azione di orientamento della comunità educativa (Nauczanie religii wpisujące się w działania ukierunkowujące społeczność szkolną (Teaching religion with in the framework of school communityforming actions))*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 237-241
- WASILEWSKI E., *Podstawowy warsztat patrystyczny homilisty (Basic patristic techniques of a homilist)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 146-160
- WIERZBICKI M.S., *Dimensione religiosa nel processo educativo dell'IRC in Italia (Wymiar religijny w procesie nauczaniu religii katolickiej we Włoszech – Religious dimension of teaching Catholic religion in Italy)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 242-247
- WISZOWATY E., *Budowanie komunii z Bogiem w rodzinie przez słowo Boże (Building communion with God in the family by the word of God)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 83-93
- WITKO K., *Bóg-miłości w ujęciu księdza Luciena Laberthonnière'a (1860–1932). Zarys problematyki (God-of-Love as Presented by Father Lucien Laberthonnière (1860–1932). Outline of the Problem)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 147-158
- WITKO K., *Cardinal Jean Daniélou (1905–1974). Un penseur catholique pour notre temps (Cardinal Jean Daniélou (1905–1974) – A Catholic thinker for our time – Kardynał Jean Daniélou (1905–1974) – katolicki uczony na nasze czasy)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 183-199
- WITKO K., *Dire la foi chrétienne aujourd'hui (Talk about Christian faith today – Rozmowa o wierze chrześcijańskiej dzisiaj)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 36-54
- WITKO K., *Epifanie podsłuchane u papieża Jana Pawła II (luźne rozważania na marginesie papieskiego nauczania) (Overhead epiphanies of John Paul II (A collection of thoughts on the margin of the papa teaching))*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 289-300
- WITKO K., *Modlitwa, czyli słowa obrócone w ciszę Boga (Prayer, or words turned into the silence of God)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 271-288
- WITKO K., *Katecheza i liturgia według katechez Cyryla Jerozolimskiego (†387) (Catechesis and Liturgy according to Catechesis of Cyril of Jerusalem (†387))*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 203-220
- WITKO K., *Konkordat – zdrowa forma rozdziału Kościoła od państwa. Artykuł w kontekście tekstu abp. Josepha Doré pt. Concordat et laïcité dans la France d'aujourd'hui (A Concordat – a Healthy Form of a Separation of the Church and the State. An Article in the Context of an Article by Archbishop Joseph Doré Titled “Concordat et laïcité dans la France d'aujourd'hui”)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 185-190
- WITKO K., *Krytyka modernizmu i integralizmu w personalizmie chrześcijańskim (Criticism of modernism and integralism in Christian personalism)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 288-302
- WITKO K., *Le Catechisme pour adultes des eveques de France: un expose officiel de la foi pour aujourd'hui (Oficjalny wykład wiary na dzisiejsze czasy na podstawie francuskiego katechizmu dla dorosłych – Official lecture of the faith for today)*

- on the basis of the French catechism for adults*), „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 182-203
- WITKO K., *L'Eucharistie – sacrement de la non-violence? Esquisse de réponse et de mise en perspective (Eucharystia jako sakrament postawy „non violence”? Zarys odpowiedzi i usytuowanie problematyki – ucharist as the sacrament of “non-violence” attitude? Outline of the answer and description of the issue)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 208-221
- WITKO K., *Note sur l'expression ecclésiale de la foi chrétienne (Contribution to reflection on the ecclesial character of the Christian faith Przyczynek do refleksji nad eklezjalnym charakterem wiary chrześcijańskiej)*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 255-260
- WITKO K., *O czym pomyśli wierzący, zanim podejmie kwestię obrazy uczuć religijnych (What will a believer think about before taking up the issue of offending religious feelings)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 145-150
- WITKO K., *Sekty i nowe ruchy religijne – wyzwanie pastoralne dla Kościołów (Cults and the new religious movements – a pastoral challenge for Churches)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 536-540
- WITKO K., *Uwierzyć w drugiego, a nie wiedzieć o drugim. Medytacja biblijna nad podstawami wychowania do chrześcijańskiej egzystencji w oparciu o Mateuszową przypowieść o talentach (Mt 25,14-30) (To believe in the other, not to know about the other. A biblical meditation on the basis of education to Christian existence based on Mathew's parable of the talents (Mathew 25:14-30))*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 276-288
- WITKO K., *„Wszystko jest dla mnie ciemnością” – gdy Bóg milczy (“All is darkness to me” – when God is silent)*, „Studia Pastoralne” 19 (2023), s. 151-169
- WITKO K., *Zaproszenie do dojrzałego chrześcijaństwa. Medytacja biblijna do Łk 14,26 (Invitation to mature Christianity. Biblical meditation on Luke 14:26)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 302-305
- WOJACZEK K., *Pastoralne determinanty profilaktyki kryzysu małżeństwa (Pastoral determinants of marriage crisis prevention)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 142-152
- WOJCIECHOWSKI M., *Manipulowanie tekstami biblijnymi (Manipulating the Biblical Texts)*, „Studia Pastoralne” 20 (2024), s. 25-36
- WOJTALA M., *Wsparcie Kościoła i przeciwdziałanie skutkom bezrobocia w okresie przemian ustrojowych w Polsce (Church's support in mitigating the effects of unemployment during the periods of systemic changes in Poland)*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 107-125
- WOLAŃSKI B., *Duszpasterstwo rodzin odpowiedzią na czasy kryzysu małżeństwa i rodziny. Doświadczenie diecezji legnickiej (The Ministry of families as a response to the marriage and family crises. The experience of the diocese of Legnica)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 67-82
- ZELMA A., *Aktywność fizyczna jako sposób spędzenia czasu wolnego w rodzinie chrześcijańskiej (Physical activity as a way of spending past time in a Christian family)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 165-176

- ZELMA A., *Nauczanie religii w kontekście reformy systemu edukacji (Religious education in the context of the reform of the educational system)*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 98-108
- ZELMA A., *Wartości edukacyjne muzyki w nauczaniu religii (przyczynek do dyskusji) (Educational value of music in the teaching of religion (a contribution to the discussion))*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 110-120
- ZIMON D., *Ożywienie wiary i chrześcijańskiego świadectwa w Polsce w programach duszpasterskich na przełomie II i III tysiąclecia (Revival of faith and Christian testimony in Poland in pastoral programmes at the turn of the second and third millennium)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 409-424
- ZOREMBA M., *Zadania rodziny w świetle przesłania społecznego biskupów katowickich podczas pielgrzymek stanowych w Piekarach Śląskich (1966–2016) (Tasks of the family in the light of the social message of the bishops of Katowice during social class pilgrimages in Piekary Śląskie (1966–2016))*, „Studia Pastoralne” 16 (2020), s. 75-91
- ZULEHNER P.M., *Die mittelalterlichen Religionsfriedensschlüsse und ihre Auswirkungen auf die weltanschauliche Entwicklung Europas (Średniowieczne religijne traktaty pokojowe i ich wpływ na ideologiczny rozwój Europy – Medieval religious peace treaties and their influence on ideological development of Europe)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 267-285
- ZULEHNER P.M., *Männerpolitik im Bewusstsein der Öffentlichkeit (Polityka mężczyzn w świadomości społecznej – Policy of men in the conscience of the public opinion)*, „Studia Pastoralne” 11 (2015), s. 312-321
- ZULEHNER P.M., *Non abbiate paura! Habt keine Angst! Erinnerung an einen furchtlosen, weil tiefgläubigen Papst (Non abbiate paura. Nie lękajcie się! Wspomnienie nieustraszonego, bo głęboko wierzącego papieża – Do not be afraid! A memoir devoted to the firmly believing and therefore fearless pope)*, „Studia Pastoralne” 15 (2019), s. 255-273
- ŻĄDŁO A., *Homilie można budować w oparciu o teksty eucharystyczne. Refleksja zainspirowana Dyrektoriem homiletycznym (Homilies can be written on the basis of eucharistical texts. A reflection inspired by The Homiletic directory)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 207-229
- ŻĄDŁO A., *„Participatio actiosa” w liturgii przed Soborem Watykańskim II i po nim. Zarys problematyki (“Participatio actiosa” in liturgy before the Second Vatican Council and after it. Outline of the issue)*, „Studia Pastoralne” 12 (2016), s. 15-35
- ŻĄDŁO A., *Teologia i duszpasterska funkcja sanktuarium. Zagadnienia wybrane (Theology and the pastoral function of the Sanctuary. Selected Issues)*, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 365-392
- ŻĄDŁO A., *Wprowadzenie w lekturę instrukcji „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła” (Introduction to reading of the Instruction “The pastoral conversion of the Parish community in the service of the evangelising mission of the Church”)*, „Studia Pastoralne” 18 (2022), s. 231-247

RECENZJE I OMÓWIENIA

Ks. Teodor Suchoń, *Listy do moich Parafian. Parafia... moja Rodzina*, Wydawnictwo Emmanuel, Chwałowice–Ćwiklice 2023, 316 s., ISBN 978-83-66069-92-3

Ksiądz prałat Teodor Suchoń urodził się 11 października 1950 r. w Gostyni Śląskiej. Po maturze (1968) odbył studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie (od 1969 uczeń ks. Franciszka Blachnickiego), a na prezbitera został wyświęcony 27 marca 1975 r. w katedrze pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Jako wikariusz pracował w parafiach: Pstrążna, Wodzisław Śląski, Bielsko-Biała, Rybnik. W latach 1988–2017 był proboszczem parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Rybniku (Chwałowice). W tym czasie pełnił także różne funkcje: był kaznodzieją i rekolekjonistą parafialnym, diecezjalnym duszpasterzem nauczycieli (do 1990), moderatorem Domowego Kościoła w archidiecezji katowickiej (1991–2012), renowatorem poświęconego w 1928 r. kościoła parafialnego, inicjatorem sanktuarium św. Teresy od Dzieciątka Jezus (2005), budowniczym domu parafialno-rekolekcyjnego przy parafii (1991), domu rekolekcyjnego „Emaus” w Koniakowie (1998), budynku rekolekcyjnego (obecnie nowe probostwo, 2011), organizatorem marszów dla Jezusa w Rybniku (2000–2012). W zakresie pastoralno-wydawniczym to autor adwentowych materiałów duszpasterskich (od 1975), modlitewnika jubileuszowego, *Ze świętą Teresą* (2005), redaktor tomiku poezji konkursowej (ogólnopolskiej) *O uśmiech Tereski* (2005), tłumacz i redaktor *Modlitw i okruszek* T. Guenarda (2013), redaktor jubileuszowych rekolekcji kapłańskich „*Dziękujmy zawsze za wszystko Bogu*” (2020), autor albumu–homilii *Święty Antoni Padewski, wczoraj, dziś i jutro* (2021), publikacji *100 uśmiechów świętej Teresy od Dzieciątka Jezus* (2021), historii Domowego Kościoła w archidiecezji katowickiej *Rodzina drogą Boga do świata* (2023), redaktor pisma parafialnego „*W Sercu Kościoła*” (1991–2017) oraz kalendarza terezańskiego we współpracy z Lisieux (od 2000), a także innych materiałów duszpasterskich, plakatów, współreżyser (z TVT Rybnik) filmu *Świadek wiary konsekwentnej* (o słudze Bożym ks. F. Blachnickim).

Prezentowana publikacja (redakcja: ks. Teodor Suchoń, Beata Agopsowicz, konsultacja ks. dr hab. Bogdan Biela, prof. UŚ), jest oryginalna, gdyż zawiera *Listy do Parafian* publikowane w piśmie parafialnym „*W Sercu Kościoła*” w latach 1991–2017. Mają one zróżnicowany charakter. Są teksty – jak sam pisze autor – o charakterze teologiczno-historycznym, pastoralno-katechetycznym i liturgiczno-porządkowym (por. s. 10). W książce owe listy ułożono według dat spisania. Spośród 297 listów napisanych na przestrzeni 29 lat proboszczowania

ks. T. Suchonia zamieszczono w publikacji 116. Pozostałe znajdują się na kartach 20 tomów pisma parafialnego „W Sercu Kościoła”.

Istotną częścią współczesnej teologii pastoralnej jest kairologia starająca się odczytywać „znaki czasu”, aby adekwatnie i skutecznie Kościół mógł *hic et nunc* realizować swoje zbawcze posłannictwo. To także zadanie każdej parafii, która powinna na bieżąco reagować na pojawiające się wyzwania pastoralne, czego zobrazowaniem niech będzie jakże aktualny list zatytułowany *Odczytywać znaki czasu*, napisany 1 grudnia 2013 r.:

Kochani Moi. Głośno zrobiło się o Chwałowicach we wszystkich mediach, w radiu, telewizji, prasie w Rybniku i w całej Polsce. Pragnę więc podziękować tym kilku Parafianom i rodzinom za nadzwyczajną rodzicielską odwagę, wierność zasadom dekalogu, świadectwo wiary. Wiem, że to ich wiele kosztuje i boli. Są piętnowani z wielu stron i pod różnym kątem, a przecież zrobili to, co jako rodzice chrześcijańscy mieli prawo i obowiązek zrobić i co powinni zrobić wszyscy. Nie zgadzali się z „takim” genderowym programem wychowania swoich dzieci, złożyli więc deklarację rezygnacji, a one zostały natychmiast usunięte (jedno w dniu swoich czwartych urodzin!). Wszystkie oświadczenia kierownictwa przedszkola o rzekomej propozycji zastępczego miejsca w innym przedszkolu, delikatnie mówiąc, miały się z prawdą. Dzieci zostały odsunięte w trybie natychmiastowym (rodzice przedstawiają na to dokument!). „Szum medialny”? Czy można znaleźć twarze, wypowiedzi rodziców w jakiejś gazecie, radiu? Obrona nie przyjdzie przez TVN, Dziennik Zachodni czy od jakiegoś dziennikarza radiowego lub telewizyjnego! Tylko PRAWDA wynikająca z twardych faktów wyzwala! Każdy może pobłdzić, bo nie wiedział, nie znał prawa, to ludzkie. Ale konieczna jest wtedy pokora, uznająca błąd i pomyłkę. Ideologii *gender* nie wolno rozumieć „po swojemu”: że to po 50% chłopcy i dziewczynki, że chodzi o gotowanie chłopców w kuchni. Trzeba ją rozumieć zgodnie z jej przesłaniem. Usunięcie samego słowa *gender* z tekstu programu nie zmienia istoty ideologii *gender*. Program będzie przecież rozliczany ze słowem *gender* czy bez niego. Już MEN zarządził *gendermonity* (zob. „Nasz Dziennik” 31 X/1 XI). Fakty mówią za siebie. Szczucie na odważnych i świadomych swej roli rodziców czy kogokolwiek, jest wielką nietolerancją (podobnie jak usunięcie dzieci z przedszkola, do którego chodziły jako 3-latki). Co będzie myślało dziecko, które z dnia na dzień nie mogło pójść do przedszkola?! Zapamięta ten dzień, jak zapamiętały dzieci ów poranek niedzielny 1981 r., gdy nie nadano programu dla dzieci w telewizji! Kochani, kochani Rodzice, nadal jednak widzę wydarzenia ostatnich dni jako „szczęśliwą winę”. I to jest, wbrew pozorom, zasługą Przedszkola. Dzięki temu Polacy (tak, wielu!) zachowują swój narodowy kręgosłup i nie pozwolą wytrącić jakichś kręgów z niego. Drodzy, na kolejnych stronach naszego pisma „W Sercu Kościoła” wypisane są różne teksty i wypowiedzi, które pozwalają sobie wyrobić właściwy sąd o zagrożeniu i niebezpieczeństwach dla dzieci indoktrynowane ideologią *gender*. Drodzy

Parafianie, wiem, że dla wielu z Was dzisiejszy *List* ma charakter krytyczny, ale to dlatego, że Was kocham! Pozdrawiam, Wasz Proboszcz (s. 221-222).

Podobnie jak teologia praktyczna, uprawiana w (archi)diecezji katowickiej, także w 2025 r. parafia św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Chwałowicach świętuje 100-lecie istnienia, dlatego warto także zacytować *Posłowie* omawianej publikacji:

Drodzy Parafianie, kończąc kompozycję zbioru Listów pisanych na przestrzeni kilkunastu lat (w sumie było ich 297) stawiam sobie na nowo pytanie na ile te homiletyczne, katechetyczne, pastoralne, porządkowe, informacyjne... treści Listów zostały gdzieś w głębi serc moich Parafian i stały się choć trochę fundamentem żywego Kościoła, na których buduje swoje życie wiary kolejne (obecne) pokolenie parafian!? Przyznam, że każdy List pisałem sercem, kochając wszystkich razem i każdego z osobna. Jest w nich stale moja serdeczna troska o formację i rozwój duchowy dotykający umysłu, woli i serca dzieci, młodzieży i dorosłych. Wierzę, że z tej troski przelanej na papier jednoczyła się i umocniła wtedy wspólnota parafialna – Moja rodzina. Kochani. Parafia św. Teresy od Dzieciątka Jezus 1 sierpnia 2025 roku będzie świętować swój Jubileusz 100-lecia istnienia i spojrzysz z tej perspektywy za siebie, aby w świetle Ducha Świętego, oczami świętej Patronki popatrzeć w przyszłość, i aby jak Ona powiedzieć: „W sercu Kościoła, mojej Matki, będę miłością”. Podjąć zatem osobiście i w duchu odpowiedzialności za materialne i duchowe dziedzictwo przodków nowe zadania „tu i teraz”. Może wielu młodszych parafian pochyli się nad problemami swoich przodków, ojców i dziadków opisanych w Listach i we współpracy z aktualnymi duszpasterzami, odczyta je w nowy intensywny sposób i Kościół będzie dla nich właściwym i prawdziwym środowiskiem rozwoju i szczęścia, będzie świętą Rodziną. Niech całe życie wspólnoty parafialnej nadal z miłością obserwuje i spisuje „Ona, Patronka Teresa od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza”. Pozdrawiam, ks. Teodor Suchoń, proboszcz Rybnik, 18.06.2022 (s. 315).

Książka wieloletniego proboszcza zaangażowanego w Ruch Światło–Życie, ks. T. Suchonia, nie ma charakteru *stricte* naukowego, ale przedstawia w praktyce, jak należy wcielać w życie postulatory szeroko pojętej współczesnej teologii praktycznej na niwie parafialnej. Jej wartość polega więc na tym, że, ukazując posoborowe duszpasterstwo w praktyce, może stanowić swoisty przewodnik czy wręcz pastoralne *vademecum* zarówno dla duszpasterzy (zwłaszcza proboszczów), jak i dla wiernych świeckich zaangażowanych we współtworzenie wspólnoty parafialnej¹. Publikację – mimo obszerności – czyta się z wielkim zainteresowaniem nie tylko ze względu na prezentowane treści, ale także z powodu

¹ Jeszcze bardziej takim *vademecum* będzie kolejna publikacja T. Suchonia (ukaze się w tym roku, przejrzana już przez pisałego te słowa), przybliżająca działalność *stricte* pastoralną w parafii, a wzbogacona o praktyczne materiały duszpasterskie. Jej roboczy tytuł brzmi: *Proboszcz formuje parafię – parafia formuje proboszcza*.

wyłaniającego się z zamieszczonych *Listów* obrazu proboszcza, który realizuje swoje powołanie jako zarażającą innych pasję! W odbiorze książki pomaga też stojąca na wysokim poziomie szata graficzna oraz zamieszczone w niej fotografie ilustrujące działalność pastoralną w parafii.

Ks. Bogdan Biela

Bogdan Giemza SDS, *Sport w nauczaniu papieża Benedykta XVI i Franciszka*, Wydawnictwo Papieskiego Wydziału Teologicznego, Wrocław 2024, 250 s., ISBN 978-83-66545-71-7

Kościół w świecie sportu obecny jest na różnorakie sposoby, poczynając od organizowanych w parafiach, dekanatach, diecezjach, a także o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym rozmaitego rodzaju zawodów sportowych. Piszący recenzję np. uczestniczył wielokrotnie w ogólnopolskich zawodach w narciarstwie alpejskim dla księży. Innym sposobem aktywnego uczestnictwa Kościoła w interesującej nas kwestii są liczne katolickie stowarzyszenia i kluby sportowe. Należy też wspomnieć o organizowanych i współorganizowanych przez instytucje kościelne sympozjach i kongresach, często o zasięgu międzynarodowym, poświęconych tematyce sportu. Trzeba również wskazać na obecność i duszpasterskie towarzyszenie kapelanów reprezentacjom czy klubom. Można rzec, iż podbudową teoretyczną dla tego rodzaju działań w Kościele są: nauczanie papieskie oraz dokumenty rozmaitych instytucji kościelnych promujących uprawianie sportu.

Recenzowana publikacja to owoc osobistych zainteresowań sportem ks. prof. Bogdana Giemzy. Stanowi ona także kontynuację jego wcześniejszej książki zatytułowanej *Sport w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II* (Wrocław 2022). Przedmiotem obecnego opracowania jest nauczanie następców Jana Pawła II na Stolicy Piotrowej, czyli papieży: Benedykta XVI i Franciszka.

Całość opracowania została ujęta w trzech częściach. Pierwsza obejmuje analizy i komentarze autora na temat sportu na bazie nauczania Benedykta XVI i Franciszka. Zaprezentowano je w sześciu punktach. Najpierw zwrócono uwagę na sportowe zainteresowania obu papieży. Następnie, odwoławszy się do hasła nowożytnych igrzysk olimpijskich: *citius, altius, fortius – communiter*, wskazało, bazując na papieskim nauczaniu, na uniwersalny język sportu, co pozwala nie tylko przekraczać granice państw, różnych języków, ras, religii i ideologii, ale prowadzi do harmonii na gruncie podkreślanej godności osoby ludzkiej w sporcie. W dalszej części rozważań uwypuklono znaczenie sportu w przezwyciężaniu dominującej „kultury wykluczenia” i budowanie przeciwstawnej jej „kultury spotkania”. Sport może bowiem przyczynić się do budowania mostów i burzenia barier społecznych. Inną ważną, społeczną misją sportu jest oddziaływanie

w obszarze wychowania. Sportowcy wywierają duży wpływ, zwłaszcza na ludzi młodych. Dlatego zarówno Benedykt XVI, jak i Franciszek uwydatniają ich odpowiedzialność za bycie wzorami osobowymi do naśladowania nie tylko na arenach sportowych, ale i poza nimi. Zwłaszcza sporty drużynowe są uprzywilejowanym środowiskiem społecznienia i budowania międzyludzkich więzi. Stąd mogą stać się lekarstwem na indywidualizm panujący we współczesnej kulturze. Oczywiście sport nie jest wolny od rozmaitych zagrożeń. Pragnienie zwycięstwa, chęć wzbogacenia się, presja środowiska prowadzą nieraz do stosowania dopingu czy lekceważenia zasad *fair play*. Autor zwrócił ponadto uwagę, że sport jest systemem naczyń połączonych, gdzie istotna jest zarówno rola sportowców, jak i trenerów będących równocześnie wychowawcami, zwłaszcza dla młodzieży. Dotyczy to także w pewnym stopniu działaczy różnych instytucji i klubów sportowych oraz organizatorów takowych wydarzeń. W procesie wychowawczym – co zostało mocno podkreślone – należy zwracać odpowiednią uwagę na wychowanie nie tylko do zwycięstwa, ale także do przegranej, która stanowi nieodłączny element sportu. Część pierwszą książki zamykają uwagi na temat obecności Kościoła w świecie sportu, gdyż może on być uznany – co warto uwypuklić za Benedyktem XVI – za współczesny „dziejniec pogan”, czyli stanowić cenną okazję do spotkania i porozumienia się z ludźmi różnych kultur, języków bądź przynależności religijnej.

Części – druga i trzecia – zawierają kolejno wypowiedzi Benedykta XVI i Franciszka kierowane do ludzi sportu w formie przemówień, nagrań video, listów. Interesujące jest bogactwo bezpośrednich adresatów tego nauczania. Znajdziemy tutaj wypowiedzi skierowane do sportowców uczestniczących w rozmaitych wydarzeniach (począwszy od igrzysk olimpijskich po mistrzostwa świata czy Europy), reprezentujących różnorodne dyscypliny sportowe, do reprezentacji krajowych i klubowych, do sportowców–amatorów oraz do dzieci i młodzieży z katolickich stowarzyszeń sportowych. Odbiorcami papieskiego nauczania byli także przedstawiciele rozmaitych komitetów olimpijskich, delegaci federacji reprezentujących poszczególne dyscypliny sportowe, w tym niepełnosprawni i uczestnicy igrzysk paraolimpijskich.

Recenzowane opracowanie, oprócz zebrania wypowiedzi Benedykta XVI i Franciszka na temat sportu, obejmuje interesujące analizy i komentarze autora, które nie tylko pozwalają zauważyć obecność Kościoła w sportowym świecie, ale przede wszystkim zrozumieć jego pozytywny stosunek do sportu i zaangażowanie, by mógł on odgrywać ważną rolę w życiu społeczności i każdej osoby. W czasie, kiedy niemal codziennie jesteśmy świadkami większych czy mniejszych wydarzeń sportowych, kolejna książka ks. B. Giemzy, przybliżająca naukę Kościoła na temat sportu, może także stać się inspiracją do czynnego jego uprawiania. Wszak „w zdrowym ciele zdrowy duch”.

Ks. Bogdan Biela

Współczesny atak na człowieka jako „imago Dei”, red. M. Marczewski, R. Gawrych, P. Skrzydlewski, Wydawca: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku, Gdańsk 2024, 476 s., ISBN 978-83-67808-00-2

Można wymienić liczne inspiracje czy impulsy, które wpłynęły duchowo i kulturowo na powstanie zachodniej (łacińskiej) cywilizacji. Przemawiając w 1988 r. przed Parlamentem Europejskim i Radą Europy w Strasburgu, papież Jan Paweł II, wskazawszy na inspiracje chrześcijańskie, wymienił na pierwszym miejscu afirmację godności osoby ludzkiej: człowieka stworzonego „na obraz i podobieństwo” Boga. Idąc tropem myśli Ojca Świętego, można powiedzieć, że ciosy wymierzone w tak ukształtowaną cywilizację Zachodu (reformacja, rewolucja francuska, XIX-wieczne Kulturkampfy i XX-wieczne totalitaryzmy) były kolejnymi próbami destrukcji owego *imago Dei* („obrazu Bożego”) w człowieku, a przez to w tworzonej przez człowieka, szeroko rozumianej kulturze. Mając na uwadze ów kontekst, jakże ważna i potrzebna jest dzisiaj refleksja nad współczesnym atakiem na człowieka jako *imago Dei*. Do pogłębienia tej refleksji z pewnością przyczyni się publikacja *Współczesny atak na człowieka jako „imago Dei”* pod redakcją dr. Romana Gawrycha – rektora Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Gdańsku, dr. hab. Marka Marczewskiego, profesora Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Gdańsku oraz dr. hab. Pawła Skrzydlewskiego, rektora Akademii Zamojskiej w Zamościu. Obszerna książka (476 s.), w której swoje artykuły zamieściło 21 autorów, została wydana w Wyższej Szkole Społeczno-Ekonomicznej w Gdańsku w 2024 r. i, jak głosi jej dedykacja (także bardzo wymowna), „ukazała się w czterdziestą rocznicę (1984–2024) porwania i zamordowania przez funkcjonariuszy SB bł. ks. Jerzego Popiełuszki”. Jej recenzentem wydawniczym jest prof. dr hab. Grzegorz Kucharczyk z Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu.

We *Wstępie* redaktorzy uwypuklili prawdę, że antropologia chrześcijańska (ukazująca fakt obecności w człowieku obrazu i podobieństwa Bożego) przybliżyła to, iż człowiek w żadnym aspekcie swego życia i działania nie może autonomizować się od Boga oraz że z racji swojej natury stoi przed powinnością rozwoju nie tylko prowadzącego go do Niego, ale także nieustannie i w pełni upodabniającego do Stwórcy. Teologia wykazuje, że to upodobnienie dokonuje się na sposób ludzki i zarazem nadprzyrodzony, gdy człowiek czyni siebie doskonałym w swoim życiu osobowym (rozwijając intelekt poprzez prawdę, doskonałość i spełniając wolę poprzez dobro), ale także dzięki współdziałaniu z łaską Boga wprowadzającą w nieskończone życie z Osobami Boskimi, gdzie spełni się w pełni i definitywnie. Nowożytnie błędy i zaniechania w dziedzinie poznania filozoficznego, skutkujące oderwaniem ludzkiego intelektu od poznawania rzeczywistości, w tym natury człowieka, na rzecz myślenia o świecie oraz tworzenia obrazów i planów działania bez Boga, sprawiły, że kształtowany w kulturze chrześcijańskiej wizerunek człowieka jako *imago Dei* został zakwestionowany

i w dużej mierze jest zwalczany. Błędy filozoficzne, przenikające do refleksji teologicznej (przede wszystkim nominalizmu oraz nowożytnego subiektywizmu i agnostycyzmu), spowodowały, że człowiek przestał poznawać siebie i żyć prawdą o sobie, jednocześnie zrywając więź z tradycyjnym rozumieniem osoby ludzkiej jako *imago Dei*. Ów sceptycyzm i subiektywizm, a także agnostycyzm doprowadziły człowieka nie tylko do fałszywego przekonania, że Bóg jest jedynie ludzką koncepcją wytworzoną na obraz człowieka, ale również do doktryn i postaw jawnie negujących istnienie Boga, czego przykładem są mające różnorodną postać: bezbożnictwo i ateizm oraz rozmaite ideologie, w których religię postrzega się jako „źródło i przyczynę” wszelkiego zła. Z tych powodów powstają projekty życia społecznego, w którym nie tylko należy odwrócić się od Boga, ale i dokonuje się Jego tzw. śmierć, czemu towarzyszy przekonanie, że jest czymś wyzwalającym i dobrym dla człowieka. Wszystko to sprawiło, że nowożytny i współczesny człowiek zaczął błędnie postrzegać siebie jako ducha uwięzionego w materii albo jako jej ewolut. Pod wpływem nominalizmu i fideizmu głoszących redukcję poznania Boga do bazującego na wierze lub jakimś przeżyciu emocjonalnym zepchnięto prawdę o obecności w człowieku Jego obrazu i podobieństwa do sfery postulatywnej, nieracjonalnej i w istocie rzeczy niemożliwej podlegać racjonalnemu dyskursowi. Odniesienie człowieka, podobnie zresztą, jak i świata do Boga stało się w tym paradygmacie czymś bezpodstawnym i bezużytecznym, a nawet zakazanym. Tymczasem jest ono dla ludzi i całej rzeczywistości konstytutywne. Autonomizując świat i ludzkość, błędnie zakłada się specyficzne ubóstwienie człowieka i świata albo też opowiada się za jakąś formą degradacji i redukcjonizmu, w której ostatecznie sam człowiek nie reprezentuje sobą dobra. Tymczasem doświadczając siebie, przede wszystkim od strony istnienia, i nie mogąc uświadomić sobie tego, kim jest, zaczął odnosić swoją osobę do materii, świata przyrody, wreszcie do swych wytworów. Zatem wytworzyło się kulturowe przekonanie, że człowiek – szerzej: rodzaj ludzki – jest istotą noszącą obraz i podobieństwo nie tyle Boga, ile stworzenia lub nawet własnych wytworów ludzkich. Wszystko to mocno i pejoratywnie wpłynęło na ład społeczny, rodziny, wreszcie na kulturę, a nade wszystko na samego człowieka (por. s. 12-13). Dlatego też – jak zauważyli redaktorzy książki – domaga się to pogłębionej refleksji, aby z jednej strony ukazać prawdę o obecności w człowieku obrazu i podobieństwa Boga, a z drugiej – o nowożytnych, różnorodnych formach i próbach jej zwalczania. Do zastanowienia się nad problemem zostali zaproszeni naukowcy–przedstawiciele rozmaitych dziedzin i wielu ośrodków naukowych w Polsce.

Niemożliwe jest w niniejszej recenzji omówienie zagadnień i problemów przybliżonych w publikacji. Ich szerokie spektrum ilustrują tytuły poszczególnych artykułów zamieszczonych w sześciu rozdziałach. W rozdziale I znalazło się pięć artykułów: 1. „*Imago Dei*”. *Refleksja nad biblijną koncepcją człowieka* (bp Zbigniew Kiernikowski, UMK w Toruniu; 2. *Człowiek jako „imago Dei” a współczesna nienawiść i wzgarda człowiekiem* (Paweł Skrzydlewski, AZ w Zamościu);

3. *Człowiek w świecie aksjologicznej wichrowatości* (Wojciech Świątkiewicz, UŚ w Katowicach); 4. *Posługa zbawcza Kościoła w procesie spełniania się człowieka jako „imago Dei” w „imago Christi”* (Marek Marczewski, WSSE w Gdańsku); 5. *Współczesne deformacje rozumienia rodziny jako „obrazu Boga”* (Zbigniew Pańpuch, KUL). Rozdział II zawiera cztery artykuły: 1. *Piękno człowieka w jego relacyjnej i afirmacyjnej inklinacji* (ks. Paweł Prüfer, AJP w Gorzowie Wielkopolskim); 2. *Problem natury ludzkiej i współczesne formy jej negacji* (ks. Tomasz Duma, KUL); 3. *Antropologiczny redukcjonizm w filozofii postmodernizmu* (ks. Stanisław Kowalczyk, KUL); 4. *Ideologia ekologizmu – narzędzie ataku na człowieka jako „imago Dei” oraz czynnik zubożenia ekonomicznego i poniżenia wspólnoty ludzkiej* (Wojciech Polak, UMK w Toruniu). Rozdział III także zawiera cztery artykuły: 1. *Wychowanie w perspektywie (braku) „wewnętrznego obrazu”* (ks. Marek Jeziorański, KUL); 2. *Antropologia filozoficzna u podstaw pedagogiki* (Piotr Magier, KUL); 3. *Zarys antropologii teologicznej: człowiek i niepełnosprawność. Perspektywa edukacyjna* (ks. Andrzej Kiciński, KUL); 4. *Możliwości wychowania człowieka w duchu „imago Dei” w rzeczywistości szkoły polskiej. Obserwacje z praktyki nauczycielskiej* (Kornelia Czogalik, Zespół Szkolno-Pedagogiczny w Babicach). W rozdziale IV znalazły się następujące artykuły: 1. *Godność ludzka jako wartość teologiczna* (ks. Janusz Mariański, KUL); 2. *Posługa miłosierdzia wobec człowieka jako „imago Dei”* (Roman Gawrych, WSSE w Gdańsku); 3. *Człowiek cierpiący obrazem Boga w nauczaniu św. Jana Pawła II* (ks. Janusz Bujak, US); 4. *W poszukiwaniu prawdy o człowieku: obdarowanie człowieczeństwem w rodzinie* (Anna Błasiak, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie). Rozdział V podejmuje trzy zagadnienia: 1. *Strażnicy, zdolni dostrzegać Jezusa w ubogich: diakoni stali stróżami ubogich* (dk. Waldemar Rozynkowski, UMK w Toruniu); 2. *Życie i przesłanie Sługi Bożej siostry Dulcissimy Hofmann jako przykład realizacji „imago Dei”* (dk. Marek Czogalik, Zespół Szkolno-Pedagogiczny w Babicach); 3. *Wymiar duchowy zdrowia człowieka jako przejaw antropologii integralnej w medycynie* (Jakub Pawlikowski, UM w Lublinie). Ostatni, rozdział VI, obejmuje jeden artykuł: *Sztuczna inteligencja jako wyzwanie dla „imago Dei” w człowieku* (ks. Jarosław Lisica, UMK w Toruniu).

Jak zostało wspomniane, każdy z artykułów domagałby się osobnego omówienia. Warto jednak zwrócić uwagę na obszerny artykuł prof. Zbigniewa Pańpucha: *Współczesne deformacje rozumienia rodziny jako „obrazu Boga”* (co uczynił też recenzent wydawniczy). W artykule tym jego autor wnikliwie prezentuje i analizuje pierwszą w literaturze polskiej publikację zawierającą argumentację długoletniego profesora w Katedrze Metafizyki KUL, Andrzeja Maryniarczyka SDB, za tezą o płciowości duszy ludzkiej. Jest ona o tyle ważna i potrzebna, im bardziej obecnie wzrasta się ofensywa – również w świecie akademickim – genderowej rewolucji antropologicznej z jej pseudonaukowymi i zwodniczymi koncepcjami ideologicznymi.

Reasumując, należy gorąco zarekomendować przedstawioną pozycję nie tylko z powodu aktualności podjętego tematu, ale i ze względu na interdyscyplinarność podejmowanych refleksji z zakresu nauk filozoficznych, teologicznych, pastoralnych, społecznych, antropologicznych, psychologicznych czy pedagogicznych. Z pewnością dogłębna analiza narodzin i kryzysu wizji człowieka jako *imago Dei* zainspiruje do dalszych studiów, zwłaszcza historycznych, nad kryzysem zachodniej cywilizacji, którego prawdziwym źródłem jest – jak słusznie twierdzą autorzy recenzowanej publikacji – kryzys wiary i rozumu.

Ks. Bogdan Biela

SPRAWOZDANIA

„Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 335–339

Ks. Kazimierz Musiol

Katowice

ORCID 0000-0001-5636-3749

SPRAWOZDANIE ZE ZJAZDU POLSKIEGO STOWARZYSZENIA PASTORALISTÓW

Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie w Polsce
Między teorią a praktyką Kościoła
Płock, 16–17 września 2024 roku

Kolejny zjazd Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów odbył się 16–17 września 2024 r. w Płocku. Obradowano nad przygotowaniem do życia w małżeństwie i rodzinie w Polsce. Podczas wystąpień i dyskusji analizowano to zagadnienie w aspekcie teoretycznym i praktycznym. Przedmiotem zainteresowania organizatorów i uczestników zjazdu było nie tylko rozważenie stanu pożądanego, czyli rozwiązań, które pozwoliłyby wprowadzić wysoką jakość przygotowania do małżeństwa zgodnie z nauką Kościoła katolickiego, lecz także przybliżenie stanu faktycznego. Refleksję nad obecną sytuacją w Kościele w zakresie przygotowywania par do zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego podjęto z myślą o sformułowaniu wniosków na przyszłość w celu:

- zdiagnozowania i przeanalizowania problemów w tej dziedzinie
- zaproponowania optymalnych rozwiązań
- stworzenia zaleceń mogących pomóc w poprawie aktualnego stanu.

Ten ostatni postulat realizowano, prezentując cenne doświadczenia dotyczące przygotowania narzeczonych do sakramentu małżeństwa. Uczestnicy dzielili się podczas swoich wystąpień przykładami tzw. dobrych praktyk oraz interesujących form pracy duszpasterskiej z osobami mającymi zawrzeć związek sakramentalny. Celem była wymiana doświadczeń duszpasterzy zajmujących się praktyką zagadnienia w polskich diecezjach.

Główne myśli i wnioski z obrad, wynikające z wystąpień i dyskusji, zebrał i przedstawił w formie podsumowania ks. prof. Tomasz Wielebski, prezes

Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów i kierownik Katedry Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa na Wydziale Teologicznym UKSW:

- Sakrament małżeństwa należy traktować raczej jako punkt wyjścia, początek wspólnej drogi przez życie, a nie jako punkt dojścia, czyli jej kres. Przyszli małżonkowie powinni stanąć przed ołtarzem świadomi wyzwań i pracy, która na nich czeka oraz roli, jaką odegrają w życiu współmałżonka. Nie mogą zakładać rodziny w przekonaniu, że przyszłość po ślubie ukształtuje się niejako samoistnie, a zawarcie małżeństwa to ostatni wysiłek włożony w budowanie wspólnego życia w związku
- W przygotowaniu do zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego niezwykle ważnym aspektem jest wzbudzenie w narzeczonych zachwyty wiara
- Aby przygotowanie do małżeństwa mogło być prowadzone na najwyższym poziomie i spełniało wysokie standardy, konieczne jest kształtowanie świadomości u księży posługujących w strukturach duszpasterstw małżeństw i rodzin, skutkujące odpowiednim przysposobieniem do pracy z narzeczonymi i małżonkami oraz rodzinami w diecezjach
- W przygotowaniu narzeczonych do zawarcia związku małżeńskiego znaczącą i pozytywną rolę mogą odegrać doświadczone małżeństwa. Należy włączyć je w proces prowadzenia narzeczonych, aby właściwie pomóc im w rozpoczęciu nowej drogi życia i budowaniu własnej rodziny
- Prowadzenie duszpasterskie narzeczonych wymaga wiedzy na temat przyszłych małżonków, świadomości, jakimi są osobami i w jakich znajdują się aktualnie okolicznościach. Program przygotowania do małżeństwa powinien być dostosowany do indywidualnej sytuacji kandydatów
- Nauczanie o małżeństwie w ramach przygotowania narzeczonych nie powinno, zgodnie z programem obowiązującym w danej diecezji, bazować jedynie na wiedzy teologicznej. Należy uwzględnić również inne argumenty przemawiające za wartością małżeństwa, dlatego warto przedstawić je narzeczonym
- Weekendowe kursy dla narzeczonych mogą nie stanowić wystarczającego przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa (postulat podkreślany przez ks. prof. Tomasza Wielebskiego).

Zjazd okazał się cenną okazją do zaprezentowania tzw. dobrych praktyk związanych z przygotowaniem do sakramentu małżeństwa. Owe pomysły, aktywności, projekty i rozwiązania wynikają z konkretnych i cennych, praktycznych doświadczeń duszpasterzy przygotowujących narzeczonych do małżeństwa w diecezjach w całej Polsce. Dzięki konkretnym spostrzeżeniom i wnioskom z pracy duszpasterskiej możliwe było wzajemne wzbogacenie wiedzy oraz czerpnięcie inspiracji do pracy duszpasterskiej z narzeczonymi, małżeństwami i rodzinami.

W opinii ks. Marcina Juraka MIC, proboszcza parafii Matki Bożej Królowej Polski w Warszawie, punktem wyjścia dobrze przeprowadzonego przygotowania do małżeństwa jest spotkanie z konkretnym człowiekiem, z parą narzeczonych, zauważenie tego, kim są i z czym przychodzą. Tylko w taki sposób można nawiązać z kandydatami właściwy kontakt i pomóc im w zrozumieniu drogi życia, jaką stanowi sakramentalny związek małżeński. Kolejny krok to zaproponowanie programu przygotowania, dostosowanego do sytuacji i potrzeb narzeczonych. Szczególnie cenną metodą okazuje się angażowanie w ten proces doświadczonych par małżeńskich. Ksiądz M. Jurak, organizując kursy dla narzeczonych, każdorazowo prosi o pomoc około 10 małżeństw prowadzących spotkania z kandydatami, wskutek czego narzeczeni zyskują nie tylko teoretyczną wiedzę i duszpasterskie prowadzenie, ale i mądrość płynącą ze świadectw rodzin mogących podzielić się własnym doświadczeniem. Kapłan podkreśla, jak istotne jest, żeby prowadzący byli w stanie dobrze zrozumieć narzeczonych, m.in. dzięki podobieństwu życiowej sytuacji i codziennych wyzwań, a chodzi o dobieranie odpowiednich prowadzących do grup słuchaczy. Ksiądz M. Jurak wyjaśniał:

Kiedy wiem, że w grupie dominują np. osoby pracujące w korporacjach, proszę, żeby taką grupę poprowadziła para, która też ma takie doświadczenie. Widzę, że zupełnie inaczej tacy młodzi słuchają kogoś, kto np. też pracuje w korporacji, osiąga sukcesy, jest na dyrektorskim stanowisku i opowiada o tym, jak znajduje czas na rodzinę, na Eucharystię czy modlitwę.

Ponadto wskazał, że praca duszpasterska nie kończy się po przeprowadzeniu kursu przygotowującego do małżeństwa. Gdy kandydaci stają się małżonkami, konieczne jest podtrzymywanie kontaktu: zachęcenie do dalszej pracy, zapewnienie możliwości kontynuowania formacji albo włączenia się w aktywność parafialną.

Kolejnym przykładem dobrych praktyk w przygotowaniu kandydatów do małżeństwa są działania organizowane w domu rekolekcyjnym w Siedlanowie (diecezja siedlecka). Dyrektor tej placówki, ks. dr Grzegorz Koc, określił podstawowy cel jej funkcjonowania: służenie małżeństwom i rodzinom. Aby zapewnić profesjonalną pomoc i opiekę na drodze życia rodzinnego, zdecydowano o tym, by przy domu działały m.in. poradnie: psychoterapii i naprotechnologiczna. Ta ostatnia pomogła w narodzinach ponad 50 dzieci, a stosowano w niej metody bezpieczne dla zdrowia i zgodne z nauką Kościoła katolickiego, nienarażające na problemy zdrowotne, moralne, duchowe i finansowe. W domu rekolekcyjnym w Siedlanowie prowadzi się przygotowanie do zawarcia związku małżeńskiego w formie zajęć organizowanych w dwa weekendy, ale nienastępujące bezpośrednio po sobie. Uzupełnieniem nauk przekazanych podczas takiego kursu są weekendowe rekolekcje dla małżeństw, zapewniające ciągłość i pogłębienie formacji małżonków. Mogą w nich uczestniczyć narzeczeni, którzy brali udział w kursach przygotowawczych (to kontynuacja pracy duszpasterskiej z rodzinami i forma

duchowego rozwoju) oraz małżeństwa z dłuższym stażem. Dzięki temu może mieć miejsce wzajemna inspiracja i wymiana doświadczeń. Ksiądz dr G. Koc uwypuklał fakt, że organizowane rekolekcje mają spełniać ważną funkcję ewangelizacyjną. Ich celem jest ukazanie silnego związku między miłością i wiarą, i tym samym pomagają one w pełniejszym zrozumieniu samej istoty małżeństwa jako związku dwojga ludzi z Bogiem. Dzięki otwartej, przyjaznej atmosferze spotkania rekolekcyjne służą integracji i zapewniają budowanie silnej wspólnoty będącej niezawodnym źródłem wsparcia dla małżeństw, co potencjalnie owocuje również skutecznym wspieraniem par małżeńskich przeżywających kryzysy. Dyrektor domu rekolekcyjnego w Siedlanowie podzielił się obserwacjami związanymi z przebiegiem i efektami rekolekcji prowadzonych dla narzeczonych. Po zakończeniu kursu przygotowującego kandydatki i kandydaci:

- utwierdzali się w decyzji o zawarciu sakramentalnego związku małżeńskiego
- dochodzili do wniosku, że ich relacja nie ma przyszłości (co prowadziło do rozstania)
- stwierdzali, że nie są gotowi do małżeństwa
- uznawali rekolekcje za punkt wyjścia do podjęcia pracy nad sobą.

Istotnym wnioskiem jest więc konkluzja, że kursy przygotowawcze i rekolekcje mogą okazać się ogromną pomocą w podejmowaniu świadomej decyzji co do małżeństwa i wyboru drogi życia.

Przedstawioną, dobrą praktyką w przygotowaniu kandydatów do małżeństwa było również tworzenie specjalnych programów skierowanych do narzeczonych i małżonków w odpowiedzi na aktualne wyzwania i cele w ich życiu. Ksiądz dr Kazimierz Musioł z archidiecezji katowickiej przedstawił programy realizowane w ramach działań Duszpasterstwa Rodzin:

- „Przed wami małżeństwo” – program dla narzeczonych
- „Przed wami małżeństwo” – kurs związany z przygotowaniem do rodzicielstwa
- „Wierni” – propozycja dla małżeństw zainteresowanych dalszą, pogłębioną formacją małżeńską.

Ksiądz dr K. Musioł podkreślił, że programy na terenie archidiecezji katowickiej realizuje się zawsze w modelu współpracy mającej zapewnić jak najlepszą opiekę duszpasterską i wspólnotową uczestniczkom i uczestnikom kursów. Zajęcia prowadzone są w kilku prężnie działających ośrodkach dzięki współpracy m.in. z Ruchem Światło–Życie i autoryzacji ze strony Instytutu Naturalnego Planowania Rodziny (INER). Dobrą praktyką płynącą z archidiecezji katowickiej jest również dbałość o objęcie pary wsparciem poradni psychologicznej, w związku z czym problemy i przeszkody mogą być rozwiązywane skuteczniej, bo jednocześnie na płaszczyźnie psychologicznej i duchowej. Ksiądz dr K. Musioł podzielił przekonanie innych uczestników zjazdu, że małżeństwa z długim stażem

są w stanie najskuteczniej przekazywać wiedzę narzeczonym i dzielić się swoim doświadczeniem. Atutem par prowadzących zajęcia i dających świadectwo jest ich wiarygodność, a dotyczy to zwłaszcza tych małżeństw, które przeszły już i przezwyciężyły pierwsze kryzysy oraz doświadczyły tzw. próby codzienności. Wszelkie kursy i nauki powinny prowadzić do ukonstytuowania się w ramach struktur duszpasterstw rodzin wspólnoty, w której małżeństwa mogą pogłębiać swoją wiarę, znajdować czas na modlitwę, kontakt z Bogiem, adorację, rekolekcje, pracę nad komunikacją w związku oraz oczywiście wspierać się wzajemnie na drodze sakramentalnego małżeństwa. Towarzystwo duszpasterskie i pogłębianie formacji jawią się jako szczególnie kluczowe w pierwszych latach bycia małżeństwem.

SPIS TREŚCI
TABLE OF CONTENTS

OD REDAKCJI.....	5
<i>FROM THE EDITORS</i>	

ARTYKUŁY

ARTICLES

KS. HENRYK OLSZAR Wykładowcy teologii praktycznej w katowickim środowisku naukowym (do powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego) <i>Lectures of Practical Theology in the Katowice Scientific Community (to the Establishment of the Faculty of Theology of the University Of Silesia)</i>	13
KS. BOGDAN BIELA Teologia pastoralna w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach <i>Pastoral Theology at the Higher Silesian Seminary and at the Faculty of Theology of the University of Silesia in Katowice</i>	48
KS. ROMAN BUCHTA Katechetyka na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach <i>Catechetics at the Department of Theology at the University of Silesia in Katowice.....</i>	75
KS. LESZEK SZEWCZYK Teologia homiletyczna w dziejach (archi)diecezji katowickiej <i>Homiletic Theology in the Historical Development of the (Arch)Diocese of Katowice</i>	100
MAREK WÓJTOWICZ Badania nad rodziną prowadzone na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2001–2024 <i>Research on the Family Conducted at the Faculty of Theology of the University of Silesia in Katowice from 2001 to 2024</i>	119
KS. PRZEMYSŁAW SAWA Miejsce teologii duchowości wśród nauk teologicznych i w strukturze kształcenia <i>The Place of Theology of Spirituality Among the Theological Sciences and the Structure of Education.....</i>	132
KS. MIECZYŚLAW POLAK Prezbiterologia pastoralna. Zarys problematyki <i>Pastoral Presbyterology. Overview of Issues.....</i>	161
KS. ANDRZEJ KICIŃSKI, KS. RAFAŁ MUDA Wprowadzenie w kulturowe ujęcie nauczania religii katolickiej w Unii Europejskiej Perspektywa włoska <i>An Introduction to the Cultural Framing of Catholic Religious Education in the European Union. The Italian Perspective</i>	173

KS. GRZEGORZ MARGALSKI	
Obraz kaznodziejstwa w archidiecezji katowickiej. Na podstawie wypowiedzi synodalnych Synodu o synodalności <i>The Image of Preaching in the Archdiocese of Katowice Based on the Synodal Statements of the Synod on Synodality</i>	186
S. MARIA LOYOLA OPIELA	
Ochrona osoby i rodziny jako konsekwencja wychowania w wartościach ewangelicznych w kontekście współczesnych wyzwań <i>Protection of Individuals and Families Through Education In Evangelical Values in the Context of the Contemporary Challenges</i>	208
ANNA RZĘDKOWSKA	
Destrukcja rodziny w kontekście metod sztucznego zapłodnienia <i>Destruction of the Family in the Context of Artificial Insemination Methods</i>	230
KS. KRZYSZTOF WITKO	
Polisemia słowa <i>persona</i> (osoba) w myśli św. Augustyna z Hippony (354–430). Przyczynek do teologicznego myślenia o osobie <i>The Polysemy of the Word "Persona" (Meaning a Person) in the Thought of Saint Augustine of Hippo (354–430). A Contribution to Theological Reflection on the Person</i>	251

MATERIAŁY

MATERIALS

KS. IRENEUSZ CELARY	
Liturgika na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach <i>Liturgica at the Faculty of Theology of the University of Silesia in Katowice</i>	262
KS. KAZIMIERZ MUSIOŁ	
Formacja i towarzyszenie. O działalności Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Katowickiej <i>Formation and Accompaniment: on the Activity of Family Ministry of the Archdiocese of Katowice</i>	292
KS. BOGDAN BIELA	
Bibliografia zawartości „Studiów Pastoralnych” (2015–2024) <i>Bibliography of „Studia Pastoralne” (The Pastoral Studies) (2015–2024)</i>	311

RECENZJE I OMÓWIENIA

REVIEWS AND REPORTS

Ks. Teodor Suchoń, <i>Listy do moich Parafian. Parafia... moja Rodzina</i> , Wydawnictwo Emmanuel, Chwałowice–Ćwiklice 2023, 316 s. (Ks. Bogdan Biela).....	326
Bogdan Giemza SDS, <i>Sport w nauczaniu papieża Benedykta XVI i Franciszka</i> , Wydawnictwo Papieskiego Wydziału Teologicznego, Wrocław 2024, 250 s. (Ks. Bogdan Biela).....	329

Współczesny atak na człowieka jako „imago Dei”, red. M. Marczewski, R. Gawrych,
P. Skrzydlewski, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku, Gdańsk 2024, 476 s.
(Ks. Bogdan Biela)..... 331

SPRAWOZDANIA
REPORTS

KS. KAZIMIERZ MUSIOŁ
Sprawozdanie ze zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów
Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie w Polsce . Między teorią a praktyką
Kościola. Płock, 16–17 września 2024 roku
Report from the Convention of Polish Pastoralists Association „Preparation
for married and family life in Poland. Between theory and practice of the Church”.
Płock, September 16–17, 2024..... 335

PROCEDURA RECENZOWANIA ARTYKUŁÓW

1. Nadesłanie artykułu do publikacji jest równoznaczne z wyrażeniem przez jego autora zgody na poddanie go opisanej poniżej procedurze.
2. Redaktor naczelny po konsultacji z redaktorami tematycznymi kwalifikuje do recenzji artykuł zgodny z profilem czasopisma, zaś decyzję o jego publikacji podejmuje na podstawie pisemnych opinii recenzentów.
3. Redaktor naczelny wybiera odpowiednich recenzentów. Przy ich wyborze może korzystać zarówno z pomocy redaktorów tematycznych czasopisma, jak i z pośrednictwa kierowników jednostek naukowych współpracujących z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Artykuły zawierające wyniki badań empirycznych przedstawia do oceny także redaktorowi statystycznemu.
4. Każdy artykuł recenzuje dwóch ekspertów w zakresie jego problematyki, niezatrudnionych w Uniwersytecie Śląskim i nieznajdujących się w relacji służbowej bądź osobistej z autorem ocenianego tekstu. Recenzenci – analogicznie niezależni od siebie – są wybierani spośród specjalistów posiadających tytuł naukowy lub stopień doktora habilitowanego albo równoważne kwalifikacje w przypadku ich zatrudnienia w instytucjach zagranicznych. Dla sporządzenia recenzji artykułu wymagającego u oceniającego szczególnie wąskiej specjalizacji może być wybrany ekspert ze stopniem naukowym doktora.
5. Recenzje sporządzane są nieodpłatnie (na podstawie warunków określonych w odrębnych umowach między Dziekanem Wydziału Teologicznego a kierownikami jednostek naukowych współpracujących z Wydziałem) lub odpłatnie (na podstawie umowy o dzieło).
6. W procedurze jest zachowana zasada poufności i obustronnej anonimowości zgodnie z wymaganiami tzw. podwójnie ślepej recenzji. Redaktor naczelny udostępnia autorom wyłącznie treść recenzji w części uzasadniającej jego decyzję o publikacji, natomiast całość związanych z procedurą materiałów z danymi personalnymi jest przechowywana w Redakcji czasopisma. Zbiorcza lista recenzentów publikowana jest raz w roku w wydrukowanym numerze czasopisma oraz na jego stronie internetowej.
7. Również niewymienione w powyższych punktach elementy procedury recenzowania są zgodne z zaleceniami Zespołu do Spraw Etyki w Nauce w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego, przedstawionymi w opracowaniu *Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce*, Warszawa 2011.

ZAPORA „GHOSTWRITING”

Zgodnie z zaleceniami Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego dotyczącymi ochrony publikacji naukowych przed nadużyciami określanymi jako „ghostwriting” (ktoś wniósł istotny wkład w powstanie publikacji, a nie następuje ujawnienie jego udziału jako jednego z autorów lub nie wymienia się jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji) i „guest autorship” (udział kogoś w powstaniu publikacji jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a pomimo to przedstawiony jest on jako jej autor/współautor) Redakcja podejmuje następujące kroki:

- a) zobowiązuje autorów artykułów do ujawniania wkładu innych osób w powstanie publikacji, przez podanie danych dotyczących „ich afiliacji oraz kontrybucji, tj. informacji kto jest autorem koncepcji, założeń, metod, protokołu itp. wykorzystywanych przy przygotowaniu publikacji”;
- b) zobowiązuje autorów artykułów do ujawniania źródeł finansowania badań, które pozostają w związku ze zgłaszaną publikacją;
- c) oświadcza, że informacje o wykrytych przypadkach nazwanych tu nierzetelnych działań będą przekazywane do stosownych instytucji naukowych i wydawniczych.